

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

HZ. PEYGAMBER'İN (S) DUALARI

**Hatice Nur ERTÜRK
2502170178**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. M. Mahfuz SÖYLEMEZ**

İSTANBUL – 2021

ÖZ

HZ. PEYGAMBER'İN (S) DUALARI

Hatice Nur ERTÜRK

Hiz. Peygamber (s), İslâm medeniyetinin temel öznesi, bütün müminlerin hayatlarında örnek aldıkları yegâne şahsiyettir. Dua, psikolojik, sosyolojik boyutlarının yanı sıra, kulluğun özü olması itibarıyla Resûlullah'ın (s) hayatının merkezindeydi. Bu çalışmada Hiz. Muhammed'in yaptığı dualar zaman, mekân, muhataplar, olaylar bağlamında tarihî perspektiften ele alınmıştır. Hiz. Muhammed (s) hayatının her merhalesinde Rabbi'ne yönelmiş ve bağlılığını dualarıyla tazelemiştir. Gerek peygamber kimliğiyle, gerekse insanî boyutuyla hayatı boyunca karşılaştığı sıkıntılarda münâcât, sığınma, istiğfâr gibi dualar onun vazgeçilmez yönelişlerinden olmuştur. O, her yeni güne duayla başlamış, yeme/içme, hastalık, sefer, doğal olaylar, savaş, evlilik ve benzeri her durumda duayı günlük hayatının içine serpiştirmiştir. Hiz. Peygamber (s) bireysel yaşamını kuşatan duayı, aynı şekilde sosyal yaşamında ve neredeyse tüm ilişkilerinde etkin bir unsur olarak kullanmıştır. Çalışmanın bütünü değerlendirildiğinde Hiz. Peygamber'in (s) çaba ve dua bütünlüğünden ortaya çıkan sinerjiyle, karşılaştığı tüm zorluklara karşı direndiği ve Allah'ın mesajını muhataplarına aktarırken samimi ve etkili bir insanî ilişkinin yanında mükemmel bir kul-Rab ilişkisi sergilediği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hiz. Peygamber (s), Dua, Beddua, Arap, Câhiliyye, İstiğfâr, Münâcât, Sığınma, Zikir, Bereket, Mekân, Zaman.

ABSTRACT

THE PRAYERS OF THE PROPHET

Hatice Nur ERTÜRK

The Prophet is the main subject of Islamic civilization and the only person whom all believers take as an example in their lives. In addition to its psychological and sociological dimensions, prayer was at the center of the life of the Messenger of Allah (pbuh) as it was the essence of servitude. This study discusses the prayers that Muhammad made from a historical perspective in the context of time, place, addressees and events. The Prophet Muhammad turned to his Lord at every stage of his life and renewed his devotion with his prayers. In the troubles he faced throughout his life, both as a prophet and with his human dimension, prayers such as invocation, refuge, and praying for forgiveness have been one of his indispensable directions. He started every new day with prayer and sprinkled prayer into his daily life in every situation such as eating/drinking, illness, expedition, natural events, war, marriage, and so on. The Prophet used prayer, which encompassed his individual life, as an active element in his social life and almost all of his relationships. When the whole study is evaluated, with the synergy that emerged from the unity of the Prophet's effort and prayer, he resisted all the difficulties he faced. Likewise, while conveying Allah's message to his interlocutors, he displayed an excellent servant-Lord relationship as well as a sincere and effective human relationship, and prayer was his strongest support in all these processes.

Keywords: The Prophet, Prayer, Curse, Arab, Jahiliyyah, Praying for Forgiveness, Invocation, Refuge, Dhikr, Blessings, Space, Time.

ÖNSÖZ

Sözün başı; bütün hamd ve senâlar Âlemlerin Rabbi olan Allah'a (cc), salât ve selamların tekmili, bu çalışmanın sebep-i vücudu, sahibi Efendimiz Hz. Muhammed'e (s) olsun.

Peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed'in (s) duaları özelinde güzel örnekliğinin (üsve-i hasene) ve mesajının daha iyi anlaşılmasına katkı sunmak amacıyla hazırlanan bu çalışmada, O'nun yaşamı bir başka pencereden mercek altına alınmıştır. Tarihin belli bir dönemine ve belli alanlara indirgenemeyecek ölçüde hayatının her karesiyle sadece inananlara değil, tüm insanlığa hitap eden Allah Resûlü'nün, dualarının arka planı, bağlamı, zerafeti, sadra şifa üslûbu ve daha da önemlisi içeriği ile ilgili unsurlar ele alınarak akademik yöntem sınırları dâhilinde yansıtmak temel hedefimiz olmuştur. Araştırmamızın on dört asrı aşan İslâm medeniyetinin zengin birikiminde denizde damla misali bir adım olması en büyük temennimizdir. Dualar özelinde, sahip olduğumuz zengin birikimin güçlü, bilinçli, söz/öz bütünlüğü ve farkındalığıyla tazelenerek yeni ufuklara vesile olması, bu çalışmayı anlamlı kılacak ve en büyük kazanım olacaktır. Ne bir ilk, ne de bir son olmayan bu çabanın, şu satırların yazıldığı son ana kadar değişen, gelişen noksanlı çehresiyle yeni araştırmalara kapı aralaması umudumuz ve samimi dileğimizdir.

Hiç şüphesiz böyle bir çalışmanın ortaya çıkmasında yoğun çalışma temposuna rağmen desteğini eksik etmeyen, alana olan ilgi ve alt yapımızın oluşumunda önemli etkisi olan danışman hocam Prof. Dr. M. Mahfuz Söylemez'e, birikimiyle her dâim istifade ettiğimiz hocam Prof. Dr. Adnan Demircan'a, tez jürimizde yer alarak bizi onurlandıran Prof. Dr. Nurettin Gemici, Doç. Dr. H. Hüsnü Koyunoğlu, Doç. Dr. Öğr. Ü. Osman Aydın ve Dr. Öğr. Ü. Halil Ortakçı'ya ufuk açıcı fikirleri ve teşvikleriyle fakültemizden, alan içinden ve farklı dallardan bütün hocalarımıza; zaman ayırıp çalışmamızı okuyan, değerlendiren daha da önemlisi moral desteklerini esirgemeyen arkadaşlarıma katkılarından dolayı minnettarım.

Güzel bir sözün, bir tebessümün ne denli anlamlı bir destek, eşsiz bir sadaka olduğunu hissettiren, bu zorlu sürecin kolaylıkla aşılmasında zikredilmesi gereken

değerlerimizin başında, evlatlarının İslâmî bilinçle yetişmesini önceleyen merhum babam ve daima destekçim olan anneme en derin şükranlarımı sunuyorum. Aynı şekilde sabır, anlayış ve olumlu yaklaşımlarıyla tez çalışmasının uzun, meşakkatli sürecinde ihmal ettiğim ve bu çabanın dünya ve ahiretlerine bereket olarak yansımaları ümit ettiğim ailem; eşim Ahmet Kâmil Ertürk'e, evlatlarım Muhammet Ali, Mehmet Zeki ve Mahmud Emin'e ve tüm yakınlarıma teşekkür ediyorum.

Hatice Nur ERTÜRK

Fatih, 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER (S) 'İN MEKKE DÖNEMİNDEKİ DUALARI

1.1. Hz. Peygamber (s) ve Dua	21
1.2. Hz. Peygamber'in (s) Risâlet Öncesi Duaları	23
1.3. Hz. Peygamber'in (s) Risalet Sonrası Duaları	24
1.4. Hz. Peygamber'in (s) İşkenceye Maruz Kalan Müminlere Yaptığı Dualar	27
1.5. Hz. Peygamber'in (s) Yaptığı Hidayet Duaları	28
1.5.1. Hz. Peygamber'in (s) Ümmü'l-Hayr Selma bt. Sahr'a Yaptığı Dua	29
1.5.2. Hz. Peygamber'in (s) İki Ömer'den birine; Ömer b. Hattâb'a Yaptığı Dua	29
1.5.3. Hz. Peygamber'in (s) Tufeyl b. Amr ed-Devsî'ye Ettiği Dualar	33
1.5.4. Hz. Peygamber'in (s) Ebû Talib'e Duası	35
1.6. Hz. Peygamber'in (s) Müminlere Eziyet Eden Müşriklere Yaptığı Dualar	35
1.7. Hz. Peygamber'in (s) Tâif Yolculuğunda Yaptığı Dualar	38
1.8. Hz. Peygamber'in (s) Medine'ye Hicret Sürecinde Yaptığı Dualar	40
1.8.1. Hz. Peygamber'in (s) Sürâka b. Mâlik b. Cü'süm'e Yaptığı Dualar	42
1.8.2. Hz. Peygamber'in (s) Hicret Yolculuğu Esnasında Ümmü Ma'bed'e Yaptığı Dua	43

İKİNCİ BÖLÜM 45

HZ. PEYGAMBER (S) 'İN MEDİNE DÖNEMİNDE YAPTIĞI DUALAR

2.1. Hicret Yurduna Varış, Hz. Peygamber'in (s) Medine'de Yaptığı İlk Dualar ..	45
2.2. Medine Şehri ve Hz. Peygamber'in (s) Medineliler'e Yaptığı Dualar	46
2.3. Hz. Peygamber'in (s) Mescid'in İnşasında Yaptığı Dualar	51

2.4. Hz. Peygamber'in (s) Müslümanlardan Medine'de İlk Vefat Eden Berâ b. Ma'rûr'a Yaptığı Dua	52
2.5. Hz. Peygamber'in (s) Medine'deki İlk Hizmetkârı Enes b. Mâlik'le Tanışması ve Ona Yaptığı Dualar	53
2.6. Hz. Peygamber'in (s) Talhâ b. el-Berâ'ya Yaptığı Dua	55
2.7. İlk Vakıf: Rume kuyusu, Hz. Peygamber'in (s) Rûme Kuyusunu Vakfetmesi Sebebiyle Osman b. Affan'a Yaptığı Dualar	55
2.8. Hz. Peygamber'in (s) Bedir Gazvesi'nde (2/624) Yaptığı Dualar	56
2.9. Hz. Peygamber'in (s) Hz. Fâtımâ'nın Evliliğinde Yaptığı Dualar	63
2.10. Hz. Peygamber'in (s) Mekke'de Kalan Mustazaflara Yaptığı Dualar	65
2.11. Hz. Peygamber'in (s) Uhud Gazvesi'nde (3/ 625) Yaptığı Dualar	67
2.12. Hz. Peygamber'in (s) Ümmü Seleme (62/681) İle Evliliği Sürecinde Yaptığı Dualar	75
2.13. Hz. Peygamber'in (s) Bir'i Maûne ve Recî (4/625) Hadiselerinde Yaptığı Dualar	75
2.14. Benî Nadîr Gazvesi'nde Ensar'ın Fedakârlığı ve Hz. Peygamber'in (s) Onlara Yaptığı dua	76
2.15. Hendek Savaşı (5/627) ve Hz. Peygamber'in (s) Bu Savaş Esnasındaki Duaları	77
2.16. Beni Kurayza Gazvesi (5/627) ve Hz. Peygamber'in (s) Bu Esnada Yaptığı Dualar	80
2.17. Hudeybiye Barış Müsâlahası (6/628) ve Hz. Peygamber'in (s) Bu Süreçte Yaptığı Dualar	81
2.18. Hz. Peygamber'in (s) Ümmü Rûman'ın Vefatında (6/ 628) Yaptığı Dua	83
2.19. Hz. Peygamber'in (s) Hayber'in Fethi (7/628) Esnasında Yaptığı Dualar	84
2.20. Hz. Peygamber'in (s) Devs'li Genç Ebû Hureyre'ye Yaptığı Dualar	88
2.21. Hâlid b. Velid'in Müslüman Oluşu (8/629) ve Hz. Peygamber'in (s) Ona Yaptığı Dualar	89
2.22. Mute Gazvesi (8/629) ve Hz. Peygamber'in (s) Bu Esnada Yaptığı Dualar ...	91
2.23. Hz. Peygamber'in (s) Mekke'nin Fethi'nde (8/629)Yaptığı Dualar	93
2.24. Cezîme Seriyyesi (Şevval 8 /Şubat 630) bağlamında Hz. Peygamber'in (s) Hâlid b. Velid'e Duası	97

2.25. Huneyn Gazvesi (8/630 Şevval) ve Hz. Peygamber'in (s) Bu Gazveye İlişkin Duaları	98
2.26. Fitne ve Beddua; Hz. Peygamber'in (s) Muhallim b. Cessâme'ye Duası	102
2.26. Hz. Peygamber'in (s) Tâif Kuşatması (8/630) Esnasında Yaptığı Dualar	104
2.27. Hz. Peygamber'in (s) Tebük Gazvesi'nde (9/630) Yaptığı Dualar	105
2.28. Hz. Peygamber'in (s) Cerîr b. Abdullah el-Becelî'yi (10/632) Zü'l-Halasa Putunu Yıkma ile Görevlendirmesi ve Ona Yaptığı Dualar	109
2.29. Hz. Peygamber'in (s) Vedâ Haccı (10/ 631) Esnasında Yaptığı Dualar	110
2.30. Hz. Peygamber'in (s) Vefatı Öncesinde Yaptığı Dualar (11/632)	115

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN İBADET HAYATINDA, SOSYAL İLİŞKİLERİNDE, DOĞAL OLAYLARDA, ÖZEL DURUMLARDA VE MUTAD OLARAK GÜNDELİK YAŞAMINDA YAPTIĞI DUALAR

3.1. Hz. Peygamber'in (s) Gündelik Yaşamında Mutad Olarak Yaptığı Dualar	120
3.1.1. Hz. Peygamber'in (s) Sabah Uyandığında Yaptığı Dualar	121
3.1.2. Hz. Peygamber'in (s) Gece Yatağa Girdiğinde Yaptığı Dualar	122
3.1.3. Hz. Peygamber'in (s) Teheccüd Namazına Kalktığında Yaptığı Dualar	125
3.1.4. Hz. Peygamber'in (s) Yemek Esnasında Yaptığı Dualar	126
3.1.5. Hz. Peygamber'in (s) Helâya Girip Çıkarken Yaptığı Dualar	129
3.1.6. Hz. Peygamber'in (s) Aynaya Bakınca Yaptığı Dualar	130
3.1.7. Hz. Peygamber'in (s) Hoşlandığı Bir Şey Gördüğünde, Sıkıldığı ve Kederli Anlarında Yaptığı Dualar	131
3.1.8. Hz. Peygamber'in (s) Yeni Bir Kıyafet Giyince, Başkasında Görünce Yaptığı Dualar	132
3.1.9. Hz. Peygamber'in (s) Evinden Çıkarken Yaptığı Dualar	134
3.1.10. Hz. Peygamber'in (s) Ezan Okunduğunda Yaptığı Dua	135
3.1.11. Hz. Peygamber'in (s) Mescide Girip, Çıkarken Yaptığı Dualar	136
3.1.12. Hz. Peygamber'in (s) Bir Meclise Girip Çıktığında Yaptığı Dualar ...	137
3.1.13. Hz. Peygamber'in (s) Çarşıya Girdiğinde Yaptığı Dua	137
3.1.14. Hz. Peygamber'in (s) Yolculuk ve Sefere Dair Yaptığı Dualar	138
3.1.15. Hz. Peygamber'in (s) Aksırdığı Zaman Yaptığı Dualar	141

3.1.16. Hz. Peygamber'in (s) Birini Uğurlarken Yaptığı Dualar	142
3.1.17. Hz. Peygamber'in (s) Hastalandığında Yaptığı Dualar	143
3.1.18. Hz. Peygamber'in Hasta Ziyaretleri ve Hastalara Yaptığı Dualar	144
3.1.19. Hz. Peygamber'in (s) Davalara Baktığı Esnada Yaptığı Dualar	151
3.2. Hz. Peygamber'in (s) -İçeriğe Göre- Sıklıkla Yaptığı Dualar	154
3.2.1. Hz. Peygamber'in (s) Bereket Duaları	154
3.2.1.1. Hz. Peygamber'in (s) Ev Sahiplerine, İkram ve İnfak Edenlere Yaptığı Dualar	157
3.2.1.2. Hz. Peygamber'in (s) Hizmetinde Bulunanlara Yaptığı Dualar	160
3.2.1.3. Hz. Peygamber'in (s) Borçlu, İhtiyaç Sahibi Olanlara Yaptığı Dualar.....	164
3.2.1.4. Dünyada Hayır, Ahirette Necat Duaları	165
3.2.1.5. İlim, Amel ve Rızık Duaları	166
3.2.1.6. Ahlak, Hidayet, Takvâ ve İffete Dair Dualar	167
3.2.1.7. Hacet, Dilek Duaları	168
3.2.2. İstiğfar ve Bağışlanmaya Yönelik Dualar	168
3.2.3. Günahlardan Korunmaya Dair Dualar	170
3.2.4. Zikir ve Tesbihe Teşvik Eden Dualar	171
3.2.5. Zühd ve Kanaate Dair Dualar	173
3.2.6. Afiyete Dair Dualar	174
3.3. Hz. Peygamber'in (s) Doğal Olaylarla İlgili Yaptığı Dualar	177
3.3.1. Rüzgâr, Gök Gürültüsü, Bulut ve Yağmur Görünce Yaptığı Dualar	177
3.3.2. Hz. Peygamber'in (s) Yağmur Duaları (İstiskâ)	180
3.3.3. Hz. Peygamber'in (s) Yeni Ay Girince (Hilâli Görünce) Yaptığı Dualar	184
3.4. Hz. Peygamber'in (s) İbadetlere İlişkin Dualarından Örnekler	186
3.4.1. Abdest Duaları	186
3.4.2. Namaz Duaları	187
3.4.3. Hz. Peygamber'in (s) Kunût Duaları	192
3.4.4. Hz. Peygamber'in (s) Namazdan Sonra Yaptığı Dualara Örnekler	194
3.4.5. Hz. Peygamber'in (s) Cenaze Duası	195

3.4.6. Hz. Peygamber'in (s) Oruca (Savm) Dair Duaları	196
3.4.7. Hz. Peygamber'in (s) Kurbanda Dair Duaları	198
3.5. Hz. Peygamber'in (s) Özel Durumlarda Kişilere Yaptığı ve Öğütlediği Dualar	198
3.5.1. Hz. Peygamber'in (s) Evliliğe Dair ve Evli Çiftlere Yaptığı Dualar	199
3.5.2. Hz. Peygamber'in (s) Hayırlı Olanı İsteme Duası; İstihâre	205
3.5.3. Hz. Peygamber'in (s) Olumlu Tutum ve Davranış Sahiplerine Duaları	206
3.6. Hz. Peygamber'in (s) Ailesine, Ümmetine Misafirlerine ve Görevlendirdiklerine Yaptığı Dualar	208
3.6.1. Hz. Peygamber'in (s) Ailesine Yaptığı Dualar	208
3.6.2. Abbâs b. Abdulmuttalib ve Evlatlarına Duaları	215
3.6.3. Hz. Peygamber'in (s) Ümmetine Yaptığı Dualar	217
3.6.4. Hz. Peygamber'in (s) Medine'ye Gelen Heyetlere Yaptığı Dualar	222
3.6.5. Hz. Peygamber'in (s) Görevlendirdiği Sahâbeye Yaptığı Dualar	228
3.6.5.1. Kâtipler	232
3.6.5.2. Şairler	234
3.6.5.3. Müezzin ve İmâmlar	235
3.6.6. Hz. Peygamber'in (s) Borçlu ve İhtiyaç Sahibi Olanlara Yaptığı Dualar	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
SONUÇ	237
KAYNAKÇA	244
ÖZGEÇMİŞ	277

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı geçen eser
a.s.	:	Aleyhisselam
b.	:	İbn
bkz.	:	Bakınız
bt.	:	Bint
C.	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	:	Editör
h.	:	Hicrî
H.z.	:	Hazreti
s.	:	Sayfa
(s)	:	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
sad.	:	Sadeleştiren
Say.	:	Sayı
thk.	:	Tahkik eden
vb.	:	ve benzeri
t.y.	:	Yayın tarihi yok
y.y.	:	Yayın yeri yok
ö.	:	Ölümü

GİRİŞ

Allah Resûlü Hz. Muhammed'in (s) yaşamının, çok sayıda araştırmaya konu olduğu bilinmektedir. Bu çalışma Hz. Peygamber'in (s) dualarını bireysel ve sosyal, sebep-sonuç, muhataplar, mekân ve hadiselerle göre değişim gösteren yönlerini bütünsel bir yaklaşımla ortaya koymayı hedeflemektedir. Kezâ, onun kimi zaman ibadetlerine yansıyan duaları, kimi zamanda da günlük hayatında ve insanlarla olan iletişiminde zikrettiği dua ifadeleri olabildiğince kendi bağlamında ele alınacaktır.

1- Araştırmanın Mahiyeti ve Önemi

Hz. Muhammed'in (s) yaklaşık on dört asır evvel insanlığa son elçi olarak gönderilmesi, getirdiği mesajın kısa surede gönüllerde mâkes bulması bilim insanlarının da yoğun ilgisini çekmiş ve araştırmalara konu olmuştur. İslâmî ilimlerin birçok disiplininin yanı sıra İslâm tarihi de, Hz. Muhammed'i (s) her yönüyle ele almış; bilimsel bir yaklaşımla onun hayatını, getirdiği mesajı en ayrıntılı şekilde, neredeyse sayısını tespit etmekten aciz kalacağımız nice çalışmayla ortaya koymuştur. İnsanoğlunun hayat serüveninde yoğun ve birebir kesişen bir yöneliş olarak dua, Hz. Peygamber'in (s) yaşamında önemli bir unsur olmuştur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Hz. Peygamber'in (s) dualarını müstakil, kapsamlı, tarihi bir tasavvur eşliğinde ele alan bir çalışmanın olmaması önemli bir eksiklikti. Başlangıçta yaptığımız ön araştırma bizi Allah Resûlü'nün hayatı özelinde dualarını, doğru yaklaşımlar ve ilmî metotlarla tafsilatlı bir şekilde yeniden ele alınmasının elzem olduğu sonucuna götürmüştür. Bu araştırma, İslâm Peygamberi'nin yaşamı boyunca "dua" başlığı altına giren ifadelerini bağlamında ele alarak tespit etmek, bilimsel metot ve imkânların el verdiği ölçüde analiz etmeyi ve değerlendirmeyi hedeflemiştir. Çalışmada Hz. Peygamber'in (s) duaları sebep-sonuç, içerik, muhataplar, mekân ve hadiselerle göre değişim gösteren yönlerine dikkat çekilerek müstakil ve özgün bir şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır.

İbn Haldun, tarihî olay ve hikâyelerin temel kriterlere sunulmadan, benzerlikler ölçülüp biçilmeden, hikmet terazisine vurulmadan, varlıkların temel özellikleri dikkate alınmadan, gözlem ve incelemeyi hakem kılmadan yapılan

nakilleri yanlışa düşme sebebi olarak görmektedir.¹ Biz de bu çalışmada, Hz. Peygamber'in (s) dualarını çok yönlü ele alıp, değerlendirme yoluna giderek bu yanlıştan uzak durmayı amaçladık.

2- Araştırmanın Kapsamı, İçeriği, Metodu

Bu çalışmada Hz. Muhammed'in (s) vahiyle muhatap olduğu Mekke döneminden başlayarak vefatına kadar -dua, münâcât, istiğfar, teavvüz, istircâ, istiskâ, rukye, zikir, tevbe- gibi Rabbi'ne yönelişlerini ifade eden ve dua başlığı altında değerlendirilebilecek veriler incelenmiş, tarihsel bağlam ve içerik gibi farklı yönler gözönüne alınarak sınıflandırılmak suretiyle değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Dolayısıyla çalışmada Hz. Peygamber'in (s) yaşamının ilk kırk yılı (571-610) risalet öncesi dönem dışarıda tutulmuştur. Kaldı ki bu dönemle ilgili yeterli veriye de sahip değiliz. Hal böyle olunca çalışmanın ana omurgası Hz. Peygamber'in (s) bi'set sonrası yirmi üç yıllık yaşamından elde edilen verilerle şekillenmiştir. Özellikle hicret sonrası Medine döneminde kaydedilen münâcât, istiğfar, teavvüz, istircâ, istiskâ, rukye, zikir, tevbe ve benzeri dua kapsamına giren veriler çalışmanın merkezinde yer almıştır. Zirâ İslâm davetinin henüz varlık mücadelesi verdiği Mekke dönemi ne yazık ki; tespit edilemeyen birçok yönü gibi “dualar” özelinde de gizemini sürdürmektedir. Araştırmada Hz. Peygamber'in (s) namaz ve sair zamanlarda mutad olarak okuduğu ve dua kapsamına giren zikir ve tesbihler ayrı başlıklarda ele alınmamış, yeri geldikçe örnek kabilinden sınırlı bir şekilde değinilmiştir.

Araştırmada kullandığımız metotları sıralarsak; 1- Çalışmamız “kaynak tarama” yöntemi, karşılaştırma, analiz gibi sosyal bilimlerin temel metodlarıyla oluşturulmuştur. 2- Araştırmamızda kullandığımız “dua cümleleri” ve “Kurân âyetleri” italik olarak, hadis metinleri ise tırnak içerisinde verilmesi tercih edilmiştir. 3- Haklarında fazla sayıda hadis bulunan konularda örnek kâbilinden birkaç hadis vermekle yetindik. 4- Tezde kullanılan hadisler hadis metodolojisine uygun olarak

¹ Abdurrahman b. Muhammed b. Haldûn Hadramî (ö. 1332-1406), **Mukaddime**, 2c., Çev. Halil Kendir, Yeni Şafak Yay., Ankara, 2004.

incelenmemiştir. İçlerinde sıhhat bakımından sorunlu haberlerin olabileceği gözden kaçırılmamalıdır. 5- Tezimizde oldukça yoğun veriye ulaştığımız “tesbih”, “hamd” ve “beddua/lanet” kavramlarına dair başlıklar ise bazı önemli olaylar haricinde, çalışmanın hacmi dikkate alınarak dışarıda tutulmuştur.

Araştırma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; duanın kavramsal çerçevesi, Kur’ân-ı Kerim’de dua kavramı, dua kavramıyla eş ve benzer anlamlı kelimeler; salât, zikir, kunût, rukye, münâcât, isti’âze, istiğâse, istiğfar, tevbe, teşmît kavramlarının yanı sıra duanın olumsuz karşılığı olan beddua (lanet) kavramı ve benzeri ifadeler ele alınmıştır.

Birinci bölümde, dua kavramıyla ilgili dil alanında kadim eserler başta olmak üzere birçok lügatten faydalanılarak kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Yine bu bölümde Mekke döneminde Hz. Peygamber’in (s) yaptığı dualar incelenmiştir. Hz. Peygamber’in (s) bi’set öncesine dair dualar kaynaklarda neredeyse hiç bulunmamaktadır. Risâlet sonrası dönemde ise özellikle hidayet duaları, işkenceye uğrayan ve yeni Müslüman olanlara yaptığı dualar, Taif dönüşü yaptığı dualar, diğer yandan Müslümanlara eziyet, hakaret ve işkence eden müşrikler aleyhine yaptığı dualar da kronolojik bütünlük bağlamında bu bölümde ele alınmıştır. İlk bölüm, Hz. Peygamber’in (s) hicret sürecinde yaptığı dualarla sona ermektedir.

İkinci bölümde hicret sonrası Medine’de yaşanan olaylar kronolojik bir yaklaşımla ele alınarak, bunlarla ilgili dualara yer verilmiştir. Bu meyanda Medine döneminin ilk yıllarından, Hz. Peygamber’in (s) vefatına kadar olan süreçte belli başlı gazveler, hadiseler ve kişilerle ilgili dualar zaman ve mekân bağlamında aktarılmıştır.

Üçüncü bölümde ilk olarak, Hz. Peygamber’in (s) daha çok bireysel yaşamında yaptığı dualara yer verilmiştir. Öncelikle O’nun gündelik yaşamında neredeyse rutin olarak yaptığı dualar aktarılmıştır. Yatarken, uyandığında, teheccüde kalktığında, yemek yediğinde, mescide, eve, helâya girip/çıkarken, ezan okunduğunda, aynaya baktığında, beğendiği/hoşlanmadığı bir şey görünce, sıkıntı, musibet anlarında, aksırdığında, bir iş yapmaya niyetlendiğinde ve benzeri insanî

yaşamın tabîî bir olarak yansıması olarak hemen her gün yaptığı fiiller bağlamında dualar ele alınmıştır. Aynı bölümde farklı zaman ve ihtiyaçlara göre şekillenen dualara da yer verilmiştir. Bunlar arasında Hz. Peygamber'in (s) yeni bir elbise giydiğinde, bir meclise girerken, ayrılırken, çarşıya gittiğinde, birini uğurlarken, hastalandığında, hasta ziyaretinde ve hastalara yaptığı şifa duaları, hacet (dilek) için, kendisine herhangi bir şey ikram edildiğinde, davalarda hüküm verirken yaptığı dualar bu bölümde yer almaktadır.

Bu bölümde ayrıca doğal olaylar esnasında yaptığı dualar müstakil bir başlık altında incelenmiştir. Hz. Peygamber'in (s) bulut gördüğünde, yağmur yağdığına, rüzgâr estiğinde ve gök gürültüsü duyunca yaptığı dualar buna örnek olarak verilmiştir.

Hz. Peygamber'in (s) mutad olarak okuduğu genel dualar başlığı altında; belli bir sebebe bağlı olmaksızın tekrar ettiği, öğrettiği her daim yaptığı dualar da bu son bölümde ele alınmıştır. İçeriğin merkeze alındığı bir sınıflamayla hayır, afiyet, ilim, amel, rızık, hamd, şükür, hidayet, takva, iffet, istiğfâr, günahlardan muhafaza, zühd, kanaat, salât ve selâm gibi dualar bu bölümde ele alınmıştır. Aynı bölümde “İbadetlerle alakalı dualar” başlığı altında abdest, namaz, oruç, kurban gibi ibadetlere müteallik bazı dualar aktarılmış olup, hacca dair olan dualar tarihi akış içinde ikinci bölümün “Vedâ Haccı” başlığı altında zikredildiğinden tekrar paylaşılmamıştır.

Üçüncü bölümde ele alınan diğer dualar, sosyal hayatın bir gerekliliği olarak insânî ilişki ve rollerin bir yansıması mahiyetindedir. Bu çerçevede; Hz. Peygamber'in (s) dua ettiği özel durumlar, şahıslar veya bizzat kendisinin öğrettiği dualar; evli çiftlere tebrik, yeni doğana dua ve istihâre gibi benzeri başlıklarda aktarılmıştır. Hz. Peygamber'in (s) aile fertlerine (eşleri, çocukları, torunları), yakınlarına, ümmetine yaptığı dualar da yine bu bölümdedir. İslâm'ın Arap Yarımadası'nda yaşayan kabileler tarafından benimsenmesiyle, gerek bağlılıklarını bildirmek, gerekse yeni inanca dair bilgi almak için Medine'ye peyderpey gelen heyetlere Allah Resûlü'nün yaptığı dualardan bazı örnekler de bu bölümünde yer almıştır.

“Olumlu tutum ve davranış sahipleri için yaptığı dualar” başlığında, Allah Resûlü’nün gönderdiği elçiler, kâtipler, muhafızlar, şairler, mücahitler ve aileleri, müezzin ve imamlar, ev sahipleri, kendisine ikramda bulunanlar, hizmet edenler ve infak edenlere karşı yaptığı dualar aktarılmıştır. Onun bereket duaları, borçlu ve ihtiyaç sahiplerine yaptığı veya öğrettiği ve çocuklara yaptığı dualar da bu son bölümde ele alınmıştır.

3- Araştırma Kaynakları

Araştırmamızda Kur’ân-ı Kerim, güvenilirlik ve güncelliğini hiçbir zaman kaybetmeyen ilâhî kelâm olarak Allah Resûlü’nün hayatına dair genel ve kimi zaman da detay sayılabilecek haberleriyle sık sık başvurduğumuz temel kaynağımızdır. Doğal olarak meal ve birçok tefsire de başvurulmuştur. Araştırma boyunca hemen her disiplin için temel kaynaklara müracaat önceliğimiz olmuştur. Çalışmada yer alan âyetlerde Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’ân Yolu Meâl ve Tefsir’i kullanılmış, ayrıca kaynak olarak belirtilmemiştir.² Kur’ân-ı Kerîm’i bir bütün olarak baştan sona tefsir eden ilk müfessir Mukâtil b. Süleyman’ın (ö. 150/767) *Tefsîr-i kebîr*,³ birçok rivayeti birarada zikretmesiyle zengin malzeme sunan Taberî’nin (ö. 310/923) *Câmiu’l-beyân fî tefsîri’l-Kur’ân (Tefsîru’t-Taberî)*,⁴ Kurtûbî’nin (ö. 671/1273) *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*,⁵ İbn Kesîr’in *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-azîm*⁶ ve Süyûtî’nin *Dürrü’l-mensûr*⁷ adlı tefsirleri ağırlıklı olarak faydalandığımız eserler arasındadır.

Araştırmamız Hz. Muhammed’in (s) dualarını, dolayısıyla onun yaşamını ve ifâdelerini tarihî bakış açısıyla ele alması hasebiyle öncelikli olarak, İslâm tarihi özelinde “Siyer ve Meğâzî” alanının zengin kaynakları müracaat edilen ana mecra

² Diyanet İşleri Başkanlığı Meali, <https://www.kuranmeali.com>.

³ Mukâtil b. Süleyman, (ö. 150/767), **Tefsîru’l-kebîr**, 4c., thk. Abdurrahman Mahmud Şehhâte, Dârü’l-İhyâ-i’t-türâsi’l-Arabî, Beyrut, 1423.

⁴ Ebû Cafer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezid et-Taberî (ö. 310/923), **Câmiu’l-Beyân fî tefsîri’l-Kur’ân (Tefsîru’t-Taberî)**, 26c., thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Dârü’l-hicr, [y.y.], 2001.

⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî (ö. 671/1273), **el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân**, 20 c., thk. Ahmet Berdûnî, Dârü’l-Kütübü’l-Mısriyye, Kahire, 1964.

⁶ Ebû’l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer (ö. 774/1373), **Tefsîrü’l-Kur’âni’l-azîm**, 8c., thk. Sâmi Muhammed Sellame, Dârü’t-Tayyibe, 1420/1999.

⁷ Abdurrahman b. Ebî Bekr Celâluddîn es-Süyûtî (ö. 911/1505), **ed-Dürrü’l-mensûr**, 8c., Dârü’l-fikr, [y.y.]

olmuştur. Bu anlamda birçok eserden faydalanmakla beraber yoğun olarak istifade ettiğimiz erken döneme ait bazı kaynakları burada zikrederim. Şüphesiz bu alanın öncülerinden İbn İshâk'ın günümüze tam olarak ulaşmayan *es-Sîre*'si,⁸ ardından aynı eserin İbn Hişâm'ın düzenleyerek yeni bir formla sunduğu *es-Sîretu'n-Nebeviyye*'si,⁹ siyer kronolojisini yansıtan ilk kaynaklardan olması bakımından araştırmamızda yer alan ana kaynaklar olmuştur. Tabîî Süheylî'nin zikredilen eserin geniş bir şerhi olarak tanımlanan *er-Ravdü'l üniûf*¹⁰ adlı telifinin kavram ve kelimelere getirdiği özgün, derin açıklamalarla çalışmamıza sağladığı katkıyı da unutmamalıyız. Aynı şekilde Vâkıdî'nin *el-Meğâzî*'si¹¹ özellikle Allah Resûlü'nün düzenlediği gazve ve seriyyeler bağlamında yaptığı dualar için eşsiz malzemesiyle çalışmamıza kaynaklık etmiştir.

Aynı kronolojik anlatım geleneğinin sonraki asırlardaki bir yansıması olarak İbn Seyyidinnâs'ın *Uyûnü'l-eser fî funûnil'l-meğâzî ve's-şemâ'il ve's-siyer*¹² adlı eserinden rivayetleri senedleriyle birlikte aktarması, metinlerde zikri geçen bazı kelimeleri ve meseleleri mevzunun sonunda açıklamasıyla akla gelebilecek istifhamları gidermesi açısından oldukça faydalanılmıştır. Çalışmamızda sık sık kullandığımız diğer bir eser ise, İbn Kayyîm el-Cevziyye'nin, fasıllar halinde işlenen siyer malzemesini konu başlıklarıyla sunduğu *Zâdu'l- meâd fî hedyi hayri'l- ibâd*¹³ adlı çalışmasıdır. Makrîzî'nin kendi dönemine kadar olan siyer birikimini değerlendirip ansiklopedik tarzda sunduğu, çok farklı konularla ilgili verdiği yoğun bilgiler yanında, Allah Resûlü'nün günlük yaşamında yer alan dualar ve mucizeleriyle ilgili haberleri aktaran *İmtaü'l-esmâ' bima li'n-nebi mine'l-ahvâl ve'l-*

⁸ Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî (ö. 151/768), *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, thk. Ahmed Ferîd el-Mizyâdî, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2009.

⁹ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm el-Ensârî, (ö. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2c., thk. Muhyiddin Cerrâh, Dimeşk, 2016.

¹⁰ Ebû'l-Kasım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed el-Has'amî es-Süheylî el-Mâlekî (ö. 581/1185), *er-Ravdü'l-ünûf*, 4c. thk. Abdullah Minşâvî, Dârü'l-Hadîs, Kahire, 2008/ 1429.

¹¹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd es-Sehemî el-Eslemî (ö. 207/823), *el-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, Dârü'l-A'lemî, Beyrut, 1409/1989.

¹² Ebû'l Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b Muhammed el-Ya'merî (ö. 734/1334) *Uyûnü'l-eser fî funûnil'l-meğâzî ve's-şemâ'il ve's-siyer* 2c., Dârü'l-Kalem, Beyrut, 1993/1414.

¹³ Muhammed b. Ebî Bekir b. Eyyub b. Sa'd Şemsüddîn (ö. 751/1350), *Zâdü'l-meâd fî hedyi hayri'l-ibâd*, 5c., Müessetü'r- Risâle, Beyrût, 1994.

*emval ve'l-hafedeti ve'l-metâ*¹⁴ adlı eserinin çalışmamız için önemli bir yerinin olduğunu ifade edebiliriz. Aynı şekilde, Şâmî'nin *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-'ibâd*,¹⁵ Diyârbekrî'nin, *Târihü'l-hamîs fî ahvâli enfesi nefîs* ve Halebî'nin *es-Sîretü'l-Halebiyye (İnsânü'l-'uyûn fî sîreti'l-emîni'l-me'mûn*¹⁶ adlı eserleri de Hz. Peygamber'in (s) hayatına dair belli başlı bilgiler yanında satır aralarındaki detaylarla çalışmamıza katkı sunmuştur.

İslâm tarihi alanında özellikle ilk dönem araştırmacılarının vazgeçilmez başvuru adreslerinden olan hadis kitapları, konumuz itibariyle tabii olarak en fazla atıfta bulunduğumuz kaynaklar arasında yer almıştır. İmâm Mâlik'in *el-Muvatta*,¹⁷ İbn Ebû Şeybe'nin *Kitâbu Mûsannef fî'l-ehâdis ve'l-âsâr*,¹⁸ Ahmed b. Hanbel'in *Müsnedü İmâm Ahmed b. Hanbel*,¹⁹ Dârimî'nin *Sünenü'd-Dârimî*,²⁰ Buhârî'nin, *el-Câmiu's-sahîh el-müsned min hadîsi Resûlillâhi ve sünenihî ve eyyâmihî*,²¹ Müslim'in *el-Câmi'u's-sahîh/Sahîhu Müslim*,²² İbn Mâce'nin *Sünenü İbn Mâce*,²³ Tirmizî'nin *es-Sünen*,²⁴ Ebû Dâvûd'un *Sünenü Ebî Dâvûd*,²⁵ Nesâî'nin *el-Muctebâ*

¹⁴ Ebû'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir el-Makrîzî (ö. 845/1442), *İmtâ'u'l-esmâ bima li'n-nebi mine'l-ahvâl ve'l-emval ve'l-hafedeti ve'l-metâ*, 14c., thk. Muhammed Abdülhamid en-Nemisi, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1999/1420.

¹⁵ Ebû Abdillâh Şemsüddin eş-Şâmî (ö. 942/1536), *Sübülü'l-hüdâ ve'r-raşâd fî sîreti hayri'l-'ibâd*, 12 c. thk. eş-Şeyh Âdil Ahmed Abdülmevcûd, eş-Şeyh Ali Muhammed Ma'ûz, Beyrut, 1993.

¹⁶ Ebû'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed el-Halebî (ö. 1044/1635), *es-Sîretü'l-Halebiyye (İnsânü'l-'uyûn fî sîreti'l-emîni'l-me'mûn)*, 3c., Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1427.

¹⁷ Mâlik b. Enes, Ebû Abdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Asbahî el-Medenî (ö. 179/796), *el-Muvatta*, 2c., (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Maḥmûd Ḥalîl), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1412.

¹⁸ Ebû'l-Bekir b. Ebî Şeybe Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osman (ö. 235/849), *Kitâbu musannef fî'l-ehâdis ve'l-âsâr* 7c., thk. Kemal Yusuf Hût, Mektebetü Rüşd, Riyad, 1409.

¹⁹ Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed eş-Şeybânî (ö. 241/855) *Müsnedü el- İmâm Ahmed b. Hanbel*, 52c., thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Müessesetü'l Risale, Beyrut, 1439/2008.

²⁰ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fazl ed-Dârimî (ö. 255/868), *Sünenü'd-Dârimî*, 2c., thk. Mustafa Dîb el-Bugâ, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.

²¹ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil el-Buhârî (ö. 256/870), *el-Câmiu's-sahîh el-Müsned min hadîsi Resûlillâhi ve sünenihî ve eyyâmihî* 4c. thk. M. F. Abdülbâkî, (Kütübü Sitte ve Şerhuḥâ) Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.

²² Ebû'l-Hüseyn b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (ö. 261/875) *el-Câmi'u's-sahîh/Sahîhu Müslim*, 5c., thk. M. F. Abdülbâkî, (Kütübü Sitte ve Şerhuḥâ) Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.

²³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd ibn Mâce el-Kazvîni (ö. 273/887), *Sünen İbn Mâce* (Kütübü Sitte ve Şerhuḥâ) Çağrı Yay., İstanbul, 1413/1992.

²⁴ Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre b. Mûsâ b. Dahhâk et-Tirmizî (ö. 279/893), *es-Sünen*, (Kütübü Sitte ve Şerhuḥâ) Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.

mine's-Sünen/es-Sünenü's-Suğrâ²⁶ adlı eserleri de başvurduğumuz temel kaynaklardandır.

Kişilerin belli bazı özellikleri dikkate alınarak derecelendirilerek tasnif edilen tabakât eserleri, Hz. Peygamber'in (s) dualarına muhatap olan sahâbîlerle ilgili verileri içermesi, çoğu zaman rivayetlerde büyük resmin netleşmeyen noktalarını aydınlatması bakımından çalışmamızda sık sık müracat edilen ana kaynaklar arasında olmuştur. Bu anlamda İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtü'l-kübrâ*,²⁷ İbnü'l-Esîr'in *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-Sahâbe*,²⁸ Zehebî'nin *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*,²⁹ İbn Hacer'in *el-İsâbe fî temyizi's-Sahabe*³⁰ adlı eserleri ilk akla gelenlerdendir.

Araştırmamızın diğer bir kaynağı da nesep kitaplarıdır. Şüphesiz bunlar arasında Belâzürî'nin hem tabakât ve ensâb unsurlarını meczeden hem de İslâm tarihi olarak kabul edilen *Ensâbu'l-eşraf*'i³¹ Câhiliye dönemi ve Hz. Peygamber'in (s) hayatını ele alması, diğer yandan sahâbîlerle ilgili geniş bilgi vermesi açısından yoğun başvurduğumuz çok yönlü bir eserdir. Aynı şekilde ilk dönem kaynaklarından İbn Hazm'ın *Cemheretu ensâbi'l-Arab*³² adlı çalışması Allah Resûlü'nün duasına mazhâr olan kişilere ait bilgileri ve dua ifadelerini tespit etmede başvurduğumuz bir eser olmuştur.

²⁵ Süleyman b. Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistanî, (ö. 275/889), **Sünenü Ebî Davud**, 4c., thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Dârü'l-Fikr, Beyrut, [t.y].

²⁶ Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Alî el-Horâsânî (ö. 303/916), **el-Muctebâ mine's-Sünen=es-Sünenü's-Suğrâ**, 11c., thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde, (Fihrist cildiyle birlikte), Halep, 1406/1986.

²⁷ Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî (ö. 230/845), **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, 8c., thk. İhsan Abbas, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1968.

²⁸ Ebû'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim İbnü'l-Esir (ö. 630/1233), **Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe**, 8c., thk. Ali Muhammed Muavviz, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994.

²⁹ Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî (ö. 748/1348), **Siyeru a'lâmi'n-nübelâ**, Müessesetü'r-Risâle, [y.y.], 1985.

³⁰ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), **el-İsâbe fî temyizi's-Sahabe**, 8c., thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995/1415.

³¹ Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ b. Cabir el-Belâzürî, (ö. 279/892), **Ensâbü'l-eşraf** 13c., thk. Riyaz Ziriklî, Süheyl Zekkar, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1996/1417.

³² Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zahirî İbn Hazm, (ö. 456/1064), **Cemheretu ensâbi'l Arab**, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Dârü'l-Ma'ârif, Kahire, 1982.

Yaşamın mekânla süreklilik, yoğunluk ve çeşitlilik arzeden bir etkileşim halinde olması, Hz. Peygamber'in (s) ömrünün geçtiği Mekke ve Medîne şehir tarihlerinin araştırmamızın önde gelen kaynakları arasında yer almasında etkili olmuştur. Bunlar arasında kendi dalında günümüze ulaşan ilk kaynaklar arasında yer alan Ezrâkî'nin (ö. 250/864 [?]), *Ahbâru Mekke ve mâ câe fihâ mine'l-âsâr*,³³ İbn Şebbe'nin (ö. 262/876) *Târîhu'l-Medîneti'l-Münevvere*,³⁴ Semhûdî'nin (ö. 911/1506) *Vefâ'ü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*³⁵ adlı eserleri, kimi zaman teferruatlı tespitlerle Hz. Peygamber'e (s) ev sahipliği yapan Medîne mekânlarını zihin dünyamıza berrak bir şekilde yansıtması açısından çalışmamıza kayda değer katkılar vermiştir.

Hz. Peygamber'in (s) nübüvvetini ispatlama gayretiyle kaleme alınan ve onun mucizelerini, olağanüstü deneyimlerini yansıtan teliflerin genel ismi olan "Delailü'n-nübüvveü'n-nübüvve" eserleri araştırmamızın neredeyse büyük bir kısmında yararlandığımız kaynaklar arasındadır. Bunlar arasında özellikle Ebû Nuaym'ın *Delâ'ilü'n-Nübuvve*³⁶ ve Beyhâkî'nin *Delailü'n-nübüvveü'n-Nübüvve ve ma'rifetu ahvâli sahibi's-şeria*³⁷ adlı eserlerini söylemeliyiz.

Geçmişten günümüze konu ve kavram başlıklı eserler arasında Hz. Peygamber'in (s) dualarının yer aldığı eserlerin oldukça fazla olduğu görülmektedir. Müstakil dua kitapları arasında Taberânî'nin *ed-Duâ li't-Taberânî*³⁸ ve yine çağdaşı

³³ Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdullah el-Ezrâkî (ö. 250/864 [?]), *Ahbâru Mekke ve mâ câ'e fihâ mine'l-âsâr*, thk. Rüşdi Salih Melhas, Dârü'l-Endelüs, Beyrut, [t.y.].

³⁴ Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nümeirî (ö. 262/876), *Târîhu'l-Medîneti'l-Münevvere*, thk. Fuheyim Muhammed Şaltût, Cidde, 1399.

³⁵ Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî el-Hasenî (ö. 911/1506) *Vefâ'ü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, 4c, thk. Ali b. Abdullah b. Muhammed Hasenî eş-Şâfiî, Nureddîn Ebû'l-Hasen, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1419.

³⁶ Ebû Nu'aym Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed el-Isbehânî (ö. 430/1039), *Delâ'ilü'n-nübüvve*, 3c., nşr. Muhammed Ravâs Kal'acî, Abdulber Abbas, Beyrut, 1406/1986.

³⁷ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhâkî, (ö. 458/1066), *Delâ'ilü'n-nübüvve ve ma'rifetu ahvâli sahibi's-şeria*, 7c., thk. Abdülmü'ti Kal'acî, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1985.

³⁸ Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî (ö. 360/971), *ed-Duâ li't-Taberânî (Kitâbü'd-Du'â)*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1413/1992.

sayılan İbnü's-Sünnî'nin *Amelü'l-yevm ve'l-leyle*³⁹ adlı eserleri zengin içerikleriyle çalışmamıza katkı sağlamıştır.

Dua ve aynı manaya gelen veya benzer anlamlı kelimeler için ilk dönemden günümüze değin dil sahasında yetkin birçok müellifin eserinden faydalandık. Bunlar arasında, Halîl b. Ahmed'in *Tertibu Kitâbi'l-ayn*;⁴⁰ ilimle şiiri mezcederek hakkında "âlimlerin en şairi, şairlerin en âlimi" denilen İbn Düreyd'in *Cemheretü'l-luğa*;⁴¹ Ezherî'nin *Tehzibü'l-luğa*;⁴² "dilnin mantığını kavramayanların kolaylıkla yanılabilceği" ifadesinin sahibi ve dil sahasına damgasını vuran İbn Fâris'in *Mu'cemü mekâyisi'l- Luğa*;⁴³ Cevherî'nin *es-Sihâh tacü'l-luğa ve sıhâhi'l-Arabiyye = Tacü'l-luga = Sihahü'l-luğa*;⁴⁴ adlı eserleri başta gelmektedir. Mutezîlî olmakla birlikte fesâhat, belâgat ve mecaz alanında otorite kabul edilen, aynı zamanda farklı görüş mensuplarının da takdirine şâyan olan tefsiriyle çalışmamıza kaynaklık eden ve özellikle kelimelerin mecâzî anlamları üzerinde duran Zemahşerî'nin *Esâsü'l-belâğa*⁴⁵ adlı eserine de sıklıkla başvurulmuştur. Aynı şekilde İbn Manzûr'un zengin kelime haznesi, tarihî olay ve şahıslara dair örnekleriyle ansiklopedik bir içeriğe sahip olan *Lisânü'l-Arab*⁴⁶, Fîrûzâbâdî'nin *el-Kâmûsü'l-mûhit*⁴⁷ ve onun çok nitelikli

³⁹ Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. İshâk ed-Dineverî (ö. 364/975), *Amelü'l-yevm ve'l-leyle*, thk. Kevser Bernî, Dârü'l-Kıble Sakâfe İslâmiyye, Cidde/Beyrut, [t.y.]

⁴⁰ Ebû Abdurrahman Halîl b. Ahmed b. Amr el-Ferâhidî (ö. 175/791), *Tertibu kitâbi'l-ayn*, 8c, thk. Mehdi Mahzumi, İbrâhim Samerraî, [y.y.], [t.y.].

⁴¹ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan el-Ezdî el-Basrî (ö. 321/933), *Cemheretü'l-luğa*, 3c., thk. Remzi Münîr Balebekî, Dârü'l-ilm Melâyîn, Beyrut, 1987.

⁴² Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Herevî (ö. 370/980), *Tehzibü'l-luğa*, 15c., thk. Abdüsselam Muhammed Hasan, Darü'l-İhya Turâs Arabiyye, Beyrut, 2001.

⁴³ Ahmed b. Fâris b. Zekeriyya el-Kazvînî, (ö. 395/1004), *Mu'cemü mekâyisi'l-Luğa*, thk. Abdüsselam Muhammed Hârûn, Dârü'l-Fikr, [y.y.], 1979.

⁴⁴ Ebû Nasr İsmail b. Hammâd (ö. 400/1009), *es-Sihâh tacü'l-luğa ve sıhâhi'l-Arabiyye = Tacü'l-luga = Sihahu'l-luğa*, 6c., thk. Ahmed Abdülgafur Attar, Dârü'l-İlm li'l-Melayin, Beyrut, 1987.

⁴⁵ Ebû'l-Kâsım Mahmud b. Ömer Muhammed el-Hârizmî (ö. 538/1144), *Esâsü'l-belâğa*, 2c., Muhammed Basil Uyun es-sûd, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998/1419.

⁴⁶ Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzûr (ö. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, 15c., Dârü's-Sâdır, 15c. Beyrut, 1414.

⁴⁷ Mecdüddin Ebû Tâhir Muhammed b. Yakub b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, (ö. 817/1415), *el-kâmûsü'l-muhît*, 1c., ed. Muhammed Nuaym Arkasûsî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2005.

şerhi olarak kabul edilen Zebîdî'nin *Tâcû'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*⁴⁸ adlı çalışmaları da el altında tutulan sözlükler arasındadır.

Câhiliye dönemi Arap toplumunu kültürel ve sosyal hayatı ile ele alan Cevâd Ali'nin *el-Mufasssal*'ı,⁴⁹ modern kaynaklar arasında çalışmamıza ışık tutanlar arasında yer almıştır. Bilhasa bu eser, Câhiliye Arapları ve İslâm dönemiyle ilgili verdiği karşılaştırmalı bilgilerle; yolculuk ve hastalık, hac gibi bazı ibadetler, istiskâ (yağmur duası) benzeri durumlarda duanın hayatlarında ne denli yeraldığını göstermesi gibi bir çok bakımından araştırmamız boyunca ufuk açıcı olmuştur.

Muhammed Hâmidullah'ın *İslâm Peygamberi*⁵⁰ adlı eseri Hz. Peygamber'in (s) yaşamını, İslâm'ın bireysel ve toplumsal hayata sunduğu değişimini ve gelişimini, dikkate değer tespitlerle yorumlayan, çıkarımlar yapan; hadiseleri ve ilişkileri genel prensipler çerçevesinde başarılı bir şekilde yansıtmasıyla araştırmamız için ayrı bir önem arz etmiştir.

Aynı şekilde Bünyamin Erul'un "*Sahâbenin Sünnet Anlayışı*" adlı eseri örnek olaylar ve tespitler bağlamında çalışmamıza katkı sağlamıştır.⁵¹

Son dönemde İslâm Tarihi alanında araştırmacıların ilgisini çeken sosyal tarih merkezli bazı teliflerden Kettânî'nin Ahmet Özel tarafından *Hz. Peygamber'in (s) Yönetimi: et-Terâtîbu'l-idâriyye* adıyla dilimize çevrilen eseri; Hz. Peygamber'in (s) gerek özel yaşamına dair ilginç detaylar, gerekse İslâm toplumunun kurumsal temellerini yansıtan zengin içeriğiyle çalışmamızı destekleyen önemli anekdotlar içermektedir. Yakın dönemlerde neşredilen Fatimatüz Zehra Kamacı'nın *Hz. Peygamber'in (s) Günlük Hayatı-Mescid-i Nebevî*⁵², *Hz. Peygamber'in (s) Günlük*

⁴⁸ Ebû'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed ez-Zebîdî (ö. 1205/1791), *Tâcû'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1414/1993.

⁴⁹ Cevâd Ali (ö. 1408/1987), *el-Mufasssal*, 20 c., Dârü's-Sâkî, [y.y.], 2001.

⁵⁰ Muhammed Hamidullah *İslâm Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015.

⁵¹ Bünyamin Erul, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*, TDV Yayınları, Ankara, 2019.

⁵² Fatimatüz Zehra Kamacı, *Hz. Peygamber'in (s) Günlük Hayatı-Mescid-i Nebevî*, İnkilap Yay, İstanbul, 2013.

Hayatı-Hâne-i Saâdet,⁵³ adlı birbirini tamamlar nitelikteki çalışmaları araştırmamıza gerek yöntem, gerekse içerik bakımından katkı sunan çağdaş telifler arasında zikredilebilir.

Son olarak, gönül dünyasının samimi duygularını aksettiren çapı küçük ancak etkisi büyük bir telif olarak değerlendirdiğimiz Mısırlı müffekkir Muhammed Gazalî'nin *Hiz. Peygamber'in (s) Dua ve Zikirlerini Anlamada Yöntem*⁵⁴ adlı çalışmasının dua bilinci ve motivasyon bağlamında bu araştırmanın birçok aşamasında derin tesirleri olduğunu eklemek isteriz.

4- Duanın Kavramsal Çerçevesi

Kur'an-ı Kerim'de yaklaşık yirmi yerde geçen dua kelimesinin yanı sıra,⁵⁵ iki yüz civarında âyet⁵⁶ dua kavramıyla doğrudan bağlantılıdır.⁵⁷ Öncelikle "Dua" kelimesinin Kur'ân'da geçtiği bazı âyetlerde hangi manalara geldiğini örneklerle ele alalım. "Talepte (dilek) bulunmak",⁵⁸ "soru (istifham), çağrı, sesleniş",⁵⁹ "söz (kavl)",⁶⁰ ibadet (kulluk, niyaz),⁶¹ "seslenmek, çağırma, davet etmek, nidâ",⁶² ve "yardıma çağırma (istiğâse)"⁶³ anlamlarında kullanılmaktadır.

⁵³ Fatımatüz Zehra Kamacı, *Hiz. Peygamber'in (s) Günlük Hayatı-Hâne-i Saâdet*, İnkılap Yay, İstanbul, 2016.

⁵⁴ Muhammed Gazalî, *Hiz. Peygamber'in (s) Dua ve Zikirlerini Anlamada Yöntem*, Asalet Yay, 2018.

⁵⁵ Muhammed Fuad Abdulbâkî (ö. 1968), *el-Mu'cemu'l-mufehres li elfâzi'l-Kur'ân*, Daru'l-Hadis, Kahire, 1364/1945; s. 260; Selahaddin Parladi, "Dua", *DİA*, İstanbul, 1994, C. 9, s. 530.

⁵⁶ Mustafa, Çağırıcı, "Dua", *DİA*, İstanbul, 1994, C. 9, s. 536.

⁵⁷ Muhammed Mahmud Abbud Zevin, *ed-Dua fi'l Kurân-ı Kerim*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2005, s. 27.

⁵⁸ "Rabbimiz şöyle buyurdu: *Bana dua edin, duanızı kabul edeyim. Bana kulluk etmeyenler kibirlerine yediremeyenler, aşağılanmış olarak cehenneme gireceklerdir.*" Mü'min, 40/60.

⁵⁹ "Unutma ki, bir gün Allah: 'Benim ortaklarım olduğunu ileri sürdüğünüz şeyleri **çağırın**' buyuracak. Onları çağıracaklar, fakat onlar kendilerine cevap vermeyecekler. Çünkü biz aralarına aşılamaz bir uçurum koyduk." Kehf, 18/52.

⁶⁰ "Azabımız onlara gelip çatığında, 'Biz gerçekten zalimlemiştir!' diye yakınmaktan başka söyleyecekleri **söz** kalmadı." A'râf, 7/5.

⁶¹ "De ki; (Ey İnsanlar!) "**Kulluğunuz** ve niyazınız olmasa Allah size ne diye değer versin! (Ey inkarcılar!) Siz O'nun dinini yalan saydığınız için, bunun günahı artık yakanızı bırakmayacak! Furkân 25/77.

⁶² "Bunun üzerine Nûh "Artık yenik düştüm; ardımını esirgeme' diye Rabbine **yalvardı**." Kamer, 54/10.

⁶³ "Kulumuza indirdiğimiz kitaptan dolayı bir şüphe içinde iseniz onun benzeri bir sûre de siz getirin, Allah'tan başka tapıklarınızı da **yardıma çağırın**, eğer iddanızda samimi iseniz." Bakara, 2/23.

Sözlük anlamı “yardım isteme, Allah’a yönelme, çağırma, seslenme”⁶⁴ gibi manalara gelen dua kelimesi, d-‘a-v (دعو) kök fiilinden türeyen bir mastardır.⁶⁵ Bu kök fiilden farklı anlamlarda birçok kelime türetilmiştir.⁶⁶ Aynı kökten gelen da‘vâ (دعوى) ve da‘vetü (دعوة) kelimeleri de mastardır. Diğer yandan dua bazen istiğâse/yardım⁶⁷ talebinin yanı sıra ibadet manasına da gelmektedir.⁶⁸ Yine aynı kökten gelen (الدَّعْوَةُ) kelimesinin anlaşma ve dilimizde de benzer anlamda kullanılan yemeğe “davet/çağrı” anlamları lügat kitaplarında zikredilmektedir.⁶⁹

İbn Sîde, duayı “talep edenin sahip olmadığı bir şey için istekte bulunması” olarak açıklarken “talep/istek” anlamını iki yönlü izâh etmektedir: İlki lafzî olanıdır ki, ta’zim (yüceltme) ve medih (övgü); ikincisi bağışlanma ya da acil nimet talebidir.⁷⁰ Diğer bir lügat âlimi Ezherî ise, “Allah’ı birlemek ve senâ etmek, Allah’tan mağfiret dilemek, Allah’tan dünyalık nasip, imkân ve rızık beklemek” şeklinde duanın üç kısmına dikkat çekmektedir.⁷¹

⁶⁴ Ebû Abdurrahman Halîl b. Ahmed b. Amr Ferâhidî (ö.175/791), **Kitâbü’l-ayn**, 8c., thk. Mehdi Mahzûmî, İbrâhim Samerrâî, Müessesetü’l-A’lemi li’l-Matbuât, Beyrut, 1988, C. 2, s. 221, 222; Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan el-Ezdî el-Basrî İbn Düreyd (ö. 321/933), **Cemheretü’l-luğa**, 3c, thk. Remzi Münîr Balebekî, Dârü’l- İlm Melâyîn, Beyrut, 1987, C. 2, s. 660; Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Herevî Ezherî (ö. 370/980), **Tehzîbü’l-lüğa**, 8 c., thk. Muhammed İvâd Merab, Dârü’l-İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, 2008, C. 3, s. 79,80; Ebû’l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvînî el-Hemedânî (ö. 395/1004), **Mu’cem Mekâyis-luğa**, 15c., thk. Abdüsselam Muhammed Hasan, ed-Darü’l-Fikr, (y.y.), 1979, C. 2, s. 281, 282; **es-Sihâh tacü’l-luğa ve sıhâhi’l-Arabiyye**, 6c., thk. Ahmed Abdülgafur Attar, Dârü’l-İlm li’l-Melâyîn, Beyrut, 1987, C. 3, s. 945-946; Ebû’l- Kâsım Mahmud b. Ömer Muhammed el Hârizmî ez-Zemahşerî (ö. 538/1144), **Esâsü’l-belâğa** 2c., thk. Muhammed Basil uyun es-sûd, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1998/1419, C. 1, s. 287, 288; Kasım Kufralı, “Du’a”, İslâm Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977, C. 3, s. 650, 651.

⁶⁵ Fiilin çekimi دَعَا يَدْعُو دُعَاً وُدْعَاءً şeklindedir.

⁶⁶ Farklı kullanımlardan biri tef’îl babından داعية اللّين süt sağarken hayvanın memesinde biraz süt bırakmak, iftiâl babında ادعاء ise çocuğun kendisini öz babasından farklı birine nispet etmesi; tefâul babında ise التّداعي şeklinde, ardından gelen kelime ve edatlara bağlı olarak düşmanın her taraftan gelmesi, insanların toplanması gibi anlamlara gelmektedir. Halîl b. Ahmed, **Kitâbü’l-ayn**, C. 2, s. 221; Ezherî, **Tehzîbü’l-lüğa**, C. 2, 280; Zemahşerî, **Esâsü’l-belâğa**, C. 1, s. 288; Cevherî, **es-Sihâh**, C. 6, s. 2337.

⁶⁷ İsfehânî, **Müfredât**, s. 176.

⁶⁸ İbn Manzûr, **Lisânü’l-Arab**, C. 14, s. 257.

⁶⁹ Ezherî, **Tehzîbü’l-lüğa**, C. 3, s. 76; Mecdüddin Ebû Tâhir Muhammed b. Yakub b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, (ö. 817/1415), **el-Kâmûsü’l-muhîr**, 1 c., thk. Muhammed Nuaym Arkasûsî, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 2005, C. 1, s. 1283.

⁷⁰ Ebû’l-Hasen Alî b. İsmâîl İbn Sîde, ed-Darîr el-Mürsî (ö. 458/1066), **el-Muhassas** 5c, thk. Halil İbrahim Cefâl, Dârü’l-İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, 1996, C. 4, s. 57.

⁷¹ Ezherî, **Tehzîbü’l-lüğa**, C. 3, s. 76.

Fahrettin Râzî dua tanımına farklı bir boyut getirmektedir; “Duadan maksat bildiri (duyuru) değildir. Bilakis, (kulun) tamamıyla Allah’a yönelerek, zillet, inkisâr ve kulluğunu göstermesidir.”⁷² Kanaatimizce, Razî’nin ifade ettiği gibi duada asıl olan kulun değersizliğini beyan etmesidir. Çağdaş müelliflerden İbn Âşûr ise, “Dua, boyun bükerek Allah’tan (cc) bir şeyin olmasını istemek anlamına gelmektedir” ifadesiyle duanın asıl hedefine işaret etmektedir.⁷³

5- Dua Kavramıyla Eş Anlamlı veya Benzer Anlamlı Kelimeler

Çalışmamızın ana eksenini oluşturan dua kavramıyla, neredeyse birebir örtüşen veya yakın anlamlı birçok kelime tespit edilmiştir. İbn Manzûr, tevhîd, tahmîd (hamd),⁷⁴ temcîd (övgü) gibi ifadelerin yanısıra, “Yâ Allah”, “Yâ Rabbî,” “Yâ Rahmân” misâllerini de vererek Allah’a saygı ve övgü içerikli her yönelişin altında bir dilek, temennî olduğuna dikkat çekmektedir. Ona göre, bahsi geçen her bir kavram dua kapsamına girmektedir.⁷⁵ İbn Manzûr’un bu düşüncesi bizi yönlendirmiş, bazı kavramları tezimize dâhil etmeye neden olmuştur. Çalışmamızın birçok aşamasında yer alan bu kavramlarla ilgili izahat verelim.

Salât الصلاة : Aslı s-l-v (صلو) kökünden gelen “salât” kelimesi “birinin sırtına vurmak, hayır ve bereket istemek, çağırmak; sallâ (صلى) şeklinde ise “övmek, tâ’zim etme” anlamlarına gelmektedir.⁷⁶ Sözlükteki asıl manası “kalça kemiği” olan salât, bir eylem olarak özne ve nesnesine göre rahmet, merhamet, istiğfar anlamlarına gelmektedir.⁷⁷ Nitekim günlük hayatta Hz. Peygamber’i (s) selamlama için kullanılan “Salât” kavramı da bu anlamı içermektedir. Aynı kökten gelen salâtun (صلاة)

⁷² Ebû Abdillâh (Ebû’l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî (ö. 606/1210), **Mefâtîhu’l-ğayb et-tefsîru’l-kebîr**, 32c., Dârü’l-İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, 1420, C. 5, s. 265.

⁷³ İbn Âşûr, Muhammed et-Tahir b. Muhammed b. Âşûr et-Tûnusî, **Tahrîru’l-ma’na’s-sedîd ve tenviru’l-akli’l-cedîd min tefsîri’l-Kitâbi’l-Mecîd (et-Tahrîr ve’t-tenvîr)**, 30c., ed-Daru’t-Tunisiyye, Tunus, 1984, C. 1, s. 548.

⁷⁴ Tirmizî, Cabir b. Abdullah’dan bildirdiğine göre Hz. Peygamber (s) “Zikrin en değerlisi ‘Lâilâhe illallâh’, duanın en hayırlısı ‘Elhamdülillâh’dır” diyerek Allah’a hamd etmenin fazileti bir yana; müstakil “tesbîh/zikir” olarak zikredilen ifadenin “dua” yönüne dikkat çekmektedir. Bkz. Tirmizî, **Sünen**, De’avât, 9.

⁷⁵ İbn Manzûr, **Lisânü’l-Arab** C. 14, s. 257.

⁷⁶ Halîl b. Ahmed, **Kitâbü’l-ayn**, C. 7, s. 153.

⁷⁷ Abdulhadi Timurtaş, **Arap Nesrinde Dua Mecmuaları-Delailü’n-nübüvve’l-Hayrât Örneği**, İlâhiyat Yay., Ankara, 2016. s.116, 117.

kelimesini; rahmet, mağfiret⁷⁸ anlamlarının yanı sıra, dilimize Farsça'dan geçen bir kelime olan “namaz” ibadeti için de kullanılmaktadır.⁷⁹ Dil bilimcilerden birçoğu “salât” kelimesinin bir anlamının da dua olduğunu ifade etmektedirler.⁸⁰ Karaalp, “salât” kavramının semantik analizini yaparken luğavî olarak türevleriyle birlikte “dua, sırtın ortası, kuyruk sokumu, uylukların hareketi, iz sürmek-takip etmek, ta’zim, rahmet, istiğfâr-mağfiret-tezkiye, bereket-kerâmet-tesbîh, güzel övgü ve anma-temcîd (yüceltme), din (islâm) ibadet kıraat, desteklemek, ulaşmak-bağ-birleştirmek, biraraya getirmek, ibadethâne, ateşe atmak-yakmak, yönelmek-lüzum gibi karşılıklarla kelimenin zengin anlam çeşitliliğini ortaya koymaktadır.⁸¹

Zikir الذكر : “Hatırlama, anma”⁸² anlamına gelen ve z-k-r (ذكر) fiilinden türeyen zikir kavramı istilâhî olarak “Allah’ı hatırlamak ve anma suretiyle gafletten ve nisyandan kurtuluş” karşılığı kullanılmaktadır. Aynı kökten gelen birçok türeviyle Kur’ân’da Allah’ı hamd, tesbih ve tekbir ederek övme; O’nun nimetlerini anma, kalpten hissetme, tefekkür etme; akıl, beden ve malla kulluğu yerine getirme, dua, istiğfarda bulunma gibi anlamlarının yanı sıra şeref, salât, peygamberlere verilen kitaplar, dua, senâ, tesbîh, şükür benzeri anlamları da kapsamaktadır.⁸³ Resûlü Ekrem’in (s) zikrin insana hayat veren özelliğine “Rabbini zikreden kişi ve

⁷⁸ Ezherî, **Tehzîbü’l-lüğa**, C. 12, s.166

⁷⁹ İbn Askerî, *el-Vücûh ve’n-nezâir* adlı eserinde salât’ın (namaz) içinde dua olduğundan dolayı böyle isimlendirildiğini, cenaze namazına da rükû ve secde içermemesine rağmen yapılan dualardan dolayı “salât” ismini adının verildiğini zikretmektedir. Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl el-Askerî (ö. 400/1009’dan sonra), **el-Vücûh ve’n-nezâ’ir**, thk. Muhammed Osman, Kahire, 1428/2007, s. 63; Diğer yandan istilâhî olarak salât kelimesi, “âmm” bir ifade olmakla beraber Hz. Peygamber (s) tarafından namaz uygulamasıyla belli bir ibadet için kullanılmıştır. Cahit Karaalp, “Salât Kavramının Semantik Analizi”, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Bahar 2018/9 (1) s. 200.

⁸⁰ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe Dîneverî, (ö. 276/889) **Garîbu’l-Hadîs**, thk. Abdullah Cebûrî, Matbatû’l-Âni, Bağdât, 1393; Ahzâb suresi 56. âyeti açıklanırken meleklerin salâtı dua ve istiğfar, Allah’ın salâtı rahmet, olarak aktarılmaktadır. Ezherî, **Tehzîbü’l-lüğa**, C. 12, s. 165.

⁸¹ Karaalp, “Salât Kavramının Semantik Analizi”, s. 186-200.

⁸² İbn Düreyd, **Cemhere**, C. 2, s. 694.

⁸³ Ezherî, **Tehzîbü’l-lüğa**, C. 10, s. 94, 95; Cevherî, **es-Sihâh**, C. 2, s. 665; İbn Fâris, **Mekâyis**, C. 2, s. 358; İsfahânî, **Müfredât**, s. 184; Zemahşerî, **Esâsü’l-belâğa**, C.1, s. 314; İbn Manzûr, **Lisânü’l-Arab** C. 4, s. 308, 309; Ebû’l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed ez-Zebidî (ö. 1205/1791), **Tâcü’l-‘Arûs min cevâhiri’l-kâmûs**, Dârü’l-Fikr, Beyrut, 1414/1993, C. 11, s. 377, 378; Zikir kavramı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Reşat Öngören, “Zikir”, **DİA**, İstanbul, 2013, C. 44, s. 412-413.

zikretmeyen kişi arasında diri ve ölü” benzetmesi dikkat çekicidir.⁸⁴ Zikir kelimesine yakın bir diğer kavram da “tesbih”⁸⁵ lafzıdır.⁸⁶ Öte yandan ibadet çeşitlerinden biri olarak da anılan tesbih,⁸⁷ kimi zaman ibadetlerin öncesinde ve sonrasında, kimi zaman müstakil olarak Hz. Peygamber’in (s) hayatının merkezinde yer almıştır.⁸⁸

Kunût القنوت : Sözlükte itaat, ayakta yapılan dua anlamlarına gelen k-n-t (قنن) fiilden türetilmiş bir kelimedir.⁸⁹ Lugat kitaplarında taat, salât, uzun kıyam ve sükût etme gibi manalarla karşılık bulan⁹⁰ bu kavram⁹¹ çalışmamızda Hz. Peygamber’in (s) kendisine ihanet eden müşrikler aleyhine yaptığı dualar bağlamında ele alınmıştır.

Rukye الرقية : Kelime olarak “yukarı çıkmak,⁹² okuyup üfleyerek tedavi etmek”⁹³ gibi anlamlara gelen rukyenin Câhiliye Arap toplumunda, kaygı (endişe), delilik,⁹⁴ nazar,⁹⁵ humma, sara (epilepsi)⁹⁶ gibi birçok hastalığa karşı yaygın bir

⁸⁴ Buhârî, **Sahîh**, De‘avât 65.

⁸⁵ Tesbih ile ilgili ayrıntılı bilgi için Mehmet Boynukalın, “Tesbih”, **DİA**, İstanbul, 2011, C. 40, s. 528, 529.

⁸⁶ (التسبيح), “suda hızlı bir şekilde yüzüp mesafe alma” anlamına gelen (سبح) kök fiilinden türemiş,⁸⁶ Yüce Allah’ı her türlü noksanlık ve eksiklikten uzak (tenzîh) tutmayı ifade eden bir terimdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Halîl b. Ahmed, **Kitâbü’l-ayn**, C. 3, s. 151; İbn Düreyd, **Cemhere**, C. 1, s. 277; Cevherî, **es-Sihâh**, C. 1, s. 372; İbn Fâris, **Mekâyîs**, C. 3, s. 125.

⁸⁷ İbn Fâris, **Mekâyîs**, C. 3, s. 125.

⁸⁸ “Bu sebeple Akşam vaktine eriştiğinizde ve sabah kalktığınızda Allah’ı tesbih edin. Göklerde ve yerde her türlü övgü O’na mahsustur. Gündüzün sonunda ve öğle vaktine eriştiğinizde O’nu tesbih edin.” **Rûm**, 30/1718; Bununla ilgili zikredilen birçok örnekten birine göre Hz. Peygamber (s) , “Allah birdir, onun ortağı yoktur. Mülk O’nundur. Hamd O’nadır. O her şeye kâdirdir” ifadesini günde yüz kere çekene yüz sevap (hasene) yazılacağını, yüz günahının da silineceğini bildirmektedir. Malik b. Enes, **Muvattâ**, Cum’a 75.

⁸⁹ Kadının eşine itaati ifade edilirken bu kelime kullanılmaktadır. Bkz. Halîl b. Ahmed, **Kitâbü’l-ayn**, C. 5, s. 129; Ebû Ubeyd, kunûtu açıklarken ayakta yapılan dua kısmına vurgu yapmaktadır. Ebû Ubeyd, **Ğarîbu’l-hadîs**, C. 3, s. 133; İsfahânî, “hayırdan ümit kesme (ye’se düşme) anlamını bu fiil için ifade etmektedir. İsfahânî, **Müfredât**, s. 454; Fikhî terim olarak kunut “taatte bulunmak, dua etmek, herhangi bir şerden kurtulmak ya da hayrı elde etmek için namazda Allah’a sığınmak” anlamlarına gelmektedir. Muhsin Koçak , “Kunut”, **DİA**, Ankara, 2002, C. 26, s. 380.

⁹⁰ Ezherî, **Tehzîbü’l-lüğa**, C. 3, s. 76; Sukûtta kasıt, yani namazda kunutta Kur’ân okumadan durulduğu için sükût olarak ifade edilmektedir. Zebidî, **Tâcü’l-arûs**, C. 5, s. 45; Ebû Ubeyd, **Ğarîbu’l-hadîs**, C. 3, s. 133; İbn Manzûr, **Lisânü’l-Arab**, C. 2, s. 73; Fîrûzâbâdî, **Kâmûsü’l-muhît**, C. 1, s. 158.

⁹¹ Kur’ân-ı Kerim’de geçen kunût ifadelerinin tâat anlamında kullanıldığını Zebidî ifade etmektedir. Zebidî, **Tâcü’l-arûs**, C. 5, s. 45.

⁹² İbn Düreyd, **Cemhere**, C. 2, s. 797; İsfahânî, **Müfredât**, s. 207.

⁹³ İbn Fâris, **Mekâyîs**, C. 2, s. 426;

⁹⁴ İbn Manzûr, **Lisânü’l-Arab**, C. 3, s. 499.

⁹⁵ İbn Manzûr, **Lisânü’l-Arab**, C. 8, s. 158.

kullanımının olduğu anlaşılmaktadır.⁹⁷ İslâm dönemiyle birlikte şirk unsurları taşıyan bazı rukye çeşitleri yasaklanmakla beraber, bazı haberlerde Allah Resûlü'nün (s) rukye yapılmaya⁹⁸ ve bazı kişilerin de rukye yapmasına izin verdiği⁹⁹ belirtilmektedir.¹⁰⁰ Hatta Hz. Peygamber (s) hastalandığında Cebrâîl'in (as) kendisine rukye yaptığı,¹⁰¹ Hz. Peygamber'in (s) hayvan zehirlemesi, nazar (değmesi) ve bazı yaralar için rukye yapılmasına izin verdiğine dair bir haberi de Enes b. Mâlik aktarmaktadır.¹⁰²

Münâcât مناجاة : Sözlük anlamı “fısıldamak” olan (نجو) fiilinden türeyen münâcât kelimesi “fısıldaşmak, bir sırrı paylaşmak” anlamlarına gelmektedir.¹⁰³ Genel olarak “yalvarma, yakarma, tazarruda bulunma” anlamlarında kullanılmakta olup edebiyatta yakarış, günahlardan pişmanlık, dua, ilticâ ve niyâz gibi duyguların hâkim olduğu şiir türüne de özel isim olmuştur.¹⁰⁴

İsti'âze استعاذة : Aslı sığınma, korunma anlamına gelen a-v-z (عوذ) fiili olup,¹⁰⁵ istif'âl babından türeyen istiâze, ıstılâhî olarak “her türlü kötülükten korunmak için

⁹⁶ Cevâd Ali, “Râkî” adı verilen şifacı kişiye verilen ücrete, dualardan sonra söylenen “Âmin” kelimesiyle aynı anlama gelen” البسلة besle” ifadesinin kullanıldığını aktarmaktadır. Muhtemelen bu kavram yapılan duanın kabulüne işaret etmekteydi. Cevâd Ali, **Mufasssal**, C. 12, s. 352.

⁹⁷ Kadîm toplumlardan bu yana dokunma (mesh), okuma ve üfleme gibi yöntemlerle tedavi uygulamaları olmuştur. İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C. 2, s. 196; Levent Öztürk, **H. Peygamber (s) Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri**, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2001, s. 181, 182.

⁹⁸ Allah Resûlü, Ümmü Seleme'nin yanında hasta bir câriye görünce ona nazar için rukye yapılmasını istemişti. İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C. 8, s. 158; C. 14, s. 201.

⁹⁹ Örneğin muhacir hanımlardan Şifâ bt. Abdullah'ın kendisi rukye yapardı. Hz. Peygamber (s) de ona müdahil olmadığı, hatta ondan hanımı Hz. Hafsa'ya da rukye yapmayı öğretmesini istemiştir. Bkz. İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 4, s. 1869; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 8, s. 201.

¹⁰⁰ Hz. Peygamber (s) 'den rukye ile ilgili olumlu ve olumsuz farklı haberlerin aktarıldığını söyleyebiliriz. Kendisine, torunlarına ve ashâbdan bazılarına rukye yapıldığına dair rivayetlerin yanı sıra rukyeden sakındığına dair veriler de tespit edilmektedir. Öyle anlaşıyor ki, Hz. Peygamber (s) döneminde şifayı Allah'tan bilerek, büyü ve benzeri haram unsurları içermeyen dua kabilinden rukye yapılmaktaydı. Aksi durumlarda ise rukyenin itikadî sıkıntılara yol açan özellikte olanları uygun görülmemiştir. Rukye ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İlyas Çelebi, “Rukye”, **DİA**, İstanbul, 2008, C. 35, s. 219-222.

¹⁰¹ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 213; Tirmizî, **Sünen**, Cenâiz, 4.

¹⁰² İbn Kayyım, **Tıbbu'n-Nebevî**, s. 120.

¹⁰³ Zebidî, **Tâcü'l-arûs**, C. 40, s.30 .

¹⁰⁴ Halîl b. Ahmed, **Kitâbü'l-ayn**, C. 6, s. 186; İbn Fâris, **Mekâyis**, C. 5, s. 397; Muhsin Macit, “Münâcât”, **DİA**, İstanbul, 2006, C. 31, s. 563-565.

¹⁰⁵ Halîl b. Ahmed, **Kitâbü'l-ayn**, C. 2, s. 229; İbn Fâris, **Mekâyis**, C. 4, s. 183; İsfahânî, **Müfredât**, s. 355; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C. 3, s. 498.

Yüce Allah’a sığınmak, onun himayesine girmek” anlamına gelmektedir.¹⁰⁶ Câhiliye Araplarının özellikle yolculuk gibi durumlarda cinlere sığındıkları bilinmektedir.¹⁰⁷ Derveze, onların yolculuk dışında özellikle gece karanlığında cinlere sığındıklarını ifade etmektedir.¹⁰⁸

İstiğâse الاستغاثة : Tehlikeli veya zor durumlarda yardım istemek anlamına gelen istiğâse kelimesi (غوث)¹⁰⁹ fiilinden türetilmiştir.¹¹⁰ Yüce Allah’tan yardım talebinin yanı sıra insanların birbirinden yardım istemesi anlamında da kullanılmaktadır. Dil âlimi Ezherî, istiğâsenin dua ifade eden yönüne işaret etmektedir.¹¹¹ Cevâd Ali ise Câhiliye devrinde asabiyye (kan bağı) ile birbirine kenetlenen Arapların düşmana karşı birbirlerinden yardım isterken kullandıkları bir tâbir olarak bu kelimeye dikkat çekmektedir.¹¹²

İstiğfâr الاستغفار : Dua çeşitlerinden biri olan istiğfâr, (غفر) kök fiilinden türetilmiş “gizlemek, örtmek, birinin kusurunu ifşa etmeyerek bağışlamak” gibi anlamlara gelen bir kelimedir.¹¹³ Kur’ân-ı Kerim’de bu kökten gelen birçok kelime olmakla beraber bunların 42 tanesinde bizzat “istiğfâr” şeklinde yer almaktadır.¹¹⁴

¹⁰⁶ Ezherî, **Tehzîbü’l-lüğa**, C. 3, s. 93, 94; Cevherî, **es-Sihâh**, C. 2, s. 566, 567; Fîrûzâbâdî, **Kâmûsü’l-muhît**, C. 1, s. 335; Zebidî, **Tâcü’l-arûs**, C. 9, s. 438, 439.

¹⁰⁷ Yolculuğa çıkan kişinin bir yerde konaklayacağı zaman “bu vadinin beyinsizlerinden, vadinin efendisine sığınırım” şeklinde bir isti’aze yaptığı nakledilmektedir. İbnü’l Cevzî, **Zâdü’l-mesîr**, C. 4, s. 347; Süyûtî ise “İnsanlardan bazı kimseler cinlerden bazı kimselere sığınırlardı, Onlarda bunları daha sapkın hale getirirlerdi.” Cin suresinin 6. ayetinin tefsirinde Câhiliye Arabı’nın cin inancını zikrederek, özellikle yolculuk gibi zor durumlarda onlara sığındıklarına dair birçok örnek aktarmaktadır. Özellikle vadilerin cinlerden sahiplerinin olduklarını düşündüklerinden bir vadide konaklayınca Allah’ı bırakıp vadinin sahibi olduğunu düşündükleri cine sığınmayı ihmal etmezlerdi. Ancak bu onların korkularını ve taşkınlıklarını arttırmaktan başka bir işe yaramazdı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdurrahman b. Ebî Bekr Celâluddîn ö. 911/1505), **ed-Dürri’l-mensûr**, 8c., Darül fikr, [y.y.], C. 8, s. 297- 299.

¹⁰⁸ İzzet Derveze, **Kur’ân’a göre Hz. Muhammed (s.a.v.)**, 2 c, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2011, C. 1, s. 380.

¹⁰⁹ İsim olarak غوث yağmur anlamına da gelmektedir. Yeryüzüne, canlılara tekrar hayat verdiği için bu şekilde isimlendirilmiştir. Cevâd Ali, **Mufasssal**, C. 1, 214.

¹¹⁰ Cevherî, **es-Sihâh**, C. 1, 289; İsfahânî, **Müfredât**, s. 368; İbn Manzûr, **Lisânü’l-Arab**, C. 2, s. 174; Fîrûzâbâdî, **Kâmûsü’l-muhît**, C. 1, s. 173; Zebidî, **Tâcü’l-arûs**, C. 5 s. 313, 314.

¹¹¹ Ezherî, **Tehzîbü’l-lüğa**, C. 9, s. 65.

¹¹² Cevâd Ali, **Mufasssal**, C. 7, s. 402.

¹¹³ İbn Manzûr, **Lisânü’l-Arab**, C. 5, s. 25, 26; Zebidî, **Tâcü’l-Arûs**, C. 13, s. 246, 247.

¹¹⁴ Adil Bebek, “Mağfiret”, **DİA**, İstanbul, 2003, C. 27, s. 313-314.

Nitekim Hz. Peygamber'in (s) yaptığı belli başlı dualar Yüce Allah'tan bağışlanma talebini içeren istiğfâr kavramı etrafında şekillenmektedir.¹¹⁵

Teşmît التشميت : İslâm kültüründe aksıran ve akabinde hamdeden kişiye yapılan dua “teşmîtü'l-âtı” olarak adlandırılmaktadır.¹¹⁶ (شمت) kökünden gelen kelime “şemâte” şeklinde düşmanın kötü haline sevinme¹¹⁷ anlamına gelirken¹¹⁸ Halîl b. Ahmed, her hayır dua yapanı “müşemmit” lafzıyla nitelendirmektedir.¹¹⁹ İbn Mazûr ise teşmît yapılan kişiye âdeta “Allah seni itaat üzere eylesin, düşmanlarını sevindirecek hale düşürmesin” anlamında dua edildiğini ifade etmektedir.¹²⁰ En yaygın kullanımıyla Hz. Peygamber (s) aksıran kişiye “Allah sana rahmet etsin”¹²¹ ya da “Allah sana hidayet etsin. İşini düzeltsin” şeklinde dua etmiştir.¹²²

Beddua (Lanet) : Fars dilinde “kötü” manasına gelen “bed” kelimesi ile Arapça “dileme, isteme” gibi anlamlara gelen dua kelimesinden oluşmuş birleşik bir isim olarak beddua, en yalın haliyle “kötü dua” demektir. Arap dilinde olumsuz dua

¹¹⁵ “(Resulüm!) Sen şimdi Sabret, çünkü Allah'ın vaadi mutlaka gerçekleşir, günahının bağışlanmasını iste ve sabah akşam Rabbini hamd ile tesbih et.” Mü'min, 40/55 ayetlerinde Allah Resûlü ve ümmetine istiğfâr, hamd ve tesbihlerin sabah akşam yapması tavsiye edilmektedir. Hz. Peygamber (s) , “ailesine karşı kötü konuştuğuna” dair kötü yapısından şikayetlenen bir sahabeye “İstiğfâr nerede kaldı? Ben her gün yüz kez istiğfâr diliyorum” diyerek istiğfâr konusunda hassasiyet gösterilmesini tavsiye etmiştir. Ezherî, **Tehzîbü'l-lüğa**, C. 14, s. 307; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C. 1, s. 385.

¹¹⁶ Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî (ö. 360/971), **ed-Dua li't-Taberânî (Kitâbü'd-Duâ)**, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1413/1992, C. 1, s. 554; Cevherî, **es-Sihâh**, C. 1, s. 255; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C. 2, s. 52 Zebîdî, **Tâcü'l-arûs**, C. 4, s. 582.

¹¹⁷ Hz. Peygamber'in (s) Rabbi'ne sığındığı hususlardan biri de düşmanın sevinmesi, yani düşmanın sevineceği bir konuma düşmekten Allah'a sığınmasıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 11, s. 189; Buhârî, **Sahîh**, De'avât, 28; Ebû Davûd, **Sünen**, Vitir, 32; Ebû 'Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. 'Alî en- Nesâî, el-Horâsânî (ö. 303/916), **el-Muctebâ mine's-Sünen=es-Sunenu's-suğrâ**, 11c., thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde, (Fihrist cildiyle birlikte), Hâlep, 1406/1986.

¹¹⁸ Cevherî, **es-Sihâh**, C. 1, s. 255; İbn Fâris, **Mekâyis**, C. 3, s. 210; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C. 2, s. 51; Fîrûzâbâdî, **Kâmûsü'l-muhît**, C. 1, s. 154.

¹¹⁹ Halîl b. Ahmed, **Kitâbü'l-ayn**, C. 6, s. 247.

¹²⁰ İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C. 2, s. 51; Zebîdî, **Tâcü'l-arûs**, C. 4, s. 582;

¹²¹ İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 5, s. 271; Hz. Fâtıma Hz. Ali ile evlendiğinde zifâf öncesi onların yanına gelen Hz. Peygamber'in (s) “Allah iyilik versin, rahmet etsin” anlamında teşmît lafızlarını kullanarak onlar için dua etmesi böyle bir kullanım olduğuna dair fikir vermektedir. Ebû Ubeyd, “tesmît” şeklinde “sin” harfiyle kullanımını da zikretmekle beraber “teşmît” şeklinin daha tercih edildiğini zikreder. Ebû Ubeyd, **Ġarîbu'l-hadîs**, C. 2, s. 183.

¹²² İbn Hanbel, **Müsned**, C. 3, s. 277; Buhârî, **Sahîh**, Edeb, 126; Ebû Dâvûd, **Sünen**, Edeb, 99; İbn-i Mâce, **Sünen**, Edeb 20; Tirmizî, **Sünen**, Edeb 3.

birçok kelimeyle ifade edilmekle beraber “kovmak,¹²³ uzaklaştırmak, iyilik ve faydadan mahrum bırakmak” anlamlarına gelen “lanet” kelimesinin, bedduayı karşıladığı söylenebilir.¹²⁴ Dil âlimlerine göre ise lanet, (لعن) fiilinin mastarından türetilmiş bir isim olup, kovma,¹²⁵ hayırdan uzaklaştırma,¹²⁶ engelleme, sövme,¹²⁷ cezalandırma¹²⁸ ve aleyhine dua¹²⁹ (beddua)¹³⁰ gibi anlamlara gelmektedir.¹³¹ Benzer bir ifade olarak eşlerin evlilik bağının kopmasıyla sonuçlanan “lanetleşme” uygulaması için “mülâane” (liân) hukukî bir kavram olarak kullanılmaktadır.¹³² Son olarak Câhiliye döneminde kralların yanına girenlerin yaptığı “أبيت اللعن” “lanetlenecek iş yapmayasın” şeklindeki dua kalıbı bir tür selamlama olarak döneme ait bir kullanıldığını ifade edelim.¹³³

¹²³ Asabiye unsurunun hayatlarının merkezinde yer aldığı Araplar, kabilesi ve ailesinin şerefine aykırı davranışlarda bulunarak onlar tarafından dışlanarak kovulmuş, himayeden uzaklaştırılan kişiye de “laîn”, “tarîd”, “halî” gibi kavramları kullanırlardı. Bkz. Cevâd Ali, **Mufasssal**, C. 7, s. 410.

¹²⁴ Şemseddin Sâmî, **Kâmûs-i Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul, [t.y.], s. 283; Mustafa Çağırıcı, “Beddua”, **DİA**, İstanbul, 1992, C. 5, s. 297-298.

¹²⁵ İbn Düreyd, **Cemhere**, C. 2, s. 240; Cevherî, **es-Sihâh**, C. 6, s. 2196; Zemahşerî, **Esâsü'l-belâğa**, C. 2, s. 171; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C. 13, s. 387; Zebîdî, **Tâcü'l-arûs**, C. 36, s. 118.

¹²⁶ İbn Düreyd, **Cemhere**, C. 2, s. 240; Cevherî, **es-Sihâh**, C. 6, s. 2196; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C. 13, s. 387.

¹²⁷ Halîl b. Ahmed, **Kitâbü'l-ayn**, C. 2, s. 141; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C. 13, s. 387.

¹²⁸ Halîl b. Ahmed, **Kitâbü'l-ayn**, C. 2, s. 141; es-Sâhib, اللعن kelinmesinin öncelikli anlamının kovma olduğunu, sövme ve cezalandırma anlamlarının sonradan eklendiğine dikket çekmektedir. Bkz. es-Sâhib İsmâ'il b. Abbâd b. Veziran b. el-Abbâs (ö. 385) **el-Muhît fi'l-luğa**, 11c. thk., Muhammed Hasan el-Yasin, Dârü'l-Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1994, C. 2, s. 50.

¹²⁹ İbn Sîde, **el-Muhkem**, C. 2, s. 159.

¹³⁰ Halîl b. Ahmed, **Kitâbü'l-ayn**, C. 2, s. 141.

¹³¹ İbn Fâris, **Mekâyis**, C. 5, s. 252; İsfahânî, **Müfredât**, s. 454; Zebîdî, **Tâcü'l-arûs**, C. 36, s. 118.

¹³² Yalvarmak, ihlaslı olmak, lanet gibi anlamlara gelen (بهل) kelimesinden türeyen (المباهلة) mübâhele kelimesi de karşılıklı lânetleşmeyi ifade etmektedir. 9/631 yılında Medine'ye gelen Necran Hristiyanlarıyla yapılan görüşmelerde sonuç alınamamıştı. Allah Resûlü, Hz. Fâtıma ve Hz. Ali'yi yanına alarak Necranlı Hristiyanları da yakınlarını yanlarına alıp “yalan söyleyen Allah'ın lânetine mâruz kalsın” anlamına gelen mübâheleyle davet etmişti. İbn Düreyd, **Cemhere**, C. 1, s. 380; Cevherî, **es-Sihâh**, C. 4, s. 1642; İbn Fâris, **Mekâyis**, C. 1, s. 310; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C. 11, s. 73; Mustafa Fayda, “Mübâhele”, **DİA**, İstanbul, 2006, C. 31, 425.

¹³³ İbn Sîde, **el-Muhkem**, C. 2, s. 159; Zemahşerî, **Esâsü'l-belâğa**, C. 2, s. 171; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C. 13, s. 387; Lanet kavramına dair daha ayrıntılı bir çalışma için bkz. Ramazan Meşe, “Kur'an'da Lanet Kelimesinin Semantik Analizi”, **İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Say. 6 (1), 2015, 215, 238.

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER (S) 'İN MEKKE DÖNEMİNDEKİ DUALARI

1.1. Hz. Peygamber (s) ve Dua

Kulluğun doruk noktalarından biri olan dua, Hz. Peygamber'in (s) hayatının hemen her anında yer almıştır. O, Rabbine yönelip, sevincini, hüznünü O'nunla paylaşarak,¹³⁴ bütün noksanlardan arınmış olan Rabbiyle güçlü iletişimini duayla tazelemiştir. Nitekim dua yaratılış hikmeti, kul-Rab ilişkisinin en hassas noktasıdır.¹³⁵ Yönelinecek tek merci Yüce Allah'ı tüm şirk unsurlarından tenzih etmektir.¹³⁶

Hz. Peygamber (s) duaya özel bir önem atfetmiştir. "Dua; ibadetin kendisidir." ve "Dua ibadetin iliği (özü) dür."¹³⁷ Buyurarak kulluğun ancak dua bilinciyle gerçekleşebileceğine işaret etmiştir. Hz. Peygamber'in (s) hayatında dua, söz/öz/fiil bütünlüğü ve devamlılık arz eden aktif bir süreç olmuştur.¹³⁸ Kaynaklarda yer alan rivayetlere göre Hz. Peygamber (s), genelde secili ve kafiyeli ağır ifadelerden uzak, sade ve içten¹³⁹ bir üslupla dua etmiştir.¹⁴⁰ O, kimi zaman belli vakitleri gözetmiş¹⁴¹ ve kimi zaman da bazı mekânları¹⁴² da özel bir önem vermiştir.

¹³⁴ Duaya sığınan zayıf varlık, mutlak ve ebedî bir irade sahibiyle öyle bir bağ kurar ki, böylelikle o, ilahî güç tarafından himaye edildiğini hisseder. Nevzat Tarhan, **İnanç Psikolojisi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, s. 101.

¹³⁵ "De ki: "Kulluğunuz ve niyazınız olmasa, Allah size ne diye değer versin! (Ey inkarcılar!) Siz O'nun dinini yalan saydığınız için bunun günahı artık yakanızı bırakmayacak." Furkân, 25/77.

¹³⁶ "Peki darda kalan kendisine yalvardığı zaman imdadına yetişen, sıkıntısını gideren ve sizi yeryüzünün yöneticileri yapan kim? Allah'tan başka birlikte başka bir tanrı mı? Ne kadar kıt düşünüyorsunuz!" Neml, 27/62.

¹³⁷ İbn Mâce, **Sünen**, Dua, 1; Ebû Dâvut, **Sünen**, Vitir, 23; Tirmizî, **Sünen**, Tefsîru Kur'ân, 1.

¹³⁸ Ali Şeriatî, İslâm'ın duasını salt sorumluluktan öte, cihad, eziyet, sabır, eylem sürekliliğiyle yaşam buluşu olarak açıklarken, duanın kimi algıların aksine ne denli aktif bir birliktelik içerdiğine dikkat çekmektedir. Ali Şeriatî, **Dua**, Bir Yayıncılık, İstanbul, 1985, s. 52.

¹³⁹ "De ki: "Rabbim adaleti emretti. Her secde ettiğinizde yüzleriniz O'na çevirin, kendisine içten bir inanç ve bağlılıkla O'na yalvarın. İlk sizi yarattığı gibi (yine O'na) döneceksiniz." A'râf, 7/29

¹⁴⁰ İbn Abbas, çevresindeki insanları secili sözlerden sakındırıp " Çünkü, Resûlullah ve sahâbileri secili ve kafiyeli dua ile meşgul olmazlar, bundan çekinirlerdi." ifadesiyle O'nun bu tavrını izah etmiştir. Buhârî, **Sahîh**, De'avât, 20; Ancak Hz. Peygamber'in (s) kimi ifadelerinde kendiliğinden gelişen ve tekellüften uzak, doğal olarak uyumlu sözcükler de tespit edilmiştir. Hz. Peygamber'in

H. Peygamber (s) bizzat kendisi dua ederek, ümmetine de dua etmeyi tavsiye etmiş, duanın nasıl yapılacağını göstererek mukavemeti öğretmiş; şifa verenin Allah olduğunu hatırlatmış, psikolojik rahatlama imkânı için ipuçları vermiştir.¹⁴³ Yine H. Peygamber (s) “Allah’ın lütfundan isteyiniz. Çünkü Allah kendisinden istenilmesini sever”¹⁴⁴ ve “Allah katında duadan daha değerli bir şey yoktur”¹⁴⁵ buyurarak Rab ve kul arasındaki iletişimin her dâim¹⁴⁶ duayla diri tutulmasına özen göstermiş, ayrıca

(s) dualarındaki seciyi andıran sözcük uyumuna dair bazı örneklerle ilgili bkz. M. Vecihi Uzunoglu, “Hz. Peygamber’in (s) Edebî Yönü”, **DEÜİF Dergisi**, C. 32/2010, s. 52.

¹⁴¹ Örneğin, Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre Allah Resûlü “Cuma gününde öyle bir saat vardır ki, namaz kılar olduğu halde bir Müslüman Allah’tan bir hayır dilese ve bu talep o saate denk gelse Allah ona dileğini mutlaka verir” demiş ve diğer yandan o vaktin kısalığına dikkat çekmek için de eliyle işaret etmiştir. Dârimî, **Sünen**, C. 1, s. 306; Buhârî, **Sünen**, De’avât, 61; Yine Enes b. Malik diğer bir haberde Hz. Peygamber’in (s) ’in “Ezanla kamet arasında yapılan dua geri çevrilmez” buyurduğunu, bunun üzerine ashâb’ın “Ey Allah’ın Resûlü ‘hangi duayı yapalım’ diye sorunca “Allah’tan avf ve mağrifet dileyiniz. Hem bu dünya hem de ahiret için” cevabını verdiğini rivayet etmektedir. Tirmizî, **Sünen**, De’avât, 126; Sancaklı, “mübarek zaman” kavramından yola çıkarak İslâm geleneğinde yer bulan “Haram Aylar”, “Üç Aylar”, “Kandil Geceleri”, “Cuma Günü”, “Arefe Günü” gibi başlıklar altında Hz. Peygamber’in (s) hadisleri, ve uygulamalarından yola çıkarak, delillerin sahlılığı hususunda nitelikli bir çalışma ve değerlendirme ortaya koymaktadır. Ayrıntı için bkz. Saffet Sancaklı, “Hadisler Kapsamında “Mübarek Zaman” Kavranının Analizi”, **İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Bahar 2017/8(1), s. 39, 40; Diğer yandan Bünyamin Erul, ashâb’ın, kimi uygulamalarını aktarırken bazı rivayetleri Hz. Peygamber (s)’in uygulamalarına şekli yaklaşımla uyup temayülleri ortaya koyan sahâbilerle örnek bağlamında ele almaktadır. Gerçekten Hz. Peygamber’e (s) itiba anlamında farklı anlayış ve uygulamalar, dua söz konusu olduğunda da göze çarpan bir husustur. 15 yaşlarında 2. Akabe biatında Hz. Peygamber (s) ’le görüşerek imân eden Câbir b. Abdullah’ın (78/697) tutumu meramımızı aktarmada tipik bir örnek olmalıdır. Câbir, Hz. Peygamber’in (s) Fetih Mescidi’nde (Medine’nin kuzeyinde bulunan yedi mescidden biri) pazartesi, salı ve çarşamba günleri dua ettiğini ancak perşembe günü iki namaz arasında duasına icabet edildiğini ve bunun Hz. Peygamber’in (s) yüzündeki aydınlıktan anlaşıldığını aktarmaktadır. Onun bu tasarrufunu zihnine nakşeden Câbir, önemli bir iş ve zor bir durumda bu vakitleri kollayarak dua ettiğini ve müstecab olduğunu ifade etmiştir. Bünyamin Erul, **Sahâbenin Sünnet Anlayışı**, TDV Yayınları, Ankara, 2019, s. 234.

¹⁴² Nitekim Süyûtî, Mekke’de on beş yerde duaların müstecab olduğunu zikretmektedir; Mültezem, Mizab’ın altı (Altınoluk), Rûkn-ü Yemanî’nin yanı, Safâ ve Merve tepeleri, Safâ ve Merve’nin arasında, Rûkûn ve Makâm- İbrahim arası, Kâbe’nin içi, Minâ, Cem’ (Müzelife), Arafat bölgeleri, Cemerât bölgesinde (şeytan taşlama bölgesi) üç yerdir. Süyûtî, **ed-Dürri’l-mensûr**, C. 1, s. 286; Aşır Örenç, araştırmasında “duada mekân” bağlamında birçok örneği tespit etmektedir. Örneğin Bkz. Aşır Örenç, “**Hadislerde Kutsal Mekân Algısı**” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta, 2013, s. 105.

¹⁴³ Recep Ertugay, **Nübüvvet Aynasında Şefkat**, Türkiye Diyanet Vakfı yay., Ankara, 2019, s. 115.

¹⁴⁴ Tirmizî, **Sünen**, De’avât, 115; “Dua edilmeye layık olan O’dur. O’nun dışında el açıp dua ettikleri şeyler, onun hiçbir isteğini karşılayamazlar. Onlar ancak, ağzına gelsin diye iki avucunu suya açıp yalvaran kimse gibidir. Halbuki bu yoldan su asla onun ağzına gelecek değildir. Kâfirlerin duası hep boş gider.” Ra’d, 13/14

¹⁴⁵ İbn Mâce, **Sünen**, Dua, 1; Tirmizî, **Sünen**, Tefsîr Kur’ân, 1.

¹⁴⁶ “İnsanların başına bir sıkıntı gelince yalnız Rablerine sığınarak O’na yalvarırlar; sonra onlara kendi katından bir nimet tattırdığında, bakarsın ki bir kısmı kalkıp Rablerine ortak koşar.” Rûm, 30/33; “Ne zaman insanoğluna bir lütufta bulunsak arkasını dönüp uzaklaşır; başına bir kötülük geldiğinde de uzun uzadıya yalvarıp yakarır.” Fussilet, 41/51.

duada sebata teşvik ederken, bu anlamda gafletten uzak olmaya dikkat çekmiştir.¹⁴⁷ Hz. Ali, Allah Resûlü'nden aktardığı “*Dua müminin silahı, dinin direği, yer ve göklerin nurudur*”¹⁴⁸ ifadesinde duayı işaret etmektedir. Diğer haberde dua, Allah Resûlü nazarında müminleri kenetleyen bir bağ olarak ifade edilmiştir.¹⁴⁹ Böylelikle müminler duayla diğerkâm olmaya teşvik edilerek, duyarlı bireylerden oluşan İslâm toplumu sağlam temeller üzerinde inşâ etmiştir.

1.2. Hz. Peygamber'in (s) Risâlet Öncesi Allah'a (cc) Yönelişi

Hz. Peygamber'in (s) Allah (cc) tarafından nübüvvetle görevlendirilmesi hiç şüphesiz insanlık tarihi kadar, onun hayatının da en önemli kırılma noktalarından biridir. Peygamberlikle müşerref olduğu 610 yılı Ramazan ayına kadar onun Allah'ın (cc) varlığına, birliğine inandığı, putlara tapmaktan uzak durduğu, Hirâ (Nûr) mağarasında bazı Kureyşli'lerin¹⁵⁰ yaptığı gibi O'nun da tehannüste¹⁵¹ bulunduğu, hac ibadetini eda ettiği, umre ve tavaf benzeri ibadetlerle de meşgul olduğu kaydedilmektedir.¹⁵² Dolayısıyla Câhiliye döneminde toplumun şirke bulaşmayan ibadet ve dua kültürünün kısmen onun uygulamalarında da yer bulduğunu söylemek

¹⁴⁷ Hz. Peygamber (s) “Allah'a kabul edileceğini bilerek dua edin. Şunu iyi bilin ki, Allah umursamazlık ve gafletle yapılan duayı kabul etmez” buyurmaktadır. Tirmizî, **Sünen**, De'avât, 64.

¹⁴⁸ Şihâbüddîn Ahmed b. Abdilvehhâb b. Muhammed el-Bekrî et-Teymî el-Kureşî, en-Nuveyrî, (ö. 733/1333), **Nihâyetü'l-ereb fi fûnûni'l-edeb** 33c., Dârü'l-Kütüb ve'l-vesâiki'l kavmiyye, Kahire, 1423, C. 5, s. 287.

¹⁴⁹ Ümmü Hakîm bt. Vedde'nın “Zengin fakirden alacağı nedir?” şeklindeki sorusuna Hz. Peygamber (s) “Nasihat ve dua” cevabını vermiştir. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 8, s. 304; Allah Resûlü “Bir kimse Müslüman kardeşinin gıyabında hayır dua ettiği zaman, melekler o duaya ‘âmin’der.” Benzer diğer bir ifade de “En çok kabul edilen dua bir kimsenin başka birinin ardından yaptığı duadır” buyurmaktadır. Ebû Dâvut, **Sünen**, Vitir, 29; Nuveyrî, **Nihâyetü'l-ereb**, C. 5, s. 289.

¹⁵⁰ Taberî, **Târîh**, C. 2, s. 300.

¹⁵¹ Tehannüs, kulluk, ibadet anlamına gelen bir kelimedir. Aynı şekilde kişinin uzlete çekilip kendisini günahlardan arındırması olarak da yorumlanmaktadır. Câhiliye döneminde Kureyş'ten bazı kişilerin yaptığı tehannüs, Hz. Peygamber'in (s) de risâlete yakın dönemde uzlete çekilmek suretiyle Hirâ mağarasında yaptığı bir uygulamaydı. Hatta Hirâ'da bulunduğu zaman diliminde ihtiyaç sahibi kişilere yardım ettiği bu bağlamda zikredilir. Bazı kaynaklarda ise ilk tehannüs yapanın Hz. Peygamber'in (s) dedesi Abdulmuttalib olarak geçmektedir. Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 84; İbn Fâris, **Mekâyis**, C. 2, s. 109; Makrizî, **İmtâ'u'l-esmâ'l-esma'**, C. 3, s. 24; Kastallânî, Hz. Peygamber'in (s) Hirâ'da; yalnızlık (inzivâ), tehannüs, Kâbe'yi temâşa şeklinde üç ibadeti icra ettiğini zikreder. Bkz. Kastallânî, **Mevâhib**, C. 1, s. 124; Cevâd Ali, **Mufasssal**, C. 7, s. 75; M. J. Kister, “et-Tehannüs: Kelime Anlamı Üzerine Bir Araştırma”, **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, Çev. Ali Aksu, Ankara, 2000.

¹⁵² Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 77; İbrahim Sarıçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, DİP Yay., 2014, s. 81.

mümkündür. Hz. Peygamber'in (s) Câhiliyye devrinde ne Mekke'de, ne de ticaret benzeri sebeplerle gittiği farklı coğrafyalarda karşılaştığı Ehl-i Kitap mensuplarının ve Arapların benimsedikleri dinlere iltifat ettiği görülmüştür.¹⁵³ Aynı şekilde onun şirkten uzak durduğu, hatta putlardan nefret ettiği kadar hiçbir şeyden nefret etmediği ve onlar adına kesilen kurbanların etlerinden yemediği kaydedilmektedir.¹⁵⁴ Hakkında yeterli veriye ulaşılamasa da onun aynı toplumda birlikte yaşadığı haniflere benzer bir anlayış ve Hz. İbrahim'den tevarüs eden geleneğe uygun olarak, tek olan Allah'a (cc) yönelerek dua etmiş olması muhtemeldir. Nitekim Derveze, bu tutumu kendi öz bilinci ve güçlü bir duyarlılıktan kaynaklanan bir dini hayat şeklinde ifade etmektedir.¹⁵⁵

1.3. Hz. Peygamber'in (s) Risalet Sonrası Yaşamında Dua

Allah Resûlü nübüvvetle görevlendirildiği andan itibaren duayı hayatının merkezine koyduğu ve bunun yanı sıra duaya bir davet metodu olarak başvurduğu görülmektedir. Buna ilaveten bu süreçte bazı kişi ve toplumlar için, sıkıntı ve baskıya maruz kaldıklarında dua edip Rabbi'ne iltica etmiştir.¹⁵⁶ Ancak Hz. Peygamber'in (s) Mekke dönemindeki dua ifadeleri de kaynaklara sınırlı olarak yansımıştır. Kuşkusuz bunun en önemli nedenlerinden biri Hz. Peygamber'in (s) Kur'an'a karışacağı endişesiyle Mekke döneminde, Kur'an dışında herhangi bir şeyin yazılmasına izin vermemiş olmasıdır. Medine'ye hicret sonrası bu kaygı ortadan kalkınca, Hz. Peygamber (s) buna izin vermekle kalmamış, hatta zaman zaman teşvik dahi etmiştir. Diğer yandan Mekke'de iman eden sınırlı sayıda insanın olması ve güvenlik

¹⁵³ Bazı oryantalistlerin Hz. Peygamber'in (s) Kûs b. Saîde, Ümeyye b. Ebî Salt gibi bazı şairlerden, Suriye ticaret seferinde Rahip Bahira, Mekke'de bulunan Addâs gibi Hristiyan kölelerden ve yahudi din adamlarından esinlendiği ve hatta etkilendiğine dair iddaalar bulunmaktadır. Bu anlamda Hz. Peygamber'in (s) muhatabı olan farklı çevreler ve kişilere dair öne sürülen delilleri değerlendiren ve ortaya koyulan mesnetsiz iddiaların çürütüldüğü önemli bir çalışma olarak bkz. Özcan Hıdır, **Batıda Hz. Muhammed İmajı**, İnsan Yay. İstanbul, 2010, s. 313 ve devamı.

¹⁵⁴ Hasan İbrahim Hasan, **İslâm Tarihi**, Ter. İsmail Yiğit, Sadreddin Gümüş, Kayıhan Yay., İstanbul, 2011, C. 1, s. 104, 105; Bu konuyla ilgili ihtilaflı haberler kaynaklarda yer almaktadır. Dindi, eserinde farklı görüşlere yer verdikten sonra risâlet öncesi Hz. Peygamber'in (s) dinî hayatının putlara ve şirk inancına karşı tepki koyacak ölçüde netlik kazanmadığını söylemektedir. Bkz. Korkut Dindi, **Siyer- Kur'an İlişkisi-Mekke Dönemi**, Ankara Okulu, Ankara, 2019, s. 37-47.

¹⁵⁵ Derveze, **Kur'an'a göre Hz. Muhammed (s.a.v.)**, C. 1, s. 534.

¹⁵⁶ Ahmet Önkâl, **Rasulullah'ın İslâm'a Davet Metodu**, Kitap Dünyası Yay., İstanbul, 2015, s. 278. 279.

kaygıları nedeniyle sık sık bir araya gelememeleri, bir başka ifadeyle Allah Resûlü ile birlikte geçen sınırlı zaman, Kur'ân âyetlerinin merkeze alındığı gizli eğitim ve tebliğ dönemi de duaların tespitini zorlaştırmış olmalıdır.¹⁵⁷

Bütün bunlara rağmen, Hz. Peygamber'in (s) yaşamına dair en güvenilir ve güncelliğini kaybetmeyen veriler sunan Kur'ân âyetlerinin Mekke döneminde nâzil olan kısmı O'nun duaları bağlamında kıymetli bilgilerle ufuk açmaktadır. Özellikle Kur'ân-ı Kerim'de yer alan peygamber kıssaları önemli bilgiler aktarmaktadır. Risâlet vazifesini yüklenen tüm peygamberlerin sıkıntıları benzer noktalarda kesiştiği gibi, ilahî reçete ve tavsiyeler de benzerlikler arz etmektedir. Hiç şüphesiz şirke karşı verilen mücadele dualar konusunda da geçerliydi.¹⁵⁸ Dolayısıyla Hz. Peygamber (s) ve müminler diğer elçilerin hayatlarını ve mücadelelerini aktaran bu âyetlerde kendilerini bulmuşlar, yer yer teselli olmuşlardır.¹⁵⁹ Doğal olarak Yüce Allah'ın (cc) lütfuyla peygamberlerin dilinden kendilerine öğretilen dualar onlara sığınak olmuştur. Örnek vermek gerekirse, şirkten vazgeçmeyen bir toplumla yaklaşık bin yıl mücadele eden Hz. Nuh'un azmi, nihayet iman etmeyen kavmi için helak talebindeki öfke ve ümitsizliği, bunun yanı sıra son ana kadar yakınları ve müminler için yaptığı dualar bu minvaldedir.¹⁶⁰ Yine Hz. İbrahim'in babası ve yaşadığı toplumla olan ilişkileri bağlamında duaları dikkat çekmektedir.¹⁶¹ Kur'ân'da duaları en çok zikredilen peygamberlerden biri olan Hz. İbrahim'in kavmi ve babasına karşı verdiği mücadele Hz. Muhammed'in (s) konumuyla ciddi benzerlikler göstermektedir.¹⁶² Hz.

¹⁵⁷ Örneğin küçük yaşlardan itibaren Hz. Peygamber'in (s) yanında olan Hz. Ali, onun vefatından sonra yaklaşık otuz yıl daha yaşadığı ve Hz. Peygamber'le (s) ilgili onca bilgi aktarmasına rağmen "risâletin ilk dönemine dair dualar" bağlamında oldukça az şey söylemiştir.

¹⁵⁸ "Gerçek şu ki, *Allah'ın dışında yakardıklarınız tıpkı sizin gibi birer kuldur. Eğer iddalarınızda doğruysanız haydi hemen onlara dua edin de karşılık versinler.*" A'raf, 7/194.

¹⁵⁹ "O kullara yazıklar olsun! Kendilerine bir peygamber gelmeye görsün, onu mutlaka alaya alırlardı." Yâsîn, 36/30.

¹⁶⁰ "Rabbim! Beni, annemi, babamı, inanmış olarak evime girenleri, mümin erkekleri ve kadınları bağışla, zalimleri ise daima helak et" Nuh, 71/28; Ali Yılmaz, "Kur'ân'daki Peygamber Dualarının Psiko-Sosyal Analizi, Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Say. 35, Erzurum 2011, s. 58, 59.

¹⁶¹ En'âm, İbrahim, Meryem, Enbiyâ, Şuarâ, Ankebût, Saffât ve Zuhrûf Sureleri'nde geçen kıssalar ve dualar bu bağlamda dikkat çekicidir. Derveze, **Kur'ân'a göre Hz. Muhammed (s.a.v.)**, C. 2, s.104

¹⁶² Hz. İbrahim müşriklerle verdiği zorlu mücadelenin akabinde şöyle demiştir. "Rabbimiz! Bizi İnkâr edenler için bir sinama konusu yapma. Bizi bağışla ey Rabbimiz! Çünkü kudret ve hikmet sahibi olan sensin." Mümtetine 60/5.

İbrahim'in dualarında dikkat çeken husus; elinden gelen çabayı gösterip Rabbi'ne tam bir teslimiyeti ve tevekkülü olmuş, bu durum Hz. Muhammed (s) için örneklik teşkil etmiştir.¹⁶³ Aynı şekilde Hâşimoğulları ve Muttaliboğullarına uygulanan boykot (m. 616-619) esnasında imtihan ve imkânsızlıklarla yüzleşen müminler için zor günler olmuştur. Ay, Hz. Musa'nın Firavun'dan kaçıp Medyen şehrine sığındığında yaptığı "Rabbim bana vereceğin her türlü nimete muhtacım" duasını Hz. Peygamber'in (s) boykot sürecinde sıklıkla yapmış olabileceğini zikreder.¹⁶⁴ Öte yandan Kur'an'da pek çok peygamberin dualarına yer verilmişken Hz. Peygamber'in (s) dua ifadeleri geçmemektedir. Ancak şüphe yok ki, vahyin dilinden aktarılan her dua onun ve müminlerin gönülden dillendirdiği dualar olmuştur.

Hz. Peygamber'in (s) müşriklerin baskı ve eziyetlerinden bunaldığı zamanlarda Allah'tan talep etmesi üzerine bazı mucizelerin meydana geldiğine dair haberler kimi kaynaklarda yer almaktadır. Bu bağlamda İbn İshâk'ın bir haberinde Hz. Peygamber (s) Mekke'nin vadilerinden birinde kendi başına dolaşırken müşriklerin tavırlarından duyduğu hüznle "*Rabbim! Bana gönlümdeki gammı (hüzün) giderecek bir şey göster*" diye dua ettiği, kendisine orada bulunan ağacı çağırması vahyedildiği aktarılmaktadır. Bunun üzerine Allah Resûlü'nün (s) çağırdığı ağaç, topraktan kökleri sıyrılarak kendisine doğru gelmiştir. Resûlüllâh tekrar yerine dönmesini söyleyince ağaç ilk haline, yerine dönmüştür. Haberin devamında Hz. Peygamber'in (s) gördüğü bu mucize¹⁶⁵ karşısında kendini iyi hissettiği ve Rabbi'ne hamdettiği aktarılmaktadır.¹⁶⁶

¹⁶³ Yılmaz, "Kur'an'daki Peygamber Dualarının Psiko-Sosyal Analizi", s. 60, 61.

¹⁶⁴ Ay, **Kur'an Kıssalarını Siret Bağlamında Okumak**, s. 235.

¹⁶⁵ Sözlükte "bir şeye güç, kudret yettirememek" anlamına gelen anlamına gelen عجز kökünden türeyen mucize kelimesi, istilâh olarak "nübüvvetin doğruluğunu ispatlamak amacıyla ortaya konan olağanüstü hâdiseler demektir. Bilindiği üzere Kur'an-ı Kerim'de Hz. Sâlih, Hz. Musa ve Hz. İsa gibi peygamberlere Allah tarafından bahşedilen birçok mucize zikredilmektedir. İslâm âlimlerinin hemen hepsi Hz. Peygamber'in (s) en büyük mucizesinin Kur'an-ı Kerim olduğunda müteffik olmakla birlikte, duyu organlarıyla gözlemlenen olağanüstü haller anlamına gelen "hissî mucizeler" hususunda farklı bazı görüşler serdetmiştir. Cevherî, **es-Sihâh**, C. 3, s. 884; Dua ve mucize bağlamında "*Allah, "Ben onu size indireceğim; bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, dünyalarda kimseye azab etmiyeceğim şekilde azab edeceğim" dedi.*" Mâide, 5/115 âyetinde işaret edildiği gibi Hz. Peygamber'in (s) bazı müşriklerin kendisinden mucize talebine karşın Rabbine dua ettiği, ancak iman etmedikleri takdirde "azap edilecek" olmaları sebebiyle bu dualara icabet edilmediği ifade edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Halil İbrahim Bulut, "Mucize", **DİA**, İstanbul,

1.4. Hz. Peygamber'in (s) İşkenceye Maruz Kalan Müminlere Yaptığı Dualar

İslâm'ın insanlar arasında teveccüh bulmasıyla inananların, özellikle zayıf konumda olanların müşrikler tarafından işkenceye maruz tutulduğu bilinmektedir. Müminler, kimi zaman sözlü, kimi zaman ise fiilî eziyetlere muhatap olmuşlardır. Şüphesiz bu anlamda köle ve cariyeler ile mevâli ve fakir müslümanlar en ciddi baskıları görmüşlerdir. Bununla beraber zaman zaman hür Müslümanların da başta yakınlarından olmak üzere işkence ve baskılara maruz kaldıkları bilinmektedir. Hatta Mekke'nin ileri gelen tüccarlarından biri olan Hz. Ebû Bekir (13/634) ile onun iman etmeye teşvik ettiği kabiledaşı Talha b. Ubeydullah (36/656) bile bu işkencelerden nasibini almıştır. Kaynakların verdiği bilgiye göre bir gün Nevfel b. Huveylid el-Adeviyye¹⁶⁷ ikisini bir iple bağlamış, mensup oldukları Teymoğulları bile buna ses çıkaramamıştır. Allah Resûlü onun bu yaptıklarını görünce “*Allah'ım! İbn Adeviyye için bize sahip çık (yardım et)*” diye dua etmiştir.¹⁶⁸

Hz. Peygamber'in (s) kimi zaman şahit olduğu işkenceler karşısında müminlere sabır tavsiyesinde bulunarak dua etmiştir. Hz. Ebû Bekir ve Hz Hatice tarafından bazı köle ve cariyelerin satın alınarak eziyetlerden kurtarılması kısmen rahatlama sağlasa da müşriklerin eziyetlerinden tam anlamıyla kurtulmak mümkün olmamıştır. Kaynaklarda Mekke döneminde işkenceye uğrayan müslümanlarla ilgili birçok haber yer almaktadır. Habbâb b. Eret,¹⁶⁹ Bilal Habeşî Ammâr b. Yâsir, anne

2005, C. 30, s. 350-352; Yahya Yaşar, “Mekkeli Müşriklerin Hz. Peygamber (s) 'den Kur'an Dışında Mucize Taleplerine Cevabi Ayetlerin Tahlili”, **KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 27(2016), s. 135-182; Bilal Atik, **Kur'ân'a Göre Nübüvvet Bağlamında-Değişmeyen Sünnetullah Olarak-Mucize Olgusu**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, SBE, Ankara, 2018.

¹⁶⁶ İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 296; Beyhâkî, **Delailü'n-nübüvve**, C. 6, s. 14, İbn Kesîr, **Bidâye**, C. 8, s. 675.

¹⁶⁷ Hz. Hatice'nin erkek kardeşi Nevfel cesareti sebebiyle “Kureyş'in aslanı” olarak bilinirdi. Bir rivayete göre Bedir gazvesinde yeğeni Zübeyr b. Avvâm ya da Hz. Ali tarafından öldürülmüştür. İbn Hazm, **Cemhere**, C. 1, s. 120; Belâzürî, **Ensâb**, C. 2, s. 305.

¹⁶⁸ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkid el-Eslemî (ö. 207/823), **el-Meğâzî**, thk. Marsden Jones, Dârü'l-A'lemî, Beyrut, 1409/1989, C. 1, s. 91; Şamî, **Sübülü'l-hüda**, C. 2, s. 305.

¹⁶⁹ Mesleği demircilik olan Habbâb, mevlası Ümmü Enmar tarafından başına kızgın demir koymak suretiyle işgence görmüştür. Allah Resûlü onun için “*Allah'ım! Habbâb'a yardım et*” şeklinde dua

ve babası, Âmir b. Fûheyre, Ebû Fûkeyhe gibi müstazaflar buna örnek olarak zikredilebilir.¹⁷⁰ Kaynaklara sirayet etmese de, Hz. Peygamber'in (s) zor durumda olan bu müminler için sürekli dua ettiğini düşünmek mümkündür. Kaldı ki, Hz. Osman'ın aktardığı bir haberde, Hz. Peygamber (s) bir gün onun elini tutarak Mekke'nin Batha bölgesine gitmişler, müşriklerin Ammar b. Yâsir,¹⁷¹ annesi Sümeyye¹⁷² ve babası Yâsir'e yaptıkları işkencelere şahit olmuşlardır.¹⁷³ Yâsir yanlarına gelen Allah Resûlü'nü görünce "Ey Allah'ın Resûlü! Bu durum hep böyle mi devam edecek?" diye sorunca ona "*Sabret Yâsir!*" demiş ve "*Allah'ım! Yâsir ailesini bağışla*" diye dua etmiştir.¹⁷⁴

1.5. Hz. Peygamber'in (s) Yaptığı Hidayet Duaları

Allah Resûlü, küfür ve şirkin en karanlık dönemlerinin yaşandığı bir dönemde kendi kabilesinden insanların arasında kırk yıl yaşamıştır. Birçoğuyla yakın veya uzak akrabalık bağı ile iletişim halinde olduğu böyle bir toplumda davetini açıklamaya başlamıştır. Şüphesiz onun önceliği, bir yandan şirkle bocalayan insanları

etmiştir. Bilahere Ümmü Enmar hastalanmış, Habbâb'dan başına kızgın demir koymasını istemiştir. Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 179.

¹⁷⁰ Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 156.

¹⁷¹ Ammar b. Yâsir, risâletin ilk dönemlerinde Darü'l-Erkam'da Süheyb b. Sinan'la birlikte, iman edenlerin sayısı henüz kırk'a erişmediği günlerde müslüman olmuştur. Müşrikler, tam öğle sığığında Mekke'nin Ramda' bölgesinde dinlerinden dönmeleri için kimi zaman ne söylediğini bilemeyecek ölçüde Ammar'a işkence yaparlardı. Ammar ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 3 s. 247, 248, 249. Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 156- 174; İlerleyen dönemlerde bir gün, Halid b. Velid müslüman olduktan sonra Ammar'a kötü sözler söylemiştir. Bu durum Hz. Peygamber'in (s) kulağına gelince Ammar'ı koruyarak ona lanet edene Allah'ın lanet edeceğini bildirmiştir. Taberî, **Tefsîr**, C. 7, s. 178; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 3, s. 1135.

¹⁷² Ammar'ın annesi Sümeyye, kendisine yapılan işkenceler esnasında Ebû Cehil tarafından fercine (cinsel bölgesine) saplanan harbeyle şehit edilmiştir. İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 4, s. 1864.

¹⁷³ İbn Sa'd, Ammar b. Yâsir'e yapılan işkenceleri anlatırken onun ateşle yakıldığını belirtmektedir. Hatta bir sefer, Hz. Peygamber (s) onun yanına uğrayıp eliyle Ammar'ın başının sıvazlamış "*Ey Ateş! İbrahim'e olduğun gibi Ammar'a da soğuk ve esenlikte ol!*" duasını yaptıktan sonra "*Ey Ammar! Seni azgın bir topluluk öldürecek*" şeklindeki haberini de eklemektedir. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 3 s. 248. Şüphesiz bu ve benzeri haberlerin ideolojik bazı yansımalarla şekillendiği de ifade edilmektedir.

¹⁷⁴ İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 1, s. 226; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 4, s. 136; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 1, s. 493; İbn Şebbe, **Târih**, C. 3, s. 1098 Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 161; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 4, s. 1864; 758; Süheylî, **Ravdü'l-ünûf**, C. 2, s. 99; Ebü'l-Kâsım Sikatüddin Ali b. Hasan b. Hibetullah İbn Asâkir, (ö. 571/1176) **Târîhu Dimeşk**, thk. Muhibbüddin Ebi Said Ömer b. Garamel-Amri, Dârü'l-Fikr, 1996/1417, C. 43, 369.

kurtarmak,¹⁷⁵ diğer yandan onları dünya ve ahiret mutluluğuna sevk ederek hidayet rehberi olmaktı. Elbette Allah Resûlü (s) bu aşamada yakınları ve sevdiği insanlar başta olmak üzere çevresinde bulunan herkesi imâna davet ederken Yüce Rabbinden yardım istemiştir. Burada kaynaklara yansıyan bazı örnekler aktaralım.

1.5.1. Hz. Peygamber'in (s) Ümmü'l-Hayr Selma bt. Sahr'a Yaptığı Dua

Hz. Peygamber (s) Câhiliye döneminden beri yakın dostu ve ilk iman edenlerden olan Hz. Ebû Bekir'le (13/634)¹⁷⁶ birlikte Kâbe'nin yanında bulunduğu bir ara müşriklerin saldırısına maruz kalmıştır. Allah Rasûlü'nü (s) korumak isteyen Hz. Ebû Bekir dayak yemekle kalmamış, baygın bir şekilde ailesinin götürülmüştü.¹⁷⁷ Bir müddet sonra kendine gelen Hz. Ebû Bekir Hz. Peygamber'i (s) merak etmişti. Annesinin de yardımıyla, Erkam'ın evinde olduğunu öğrendiği Hz. Peygamber'in (s) yanına gidip O'nun sağ salım görünce rahatlamış ve O'ndan annesinin hidayeti için dua istemiştir. Hz. Peygamber'in (s) dua ettiği Selma hatunun bir müddet sonra müslüman olduğu rivayet edilmektedir.¹⁷⁸

1.5.2. Hz. Peygamber'in (s) İki Ömer'den biri (Amr b. Hişâm/Ömer b. Hattâb) İçin Yaptığı Hidayet Duası

Allah Resûlü Mekke'li müşriklerin İslâm'a düşmanlıklarını görünce, iman edenlerin zulüm ve işkenceden kurtulmaları ve inançlarını rahatça yaşamaları için çareler aramıştır. Nitekim müslümanlara Habeşistan coğrafyasına hicreti işaret etmiş,

¹⁷⁵ Ahmed b. Ebû Yakub el-Abbas Ya'kûbî (ö. 292/905), **Târîhu'l-Ya'kûbî**, thk. Abdü'l-Emir Mihna Dârüs-Sâdır, Beyrut, 2010, C. 2, s. 24.

¹⁷⁶ İbn Hişâm, **Sîre**, C. 1, s. 174.

¹⁷⁷ Köksal, **İslâm Tarihi**, C. 4, s. 201.

¹⁷⁸ Öyle ki, yakınları artık onun hayatından ümit kesecek hale gelmişti. Kendine geldiğinde ilk olarak Allah Resûlü'nü soran Hz. Ebû Bekir, başucunda bekleyen annesini müminlerden Fatımâ bt. Hattâb'a yollayarak ondan haber almak istemişti. Müslümanların gizlendiği bir dönem olduğu için Fatıma bt. Hattâb Allah Resûlü hakkında bilgi vermekten kaçınarak Hz. Ebû Bekir'in yanına gelip durumu anlamak istemişti. Hz. Ebû Bekir'i görünce Allah Resûlü'nün (s) iyi durumda ve Erkam'ın evinde olduğunu haber vermişti. Hz. Ebû Bekir bu haberle yetinmeyerek Allah Resûlü'nü bizzat görmeyi arzu etmiş, annesi ve Fatımâ bt. Hattâb'ın yardımıyla gece vakti onun yanına gitmiştir. Belâzürî, **Ensâb**, C. 2, s. 319; İbnü'l Esir, **Üsdü'l-gâbe**, C. 7, s. 315; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 8, s. 386; Kastallânî, **Mevâhib**, C. 1, s. 531.

imkân bulan birçok mümin fırsat bulduğunda bunu gerçekleştirmiştir. Ne var ki, Mekke müşriklerinin buna tepkisi, geride kalan Müslümanları daha da sıkıştırmak, eziyetlerin dozunu arttırmak olmuştur.¹⁷⁹ Ay, bu zorlu süreçte nâzil olan “*Gerçek şu ki biz Mûsâ’ya kitap vermiş, kardeşi Hârûn’u onun yanında yardımcı tayin etmiştik.*”¹⁸⁰ âyeti ve devamını Hz. Peygamber’in (s) kendisine destek olacak insanlara ihtiyaç duyarak bazı kişilerin hidayeti için dua etmesiyle ilişkilendirmektedir.¹⁸¹ Elbette bu Hz. Mûsâ’nın Allah’tan kardeşi Hz. Hârûn’u kendisine destekçi kılmasını istemesiyle başlayan talep sonunda olmuştur.¹⁸²

Habeşistan’a hicret ve Hz. Hamza’nın müslüman olduğu günlerin akabinde Allah Resûlü, iman etmeleriyle İslâm’ın kuvvet bulacağı ve zor durumdaki Müslümanlara güç verip destek olabilecek iki kişi için dua etmiştir.¹⁸³ Aslında yakın akraba olan bu iki kişiden ilki Kureyş’in akıl hocası Mahzumoğulları’ndan Amr b. Hişâm (Ebû Cehil); diğeri onun yeğeni Kureyş’in elçilik görevini üstlenen Adıyoğulları’ndan Ömer b. Hattâb’tır.¹⁸⁴ Ebû Cehil Hz. Peygamber’e (s) ve müslümanlara her fırsatta eziyet ettiği gibi, Ömer b. Hattâb da elinin altındakilere işkence uygulamaktan geri durmazdı. Hatta İslâm’a karşı tepkisini en sert bir şekilde ortaya koyanlardan biri olarak biliniyordu.¹⁸⁵ Hz. Peygamber (s) “*Allah’ım! Şu iki kişiden sana en sevimli olanıyla İslâm’ı kuvvetlendir; Ömer b. Hattâb*¹⁸⁶ ya da Amr

¹⁷⁹ Câbirî, Mekke dönemi boyunca Müslüman olanların sayısının yüz elli dördü geçmediğini ifade ederken, Habeşistan’a hicret eden seksen üç kişi düşünülünce Mekke’de bulunan Müslümanların ne kadar azınlıkta olduklarına dikkat çekmektedir. Muhammed Âbid el-Câbirî, **Arap-İslâm Siyasal Akli**, Çev. Vecdi Akyüz, Kitabevi, İstanbul, 2001, s.123.

¹⁸⁰ Furkân, 25 /35.

¹⁸¹ Ay, **Kur’an Kıssalarını Siret Bağlamında Okumak**, s. 169.

¹⁸² Tâhâ, 20/29-30.

¹⁸³ İbn İshâk, **es-Sire**, s. 220; Belâzürî, **Ensâb**, C. 10, s. 295.

¹⁸⁴ Hz. Ömer’in yaşıyla ilgili farklı rivayetler olsa da Fil vakasından 13 yıl evvel doğduğu en yaygın rivayettir. Rivayetlere göre Hz. Ömer’in şehit edildiği 23/644 yılında elli beş ya da altmış üç yaşında olduğunu ifade etmek mümkündür. Geniş bilgi için bkz. İbn Kuteybe, **Meârif**, C. 1, s. 184; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 4, s. 484.

¹⁸⁵ İbn İshâk, **Sire**, 220; Abdürezzâk, **Musannef**, C. 5, s. 321; Belâzürî, **Ensâb**, C. 10, s. 280; Zehebî, **Siyeru a’lâm**, C. 1, s. 226.

¹⁸⁶ Kureyş’in Adıy b. Ka’b oğullarına mensup olan Ömer b. Hattâb’ın ataları Lüey’de Hz. Peygamber’le (s) soyları birleşmektedir. Annesi ise Ebû Cehil’in kabilesi Mahzûmoğulları’ndan idi. Câhiliye döneminde Kureyş’in “sefâre” görevini ifâ ediyordu. İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 4, s. 484.

b. *Hişâm (Ebû Cehil)*¹⁸⁷ diye dua etmişti. Bu duanın yapılmasından¹⁸⁸ bir gün sonra Ömer b. Hattâb, müslümanların gizlice toplandığı mekân Safâ tepesinin yanında bulunan Erkâm b. Ebi'l-Erkâm'ın evine gelerek iman etmiştir.¹⁸⁹

Hiz. Ömer'in iman etme süreciyle ilgili kaynaklarda iki farklı rivayet yer almaktadır. İlk rivayete göre Hiz. Ömer Allah Resûlünü öldürmek amacıyla hışımla yola çıktığı bir gün, onu bu halde gören akrabası Nuaym b. Mes'ûd tarafından durdurulmuştur. Aralarında geçen konuşmada kız kardeşi ve eniştesinin müslüman olduğunu haber alınca Ömer, doğruca kızkardeşinin evine yönelmiştir.¹⁹⁰ Oldukça öfkelenen Ömer b. Hattâb, kardeşi ve eniştesini hırpalamış, ancak bir müddet sonra yatışınca, evde saklanan Habbâb b. Eret'in okuduğu Kur'ân âyetlerini dinleyerek iman etmiştir.¹⁹¹

Hiz. Ömer'in hidayeti ile ilgili Atâ ve Mücahid'den gelen ikinci rivayet oldukça farklıdır. Allah Resûlü bir gece Kâbe'nin yanında namaz kılarken Ömer b. Hattâb da orada bulunuyordu. Hiz. Peygamber'in (s) okuduğu âyetlerden etkilenmiş,¹⁹² duyduklarıyla gönlü imana kaymıştır.¹⁹³ Akabinde Kâbe'den ayrılıp evine dönen Hiz. Peygamber'i (s) takip etmiş, ona yaklaşarak iman etmek istediğini söylemiştir¹⁹⁴ Hiz. Peygamber (s) “*Ey Ömer! Allah sana hidayet nasip etsin*”¹⁹⁵ diyerek onun göğsünü sıvazlamış ve imanda sebat etmesi için “*Allah'ım! Onun*

¹⁸⁷ Te'yîd et, kuvvetlendir, yücelt manalarına gelen farklı kelimeler kullanılmaktadır. Karşılaştırma için bkz. İbn İshâk, **Sîre**, s. 221; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 1, s. 237; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 3, s. 267; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 7, s. 372; C. 9, s. 506; İbn Mâce, **Sünen**, Mukaddime, 11; Belâzürî, **Ensâb**, C. 10, s. 300; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 1, s. 143; Zehebî, Siyeru a'lâm, C. 1, s. 229.

¹⁸⁸ Hiz. Peygamber (s) duayı pazartesi günü yapmıştır. Bu rivayete göre Hiz. Ömer, salı günü müslüman olmuştur. İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 1, s. 143.

¹⁸⁹ İbn İshâk, **es-Sîre**, 224; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 3, s. 242; Tirmizî, **Sünen**, Menâkib, 17; Belâzürî, C. 11, s. 264; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 4, s. 485.

¹⁹⁰ İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 1, s. 236; Belâzürî, **Ensâb**, C. 10, s. 286; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 1, S. 142;

¹⁹¹ Nitekim Habbab b. Eret, ya da kardeşi Fâtımâ ve eşi Saîd b. Zeyd Allah Resûlü'nün zikri geçen duası sebebiyle Ömer'in hidayetini ümit ettiklerini söylemişlerdi. Erkâm b. Ebi'l-Erkâm'ın evine giderek iman eden Ömer'in bu durumu üzerine Mekke, ashâbın sevinç tekbiriyle yankılanmıştı. İbn İshâk, **es-Sîre**, s. 222; Belâzürî, **Ensâb**, C. 10, s. 295; İbn Hibbân, **es-Sîre**, C. 1, s. 88; Zehebî, Siyeru a'lâm, C. 1, s. 225; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 102.

¹⁹² İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 1, s.146.

¹⁹³ Süheylî, **Ravdü'l-ünuf**, C. 2, s. 138.

¹⁹⁴ İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 1, s. 238.

¹⁹⁵ İbn İshâk, **es-Sîre**, s. 222; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 1, s. 142.

göğsünden kötülüğü çıkart, imanla tebdil et” diye dua etmiştir.¹⁹⁶ Zehebî, Hz. Peygamber’in (s) iman eden Ömer’e bunu gizlemesini söylediği, ancak onun, şirkini aleni yaptığı gibi imanını da aleni bir şekilde açıklamak istediğini ifade ettiğini kaydeder.¹⁹⁷ Hatta tabiri caizse o günün “ayaklı gazetesi” olarak bilinen Cemîl b. Ma‘mer el-Cümâhi’ye müslüman olduğunu duyurarak kısa sürede tüm Mekkeliler’in bundan haberdar olmasını sağlamıştır.¹⁹⁸

Ömer b. Hattâb bi’setin altıncı yılında¹⁹⁹ nispeten geç bir dönemde iman etmesine rağmen,²⁰⁰ müminler için önemli bir kazanım olmuş ancak müşrikler açısından ise büyük hayal kırıklığına yol açmıştır.²⁰¹ Şüphesiz, Hz. Ömer’in müslüman olduktan sonra imanını açıktan belli etmesi,²⁰² Kâbe’ye giderek birçok müşrikin önünde namaz kılması²⁰³ İslâm davetine yeni bir ivme kazandırmış, müslümanlar için önemli bir dönüm noktası haline gelmiştir.²⁰⁴

Hz. Ömer Allah Resûlü’nün bizzat kendisine şu duayı öğrettiğini haber vermiştir. *“Allah’ım! İçimi dışımdan daha hayırlı kıl. Dışıma da faydalı kıl! Allah’ım! Dalâlete düşmeden, düşürmeden; mal, aile ve çocuk bakımından insanlara bahsettiklerinin hayırlı olanını dilerim.”*²⁰⁵

Hz. Ömer aynı zamanda Hz. Allah Resûlü’nün kendisinden dua istediği tek kişi olarak bilindiğini hatırlatmak isteriz. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bunun başka bir örneği yoktur. Şöyle ki, Hz. Ömer Allah Resûlü’nden umreye gitmek için izin

¹⁹⁶ İbn Abdülber, Allah Resûlü’nün bu duayı üç kez yaptığını zikreder. Bkz. İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 3, s. 147.

¹⁹⁷ Zehebî, Siyeru a’lâm, C. 1, s. 225.

¹⁹⁸ Zehebî, Siyeru a’lâm, C. 1, s. 226.

¹⁹⁹ Makrîzî, **İmtâ’ u’l-esmâ**, C. 1, s. 43. Makrîzî’nin de aralarında bulunduğu bazı kaynaklarda göre Hz. Ömer’in Müslümanların kırkıncısı olduğu ifade edilir. Onun iman ettiği dönemde birçok müminin Habeşistan’a hicret ettiği düşünülecek olursa verilen bu rakamın Mekke’de kalan müminler sayısını ifade eden bir rakam olması ya da Erkam’ın evinde o sırada bulunanların sayısı gibi bir rakam olması muhtemeldir.

²⁰⁰ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 5, s. 321.

²⁰¹ İbn İshâk, **es-Sire**, s. 224.

²⁰² Hz. Ömer’in “Fârûk” adıyla Allah Resûlü tarafından isimlendirilmesi, hakla batılı ayıran bu konumuyla ilişkilendirilmektedir. İbn Kuteybe, **Meârif**, C. 1, s. 180; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 4, s. 484.

²⁰³ Makrîzî, **İmtâ’ u’l-esmâ**, C. 1, s. 43.

²⁰⁴ İbn İshâk, **es-Sire**, 224; Belâzürî, **Ensâb**, C. 10, s. 293.

²⁰⁵ Tirmîzi, **Sünen**, De’avât, 123.

istemiştir. Mütevazı kişiliğini her daim hissettiren rahmet peygamberi “Ey Kardeşim, duana bizi de ortak et, bizi unutma” diyerek umre yolculuğuna çıkan Hz. Ömer’den dua istemiştir.²⁰⁶ Hz. Ömer bu talepten çok mutlu olmuş, sanki dünyalar onun olmuştur.²⁰⁷

1.5.3. Hz. Peygamber’in (s) Tufeyl b. Amr ed-Devsî’ye Yaptığı Dualar

Yemen kökenli Ezd kabilesi’nin Devs boyunun ileri gelenlerinden olan Tufeyl b. Amr (12/633) şairliği ve misafirperverliği ile meşhurdur.²⁰⁸ Tufeyl, Hz. Peygamber (s) ve Haşimoğullarının Şib’ü Ebî Tâlib’de muhasara altında olduğu dönemlerde Mekke’ye gelmiştir. Kureyş müşrikleri Hz. Muhammed’i kendisine kötileyip, fitne ve bölücülük yaptığına inandırarak, ondan uzak durmasını söylemişlerdi. Başlangıçta onlardan etkilense de Tufeyl b. Amr Allah Resûlü ile görüşmeye karar vermiştir. Hatta O’na kendi şiirlerini okumuş, buna mukabil O da kendisine Muavvizeteyn surelerini okuyunca hayran kalmış ve bu ifadelerin insan kelâmı olamayacağına kâni olarak iman etmiştir.²⁰⁹ Mekke’de bir müddet kaldıktan sonra yurduna dönen Tufeyl, yakınları ve kabilesi Devs’e İslâm’ı anlatmış, ancak eşi, anne, babası ve evladı dışında kavminden onun davetine iltifat eden olmamıştır. Kabilesinde saygın bir konumu olan Tufeyl, onların İslâm’a karşı bu tutuma üzülmekle kalmamış bir o kadar da kızmıştı. Hatta Mekke’ye geri dönüp Hz. Peygamber’e (s) “Ey Allah’ın Resûlü! Devs Allah’a âsî oldu” diyerek kavmini

²⁰⁶ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 3, s. 273; Ebû Dâvud, **Sünen**, Vitir, 23; Tirmîzi, **Sünen**, De’avât, 54; Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. İshâk ed-Dineverî (ö. 364/975), **Amelü’l-yevm ve’l-leyle**, thk. Kevser Bernî, Dârü’l-Kıble Sakâfe İslâmiyye, Cidde/Beyrut, [t.y.] s. 342; Beyhâkî, **De’avât**, C. 2, s. 318.

²⁰⁷ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 3, s. 273.

²⁰⁸ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 4, s. 237.

²⁰⁹ Öyle ki, bu çekinceyle Hz. Peygamber’i (s) gördüğünde kulaklarına pamuk tıkayan Tufeyl, her hâlükarda onun okuduğu ayetleri duymaktan kendini alıkoyamamış, bilakis işittiklerinden çok etkilenmiştir. Hatta kendisi gibi akıllı bir insanın kulaklarına pamuk tıkaması gibi bir tavır yakıştıramayarak kendisini kinamıştı. Nihayet Hz. Peygamber’le (s) görüşmeye karar vererek onunla konuşmayı aklına koymuştur. Nitekim güçlü bir şair olduğu için sözün güzelini ayırt edebilecek bir konumda olup kendisine güvendiği anlaşılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü’l-eser**, C. 1, s. 162.

şikâyet etmiş,²¹⁰ onlar hakkında beddua etmesini istemiştir.²¹¹ Hz. Peygamber (s) aksine “Allah’ım! Devs’e hidayet nasip eyle ve onları bize getir”²¹² diyerek Devs kabilesinin hidayeti için dua etmiştir.

Allah Resûlü’nün kavmini İslâm’a davet ederken bazı tavsiyelerde bulunduğu, Tufeyl’in de davette kendisine yardımcı olacak bir alâmet vermesi için Allah’a dua etmesini istediği rivayet edilmektedir.²¹³ Hz. Peygamber (s) onun bu talebi üzerine “Allah’ım! Onun (kavmini etkilemesi) için (kendisine) bir alâmet ver”²¹⁴ diye dua etmiştir²¹⁵ Ardından Tufeyl, kabilesi Devs’in²¹⁶ yanına dönüp onların hidayeti için hummalı bir çalışma yürütmüş, nihayet, Hayber’in²¹⁷ fethine denk gelen günlerde iman eden seksen²¹⁸ aileden oluşan Devs grubuyla birlikte Medine’ye gelmişlerdi.²¹⁹ Hz. Peygamber’in (s) vefatına kadar yanında kalan Tufeyl b. Amr, 12/633 yılında Yemâme savaşında şehit olmuştur.²²⁰

²¹⁰ Süheylî ve Zehebî, Tufeyl’in Hz. Peygamber’e (s) “Devs’e zina ve ribâ galebe çaldı. Devs helak oldu” diye şikâyetinde bulunduğunu aktarmaktadır. Süheylî, **Ravdü’l-ünûf**, C. 2, s. 189; Zehebî, **Siyeru a’lâm**, C. 3, 209.

²¹¹ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 4, s. 237; Buhârî, **Sahîh**, Meğâzî, 75; Ebû’l-Hüseyn b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî ö. 261/875) **el-Câmi’u’s-sahîh/Sahîhu Müslim**, 5c., thk. M. F. Abdülbâkî, (Kütübü Sitte ve Şeruhâ) Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992, Fedail Sahabe, 47; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 2, s. 758.

²¹² İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 1, s. 261; İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 4, s. 239; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 12, s. 266; Buhârî, **Sahîh**, De’avât, 59.

²¹³ İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 1, s. 262.

²¹⁴ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 4, s. 238.

²¹⁵ Akabinde Tufeyl’in alnında bir nur zuhur etmiştir. Bundan rahatsız olunca yine onun talebi üzerine bu nurun kamçısının ucuna geçmesi için Hz. Peygamber’in (s) dua ettiği rivayet edilmektedir. Bir diğer habere göre Tufeyl, iki gözü arasında peyda olan bu ışık bir kandil gibi hoş olmayan bir görüntü verince “Allah’ım! Yüzümün dışında bir yere” diye kendisi dua etmiştir. Hatta bu nurdan dolayı kendisine “Zin-nûr” (ışık sahibi) denildiği de aktarılmaktadır. İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 2, s. 758.

²¹⁶ Hz. Peygamber (s), Mekke’nin fethinden sonra Tufeyl’i, Amr b. Humame’nin putu Zi’l Keffeyn putunu yıkmakla görevlendirmişti. Vâkîdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 870.

²¹⁷ Medine’ye geldiklerinde Allah Resûlü’nün Hayber’de gazvede olduğunu duyunca onun yanına gitmişlerdir. Hz. Peygamber (s) savaşın sonunda gelseler de ashâbıyla istişare ederek onlara da ganimetten pay vermiştir. Bkz. Vâkîdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 683.

²¹⁸ İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü’l-eser**, C. 1, s. 162; Nitekim, Ebû Hureyre de Medine’ye hicret eden bu Devs’li grubun arasındaydı. Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 1, s. 320.

²¹⁹ Zekerîya Güler. “Tufeyl b. Amr”, **DİA**, İstanbul, 2012, C. 41, s. 323-324.

²²⁰ Halîfe b. Hayât, **Târîh**, C. 1, s. 111; İbnü’l Esir, **Üsdü’l-ğâbe**, C. 3, s.77.

1.5.4. Hz. Peygamber'in (s) Ebû Talib'e Duası

Risâlet'in Mekke döneminde Hz. Peygamber'in (s) ailesine ve yakınlarına yaptığı dualara da şahit oluyoruz. Hz. Peygamber'in (s) bu tutumu, Hz. İbrahim'in müşrik babası için "Babamı da başışla; kuşkusuz o doğru yoldan sapanlardan oldu"²²¹ duasıyla benzerlik göstermektedir. Amcası Ebû Talib, her ne kadar çocukluktan evlilik dönemine kadar yeğenine kol kanat germiş,²²²sonrasında Risâlet davasında ona her türlü desteği vermişse de o iman etmemiştir.²²³ Hz. Peygamber (s) çok sevdiği amcasının hidayeti için azamî gayret sarfedip, onun için sürekli dua etmiştir. Hatta onun vefatıyla sonuçlanan hastalık sürecinde bile iman etmesi için çabalayan Allah Resûlü, öldükten sonra da amcası için istiğfar etmiştir.²²⁴ Ebû Tâlib vefat ettiğinde Hz. Ali, Allah Resûlüne gelerek "Dalâlette olan amcan şirk üzerine öldü" diye haber verince "Git babanı yıka ve göm. İşin bitince kimseyle konuşmadan gel" demiştir. Hz. Ali, babasını defnettikten sonra Hz. Peygamber'in (s) yanına gittiğini, onun da kendisine "yeryüzünde bulunan her şeyden daha fazla memnun edecek" dualar ettiğini bildirmektedir.²²⁵

1.6. Hz. Peygamber'in (s) Müminlere Eziyet Eden Müşriklere Yaptığı Beddualar

Hz. Peygamber (s) bi'setin ilk dönemlerinden itibaren kendi kavmine tevhide anlatmaktan geri durmamıştır. Zamanla Hz. Muhammed'in etrafında hür/köle, genç/yaşlı, zengin/fakir gibi farklı gruplardan insanlar toplanmıştır. Bu durum Mekke aristokrasisinin belini bükerken, sosyal ve ekonomik hayatta varolan hâkimiyetlerini tehdit eder hale gelmiştir.²²⁶ Bu tehlikeyi bertaraf etmek için zayıf²²⁷ müslümanlar

²²¹ Meryem, 19/42-47; Şuarâ, 26/86.

²²² Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 55.

²²³ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 96.

²²⁴ Bu duasının kabul olmadığı rivayet edilmektedir. İbn İshâk, **es-Sîre**, s. 268; Tevbe 9/133 ayetinin sebab-i nüzûlü olarak bu ayet zikredilmektedir; İbnu'l Cevzî, "*Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin...*" Kasas 28/56 ayetinin sebebi nüzûlü olarak zikrettikten sonra Zeccâc'dan, burada "sevdiğinden" kastedilen kişinin Ebû Tâlib olduğuna müfessirlerin ittifak ettiklerini aktarmaktadır. İbnu'l Cevzî, **Zâdü'l-mesîr**, C. 3, s. 388.

²²⁵ İbn İshâk, **es-Sîre**, s. 270; Abdürezzâk, **Musannef**, C. 6, s. 39.

²²⁶ Hizmetli, **İslâm Tarihi**, s. 237.

başta olmak üzere hemen her aile iman eden yakınlarına, kölelerine karşı aşağılama, işkence gibi caydırıcı yöntemlere başvurmuştur. Aynı şekilde Allah Resûlü ve müminlere karşı hakaret, alaya alma ve yalanlama²²⁸ gibi birçok tutumun yanı sıra fiili saldırıda bulunmaya başlamışlardır.

Hiz. Peygamber (s) de bizzat bu eziyetlerden nasibini almıştır. Abdullah b. Mes'ûd'un da şâhit olduğu ve birçok müellifin eserinde yer alan bir hadise şu şekilde cereyan etmiştir: Ebû Cehil (Amr) b. Hîşam, bir gün yanında bulunan sefîh kişileri Kâbe'nin yanında namaz kılan Hiz. Peygamber'in (s) üzerine secdeye vardığı esnada deve işkembesi koymaya teşvik etmiştir.²²⁹ Kimi rivayetlere göre orada bulunanlardan Ukbe b. Ebî Muayt bu işi üstlenmiştir. Bir müddet secdede öylece kalan Allah Resûlü, oraya gelen kızı Fâtîma'nın²³⁰ üstündekileri temizlemesiyle kalkabilmiştir. Allah Resûlü işi bu raddeye getiren bu müşrikler aleyhinde “اللَّهُمَّ عَلَيْكَ” “*Allah'ım! Kureyş'in (ileri gelenlerini) sana havâle ediyorum*” diyerek Ebû Cehl b. Hîşam, Utbe b. Rebia, Şeybe b. Rebia, Ukbe b. Ebî Muayt, Ümeyye b. Halef, Ubey b. Halef isimlerini anarak onlar için beddua etmiştir.²³¹ O dönemde zayıf müslümanlar arasında olup herhangi bir müdahale şansı olmayan Abdullah b. Mes'ûd, haberin devamında Allah Resûlü'nün o gün Rabbine havale ettiği müşrikleri Bedir'de öldürülmüş halde gördüğünü ifade etmektedir.²³² Kuşkusuz İslâm dinini

²²⁷ Zayıf tabiri ile kastedilen köle, câriye, itk mevlâsı ile farklı bölgelerden gelip çeşitli anlaşma yöntemleriyle Mekke'de yaşamını sürdüren akd mevlâlarıdır. Bununla birlikte müşriklerin hür ve zengin birçok Müslümana da eziyet ve işkence uyguladıkları bilinmektedir.

²²⁸ Ya'kûbî, **Tarih**, C. 2, s. 24; Hiz. Peygamber'in (s) “Yusuf (as) zamanında yaşanan kıtlık yılları benzeri bir belaya uğramaları” için beddua ettiği bildirilmektedir. Bu beddua ile beldelerinde açlıktan kemik, köpek, leş gibi şeyleri yemek zorunda kalacak ölçüde amansız bir kıtlık/kuraklık olduğu; hatta insanların gökyüzü ile kendileri arasında bulut (serap) görececek ölçüde zor duruma düştükleri ifade edilmektedir. Geniş bilgi için bkz. Mukâtil, **Tefsîr**, C. 3, s. 818; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 7, s.180; Buhârî, **Sahîh**, Kitabı Tefsir, 4; Belâzürî, **Ensâb**, C. 12, s. 21; İbn Abdîrabbîh, **İkdü'l Ferîd**, C. 1, s. 288.

²²⁹ İbn Seyyidünnâs, İbn Mes'ûd'dan gelen benzer bir rivayette Allah Resûlü'nün farklı bağlamlarda söylediği duayı bu hadise için de aktarmıştır. اللهم أشدد وطأتك على مضر، اللهم اجعلها عليهم سنين مثل سني يوسف bkz., İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 1, s. 122.

²³⁰ Henüz genç yaşta olan Hiz. Fâtîma'nın babasına yapılan bu çirkin davranışa çok üzüldüğü ve bunu yapanlara beddua ettiği de ifade edilmektedir. Bkz. Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 12, s. 105.

²³¹ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 23; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 6, s. 265; Buhârî, **Sahîh**, Vudû, 69; Müslim, **Sahîh**, Cihâd, 107, Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 125; İbn Hibbân, **es-Sîre Nebeviyye**, C. 1, s. 83; Nesâî, **Sünen**, Tahâret, 196; Kimi rivayetlere göre bu duayı üç kez tekrarlamıştır.

²³² Şüphesiz Hiz. Peygamber'e (s) karşı şiddetli bir kin ve nefret duyan kişilerin başında Ebû Cehil b. Hîşam gelmekteydi. Onun bu tutumunun arkasında Hâşimîlerle olan çekişmeler, süregelen

anlatan Allah Resûlü'nü küçümsemek, onun insanlar arasında var olan saygınlığına gölge düşürmek için her türlü fırsatı kullanmaktan çekinmeyen²³³ bir grup Mekkelinin bulunduğu bilinmektedir. Bu meyanda öne çıkan beş isim dikkat çekmektedir; Zühre oğulları'ndan Hz. Peygamber'in (s) dayısının oğlu olan Esved b. Abdüvegüs b. Vehb b. Abdimenaf; Mahzum oğulları'ndan Velid b. Muğîre b. Abdullah b. Amr; Esed oğullarından Esved b. Muttalib b. Esed Ebû Zem'a; Sehm oğullarından Âs b. Vaîl b. Hâşim b. Suayd ve Huzaa oğullarından Hâris b. Tuatıla b. Amr b. Hâris b. Amr b. Melekân.²³⁴ Bunlar yaşadıkları toplumda ağırlığı bulunan, şehrin ileri gelen, soylu insanlarıydı. Allah Resûlü'nün, eziyetleriyle müminleri mağdur eden bu insanlar için beddua etmiştir. Nitekim onlardan biri olan Esved b. Muttalib için, *اللَّهُمَّ، أَعْمِ بَصَرَهُ، وَأَتَكِّلْهُ وَلَدَهُ* “Allah'ım! Gözünü kör et, soyunu tüket”²³⁵ ifadesi bazı kaynaklarda yer almaktadır. İbn Kesîr, Allah Resûlü'nü eziyetleri ile rahatsız eden bu müşrikler hakkında Hicr 15/ 94, 95, 96 ayetlerinin nâzil olduğunu aktarmaktadır.²³⁶ Kuşkusuz bu bağlamda amcası Ebû Leheb b. Abdulmuttalib'in ayrı bir konumunun olduğu anlaşılmaktadır. Kaynakların ifadesine göre Hz. Peygamber (s) , kızları Ümmü Gülsüm ve Rukiyye'yi amcası Ebû Leheb'in oğulları Utbe ve Uteybe ile nikâhlamış, ancak zifâf gerçekleşmemiştir. Ebû Leheb ve karısı Ümmü Cemîl, yaptıkları kötülükler sebebiyle haklarında nazil olan Tebbet suresini duyduklarında oğullarına Hz. Peygamber'in (s) kızlarını boşama konusunda baskı yapmışlardı.²³⁷ Hatta, Utbe b. Ebû Leheb Hz. Peygamber'e (s) gelerek ona hakaret

Câhiliye düzeninden nemalanan nüfuzlu kişilerden olması gibi birçok sebep öne sürülmektedir. Ebû Cehil, davetin ilk dönemlerinde İslâm'la müşerref olması için Allah Resûlü'nün dua ettiği kişilerdendi. Ancak O, Hz. Peygamber'e (s) ve müminlere zulümden vazgeçmemiş, hemen her kötülüğün başını çekerek “Ümmetin Firavunu”²³² olarak nitelendirilmiştir. Allah Resûlü yaptığı kötülüklerden dolayı Ebû Cehil'i Allah'a havale etmiştir Aleyhine dua ettiği bazı müşrikler gibi Ebû Cehil de Bedir savaşında öldürülenler arasındaydı. Ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 7, s. 360; Buhârî, **Sahîh**, De'avât 58; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 6, s. 375; Beyhâkî, **Delailü'n-nübüvve**, C. 2, s. 175, 278; Begavî, **Me'âlim**, C. 5, s. 187; Hatta Mekke'nin fethinden sonra müslüman olup Medine'ye gelen İkrime b. Ebû Cehil'in, bazı müslümanların kendisine “ümmeğin Firavun'un oğlu” şeklindeki ifadelerine üzüldüğü ve Allah Resûlü'ne şikayetlendiği aktarılmaktadır. Kurtûbî, **Tefsîr**, 16, s. 325; Kilaî, **İktifâ**, C. 1, s. 341.

²³³ Mukâtil, **Tefsîr**, C. 3, s. 78.

²³⁴ Mukâtil, **Tefsîr**, C. 3, s. 720.

²³⁵ İbn Hişâm, **Sîre**, C. 1, s. 154; Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 125; Taberî, **Tefsîr**, C. 14, s. 146.

²³⁶ “Sen, sana buyrulmuş açıkça duyur, müşriklere aldırış etme, Allah'ın yanında başka bir tanrı edinen o alaycılara karşı biz senin yanındayız. Onlar ileride anlayacaklar.” Hicr 15/94-96; İbn Kesîr, **Tefsîr**, C. 4, s. 552.

²³⁷ Hamidullâh, **İslâm Peygamberi**, s. 89.

etmiş, yakasına yapışarak kızını boşadığını söylemiştir.²³⁸ Onun sözlerine ve saldırgan tutumuna çok üzülen Hz. Peygamber (s) “اللَّهُمَّ سَلِّطْ عَلَيْهِ كَلْبًا مِنْ كِلَابِكَ” “Allah’ım! Onun üzerine köpeklerinden birini Mûsâllat et” diye beddua etmiştir.²³⁹ Utbe’nin bu hadiseden bir müddet sonra, ticaret maksadıyla Şam’a yaptığı yolculukta esnasında konakladıkları yerde bir aslan tarafından saldırıya uğrayarak öldüğü rivayet edilmektedir.²⁴⁰

1.7. Hz. Peygamber’in (s) Tâif Yolculuğunda Yaptığı Dualar

Bi’setin onuncu yılının, Hz. Peygamber’in (s) önce amcası Ebû Tâlib, ardından eşi Hz. Hatice’nin vefatı sebepleriyle “hüzün yılı” olarak adlandırıldığı bilinmektedir. Allah Resûlü onların vefatıyla sadece sevdiği iki yakınını kaybetmekle kalmamış, aynı zamanda kendisine destek olan, yükünü hafifletip koruyan iki değerli hâmisinden de mahrum kalmıştır.²⁴¹ Mekke’de müşriklerin gittikçe artan düşmanca tutumlarına muhatab olan Hz. Peygamber (s), akrabalık ve ticaret gibi pek çok bağla öteden beri Mekke ile yakın ilişkileri olan Tâif şehrine giderek İslâm davetini onlara ulaştırmaya, destek arayışını sürdürmeye karar vermiştir.²⁴²

Yolculuğa evlatlığı Zeyd b. Hârise ile birlikte bi’setin onuncu yılında²⁴³ çıkan Hz. Peygamber (s) Tâif ’te on gün kalmış, bu süreçte şehrin ileri gelenleriyle birebir

²³⁸ Beyhâkî, bazı meğâzî sahiplerinin bahsi geçen kişinin Uteybe olduğuna dair görüşlerini aktarmaktadır. Beyhâkî, **Delailü’n-nübüvve**, C. 2, s. 338; Ebû Sa’d (Saîd) Abdülmelik b. Muhammed Hargûşî (ö. 406/1015-16), 6.c, **Şerefü’l-Mustafa**, Dârü’l-Beşâiru’l-İslâmiyye, Mekke, 1424, C. 3, s. 382.

²³⁹ Mukâtil, Abese/17 ayetinin tefsirinde Utbe b. Ebû Leheb’in önce iman ettiğini, ancak sonra babasıyla iyi olduğu bir dönemde küfre geri döndüğünü, bu âyetin onun hakkında nazil olduğunu belirtmektedir. Bkz. Mukâtil, **Tefsîr**, C. 4, s. 591; Belâzürî, **Ensâb**, C. 4, s. 303.

²⁴⁰ Süheylî, **Ravdü’l-ünûf**, C. 3, s. 107; Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 4, s. 399.

²⁴¹ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 1, s. 211; Hz. Peygamber (s) amcası Ebû Tâlib’in vefatından sonra bir müddet amcası Ebû Leheb tarafından himaye altına alınmıştı. Hâşimoğullarının hayatta kalan büyüğü olarak akrabalık gayretine dayanan bu himaye süreci kısa sürmüştür. Ebû Cehil’in tahrik amaçlı “Abdulmuttalib’in nerede olduğu?” sorusuna karşılık Allah Resûlü’nün “kavmiyle birlikte (cehennemde).” cevabını Ebû Leheb’e aktarması amca-yeğen ilişkilerini bitme noktasına getirmiştir. O günden sonra Ebû Leheb yeğenine düşmanlıkta sınır tanımamıştır.

²⁴² İbn Haldûn, **Târîh**, C. 2, s. 415; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 110.

²⁴³ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 1, s. 212; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 6, s. 265; Buhârî, **Sahîh**, Vudû, 69; Müslim, **Sahîh**, Cihâd, 107,

temas kurmuştur.²⁴⁴ Olumlu bir tavır bir yana Tâif ileri gelenlerinden görüştüğü üç kardeş Hz. Peygamber'i (s) yakışsız ve rencide edici ifadeler kullanarak onu incitmişlerdir.²⁴⁵ Tâifliler alay ve tehditle yetinmeyip, Allah Resûlü'nü çoluk çocuklara ve kölelere taşlatmaya vardırarak ölçüde düşmanlık sergilemişlerdir.²⁴⁶ Tâif'ten dönüş esnasında, Hz. Peygamber (s) atılan taşlarla vücudundan akan kanlar ve çektiği acı bir yana²⁴⁷ aynı zamanda gönlü de bir o kadar mahzun olmuştur.²⁴⁸ Hz. Peygamber (s) bu hadiseden yıllar sonra, Tâif'te maruz kaldığı bu muamelenin kendisine Uhud gibi can pazarının yaşandığı savaştan daha ağır geldiğini eşi Hz. Âişe'ye ifade etmiştir. Bu kadar ağır geçmesine rağmen O yine de Rabbinin rızasını gözeterek O'na yönelmiş, kendine bu kötülüğü revâ görenlere bile hidayet dileğini yinelemiştir: *"Allah'im! Kuvvetimin zayıflığımı, çâresizliğimi, insanlar nazarında hor ve hakîr görülmemi Sana arz ediyorum. Ey merhametlilerin en merhametlisi! Eğer bana karşı gazaplı değilsen, çektiğim sıkıntı ve belâlara aldırmam!"*²⁴⁹ *"Allah'im! Sen kavmime hidâyet ver; onlar bilmiyorlar. Allah'im! Sen râzı oluncaya kadar affını diliyorum"* diye Rabbi'ne ilticâ etmiştir.²⁵⁰ Öyle anlaşılıyor ki, Hz. Peygamber (s) risâlet görevini bihakkın yerine getirmek için azamî gayret göstermiş, ancak hiçbir zaman tevazuyu elden bırakmayarak Rabbine ilticada bulunmayı da ihmal etmemiştir. Muhatab olduğu her türlü hakaret ve eziyete rağmen Rabbi'nin rızası onun en büyük tesellisi olmuştur. Şüphesiz ilâhi bir yardım ve onayla ayakta duracağını bilen Resûlü Ekrem (s) tüm dikkatini bu mecrada toplamış, nezaket ve

²⁴⁴ İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 1, s. 286; Taberî, **Tarîh**, C. 2, s. 344; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s.111.

²⁴⁵ Bilindiği üzere bu kardeşler "Sen Allah'ın gönderdiği bir peygambersen Kâbe'nin örtüsünü çalmış olayım", "Allah peygamberlik için bula bula seni mi buldu?", "Sen eğer peygambersen bizimle konuşmak sana yakışmaz. Peygamber değil, yalancıysan seninle konuşmak bize yakışmaz" diyerek olumsuz bir tavır sergilemişlerdir. İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 1, s. 286; Kendilerince Allah Resûlü'nü aşağılamaya çalışmışlardır. Kureyş tarafında umduğunu bulamayan Hz. Peygamber'in (s) muhtemelen Taif'te kalarak başka arayışlara girmesine fırsat vermemek istemişlerdi. Bu insanlar kendilerince Taif halkının ifsadına (!) engel olmak, diğer yandan maddi manevi sıkı bağlara sahip oldukları Kureyş'le aralarının bozulmamasını amaçlıyorlardı.

²⁴⁶ Hizmetli, **İslâm Tarihi**, s. 251.

²⁴⁷ Süheylî, **Ravdü'l-ünûf**, C. 2, s. 255.

²⁴⁸ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 1, s. 212.

²⁴⁹ İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 1, s. 287; Belâzûrî, **Ensâb**, C. 1, s. 237; Taberî, **Tarîh**, C. 2, s. 345; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, C. 3, s. 14; İbnü'l Esir, **el Kâmil fi't-Târîh**, C. 1, s. 686.

²⁵⁰ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 111.

nezahetten uzak tavırları sergileyen bu insanlara karşı bile gayet insânî bir tavır olan şikâyeti tercih etmemiştir.²⁵¹

1.8. Hz. Peygamber'in (s) Medine'ye Hicret Sürecinde Yaptığı Dualar

Hz. Peygamber (s) selefleri Hz. İbrahim, Hz. Nuh, Hz. Mûsâ gibi nebilerin benzer imtihanlarına maruz kalmıştır. Kureys'in kendisini öldürmeye kastettiğinden haberdar olunca da hicret yolculuğu kaçınılmaz hale gelmiş, Yüce Allah (cc) hicreti emrederek şu duayı okumasını emretmiştir: *“Ve şöyle niyaz et! Rabbim! Girilecek yere doğrulukla girmemi, çıkılacak yerden doğrulukla çıkmamı sağla²⁵², bana senin tarafından yardımcı bir güç ver.”²⁵³* Her insan gibi Resûlü Ekrem (s) için de doğal olarak kendi beldesi, en sevgiliydi. Dahası mukaddes bir belde olarak Mekke, o coğrafya insanının gözbebeği, daima sevgi ve saygıyla gönüllerde mâkes bulmuş bir

²⁵¹ Tâif dönüşü Allah Resûlü ve evlatlığı Zeyd b. Hârise, Rebîa'nın oğulları Utbe ve Şeybe'nin başına sığınarak nefeslenmişler, onların köleleri Addas tarafından kendilerine üzüm ikram edilmişti. Onun samimi yaklaşımıyla bir nebze olsun rahatlamışlardı. Bilâhere oradan ayrılan Allah Resûlü Mekke'ye gelmeden Nahle denilen mevkiye namaza durduğunda cinlerinden bir grup Resûlü Ekrem'in okuduğu Kur'ân-ı Kerim'i dinleyerek etkilenmiş ve müslüman olmuşlardı. Allah Resûlü için Addas'dan sonra ikinci bir teselli olan bu cin taifesinin kendi kavimlerine dönerek imana davet yaptıkları gelen haberler arasındadır. Bununla ilgili *“Bir zamanlar cin topluluğundan bir grubu Kur'ân'ı dinlemek üzere sana yönlendirmiştik. Yanına geldiklerinde, “Susup dinleyin.” dediler, okuma sona erince de uyarıcılar olarak kendi topluluklarına döndüler. 'Ey halkımız!' dediler. 'Biz Mûsâ'dan sonra indirilmiş, kendisinden öncekileri onaylayan gerçeğe ve doğru yola kılavuzluk eden bir kitap dinledik. Ey halkımız! Allah'ın davetçisine uyun ve ona îmân edin ki, Allah da sizin günahlarınızı bağışlasın ve sizi acılı azaptan korusun.”* Ahkâf, 46/ 29-31. âyetleri zikredilmektedir. Diğer yandan, Hz. Peygamber (s) Sâkif kabilesinin iman etmesi ve desteğini kazanmak amacıyla çıktığı Tâif yolculuğundan farklı kazanımlarla Mekke'ye yönelmiştir. Tâif tecrübesinden sonra Mekke'ye girmek isteyen Allah Resûlü (s), ancak müşrik Mut'im b. Adiy'in himayesinde şehre girebilmiştir. Vâkîdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 110; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 1, s. 288; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 1, s. 212; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 6, s. 265; Buhârî, **Sahîh**, Vudû, 69; Müslim, **Sahîh**, Cihâd, 107; Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 237 Taberî, **Tarih**, C. 2, s. 346; Süheylî, **Ravdû'l-ünûf**, C. 2, s. 255-260; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 112.

²⁵² Farklı teviller olmakla beraber âyette geçen “girilecek yer” için Medine ve “çıkılacak yer” için de Mekke şeklinde yorumlar yapılmıştır. Taberî, **Tefsîr**, C. 15, s. 54, 55; İbn Kesîr, **Tefsîr**, C. 5, s. 111; Diğer yandan bu âyet'in Tebuk gazvesi dönüşünde indiğini söyleyen haberler de vardır. Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs b. Münzir et-Temîmî İbn Ebî Hâtim, **Tefsîr'l-Kur'âni'l-âzîm li İbn Ebî Hâtim**, thk. Esad Muhammed Tayyib, Mektebe Nizâr Mustafa Bâz, Memleketü'l-Arabiyyeti's-Suûdiyye, 1419; Kurtubî, **Tefsîr**, C. 10, s. 313.

²⁵³ İsrâ, 17/80; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 3, s. 416; İbn Kesîr, **Tefsîr**, C. 5, s. 111.

coğrafyaydı.²⁵⁴ Allah Resûlü, ikinci Akabe biatından sonra başlayan sürecin sonunda, müşriklerin canına kastettiğini haber alınca Medine'ye hicret için, Hz. Ebû Bekir'e haber vermiş vakit kaybetmeden yola koyulmuşlardı. Elli üç yaşına kadarki hayatının neredeyse tamamını geçirdiği yurdundan ayrılan Hz. Peygamber (s) için hicret, yoğun duyguların kesiştiği bir dönüm noktası olmuştur. Mekke'den çıkarken yaptığı şu veciz dua, ayrılık, sığınma, hamd, tevekkül benzeri yönelişlerin harmanlandığı onun gönül dünyasının yansıması gibidir.

“Beni yoktan var eden Allah’a hamdolsun. Allah’ım! Dünya meşakkatlerine, zamanın musibetlerine ve gece ile gündüzün felaketlerine karşı bana yardım et! Allah’ım! Yolculuğumda bana sahip çık ve ailemi yalnız bırakma. Bana verdiğin rızkı mübarek kıl. Sadece sana boyun eğirim. Beni doğru ahlak üzere kaim kıl! Beni sadece sana sevdire Ey Rabbim! Beni insanlara bırakma! Sen ezilmişlerin Rabbisin! Sen benim Rabbimsin! Gazabından yer ve göklerin kendisine parladığı, kendisiyle karanlıkların aydınlandığı ve evvelkilerin ve sonrakilerin işinin düzene girdiği vech-i keremine sığınırım. Nimetin zevalinden, ansızın gelecek olan musibetten, verdiğin afiyetin bozulmasından ve bütün gazabından sana sığınırım. Gücümün yettiği en güzel şey senin rızandır. Güç ve kuvvet sadece seninledir.”²⁵⁵

Hz. Peygamber (s) bu duayı yaptıktan sonra henüz hicret tamamlanmadan Mekke ve Medine arasında bulunan Cuhfe dolaylarında inen bir âyetle tekrar yurduna dönebileceği Yüce Allah (cc) tarafından müjdelenmiştir.²⁵⁶

Hicret yolculuğunda ilk durak, müşrikleri şaşırtmak adına Medine istikametinin tersi yönünde bulunan Sevr dağı olmuştu. Hz. Peygamber (s) orada bulunan mağarada birkaç gün kalarak tehlikeyi bertaraf etmek istemiştir. O süreçte korkulu anlar yaşamış olsalar da yakınlarına kadar gelen müşriklerden Allah’ın lütfuyla kurtulmuşlardı. Allah Resûlü davetin ilk günlerinden itibaren fedakarlık göstererek destekçisi olan Hz. Ebû Bekir’i de unutmamış ve hatta daha sonraki bir

²⁵⁴ Hz. Peygamber (s) Fetih günü “Hacûn” mevkisinde durup “Allah’a andolsun ki, sen Allah’ın arzında en hayırlı yersin ve bana en sevgili olansın. Eğer beni çıkarmasaydılar ben asla senden çıkmazdım (ayrılmazdım).” demiştir. Ezrâkî, **Ahbâru Mekke**, C. 2, s. 125.

²⁵⁵ Muhammed Gazâli, **Fıkhu’s-Sire**, Ter. Resul Tosun, Risale yay., İstanbul, 2013, s. 168.

²⁵⁶ “Kur’an’ı sana indiren Allah, elbet seni dönülecek yere tekrar döndürecektir. De ki: “Kimin doğru yolda yürüdüğünü, kimin de apaçık bir sapkınlık içinde olduğunu en iyi Rabbim bilir.” Kasas, 28/85; Mukâtil b. Süleymân, **Tefsîr**, C. 3, s. 334; Âyette geçen معاد kelimesini “cennet” olarak yorumlayan müfessirler olduğu gibi, İbn Abbâs ve Mücâhid gibi, kimi müfessirlerden gelen rivayetlerde buranın “Mekke” olduğu şeklinde görüşler de vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Taberî, **Tefsîr**, C. 18, s. 350; Hâzin, **Tefsîr**, C.3, s. 373.

dönemde “Allah’ım! Ebû Bekir mağarada arkadaşımı. Cennette de arkadaşım eyle!”²⁵⁷ diye dua ederek vefâ örneği sergilemiştir.

1.8.1. Hz. Peygamber’in (s) Sürâka b. Mâlik b. Cü’süm’e Yaptığı Dua

Allah Resûlü Hz. Ebû Bekir’le birlikte bir müddet Sevr mağarasında kaldıktan sonra, Âmir b. Fûheyre ve Dîl kabilesinden kılavuz Abdullah b. Ureykî’ti²⁵⁸ da yanlarına alarak Medine’ye doğru yola çıkmıştır.²⁵⁹ Ancak Mekke müşrikleri, Hz. Peygamber (s) ve Hz. Ebû Bekir’i sağ ya da ölü yakalayana 100-200 deve vadetmişlerdi.²⁶⁰ Bunu duyan Kinâne kabilesinin Abdümenât kolunun Müdlic²⁶¹ boyundan Sürâka b. Mâlik (24/645), sahil bölgesinde başlarına ödül konan şahıslar olduğunu tahmin ettiği kişilerin geçtiğini haber alır almaz izlerini sürüp,²⁶² peşlerine düşmüştür.²⁶³ Kısa sürede onlara yetişen Sürâka’nın kendilerine yaklaşması Hz. Peygamber (s) ve Hz. Ebû Bekir’i endişelendirmiş hatta Sürâka’nın yaklaşmasıyla Hz. Ebû Bekir ağlamaya başlamıştır.²⁶⁴ Allah Resûlü (s) arkadaşına “Korkma! Allah bizimledir.” diyerek onu yatıştırılmaya çalışmış, diğer yandan

²⁵⁷ Belâzürî, **Ensâb**, C. 10, s. 68; Benzer bir rivayette “Allah’ım kıyamet gününde Ebû Bekir’in derecesini benimle birlikte eyle.” şeklinde dua ettiği aktarılmaktadır. Şâmî, **Sübülü’l-hüdâ**, C. 11, 256.

²⁵⁸ Abdullah b. Ureykî’tin kâfir olduğu halde hicret gibi tehlikeli bir yolculukta Hz. Peygamber (s) ’e eşlik etmesi onun güvenilir ve işinin ehli olmasıyla ilgilidir. Kettânî, **et-Terâfîb**, C. 2, s. 39; İhsan Arslan “Hz. Peygamber’in (s) Başarılı Olmasında Beşeri Unsurların Etkisi” **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.13, Say. 72, Ağustos 2020, s. 936.

²⁵⁹ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 146.

²⁶⁰ İbn Dureyd, **Cemhere**, C. 1, s. 124; İbn Hibbân, **Sîre**, C. 1, s. 131; Hasan İbrahim Hasan, **İslâm Tarihi**, Ter. İsmail Yiğit, Sadreddin Gümüş, Kayıhan Yay., İstanbul, 2011, C.1, s. 136.

²⁶¹ Adnânî arapların Kinane koluna bağlı Müdlic kabilesi, Medine’nin batısındaki Yenbû’-n-nahl bölgesinde yaşayan Câhiliye döneminde iz sürme, insanların ayak izine bakarak onlar hakkında bilgi verme (iyâfe), fiziki özelliklerinden ve organlarından mülhem soyları, ahlak ve mizacları hakkında tahminde bulunma (kıyâfe) hususlarında tebellür etmiş meşhur kişilerin mensup olduğu bir kabiledir. Müdlic kabilesi Câhiliye döneminde Kureyş ve müttetiklerinin yer aldığı dînî-iktisâdî ayrıcalıklara sahip Ahmesî (Hums) kabileler arasında yer alıyordu. Hicretten sonra bu kabileden Müslüman olanlar bulunsu da asıl Mekke’nin fethinden önce İslâm’a intisap edenlerin sayısı artmıştır. Bkz.İbrahim Sarıçam, “Müdlic (Benî Müdlic)”, **DİA**, İstanbul, 2006, C. 31, s. 473-474.

²⁶² Sürâka’nın iz sürme konusunda maharetli olan kabile mensuplarının arasında iyi bir konumda olduğu anlaşılmaktadır. Zübeyr b. Bekkâr, Abdullah b. Hafs’dan bildirdiğine göre Araplar üç hususta diğer milletlerden farklıydı; kâhinlik, iz sürme, kuş uçurma (uğur ve uğursuzluk için kehanette bulunma) Süyûfî, **ed-Dürü’l-mensûr**, C. 3, s. 3.

²⁶³ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 148.

²⁶⁴ Zehebî, **Siyeru a’lâm**, C. 1, s. 270.

“Allah’ım! Dilediğin şekilde bizi onun şerrinden koru”²⁶⁵ diye Rabbine iltica etmiştir.²⁶⁶ Diğer bir rivayete göre “Allah’ım! Onu (atından) düşür” şeklinde dua etmiştir.²⁶⁷ Bunun üzerine Sürâka’nın atı tökezleyerek kuma batmış, kendisi de yere düşmüştü.²⁶⁸ Hz. Peygamber’den (s) düştüğü zor durumdan kurtulması için Allah’a dua etmesini isteyen Sürekâ, kendilerine gittikleri yol üzerinde bulunan koyun ve develeriyle ihtiyaçlarını karşılayabileceklerini, kendileri için dilediklerini yapabileceğini²⁶⁹ söylemiştir.²⁷⁰ Sürâka’nın bu teklifini reddeden Allah Resûlü “Allah’ım! Eğer sözünde sadıksa onun atını kurtar”²⁷¹ diyerek bu sefer onun kurtulması için dua etmiştir. Ondan sadece, kimsenin kendilerine yetişmesine izin vermemesini istemiştir.²⁷² Bu arada Allah Resûlü’nden kendisi için eman yazısı isteyen Sürâka’nın²⁷³ bu talebi geri çevrilmemiş, kendisine ileride kullanacağı bir emannâme verilmiştir.²⁷⁴

1.8.2. Hz. Peygamber’in (s) Hicret Yolculuğu Esnasında Ümmü Ma‘bed’e Yaptığı Dua

Hz. Peygamber (s) ve beraberindekiler hicret yolculuğu esnasında Medine yolu üzerinde bulunan Kudeyd mevkiinde, yolcuların ihtiyaçlarını karşılayan Ümmü

²⁶⁵ Hz. Peygamber’in (s) farklı vesilelerle Rabbi’ne kendisini koruması için dua ettiği bilinmektedir. Sürâka b. Cü’süm için yaptığı dua gibi Allah Resûlü zorlu birçok durumda Allah’a sığınmıştır. Bu anlamda Ali Bakkal’ın “Hz. Peygamber’in (s) Düşmanlarından Korunması” adlı çalışması birçok misali birarada değerlendirmek açısından önemli tespitler içermektedir. Bkz. Ali Bakkal, “Hz. Peygamber’in (s) Düşmanlardan Korunması”, **Diyanet İlmî Dergi**, 56 (2020), 493-522.

²⁶⁶ İbn Sa‘d, **Tabakât**, C. 4, s. 353; Zehebî, **Siyeru a’lâm**, C. 1, s. 270.

²⁶⁷ İbn Sa‘d, **Tabakât**, C. 1 s. 235; Buhârî, **Sünen**, Menâkib, 45.

²⁶⁸ Sürâka atı karnına kadar kuma gömülünce “Allah’a dua et bu durumdan kurtulayım” diye yardım istemiş, Hz. Peygamber (s) dua edince atı kurtulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Sa‘d, **Tabakât**, C. 4, s. 353.

²⁶⁹ Makrîzî, **İmtâ‘u’l-esmâ**, C. 12, s. 122.

²⁶⁹ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 20, s. 426; Zehebî, **Siyeru a’lâm**, C. 1, s. 270.

²⁷⁰ Buhârî, **Sünen**, Menâkib, 45.

²⁷¹ İbn Sa‘d, **Tabakât**, C. 1 s. 188; Makrîzî, **İmtâ‘u’l-esmâ**, C. 12, s. 122.

²⁷² Zehebî, **Siyeru a’lâm**, C. 1, s. 270.

²⁷² İbn Sa‘d, **Tabakât**, C. 4, s. 353.

²⁷³ Sürekâ, Mekke’nin fethinden sonra, hicret esnasında Hz. Peygamber’den (s) aldığı emannâme ile onun yanına gelince o “Bu gün, iyilik ve ahde vefâ zamanıdır” buyurmuştur. Sürekâ’nın Cîrâne’de müslüman olduğu ifade edilmektedir. İyi bir iz sürücüsü olduğu anlaşılan Sürekâ, aynı zamanda güçlü bir şairdi. Bkz. Belâzürî, **Ensâb**, C. 11 s. 134; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 2, s. 581; İbn Cevzî, **Muntazam**, C. 4, s. 341.

²⁷⁴ Makrîzî, **İmtâ‘u’l-esmâ**, C. 12, s. 399.

Ma‘bed²⁷⁵ adında Huzaa kabilesinden bir hanımın çadırına uğramışlardı.²⁷⁶ Ümmü Ma‘bed’e satın almak için hurma ya da et sorduklarında, elinde onlara verecek hiçbir şey olmadığını söylemiştir.²⁷⁷ Hz. Peygamber (s) orada gözüne ilişen koyunun sağmak için izin isteyince Ümmü Ma‘bed zaten mecalsizlikten sürüden geri kalan koyunun sütünün olmadığını; ancak dilerse onu sağabileceğini söylemiştir.²⁷⁸ Hz. Peygamber (s) Allah’ın (cc) adını zikrederek koyunun memelerini meshetmiş “Allah’ım! Onun (Ümmü Ma‘bed) koyununa bereket ihsan eyle” diye dua etmiş ve sağmaya başlamıştır.²⁷⁹ Başta Ümmü Ma‘bed olmak üzere orada bulunanlar ve nihayetinde Hz. Peygamber (s) ondan kanasıya içmişlerdi. Allah Resûlü (s), bir kaba sütü de sağıp ev halkına bırakmış, ardından beraberindekilerle birlikte Medine’ye doğru yolculuklarına devam etmiştir.²⁸⁰

²⁷⁵ Asıl ismi Atike olup, Ümmü Ma‘bed künyesiyle meşhur olan bu hanım eşi Eksem b. Cevn’le birlikte Huzaa kabilesindendir. Hicretten sonra Hz. Peygamber’e (s) gelip müslüman olmuşlardı. Hz. Peygamber (s) ’e ait elimizde bulunan sıfat ve özelliklerden bir kısmı onun dilinden bize ulaşan rivayetlerdir. Ümmü Ma‘bed’in kullandığı ifadelerden akıllı, görgülü, ileri görüşlü bir hanım olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 262; Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 391; Taberî, **Tarîh**, C. 11, s. 581. İbn Düreyd, Ümmü Ma‘bed’in nesebini Atike bt. Huleyf olarak zikretmektedir. İbn Düreyd, **İştikâk**, C. 1, s. 474; İbn Kesîr, **Bidâye**, C. 4, s. 480; Hz. Peygamber’in (s) süt sağdığı koyunun hicrî 18. yılına kadar sabah akşam sağıldığına dair rivayetler de vardır. Makrîzî, **İmtâ‘u’l-esmâ**, C. 1, s. 61.

²⁷⁶ İbn Sa‘d, **Tabakât**, C. 8, s. 289; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 4, s. 1876.

²⁷⁷ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 149.

²⁷⁸ Taberî, **Tarîh**, C. 11, s. 577.

²⁷⁹ İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 4, s. 1959.

²⁸⁰ İbn Sa‘d, **Tabakât**, C. 1, s. 230.

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER (S) 'İN MEDİNE DÖNEMİNDE YAPTIĞI DUALAR

Elinizdeki çalışmanın birinci bölümünü Hz. Peygamber'in (s) risâlet sonrası Mekke döneminde yaptığı dualara ayırmıştık. İkinci bölümde ise, Hz. Peygamber'in (s) yaşamının yaklaşık son on yıllık zaman dilimi olan Medine Döneminde yaptığı dualar tarihi seyir (kronoloji) dikkate alınarak aktarılmıştır.

2.1. Hicret Yurduna Varış, Hz. Peygamber'in (s) Medine'de Yaptığı İlk Dualar

Hız. Peygamber (s) ve beraberindekiler, milâdî 622 senesi Rebûlevvel ayının 12. günü kuşluk vakti Medine'ye ulaşmışlardı.¹ İlk olarak Kubâ köyünde Evs kabilesinin Amr b. Avf oğullarından Külsüm b. Hidm'in² evinde misafir olmuştur.³ Külsüm b. Hidm, azatlı kölesi Necih'ten misafirleri; Hz. Peygamber (s), Hz. Ebû Bekir, Âmir b. Fûheyre'ye yaş hurma ikram etmesini emretmiştir.⁴ Hurmaları gören Hz. Peygamber'in (s) "bu hangi tür hurmadır?" sorusuna karşılık kendisine "Ümmü

¹ Halîfe b. Hayyât, **Tabakât**, C. 1, s. 5; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 150.

² Kaynaklarda sâlih bir zat olarak anılan ve ileri yaşlarda olduğu anlaşılan Külsüm b. Hidm, Bedir gazvesinden önce erken dönemlerde vefat etmiştir. Bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 3, s. 623; Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'in (s) Sa'd b. Hayseme'nin evine misafir olduğuna dair bilgiler olsa da, Külsüm b. Hidm'in evinde konakladığına dair haberler ağırlıktadır. Allah Resûlü'nün bekâr muhacirlerin kaldığı, kendisi de bekâr olan İbn Hayseme'nin evinde ashâbıyla buluşup, kendisini ziyaret eden insanlarla görüştüğü anlaşılmaktadır. Taberî, **Tarih**, C. 2, s. 382; Ebû Nasr el-Mutahhar b. Tâhir (el-Mutahhar) el-Makdisî (ö. 355/966'dan sonra), **el-Bed ve't-târih**, 6c., Mektebe Sekâfetu'd- Diniyye, Port Saîd, [y.y.], [t. y.], C. 4, s. 177; İbnü'l Esir, **Üsdü'l-gâbe**, C. 4, s. 467.

³ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 1, s. 223; Farklı rivayetler olmakla beraber Hz. Hamza, Mikdat b. Amr, Ebû Kebşe mevlâ Rasûlillah, Habbâb b. Eret, Umeyr b. Avf, Sa'd b. Havle gibi bazı muhacirlerin Külsüm b. Hidm'in evinde kaldıkları anlaşılmaktadır. Bu listeyi uzatmak mümkün olsa da sadece İbn Sa'd'da yaklaşık yirmiye yakın muhacir ismi verildiğini belirtmekle iktifa edelim. Ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 3, s. 9; C. 3, s. 48; C. 3, s. 49; C. 3, s. 165; C. 3, s. 404; İbn Hibbân, **es-Sîre**, C. 1, s. 336.

⁴ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 3, s. 228.

Cirzan hurması”⁵ denilmiştir. Allah Resûlü de kendisine ikram edilen bu hurmaya karşılık “*Allah’ım! Ümmü Cürzan’ı bereketlenlendir*” şeklinde dua etmiştir.⁶

Allah Rasûlu bir müddet Kubâ’da ikamet ettikten sonra dedesi Abdulmuttalib’in dayıları olan Neccar oğulları’ndan kendisine eşlik eden silahlı adamlar eşliğinde onların meskûn olduğu Medine’nin kuzey kısmına⁷ yani Yesrib’e doğru ilerlemiş,⁸ yolda Sâlim b. Avf oğullarının yaşadığı bölge olan Rânûnâ vadisinde ilk Cuma namazını kıldırıştır. Yol boyunca toplanan Medineliler “Dolunay Vedâ Tepesi’nden üzerimize doğdu...” mısralarını defler eşliğinde terennüm etmişler, Hz. Peygamber’i (s) karşılayan Ensar: “Ey Allah’ın Resûlü! Bize buyur! Bizde sayıca çokluk, mal, mülk, silah, geniş imkânlar var” diyerek onu ağırlamak için âdeta yarışmışlardır.⁹ Hz. Peygamber (s) “*Allah onları (mal, asker) size hayırlı ve mübarek kılsın*” diye dua ettikten sonra “Deveyi kendi haline bırakınız. Çökeceği yer ona bildirilmiştir”¹⁰ diyerek yoluna devam etmiştir.

2.2. Medine Şehri ve Hz. Peygamber’in (s) Medineliler’e Yaptığı Dualar

Risâletin on üç yıllık Mekke döneminde iman edenlerin yaşadığı sıkıntılar yeni yaşam alanları arayışını zorunlu hale getirmişti. Habeşistana yapılan hicret¹¹ ve Tâif yolculuğu bu kabilden arayışlar olmakla beraber sadra şifa bir çözüm olamamış, nihayet Arap kabilelerine arz edilen İslâm, sadece Medine’den gelen bir avuç insanın

⁵ Hz. Peygamber’e (s) ikram edilen bu hurma büyük, yaş ve dayanıklı bir hurma çeşidi olup, kuruduğu zaman *kebîs* adını alır. Kelime aslen جرز büyük erkek fare/sıçan anlamına gelmektedir. Fareler ağacın altında dolaşır hurma ağacına tırmandıkları ve ondan yemekten hoşlandıkları için “Ümmü Cîrzân” adı verilmiştir. Zebidî, **Tacü’l-Arûs**, C. 3, s. 385; İbn Manzûr, **Lisanu’l-Arab**, C. 3, s. 480; Hamidullâh, “Medine’de Sosyo- Ekonomik”, **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm**, 4 c., Ed. Vecdi Akyüz, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007, C. 1, s. 109.

⁶ Nisâbûrî, **Şeref**, C. 2, s. 371; Semhûdî, **Vefâ**, C. s. 192; Hz. Peygamber’e (s) farklı vesilelerle hurma hediye ve ikram edildiğinde bereket duasında bulunmuştur. Hurma çeşitleri ve Hz. Peygamber’in (s) hurmayla alakalı duaları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Tahsin Koçyiğit, **H. Peygamber’in (s) Gündelik Hayatı “Hurma-Deri-Deve”**, Hikmetevi Yay, İstanbul, 2016, s. 95-98.

⁷ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 156.

⁸ Semhûdî, **Vefâ**, C. 1, s. 198.

⁹ Semhûdî, **Vefâ**, C. 1, s. 196.

¹⁰ Semhûdî, **Vefâ**, C. 1, s. 202.

¹¹ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 104.

gönlünde mâkes bulmuştur.¹² O dönemde Medine (Yesrib); Kahtânî (Yemen) asıllı Arap kabilelerinden putperest Evs ve Hazreç ile Yahudi Benî Kaynuka, Benî Nadîr, Benî Kureyzâ gibi birçok kabilenin¹³ yaşadığı yaklaşık on bin kişilik nüfusa sahip bir şehirdir.¹⁴

Hz. Peygamber (s) ve muhacirler, ticaret ve ziyaretle zenginleşen Mekke'nin aksine geçim kaynakları ziraat¹⁵ ve hayvancılık olan¹⁶ ve Mekke'ye oranla imkânları kısıtlı olan Medine'yi yurt edinmişlerdi. Allah Resûlü Medine'ye yerleşen muhacirlerin ortama alışması için Muhammed Hamidullah'ın deyimiyle “uyum programları” olarak ifade edilebilecek birçok adım atmıştır. Örneğin “Ensar-Muhacir kardeşleştirme” uygulamalarıyla barınma ve beslenme ihtiyaçları başta gelmek üzere, aciliyet gerektiren sorunlar çözülmüştür.¹⁷ Lâkin zaten gurbet acısıyla Mekke'ye özlem duyan muhacirlerin birçoğu hava değişimi, hayat şartları, salgınlar gibi sebeplerle hastalanmışlardı. Hz. Peygamber'in (s) Medine'ye hicret ettiği yıllarda Yesrib, vebanın en çok görüldüğü yerlerden biriydi.¹⁸ Hz. Âişe'nin aktardığına göre

¹² Hac mevsiminde Akabe'de gerçekleşen görüşmelerde Hz. Peygamber'in (s) davetine icabet eden bir grup Evs ve Hazreç'li iman etmiştir. Onların talepleri üzerine eğitim ve tebliğ için Medine'ye giden Mus'ab b. Umeyr'in yaptığı faaliyetlerle kısa sürede Yesrib, İslâm'ın etkisinin hissedildiği bir şehir haline dönüşmüştür. Bkz. Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 141.

¹³ Câhiliye döneminde, Yemen kökenli bu iki kardeş kabile Evs ve Hazreç'in hem kendi aralarında hem de müttefikleri Yahudî kabileleri arasında savaş hiç eksik olmazdı. Bkz. Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 162, 163; Medine ile ilgili ayrıca bkz. Nebi Bozkurt, Mustafa Sabri Küçükaşcı, “Medine”, **DİA**, Ankara, 2003, C. 28, s. 311-318.

¹⁴ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 162, 163; Medine ile ilgili bkz. Bozkurt, Küçükaşcı, “Medine”, **DİA**, C. 28, s. 311-318.

¹⁵ Bilindiği gibi Medine (Yesrib) ve biraz daha kuzeydeki Hayber, Hicaz bölgesinin önemli tarım ürünlerinin yetiştirildiği merkezler olarak dikkat çekmektedir. Hizmetli, **İslâm Tarihi**, s. 125.

¹⁶ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 165; Gerek çölde yaşayan gerekse Mekke ve Medine gibi şehirlerde meskûn olan Arap için deve ve hurma en önemli sermayeleri arasındaydı. Hemen her şeyin sayısıyla karşılık gördüğü deve, çölün gemisi, hurma ise özellikle Medine halkının gıda maddesi olmasının yanı sıra ekonominin bel kemiği mesabesindeydi. Bkz. Mehmet Nuri Güler “Medine’de Tedavül Eden Mal ve Hizmetler ile Geçim Düzeyleri” **Hz. Peygamber (s) Döneminde Kurumsal Yapının Oluşumu**, Ed. Adnan Demircan, Siyer Yayınları, İstanbul, 2015, s. 82; Kaynaklarda Medine’de kavun, karpuz, şeftali, incir, limon, turunç, üzüm, elma, nar, muz, vişne, arpa, buğday, mısır, pancar, kabak, fasulyenin yanı sıra tıp ve süslenme amaçlı yetiştirilen ürünler bölgenin ürün çeşitliliğini göstermek açısından fikir vermektedir. İlyas Uçar, **Mekânın Üretimi: Hz. Muhammed Dönemi Medine’de Gündelik Hayat**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi SBE, 2019 s. 244.

¹⁷ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 159; İmadüddin Halil, **İslâm Tarihine Giriş**, Çev. Abdürrahim Şen, Mana Yay. İstanbul, 2011, s. 46.

¹⁸ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 40, s. 332; Ebû'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer (ö. 74/1373), **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm**, 8c., thk. Sâmi Muhammed Sellame, Dârü't-Tayyibe, 1420/1999, C. 4, s. 551.

hicret sonrası, kendisi de dâhil muhacirlerin birçoğu Medine hummasına yakalanmışlardı. Hz. Aişe bir gün babası Hz. Ebû Bekir'le azadlıları Âmir b. Führeyre, Bilâl b. Rebah'ın yanına gitmiştir. Onların vebâ hastalığından sayıklar vaziyette dudaklarından dökülen ölüm içerikli ve Mekke'ye hasretle dolu şiirlerine tanık olmuştur.¹⁹ Müminlerin annesi onların bu halinden endişelenmiş olmalı ki, eve gidip durumu Hz. Peygamber'e (s) aktarmıştır.²⁰ Allah Resûlü²¹ “Allah'ım! Bize Mekke'yi sevdirdiğin gibi Medine'yi de sevdirebilirsin.”²² Hatta ondan daha fazla sevdirebilirsin.²³ Medine'nin sa' ve müd²⁴ ölçeklerine bereket ver.²⁵ Allah'ım! Medine'nin havasını bizim için düzelt. Medine vebâsını (humma) (buradan uzaklaştırarak) Cuhfe'ye²⁶ (Mehyea)²⁷ sür” diye dua etmiştir.²⁸ Öte taraftan Hz. Peygamber (s) bu duayı yaptıktan sonra “Rüyamda dağınık siyah saçlı bir kadının Medine'den çıkarak Mehya'a'ya (Cuhfe) gittiğini ve orada kaldığını gördüm. Bu rüyayı Medine vebâsının

¹⁹ Hastalığın etkisiyle ölümle yüzleşen ve Mekke'ye özlemlerini ifade eden muhacirlerin bazı sözlerini aktaralım: Hz. Ebû Bekir “Ailesi içinde sabahlayan kişiye ölüm ayakkabılarının bağcıklarından daha yakın”, Âmir b. Führeyre “Andolsun ki, ben ölümü tatmadan, ölümü buldum. Ölüm korkak kişinin hemen başucundadır. Herbir savaşçı öküzün boynuzuyla derisini koruduğu gibi kendisini korur” Bilâl b. Rebâh “Acaba bir daha Mekke'de ızhır ve celil otları arasında geceleyebilecek miyim/ Mecenne sularının başında Şâme ve Tafil Dağları (mecenne panayırının yapıldığı yere bakan iki dağ) bir daha bana görünecekler mi?” şeklinde duygularını ifade etmişlerdir. bkz. İmam Mâlik, **Muvatta**, Câmî', 4; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 1, s. 405, 406; **Buhârî**, **Sahîh**, Merdâ, 8.

²⁰ Buhârî, **Sahîh**, Merdâ, 22; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 14, s. 11.

²¹ Aynî, Hz. Peygamber'in (s) “Allahum! Şeybe b. Rebia, Utbe b. Rebia, Ümeyye b. Halef'e lanet et ki, bizi yurdumuzdan vebanın olduğu bir yere çıkarttılar” diye önce müşriklerin ileri gelenlerine beddua ettiğini sonra bu duayı yaptığını bildirmektedir. Aynî, **Umdetu'l- Kârî**, C10, s. 249.

²² İbn Hanbel rivayetinde Allah Resûlü'nün Medine için “hatta daha fazla sevdirebilirsin” ibaresi yer almaktadır. bkz. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 40, s. 420; C. 43, s. 48; Aynı bir rivayette hummanın Cuhfe'ye gittiği hatta orada doğan çocukların ergenlik çağına ulaşmadan bu hastalığa yakalandığı belirtilmektedir. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 43, s. 290; Semhûdî Medine'nin isimleri arasında الحبيبة habîbe/ sevgili kelimesini zikrederken bu duaya atıfta bulunmaktadır. Bkz. Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî Hasenî es-Semhûdî (ö. 911/1506), **Vefâ'ü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Muştafâ**, 4c, thk. Ali b. Abdullah b. Muhammed Hasenî eş-Şâfiî, Nureddîn Ebû'l Hasen, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1419, C. 1, s. 17.

²³ Semhûdî, **Vefâ**, C. 1, s. 96.

²⁴ Genelde tahıl ve zirai ürünler için kullanılan hacim ölçüleri.

²⁵ İmam Mâlik, **Muvatta**, Câmî', 1; Buhârî, **Sahîh**, De'avât 43; Semhûdî, **Vefâ**, C. 1, s. 199, 200, 201.

²⁶ Mekke/Medine arasında Rabiğ olarak da bilinen bölgedir.

²⁷ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 18, s. 23; İbn Kesîr, **Tefsîr**, C. 4, s. 550.

²⁸ Hz. Peygamber'in (s) Bedir Gazvesi'ne giderken Harre (Medine'nin etrafında bulunan volkanik arazi) Sükyâ'sının başında bu duayı yaptığına dair bir bilgi bazı kaynaklarda yer almaktadır. İbn Hişâm, **Sîre**, C. 1, s. 405; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 40, s. 420; Ezrâkî, **Ahbâru Mekke**, C. 2, s.153; Buhârî, **Sahîh**, Fedâil Medine, 12; Müslim, **Sahîh**, Hacc, 86; İbn Abdîrrebâh, **İkdü'l-Ferîd**, C. 6, s. 132; İbn Hibbân, **es-Sîre**, C. 1, s. 146; Süheylî, **Ravdü'l-ünûf**, C. 3, s. 27.

Cuhfe'ye²⁹ gitmesi olarak yordum"³⁰ diyerek gördüğü rüyayı yorumlamıştır.³¹ Yine aynı konuya ilişkin olarak, Allah Resûlü Harre'de sucuların³² evlerinin yanında Sa'd'ın tarlasında abdest alıp namazını kıldıktan sonra "*Allah'ım! İbrahim (as) senin kulun ve peygamber'in olarak Mekke için dua etmişti.*³³ *Ben de senin kulun ve peygamberinim, o sana nasıl dua ettiyse ben de Medine için aynı duayı ediyorum*"³⁴ Bazı kaynaklarda bu "*Allah'ım! İbrahim'in Harem duası gibi ben de Medine'yi harem*³⁵ *ettim*"³⁶ dua ettiği aktarılmaktadır.

Muhacirlerin gelişiyle nüfusu artan Medine'de kimi zaman gıda maddelerine olan talep karşılanamaz, şehir sakinleri ekonomik sıkıntılar yaşırdı. Benzer sebeplerle ashabına karşı merhamette eşsiz olan Allah Resûlü'nün "*Allah'ım! Medine'ye Mekke'nin iki katı bereket ver*" diye yaşadıkları şehir için bereket duası ettiği bilinmektedir.³⁷

Allah Resûlü'nün gerek Medine'ye gerekse onun ehli olan Ensar'a³⁸ karşı özel bir ilgi ve sevgisini tespit eden birçok rivayet bulunmaktadır. Hz. Peygamber (s)

²⁹ Burada "neden Cuhfe?" sorusu akla gelmektedir. Semhûdî'nin Cuhfe için "Dârü'ş-şirk" adını kullandığı göz önünde bulundurulması gerekir. Semhûdî, **Vefâ**, C. 1, s. 52; Bununla rağmen o dönem için şirk Hicaz bölgesinde hemen her yerde yaygındı.

³⁰ İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 6, s. 176; Semhûdî, **Vefâ**, C. 1, s. 195.

³¹ Semhûdî, **Vefâ**, C. 1, s. 54.

³² "Harre Sükyası" denilen mevki ile aynı yer olmalıdır.

³³ "*İbrahim: "Rabbim! Burayı güvenli bir şehir yap, halkından, Allah'a ve âhiret gününe inananları da çeşitli ürünlerle rızıklandır" diye dua etmişti. Allah buyurdu ki: "İnkâr edene de az bir süre dünya nimetleri veriririm, ama sonunda onu cehennem azabına sürerim. O ne kötü sondur"* Bakara, 2/126.

³⁴ İmam Mâlik, **Muvatta**, Câmi', 1; Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 22; Abdürezzâk, **Musannef**, C. 9, s. 261; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 2, s. 251; C. 14, s. 107; C. 19, s. 491; Semhûdî, **Vefâ**, C. 1, s. 191.

³⁵ Hz. Peygamber (s) Mekke'nin haremliğinde olduğu gibi Medine'nin de ağaçlarının kesilmemesi, av hayvanlarının ürkütülmemesi gibi konularda âdeta tüm unsurlarıyla koruma altına alınmasını istemiştir. Süyûtî, **ed-Dürrü'l-mensûr**, C. 1, s. 297.

³⁶ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 37, s. 312; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 1, s. 82; Süyûtî, **ed-Dürrü'l-mensûr**, C. 1, s. 296.

³⁷ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 3, s. 62; C. 19, s. 437; Buhârî, **Sahîh**, Fedâilu Medine, 10; Müslim, **Sahîh**, Hacc, 86; İbn Abdîrabbîh **İkdü'l-Ferîd**, C. 6, s. 132; İbn Hibbân, Hz. Peygamber'in (s) bu duanın akabinde Ensar ve Muhacirler arasında kardeşleştirme hadisesini gerçekleştirdiğini zikretmektedir. İbn Hibbân, **es-Sîre**, C. 1, s. 146; Semhûdî, **Vefâ**, C. 1, s. 113.

³⁸ Bilindiği gibi müslüman olduktan sonra Ensar ismini alan Medine'li Evs ve Hazreç kabileleri, Nuh Aleyhisselam'ın soyundan gelen Kahtan bin Âbir'in Yemen'e yerleşmiş Arab-ı aribe olarak isimlendirilen Kahtânî soyuna mensuplardır. Annelerine nispetle Kayleoğulları olarak da bilinen bu iki kardeş kabile, asıl vatanlarından çıkmak zorunda kalınca kuzeye göç ederek Yesrib'e (Medine) yerleşmişlerdi. Sabri Hizmetli, **İslâm Tarihi**, s. 112.

iman şehri Medine’yi her türlü saldırıdan korumak istemiş, ona bilinçli ya da bilinçsiz verilebilecek zararların önüne geçmeyi arzulamıştır. Buhârî’de geçen bir rivayette “ (Hz. Peygamber (s) Ayr tepesi ile Uhud tepesini göstererek) *Medine buradan buraya haremdir. Onun ağacı kesilmez, orada kötülük işlenmez. Kim bunu yaparsa Allah’ın, Meleklerin, bütün insanların lâneti onun üzerine olsun*”³⁹ ifadeleri, Medine’nin Hz. Peygamber (s) nezdindeki konumunu ortaya koymaktadır.

Diğer yandan, Allah Resûlü’nün Medine’ye zarar verecekler için beddua ettiğine dair bazı rivayetler vardır. Hz. Peygamber (s) “*Kim ona (Medine’ye) kötülük düşünürse Allah o kimseyi suyun tuzu erittiği gibi eritsin*”⁴⁰ buyurmuştur. Diğer bir rivayette ise “*Medine ehline zulmedene, onları korkutana Allah’ın, Meleklerin, bütün insanların laneti olsun! Onun yaptığı hiçbir tasarruf ve iyilik makbul değildir*”⁴¹ şeklinde beddua ederek bir anlamda şehir sakinlerinin de dokunulmazlığını ilan etmiştir.

Hz. Peygamber’in (s) hizmetkârı Enes, onun askeri bir seferden dönerken şehri uzaktan görmeye başlayınca Medine’ye karşı olan iştîyâkından orduyu ve kendi bineğini daha bir hızlandırdığını haber vermektedir.⁴²

Allah Resûlü Medine halkına duyduğu sevgiyi göstermekten çekinmezdi. Bir gün Ensar’dan bazı hanım ve çocukların düğünden neşeli bir şekilde geldiklerini görünce hemen ayağa kalkmış “sizler bana insanların en sevimlilerisiniz” diyerek onlara olan sevgi ve ilgisini göstermiştir.⁴³ Yine bir keresinde Ensar’dan bazı kimseler “Her kavmin tabîleri (kendine uyanları) vardır. Bizler bütün herşeyimizle

³⁹ Buhârî, **Sahîh**, Fedâilî Medine, 1; Allah Resûlü “*Kim Medine ehline bir kötülük yapmayı murat ederse Allah’ım! Onun helâkini acilen gerçekleştir*” şeklindeki ifadeler de aynı hususa temas etmektedir. Bkz. Semhûdî, **Vefâ**, C. 1, s. 170; Şâmî, **Sübûlü’l-hüdâ**, C. 3, s. 312.

⁴⁰ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 9, s. 264; Müslim, **Sahîh**, Hacc, 86; Semhûdî, **Vefâ**, C. 1, s. 169.

⁴¹ Buhârî, **Sahîh**, Fedâil Medine, 10; Semhûdî, **Vefâ**, C. 1, s. 170; Şâmî, **Sübûlü’l-hüdâ**, C. 3, s. 313.

⁴² İmam Mâlik, **Muvatta**, Câmi’, 3; Tirmizî, **Sünen**, Dua, 43; Enes b. Mâlik Hz. Peygamber’in (s) sefer dönüşünde hızlanmasını Medine’ye olan sevgisi, özlemi ile ilişkilendirmektedir. Bu açıklama makul olmakla beraber, her yolcunun evine, yurduna dönerken hissettiği “bir an evvel menzile varma iştîyakı”nın yanı sıra “sevdiklerine kavuşma sevinci” olarak da yorumlamak mümkündür. Diğer yandan bu haber, Hz. Peygamber’in (s) doğup büyüdüğü, yaşamının elli üç yılını geçirdiği Mekke’den ayrılarak yerleştiği Medine’ye karşı duyduğu sevginin ne denli güçlü olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

⁴³ Müslim, **Sahîh**, Fedâilü’s-Sahâbe, 43.

sana uymuşuzdur. Bizim tâbiîlerimizi bizden kılması için Allah’a dua et” diye Hz. Peygamber’den (s) talepte bulundukları zaman “*Allah’ım! Onların tabiîlerini onlardan kıl*” diye dua ederek isteklerini geri çevirmemiştir.⁴⁴

Hız. Peygamber (s), Ensar’ın Muhacirlere kucak açtığını, maddî manevî imkânlarını seferber ettiklerini, tüm saldırılara karşı can siperâne bir şekilde savaştıklarını görüyor, her fırsatta onları takdir ediyor ve onlar için Allah’tan mağfîret telep ediyordu.⁴⁵ Bu bağlamda “*Allah’ım! Ensar’a, Ensar’ın evlatlarına, Ensar’ın evlatlarının evlatlarına rahmet et*” duası farklı vesilelerle zikredilmiştir.⁴⁶

2.3. Hz. Peygamber’in (s) Mescid’in İnşasında Yaptığı Dualar

Hız. Peygamber’in (s) hicret sonrası Medine’de yaptığı ilk icraatlardan biri de İslâm’ın temel unsurlarından olan namazın topluca ikâme edildiğı, dünya ve ahiret işlerine dair istişarelerin yapıldığı âdeta hayatın merkezi olan mescid’in inşa edilmiş olmasıdır.⁴⁷ Diğer bir ifadeyle mescid, hem ibadetin hem de devletin yönetildiğı bir mekândı.⁴⁸ Hz. Peygamber’in (s) ashabın tüm engellemelerine rağmen herhangi bir fert gibi mescid yapımında bizzat çalıştığı gelen rivayetler arasındadır.⁴⁹ Ashab Mescid-i Nebvî’nin yapımı esnasında mutluluklarını aksettiren dizeler söylüyor,⁵⁰ Allah Resûlü de onlara eşlik ederek “*Hayat ancak ahiret hayatıdır. Allah’ım! Sen Ensar ve Muhacirlere merhamet et*”⁵¹ diyerek onların heyecanına dua/şîir dizeleriyle iştirak ediyordu. Diğer taraftan yine aynı minvalde “*Ey Rabbimiz! Taşıdığımız yükler Hayber yükleri değildir. Bu yükler daha hayırlı ve temizdir. Allah’ım! Ensar ve*

⁴⁴ İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 2, s. 400.

⁴⁵ Buhârî, **Sahîh**, Nikâh, 75; Müslim, **Sahîh**, Fedâilü’s-Sahâbe, 43.

⁴⁶ Müslim, **Sahîh**, Fedâilü’s-Sahâbe, 43; Tirmizî, **Sünen**, Menâkib, 25.

⁴⁷ Muhammed Gazâlî, **Fıkhu’s-Sîre**, Ter. Resul Tosun, Risale yay., İstanbul, 2013, s. 176.

⁴⁸ Halil, **İslâm Tarihine Giriş**, s. 46.

⁴⁹ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 1, s. 240.

⁵⁰ İbn Sa’d, ez-Zührî’nin “Hz. Peygamber’in (s) bu şîir dışında başka bir recez söylediğı bilinmiyor” ifadesine yer vermektedir. Bkz. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 1, s. 240.

⁵¹ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 5, s. 384; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 1, s. 339; Buhârî, **Sahîh**, Menâkib, 45; Beyhâkî, **Delailü’n-nübüvve**, C. 2, s. 538; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü’l-eser**, C. 1, s. 215.

Muhaciri bağışla!” duasını nakarat halinde âdeta terennüm ettikleri de gelen haberler arasındadır.⁵²

2.4. Hz. Peygamber’in (s) Medine’de İlk Vefat Eden Berâ b. Ma’rûr’a Yaptığı Dua

Hz. Peygamber’in (s) Medine’ye hicret etmeden bir ay⁵³ kadar önce vefat eden Berâ b. Ma’rûr, Ensar’ın Hazreç kabilesinden olup, Akabe biatında⁵⁴ bulmuş nakîblerdendi.⁵⁵ Berâ’ b. Ma’rûr⁵⁶ Hz. Peygamber’den (s) ayrıldıktan bir müddet sonra rahatsızlanmıştı. Vefat edeceğini anlayınca henüz Medine’ye teşrif edemeyen Hz. Peygamber’e (s) malının üçte birinin verilmesini yakınlarına vasiyet etmişti.⁵⁷ Ayrıca o öldükten sonra kabre gömülürken yüzünün Kâbe’ye gelecek şekilde yerleştirilmesini de istemişti.⁵⁸ Berâ vefat edince arzusuna uygun olarak defnedilmiştir.⁵⁹ Allah Resûlü Medine’ye teşrif edince, Berâ’nın ölüm haberi kendisine iletilmişti. Onun kabrine giderek Medine’de ilk cenaze namazını kılan Allah Resûlü “*Allah’ım! Onu bağışla. Ona rahmet et, ondan hoşnut ol*” diye dua

⁵² Başka bir rivayette “Ensar ve muhaciri bağışla” şeklinde gelmektedir. Bkz. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 1, s. 240; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 20, s. 148; Buhârî, **Sahîh**, Salât, 48; Diğer bir rivayette ise “Ensar ve Muhacire yardım et” ifadesi geçmektedir. Bkz. Müslim, **Sahîh**, Mesâcid, 1; Ebû Dâvud, **Sünen**, Salât, 12.

⁵³ İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 3, s. 41; Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 1, s. 53; Semhûdî, **Vefâ**, C. 1, s. 210.

⁵⁴ İbn Hibbân, **es-Sîre**, C. 1, s. 120.

⁵⁵ İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 1, s. 303.

⁵⁶ İkinci Akabe beyatında bulunan Berâ b. Ma’rûr Hz. Peygamber’in (s) kendi aralarından temsilci seçmelerini talep etmesi üzerine Ensar’ın 12 nakibinden (temsilci) biri olmuştur. Bkz. Süheylî, **Ravdü’l-ünûf**, C. 2, s. 294.

⁵⁷ İbn Şebbe, **Tarih**, C. 1, s. 70.

⁵⁸ Bilindiği üzere hicretten sonra bir seneyi aşkın bir süreye kadar Müslümanlar Mescid- Aksa’nın bulunduğu Kudüs’e yani kuzeye doğru yönelerek namaz kılıyorlardı. Vefatının yaklaştığını hisseden Berâ’nın dileği ise tam aksi istikamete, güneye yani Mekke’ye doğru kabre defnedilmesiydi. Kiblenin Kâbe’ye tahvilinin Hz. Peygamber (s) gibi birçok müminin de arzusu olduğu anlaşılmaktadır.

⁵⁹ Berâ b. Ma’mur, II. Akabe beyatının yapıldığı sene Mekke’ye gelirken yolda arkadaşlarına muhalefet ederek, o dönemdeki kible Kudüs’e değil, Kâbe’ye yönelerek namaz kılıyordu. Bu durum Hz. Peygamber’e (s) haber verilince ona biraz daha sabretmesini öğütlemiştir. Bkz. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 25, s. 91; Süheylî, **Ravdü’l-ünûf**, C. 2, s. 289; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü’l-eser**, C. 1, s. 189; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 1, s. 415.

etmiştir.⁶⁰ Berâ b. Ma'rûr'un kendisine verilmesini vasiyet ettiği üçtebir malın da onun varislerine teslim edilmesini emretmiştir.⁶¹

2.5. Hz. Peygamber'in (s) Medine'deki İlk Hizmetkârı Enes b. Mâlik'le Tanışması ve Ona Yaptığı Dualar

Allah Resûlü Medine'ye geldiğinde Ensar'ın Neccaroğulların'dan⁶² Ümmü Süleym oğlu Enes'le birlikte onu ziyarete gelmiş, "Ey Allah'ın Resûlü! Herkes sana hediye getiriyor,⁶³ ben de bu küçüğü sana hizmet etsin diye getirdim" diyerek farklı bir hediye takdim etmişti.⁶⁴ O sıralarda henüz on yaşlarında bir çocuk olan Enes, vefatına kadar Hz. Peygamber'e (s) yıllarca hizmet etmiş, hemen her zaman onun yanında bulunmuştur.⁶⁵ Hz. Peygamber (s) akrabası olan Ümmü Süleym'in evini sıkça ziyaret eder, hatta kimi zaman orada kaylûle yapardı.⁶⁶ Bu hanım aynı zamanda Allah Resûlü ile birlikte, Uhud, Hayber, Huneyn⁶⁷ gazvelerine katılmıştır.

⁶⁰ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 3, s. 620; Halebî, **İnsânü'l-uyûn**, C. 4, s. 194; Zehebî, **Siyeru a'lâm**, C. 1, s. 268.

⁶¹ Mukâtil, **Tefsîr**, C. 1, s. 146.

⁶² Bilindiği üzere Neccaroğulları, Hz. Peygamber'in (s) dedesi Abdulmttalib'in annesi Selma hatunun kabilesiydi. Bu neseb yakınlığı hasebiyle Ümmü Süleym, Hz. Peygamber'in (s) akrabalarından sayılmaktadır.

⁶³ İbn Hibbân "Ümmü Süleym'in "Kendisinin hediye edecek bir şeyi olmadığını" ifade ederek Enes'i Resûlullah'a takdim ettiği şeklinde bir açıklama getirmektedir. Bkz. İbn Hibbân, **es-Sîre**, C. 1, s. 145.

⁶⁴ Mamafih, Enes'i annesinin Hz. Peygamber'e (s) getirdiğine dair rivayetler zihinlerde yer etse de, onun üvey babası Ebû Talha tarafından getirilip "Ey Allah'ın Resûlü! Enes hakikaten akıllı bir çocuktur. Senin hizmetinde bulunsun" dediği, bundan sonra Enes'in Allah Resûlü'ne seferde ve hazerde (yolculuk dışında) sürekli hizmet ettiği rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 7 s. 19; [Diğer bir haber de Hz. Peygamber (s) Ebû Talha'ya "Oğullarınızdan birini benim yanıma hizmet için verseniz" diye söyleyince Enes O'nun hizmetiyle nasiplenmiş ve artık onun yanından ayrılmamıştır]. Bkz. Müslim, **Sahîh**, Hacc, 85; Bazı haberlerde, Enes'in annesi tarafından Hz. Peygamber'e (s) getirildiği zikredilse de Allah Resûlü'nün Medine'yi iyi bilen, zeki, kabiliyetli, güvenilir bir genci yanında tutup eğitme düşüncesini ilk öne sürenin kendisi olma ihtimali de gözardı edilmemelidir.

⁶⁵ Yaklaşık on yıl Allah Resûlüne hizmet eden Enes b. Mâlik, onun hiçbir şey için "Niçin yaptın?" yapmadığı bir şey için de "Niçin yapmadın?" şeklinde bir söz söylemediğini ifade etmiştir. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 7 s. 19.

⁶⁶ Ümmü Süleym hamile olmasına rağmen yanına bir hançer alarak Huneyn gazvesine katılmıştır. Hatta müşriklerin ani saldırısıyla Müslümanların bocaladığı anlarda Allah Resûlü'nün yanından ayrılmayarak onu kollayanlar arasında olacak kadar cesaretli bir hanımdı. Hz. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 8, s. 425.

⁶⁷ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 8, s. 428.

H. Peygamber (s), bir gün mm Sley.in evine ziyaret. gitmiştir. Oruçlu olduğu için ev sahibinin ikram ettiği yağ ve hurmadan yemese de, hane halkı için hayır duada bulunmuştur. Zeki bir kadın olan mm Sley., o arada oğlu Enes için dua istemeyi ihmal etmemiştir.⁶⁸ H. Peygamber (s) bu talep üzerine dünya ve ahirete dair birçok hayır için dua ettikten sonra “Allah’ım! Onu çok mal⁶⁹ ve evlatla rızıklandır. Onun ömrünü uzat,⁷⁰ günahlarını bağışla” ifadelerini eklemiştir.⁷¹ Kuşkusuz bu Enes için yapılan tek dua değildir. Yıllarca H. Peygamber’e (s) hizmet etmiş olan Enes b.Mâlik, birçok duaya mazhar olmuş olmalıdır. Hatta bunlardan pek çok dua kaynaklara sirayet etmiştir. Kanaatimizce Allah Resûlü’nün Enes için yaptėı dualar onun üzerinde olumlu etki göstermiştir. Bu bağlamda onun en fazla hadis rivayet edenler “muksirn” arasında ilk sıralarda yer alması bu duaların bereketiyle olmalıdır.⁷²

⁶⁸ mm Sley.in oğlu için dua isterken “küçük hizmetkrın” tabirini kullandığı bildirilmektedir. Bkz. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 20, s. 315.

⁶⁹ İbn Sa’d’da, geçen bir rivayette Enes b. Mâlik “Haccac’ın Basra’ya geldiği h. 75 yılına kadar zürriyetinden yüz yirmi dokuz kişinin vefat ettiğini gördüğünü” söylemiştir. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 8, s. 428; [Enes b. Mâlik’in “Ashâb’ın malca ve ocuk olarak en zenginiyim” ifadesinden H. Peygamber’in (s) duasının bereketini gördüğü anlaşılmaktadır. Diğer bir haberde ise soyundan doksn ksr evlad ve torununun kendisi henüz hayatta iken vefat ettiği rivayet edilmektedir.] Bkz. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 45, s. 414; Buhârî, **Sahîh**, De’avât, 19; İbn Abdülber ise Enes b. Mâlik’in ikisi kız, yetmiş sekiz erkek, toplam seksen çocuğu olduğunu kaydetmektedir. İbn Abdülber, **İstib**, C. 1, s. 111.

⁷⁰ H. 91 senesinde 99 yaşında vefat eden Enes b.Mâlik, en uzun yaşayan sağbilerdendir. Beyhâkî, **Delailü’n-nübüvve**, C. 6, s. 196.

⁷¹ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 7, s. 74; Müslim’in Sahîh’inde geçen bir rivayet ise duanın yapıldėı bağlamı anlama açısından dikkat çekicidir. şöyle ki, H. Peygamber (s) bir gün Enes’in evine gitmiştir. Enes, annesi, teyzesi mm Harâm’a “size namaz kldırayım “diyerek Enes’i sağ tarafına almış namazı onlarla birlikte cemaatle kılmıştır. Resûlüllâh sonra, hane halkına dünya ve ahiret hayırlarını toplayarak dua etmişti. Ümmü Sley. “Ya Rasûlallah bu senin küçük hizmetkrın. Ona dua ediver” diye oğlu için özel bir dua isteyince bu duayı yapmıştır. Bkz. Buhârî, **Sahîh**, Savm, 61, Müslim, **Sahîh**, Mesâcid, 48; Kâdî İyad, **şifâ**, C.1, s. 625.

⁷² Eb Hureyre, H. Åiře, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbâs, Enes b. Mâlik ve Câbir b. Abdullah’ın da aralarında bulunduğu yaklaşık 1500/1000/ 700 gibi çok sayıda hadis rivayet eden sağbiye verilen isimdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemal Ağırman, “Muksirn”, **DA**, İstanbul, 2006, C. 31, s. 534.

2.6. Hz. Peygamber'in (s) Talhâ b. el-Berâ'ya Yaptığı Dua

Ensar'ın Amr b. Avf oğullarının mevâlilerinden olan Talhâ b. el-Berâ ashab arasında Hz. Peygamber'e (s) karşı derin sevgisi ile ön plana çıkan bir gençti.⁷³ Öyle ki, her dediğini hiç düşünmeden yapacak ölçüde ona bağlanmış, teslimiyet göstermiştir. Hastalanan Talha b. Berâ'yı ziyaret eden Allah Resûlü, kısa bir müddet sonra vefatını haber alınca onun için *"Allah'ım! Senin ona gülümseyeceğin, onun da sana gülümseyeceği"*⁷⁴ bir halde onu katına al"⁷⁵ diye dua etmiştir.

2.7. İlk Vakıf: Rume kuyusu, Hz. Peygamber'in (s) Osman b. Affan'a Yaptığı Dua

Medine kurak iklim kuşağında olmasına rağmen su kaynakları bakımından sahip olduğu çok sayıda kuyudan insanlar ihtiyaçlarını karşılıyordu. Ayrıca yağışlarla vâdilere dolan sular geniş tarım arazilerini besler konumdaydı.⁷⁶ Ancak bu kuyuların çoğunun suyu acıydı. İçilebilir suların çoğunluğu özel mülk olup, sahiplerine kazanç sağlıyordu. Müzeyne kabilesinden bir grup insanın açıp ihya ettiği Rûme Kuyusu, bunlardan biriydi. Zamanla aynı kabileden bir adamın mülküne geçen bu kuyunun suyunu insanlar parayla satın alıyorlardı. Farklı vesilelerle ashabını hayır

⁷³ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 4, s. 353; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 2, s. 763; Şâmî, **Sübülü'l-hüdâ**, C. 11, s. 310; Hz. Peygamber'e (s) öyle bir yoğun sevgi duyuyordu ki, hatta bir kez onu görür görmez ayaklarına kapanıp öpmek istemiş onun vereceği her emri yapacağını söylemiştir. Genç yaşta olan Talha'nın samimi haline tebessüm eden Allah Resûlü "git babanı öldür" diye şaka yollu bir söz söyleyince, onun tereddütsüz gidişinden sözünü ciddiye aldığını anlamış "Ben akrabılığı kesmek için gönderilmedim" demek zorunda kalmıştır. Allah Resûlü bir müddet sonra hastalanan Talha'yı ziyaret etmiş, zaman zaman baygın halde olan Talha'nın halini iyi görmediğinden olsa gerek vefat etmesi halinde kendisini haberdar etmelerini yakınlarına söyleyerek onun yanından ayrılarak evine dönmüştü. Talha b. Berâ kendine gelince gece vefat etmesi halinde Hz. Peygamber'i (s) rahatsız etmemek için ona haber vermemelerini, sadece selâmını iletip, kendisi için istiğfâr dilemesini yakınlarına tenbih etmişti. Aynı gece vefat edince Hz. Peygamber (s) 'i haberdar etmeden yakınları tarafından defnedilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İbnü'l Esir, **Üsdü'l-ğâbe**, C. 2, s. 38; C. 3, s. 81; Medine'de Yahudilerin yoğun olduğu bir bölgede yaşayan Berâ'nın, onlardan zarar gelmesi endişesiyle Hz. Peygamber'e (s) vefatının bildirilmemesini istediği kaynaklarda zikredilir. Bkz. İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 3, s. 427.

⁷⁴ Süheylî, gülümseme tabirine "razı olduğun" ifadesiyle açıklık getirmiştir. Bkz. Süheylî, **Ravdü'l-ünûf**, C. 3, s. 75; Şâmî, **Sübülü'l-hüdâ**, C. 4, s. 80.

⁷⁵ Taberânî, **Duâ**, C. 1, s. 359; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 3, s. 425.

⁷⁶ Koçyiğit, bu su kuyularının büyük bir çoğunluğunun Yesrib'in orta bölgelerinde, Hazreç kabilesinin yerleşim bölgesinde olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Koçyiğit, **"İslâmın İlk Yıllarında ..."** s. 19-21.

yapmaya teşvik eden Hz. Peygamber (s), bir gün Rûme kuyusuna uğradığında “en güzel sadakanın bu kuyuyu satın alıp vakfetmek olacağını” söylemiştir. O’nun bu teşviğini duyan damadı Osman b. Affân Rûme Kuyusunu dört yüzer dirheme satın alıp; bu kuyuyu Müslümanların kullanımı için vakfetmiştir. Bu durumdan haberdar olan Hz. Peygamber (s), çok memnun olmuş, “*Allah’ım! (Osman’a) cenneti vacip kıl*” diye dua etmiştir.⁷⁷ Bazı rivayetlerde, Hz. Peygamber’in (s) bu kuyuyu sahibinden “cennette bir su” karşılığında satmasını istemiştir. Ancak o “Ey Allah’ın Resûlü benim ve ailemin bu kuyudan başka hiçbir şeyi yoktur” deyince, Hz. Osman Rûme Kuyusunu otuz beş bin dirheme satın almıştır.⁷⁸

2.8. Hz. Peygamber’in (s) Bedir Gazvesi’nde (2/624) Yaptığı Dualar

Bedir savaşı Medine’ye hicret eden Müslümanların Mekke müşriklerine karşı verdiği ilk ve etkili bir mücadele olmuştur. Hz. Peygamber (s), aldığı istihbarat üzerine, 2/624 Ramazan ayında Kureyş’in Suriye’den gelen ticaret kervanını engellemek amacıyla ashabından 313⁷⁹ kişi yanına alarak Medine’den ayrılmış Bedir’e doğru hareket etmiştir. Hz. Peygamber’in (s) bu yolculuk esnasında bazı şahıslara dualar ettiği tespit edilmiştir. Bunlardan biri şöyledir: İslâm ordusu, Medine yakınlarında Türban denilen mevkiye geldiklerinde bir geyik gören Hz. Peygamber (s), iyi bir okçu olan Sa’d b. Ebî Vakkas’a “Sa’d! Geyiğe bak” diye seslenerek geyiğe işaret etmiştir. Sa’d’ın hemen davranıp attığı ok hedefe isabet etmiş, Hz. Peygamber (s) de ona dua etmiştir. Aynı haber diğer rivayette şöyle aktarılır: Allah

⁷⁷ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 1, s. 505; Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 536.

⁷⁸ Kettânî, **et-Terâtib**, C. 2, s. 160.

⁷⁹ Mukâtil, **Tefsîr**, C. 1, s. 266; Bedir’e katılan ashâbın sayıları hakkında birçok rakam zikredilmektedir. Bunlardan biri İbn İshâk’ta geçmektedir. Onun verdiği rakam 314’tür İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 317; [İbn Sa’d, Bedir’de Hz. Peygamber’in (s) Talût gibi üç yüz on beş kişi ile savaşa çıktığı rivayetini de aktarmaktadır.] İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 2, s. 20; Taberî Bedir’de bulunan üç yüz on kusûr kişiden bahsetmektedir; Taberî, **Tefsîr**, C. 4, s. 490. Rakam ne olursa olsun, müslümanların düşman saflarına göre yaklaşık üçte birlik bir oranda az oldukları anlaşılmaktadır.

Resûlü oku alıp Sa'd'ın omuzuna yerleştirmiş “At! Allah'ım! Onun attığını isabet ettir” diye ona dua etmiştir.⁸⁰

Kureyş kervanının reisi Ebû Süfyan b. Harb, aldığı istihbaratı değerlendirerek Müslümanların kendilerine yetişme tehlikesini bertaraf etmek için hızlı bir manevrayla güzergâh değiştirerek kervanı farklı bir yoldan Mekke'ye yöneltmişti. Diğer yandan Ebû Süfyan Mekke'ye; Kureyş'e acil yardım çağrısı için haberci yollamayı da ihmal etmemişti. Hz. Peygamber (s), kervanı ele geçirme ya da Mekke'den gelen müşrik ordusuna yönelme seçeneklerini⁸¹ ashabıyla istişare etmiştir.⁸² Muhacirlerden Mikdâd b. Amr söz alarak “Biz sana İsrailoğulları'nın dediği gibi ‘sen ve Rabbin git ve savaş demeyiz.’⁸³ Biz sizinleyiz, Ey Allah'ın Resûlü!” şeklinde “her emre âmâde” olacaklarına dair teslimiyetlerini ifade edince Allah Resûlü memnun olmuş ve ona hayır duada bulunmuştu.⁸⁴

Bu arada Mekkelilerin birçoğunun sermayeleriyle katıldığı kervanın Müslümanların eline geçmesi ekonomik kayıp bir yana, Kureyş'in Araplar nazarındaki konumuna da gölge düşürecekti. Müşrikler bu kaygılarla⁸⁵ paniklemiş, hiç zaman kaybetmeden Medine'ye doğru harekete geçmişlerdi.⁸⁶

⁸⁰ Sa'd'ın attığı ok geyiğe isabet edince, Hz. Peygamber (s) de memnun olup tebessüm etmiştir. Can çekişen geyik kesilerek eti Allah Resûlü'nün emriyle ashâb arasında paylaştırılmıştır. Vâkidî, **Meğâzî**, C. 1, s. 27.

⁸¹ “Hatırlayın, Allah size ‘iki topluluktan biri sizindir’ vaad ediyordu, siz güçsüz olanın sizin olmasını istiyordunuz. Allah ise iradesi ve sözleriyle hakkı hâkim ortaya kılmayı ve inkâr edenlerin kökünü kesmeyi murat ediyordu ki, böylece günah yolunu tutanların hoşlarına gitse de hakkı hâkim, bâtili geçersiz kulsın!” Enfâl, 8/7, 8.

⁸² Kervanı ele geçirme hem kolay, hem de ganimet sağlayacağı için cazipti. Diğer yandan bu durum Medine'den çıkış niyetlerine ve hazırlıklarına da uygundu. Ancak sonrasında, Allah Resûlü küfrün elebaşlarının sevk ettiği Kureyş ordusu ile karşılaşmayı arzu etmiştir. Muhacirler her türlü tehlikeyi göze alıp Medine'ye hicret ederek zaten tavırlarını ortaya koymuşlardı. Üstelik böyle bir duruş Müslümanların kendilerini ispatlaması anlamını taşıyordu. Diğer yandan Akabe beyatlarında, Ensar'dan düşmanla savaşmaya dair bir söz de alınmadığından onların böyle bir çarpışmaya girme gibi bir zorunlulukları da yoktu. Hz. Peygamber (s) bu yüzden Ensar'ın fikrini almayı önemsemmiştir.

⁸³ “İsrailoğulları: “Ey Mûsa! Onlar orada bulundukları sürece, biz oraya asla girmeyeceğiz. Sen ve Rabbin gidin, onlarla savaşın. Biz burada oturacağız” dediler.” Mâide, 5/24 âyetinde bu duruma işaret edilmektedir.

⁸⁴ İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 1, s. 426.

⁸⁵ Ekrem Ziya Umerî, **Medîne Toplumu**, s. 110.

⁸⁶ Mucâhid, **Tefsîr**, C. 1, s. 356; Ebû Cehil'in liderliğinde kısa sürede teşekkül eden yaklaşık bin kişilik güçlü bir ordu Medine'ye doğru yol alırken, diğer yandan Ebû Süfyan kervanı sağ sâlim

Allah Resûlü, bu gelişmelerden haberdar olunca Bedir'e doğru yola devam edip Revha denilen bir yerde konaklamıştı. Hz. Peygamber (s) Ramazan'ın on dördüncü gecesini Revha Kuyusu'nun yanında namazını kıldıktan sonra, barışa iltifat etmeyen, insanları savaşa sürükleyen ve hatta Müslümanları öldürerek bununla şöhret sağlamayı düşünen Ebû Cehil ve ekibi için “*Allah'ım! Bu ümmetin Firavun'u Ebû Cehil'e kurtulma fırsatı verme. Ebû Zem'a'nın kurtulmasına fırsat verme, gözlerine yakıcı yağ akıt, onun gözlerini kör et. Allah'ım! Süheyl'in kurtulmasına fırsat verme*” şeklinde onların aleyhine dua etmiştir.⁸⁷ Hz. Peygamber'in (s) “Ümmetin Firavun'u” benzetmesi, Rabbi'nden Hz. Musa'ya Firavun karşısında yardım ettiği gibi kendisine de Ebû Cehil ve müşriklere karşı yardımı talebi olarak zikredilmektedir.⁸⁸

Hz. Peygamber (s), Bedir'de sayı ve donanım bakımından üstün müşrik ordusunu karşısında görünce “*Allah'ım! İşte Kureyş, tüm gurur ve kibriyle sana ve Resûlü'ne meydan okuyor*”⁸⁹ diye Rabbi'ne ilticâ etmiştir. O, müşrikleri ve ashabını ister istemez kıyaslamış⁹⁰ ve müminlere yardım etmesi için Rabbine dua edip tazarruda bulunmuştur.⁹¹

Allah Resûlü öncelikle, her zaman yaptığı gibi ashabını savaşa hazırlamak için safları düzenlemişti. Bu arada Ensar'ın Adiy b. Neccâr oğulları'nın mevâlilerinden Sevâd b. Gaziyye'nin safta düzgün durmadığını gören Allah Resûlü uyarmak için elindeki okla onun karnına vurmuştu.⁹² Sevâd canının yandığını söyleyince, Hz. Peygamber (s) karnını açarak onun kendisine vurmasına fırsat vermiş

Mekke'ye yönlendirmiştir. Kervanın Müslümanlar tarafından ele geçme tehlikesinin bertaraf edildiği haberi Mekkelilere ulaşınca bir kısmı geri dönmek istemiş ancak Ebû Cehil'in başını çektiği grup, Müslümanlara gözdağı vermek, Arap kabilelerine karşı onurlarını korumak amacıyla geri dönmek istememiş, hatta diğerlerini de caydırmaya çalışmışlardır.

⁸⁷ Diğer taraftan Vâkîdî, Hz. Peygamber'in (s) Bedir'e gelirken müşriklerin ileri gelenlerinden Esved b. Zem'a'ya da vitir namazının sonunda beddua ettiğini aktarmaktadır.⁸⁷ Şüphesiz Ebû Cehil gibi bazı müşriklerin Müslümanlara geçmişte yaptıkları kötü muamelelerinin yanı sıra gururu ve kibri elden bırakmayarak insanları savaşa sürüklemelerinin bunda etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Vâkîdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 46.

⁸⁸ Ay, **Kur'an Kıssalarını Siret Bağlamında Okumak**, s. 389.

⁸⁹ Taberî, **Tefsir**, C. 11, s. 219; İbn Hibbân, **es-Sîre**, C.1, s.167.

⁹⁰ İbn Hişâm, **Sîre**, C. 1, s. 430.

⁹¹ Mukâtil, **Tefsir**, C. 2, s. 105; Vâkîdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 81.

⁹² İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 3, s. 516; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 1, s. 325; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 3, s. 180.

ancak Sevâd bunu fırsat bilip, onun karnını öpmüştü. Hz. Peygamber (s) de bu samimi tavır karşısında ona hayır duada bulunmuştu.⁹³

Hz. Peygamber'in (s) barış teklifine rağmen müşriklerin tavrı savaşı kaçınılmaz hale getirmiştir. Müslümanlar Medine'den kervan için yola koyulmuşlar, doğal olarak savaşa hazırlık yapmadan müşriklerle karşı karşıya gelmişlerdi.⁹⁴ Hz. Peygamber (s) savaşın başlamak üzere olduğunu anlayınca ellerini semaya kaldırmış: *"Allah'im! Ashabım yayadır; onları bineğe bindir."*⁹⁵ *Çıplaktır; onları giydir. Açtır; karınlarını doyur"*⁹⁶ diye Rabbi'nden yardım dilemiştir.⁹⁷ Allah Resûlü, Bedir'de müşriklerle savaşa başlamadan bir önceki geceyi de kendisi için yapılan gölgelikte⁹⁸ ibadet ve duayla geçirmiştir. Rabbinden müminleri koruması ve başarı için yardım istemiştir. Bir ara⁹⁹ *"Allah'im! Bana vaadini gerçekleştir. Allah'im! Şu bir avuç Müslüman ölürse yeryüzünde sana ibadet edecek kimse kalmaz"*¹⁰⁰ diyerek ellerini semaya o derece kaldırmıştı ki, ridası omuzlarından yere düşmüştür.¹⁰¹ Yanında bulunan Hz. Ebû Bekir ridayı omuzlarına tekrar koyup "Ey Allah'ın Resûlü! Artık kâfi! Rabbin senin duanı kabul edecektir"¹⁰² diyerek onu teskin etmiştir. Hz. Peygamber'in (s) hemen her düşmanla karşılaşmada yaptığı *"Allah'im! Dayanağım,*

⁹³ İbn Hişâm, **Sîre**, C. 1, s. 434; İbn Kesîr, **Sîre**, C. 2, s. 410; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 1, s. 99; Şâmî, **Sübülü'l-hüdâ**, C. 4, s. 34.

⁹⁴ Gazâlî, **Dua ve Zikirleri**, s. 218.

⁹⁵ Bilindiği üzere Bedir'e giderken ashap oldukça az sayıda olan bineklerini nöbetleşe kullanmak zorunda kalmışlardı.

⁹⁶ Mukâtil, **Tefsîr**, C. 25 s. 134; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 1, s. 334.

⁹⁷ Hz. Peygamber'in (s) bu duayı Buyûtu's- Sükyâ'dan ayrılıp Bedir'e giderken yaptığı bildirilmektedir. Bkz. Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 26; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 20; Beyhâkî ise bu duanın kabul olup, Allah'ın onların önünü açtığını "Her insan Bedir'den dönerken bir ya da iki deveyle döndü" ifadesiyle açıklık getirmektedir. Bkz. Beyhâkî, **Delailü'n-nübüvve**, C. 3, s. 37; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 1, s. 83; Gazâlî, **Dua ve Zikirleri**, s. 219.

⁹⁸ "Arîş" denilen bu gölgelik, Evs kabilesi reisi Sa'd b. Muâz'ın "kazansak da kaybetsek de güven içinde olursun" diyerek Hz. Peygamber'i (s) güneş, yağmur, düşman saldırısı gibi şeylerden korumak maksadıyla yapılmasını teklif ettiği bir mekândı. Sa'd'ın bu hassas düşüncesinden hoşnut olan Allah Resûlü, teklifi olumlu karşılamış, onun için hayır duada bulunmuştur. Bkz. İbn Hişâm, **Sîre**, C. 1, s. 430.

⁹⁹ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 194.

¹⁰⁰ İbn Hişâm, **Sîre**, C. 1, s. 434; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 2, s. 290; Buhârî, **Sahîh**, Cihâd, 88, Tefsir, 6, Meğâzî 4; İbn Hibbân, **es-Sîre**, C. 1, s. 172; Taberî, **Tefsir**, C. 11, s. 5.

¹⁰¹ Gazâlî, **Dua ve Zikirleri**, s. 218.

¹⁰² Müslim, **Sahîh**, Cihâd, 18; Taberî, **Tefsir**, C. 11, s. 51; Süheylî, **Ravdü'l-ünûf**, C. 3, s. 72, 73.

yardımcım Sen'sin. Senin verdiğin güçle savaşıyorum"¹⁰³ duasını da bu süreçte okumuştur. Nitekim Yüce Allah kâfirlerin gözünde müminleri iki kat göstererek,¹⁰⁴ meleklerle desteklemiş,¹⁰⁵ müminlere sekine ve rahatlama vererek¹⁰⁶ yardımını göndermiştir.

Bedir'deki karşılaşmayı Müslümanları yok etmek için fırsat gören Ebû Cehil Mekke'ye dönmeye şiddetle karşı çıkmış,¹⁰⁷ bilakis, insanları savaşa teşvik etmiştir.¹⁰⁸ Öte yandan, savaş öncesinde her iki tarafta da endişenin hâkim olduğu anlarda Allah'a yönelip yardım dileyenlerin sadece müminler olmadığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Bedir'de Müslümanlarla karşılaşan Ebû Cehil "Allah'ım! Muhammed'le bizim aramızda hükmünü ver. Hangimiz sana daha sevgili ise ona yardım et."¹⁰⁹ diye dua etmiştir. Yine Bedir'de düşmanla karşılaşmadan bir önceki gece Ebû Cehil'in Allah Resûlü'nü kastederek "Allah'ım! Akrabalık bağlarını kopardı. Bize bilinmeyen bir şey getirdi. Yarın onu helâk et!" diye beddua ettiği de kaydedilmektedir.¹¹⁰ Kuşkusuz bu dualar Câhiliye Arabı'nın Allah (cc) ile kurduğu sıkı bağı ve inançlarını göstermesi açısından ilginçtir.

Müşriklerle yapılan ilk savaş olan Bedir, Müslümanların galibiyetiyle sonuçlanmış, Ebû Cehil gibi müşriklerin ileri gelenlerinin de aralarında bulunduğu yetmiş kişi Müslümanlar tarafından öldürülmüştür. Ensar hanımlarından Afrâ'nın

¹⁰³ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 5, s. 250; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 2, s. 255, s. 290; Tirmizî, **Sünen**, De'avât, 121; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), **Zâdü'l-me'âd**, 5 c., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1415/1994 C. 3, s. 89.

¹⁰⁴ "(Bedir'de) karşı karşıya gelen iki gurupta sizin için büyük bir ibret vardır: Biri Allah yolunda çarpışan (mümin) grup, diğeri ise gözleriyle bunları kendilerinin iki misli gören kâfir grup. Allah dilediğini yardımıyla destekler. Elbette bunda basiret sahipleri için ibret vardır." Âli İmrân, 3/13.

¹⁰⁵ "O zaman inananlara şöyle diyordun: "Rabbimizin, indirilen üç bin meleklerle yardım etmesi sizin için yeterli değil mi? Evet, eğer sabır gösterip, sakınırsanız ve onlar şu anda üzerinize gelseler bile Rabbimiz size, nişanlı beş bin meleklerle yardım edecektir." Âli İmrân, 3/124, 125; Hamidullah burada melekler için sayı zikredilmesini Resûlullâh ve müminlerin çıkar gözetmeksizin sadece Allah rızası için yaptıkları savaşların ne denli kutsal bir mahiyette olmasıyla ilişkilendirir. Bkz. Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 95.

¹⁰⁶ "O zaman katından bir güven olsun diye sizi hafif bir uykuya daldırıyordu. Sizi onunla temizlemek, şeytan pisliliğini üzerinizden gidermek, cesaretinizi arttırmak ve o sayede ayaklarınızı yere sağlam bastırmak için gökten üzerinize su indiriyordu." Enfâl, 8/11.

¹⁰⁷ İbnü'l Esir, **el Kâmil fi't-târih**, C. 2, s. 16.

¹⁰⁸ İbn Seyyidünâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 1, s. 292; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 1, s. 106.

¹⁰⁹ Mücâhid, **Tefsîr**, C. 2, s. 107.

¹¹⁰ Vâkîdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 70; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 1, s. 105.

oğulları Muaz ve Muavviz Ebû Cehil’le çarpışırken ona ağır darbe vermişler ancak kendileri de şehit düşmüşlerdi. Allah Resûlü onların şehit oldukları yere gelip durmuş ve “Allah Afrâ’nın oğullarına rahmet etsin! Onlar bu ümmetin Firavun’u ve küfrün başı olanın (Ebû Cehil)¹¹¹ öldürülmesine ortak oldular”¹¹² diye dua ederek iki gencin birbirleriyle yarışarcasına verdikleri mücadeleyi takdir etmiştir.¹¹³

Bedir savaşında öldürülen müşrikler dışında aralarında Hz. Peygamber’in (s) amcası Hz. Abbas ve Hakîm b. Hizâm gibi bazı yakınlarının da olduğu yetmiş kişi esir edilmiştir. Ayrıca Mekke’de Hz. Peygamber (s) ’e ve müslümanlara her fırsatta eziyet edenlerin başında gelen Nadr b. Hâris de ele geçirilmiştir. Allah Resûlü Nadr’ın hayatta olduğu haberini alınca öldürülmesini emretmişti. Ancak Nadr’ı esir alan Mikdâd b. Amr, muhtemelen esirini satarak iyi bir kazanç sağlayacağını düşündüğü için “benim esirim” diye söylenmişti. Bunu duyan Hz. Peygamber (s) “O (Nadr) Allah’ın kitabı hakkında şöyle şöyle söylerdi” diyerek, onun İslâm’a karşı keskin tutumu sebebiyle cezalandırılacağını söyleyince Mikdâd, Nadr’ı öldürülmesi için teslim etmişti. Hz. Peygamber (s) esiri elinden alınan Mikdâd için de “Allah’ım! Mikdâd’a fazlından zenginlik ver” diye dua etmiştir.¹¹⁴

Bedir savaşında Hz. Peygamber’in (s) dua ettiği şahıslardan biri ise Katâde b. Numan’dır. Savaşta gözü yaralanan Katâde, Hz. Peygamber (s) ’e gelerek “Ey Allah Resûlü! Benim sevdiğim bir eşim var. Onun beni bu halde görüp tiksimesinden korkuyorum” diyerek kaygısını paylaşmıştır. Hz. Peygamber (s) de onun gözünü yerine koyarak “Allah’ım! Ona güzellik giydir (ver)” duasını etmiştir. Katâde yaralanan gözünün diğerinden daha güzel hale geldiğini, sağlam gözü hasta

¹¹¹ Mahmut Ay, Hz. Peygamber’in (s) Kur’an kıssalarında adı geçen bazı karakterleri kendi zamanında yaşayan insanlarla özdeşleştirdiğine dikkat çekmektedir. Örneğin Ebû Cehil, Firavun’a; Hz. Ali ise Hz. Hârun’a benzetilmiştir. Ay, **Kur’an Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak**, s. 99.

¹¹² Muaz ve Muavviz savaşın başından itibaren, Hz. Peygamber’e (s) eziyet eden Ebû Cehil’in kim olduğunu araştırıyorlardı. Abdurrahman b. Avf’ın işaretiyle Ebû Cehil’i tanıyan (anlamış) gençler, onu öldürmek için fırsat kolluyorlardı. Savaşta Mahzûmoğulları tarafından sıkı korunan Ebû Cehil’e yaklaşmak için yaralanmış sonunda şehit düşmüşlerdi. Bkz. Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 91; İbn Hişâm, **Sîre**, C. 1, s. 441; Aynî, **Umdetü’l-kârî**, C. 17, s. 85.

¹¹³ Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 1, s. 110.

¹¹⁴ Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 107; Taberî, **Tefsir**, C. 11, s. 143.

(termed)¹¹⁵ olunca Bedir’de yararlanan gözünün ise bundan etkilenmediğini söylemiştir.¹¹⁶

Bedir’de öldürülen müşrikler arasında muhacirlerden Ebû Huzeyfe’nin babası ve Ebû Süfyan b. Harb’in kayınpederi Utbe b. Rebia da vardı.¹¹⁷ Savaşın sonunda müslümanlar müşriklerin cesetlerini ortada bırakmayarak toplu mezarlara defnetmişlerdir. Böyle bir ortamda, müşrik babasının cesedini gören Ebû Huzeyfe’nin üzüntüsü haline yansımıştı. Bu durumu fark eden ve sebebini soran Allah Resûlü’ne “Babasının halîm, selim ve akıllı bir şahıs olmasından dolayı müslüman olabileceğini ümit ettiğini” söyleyerek onun müşrik olarak öldürülmesinden duyduğu üzüntüyü ifade etmişti. Hz. Peygamber (s) onun bu gayet insanî tutumunu anlayışla karşılamış, Ebû Huzeyfe’ye hayır duada bulunmuştur.¹¹⁸ Allah Resûlü’ne küfrün elebaşlarından Ebû Cehil’in öldürüldüğü haber verilince “*Allah’ım! Bana vadettiğin sözü gerçekleştirdin. Nimetini tamamlamanı diliyorum*”¹¹⁹ diye dua ederek Rabbinin ona lutfettiği zaferin devamını istemiştir.¹²⁰

¹¹⁵ “Remdü’l ayn” diye tabir edilen, mikrop kapmadan mütevellid gözde ağrı ve şişme gibi şikâyetlere sebep olan göz hastalığıdır. Bu hastalıkla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Manzûr, **Lîsânü’l Arab**, C. 3, s. 185.

¹¹⁶ İbn Abdülber, Katâde b. Numan’ın başına gelen bu olayı bir de “kîl” sigasıyla, yani daha zayıf bir rivayetle Uhud savaşında geçtiğine dair ayrı bir haber olarak zikreder. Diğer kaynaklarda da yaralanma ve dua hadisesinin Uhud ve Bedir’de olduğuna dair farklı rivayetler vardır. Karşılaştırma için bkz. İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 3 s. 1275; Beyhâkî, **Delâilü’n-nübüvve**, C. 3, s. 251. Süheylî, **Ravdü’l-ünûf**, C. 3, s. 283; Zehebî, Siyeru a’lâm, C. 4, s. 12; Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 11, s. 333; Kastallânî, **Mevâhib**, C. 1, s. 249.

¹¹⁷ Rebia’nın oğulları Utbe ve Şeybe köleleri Addas’ın ısrarına rağmen, Mekke’den yola çıkan Kureys ordusuna gönülsüz olarak katılmışlardı. Hatta kervanın sağ salım Mekke’ye doğru yol aldığı haberi üzerine Hakîm b. Hizâm’ın da teşvikiyle onlarda Müslümanlarla karşılaşmaya gerek kalmadığını söyleyerek Mekke’ye dönmek istemişlerdi. Ancak Ebû Cehil’in diline düşme korkusuyla savaşa kerhen katılan Utbe ve Şeybe, savaşın ilk dakikalarında yapılan mübârezece öldürülmüşlerdi.

¹¹⁸ İbn Hişâm, **Sîre**, C. 1, s. 434.

¹¹⁹ Mukâtil, **Tefsîr**, C. 2, s.102; Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 91; Taberî, **Tarîh**, C. 2, s. 424.

¹²⁰ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 194.

2.9. Hz. Peygamber'in (s) Hz. Fâtımâ'nın Evliliğinde Yaptığı Dualar

Allah Resûlü Bedir Savaşı'ndan sonra kızı Fâtıma'yı ona tâlip olan amcasının oğlu Ali b. Ebî Tâlib ile evlendirmiştir.¹²¹ Fâtıma'ya verebileceği mehir olup olmadığını ona soran Allah Resûlü, Hz. Ali'nin elinde kendisinin hediye ettiği bir demir zırhtan başka bir şey olmadığını öğrenince, onu satmasını,¹²² eline geçen para ile evin zorunlu ihtiyaçlarını karşılamasını istemiştir.¹²³ Kaynakların aktardığına göre son derece mütevazı bir ortamda gerçekleşen velîme¹²⁴ sonrasında Allah Resûlü, zifâf öncesi kızı ve damadının yanına gitmiş, onlar için “*Allah'ım! Bu evliliği mübarek eyle. Onlara mübarek eyle. Onların nesillerine mübarek eyle*” diye dua etmiştir.¹²⁵ Hz. Fâtıma'nın düğün günü evinde bulunup gelini hazırlayanlar arasında dadısı Ümmü Eymen ve Esmâ bt. Umeys'in de olduğu gelen haberler arasındadır.¹²⁶ Allah Resûlü hususen, Esmâ'nın orada olmasını “Resûlüllah'ın kızına ikramda bulunmaya mı geldi?” diyerek memnuniyetini ifade etmiş, hatta onun için hayır duada bulunmuşur.¹²⁷ Abdurrezzâk'ın *Mûsânnef*'inde geçen bir haberde Allah Resûlü (s) bir kap su getirilmesini isteyerek onunla elini yüzünü yıkayıp o sudan Fâtıma'ya (r) püskürtmüş, “*Allah'ım! O bendendir. Ben de ondanım. Allah'ım! Benden kiri gider. Beni temizle. Onu da temizle*” dedikten sonra başka bir kap isteyip aynı işlemi ve duayı Hz. Ali'ye yapmıştı. Akabinde “*Şimdi gidin, Allah sizi*

¹²¹ İbn Sa'd, Hz. Fatıma'nın Allah Resûlü'nün hicretinden beş ay sonra Receb ayında nikâhlandığını, Bedir dönüşünde on sekiz yaşındayken zifâfının gerçekleştiğini bildirmektedir. Bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 8, s. 22; İbnü'l Esir, **Üsdü'l-gâbe**, C. 7, s. 216.

¹²² İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 274; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 8, s. 19.

¹²³ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 8, s. 20.

¹²⁴ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 8, s. 21.

¹²⁵ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 8, s. 21 İbnü's-Sünnî, **Amelü'l-yevm**, s. 560.

¹²⁶ Burada ve bazı rivayetlerde Esmâ bt. Umeys'in Hz. Fatıma'nın evliliğinde hazır bulunduğu haberinin sıhhatine dair bir çekincemizi ifade etmek istiyoruz. Talib'in eşi olan Esmâ bt. Umeys, ilk iman edenlerdendi. Eşiyle beraber Habeşistan'a hicret edip on yılı aşkın bir süre orada kalmışlar, hicrî 7. yılda Hayber'in fethi esnasında Medine'ye dönmüşlerdi. Eşi Cafer, Mute'de şehit düşünce Hz. Ebû Bekir'le, onun vefatından sonra da Hz. Ali'yle evlilik yapmıştır. Bu durum farklı rivayetlerle desteklenecek konumdayken Esmâ bt Umeys'in Hz. Fâtıma'nın evliliğinde Hicrî 3. yılda Medine'de olmasının imkân dâhilinde olmadığını ifade etmek kaydıyla bazı kaynakların aktardığı bu rivayeti de almayı uygun gördük. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 3, s. 34; İbn Şebbe, **Tarih**, C. 4, s. 497.

¹²⁷ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 8, s. 21.

*bereketiyle birleştiresin” diye dua ederek yeni evlilerin kapısını kendi elleriyle kapatmıştır.*¹²⁸

Evliliğin ilk günlerinde nispeten uzakta oturan Hz. Fâtıma’nın kendi yakınında olmasını arzulayan Allah Resûlü’nün bu dileği, mescidin etrafında evleri olan ve Hz. Peygamber’in (s) ihtiyacı oldukça evlerini¹²⁹ onun için boşaltan Harise b. Nu’mân el-Ensari’nin kulağına gitmişti.¹³⁰ Hz. Peygamber (s) bunu bir türlü dillendiremese de Hârise “Ya Resûlallah! Fâtıma’yı yakınına almak istiyormuşsun. Benden aldığın (şey) bana bıraktığından (evden) benim nazarımda daha değerlidir” diyerek diğer bir evini de Fatımâ’ya tahsis etmiştir.¹³¹ Hz. Peygamber (s) samimiyetine inandığı Hârise b. Numan için “*Doğru söyledin. Allah sana (malını) bereketli kılsın*” diye dua etmiştir.¹³²

Yaşadığı dönemindeki birçok kadın gibi Hz. Fâtıma da evlendikten sonra evin iç işlerinin sorumluluğunu üstlenmişti.¹³³ Yoğun ev işlerinden oldukça zorlandığı bir gün Hz. Peygamber’in (s) yanına gelip, bir hizmetçi istemiştir.¹³⁴ Allah

¹²⁸ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 5, s. 486.

¹²⁹ Nitekim Hayber gazvesi dönüşünde h. 7. yılda Safiyye bt. Huyey’le evlenen Allah Resûlü, Medine’ye geldiğinde yeni eşini yine Hârise’ye ait olan bir eve yerleştirmiştir. Bkz. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 8, s. 126; Zehebî, **Siyeru a’lâm**, C. 2, s. 378.

¹³⁰ İbn Cevzî, **Muntezam**, C. 3, s. 87.

¹³¹ İbn Cevzî, **Muntezam**, C. 3, s. 87.

¹³² İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 8, s. 21, 22; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 8, s. 264.

¹³³ Hz. Ali’nin birlikte oturdukları annesi Fâtımâ bt. Esed’e değirmende un öğütme, hamur ve ekmek yapma işlerini; eşine ise su taşıma gibi dışarıya yönelik işleri verdiğine dair bir haber de vardır. İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 7, s. 101; Belâzürî, **Ensâb**, C. 2, s. 38; Ancak Hz. Ali’nin annesi Fâtımâ’nın hicretin 4. yılında vefat ettiği ve Hz. Peygamber (s) tarafından defnedildiği bilinmektedir. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 8, s. 222; Köksal, **İslâm Tarihi**, C.11, s. 135. Öyle anlaşıyor ki, kayınvalidesini erken kaybeden Hz. Fâtıma, onun ev işlerindeki desteğinden kısa bir süre yararlanabilmiştir.

¹³⁴ Hz. Fâtıma’nın, Allah Resûlü’nden altı ay gibi kısa bir müddet sonra vefat ettiği gözönüne alınacak olursa, Hz. Ali’yle evlilikleri sekiz yıl sürmüş ve bu süreçte Hasan, Hüseyin, Muhassin (Muhsin), Ümmü Gülsüm, Zeynep adlarında beş çocukları olmuştur. Hz. Fâtıma’nın çocukların hamilelikleri, bakımları yanında bir de buna un öğütülmesi, temizlik, çamaşır, ekmek yapımı, hayvanların bakım ve sağılması gibi sorumlulukların ekserisinin o dönemde hanımlar tarafından yapıldığı düşünüldüğünde, onun zorlanması kadar doğal bir durum olmasa gerektir. Diğer yandan eşi Hz. Ali’nin evlilik aşamasında mehir verecek maddi gücü olmadığından, Hz. Peygamber’in (s) ona zırhını satarak mehir ve yuvanın bazı temel ihtiyaçlarını karşılamasını tavsiye ettiği bilinmektedir. Eşinin kısıtlı imkânları sebebiyle, farklı sebeplerle eline birçok köle ve câriye geçen babası Hz. Peygamber’den (s) bir yardımcı istemesi kadar mâkul bir talep olmasa gerektir. Kaldı ki, Allah Resûlü’nün tüm müminlerin maddi manevi ihtiyaçlarını gözetken, elden geldiğince her isteyen talebini geri çevirmeyen âlicenâp bir yapıda olduğu bilinmektedir.

Resûlü ona verebileceği birinin olmadığını söyleyince Hz. Fâtıma geri dönmüştür. Hz. Peygamber (s) kızının yanına gidip “Benden istediğin şeyden daha hayırlı olanı sana öğreteyim mi?” dedikten sonra “Ey yedi kat göğün ve büyük arşın sahibi olan Allah’ım! Sen bizim ve her şeyin Rabbi’sin! Ey Tevrat, İncil ve Furkân’ı indiren Rabbim! Her şeyin şerrinden sana sığınıyorum. Evvel sensin, senden önce bir şey yoktu. Âhir sensin, senden sonra da bir şey kalmayacak. Sen Zâhirsin, senin üstünde bir şey mevcut değildir. Sen Bâtınsın, senin dışında bir şey yoktur. Benim borcumu öde, beni fukaralıktan kurtar, zengin kıl”¹³⁵ duasını okumasını ona tavsiye etmiştir.

2.10. Hz. Peygamber’in (s) Mekke’de Kalan Mustazaflara Yaptığı Dualar

Allah Resûlü ve muhacirler hicret ettikleri Medine’de birçok sıkıntı ve zorlukla karşılaşsalar da inançlarını yaşayabiliyor, ibadetlerini rahatlıkla yerine getirebiliyorlardı. Dahası maddî-manevî eziyet ve işkenceler sona ermiş olsa da gerek yakınlarının alıkoyması, gerekse hastalık, yaşlılık, özgür olmama gibi farklı birçok nedenle Mekke’de kalmak zorunda olan bir kesim; mustazaflar da vardı.¹³⁶ Kezâ, birçoğu hapis, sözlü ve fiili saldırılara muhatap olmak suretiyle ciddi sıkıntılarla boğuşarak hayatlarını sürdürüyorlardı.¹³⁷

Allah Resûlü ahabına karşı şefkatli ve diğerkâm olduğu kadar, sıkıntıda olanlarını kollayıp onlar için çıkış yolları aramaktan geri durmazdı. Aynı şekilde hicret imkânı bulamayıp Mekke’de kalmak zorunda olan Müslümanlar da sürekli onun dualarında yer almaktaydı. Hz. Peygamber (s) kimi zaman namaz kılarken kunûtta, Müslümanlara baskı uygulayan müşriklerin aleyhine dua etmiş; kimi zaman da bazı mustazaf Müslümanların isimlerini de bizzat anarak onlar için Rabbi’nden

¹³⁵ İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 6, s. 43; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 8, s. 513; Tirmizî, **Sünen**, De‘avât, 67; İbn Hacer, **Fethu’l-bâri**, C. 11, s. 123.

¹³⁶ Aslen “müstaz‘af” kelimesi köken itibarıyla fakir, köle, muhtaç durumda olan kişileri ifade etmektedir. Cevâd Ali, **Mufasssal**, C. 8, s. 154.

¹³⁷ Örneğin, ilk dönemde müslüman olan annesi Ümmü’l-Fadl ile birlikte Mekke’de kalan İbn Abbas bu mustazaflar arasında kendilerinin de olduğunu “Size ne oldu da Allah yolunda ‘Rabbimiz, bizi halkı zalim olan bu şehirden çıkar, bize tarafından bir sahip, bir yardımcı gönder” diyen çaresiz erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşıyorsunuz?” Nisâ, 4/ 75 âyeti bağlamında zikretmektedir.

necât dilemiştir.¹³⁸ “Allah’ım! Rabbimiz! Hamd Sana’dır. Velîd b. Velîd’e,¹³⁹ Seleme b. Hişam’a, Ayyaş b. Rebia’ya¹⁴⁰ ve müstazaf Mekke’lilere kurtuluş nasip eyle. Allah’ım! Şiddetli kahrını Mudar (kabilesi)¹⁴¹ üzerine arttır. Allah’ım! Yusuf (as) zamanındaki kıtlık gibi çetin yılları onlara (müşriklere) musallat eyle”¹⁴² duası bunlardan biridir. Birçok kaynak, Hz. Peygamber’in (s) bu duaya bir ay süreyle devam ettikten sonra bıraktığını haber vermektedir.¹⁴³ İbnu’l Cevzî’nin aktardığına göre, İbn Abbas, Müminûn suresi 75-76¹⁴⁴ âyetlerini tefsir ederken, Kureyş’in Hz. Peygamber’in (s) bedduası üzerine pek çok sıkıntıya düşâr olduklarını

¹³⁸ Makrîzî, **İmtâ‘u’l-esmâ**, C. 1, s. 183.

¹³⁹ Hâlid b. Velîd, Medine’ye gelerek Bedir’de müslümanlara esir düşen kardeşi Velid’in kurtulmalık fidyesini ödemiş, birlikte Mekke’ye dönüyorlardı. Esareti sürecinde İslâm’ı ve Müslümanları yakından tanıma fırsatı bulan Velîd, iman etmeye karar vermiş, ancak “fide vermemek için müslüman olduğu” izlenimi doğmasın diye bunu gizlemiştir. Mekke’ye götürülürken kaçarak Medine’ye tekrar dönmüştür. Bu duruma çok sinirlenen Hâlid, geri dönüp Velid’i yakalayarak zorla Mekke’ye götürüp, hapsedmiştir. Bir müddet sonra hapsedildiği yerden kurtulan Velid, Hz. Peygamber’in (s) yanına gelmiş, bilahere müşriklerin Mekke’de alıkoyduğu Ayyâş b. Ebî Rebia ve Seleme b. Hişam’ı kurtarma görevini başarıyla yerine getirmiştir. Hadisenin ayrıntısı için bkz. Mustafa Fayda “Hâlid b. Velid”, **DİA**, İstanbul, 1988, C. 15, s. 289- 292.

¹⁴⁰ Ayyâş, Ebû Cehil’in anne bir kardeşi idi. Medine’ye hicret eden kardeşine yolda yetişen Ebû Cehil, annesinin yeminini öne sürerek Ayyâş’ı geri dönmeye ikna etmişti. Ebû Cehil, dönüş yolunda bir fırsatını bulup onu bağlayarak Mekke’ye götürüp hapsedmiştir. Ebû Cehil, kardeşine yaptığı muameleyi müşriklere örnek gösterip, onları da yakınlarına karşı taviz vermemeleri konusunda öğütlemiştir. İbn Abdülber, **Dürer**, C. 1, s. 77.

¹⁴¹ Hz. Peygamber’in (s) atalarından Adnan’ın torunun çocuğu olan Mudar, Arapların dört büyük ana kolundan biri olup, Hındif ve Kays Aylan isimlerinde iki büyük kola ayrılmaktadır. Kureyş, Kinâne, Hüzeyl, Huzaa ve Müzeyne gibi bazı kabileler Hındif soyundan; Süleym, Hevazın, Gatafan, Mâzin gibi bazı kabileler ise Kays Aylan soyundan gelmekteydi. Öyle anlaşıyor ki, Hz. Peygamber’in (s) bedduası kendi soyu Kureyş’in de yer aldığı birçok Mudar kabilesinin İslâm’a karşı duran ve zulmeden müşriklerini kapsıyordu. Mudar için bkz. Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Mudar”, **DİA**, İstanbul, 2005, C. 253- 359.

¹⁴² Bu konuyla ilgili farklı rivayetlerde sabah, öğle, yatsı namazları gibi farklı vakitlerde genelde rükûdan başını kaldırdığında yaptığı anlaşılan bu dualar birbirine oldukça yakın ifadeler içermektedir. Biz bu çalışmada bunlardan sadece bir örnek vermekle yetindik. Abdürezzâk, **Musannef**, C. 2, s. 445, 446; Aynı kişiler hakkında Hz. Peygamber’in (s) benzer duaları için [bkz. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 12, s. 202; C. 15, s. 162; Buhârî, **Sahîh**, De‘avât, 58; İkrâh, 1; Edeb, 110; Kitab Enbiya, 19; Müslim, **Sahîh**, Mesâcid, 54; Taberî, **Tefsir**, C. 7, s. 389; Makrîzî, **İmtâ‘u’l-esmâ**, C. 1, s. 68]; İbn Hacer, Allah Resûlü’nün bu duayı hem hicret öncesinde, hem de Bedir’den önce yaptığına dair haberleri de kaydetmektedir. Bkz. İbn Hacer, **Fethu’l-bâri**, C. 2, s. 511.

¹⁴³ Ebû Dâvud ise Hz. Peygamber’in (s) bu duayı bir ay boyunca aralıksız bütün namazlardan sonra rükûdan kalktığına dair haber vermektedir. Bkz. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 4, s. 130; Buhârî, **Sahîh**, Cihâd, 97; Ebû Dâvud, **Sünen**, Vitir, 10; Nesâî, **Sünen**, Salat, 145; Taberî, **Tefsir**, C. 6, s. 48; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü’l-eser**, C. 1, s. 202.

¹⁴⁴ Mü’minûn, 23/75-76.

belirtmektedir. Öyle ki, hayvan kemikleri yemek zorunda kalacak kadar açlığa maruz kalmışlar, hatta Ebû Süfyân Allah Resûlü'ne gelerek bu durumdan dert yanmıştır.¹⁴⁵

2.11. Hz. Peygamber'in (s) Uhud Gazvesi'nde (3/625) Yaptığı Dualar

Müslümanların mutlak galibiyetiyle sonuçlanan Bedir (2/624) Gazvesi'nden on üç ay sonra yine Mekkeli müşriklere karşı yapılan Uhud (3/625) Gazvesi, Müslümanlar için sarılması zor yaralar ve kayıplar anlamına gelmiştir.¹⁴⁶ Savaş öncesi Hubâb b. Münzir'i müşrik ordusunu keşif için gönderen Allah Resûlü onların sayı ve techizat bakımından güçlü olduklarını anlayınca *"Dayanağımız Allah ne güzel vekildir. Ey Allah'ım!"*¹⁴⁷ diyerek Rabbi'ne ilticâ edip teslimiyetini bildirmiştir. Hz. Peygamber (s) Medine'yi savunma stratesijisini uygulamak isterken hemen her konuda olduğu gibi Uhud savaşı öncesinde de istişareyi önemsemiştir. Özellikle gençlerin oluşturduğu bir grubun "meydan savaşı" düşüncesinde ısrar etmesi üzerine Hz. Peygamber (s) buna razı olmuştur.¹⁴⁸

Uhud savaşında Hz. Peygamber'in (s) tembihlerine rağmen Okçular Tepesi'ne yerleştirilen Müslümanların mevzilerini erken terk etmeleri, âdeta can pazarının yaşanmasına sebep olmuştu.¹⁴⁹ Hz. Peygamber'in (s) mübarek dişi kırılmış, nazik vücudu yara almıştı.¹⁵⁰ Beraber büyüdüğü sütkardeşi ve amcası Hz. Hamza

¹⁴⁵ İbnu'l-Cevzî, **Zâdü'l-me'âd**, C. 3, s. 268.

¹⁴⁶ Başlangıçta Medine'yi savunmaya yönelik bir stratejinin isabetli olacağını düşünen Allah Resûlü, Bedir'e katılamayan bazı gençler ve Hz. Hamza gibi cesur, düşmanla yüz yüze gelmeyi şiddetle arzulayan Müslümanların ısrarı üzerine meydan savaşında karar kılmıştır. İslâm askerlerinin güvenliği için Hz. Peygamber (s) tarafından Ayneyn tepesine âdeta "ölümüne" yerleştirilen elli okçudan büyük bir kısmı, savaşın kendi lehlerine geliştiğini görüp yerlerinden ayrılmıştır. Savaşın kırılma noktalarından biri olan bu gelişmeyle, o zaman müşriklerin safında olan Halid b. Velîd, İslâm ordusuna arkadan saldırmış, bu manevrayla savaş müşrikler lehine dönmüştür. Hamîdullah, **İslâm Peygamber'i**, s. 199, 2015.

¹⁴⁷ **أصول** **اللَّهُمَّ بِكَ أَجُولُ وَبِكَ أَصُولُ** Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 208; Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 317; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 1, s. 132.

¹⁴⁸ Ebû Hureyre'nin "Allah Resûlü'nden daha fazla ashabıyla istişarede bulunan biri görmedim" ifadesi O'nun bu özelliğine işaret etmektedir. Tirmizî, **Sünen**, Cihâd, 34.

¹⁴⁹ Hz. Peygamber'in (s) "Kuşların cesetlerimizi didikleyerek parçalamaya başladığını görseniz de, görev yerlerinizden ayrılmayın" sıkı uyarısına rağmen okçulardan büyük bir kısmı yerinden ayrılmıştı. Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 199.

¹⁵⁰ Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 323.

başta gelmek üzere ashâptan yetmiş kişi şehit olmuş, bedenlerine *müsle*¹⁵¹ uygulanmış, hayatta kalanların birçoğu irili ufaklı yaralanmıştı.¹⁵² Bu süreçte kâhır ekserîsi panikleyen ashab, bir müddet sonra toparlansa da savaş çetin geçmişti.¹⁵³ Öyle ki, bu ahvalde korku ve panikle Medine'ye kadar kaçışan müminlerden bahsedilmektedir.¹⁵⁴ Nitekim Hz. Peygamber (s) Uhud'da gerek yerinden ayrılan okçular, gerekse savaşta istenilen mukavemeti gösteremeyen ashabı için Rabbi'nden “*Allah'ım! Kavmimi affet, onlar bilmiyorlar*” diyerek mağfiret talebinde bulunmuştur.¹⁵⁵

Uhud savaşında okçuların yerlerinden ayrılması gibi bazı sıkıntılar, savaşın gidişatını Müslümanlar aleyhine değiştirmiştir. Hz. Peygamber (s) ve etrafında onu korumaya çalışan az sayıda arkadaşı Uhud dağına tırmanıp, oradaki mağaraya sığınmışlardı. Bu esnada yanından ayrılmayıp onu korumaya çalışan bir avuç insandan biri de Sa'd b. Ebî Vakkas idi. Resûlullah onu önüne oturtturarak “*At! Ey Sa'd! Anam babam sana feda olsun*” ifadesini kullanmış, ok atmaya teşvik

¹⁵¹ Câhiliye döneminin kötü adetleri arasında zikredilen “müsle” (intikam duygusuyla cesette el, burun gibi organların kesilmesi) Uhud savaşında birçok şehidin nâşına uygulanmıştır. Müsle ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Adnan Demircan, Yusuf Ziya Keskin, “Bedene İşkence Yöntemi olarak Müsle, Hz. Muhammed (s.a.v.)’in Müsleye Yaklaşımı ve Bunun İslâm Kültürüne Yansımaları”, **Hz. Peygamber (s) (s.a.v.) Döneminde Kurumsal Yapının Oluşumu**, Der. Adnan Demircan, Siyer Yayınları, 2015, s. 275- 295.

¹⁵² Zaten Uhud’a gidiş sürecinde münafıkların reisi Abdullah b. Ubey b. Selûl’ün kendisine uyan yaklaşık üç yüz kişiyle birlikte İslâm ordusundan ayrılması Müslümanların üçte bir oranında sayısını düşürmüştü. İslâm ordusundan ayrılarak Medine’ye dönen Abdullah b. Ubey b. Selûl’e savaş dönüşünde Hz. Peygamber’e (s) giderek bağışlanma dilemesi tavsiye edilmişse de o bunu reddetmişti. İbn İshâk, **es-Sîre**, s. C. 1, 350; Bilakis geri dönmekle kalmayıp, tabiri câizse hem suçlu hem güçlü şekildeki tavırları Yüce Allah (cc) tarafından zikredilmektedir. “(Onlar), oturup kardeşleri hakkında, “Bizi dinleselerdi, öldürülmezlerdi” diyenlerdir. De ki: “Eğer sözünüzde doğru iseniz, ölümü başınızdan savın.” Âl-i İmrân, 3/168.

¹⁵³ “Andolsun ki Allah size verdiği sözü yerine getirdi. Hatırlayın ki, O’nun izniyle kâfirleri öldürüyordunuz, ama Allah size istediğiniz zaferi gösterdikten sonra gevşediniz, emre itaat hususunda tartıştınız ve emre aykırı hareket ettiniz, içinizden kimi dünyayı istiyordu, kiminiz de âhireti istiyordunuz, derken Allah denemek için onların karşısında sizi bozguna uğrattı. Sonunda yine sizi bağışladı. Allah, mü’minlere karşı lütufkârdır.” Âl-i İmrân, 3/ 152.

¹⁵⁴ “İki ordunun karşılaştığı gün, sizden bozguna uğrayanlar var ya, sırf yaptıkları bazı şeyler yüzünden şeytan onların ayaklarını kaydırmıştı. Şüphe yok ki Allah onları affetmiştir. Allah çok bağışlayıcıdır pek halîm’dir.” Âl-i İmrân, 3/155.

¹⁵⁵ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 20, s. 322; Süheylî, **Ravdü’l-ünûf**, C. 2, s. 250.

etmiştir.¹⁵⁶ Sa'd b. Ebî Vakkâs'dan gelen diğer bir haberde ise Resûlüllâh (s) “Allah’ım! Sa’d’ın attığını isabet ettir, duasını kabul eyle” buyurmuştur.¹⁵⁷

Allah Resûlü’ne bedenini siper edip onu korumak için söz verenlerden bir diğeri ise, Ensar’ın Hazreç kolundan Ebû Dücâne künyesiyle marûf Simâk b. Evs b. Hareşe’dir. Kendisine yönelen müşrikleri püskürtmekte fedakârca çarpışan Ebû Dücâne’yi gören Hz. Peygamber (s) “Allah’ım! Benim razı olduğum gibi Sen de İbn Hareşe’den razı ol”¹⁵⁸ diye onun için dua etmiştir.

Bir ara Hz. Peygamber’in (s) öldürüldüğüne dair bir söylenti çıkmış müminlerden bazıları Uhud dağına sığınmışlardı.¹⁵⁹ Savaşta bocalayan Müslümanları gören müşrikler durumun kendi lehlerine döndüğünü anlayınca Uhud’a sığınmaya çalışanları takip ederek dağa tırmanmışlardı. Tehlikeyi sezen Allah Resûlü “Allah’ım! Onların (dağa) tırmanmasına fırsat verme. Onları dağıt”¹⁶⁰ diye dua ederek tehlikenin giderilmesi için Rabbi’nden yardım istemiştir.

Allah Resûlü, Uhud Savaşı’nda müşrikleri komuta eden Ebû Süfyân b. Harp ve Kureyş’in ileri gelenlerinden Hâris b. Hişâm, Saffân b. Ümeyye’nin isimlerini zikrederek onlara beddua ettiği de gelen haberler arasındadır.¹⁶¹ Nitekim bu duadan

¹⁵⁶ İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 327; İbn-i Mâce, **Sünen**, Mukaddime, 11; Tirmizî, **Sünen**, Edeb 61; Hz. Ali, Resûlullah’ın Sa’d’dan başka hiçbir kimse için anne ve babasını toplamadığını (birlikte anmadığını) söylemektedir. Tirmizî rivayetinde “... At! Ey yiğit delikanlı” ifadeleriyle ziyadeli olarak geçmektedir. Semhûdî, **Vefâ**, C. 1, s. 226.

¹⁵⁷ Uhud savaşında Sa’d bin ok atmış, her atışında Allah Resûlü bu duayı okumuş olduğuna dair bazı rivayetler olsa da, bu haberi kesretten kinaye kabilinden düşünüp zikredilen duayı savaş esnasında oldukça fazla yaptığı şeklinde yorumlamak mümkün olmalıdır. Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 5, s. 71; Şâmî, **Sübûlü’l-hüdâ**, C. 11, s. 315.

¹⁵⁸ Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 246; Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 320.

¹⁵⁹ “Muhammed yalnızca bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçti. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisin geri dönecek misiniz? Kim geri dönerse bilsin ki, Allah’a asla zarar vermiş olmayacaktır. Allah, şükredenleri ödüllendirecektir.” Âl-i İmrân, 3/ 144.

¹⁶⁰ Müslümanları takip için dağa çıkma teşebbüsünde bulunan müşrikler arasında Halid b. Velîd ve Ebû Süfyân b. Harb isimleri zikredilmektedir. Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 295; İbn Hişâm, **Sîre**, C. 2, s. 67; İbn Hişâm, **Sîre**, C. 2, s. 77; Taberî, **Tefsîr**, C. 6, s. 47.

¹⁶¹ Hz. Peygamber (s) **اللَّهُمَّ الْعَنْ فُلَانًا، اللَّهُمَّ الْعَنْ الْحَارِثَ بْنَ هِشَامٍ، اللَّهُمَّ الْعَنْ سَهَيْلَ بْنَ عَمْرٍو، اللَّهُمَّ الْعَنْ صَفْوَانَ بْنَ أُمَيَّةَ** şeklinde dua etmişti. Mukâtil bu rivayete Süheyl b. Amr’ın ziyadesiyle aktarmaktadır. Mukâtil, **Tefsîr**, C. 1, s. 300; Bedduanın ilk kısmında geçen “filan” kelimesi bazı rivayetlerde Ebû Süfyân (b. Harb) şeklindedir; Tirmizî, **Sünen**, Tefsîr, 3; Zehebî, Siyeru a’lâm, C. 2, s. 564.

sonra Âl-i İmrân 2/128 âyetinin¹⁶² nâzil olduğuna dair birçok haber bulunmaktadır.¹⁶³ Mamâfih burada ismi geçen zatların hepsi Mekke'nin fethi (8/630) döneminde İslâm'la müşerref olmuştur.¹⁶⁴ Müslümanların zor duruma düşmesi, kayıplar verilmesi Hz. Peygamber'i (s) gayr-i ihtiyarî üzüntüye sevketmiş, doğal olarak bilahere buna sebep olan müşrik liderlerinin aleyhine dua etmiştir.

Uhud'da savaş başlamadan Hz. Peygamber'i (s) öldürmek için muharebe meydanında onu arayan insanlar vardı. Bunlardan İbn Kamie ile Utbe b. Ebî Vakkâs bu niyette en hırslı olanlar arasında zikredilmektedir.¹⁶⁵ Utbe b. Ebî Vakkas, Uhud'da Hz. Peygamber'in (s) dişlerinden birini kırmıştı.¹⁶⁶ Allah Resûlü onun hakkında “*Allah'ım! Onun üzerine (kâfir halde ölünceye kadar) sene geçirme*” şeklinde beddua etmiştir.¹⁶⁷ Diğer yandan Hz. Peygamber'in (s) yüzü yaralanıp dişinin kırılması ashaba çok ağır gelmiş, ondan müşriklerin aleyhine dua etmesini istediklerinde “Ben lânet edici olarak gönderilmedim. Ancak davetçi, rahmet peygamberi olarak gönderildim. “*Allah'ım! Kavmime hidayet et. Onlar bilmiyorlar*” diyerek merhametini izhâr ettiği rivayet edilmektedir.¹⁶⁸ Bazı özel durumlarda yapılan bedduaların kaynaklarda yer alması, bunun genele teşmil edilemeyecek ölçüde sınırlı, ancak varlığı inkâr edilemeyecek ölçüde olduğunu ortaya koymaktadır.

Uhud Savaşı'nın en zorlu anlarında Allah Resûlü'nün yanından ayrılmayan Müslümanlar arasında Neccâr oğullarından Ümmü Ümâre künyesiyle bilinen Nesîbe bt. Kab da¹⁶⁹ yer almaktadır.¹⁷⁰ Allah Resûlü kendi ‘tabiriyle sağına, soluna

¹⁶² “(Resulüm!) Bu işte senin yapacağın bir şey yok. Allah ya onların tevbelerini kabul eder veya onları cezalandırır. Çünkü onlar zalimlerdir.” Âl-i İmrân 2/ 128.

¹⁶³ Taberî, **Tefsîr**, C. 6, s. 47; Begavî, **Me'âlim**, C. 1, s. 504; İbn Kesîr, **Tefsîr**, C. 2, s. 115; Şevkânî, **Tefsîr**, C. 1, s. 435.

¹⁶⁴ Emevî-Şîî ve benzeri farklı ideolojik yaklaşımların bu gibi rivayetlerde etkili olduğu ifade edilebilir.

¹⁶⁵ Abdürezzâk, **Tefsîr**, C. 1, s. 412; **Ensâb**, C. 1, s. 323; Makrîzî, **İmtâ' u'l-esmâ**, C. 13, s. 259.

¹⁶⁶ Vâkîdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 245; Makrîzî, **İmtâ' u'l-esmâ**, C. 13, s. 257.

¹⁶⁷ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 5, s. 290; Taberî, **Tefsîr**, C. 2, s. 124; İbn Kesîr, **Tefsîr**, C. 2, s. 127.

¹⁶⁸ Kâdî İyâd, **Şifâ**, C. 1, s. 222; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 2, s. 398.

¹⁶⁹ İkinci Akabe biatında bulunup Hz. Peygamber'e (s) iman eden ilk Ensar hanımlarından biridir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Habîb, **Muhabber**, s. 428; Taberî, **Tarih**, C. 2, s. 362; İbn Hazm, **Cevâmi**, C. 1, s. 66; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 4, s. 1948; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 1, s. 190; Makrîzî, **İmtâ' u'l-esmâ**, C. 1, s. 53.

¹⁷⁰ Asr-ı Saadette bu günkü anlamda profesyonel bir ordu olmadığı gibi kadınların savaşa katılımları özel şartlar sebebiyle ve sınırlı bir şekilde olmuştur. Sağlık hizmetleri ve geri hizmetler olarak

baktığında' onu gördüğünü ifade etmiştir. Ümmü Ümâre, oğlu Abdullah'la beraber Resûlullah'a âdeta kalkan olmuşlardı.¹⁷¹ Hz. Peygamber'i (s) öldürmeyi aklına koyan İbn Kamîe bunun için fırsat kollarken, vurduğu darbelerden biri kendini Rasûlullah'a siper eden Ümmü Ümâre'nin omuzuna isabet etmiştir.¹⁷² Allah Resûlü için fedakârlıktan çekinmeyen, bir o kadar da cesaretli olan¹⁷³ Ümmü Ümâre, ailesini de katarak “Ey Allah'ın Resûlü! Dua et, cennette sana arkadaş olalım” ricasında bulunmuştu. Hz. Peygamber (s) “*Allah'ım! Onları cennette arkadaşlarım eyle*” diye ona ve evlatlarına dua etmiştir. Bunun üzerine Nesîbe Hatun'un “Bundan sonra dünyada başıma ne gelirse gelsin aldırmam” diyerek memnuniyetini izhar ettiği etmiştir.¹⁷⁴

Savaşta şehit olan yetmiş mücahit Uhud dağının eteklerinde defnedildikten sonra Resûlullah on dört kadının aralarında bulunduğu ashabına “Saf olun, Rabbime hamd ve senâda bulunayım” diyerek onları iki safa ayırmış ve “*Allah'ım! Bütün hamdler sanadır. Senin verdiğine engel yok. Senin vermediğine nimet bahşedecek de yoktur. Senin saptırdığına hidayet edecek yok. Senin hidayet ettiğini saptıracak da yoktur. Allah'ım! Senin uzak ettiğini yakınlaştıracak da yok. Yakınlaştırdığını uzak edecek de yoktur. Allah'ım! Bereketini, rahmetini, fazlını üzerimize yay. Allah'ım! Senden kıyamet gününde emniyet istiyorum. Allah'ım! Senden fani olmayacak kalıcı nimetler istiyorum. Allah'ım! Kıyamet gününde güven istiyorum. Allah'ım! Verdiğinin ve vermediğinin şerrinden sana sığınırım. Allah'ım! Bizi Müslüman olarak öldür! Allah'ım! Bize imanı sevdire ve onu kalplerimize süslü göster, bize küfrü, isyanı ve fışkı kötü göster! Bizi doğru yolda olanlardan eyle! Allah'ım! Seni*

sayılan bazı görevlerin yanı sıra gerektiğinde aktif olarak savaşa katılan kadınlar arasında Ümmü Ümare ilk akla gelen isimlerdendir. Savaşlarda aktif görev alan hanımlar ve yaptıkları hizmetler için bkz. Ahmet Acarlıoğlu, Hz. Peygamber ((S.A.V.)) “Döneminde Kadının Çalışma Hayatındaki Yeri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2019/1, Say. 42, s. 223-226.

¹⁷¹ Nesîbe hatun esasında askerleri sulama ve benzeri ihtiyaçlarını karşılamak üzere Uhud'a gelmiş ancak savaş Müslümanların aleyhine gelişince sorumluk almaktan çekinmeyerek Resûlullah'ı korumayı kendine vazife bilmiştir. İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 1. s. 190.

¹⁷² Hatta bu yara ancak bir yılda iyileşebilmiştir. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 8, s. 415; İbn Kayyim, **Zâdü'l-me'âd**, C. 3, s. 179.

¹⁷³ Nesîbe Hatun Hz. Peygamber'le (s) birçok savaşa katıldığı gibi mütenebbî Müseyleme'yi öldürenler arasında zikredilmekte hatta elinin kesilerek yaralandığı rivayet edilmektedir. Bkz İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 8, s. 412; İbn Kayyim, **Zâdü'l-me'âd**, C. 3, s.4 .

¹⁷⁴ Zehebî, Siyeru a'lâm, C. 2, s. 281.

yalanlayan ve doğru yoldan alıkoyan ehli kitabın kâfirlerine azap et! Allah'ım! Onlara azabını ve musibetini indir"¹⁷⁵ şeklinde dua etmiştir. Allah Resûlü, bir yandan bedenindeki yaraların verdiği sıkıntı, diğer yandan şehitlerin acısıyla hüznü olmasına rağmen her şartta Rabbine iltica edip ona hamd etmeyi, ondan yardım dilemeyi ihmal etmemiştir.

Uhud Savaşı'nda Hz. Hamza'nın şehadeti bir yana bedenine müsle yapılması Allah Resûlü'nü çok üzmüş, diğer şehitler gibi onun için de namaz kılarak, istircada¹⁷⁶ bulunup, mağfiret dilemiştir.¹⁷⁷ Uhud dönüşü Ensar hanımları Mescid kapısında yakınları için ağıt yakmışlardı. Bunları işiten Hz. Peygamber (s) amcası Hamza'yı zikrederek onun için kimsenin ağıt yakmadığından serzenişte bulunmuştu. O'nun bu ifadelerini duyan Ensar hanımları Hz. Hamza için de ağıt yakmaya başlamıştır. Allah Resûlü "*Allah sizden ve evlatlarınızdan razı olsun*" diye onlara dua ederek, evlerine dönmelerini istemiştir.¹⁷⁸

Uhud şehitlerinden bir diğeri ise ilk Akabe görüşmesi ve beyatlarında bulunmuş olan Sa'd b. Ebî Rebi' (3/625) idi. İyi bir hatîb ve cömertliğiyle bilinen Sa'd, Uhud savaşının zor anlarında sebat eden az sayıdaki kahramanlardan biriydi.¹⁷⁹ Allah Resûlü göremediği Sa'd'ın akıbetini merak ederek onu artmıştır. Yolladığı kişi onu savaş meydanında son nefeslerini verirken bulmuştur. Sa'd Allah Resûlü'ne selam ve dua, kavmi Ensar'a da Resûlüllah'ı (s) korumak üzere verdikleri sözü hatırlatarak vefat etmiştir. Allah Resûlü onun bu halinden haberdar olunca kibleye dönerek ellerini kaldırmış "*Allah'ım! Sa'd'ı kendisinden razı olduğun halde sana kavuştur*" diye dua etmiştir.¹⁸⁰ Diğer yandan Sa'd'ın vefatından sonra erkek kardeşi

¹⁷⁵ Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 314; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 24, s. 247; Zeheb'i, **Siyer**, C. 1, s. 419

¹⁷⁶ "*Şüphesiz biz Allah'a aitiz ve muhakkak ki O'na döneceğiz*" sıkıntı, bela durumlarında söylenen bir duadır."

¹⁷⁷ İbn Hişâm, **Sîre**, C. 2, s. 77.

¹⁷⁸ Aynı haber farklı bir rivayette şöyledir: Hz. Peygamber (s) Ensar hanımlarının kendi şehit yakınları için ağladıklarını duyunca 'Hamza'nın ağlayanı' yok diyerek sanki onun kimsesizliğini dile getirmişti. Bunu duyan Ensar hanımları Hz. Hamza için gece boyunca ağlamışlar, akabinde Hz. Peygamber (s) artık ağlamayı bırakmalarını ve evlerine dönmelerini istemişti. Bkz. Şâmî, **Sübülü'l-hüdâ**, C. 4, s. 230.

¹⁷⁹ Sa'd b. Ebî Rebi' ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Salih Karacabey, "Sa'd b. Ebî Rebi'", **DİA**, 1998, İstanbul, C. 35, s. 375-376.

¹⁸⁰ Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 293.

Câhiliye âdeti üzere onun malına el koymuş, iki kızı ve eşi zor durumda kalmıştır.¹⁸¹ Resûlullah (s), kendi durumunu arzedip bir hal çaresi arayan Sa‘d’ın eşi ve kızları için “*Allah’ım! Onun yakınlarına en güzel bir şekilde halef ol*” diye dua ederek henüz bu konuyla ilgili bir hüküm inmediğini bildirmiştir.¹⁸² Kısa bir zaman sonra vefat eden kişinin geride bıraktığı eş ve kızlarına da miras düştüğünü bildiren ayet inmiştir. Hz. Peygamber (s), Sa‘d’ın eşi ve erkek kardeşini çağırıp miras hükmünü anlatmış ve paylaşımını uygulamıştır.¹⁸³

Hz. Peygamber’in (s) Uhud’da şehit düşen ashabından biri de Evs kabilesinden Amr b. Muaz’dı. Kardeşi Sa‘d b. Muaz, Kebşe bt. Rafi’yi “Annem” diyerek takdim ettiğinde Allah Resûlü şehit anasına taziyyede bulunmuştur. Kebşe “Sen sağsın ya Ey Allah’ın Resûlü” diyerek teslimiyetini ifade edince Hz. Peygamber (s) ona şehitlerin ulaştığı makamı anlatmış ve onların iyi durumda olduklarını haber vermiştir. Kebşe bt. Râfi “Ya Rasûlallah razıyız. Bundan sonra kim ağlar ki” diyerek şehit oğlunun arkada bıraktığı çoluk çocuğu için de dua istemiştir. Hz. Peygamber (s) “*Allah’ım! Kalplerinden hüznlerini gider, musibetlerini hafiflet! Geride kalanlarına en güzel bir şekilde halef ol.*” diye dua etmiştir.¹⁸⁴

Hz. Peygamber (s) daha sonra da Uhud şehitlerini zaman zaman ziyaret etmiştir. Ziyaretlerin birinde “*Ben kulun ve Resûlün olarak bunların şehadetine tanıklık ediyorum.*” diyerek onlar için dua etmiş, hatta onların (Uhud şehitlerinin)

¹⁸¹ Makrîzî, **İmtâ‘u’l-esmâ**, C. 13, s. 170.

¹⁸² Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 331.

¹⁸³ Karacabey, “Sa‘d b. Ebî Rebî’”, **DİA**, C. 35, s. 376.

¹⁸⁴ Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 316; Şâmî, **Sübülü’l-hüdâ**, C. 4, s. 229.

kıyamete kadar kendilerini¹⁸⁵ ziyaret eden¹⁸⁶ ve selamlayanlara mukabelede bulunacaklarını haber vermiştir.¹⁸⁷

Uhud şehitlerinden bir diğeri ise, Câhiliye devrinde kendini haniflerden sayan ve “Rahip”¹⁸⁸ olarak anılan Ebû Âmir b. Numan’ın oğlu Hanzala idi. Uhud savaşının sonunda müşrikler Hanzala’nın cesedine diğer şehitler gibi müsle yapmak istemiş, ancak onlarla birlikte savaşa katılan Ebû Âmir evladına bu muamelenin yapılmasına engel olmuştu.¹⁸⁹ Vaktiyle, Hz. Peygamber (s) Medine’ye hicret ettiği zaman Ebû Âmir O’nun yanına gelip getirdiği dini sormuştu. Allah Resûlü, İbrahim’in (as) dini hanifliği (puta tapmazlığı) ile geldiğini söyleyince Ebû Âmir kendisinin de o din üzerine olduğunu söylemiştir. Hatta samimiyetini göstermek için “kim yalan söylüyorsa Allah onu tek başına kovulmuş, garip bir şekilde öldürsün” diye iddali bir ifade kullanmayı da ihmal etmemiştir. Daha sonraki süreçte Ebû Âmir, Mekke’ye sığınmak zorunda kalmış, fetih gerçekleşinceye kadar orada yaşamıştır.¹⁹⁰ Akabinde Tâif’e sığınmış, Tâif’liler de Müslüman olunca Suriye bölgesine kaçan Ebû Âmir’in yaptığı dua âdeta kendisi için “beddua” olmuş, yerinden, yurdundan uzakta “tek başına kovulmuş bir şekilde” ölmüştür.¹⁹¹

¹⁸⁵ Savaş meydanına gelen hanımlar arasında Hz. Hamza’nın kızkardeşi Safiyye bt. Abdulmuttalib de vardı. Allah Rasûlü onun Hamza’nın cesedini görmemesi için oğlu Zübeyr ve yeğeni Hz. Ali’yi göndermiş ancak Safiyye ısrarla kardeşi Hamza’yı görmek istemişti. Allah Resûlü, onun Hamza’nın müsle yapılmış, parçalanmış bedenini görüp bu manzaradan aklını kaybetmesinden endişelenmiş, elini (halası) Safiyye’nin göğsüne koyarak, muhtemelen bu acıya karşı dayanıklı olması için dua etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 2, s. 34.

¹⁸⁶ Hz. Fâtımâ’nın da zaman zaman Uhud’a gidip büyük amcası Hz. Hamza’nın kabrini ziyaret edip, üstünü düzelttiği ve onun için dua ettiği, gelen haberler arasındadır. Beyhâkî, **Delailü’n-nübüvve**, C. 3, s. 309.

¹⁸⁷ Şâmî, **Sübülü’l-hüdâ**, C. 4, s. 253.

¹⁸⁸ Hz. Peygamber (s) Ebû Âmir’i “Fasık” olarak isimlendirmişti. Mukâtil, **Tefsîr**, C. 2, s. 192.

¹⁸⁹ İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 1, s. 403; Ebû Nu’aym Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed el-Isbehânî (ö. 430/1039), **Delâ’ilü’n-Nübüvve**, 3c., nşr. Muhammed Ravâs Kâl’acî, Abdulber Abbas, Beyrut, 1406/1986, C. 1, s. 80; İbn Seyyidünnâs, Ebû Âmir’in sayıları onu aşan bir grup adamıyla Mekke’ye gittiğini zikreder. Bkz. İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü’l-eser**, C. 1, s. 255; Bazı kaynaklarda Ebû Âmir’in münafıkların yaptığı Mescid-i Dirâr’la ilgili adı geçse de, Makrîzî bu haberin doğru olmadığını onun Tebükk gazvesinden önce Medine’den kaçtığını, ifade etmektedir. Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 2, s. 76.

¹⁹⁰ Vâkîdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 205; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 1, s. 403; Begâvî, **Tefsîr**, C. 2, s. 387.

¹⁹¹ Taberî, **Camîu’l-Beyân**, C. 11, s. 679.

2.12. Hz. Peygamber'in (s) Ümmü Seleme (62/681) İle Evliliği Sürecinde Yaptığı Dualar

Ebû Seleme Abdullah b. Abdilesed b. Hilâl el-Mahzûmî, Hz. Peygamber'in (s) halası Berre bt. Abdulmuttalib'in oğlu ve süt kardeşidir. Ebû Seleme aynı zamanda ilk iman edenlerden biriydi.¹⁹² Uhud Savaşı'nda yaralanan Ebû Seleme iyileşmiş, akabinde Hz. Peygamber (s) tarafından Esed oğulları kabilesine karşı yapılan Katan seriyyesinde komutan olarak görevlendirilmişti. Verilen görevi başarılı bir şekilde ifâ eden Ebû Seleme, Medine'ye döndükten sonra Uhud'da aldığı yara yeniden nüksederek rahatsızlanmış ve çok geçmeden vefat etmişti. Hz. Peygamber (s) kardeşi, akrabası, arkadaşı Ebû Seleme'nin vefatına çok üzülmüş ve onun için *"Allah'ım! Kabrinde ona genişlik ver kendisini orada nurlandır, günahlarını bağışla, derecesini arttır. Ardından gelenler için yadedilmeyi nasip eyle. Ey Âlemlerin Rabbi olan Allah'ım! Onu ve bizi affet"* diye dua etmiştir.¹⁹³ Allah Resûlü, Ebû Seleme'nin, ailesine taziye ziyaretine gitmiş, zor bir imtihandan geçen ve küçük çocuklarla dul kalan eşi Ümmü Seleme'ye (Hind bt. Ebî Ümeyye) de şu duayı öğretmiştir: *"Allah'ım! Beni ve onu (Ebû Seleme) bağışla. Bana onun ardından ondan daha hayırlı olanı halef kıl!"*¹⁹⁴ Bu duaya devam eden Ümmü Seleme ((62/681) kısa bir müddet sonra Allah Resûlü'nün evlilik teklifiyle müşerref olmuş, evlatlarıyla birlikte onun ehli olma saadetine erişmiştir.¹⁹⁵

2.13. Hz. Peygamber'in (s) Bir'i Maûne ve Recî (4/625) Hadislerinde Yaptığı Dualar

Âmir b. Sa'saa kabilesinden Ebû Berâ, Hz. Peygamber'e (s) gelip İslâm'ı kabul ettiklerini söyleyerek, kendilerine dini öğretip eğitecek kişiler göndermesini istemiştir. Allah Resûlü güvenlikle ilgili bazı çekincelerini belirtmekle beraber

¹⁹² Ebû Leheb'in câriyesi Süveybe önce Hz. Hamza'yı sonra da sırasıyla Hz. Peygamber (s) ve Ebû Seleme'yi emzirmiştir. Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 103; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 1, s. 135; Süheylî, **Ravdü'l-ünûf**, C. 2, s. 163; Zehebî, **Tarih**, C. 1, s. 495.

¹⁹³ Ebû Dâvud, **Sünen**, Cenâiz, 15; Tirmizî, **Sünen**, Cenâiz, 9.

¹⁹⁴ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 3, s. 393; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 3, s. 241; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 26, s. 260; Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 431.

¹⁹⁵ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 8, s. 87.

verilen güvenceyle Ensar'dan “kurrâ”¹⁹⁶ olarak isimlendirilen yetmiş kişilik bir grubu Âmir b. Sa'saa yurduna göndermiştir.¹⁹⁷ Ancak bu heyet Bi'ri Maûne denilen bölgede Ebû Berâ'nın yeğeni Âmir b. Tufeyl ve arkadaşları tarafından pusuya düşürülüp saldırıya uğramışlar çoğu şehit edilmiştir.¹⁹⁸ Hz. Peygamber (s) ashabının ihanete uğradığını haber aldığında çok üzülmüş, sorumlu olduklarını düşündüğü bazı kabileler; Adel, Kâre, Ri'l, Zekvân, Usayya, Benî Lihyân hakkında sabah namazında “Allah'ım! Şiddetli kahrını Mudar (kabilesi) üzerine arttır. Allah'ım! Yusuf (as) zamanındaki kıtlık gibi çetin yılları onlara mûsâllat eyle. Allah'ım! Benî Lihyân, Adel, Kâre, Ri'l, Zekvân ve Usayye (kabilelerini) sana havale ediyorum” şeklinde beddua etmiştir.¹⁹⁹

Bu ihanet olayının bir benzeri aynı tarihlerde Recî suyu dolaylarında on kişilik bir grup İslâm davetçisinin başına da gelmiştir. Müslüman grubun etrafı sarılarak baskın yapılmış, ikisi dışında tamamı şehit olmuştur.²⁰⁰ Hubeyb b. Adiy ve Zeyd b. Desine sağ ele geçirilerek esir edilerek savaşlarda yakınlarını kaybeden Mekkeliler'e satılmış, bir müddet işkence edildikten sonra asılarak öldürülmüşlerdi.²⁰¹ Yakın zaman dilimlerinde meydana gelen bu iki olay Hz. Peygamber (s) ve Müslümanları derinden etkileyerek üzmüştür. Allah Resûlü bir ay müddetle sabah namazında kunût yaparak bu ihaneti yapanlara beddua etmiştir.²⁰²

2.14. Benî Nadîr Gazvesi'nde Ensar'ın Fedakârlığı ve Hz. Peygamber'in (s) Onlara Yaptığı Dua

Hz. Peygamber (s), kendisini öldürmeye teşebbüs eden Benî Nadîr kabilesi üzerine hicri 4. yılın Rebîülevvel (625 Ağustos) ayında bir sefer düzenlemiştir.²⁰³

¹⁹⁶ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 19, s. 141.

¹⁹⁷ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 53.

¹⁹⁸ Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 350.

¹⁹⁹ Bazı rivayetlerde bu duanın Mekke'de bulunan mustazaflara yapılan dua ile birleştirildiğini tespit ettik. İmam Mâlik, **Muvatta**, Câmî' 31; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 70; Belâzürî, **Ensâb**, C. 11, s. 128; Süheylî, **Ravdû'l-ünûf**, C. 4, s. 228; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 1, s. 183.

²⁰⁰ Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 375.

²⁰¹ Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 355; İbn Habîb, **Muhabber**, s. 479.

²⁰² İbn Hanbel, **Müsned**, C. 21, s. 253.

²⁰³ Derveze, **Kur'an'a göre Hz. Muhammed (s.a.v.)**, C. 2, s. 406.

Kalelerinde kuşatılan Yahudiler önce direnseler de sonrasında teslim olarak ve develerinin taşıyabileceği kadar yükü alarak Medine'den ayrılmışlardır. Müslümanların savaşmadan ele geçirdiği Nadîroğullarına ait mallar Haşr suresi 6-7 âyetindeki fey hükmü gereğince Allah Resûlü'nün hakkı olarak bırakılmıştır.²⁰⁴ Hz. Peygamber (s) Ensar'ın iki kabilesi; Evs'in reisi Sa'd b. Muâz ile Hazrec'in reisi Sa'd b. Ubâde'yi çağırıp onlarla bu mallarla ilgili istişarede bulunmuştur. Allah Resûlü, o döneme kadar Ensar evlerinde ağırlanan muhacirlere Benî Nadîr evlerini paylaştırarak bir anlamda iki tarafı da rahatlatmayı düşünmüştü. Öteden beri cömertlikleriyle bilinen Ensar'ın her iki lideri de Benî Nadîr mallarının muhacir kardeşlerine paylaştırılmasına razı olduklarını söylemekle kalmamış hatta kendi mallarını da onlarla paylaşmaya devam etmek istediklerini söylemişlerdir. Allah Resûlü bu âlicenaplık karşısında “*Allah'ım! Ensar'a, Ensar'ın evlatlarına rahmet et.*” diye dua ederek onların bu asil davranışını takdir etmiştir.”²⁰⁵

2.15. Hendek Savaşı (5/627) ve Hz. Peygamber'in (s) Bu Savaş Esnasındaki Duaları

Hz. Peygamber'in (s) ve Müslümanların hayatında önemli kırılma noktalarından biri de hiç şüphesiz Ahzâb-Hendek Savaşı'dır.²⁰⁶ Medine önlerine gelen onbin civarında müşrik kabilesi Müslümanlara oldukça zorlu bir süreç yaşatmışlardı.²⁰⁷ Müslümanlar Medine'nin bir bölümüne hendek kazmak için seferber olmuşlardı. Allah Resûlü tıpkı mescid yapımında olduğu gibi hendek

²⁰⁴ “Allah'ın onlardan alıp Resûlü'ne fey' olarak verdikleri için siz at veya deve koşturmuş değilsiniz. Ama Allah elçilerini dilediği kimselere üstün kılar. Allah her şeye kadirdir. Allah'ın (başka) beldeler halkından alıp Resûlü'ne fey' olarak verdikleri, Allah'a, Peygamber'e, yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalanlara aittir. (Servet) içinizden sadece zenginler arasında dönüp dolaşan bir şey olmasın diye böyle hükmedilmiştir. Peygamber size ne vermişse onu alın. Size ne yasaklamışsa ondan kaçının. Allah'a karşı saygısızlık etmekten sakının. Kuşkusuz Allah cezalandırmada çok çetindir.” Haşr, 59/6-7.

²⁰⁵ Vâkîdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 379; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 2. s. 74; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 1, s. 191.

²⁰⁶ İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 393; İbn Hişâm, **Sîre**, C. 2, s. 166; Hendek savaşı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammed Hamîdullah “Hendek Gazvesi”, **DİA**, İstanbul, 1998, C.17, s. 194-195.

²⁰⁷ Yüce Allah (cc) müminlerin bu zorlu anlarını bildirmiştir. “*Yukarıınızdan ve sizden aşağıınızda bulunan bölgeden üzerinize gelmişlerdi; korkudan gözler kaymış, yürekler ağızlara gelmişti; bu esnada Allah hakkında olmadık zanlara kapılmakta idiniz. İşte o zaman mü'minler büyük bir imtihan geçirdiler ve sarsıldılar.*” Ahzâb, 33/10-11; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2 s. 66.

kazımında da ashabıyla birlikte bilfiil çalışmıştır.²⁰⁸ Hendekten çıkan toprağın taşınmasında ashabına yardım etmiş onların söylediği dua cümlelerini âdetâ şiir formunda o da terennüm etmiştir. “Allah’ım! Sen olmasaydın doğruyu bulamazdık. Ne sadaka verebilir, ne de namaz kılabilirdik. Bizim üzerimize sükûnet indir. Düşmanla karşılaştığımızda ayaklarımızı sabit kıl. Düşman topluluğu bize zulmetmek isterse onları geri çeviririz.”²⁰⁹ Bu süreçte hendek kazımında kimi zaman sert kayalara denk gelinebiliyordu. Hz. Peygamber’in (s) böylesi durumlarda su dolu bir kap getirterek, ona püskürttüğü ve bir miktar dua ettikten sonra kazıda kullanılan alete o sudan döktüğünde işlerinin kolaylaştığına dair bir rivayet vardır.²¹⁰

Medine’nin kuzeyinde kısa sürede açılan hendeğin arkasında bekleyen İslâm askerleri yirmi üç gün gibi bir süre açlık, korku, ihanet gibi sıkıntılarla baş etmek zorunda kalmışlardı.²¹¹ Nitekim ashab “Ey Allah’ın Resûlü! Korku hançeremize dayandı. Okunacak bir şey var mı?” diye sorunca Allah Resûlü “Tabî. Allah’ım! Çoluk çocuğumuz ile elimizin altındakileri koru,(onları) güvende kıl” şeklinde dua etmelerini tavsiye etmiştir.²¹² Bazı müellifler, Hz. Peygamber’in (s) Bedir’de yaptığı duanın bir benzerini Hendek Gazvesi’nde de yaptığını zikretmektedir: “Allah’ım! Senden sözünü ve va’dini gerçekleştirmeni diliyorum. Allah’ım! Eğer (düşmanlarımıza) dilerse (fırsat verirse)(bundan sonra)sana ibadet edecek kimse kalmaz.”²¹³ Bazı haberlerde Hz. Peygamber’in (s) onlarla birlikte hendek kazımında çalışırken ashabın söylediği recezlere²¹⁴ “Allah’ım! Hayır(ve bereket) ancak Ahiretin hayrıdır (bereketidir). Sen Ensar ve Muhacirleri affet” ifadeleriyle karşılık verdiği aktarılmaktadır.²¹⁵

²⁰⁸ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 209.

²⁰⁹ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 2 s. 70.

²¹⁰ İbn Hişâm, **Sîre**, C. 2, s. 168.

²¹¹ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 205.

²¹² İbn Hanbel, **Müsned**, C. 17, s. 27; İbn Hacer, **Fethu’l-Bârî**, C. 7, s. 402

²¹³ Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 477; Abdürezzâk, **Musannef**, C. 5, s. 365; İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 2 s. 74; Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 345.

²¹⁴ İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 395; İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 2 s. 70.

²¹⁵ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 2 s. 74; C. 3, s. 252; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 37, s. 472; Buhârî, **Sahîh**, Meğâzî, 29; Müslim, **Sahîh**, Cihâd, 44; Tirmizî, **Sünen**, Menâkib, 55; Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 1, s. 229.

Allah Resûlü, hendeğin iyi kazılamamış bazı kısımlarında müşriklerin girmesine engel olmak için ashabına nöbet tutturuyordu. Bir defa, Abbad b. Bişr'i çağırarak onu hendekte nöbet tutmak üzere görevlendirmiş *"Allah'ım! Onların şerlerini bizden uzaklaştır, bize yardım et, onları yenilgiye uğrat. Senden başka yardım edecek (kimsemiz) yoktur"*²¹⁶ diye dua ederek Rabbine sığınmış ve onu vazifesinin başına göndermiştir. Hendeğin bu dar yerlerinden geçmeyi başaran müşrikler arasında yetmiş yaşlarında olan Amr b. Abdüved adında bir müşrik mübareze için adam talep etmişti. O sıralarda yirmi sekiz yaşında olan Ali b. Ebî Tâlib onun karşısına çıkmak için izin isteyince Allah Resûlü ona kılıcını verip sarığını sarmış ve *"Allah'ım! Ona yardım et"* diye dua etmiştir.²¹⁷ Hz. Peygamber (s) tüm bu zorlukları yaşatan müşrikler için âdeti bıçak kemiğe dayandığında *"Ey kitabı indiren, hesabı hızlı gören Allah'ım! Topluluğu (hizipleri) hezimete uğrat, onların ayaklarını sars"* diye beddua etmiştir.²¹⁸

Medine'de Müslümanları yaklaşık bir ay kuşatan müşrikler hendeği aşmanın mümkün olmadığını görmüşlerdi. Daha da önemlisi Hz. Peygamber'e (s) ihanet etmeye²¹⁹ razı olan Kurayza Yahudileri ile hizipler arasında aralarında güven bunalımı söz konusu olmuş, zamanla kuşatmadan vazgeçme noktasına gelmişlerdir.²²⁰ Hz. Peygamber (s) düşmanın hareket planını anlamak için,²²¹

²¹⁶ Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 1, s. 234.

²¹⁷ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 68.

²¹⁸ Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 487; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 31, s. 453; Abdürezzâk, **Musannef**, C. 5, s. 249; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 74; Buhârî, **Sahîh**, Cihâd, 97, 112; Meğâzî, 29, Deavat, 58; Müslim, **Sahîh**, Cihâd, 6; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 1, s. 242; Zehebî, **Siyeru a'lâm**, C.1, s. 504.

²¹⁹ Kureyzaoğullarına her türlü güvenceyi vererek Hz. Peygamber'e (s) karşı Medine'yi kuşatmaya gelen hiziplerle işbirliği yapmaya razı eden, hicri 4. yılda yine ihanetleri sebebiyle Medine'den sürülen Yahudi Nadiroğulları'nın reisi Huyey b. Ahtab'dır.

²²⁰ İbn Kesîr, **Bidâye**, C. 6, s. 64.

²²¹ Aslında Hz. Peygamber (s) ashabıyla istişare edip bu zorlu görev için gönüllü birinin olmasını arzu etmişti. Ashab arasında cesaretiyle bilinen birçok kişi olsa da açlık ve korkunun ağır bastığı o gece Allah Resûlü bu göreve kimin gönüllü olduğu sorusunu iki kez tekrarlamasına rağmen kimseden ses çıkmamıştı. Allah Resûlü üçüncü kez bu görevi kimin üstleneceğini sorunca Ebû Huzeyfe öne çıkmıştır. [Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 487]; Çekimser davranan ashâbı teşvik etmek adına Hz. Peygamber'in (s) "kim cennette bana arkadaş olur" diye bir ifade kullandığı aktarılır. Hüseyin b. Muhammed b. Hasan Diyârbekrî (ö. 990/1582), **Tarihü'l-hamîs fî ahvâli enfesi nefis**, 1-2 c. Müessesetu Şa'ban, Beyrut, [t.y.]. C. 1, s. 431.

ashaptan Huzeyfetu'l-Yemân'ı onların arasına göndermiştir.²²² Oldukça riskli olan bu görevi kendisine verdiğinde “Allah’ım! Onu (Huzeyfe) önünden, arkasından, sağından, solundan, üstünden, altından (gelebilecek her tehlikeye karşı) koru!”²²³ diye dua etmiştir. Ayrıca Huzeyfe’den gidip gelinceye kadar bir şey yapmamasını (konuşmamasını) sıkı tenbih etmiştir.²²⁴

Hz. Peygamber (s) kuşatmanın olduğu süreçte o kadar endişeli anlar yaşamıştı ki, “Ey sıkıntıları açan, zorda kalanlara icabet eden (Allah’ım!) Sıkıntımı, tasamı gider. Benin halim, ashabımın vaziyeti senin malumundur”²²⁵ diyerek Rabbi’ne münacatta bulunuyordu. Hatta Hz. Peygamber (s) ve ashabı, Hendek savaşının zorlu mücadelesinde bir defa ikinci namazını vaktinde kılamamışlardı. Allah Resûlü bu duruma oldukça üzölmüş müşrikler için “Allah’ım! Bizi Güneş batıncaya kadar namaz kılmaktan alıkoydukları için onların evlerini ateşle doldur.” diye beddua etmiştir.²²⁶ Nihayet müşrik orduları umduklarını bulamamış bir aylık bir süreç sonunda Medine önlerinden ayrılarak beldelerine dönmek zorunda kalmışlardı.²²⁷

2.16. Beni Kurayza Gazvesi (5/627) ve Hz. Peygamber’in (s) Bu Esnada Yaptığı Dualar

Hendek Gazvesi’nde farklı kabilelerden oluşan müşrikler umduklarını bulamayıp yurtlarına dönmek zorunda kalmışlardı. Hz. Peygamber’e (s) karşı müşriklerle anlaşarak ihanet eden Medine sakinlerinden Kurayza Yahudileri yaptıklarından pişman olsalar da ilk planda geri adım atmayı gururlarına

²²² Bu görev soğuk ve fırtınalı bir gecede müşriklerin arasına girmek gibi oldukça zorlu bir ortamda gerçekleşmişti. Üstelik Huzeyfe, daha sonra olayı aktarırken şiddetli korku gibi gayet insanî bir ruh halini “ben insanların en korkanlarındanım” diyerek nasıl bir haleti ruhiyyeye bunu üstlendiğini aktarmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Beyhâkî, **Delailü’n-nübüvve**, C. 3, s. 451

²²³ Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 487; Ebû Nuaym İsbehânî, **Delailü’n-nübüvve**, C. 1, s. 500; Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 11, s. 386.

²²⁴ İbn Kesîr, **Bidâye**, C. 6, s. 66; Belâzürî, **Ensâb**, C. 4, s. 388.

²²⁵ Kurtûbî, **Tefsîr**, C. 14, s. 157.

²²⁶ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 2, s. 72; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 2, s. 351; C. 2, 436, Buhârî, **Sahîh**, Deavat, 58; İbn Mâce, **Sünen**, Salah, 6; Ebû Dâvûd, **Sünen**, Salat, 5; Tirmîzî, **Sünen**, Cihâd, 8.

²²⁷ “Ey iman edenler! Allah’ın size olan lütfunu hatırlayın. Üzerinize düşman ordusu gelmişti de onların üzerine şiddetli bir fırtına ve göremediğiniz bir ordu göndermiştik. Allah bütün yaptıklarınızı hakkıyla görmekte idi.” Ahzâb, 33/9.

yedirememişlerdi. Allah Resûlü, müttefik kabilelerin Medine'den ayrılmasının akabinde Rabbi'nin emriyle zaman kaybetmeden ihânetin hesabını sormak üzere Benî Kurayza'nın üzerine yürüyüp onları kalelerinde muhasara altına almıştır.²²⁸ Kurayza Yahudileri bir müddet direndeler de sonrasında Hendek savaşında omuzundan ciddi bir ok yarası alan eski müttefikleri Evs kabilesi lideri Sa'd b. Muaz'ın vereceği hükme razı olacaklarını bildirerek teslim olmak zorunda kalmışlardı. Sa'd b. Muaz, ihanet eden Benî Kurayza erkeklerinin öldürülmesine, eşleri ve çocuklarının esir edilmesine, ayrıca mallarına el konulmasına karar vermişti. Çok geçmeden Sa'd'ın yarası yeniden açılarak durumu ağırlaşmıştı.²²⁹ Hz. Peygamber (s) onun verdiği karardan razı olmuş, bir ara Sa'd'ın yanına gelip başını kucağına alarak, vefat etmek üzere olan arkadaşı için “Allah'm! Sa'd senin yolunda çabaladı. Senin Resûlü'nü tasdik etti ve hüküm verdi. Onun ruhunu hayırla kabul ettiğin kişinin ruhu gibi kabul et”²³⁰ buyurmuştur.²³¹

2.17. Hudeybiye Barış Müsâlahası (6/628) ve Hz. Peygamber'in (s) Bu Süreçte Yaptığı Dualar

Hz. Peygamber (s) gördüğü bir rüya üzerine altı yıldır ayrı kaldığı Kâbe'yi ziyaret etmek amacıyla yaklaşık bin dört yüz²³² kişiden oluşan ashabıyla birlikte umre için niyetlenmişti.²³³ Hicrî altıncı yılın Zilkade ayında Allah Resûlü ve

²²⁸ “Allah inkârcıları, hiçbir şey elde edemedi kin ve öfkeleri ile geri çevirdi. Allah'ın desteği mü'minler için yeterlidir. Allah, güçlüdür, üstündür.” Ahzâb, 33/25; “Allah Ehl-i Kitap'tan onlara destek verenleri kalelerinden indirdi, onların kalplerine korku sardı. Artık onların bir kısmını öldürüp bir kısmını da esir alıyorsunuz. Onların topraklarını, evlerini mallarını ve o zaman kadar ayak basmadığınız bir toprağı size miras bıraktı. Allah her şeye kâdirdir.” Ahzâb, 33/26-27.

²²⁹ Hz. Peygamber (s), Sa'd'ı mescidde tedavi hizmetleri veren Rufeyde isimli bir hanımın çadırına yerleştirmiş, onu her ziyaret ettiğinde “nasılsın, nasıl sabahladın?”, “nasıl geceledin” diye sorarak kendisine özel ihtimam göstermiştir. Kettânî, **et-Terâtib**, C. 2, s. 34.

²³⁰ Vâkıdî, **Meğâzi**, C. 2, s. 512; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 3, s. 427; Zehebî, **Siyeru a'lâm**, C. 1, s. 520.

²³¹ Hastalığı ağırlaşan Sa'd b. Muâz, Resûlullah'ın bu sözlerini duyunca gözlerini açıp, ona selam vermiş ve “Şahadet ederim ki, sen Allah'ın Resûlüsün” dedikten sonra vefat etmiştir. Kettânî, **et-Terâtib**, C. 2, s. 34.

²³² İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 98.

²³³ İbn Hişâm, **Sîre**, C. 2, s. 237; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 98.

beraberindekiler ihramlı ve kurbanlıkları da yanlarında olduğu halde Mekke'ye doğru yola çıkmışlardır.²³⁴

Hız. Peygamber (s) Hudeybiye umresine giderken yolda istiğfârı dilinden düşürmeyen ashabına “Şu kelimeyi söyleyin: *Allah'ım! Senden bağışlanma dileriz tevbemiz sanadır*” şeklindeki duayı da okumalarını tavsiye etmiştir.²³⁵

İhramlı olarak Mekke'ye yaklaşan Allah Resûlü, Kureyş müşrikleriyle görüşüp onlara niyetlerinin sadece umre olduğunu aktarmak üzere Hız. Osman'ı elçi olarak Mekke'ye göndermiştir.²³⁶ Hız. Osman'ın dönüşünün uzaması ve müşrikler tarafından öldürüldüğüne dair gelen bazı haberler, başta Hız. Peygamber (s) olmak üzere müminleri üzüntü ve endişeye sevketmiştir. Hatta Allah Resûlü, sayıları yaklaşık bin dört yüz'ü²³⁷ bulan ashabını toplayarak onlardan biat almış²³⁸ canlarını ortaya koymak suretiyle her türlü bedeli ödeme azminde olduklarını göstermiştir.²³⁹ Bu esnada Allah Resûlü bir elini diğer elinin üzerine koyarak “*Allah'ım! Osman senin ve Resûlü'nün ihtiyacını karşılamak üzerine çıkmıştı*”²⁴⁰ diyerek Hız. Osman için de kendisine beyat etmiş²⁴¹ ve Rabbi'ne iltica etmişti.²⁴² Müslümanların kararlı tutumu karşısında müşrikler çok geçmeden Hız. Osman'ı salıvermişlerdi.²⁴³ Onun dönüşü başta Hız. Peygamber (s) olmak üzere müminleri rahatlamıştır. Nihayet Kureyş müşrikleri, Hudeybiye'de yapılan uzun görüşmeler sonunda Müslümanlarla anlaşma yapmaya razı olmuşlardı.²⁴⁴

²³⁴ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 95

²³⁵ Bu haberin devamında Hız. Peygamber (s) “İsrailoğullarına حطة kelimesi sunulmuştu da söylememişlerdi.” diyerek âdeta ashabın itaatinden duyduğu memnuniyete dikkat çekmiştir. Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 585; İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 2, s. 237.

²³⁶ Hız. Osman Mekkeliler tarafından iyi karşılanmış, hatta Kâbe'yi ziyaretine bile izin verilmişti. Ancak Hız. Peygamber (s) ve Müslümanları Mekke'ye sokmamakta kararlı olduklarını söylediklerinde Hız. Osman onların bu teklifini reddetmiş, bu tutumu içlerine sindiremeyen Kureyş onu bir müddet yanlarında alıkoymuşlardı. İbn Hişâm, **Sîre**, C. 2, s. 243

²³⁷ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 98; İbn Kuteybe, **Meârif**, C. 1, s. 162.

²³⁸ Rıdvân beyatı olarak bilinmektedir. Mukâtil, **Tefsîr**, C. 4, s.70; Taberî, **Tefsîr**, C. 3, 663.

²³⁹ İbn Hişâm, **Sîre**, C. 2, s. 243; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 97; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 3, s. 1038.

²⁴⁰ İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 6, s. 361; Hâkim, **Müstedrek**, C. 3, s. 104; Şâmî, **Sübûlü'l-hüdâ**, C. 5, s. 50.

²⁴¹ Dârekutnî, **Sünen**, C. 5, s. 353.

²⁴² Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 278.

²⁴³ İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 2, s. 160.

²⁴⁴ İbn Hişâm, **Sîre**, C. 2, s. 246.

Anlaşmanın bazı maddeleri de ilk bakışta Müslümanlar için olumsuzluk içeren bir görünümdeydi. Mekke'ye kadar gelip Kâbe'yi ziyaret edemeyen ashab mahzun olmuş, müşriklerin lehine görünen maddeler birçoğunu rahatsız etmişti. Hatta Hz. Peygamber'in (s) umrenin tamamlanması anlamına gelen "traş olmaları" emrini dahi yerine getirmeyi ağırdan almışlardı. Ashabın bu tutumuna canı sıkılan Allah Resûlü, eşi Ümmü Seleme'nin tavsiyesi üzerine kendisi traş olmuş, ashab da onu takip etmiştir.²⁴⁵ Buna memnun olan Allah Resûlü "*Allah saçını traş edenlere rahmet etsin*" diye dua etmiş, ashabın "Ey Allah'ın Resûlü! Kısaltanlara da (dua et)" demesi üzerine "traş yapanlar" ifadesiyle duayı iki kez tekrar etmiş, "kısaltanlara da" talebinde ısrar edilince son kez "*kısaltanlara da (rahmet et)*" diyerek duanın kapsamını genişletmiştir.²⁴⁶

2.18. Hz. Peygamber'in (s) Ümmü Rûman'ın Vefatında (6/628)

Yaptığı Dua

Allah Resûlü'nün vefatında bulup kendisi için özel dua ettiği kişilerden biri de yakın dostu Hz. Ebû Bekir'in Ümmü Rûmân'dır. Câhiliye döneminden beri süregelen dostlukları, kızları Âişe'nin Hz. Peygamber'e (s) eş olmasıyla bir o kadar daha perçinlenmişti. İslâm davetinin çileli yıllarına tanıklık eden bu fedâkar hanımın Hz. Ebû Bekir'le yaptığı evlilikten Abdurrahman ve Müminlerin annesi Hz. Âişe dünyaya gelmiştir.²⁴⁷ Allah Resûlü değer verdiği, "saliha bir hanım" olarak nitelediği Ümmü Rûmân'ın cenazesinde bulunmuş,²⁴⁸ kabrine inerek²⁴⁹ onun hakkında "*Allah'ım! Ümmü Rûmân'nın Senin ve Resûlü'nün uğrunda ne sıkıntılar çektiğini en iyi bilen Sensin*" diye dua etmiştir.²⁵⁰ Ayrıca "Kim cennet hûrilerinden bir hanıma

²⁴⁵ Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 613; Zehebî, *Siyeru a'lâm*, C. 2, s. 52.

²⁴⁶ İbn Hişâm, **Sîre**, C. 2, s. 246; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 104; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 8, s. 498; Süheylî, **Ravdü'l-ünûf**, C. 4, s. 62; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 7, s. 55; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 1, s. 298.

²⁴⁷ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 8, s. 442.

²⁴⁸ Belâzürî, **Ensâb**, C. 20, s. 100-101.

²⁴⁹ Ümmü Rûman, Resûlullah'ın kabrine indiği ender birkaç kişiden biri olarak zikredilmektedir. Bkz. Semhûdî, **Vefâ**, C. 3, s. 86.

²⁵⁰ Süheylî, **Ravdü'l-ünûf**, C. 4, s.30

bakmak istiyorsa Ümmü Rûmân'a baksın" diyerek onun değerini ortaya koymuştur.²⁵¹

2.19. Hz. Peygamber'in (s) Hayber'in Fethi (7/628) Esnasında Yaptığı Dualar

Hudeybiye anlaşmasından sonra müşriklerle sağlanan barış ortamı, her fırsatta Müslümanlara karşı düşmanlıktan geri durmayan Hayber Yahudilerinin üzerine gitme imkânı sunmuştur.²⁵² Allah Resûlü bu süreçte Medine'nin 250 km kuzeyinde yer alan ve muhkem kalelerden oluşan Hayber'e sefer düzenlemiş, "Allah yolunda cihad etmeyi arzu edenlerin yola çıkmasını" insanlara duyurmuştur.²⁵³ Hatta Kâbe'yi ziyaret amacıyla çıkılan Hudeybiye seferine katılmayanların Hayber gazvesine iştirak etmesine izin verilmemiştir.²⁵⁴

Hayber yolculuğu esnasında mücahitlerden biri, arkadaşları şair Âmir b. Ekvâ'dan (7/628) şiirlerinden okumasını isteyince o, "Ey Allah'ım! Sen bize hidayet etmemiş olsaydın ne sadaka verirdik ne de namaz kılardık. Hayatımız sana feda olsun. Düşmanla karşılaştığımızda bize sebat ver. Bizi günahlarımızdan arındır. Gönümüzü huzurla doldur. Cihada çağrıldığımızda koşup geldik." şeklinde dualarla süslenmiş recezini terennüm etmiştir. Şiiri duyan ve hoşuna gittiği anlaşılan Hz. Peygamber (s), okuyanın kim olduğunu sorunca ashab "Âmir b. Ekvâ'dır" cevabını verince "Allah ona rahmet eylesin" diye dua etmiştir.²⁵⁵ Kimi rivayetlerde isim verilmeden "kavimden biri" lafzıyla zikredilen bu kişi için Hz. Ömer "Ey Allah'ın Resûlü! Cennet ona yazıldı. Keşke biraz daha ondan faydalansaydık" diyerek onun

²⁵¹ İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 4, s. 1936; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 6, s. 182; Farklı rivayetler olsa da, Hz. Âişe'nin annesi Ümmü Rûmân'ın 6/628 yılının Zilhicce ayında vefat ettiğine dair görüş yaygın olarak kabul edilmektedir. Aktepe, "Ümmü Rûmân", **DİA**, C. 328, s. 328; Hatice Nur Ertürk, "Hz. Peygamber'in (s) Kayınvalidesi: Ümmü Rûmân, **Siyer Araştırmaları Dergisi**, Say. 7, Nisan /2020, s. 103-117.

²⁵² İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1 s. 470.

²⁵³ İbn Hişâm, **Sîre**, C. 2, s. 252.

²⁵⁴ Derveze, "O geride bırakılanlar, ganimetleri almak için gittiğiniz zaman "Bizi bırakın, sizinle beraber gelelim" diyecekler. Onlar Allah'ın sözünü değiştirmek istiyorlar. De ki "Siz bizimle birlikte gelemezsiniz. Allah önceden böyle buyurdu. Onlar "Bizi kısıkanıyorsunuz" diyecekler. Hayır! Onlar pek az anlayan kişilerdir." Fetih, 48/15 âyetinin bu kimselere işaret ettiğini aktarır." Derveze, **Kur'ân'a göre Hz. Muhammed (s.a.v.)**, C. 2, s. 411.

²⁵⁵ İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1 s. 470; İbn Hişâm, **Sîre**, C. 2, s. 253; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 8, s. 120.

konumuna işaret etmiştir.²⁵⁶ Zira ashab, Hz. Peygamber'in (s) rahmet ve mağfiret dilediği kişinin mutlaka şehit olacağına kanaat etmişlerdi.²⁵⁷

Allah Resûlü, Hayber'e gelince, şehre girerken²⁵⁸ mutad olarak okuduğu bildirilen şu duayı yaptığı bildirilmektedir: *"Ey göklerin ve onun gölgelediklerinin (yerlerin) Rabbi olan Allah'ım! Ey yerlerin ve onun taşıdıklarının Rabbi olan Allah'ım! Ey şeytanların ve onların saptırdıklarının Rabbi olan Allah'ım! Ey rüzgârların ve savurdıklarının Rabbi olan Allah'ım! Biz, Sen'den bu şehrin, halkının ve bu şehrin içinde bulunan şeylerin hayrını diliyoruz. Bu şehrin, halkının ve şehrin içinde bulunan şeylerin şerrinden sana sığınıyoruz"* demiştir.²⁵⁹

Hız. Peygamber (s), Hayber Yahudilerine "Müslüman olma" ya da "anlaşma yapma" seçenekleri sunmuş, onlar bunlardan kaçınca, Allah Resûlü onların kalelerini kuşatmıştır. İslam askerleri kısıtlı imkânlarla erzak, asker, silah bakımından zengin Yahudilere karşı yaklaşık bir ay ciddi bir kuşatma sürdürmüş, ne var ki, süreç uzamış, Müslümanlar gıda gibi en zaruri ihtiyaçlar için bile ciddi yokluklar yaşamışlardır. Bir defa Ebû Yüsr ismindeki sahabî eline geçirdiği bir koyunu alıp getirdiğinde, bunu gören Hz. Peygamber'in (s) *"Allah'ım! Bizi ondan (faydalandır) nasıplandır"* diye dua etmiştir.²⁶⁰ Hatta Eslem kabilesi Esmâ b. Hârise'yi açlığa dayanamaz hale geldikleri,²⁶¹ sıkıntılarını gidermesi için dua etmesi

²⁵⁶ Gerçekten de Hayber'in meşhur savaşçılarından Yahudi Merab ile yaptığı mübârezede kendi kılıcı dizine isabet eden Âmir b. Ekvâ bir müddet sonra şehit olmuştur. Kimileri onun kendini yaralaması sebebiyle ölümünü "intihar" olarak nitelendirip, amellerinin boşa gittiğini söylemişlerdi. Bu sözlere üzülen yeğeni Seleme b. Ekvâ, Allah Resûlü'ne şikayetlenmişti. Hz. Peygamber (s) Âmir'in söylenenin aksine hem Allah yolunda savaştığı, hem de gayreti sebebiyle çifte sevapla şehit olduğunu söyleyerek onun cenaze namazını kılmış ve böylelikle Seleme'nin gönlü ferahlamıştır. İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1 s. 470, İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 235; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 27, s. 56; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 4, s. 303; Müslim, **Sahîh**, Cihâd, 43; İbn Kesîr, **Bidâye**, C. 6, s. 253; İbn Hacer, **Fethu'l**, C. 1, s. 306.

²⁵⁷ Aynî, **Umdetu'l-Kârî**, C. 17; s. 236.

²⁵⁸ el-Hâkim, **Müstedrek**, C. 2, s. 110; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 2, s. 173; İbnü'l Esir, **el-Kâmil fî't-târîh**, C. 2, s. 97.

²⁵⁹ İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1 s. 471; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 253; Halîfe b. Hayyât, **Tarîh**, C. 1, s. 188; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 2, s. 173; Şâmî, **Sübülü'l-hüdâ**, C. 5, s. 188.

²⁶⁰ Ebû Yüsr en son vefat eden sahâbilerden olup bu hadise zikredilince "Allah beni (bu dua bereketiyle) uzun ömürle faydalandırdı. Onların (ashabın) en çok yaşayanlardaniyim" diyerek ağlar dururmuş. İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1 s. 477; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 258.

²⁶¹ İslam ordusunda baş gösteren gıda sıkıntısının sadece Eslem kabilesiyle sınırlı olmadığı ashabdan birçoğunun açlıktan ham meyve yiyerek hastalandıkları; hatta at, katır, eşek eti yemek zorunda

talebiyle Hz. Peygamber'e (s) gönderdikleri rivayet edilmektedir.²⁶² Onlara verecek bir şey araştırıp bulamayan Allah Resûlü durumu Rabbine arz ederek şöyle dua etmiştir:²⁶³ *“Allah'ım! Onların durumunu en iyi sen bilirsin. Onların kuvveti kalmamış, benim de yanımda onlara verebileceğim bir şey olmadığını biliyorsun. Onlara Hayber kalelerinden yiyeceği ve yağı en bol bir kalenin fethini nasip eyle.”*²⁶⁴

Zorlu kuşatma esnasında bir ara, Hayber'li Merhab isminde bir yahudi mübareze için Müslümanlardan adam talep ederek meydan okumuştur. Bir gün önce Ensar'dan Muhammed b. Mesleme'nin kardeşi şehit olmuş ve o buna çok üzülmüştü. Muhammed b. Mesleme bu sebeple düşmanla karşılaşp kardeşinin öcünü almak için daha bir arzuluydu. Bu bilgi Hz. Peygamber'e (s) ulaşınca “Düşmanla karşılaşmayı arzulamayın. Allah'tan afiyet dileyin. Düşmanla karşılaşma durumunda ise *“Ey Allah'ım! Bizim de onların da Rabbi Sensin! Bizim ve onların alın ve perçemleri Senin elindedir. Onları öldürecek olan ancak Sensin”* deyin ve yere oturun. Düşman sizi kuşattığı zaman kalkıp tekbir getirin”²⁶⁵ buyurmuştur. Hz. Peygamber (s) böylelikle düşmanla karşılaşmanın temenni edilecek bir durum olmadığına dikkat çekmiş, ancak savaşın kaçınılmaz olduğu durumlarda sebat etmenin önemini vurgulamıştı. Nihâyet Muhammed b. Mesleme, kardeşinin öcünü almak için bir Hayberli'nin mübareze teklifi üzerine hemen ona karşı çıkmıştır. Allah Resûlü onun muzaffer olması için *“Allah'ım! Ona yardımcı ol”* diye dua etmiştir.²⁶⁶

Hz. Peygamber (s) kuşatmanın sonuna doğru “yarın sancağı Allah ve Resûlünü seven; Allah ve Resûlü'nün de kendisini sevdiği birine vereceğim” demiştir. Ertesi gün Hz. Ali'yi çağırarak, gözlerinden rahatsız²⁶⁷ olmasına rağmen

kaldıkları gelen haberler arasındadır. İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1 s. 475; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 255.

²⁶² İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 474.

²⁶³ İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 2. s. 176; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 1, s. 312.

²⁶⁴ İbn İshâk, Hz. Peygamber'in (s) bu duayı yaptığının ertesi günü Hayber'in gıda/erzak yönünden en zengini olan Sa'd b. Muâz kalesinin fethinin gerçekleştiğini bildirmektedir. İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 256.

²⁶⁵ Abdürezzâk, rivayetinde ifadenin sonunda “el cennetü tahtel bârikate” ziyadesi vardır. Abdürezzâk, **Musannef**, C. 5, s. 247; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 2. s. 175.

²⁶⁶ İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1 s. 474; İbnü'l Esir, **el-Kâmil fi't-târîh**, C. 2, s. 98.

²⁶⁷ “Remdü'l ayn” diye tabir edilen, mikrop kapmadan mütevellid gözde ağrı ve şişme gibi şikâyetlere sebep olan göz hastalığıdır. Bkz. İbn Manzûr, **Lisânü'l Arab**, C. 3, s. 185.

sancağı kendisine verip “ *Allah’ım! Onu sıcak ve soğuktan (zararından) koru*” şeklinde onun için dua etmiştir.²⁶⁸

Hayber savaşı esnasında Hz. Peygamber (s) ve ashab kimi zaman namazlarını vaktinde kılmakta zorlanmışlardı. Taberî, tefsirinde “Salât-ı Vustâ”yı açıklarken Hayber’de düşmanla savaş esnasında ikindi namazının vaktinin geçmesine çok üzülen Hz. Peygamber’in (s) “*Allah’ım! Bizi Salât-ı Vustâ’yı kılmaktan alıkoydukları için şu kavmin kalplerini boğazlarına kader ateşle doldur*” dediğini aktarmaktadır. Hz. Ali, Hendek gazvesinde yapılan bedduanın bir benzerinin bu süreçte de yapıldığını kaydetmektedir.²⁶⁹

Hayber’in fethinde, Müslümanlar birçok esir ve ganimet ele geçirmişlerdi. Esirler arasında bulunan Safiyye bt. Huyey b. Ahtâb, ashabdan Dıhyetu’l- Kelbî’nin payına düşmüştü.²⁷⁰ Hz. Peygamber (s) Dıhye’den satın aldığı Safiyye kendi rızasıyla müslüman olunca onunla evlenmiş hatta zifâf Medine’ye dönmeden yolda gerçekleşmiştir. Ebû Eyyûb (Hâlid b. Zeyd) (ö. 49/669) Allah Resûlü için kurulan çadırın dışında âdeta nöbet tutarak geclemiştir. Sabahleyin çadırın etrafındaki hareketliliği farkederek dışarı çıkan Hz. Peygamber (s), Ebû Eyyûb’u orada görünce sebebini sormuştur. Ebû Eyyûb, Safiyye’i kastederek “Kocası²⁷¹ öldürülen genç bir kadına güvenemediğini, Hz. Peygamber’i (s) kollama niyetiyle orada bulunduğunu” söylemiştir. Onun bu duyarlılığı Hz. Peygamber’i (s) oldukça memnun etmiş olmalı ki “*Allah’ım! Ebû Eyyûb beni koruduğu gibi sen de onu koru*” şeklinde dua etmiştir.”²⁷²

²⁶⁸ Süheylî, **Ravdü’l-ünûf**, C. 4, s. 85; İbn Abdîrrahîh, **el- İkdü’l Ferîd**, C. 5, s. 62.

²⁶⁹ Vakıdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 74; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 2, s. 304; Taberî, **Tefsîr**, C. 4, s. 242; Salât-u Vustâ’nın sabah namazı olduğuna dair rivayetler için bkz. **Aynı eser**, C. 4, s. 242

²⁷⁰ Ashabdan bazıları onun gibi Yahudi ileri gelenlerinden bir aileye mensup olan bir kadının kendisine münasip olacağını düşünüp bildirince, Hz. Peygamber (s) Safiyye için yedi baş karşılık (muhtemelen yedi esir karşılığı) ödemiştir. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 2, s. 116.

²⁷¹ Safiyye ilk olarak Sellam b. Mikşem, ondan ayrıldıktan sonra ve Hayber’in fethinden kısa bir süre önce Kinane b. Rebî ile evlenmişti. Kinâne fetih sonrası, Hz. Peygamber’e (s) Yahudilere ait hazineyle ilgili yalan beyanda bulunarak ihanet etmiş, bu durum üzerine Allah Resûlü tarafından ölümle cezalandırılınca Safiyye dul kalmıştı. Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 669; İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 8, s. 120.

²⁷² İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 481; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 262; Süheylî, **Ravdü’l-ünûf**, C. 4, s. 104; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü’l-eser**, C. 2, s. 383; Safiye’nin babası Huyey b Ahtâb Nadîroğulları

Allah Resûlü'ne hizmet eden Enes b. Mâlik, onun Hayber dönüşü Medine'ye yaklaşıp Uhud Dağı'nı görünce “Bu dağ (Uhud) bizi sever, bizde onu severiz” dediğini aktarmaktadır. Bu ifadelerin akabinde Medine'ye bakıp “*Allah'ım! İbrahim'in Mekke'yi Harem kıldığı gibi ben de şu iki kara taşlık arasını harem kılıyorum*”²⁷³ şeklinde farklı vesilelerle yaptığı duayı yinelemiştir.

2.20. Hz. Peygamber'in (s) Devs'li Genç Ebû Hureyre'ye Yaptığı Dualar

Yemen kökenli Ezd kabilesinin Devs kolu İslâm'ı kabul etmiş, hicrî 7. yılda Hayber'in fethi esnasında Medine'ye gelmişlerdi. Allah Resûlü'nün Hayber'e yöneldiğini haber alınca onun yanına giderek cihada katılmışlardı.²⁷⁴ Bu Devsliler arasında yer alan Ebû Hureyre (ö. 58/678) daha sonraki süreçte Hz. Peygamber'in (s) suffa ehline dâhil olarak mescidi mekân edinmiş, vefatına kadar da onun yanında bulunarak kendisini yetiştirmiştir.

Ehli Suffe mutad olarak mescidde oturup, dua ederlerdi. Nitekim bir gün Mescid-i Nebevî'de Ebû Hureyre, Zeyd b. Sâbit ve bir arkadaşı dua ederken, Allah Resûlü yanlarına gelip oturmuştu. Hz. Peygamber (s) gelince onlar susmuş, o da devam etmelerini istemişti. Bunun üzerine Zeyd ve diğer arkadaşı dua etmiş, hep birlikte “âmin”²⁷⁵ demişler; sıra Ebû Hureyre'ye gelince “Allah'ım! Ben iki

liderlerinden olup ihanetleri sebebiyle Medine'den sürüldükten sonra Hayber'e yerleşmişlerdi. Ancak h. 5. yılda Ahzâb savaşını organize ederek fitne hareketlerine devam etmiş, Kureyza oğullarını Hz. Peygamber'le (s) olan anlaşmalarını bozmaya razı etmişti. İşler istedikleri gibi gitmeyince hizipler dağılmış, beldelerine dönmüştü. Medine'de meskûn Kureyza oğulları ise yaptıkları ihanetin sonucuna katlanmak zorunda kalmıştı. Kureyza oğullarının erkekleri ölümle cezalandırdığı zaman, Huyey b. Ahtab'da aynı akıbete uğramıştır. Belâzürî, **Futûh**, C. 1, s. 3; İbn Kesîr, **Bidâye**, C. 6, s. 91; Kilâî, Ebû Eyyûb'un “Ya Rasûlallah kadının kocasını, babasını, kavmini öldürdün, henüz küfürden döndü. Senin için ona güvenemedim” diye orada bulunma sebebini açıklamıştır. Kilâî, **İktifa**, C. 1, s. 479.

²⁷³ Vâkîdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 712; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 21, s. 164; Makrîzî rivayetinde bu duanın akabinde Hz. Peygamber'in (s) erkeklere sefer dönüşü yatsı namazından sonra evlerine girmelerini yasakladığını, yine onun Hayber dönüşü, iki basamaklı minber edindiği bilgisini aktarmaktadır. Bkz. Makrîzî, **İmtâ' u'l-esmâ**, C. 1, s. 327;

²⁷⁴ Vâkîdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 683; **Uyûnü'l-eser**, C. 1, s. 162; Makrîzî, **İmtâ' u'l-esmâ**, C. 1, s. 320.

²⁷⁵ İbn Fâris, dua sonunda yaygın olarak kullanılan (أَمِينَ) ifadesinin (اللهم إني أعوذ بك من الهم والحزن) Allah'ım! Olsun!) anlamına geldiğini bildirmektedir. Bir anlamda duaya icabet edilmesi talep edilerek duanın nihâyetlendirildiği bir üslûp olarak kullanılmaktadır. [İbn Fâris, **Mekâyis**, C. 1, s. 135]; “Âmîn” ifadesi Allah Resûlü'nün uyguladığı dua adablarından biridir. Câhiliye döneminde böyle bir

arkadaşımın da senden istediklerini talep ediyorum. Allah'ım! Senden unutulmayan ilim istiyorum" duası ekleyince Hz. Peygamber (s) "âmin" demiştir. Diğerleri de "unutulmayan ilim" dileklerini kendileri için de isteyince Allah Resûlü "Devslî delikanlı sizi geçti" diyerek duayı Ebû Hureyre'ye has kılmıştır.²⁷⁶

İlk zamanlar annesi müşrik olan Ebû Hureyre, onu sürekli iman etmeye teşvik ediyor olumsuz cevap alıyordu. Yine böyle bir gün, annesinin Resûlüllah'la ilgili hoşla gitmeyen sözlerini duyunca çok üzülmüştü. Ebû Hureyre ağlayarak Hz. Peygamber'in (s) yanına gitmiş ve durumu anlatarak, annesinin hidayeti için ondan dua talep etmişti. Allah Resûlü "*Allah'ım! Ebû Hureyre'nin annesine hidayet et*" diye dua edince, Ebû Hureyre eve döndüğünde annesinin şehadet getirerek Müslüman olduğu görmüş ve ziyadesiyle mutlu olmuştur.²⁷⁷ Bu güzel haberi Allah Resûlüne bildirmek için hemen onun yanına gidip "Ey Allah'ın Resûlü! Allah duanızı kabul etti, anneme hidayet etti" diyerek mutluluğunu paylaşmış, bununla da yetinmeyerek, "Ey Allah'ın Resûlü! Beni ve annemi bütün mümin kulların sevmesi için dua edin" talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s) "*Allah'ım! Şu kulcağız ile annesini erkek ve kadın bütün mümin kullarına sevdire*" duasıyla onun gönlünü almıştır.²⁷⁸

2.21. Hâlid b. Velid'in Müslüman Oluşu (8/629) ve Hz. Peygamber'in (s) Ona Yaptığı Dualar

Kureyş'in Mahzumoğulları koluna mensup olan Hâlid b. Velîd (21/642)²⁷⁹ birçok Kureyş ileri geleni gibi uzun yıllar İslâm'a karşı mücadele etmiş, hemen her

ifadenin kullanılmadığı Hz. Peygamber'in (s) ümmetine has bir özellik olduğu, Ehl- Kitab'ın bu sebeple Ümmet-i Muhammed'e haset ettiği bildirilmektedir. Nûrî Yâsîn El-Hîtî, "Âmîn Kelimesinin Dil ve Anlam Açısından Gerçeği" **Enbâr Üniversitesi, İslâmî İlimler Dergisi**, C. 3, Say. 11, 2011, s. 341.

²⁷⁶ Hâkim, **Müstedrek**, C. 3, 582; Zehebî, **Siyeru a'lâm**, C. 2, s. 616; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 1, s. 327.

²⁷⁷ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 14, s. 10; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 4 s. 328;

²⁷⁸ Müslim, **Sahîh**, Fedâilü's-Sahâbe, 35; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 11, s. 254.

²⁷⁹ Süyûtî, Müddesir suresinde "Tek olarak yaratıp da kendisine bol mal ve çevresinde oğullar verdiğimiz ve nimetleri yaydığımız..." 11-16. âyetlerinde geçen kişinin Hâlid'in babası Velid b. Muğîre olduğunu zikreder. Velid'in evli barklı on üç oğlu vardı. Allah Resûlü'ne karşı sürekli mücadele veren müşriklerden biriydi. Bkz. **ed-Dürrü'l-mensûr**, C. 8, s. 329.

savaşta aktif rol alarak etkin bir konumda olmuştur. Hudeybiye anlaşması sonrasında barış süreci bereketini göstermiş, Kureyş'in ileri gelen ailelerine mensup bazı kişilerin iman etmesi bunun en bariz göstergelerinden biri olmuştur. Bunlar arasında Hâlid b. Velîd, Amr b. Âs²⁸⁰ ve Osman b. Talha Medine'ye gelerek iman edenler arasında ilk akla gelenler kişilerdendir.

Allah Resûlü Hâlid b. Velid, Amr b. Âs ve Osman b. Talhâ'nın birlikte geldiğini görünce mutluluktan yüzü aydınlanmış "Mekke'nin ciğerpâreleri geliyor" diye duygularını ifade etmiştir. Hâlid, Hz. Peygamber'e (s) biat ederken öncelikle yaptığı günahların affedilmesi için dua istemiştir. Allah Resûlü, İslâm'ın zaten kendinden önceki hataları örttüğünü bildirmiş, Hâlid dua talebini yineleyerek ısrar edince Hz. Peygamber (s) "*Allah'ım! Hâlid'in İslâm'a karşı yaptıklarının hepsini bağışla*" diyerek onun dileğini yerine getirmiştir.

Hâlid b. Velîd Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber'in (s) görevlendirmesiyle birçok askerî seferde yer almış, hatta bazı seriyyelerin komutasını yürüterek ciddi başarıların altına imza atmıştır.²⁸¹ Hz. Peygamber (s) onun başarılarını bir nevi ödüllendirerek "Seyfullah/Allah'ın kılıcı" lakabını ona vermiştir.²⁸² İlginçtir savaş meydanlarında türlü kahramanlıklar sergileyen Hâlid b. Velid, bir gün Hz. Peygamber'e (s) gelip korku sebebiyle uyuyamadığından serzenişte bulunmuştur.²⁸³ Allah Resûlü ona "*Yatağa girdiğinde şöyle de: Ey yedi kat göklerin ve onların gölgelendirdiklerinin Rabbi olan Allah'ım! Ey dünya ve onun üzerindeki herkesin Rabbi! Ey şeytanların ve onların dalâlete düşürdüklerinin Rabbi! Bütün yarattıklarından ve onların bana zarar verip, haksızlık etmesinden beni koru!*"

²⁸⁰ Sehm oğulları'dan Amr b. As, Duhâtü'l-Arab olarak zikredilen Muaviye b. Ebî Süfyan, Ziyâd b. Ebîh, Kays b. Sa'd b. Ubâde, Abdullah b. Budeyl b. Verkâ, Muğîre b. Şu'be gibi zeki, kabiliyetli ve gözde isimlerden biriydi. [İbn Habîb, **Muhabber**, s. 184;] Belâzürî, **Ensâb**, C. 13, s. 343; Amr'ın babası As b. Vaîl ise Allah Resûlü'ne "Ebter"diyerek inciten İslâm düşmanlarından biriydi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mukâtil, **Tefsîr**, C. 4, s. 880; Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s.138.

²⁸¹ İbn Abdilber, **el-İsâbe**, C. 2, s. 215.

²⁸² Buhârî, **Târîh**, C. 3, s. 136; Belâzürî, **Ensâb**, C. 10, s. 208, Taberî, **Târîh**, C. 3, s. 41; Zehebî, **Siyeru a'lâm**, C. 2, s. 84.

²⁸³ Kahramanlığıyla nâm salmış, cepheden cepheye koşan, bedeni sayısız çatışma iziyle dolu Hâlid'in, korku problemi yaşamaması ironik olduğu kadar gayet insanî bir durum olsa gerek.

Senin koruduğun güçlüdür. Senin şanın yücedir. Varolan ancak Sen 'sin! ”²⁸⁴ duasını okumasını tavsiye etmiştir.

2.22. Mute Gazvesi (8/629) ve Hz. Peygamber'in (s) Bu Esnada Yaptığı Dualar

Suriye bölgesinde yaşayan Hristiyan Gassânî Arapları liderlerinden Şurahbîl b. Amr, Hz. Peygamber'in (s) Busra hâkimine gönderdiği elçisi Hâris b. Umeyr el-Ezdî'yi “elçilerin dokunulmazlığı” kuralını hiçe sayarak öldürmüştü.²⁸⁵ Hz. Peygamber (s) bu ihaneti cezalandırmak için üç bin kişilik²⁸⁶ bir orduyu Zeyd b. Hârise komutasında o bölgeye sevk etmiştir.²⁸⁷ Zeyd b. Hârise komutasındaki İslâm ordusu kendilerinden katlarca güçlü bir orduyla karşı karşıya gelerek iyi bir mukavemet göstermiş olsa da ardarda üç komutan da şehit olmuştu.²⁸⁸ İslâm ordusu kısa sürede toparlanarak, kendi aralarından Hâlid b. Velîd'i²⁸⁹ komutan olarak seçmişler, o da usta bir manevrayla geri çekilme kararı uygulayıp, askerleri en az zayıyla Medine'ye getirmeyi başarmıştır.²⁹⁰ Hâlid'in uyguladığı taktiği öğrenen Allah Resûlü, memnun olmuş ve onun için “*Allah'im! O Muhakkak Allah'ın kılıçlarından biridir. Sen ona yardım et*” diye dua etmiştir.²⁹¹

Allah Resûlü, Mute'de şehit düşen ve herbiri kendisi için özel bir konuma sahip olan Zeyd b. Hârise, Ca'fer b. Ebî Tâlib, Abdullah b. Revâha başta olmak

²⁸⁴ Tirmizî, **Sünen**, Dua, 90; İbn Kayyim, **Zâdü'l-me'âd**, C. 2, s. 427.

²⁸⁵ Vâkîdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 755; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 116.

²⁸⁶ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 116.

²⁸⁷ Allah Resûlü, görevlendirme yaparken Zeyd'in şehit olması durumunda komutayı Ca'fer b. Ebî Tâlib, onun ardından Abdullah b. Revâha'nın sorumluluğunu üstlenmesini emretmiştir. İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 505; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 287; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 128 Süheylî, **Ravdü'l-ünûf**, C. 4, s. 132; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 128

²⁸⁸ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 128.

²⁸⁹ Hâlid b. Velîd, Hudeybiye anlaşmasından sonra Medine'ye gelerek Müslüman olmuş, Mute'ye sefer yapan İslâm ordusuna bir nefer olarak katılmıştı. Hz. Peygamber'in (s) görevlendirdiği üç sahâbî şehit olunca, arkadaşlarının ısrarıyla ister istemez idareyi ele alamak zorunda kalmıştır.

²⁹⁰ Belâzürî, **Ensâb**, C. 10, s. 208; Süheylî, **Ravdü'l-ünûf**, C. 4, s. 141.

²⁹¹ Rivayetlere göre Hâlid b. Velîd bu olaydan sonra, Allah Resûlü'nün koyduğu “Seyfullah” lakabıyla anılır olmuştur. Abdürezzâk, **Musannef**, C. 3, s. 390; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 37, s. 245; Taberî, **Tarih**, C. 3, s. 47; İbn Hacer, **Fethu'l-bâri**, C. 7, s. 513; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 13, s. 364.

üzere diğer şehitlere de çok üzölmüş, “Allah’ım! Zeyd’i²⁹² bağışla, Allah’ım! Zeyd’i bağışla, Allah’ım! Ca’fer’i bağışla, Allah’ım! Abdullah b. Revâha’yı bağışla” diye dua etmişti.²⁹³

Diğer yandan Allah Resûlü, üç çocukla dul kalan Ca’fer’in eşini teskin etmek için evlerine gitmiş, sakalı ıslanacak derecede gözyaşlarına boğularak²⁹⁴ acı haberi onlara duyurmuştur.²⁹⁵ Hz. Peygamber (s), Ca’fer’in yetim çocuklarını kucaklayarak teskin etmiştir.²⁹⁶ Ca’fer’in eşi Esma bt. Umeys’in üç gün yas tutmasına izin vermiş,²⁹⁷ sonrasında bunu men etmiştir.²⁹⁸ Hz. Peygamber (s) yetimleri için endişelenen acılı anneyi, onların bizzat kendi himayesinde²⁹⁹ olduğunu ifade etmiştir. Hatta “Allah’ım! Ca’fer sana güzel bir sevapla geldi. Ca’fer’in ev halkına hayırlı bir şekilde halef ol” demiştir.³⁰⁰ Bir defa kardeşlerin en büyüğü olan Abdullah b. Ca’fer’in sağ elinden tutup “Allah’ım! Abdullah’ın alışverişini bereketli kıl”³⁰¹ diye dua etmiştir.³⁰² Ayrıca Hz. Peygamber (s), Ca’fer’in eşi Esma’ya³⁰³ sıkıntılı anlarda okumak üzere “Rabbim olan Allah’ım! Sana hiçbir şeyi ortak koşmam” şeklinde bir duayı öğretmiştir.³⁰⁴

²⁹² Aslen Kelb kabilesine mensup Zeyd b. Hârise, Hz. Peygamber’in (s) yanında yetişmiş, onun en sevdiği insanlardan biriydi. Zeyd’in şehit olduğunda elli beş yaşında olduğunu rivayet eden Zehebî’nin tespitine göre onun Hz. Peygamber (s) ’den altı ya da yedi yaş küçük olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Zehebî, **Siyeru a’lâm**, C. 1, s. 229.

²⁹³ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 3, s. 46; Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 473.

²⁹⁴ Zübeyri, **Neseb**, C. 1, s. 81.

²⁹⁵ Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 766.

²⁹⁶ Hz. Peygamber (s) kızı Fatıma ve eşlerinden Ca’fer’in ailesine her türlü desteği vermelerini istemiştir. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 3, s. 280; Belâzürî, **Ensâb**, C. 2, s. 43.

²⁹⁷ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 4, s. 36; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 3, s. 279.

²⁹⁸ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 2, s. 282. Bilindiği üzere Câhiliye Arapları ölülerinin arkasından ücretle ağıt yakan kadınlar tutar, bu meseleyi abartırlardı. Cevâd Ali, **Mufasssal**, C. 9, s. 152.

²⁹⁹ Belâzürî, **Ensâb**, C. 2, s. 43; Zehebî, **Siyeru a’lâm**, C. 3, s. 450.

³⁰⁰ Zübeyrî, **Neseb**, C. 1, s. 81.

³⁰¹ Abdullah b. Cafer kardeşlerin büyüğüydü. Kendisi bu duanın etkisine atıf yaparak “ne alıp sattıysam bereketli oldu” diye bahsetmektedir. Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 766; Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 12, s. 47.

³⁰² İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 2, s. 128.

³⁰³ Bilindiği üzere Esma bt. Umeys, Ca’fer’in şehadeti sonrasında onun çoluk çocuğuna sahip çıkmak isteyen Hz. Ebû Bekir’le, onun vefatından sonra da Ali b. Ebî Tâlib’le evlenmiştir. İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 4, s. 1784.

³⁰⁴ Bu dua’nın ne zaman Esma’ya öğretildiği zikredilmese de Ca’fer’in şehadetinden sonra olması muhtemeldir. Ebû Dâvud, **Sünen**, Vitir. 26; İbn-i Mâce, **Sünen**, Dua, 17; İbn Kayyim, **Zâdü’l-me’âd**, C. 4, s. 181.

2.23. Hz. Peygamber'in (s) Mekke'nin Fethi'nde (8/629)Yaptığı Dualar

Hudeybiye anlaşması sonrasında Hz. Peygamber (s) ve Mekke'li müşrikler arasında oluşan barış ortamıyla İslâm daveti araplar arasında daha hızlı yayılmaya başlamıştır. Ancak iki yıl sonra anlaşmada Kureyş'in yanında yer alarak ittifak yapan Benî Bekir kabilesi, Hz. Peygamber'in (s) müttefiği olan Huzaa kabilesine bir gece baskın yaparak anlaşmayı sabote etmiştir.³⁰⁵ Hz. Peygamber (s) bu durumdan haberdar olur olamaz³⁰⁶ Huzâa'dan öldürülen masum insanların hakkını aramak, bu ihanet karşısında mazlum konumuna düşen müttefiklerine destek olmayı kendisine borç bilmiştir. Bu süreçte sorumluluk almayan Mekke müşriklerinin üzerine gitmeye karar vermiştir. Hemen hazırlıklara başlasa da gideceği yeri hiç kimseye söylemeden süreci gizlilikle sürdürmüştür.³⁰⁷ Zira Allah Resûlü, her halükarda hiç kimsenin zarar görmesini istemiyor, husûsen “emin belde” ye olabildiğince barış ikliminde girmek istiyordu. Bu minvalde Kureyş müşriklerini kastederek “*Allah'ım! Onların gözlerini görmez eyle (haber alamasınlar) beni aniden karşılarında bulsunlar*” diye dua etmiş, öyle ki, seferin yönünü en yakınlarından³⁰⁸ bile gizli tutmuştur.³⁰⁹

Mekke'ye gelen Hz. Peygamber (s) Kâbe'nin etrafında Kureyşliler'e yaptığı meşhur hitabında va'dini gerçekleştiren Allah'a hamdettikten sonra onlara kendilerine ne yapacağı sualini yöneltmişti. Onlar “ Hayır söyler, hayır düşünürüz. Sen değerli bir kardeş ve değerli bir kardeşimizin oğlusun” cevabını vermişlerdi. Allah Resûlü “ O zaman ben size Yusuf'un kardeşlerine söylediği ‘*Bugün size hiçbir*

³⁰⁵ Kureyş de buna göz yumarak, hatta fiili destek vermek suretiyle anlaşmayı hiçe saymıştır. İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 513; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 299; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 134; Süheylî, **Ravdü'l-ünûf**, C. 4, s. 156; Şâmî, **Sübülü'l-hüdâ**, C. 5, s. 205.

³⁰⁶ Süheylî, **Ravdü'l-ünûf**, C. 4, s.158.

³⁰⁷ İbn Kayyim, **Zâdü'l-me'âd**, C. 3, s. 351; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 2, s. 215.

³⁰⁸ Süheylî, **Ravdü'l-ünûf**, C. 4, s. 165.

³⁰⁹ Hz. Peygamber (s), aylardan Ramazan olmasına rağmen en kısa sürede ashabını seferber ederek Mekke'ye yönelmiştir. Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 766; İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 519; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 305; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 134, 139; Taberî, **Tarih**, C. 3, s. 47; İbn Hibbân, **es-Sîre**, C. 1, s. 324.

kınama yoktur. Allah sizi bağışlasın! O merhametlilerin en merhametlisidir”³¹⁰ diyerek onlar için mağfiret dilemiştir.³¹¹

Resûlullah (s) Mekke’nin fethinde, içi put ve resimlerle dolu Kâbe’ye girmeyi uygun görmemiştir. Hz. Ömer’i çağırarak ondan Kâbe’yi putlardan temizlemesini istemiştir.³¹² Bu sırada içeride bulunan Hz. İbrahim ve Hz. İsmail’i ellerinde fal okları olduğu halde temsil eden figürler dışarıya çıkarılmıştır. Allah Resûlü bunları çizenleri kastederek şöyle beddua etmiştir: “*Allah onları kahretsin! Onlar (müşrikler) da pekiyi biliyorlar ki, bu peygamberler asla fal oklarıyla meşgul olmamışlardı.*”³¹³

Hz. Peygamber (s) önemli bir askeri güçle Mekke’ye girmesine rağmen, bazı müşrikler mukavemet göstererek Müslümanlara saldırmıştı. Kimi bölgelerde çatışmalar yaşansa da, ciddi bir sıkıntı oluşmadan fetih gerçekleşmiştir. Allah Resûlü’nün gösterdiği olumlu tavrın da etkisiyle o güne kadar düşmanlıktan geri durmayan birçok Mekke ileri geleni Müslüman olmuştur. Bunlar arasında ölümü ferman edilenlerden³¹⁴ İkrime b. Ebî Cehil (13/634) de bulunuyordu. Önce İslâm ordusuna dirense de bir müddet sonra faydası olmadığını anlayarak Yemen’e gitmek üzere Mekke’den ayrılmıştır.³¹⁵ Allah Resûlü’ne gelerek müslüman olan eşi Ümmü Hakîm, onun için Hz. Peygamber (s) ’den emân almış, hemen yola düşerek eşine yetişmiş, onu Mekke’ye dönmeye ikna etmiştir.³¹⁶ Hz. Peygamber (s), babası Ebû Cehil gibi her fırsatta düşmanlıktan geri durmayan İkrime’yi muhabbetle karşılamış, onu hüsnü kabulle kucaklamıştır.³¹⁷ Resûlullah’ın bu âlicenap tavrı karşısında

³¹⁰ “Yûsuf dedi ki: “Bugün size kınama yok. Allah sizi bağışlasın. O, merhametlilerin en merhametlisidir.” Yusuf, 12/92.

³¹¹ Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 835.

³¹² Ezrâkî, **Ahbâru Mekke**, C.1, s. 168.

³¹³ Ezrâkî, **Ahbâru Mekke**, C.1, s. 168; Ebû Dâvud, **Sünen**, Hacc, 92.

³¹⁴ Hz. Peygamber (s) ve ashabına düşmanlık ve ihanet noktasında ileri giden bazı kişiler hakkında fetih öncesi görüldükleri yerde öldürülme emri verilmişti. Ancak rahmet peygamberi düşmanlıkta ileri giden bu kişilerin büyük bir çoğunluğunu bir vesilesiyle affetmiş, bunlardan sadece birkaç kişiye ölüm cezası uygulamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bayram Savaş, **Mekke Feth’inde Demi Heder Edilenler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, 2009.

³¹⁵ Belâzürî, **Ensâb**, C.1, s. 357.

³¹⁶ Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 851; Zehebî, **Siyer**, C. 2, s. 111.

³¹⁷ Makrizî, **İmtâ‘u’l-esmâ**, C. 5, s. 14.

İkrime, hiç tereddüt göstermeden şehadet getirerek müslüman olmuş, hatta geçmişte yaptıklarının bağışlanması için dua talep etmiştir. Hz. Peygamber (s) “*Allah’ım! Onun geçmişte senin nurunu söndürmek için yaptığı bütün düşmanlıkları affet*” diyerek onun için dua etmiştir. İkrime “Ey Allah’ın Resûlü, razı oldum” diyerek teslimiyetini bildirmiştir.³¹⁸

Mekke’nin fethi bağlamında Hz. Peygamber’in (s) diğer bir duası ise Fedâle b. Umeyr b. Mülevveh el-Leysî ile ilgili haberde geçmektedir. Fedâle’nin Kâbe’yi tavaf eden Hz. Peygamber’e (s) yaklaşarak onu öldürmek niyetinde olduğu aktarılır. Allah Resûlü ona “Sen Fedâle misin” deyip “içinden geçirdiği şeyi” sormuş, ancak o cevap vermemiştir. Hz. Peygamber (s) kendisini öldürmeye kastedeni bile kapsayan rahmetiyle, “Allah’tan bağışlanma dile” dedikten sonra elini onun göğsüne koymuş ve dua etmiştir. Bu duadan sonra kalbi yatışan ve imânla buluşan Fedâle “Vallahi o, elini göğsümden kaldırdığı zaman Allah’ın yarattıkları içerisinde ondan başka bana sevgili gelen kimse olmamıştı.” diyerek yaşadığı dönüşüme dikkat çekmektedir.³¹⁹

Fedâle gibi Mahzûmoğulları’ndan Hişâm b. Âs b. Hişâm de Hz. Peygamber’e (s) düşmanlıkta ileri gidenlerdendi. Fetih günü bir ara Allah Resûlü’nün sırtını açıp, elini peygamberlik mührüne koymuştu. Hz. Peygamber (s) onun elini sırtından çekerek üç kez göğsüne vurmuş “*Allah’ım! Ondan nefret ve kiskançlığı gider.*” diye dua etmiştir.³²⁰

Mekke’nin fethi olabilecek en az zayıyla gerçekleşmiş, şehrin sakinleri gruplar halinde Hz. Peygamber’in (s) yanına gelerek, iman edip ona bağlılıklarını (biatlarını) sunmaya başlamıştı. Bunlar arasında hanımlar da vardı. Ebû Süfyan b.

³¹⁸ Hayatını âdeta müşriken yaptıklarını telafi etmek gayretiyle cihad meydanlarında geçiren İkrime, nihâyetinde Yermük savaşında şehit düşmüştür. Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 852; Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 14, s. 5.

³¹⁹ İbn Hişâm, **Sîre**, C. 2, s. 417; İbn Kayyim, **Zâdü’l-me’âd**, C. 3, s. 363; İbn Kesir, **el-Bidâye ve’n-Nihâye**, C. 6, s. 585; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 5, s. 285.

³²⁰ İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 4, s. 1540; Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 6, s. 239; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 6, s. 425.

Harb'in hanımı Hind bt. Utbe b. Rebîa³²¹ da yüzü örtülü³²² bir vaziyette, Hz. Peygamber (s) Safâ tepesinin yanında insanlarla görüşürken bir grup hanımla birlikte O'nun yanına gelmiştir.³²³ Hz. Peygamber'den (s) geçmişte yaptıklarının affedilmesini³²⁴ isteyerek iman eden Hind, kendisini tanıyan Allah Resûlü'ne bazı sorular sormuştur.³²⁵ Allah Resûlü, onu affederek, kendisini yaptıklarından dolayı kınamamıştır. Hind bt. Utbe'nin kendi tabiriyle "daha düne kadar düşmanı olan Allah Resûlü, ona herkesten daha sevgili olmuştur."³²⁶ Hatta özel bir oğlak kebabı hazırlayarak cariyesiyle Allah Resûlüne göndermiştir.³²⁷ Hz. Peygamber (s) onun hediyesini kabul edip koyunları için bereket duasında bulunmuştur.³²⁸

Mekke'in fethi Müslümanlar için önemli bir sevinç kaynağı olsa da Ensar'dan bazıları Allah Resûlü'nün Mekke'ye yerleşebileceğine dair endişeye kapılmışlardı. Hatta onun kendi vatanına ve insanlarına kavuştuğu için artık Medine'ye dönmeyeceği söylentisi Allah Resûlü'nün de kulağına gitmiş "*Allah'a sığınırım. Hayatımda sizinle, ölümüm de sizinle*" diyerek Ensar'ın gönlünü almış, vefâ duygusuna eşsiz bir timsâl olmuştur.³²⁹

³²¹ Hind bt. Utbe'nin hayatı ve konumu ile ilgili bkz. Hatice Nur Ertürk, "Cahiliye'den İslâm'a Cesaret Timsâli Bir Kadın Portresi: Hind bt. Utbe" **Siyer Araştırmaları Dergisi**, Say. 6, Temmuz/Aralık, 2019, s. 48-77.

³²² Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 1, s. 398; İbn Kesir, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, C. 6, s. 216. Hind bt. Utbe de, müslüman olmadan önce İslâm düşmanlığında elinden geleni ardına koymamıştı. Öyle ki, eşraftan bazı hanımlarla Uhud savaşına katılarak müşrikleri savaşa teşvik etmiş Vahşi'ye Hz. Hamza'yı öldürmesi halinde takılarını vermeyi vadetmiştir. Hz. Hamza'nın şehit edilmesiyle hıncını alamayan Hind onun naşına müslâ yaparak bir nevi savaş suçlusu konumundatdı. Bu ve benzeri sebeplerle sınırlı sayıdaki "kanı heder edilenler" arasında olan Hind, tanınmamak için yüzünü açmadan Hz. Peygamber'in (s) yanına gelmişti. Bayram Savaş, **Mekke Feth'inde Demi Heder Edilenler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, 2009.

³²³ Vakîdî, **Megâzi**, C. 2, s. 850.

³²⁴ Taberî, **Târîh**, C. 3, s. 62.

³²⁵ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 3, s. 189; Beyhâkî, **Delâilü'n-nübüvve**, C. 5, s. 100; İbn Kesir, **Sîre**, C. 3, s. 604; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 13, s. 391.

³²⁶ Beyhâkî, **Delâilü'n-nübüvve**, C. 5, s. 101.

³²⁷ Vakîdî, **Megâzi**, C. 2, s. 871.

³²⁸ Vakîdî, **Megâzi**, C. 2, s. 868; Hz. Peygamber'in (s) duasının bereketiyle kısa bir süre içinde koyunların yavrulayarak çoğaldığı, Hind bt. Utbe'nin de kendilerini İslâm'la şereflendiren Allah'a hamd ettiği zikredilir. Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 2, s. 398.

³²⁹ İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 319.

2.24. Cezîme Seriiyesi (Şevval 8 /Şubat 630) bağlamında Hz. Peygamber'in (s) Hâlid b. Velîd'e Yaptığı Dua

Hz. Peygamber (s) Mekke'nin fethinin akabinde civardaki bazı kabileleri İslâm'a davet amacıyla seriyyeler düzenlemiştir.³³⁰ Bunlardan birinde Ensar, Muhâcir ve Süleym oğullarından oluşan üç yüz elli kişilik bir grubun başına Hâlid b. Velîd'i tayin ederek Kinâne kabilesinin Cezîme koluna göndermiştir.³³¹ İslâm davetçisi birlik, Cezîme oğulları bölgesine gelince onlardan bir grubu silahlı olarak karşılarında bulmuşlardı.³³² İletişime geçildiğinde Cezîme kabilesi müslüman olduklarını ifade etseler de, bunu inandırıcı bulmayan Hâlid b. Velîd silahlarını bırakıp teslim olmalarını istemiş, akabinde onların esir edilmesini askerlerine emretmiştir.³³³ Hâlid b. Velîd ertesi sabah erkenden herkesin elindeki esiri öldürmesini söylemiştir.³³⁴

Hz. Peygamber (s) bu hadiseyi haber aldığı anda çok üzülmüş, ayağa kalkarak kibleye yönelmiş, ellerini semâya kaldırıp³³⁵ “Allah’ım! Hâlid’in yaptığından sana sığınıyorum”³³⁶ diyerek Rabbi’ne ilticâ etmiştir.³³⁷ Vakit kaybetmeden Hz. Ali’yi Cezîme oğullarından öldürülenlerin diyetlerini ödemek üzere bölgeye göndererek onların gönüllerini almış, böylelikle ciddi bir fitnenin önüne geçmiştir.³³⁸ Burada

³³⁰ Süheylî, **Ravdü'l-ünûf**, C. 4, s. 213.

³³¹ İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 542; Vâkîdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 881; İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 2, s. 148; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 2, s. 428.

³³² Kendilerine neden silahlı oldukları sorulunca “Bizim Araplar arasında düşmanlarımız var” diye savunma amaçlı silahlı olduklarını ifade etmişlerdi. İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 2, s. 234.

³³³ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 2, s. 148.

³³⁴ Seriiyede bulunan Muhâcir ve Ensar, Cezîme kabilesinin iman ettiklerine dair samimiyetlerine inandıkları için Hâlid’in emrini uygulamazken, Süleym oğulları emri uygulayıp ellerindeki esirleri öldürmüştür. Nitekim bu seriiyede bulunan ve hadiseyi aktaran Abdullah b.Ömer kendilerinin Müslüman olan kişileri öldürmekten kaçındıklarını, hatta ellerindeki esirleri serbest bıraktıklarını aktarmaktadır. Buhârî, **Sahîh**, Ahkâm, 35; Nesâî, **Sünen**, Âdâb, 17; Süheylî, **Ravdü'l-ünûf**, C. 4, s. 214.

³³⁵ Süheylî, **Ravdü'l-ünûf**, C. 4, s. 215.

³³⁶ İbn İshâk, **Ravdü'l-ünûf**, C. 4, s. 215. Hz. Peygamber’in (s) bu teberriyi üç kez tekrarladığı zikreder. Bkz.İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 542; Buhârî ise iki kez söylediğini rivayet etmektedir. Buhârî, **Sahîh**, Meğâzî, 58.

³³⁷ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 5, s. 221; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 10, s. 445; Buhârî, **Sahîh**, De‘avât, 58; İbn Hibbân, **es-Sîre**, C. 1, s. 342; Süheylî, **Ravdü'l-ünûf**, C. 4, s. 214.

³³⁸ Taberî, **Tarih**, C. 3, s. 68; Süheylî, **Ravdü'l-ünûf**, C. 4, s. 215; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 2, s. 234; İbn Kayyim, **Zâdü'l-me‘âd**, C. 3, s. 366.

dikkat çeken husus, Hâlid'in yaptığı bu tasarrufu onaylamayan; hatta bilakis kızan³³⁹ Allah Resûlü'nün onu cezalandırmaması, farklı görevlerde istihdâm etmeye devam etmesidir. Bunun sebebi muhtemelen Hz. Peygamber'in (s) Hâlid'in samimiyet ve kabiliyetine olan inancı olmalıdır.

2.25. Huneyn Gazvesi (8/630 Şevval) ve Hz. Peygamber'in (s) Bu Gazveye İlişkin Duaları

Mekke'nin fethinden sonra Hevâzin, Sakîf, Cüşem, Benî Hilâl gibi bazı kabileler, Müslümanlara karşı koymak için asker toplamaya başlamışlardı.³⁴⁰ Bu istihbaratı alan Hz. Peygamber (s) yaklaşık on iki bin kişiden³⁴¹ müteşekkil bir ordu hazırlayıp Huneyn'e³⁴² doğru yola çıkmıştır.³⁴³ Ashab, hem sayılarının çokluğuna güvenerek hem de geçmişte kazandıkları galibiyetleri düşünerek yine muzaffer olacaklarından neredeyse emindiler.³⁴⁴ Diğer yanda iyi organize olmuş dört bin³⁴⁵ savaşçının başında Hevâzin kabilesinin genç lideri Mâlik b. Avf, bu savaşı âdeta ölüm kalım meselesi kabul etmiş, savaş meydanına çoluk çocuk, kadın ve hayvanlarıyla³⁴⁶ gelip pusuya çekilmişti.³⁴⁷ Vadinin en gizli yerlerine konumlandırılan keskin okçular Müslümanların üzerine aniden saldırmışlardı.³⁴⁸

³³⁹ Şüphesiz bu olay ashab arasında da büyük tepki çekmiş, Hâlid'i kınamışlardı. Hatta kendisini eleştiren Abdurrahman b. Avf ile Hâlid arasında yaşanan münakaşada Hâlid ona ağır sözler söylemişti. Bu mesele kendisine akseden Hz. Peygamber (s), Abdurrahman b. Avf'ı koruyarak onun faziletini ortaya koyan ifadeler kullanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Süheylî, **Ravdü'l-ünûf**, C. 4, s. 216; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 2, s. 7.

³⁴⁰ İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 336; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 149.

³⁴¹ Zikredilen rakama birçoğu yeni müslüman olmuş iki bin kişiden oluşan Mekkeliler de dâhildi. İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 551.

³⁴² Huneyn, Mekke ile Taif arasında su olan bir bölgedir. Taberî, **Tefsîr**, C. 11, s. 387.

³⁴³ Hz. Peygamber'in (s) 100 zırh borç aldığı Saffan b. Ümeyye gibi henüz iman etmeyen müşrikler de Huneyn'e katılmışlardı. İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 550; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 4, s. 149.

³⁴⁴ “Allah birçok yerde bu arada Huneyn Savaşı'nda gerçekten size yardım etmiştir. O gün çokluğunuz sizi böbürlendirmiş, fakat bunun size hiçbir yararı olmamıştı; o yer geniş olmasına rağmen size dar gelmiş, nihayet geriye çekilmeye başlamıştınız.” Tevbe, 9/25.

³⁴⁵ Mukâtil, **Tefsîr**, C. 2, s. 165; İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 548.

³⁴⁶ İbn Kesîr, **Tefsîr**, C. 4, s. 126.

³⁴⁷ Malik b. Avf, Dureyd b. Simme adındaki tecrübeli, yaşı ilerlemiş hasta bir komutanı da yanında getirerek destek almış, ancak onun “kadın, çocuk ve malların savaş ortamına getirilmesinin yanlış olduğu” fikrine kulak vermemiştir. İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 548; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 336.

³⁴⁸ İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 340; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 2, s. 237.

Beklenmedik bu hamle karşısında ashab bocalamış,³⁴⁹ kısa süreli de olsa Müslüman saflarında bozgun yaşanmıştır.³⁵⁰ Bu kargaşada Allah Resûlü'nün yanında sebat eden az sayıda kişi arasında kuzeni Ebû Süfyan b. Hâris ve onun oğlu Cafer'in onu korumak için ölümüne savaştıkları bilinmektedir.³⁵¹ Allah Resûlü'nün yanında bulunan Hz. Abbas, yıllarca müşrik kalan, yanı sıra şiirleriyle Hz. Peygamber'e (s) eziyet eden³⁵² ve Mekke'nin fethinin hemen öncesinde müslüman olan Ebû Süfyan b. Hâris'e dikkat çekerek "Ey Allah'ın Resûlü 'bu senin kardeşin ve amcanın oğlu Ebû Süfyan b. Hâris'tir.³⁵³ Artık ondan razı ol" diyerek kopan bağları tazelemeye çalışmıştır. Hz. Peygamber (s) "*Şüphesiz öyle yaptım, razı oldum. Allah onun bana yaptığı her düşmanlığı bağışlasın*" diye dua etmiş ardından da ona "kardeşim"³⁵⁴ diye hitap ederek, onu bağışladığını ifade etmiştir.³⁵⁵

Resûlüllâh'ın (s), Huneyn'de oldukça zor anlar yaşadığı bilinmektedir. Yine de "*Allah'ım! Hamd Sana'dır, şikâyet Sana'dır. Yardım edecek olan Sen'sin*" diye Rabbi'ne ilticâ ettiği aktarılmaktadır.³⁵⁶ Bir ara "*Ey Allah'ım! Sen'den bana vadettiğinin gerçekleşmesini diliyorum, (düşmanlarımız) üstün gelmesin. Kâbe'nin Rabbine andolsun ki, onlar bozguna uğradılar*"³⁵⁷ diyerek yerden bir avuç taş alarak müşriklerin yüzüne attığı gelen haberler arasındadır.³⁵⁸

³⁴⁹ Bu bocalama esnasında aralarında Ensar'dan Enes'in annesi Ümmü Süleym'in de bulunduğu 100 kadar sahabî Hz. Peygamber'in (s) etrafından ayrılmayarak sebat etmişlerdi. Vakıdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 1023; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 342; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 2, s. 14.

³⁵⁰ İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 7, s. 398; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 20, s. 291.

³⁵¹ Belâzürî, **Ensâb**, C. 4, s. 296.

³⁵² Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ'-esmâ**, C. 1, s. 4.

³⁵³ Vakıdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 806; İbn Cevzî, **el-Muntazam**, C. 4, s. 201

³⁵⁴ Halime bt. Zueyb es-Sa'diyye onu da emzirdiği için Hz. Peygamber'in (s) sütkardeşi olan Ebû Süfyan (Muğîre b. Hâris), çocukluk ve gençlik yıllarını Allah Resûlü ile bir arada geçirmişlerdi. Hz. Peygamber'e (s) olan sevgisi ve bağlılığı nübüvvetle birlikte düşmanlığa dönüşmüş, h. 8. yıla kadar şiirleriyle ona eziyet etmekten geri durmamıştır. Huneyn'de kendisini affedip "kardeşim" deyince sevincinden ne yapacağını bilemeyen Ebû Süfyan b. Hâris, bineğinin üstünde oturan Allah Resûlü'nün ayaklarını öpmek istemiştir. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 4, s. 50; İbnü'l Esir, **el Kâmil fî't-târîh**, C. 1, s. 672.

³⁵⁵ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 4, s. 50.

³⁵⁶ Vakıdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 901; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 2, s. 242; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 2, s. 14.

³⁵⁷ Vakıdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 900; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 5, s. 66.

³⁵⁸ Vakıdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 899.

Ashab, Hevâzin kabilesinin saldırısıyla yaşanan şaşkınlığı kısa sürede üzerlerinden atarak karşı koymaya başlamış, yüce Allah'ın (cc) desteğiyle müminler gâlip gelmiştir.³⁵⁹ Hz. Peygamber (s), Ebû Âmir Ubeyd el-Eş'âri'ye sancak bağlayarak, onu kaçan Hevâzin askerlerinin arkasından yollamıştır.³⁶⁰ Ebû Âmir o gün dokuz müşrik öldürüp, diğer biriyle mübareze yaparken dizinden ciddi bir darbe almış kısa bir süre sonra da vefat etmiştir.³⁶¹ Vefatı öncesinde askerlerinin komutasını devrettiği yeğeni Ebû Mûsâ el-Eş'âri'den "Hz. Peygamber'e (s) selamını iletmesini ve kendisi için istiğfârda bulunmasını" talep etmiştir.³⁶² Ebû Musâ, amcasını şehit eden müşriği öldürdükten sonra Ebû Âmir'in kılıcını Hz. Peygamber'e (s) getirip onun dua talebini de iletmiştir.³⁶³ Hz. Peygamber (s) ellerini koltuklarının beyazlığı görülecek şekilde kaldırarak "*Allah'ım! Ebû Âmir'e rahmet et. Onu ümmetimin cennette makamı en üstün olanlarından eyle*" diye dua etmiştir.³⁶⁴ Ebû Musâ bu fırsatı değerlendirerek kendisi için de dua talebinde bulunmuştur. Allah Resûlü "*Allah'ım! Abdullah b. Kays'ın (Ebû Mûsâ el-Eş'ârî) günahlarını bağışla. Onu kıyamet gününde keremli bir yere koy*" diyerek onun dua talebini geri çevirmemiştir.³⁶⁵

Huneyn savaşında Hz. Peygamber'in (s) yanında bulunan Kureyşliler'den biri de Allah Resûlü'ne karşı nefretini içinde gizleyen ve onu öldürmek için fırsat kollayan Kureyş'li Şeybe b. Osman'dır.³⁶⁶ Kendi ifadesine göre, Hz. Peygamber'i (s) koruyan Hz. Abbas ve amcaoğlu Ebû Süfyan b. Hâris'ten dolayı ona zarar verme imkânı bulamamıştır.³⁶⁷ Bu durumu farkedene Allah Resûlü, onu yanına çağırması ve

³⁵⁹ "Bunun üzerine Allah, peygamberinin ve mü'minlerin üzerine kendi katından bir güven duygusu indirdi, bir de göremediğiniz askerler gönderdi ve böylece inkâr edenlerin cezasını verdi. İşte bu, inkârcıların hakettiği karşılıktır." Tevbe, 9/26.

³⁶⁰ Süheylî, **Ravdü'l-ünûf**, C. 4, s. 246.

³⁶¹ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 149.

³⁶² Buhârî rivayetinde dua "Allah'ım Ubeyd (kulunu) bağışla. Kıyamet gününde onun mekânını yarattığın çoğu insanın fevkinde eyle" şeklindedir. Buhârî, **Sahîh**, Meğâzî, 55.

³⁶³ Hz. Peygamber (s) Ebû Âmir'in silah, at gibi eşyalarını oğluna vermiştir. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 4, s. 358.

³⁶⁴ İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 563; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 4, s. 357; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 37, s. 542; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 4, s. 1705.

³⁶⁵ Müslim, **Sahîh**, Fedâil, 38.

³⁶⁶ Şeybe'nin bu nefretinde, Uhud'da babasının Hz. Hamza tarafından öldürülmesinin etkili oldu anlaşılmaktadır Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 2, s. 17.

³⁶⁷ İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 341.

elini Şeybe'nin göğsüne koyarak “Allah'ım! Ondan şeytanı uzak tut” diye dua etmiştir. Böylelikle sanki Hz. Muhammed kendisine dünyadaki her şeyden daha sevgili olmuştur. Savaş sonrası Şeybe Hz. Peygamber'in (s) yanına girdiğinde “*Senin istediğin şeyden daha hayırlısını murad eden Allah'a hamdolsun.*” diyerek Şeybe'nin hidâyetinden duyduğu memnuniyeti izhâr etmiştir.³⁶⁸

Huneyn'de olağanüstü gayret gösteren mücahitler arasında Allah Resûlü'nün halası Atîke'nin oğlu, Mahzumoğulları'ndan Abdullah b. Ebû Ümeyye³⁶⁹ (8/628-629) de bulunmaktaydı. Hz. Peygamber (s), onun Tâif ileri gelenlerinden Osman b. Abdullah'ı öldürdüğünü duyunca “*Allah! Abdullah b. Ebû Ümeyye'ye rahmet etsin*” diye dua etmiştir.³⁷⁰ Abdullah, bu duanın hemen akabinde yapılan Taîf kuşatmasında şehit olmuştur.³⁷¹

Allah Resûlü'nün çağrılıyla³⁷² toparlanan mücahitler çok zaman geçmeden Hevâzin kabilesini mağlup etmekle kalmamış,³⁷³ aralarında kadın, çocuk, deve ve koyunun bulunduğu birçok ganimet ele geçirmişlerdi. Hz. Peygamber (s) Huneyn'de ele geçirilen ganimetleri bir müddet beklettikten sonra ashâbı arasında bölüştürmüştür. Ancak, çoğu kısa zaman evvel müslüman olan Kureys'in ileri gelenlerine dağıttığı ganimet³⁷⁴ özellikle Ensar'ın, hususen de bazı gençlerinin

³⁶⁸ Şeybe'nin asıl niyeti, Huneyn'de ashâbın bocalayarak kaçışmasıyla etrafında az sayıda insan kalan Hz. Peygamber (s) 'e yaklaşarak onu öldürmektir. Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 14, s. 16.

³⁶⁹ Abdullah b. Ebû Ümeyye, Hz. Peygamber'in (s) Eşi Ümmü Seleme'nin baba bir kardeşi olması hasebiyle kayınbiraderidir. Mekke'nin fethine kadar Hz. Peygamber (s) 'e ve İslâm'a şiddetli karşı koyalardan. Mekke'nin fethi öncesinde Müslüman olmuştur. Huneyn'de müşrik liderlerden ve Müslümanlara karşı kuvvetleri toparlayanlardan biri Osman b. Abdullah'ı öldürünce Hz. Peygamber (s) onun için bu duayı yapmıştır. Vakıdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 911; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 158; ez-Zübeyrî, **Neseb**, C. 1, s. 315; Abdullah, gökten bir kitap inince ya da altından bir evinin olması halinde ancak Hz. Peygamber'e (s) iman edeceğini söyleyecek kadar ileri giden biridir. Bkz. Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 145.

³⁷⁰ Vakıdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 911.

³⁷¹ İbn Kuteybe, **Meârif**, C. 1, s. 136.

³⁷² Allah Resûlü, gür sesli olan amcası Hz. Abbas'dan ashâbına seslemesini istemiş, bu sayede kısa sürede mücahitler onun etrafında toparlanmıştır. İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 553; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 341; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 151.

³⁷³ İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 555.

³⁷⁴ Safvân b. Ümeyye iman etmesini teklif eden Hz. Peygamber'den (s) mühlet istemiş, o da istediği süreden fazlasını vererek kendisine düşünme imkânı sağlamış, yanı sıra ganimet hayvanlarından bir vâdi dolusu ona vermiştir. Mamafih Hz. Peygamber (s), Hakîm Hizâm, Hâris b. Kelede, Ebû Süfyan ve oğulları Yezid ve Muâviye'ye de yüzer deve vererek onları İslâm'a ısındırmak istemiştir. İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 379; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 152.

dikkatini çekmiş, hatta hoşnutsuzlukları sözlerine yansımıştır.³⁷⁵ Bu durumu öğrenen Hz. Peygamber (s), Ensar'ı ayrı bir yerde toplayarak “Ey Ensar topluluğu! İnsanlar koyun, develerle yurtlarına dönseler de siz Allah'ın Resûlü ile yurdunuza dönseniz razı değil misiniz?” deyince, sözlerinden pişmanlık duyan Ensar “Evet! Ey Allah'ın Resûlü hisse olarak senin bize düşmene razı olduk” diyerek ağlamaya başlamışlardır. Hz. Peygamber (s) bu cevaptan ziyadesiyle hoşnut olmuş “*Allah'im! Ensar'a, Ensar'ın evlatlarına, Ensar'ın evlatlarının evlatlarına rahmet et*” diye onlar için dua etmiştir.³⁷⁶

2.26. Fitne ve Beddua; Hz. Peygamber'in (s) Muhallim b. Cessâme'ye Duası

Hz. Peygamber'in (s) hicri sekizinci yılda yolladığı bir seriyye³⁷⁷ esnasında Câhiliye döneminden aralarında husûmet olan iki kişi arasında meydana gelen olay dikkat çekicidir. Muhallim b. Cessâme Leys kabilesine mensup olup, seriyye için sefere çıktıklarında karşılaştığı ve kendilerine selam vererek müslüman olduğunu bildiren³⁷⁸ Âmir b. Adbâd isimindeki Eşcâ kabilesinden birine saldırarak öldürmüştür. Muhallim, Câhiliye'den kalma bir düşmanlık sebebiyle attığı okla hasmını öldürmekle yetinmemiş, maktulün yanında bulunan malları da ganimet olarak almıştır.³⁷⁹ Bilahere, Hz. Peygamber (s), işlediği suçtan dolayı cezası infaz edilmek üzere yanına getirilen Muhallim'e adını sormuş, Müslüman olmasına rağmen böyle

³⁷⁵ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 154.

³⁷⁶ İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 588; Vakıdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 958; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 154; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 18, s. 255; Buhârî, **Sahîh**, Tefsir, 6; İbn Hibban, Hz. Peygamber'in (s) “Eğer hicret olmasaydı Ensar'dan olurum” ifadesini de burada zikretmektedir. Bkz. İbn Hibbân, **es-Sîre**, C. 1, s. 358; İbn-i Mâce, **Sünen**, Mukaddime, 11; Tirmizî, aynı duayı sonunda “Ensar kadınlarına da rahmet et” ziyadesiyle rivayet etmektedir. Tirmizî, **Sünen**, Menâkib, 25.

³⁷⁷ Bazı kaynaklar seriyyenin ismini vermezken Ebû Katade'nin de bulunduğu İdam bölgesine gönderilen bir gruptan bahsedilir. İbnü'l Esir, **Üsdü'l-gâbe**, C. 5, s. 71; Zehebî, bu hadiseyi Muhallim b. Cessâme seriyyesi başlığı altında hadiseyi aktarmaktadır. Bkz. Zehebî, **Siyeru a'lâm**, C. 2, s. 69.

³⁷⁸ “Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin. Size selâm verene dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek, “Sen mü'min değilsin” demeyin; çünkü Allah katında sayısız ganimetler vardır. Daha önceleri siz de böyleydiniz. Derken Allah size lütufta bulundu. Bu sebeple iyi anlayıp dinleyin. Hiç şüphe yok ki Allah, bütün yaptıklarımızdan haberdardır.” Nisâ, 4/94.

³⁷⁹ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 154; İbn Habîb, **Muhabber**, C. 1, s. 122; Taberî, **Tefsîr**, c. 7, s. 354; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 3, s. 888; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 2, s. 208; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 13, s. 353.

bir suç nasıl işlediğini, mümin olduğunu söyleyen bir insanı öldürmenin ne denli büyük bir suç olduğuna dikkat çekmiştir.³⁸⁰ Allah Resûlü'nün yanında bir yandan ağlayan, diğer yandan tevbe ettiğini söyleyen Muhallim'in³⁸¹ perişan hali olaya şahit olanlar tarafından aktarılmaktadır. Maktulün yakınları ve kabilesi kısas³⁸² olarak Muhallim'in öldürülmesi konusunda ısrar etmişler ve diyet vermeyi uygun bulan Allah Resûlü'ne zorlu bir süreç yaşatmışlardır. Nihayetinde Allah Resûlü, öldürülen şahsın yakınlarını diyete ikna edilebilmiştir.³⁸³ Böylelikle kabilelerin karşı karşıya gelebileceği büyük bir fitneden Müslümanlar korunmuştur. Kısastan kıl payı kurtulan Muhallim, Allah Resûlü'nden affedilmesi için dua istemiş ancak O, ellerini kaldırıp üç kez "*Allah'ım! Muhallim b. Cessâme'yi affetme!*" diyerek³⁸⁴ aksi bir ifade kullanmıştır.³⁸⁵ Hz. Peygamber'in (s) işlenen suçun büyüklüğüne karşı tepkisini ortaya koymak için bu tavrı göstermesi ihtimal dâhilindedir.

³⁸⁰ Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 920; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 480 İbn Hanbel, **Müsned**, C. 39, s. 307; Muhallim kendisini savunurken öldürdüğü kişinin korkudan İslâm selamı verdiğini söyleyip mazeret beyan etmiş, ancak Hz. Peygamber (s) "kişinin kalbinin bilinemeyeceği"ni söyleyerek onu haklı bulmadığını ifade etmiştir. Bkz. İbn Habîb, **Muhabber**, C. 1, s. 122; Ebû Dâvûd, **Sünen**, Diyat, 1; Belâzürî, **Ensâb**, C.1, s. 385.

³⁸¹ Olayın şahitleri Muhallim'in uzun boylu, esmer yapısını, Hz. Peygamber (s) in önünden ayrıldığında elbisesinden kanlar aktığını, gözyaşlarını elbisesinin bir ucuyla sildiğine dair bazı ayrıntıları da aktarmaktadır. İbn Hanbel, **Müsned**, C.18, s. 255.

³⁸² "*Yanlışlıkla olması dışında bir müminin bir mümini öldürmeye hakkı olamaz. Yanlışlıkla bir mümini öldüren kimsenin, mümin bir köle azat etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir, ancak ölünün ailesi o diyeti bağışlarsa o başka.*" ve âyetin devamı. Nisâ, 4/92.

³⁸³ Hz. Peygamber (s) ellisi seferde ellisi Medine'ye dönünce verilecek develerin diyet olarak kabul edilmesini teklif etmişti. Ancak, Gatafan reisi Uyeyne b. Hısn maktûl Eşcâî'nin hakkını savunarak Muhallim b. Cessâme'in öldürülmesini talep etmiştir. Temim Kabilesi lideri Akrâ b. Habîs de kabilesinden olan Muhallim'in öldürülmemesi için kıyasıya mücadele ederek Hz. Peygamber (s) 'i sıkıntıya sokmuştu. [Ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 39, s. 307; İbn Mâce, **Sünen**, Diyat, 4]; Ebû Dâvûd'la birlikte bazı müellifler, Hz. Peygamber'in (s) İslâm döneminde hükmettiği ilk diyet hadisesi olarak Muhallim'in öldürdüğü Eşcâî meselesini zikretmektedirler. Bkz. Ebû Dâvûd, **Sünen**, Diyat, 1; Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 385; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 4, s. 282.

³⁸⁴ Muhtemelen Muhallim b. Cessâme'nin kabilesinden olan bazı görgü tanıkları, Allah Resûlü'nün onun için gizli avf dilediğini zannettiklerini ifade ederler ki, bu konu da kaynaklarda net bir husus olmadığı anlaşılmaktadır. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 4, s. 282.

³⁸⁵ İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 690; Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 920; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 480; Ebû Dâvûd, **Sünen**, Diyat, 1; Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 385; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 4 s. 1462.

2.26. Hz. Peygamber'in (s) Tâif Kuşatması (8/630) Esnasında Yaptığı Dualar

Hz. Peygamber (s) Huneyn savaşının akabinde Müslümanlara karşı saldırı için hazırlık yapan Sakif kabilesinin meskûn olduğu Tâif şehrine doğru harekete geçmiştir. Öteden beri Sakif kabilesi, Hz. Peygamber (s) ve müslümanlara karşı Mekke'li müşriklerle birlikte hareket etmiş, düşmanca tavır almıştır. Bilahere Mekke'nin fethi gerçekleşince Taifliler, Hz. Peygamber'in (s) en kısa zamanda kendilerine yöneleceğini anlamıştı. Allah Resûlü sağlam surların arkasında direnen Sakif kabilesini yirmi gün kadar kuşatma altında tutmuştur. Ancak on iki şehit³⁸⁶ ve birçok yaralıya rağmen ne Tâif halkı teslim olmuş, ne de Müslümanlar surları aşabilmişlerdi.³⁸⁷ Belirsiz bekleyiş ve zaferin gerçekleşmemesi üzerine Allah Resûlü ashabıyla istişare yaparak kuşatmayı kaldırmaya karar vermiştir.³⁸⁸ Yıpratıcı bir süreç olan kuşatma sonrasında Tâif'ten ayrılırken bazıları Allah Resûlü'nden Sakif kabilesi için beddua etmesini istemişlerdi. Hz. Peygamber (s) ise “*Allah'ım! Sakif'e hidayet ver! Onları (dinine) kazandır*”³⁸⁹ diyerek, Tâif halkının hidayeti için dua etmiştir.³⁹⁰

³⁸⁶ Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdullah da on iki Tâif şehidi arasında zikredilmektedir. Abdullah b. Ebû Bekir kendisine isabet eden bir okla yaralanmış, rahatsızlığı bir müddet devam etmiştir. Hz. Peygamber'in (s) vefatından sonra, iyileşmeyen bu yara sebebiyle vefat etmiştir. Taif şehitleri için bkz. Vakıdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 937.

³⁸⁷ İbn Kesîr kuşatmanın bir ay sürdüğü rivayet edilmektedir. İbn Kesîr, **Sîre**, C. 3, s. 663.

³⁸⁸ Hz. Peygamber'in (s) Dil kabilesinden Nevfel b. Muâviye ile görüşmesinde onun “Ya Resûlallah tilki inine girmiştir. Eğer başında durursan yakalarsın. Bırakırsan sana zarar veremez.” dediği ve Allah Resûlü'nün kuşatmayı kaldırma kararı aldığı rivayet edilmektedir. Vakıdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 937.

³⁸⁹ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 6, s. 413; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 375; Tirmizî, **Sünen**, Menâkib, 74; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 14, s. 24.

³⁹⁰ Nitekim Sakif halkı çok geçmeden bir heyet göndermiş, bazı şartlar öne sürerek müslüman olmayı kabul edeceklerini bildirmişlerdi. Allah Resûlü (s) onların bazı isteklerini dikkate almakla beraber içki, faiz, Lât putuyla alakalı taleplerini kabul etmeyince Müslüman olmuşlar ve yurtlarına dönmüşlerdi.

2.27. Hz. Peygamber'in (s) Tebük Gazvesi'nde (9/630) Yaptığı Dualar

Hz. Peygamber (s), Suriye topraklarında Bizanslılar tarafından Medine üzerine bir saldırı yapılacağına dair bir duyum almıştı. Yaz mevsimine denk gelen Tebük seferi, insanların gölgeyi tercih ettiği, imkânların kısıtlı olduğu, sefer mesafesinin uzunluğu gibi sebeplerin yanı sıra, çok kuvvetli bir düşmana karşı yapıldığı için “zorluk savaşı/Gazvetü'l-usra” ismiyle zikredilmiştir.³⁹¹ Hz. Peygamber (s) tehlikeyi yerinde bertaraf etme düşüncesiyle ashabını cihâd için teşvik etmiştir.³⁹² Ancak çok istekli olmalarına rağmen kısıtlı imkânları sebebiyle sefere katılamayanlar da vardı. Başını münafıkların çektiği diğer bir grup ise Medine'de kalmak için mazeretler öne sürerken, kimileri de ganimet elde etmek için yola koyulmuşlardı.³⁹³ Böylesi bir süreçte münafıklar, ordunun ihtiyaçları için az da olsa infakta bulunan samimi müminleri küçümseyerek psikolojik yıpratma taktiğini uygulamaktan da geri durmuyorlardı.

Hz. Ebû Bekir, Abdurrahman b. Avf,³⁹⁴ Hz. Osman gibi ticaretle uğraşan zengin Müslümanlar mücâhitlerin teçhizatı için ciddi destek verenler arasında ilk akla gelenlerdir.³⁹⁵ Hz. Peygamber'in (s) âdeta seferberlik ilan ettiği bu süreçte infakta bulunan ashabına dualar yaparak teşvikte bulunduğu bilinmektedir. Hz. Osman için “*Allah'ım! Ben Osman'dan razı oldum. Sen de ondan razı ol.*” diye yaptığı dua bunlardan biridir.³⁹⁶ Diğer yandan Hz. Osman, Tebük Gazvesi esnasında açlıkla yüzyüze kalan askerler yiyecek tedarik etmiş, Hz. Peygamber (s) onun hakkında gazveye çıkmadan önce yaptığı aynı duayı yinelemiştir.³⁹⁷

³⁹¹ Vakıdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 1023; Beğâvî, **Meâlim**, C. 2, s. 397; İbn Hacer, **Fethu'l-bâri**, C. 1, s. 156.

³⁹² İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 597; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 396; Süheylî, **Ravdü'l-ünûf**, C. 4, s. 115.

³⁹³ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 4, s. 376.

³⁹⁴ Taberî, **Tefsîr**, C.11, s. 592.

³⁹⁵ Örneğin Hz. Ebû Bekir elinde bulunan malının hepsini, Abdurrahman b. Avf 4000 dirhem ve Hz. Osman binlerce askere tekabül eden ve ordunun üçte birini teçhiz edecek ölçüde en büyük yardımı yapmışlardır. Bkz. Mukâtil, **Tefsîr**, C. 2, s. 185.

³⁹⁶ İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 396; Belâzürî, **Ensâb**, C. 5, s. 491; Kilâî, **İktifâ**, C. 1, s. 548.

³⁹⁷ İbn Abdîrâbîh, **İkdü'l-Ferîd**, C. 5, s. 37; Şamî, **Sübül'ül-hüdâ**, C. 7, s. 227.

Hazırlıklar tamamlanıp Tebük’e doğru sefere çıkarken insanlar sefer iştirak konusunda farklı konumlardaydı. Hz. Peygamber’e (s) gelip binek, malzeme gibi ihtiyaçlarının karşılanmasını isteyen, cihâd iştiağıyla gözleri yaşlı (bekkâûn) müminler, geçersiz mazeretler öne sürerek geride kalan münafıklar, sefere ganimet kazanma hevesiyle katılan münafıklar, yola çıkmayı istediği halde geciken, ancak bir türlü buna muvaffak olamayan samîmi müminler ve Hz. Peygamber’le (s) birlikte sefere çıkanlar bunlar arasında sayılabilir. Hz. Peygamber (s), sefere katılmanın iman bağlamında önemli bir eşik olduğu aktarmayı murat etmiş, samimiyetten uzak, mazeretlere sığınarak, izin isteyenleri bile geri çevirmemiştir.³⁹⁸

Ensar’dan Sad b. Hayseme yola gecikmeli olarak çıksa da arkadaşlarına yetişmiştir.³⁹⁹ Rivayetlere göre Hz. Peygamber (s) seferde zaman zaman geriye bakar bir karaltı gördüğünde “*Sa’d b. Hayseme olsa (olmasını dilerim)*” diye dua ederek, gönlünden geçeni dillendirmiştir.⁴⁰⁰ Sa’d b. Hayseme, Hz. Peygamber’in (s) yanına ulaştığında yaşadığı gel gitleri onunla paylaşmış Hz. Peygamber (s) de “Ebû Hayseme, sen helâke yaklaşmıştın” diyerek cihaddan geri kalmanın ne büyük bir risk olduğuna dikkat çekmiş, ardından ona hayır duada bulunmuştur.⁴⁰¹

Hz. Peygamber (s) İslâm ordusuna bineğiyle ilgili yaşadığı bir sorundan dolayı gecikmeli katılan Ebû Zer (32/653) için de (uzaktan gelen bir binitli görünce) “*Ebû Zer olsa (olmasını dilerim)!*” ifadesini kullanmıştır. Gelen kişinin Ebû Zer olduğu kendisine haber verilince “*Allah Ebû Zer’e merhamet etsin. O yalnız başına yürür, yalnız başına ölür,*⁴⁰² *ve yalnız başına ba’s (dirilir) olur.*” şeklinde dua ettiği bilinmektedir.⁴⁰³ Allah Resûlü’nün yine Ebû Zer için “*Allah’ım! Ebû Zer’e mağfiret*

³⁹⁸ Cemalettin Vatandaş, **H. Muhammed (s) ’in Hayatı**, Pınar Yayınları, İstanbul, 2017, s. 441.

³⁹⁹ Vakıdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 998.

⁴⁰⁰ İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 398.

⁴⁰¹ İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 606.

⁴⁰² Bilindiği üzere Ebû Zer, Hz. Osman’nın hilafetinde Medine’nin Mekke yolu üzerinde bulunan Rebeze köyünde iskân ettirilmiş ve orada vefat etmişti. Cenaze namazı, yoldan geçen kabilede bulunan Abdullah b. Mes’ud’un da aralarında olduğu bir grup Müslüman tarafından kılınmıştır. İbn Mes’ud, yanındakilere Hz Peygamber’in Ebû Zer için yaptığı bu duayı hatırlatarak, ağlamıştır. İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 398; Süheylî, **Ravdü’l-ünûf**, C. 4, s. 321.

⁴⁰³ İbn İshâk, **es-Sîre**, C.1, s. 602; Süheylî emir lafzı olarak söylenmiş bu ifadenin dua manasında olduğuna işaret etmektedir. Süheylî, **Ravdü’l-ünûf**, C. 4, s. 321.

et, onun tevbesini kabul eyle” duasını ettiği kaynaklarımızda zikredilmektedir.⁴⁰⁴ Hz. Peygamber’in (s) “geride kalanlar”⁴⁰⁵ olarak tabir edilen savaşa katılamayanlar için “Allah’ım! Geride kalanları bağışla” diye dua ettiği Ebû Meryem Mâlik b. Rebîa es-Selûlî’nin rivayet ettiği bir haberdur.⁴⁰⁶

Tebük seferi bağlamında diğer bir dua Müzeyne kabilesinden olan Abdullah Zülbicâdeyn için olmuştur. Abdullah, Medine yakınlarında meskûn olan Müzeyne kabilesindendir. Amcasının himayesinde yetişmiş olan Abdullah, Hz. Peygamber’e (s) iman etmiş, Medine’ye onun yanına gelmek istemiştir.⁴⁰⁷ Onun Hz. Peygamber’e (s) tabî olup din değiştirmesine şiddetle karşı çıkan amcası, Abdullah’ın elindekileri üzerindeki elbiseye varıncaya kadar almış, Medine’ye gitmesini engellemek istemiştir. Giyeceği başka bir kıyafeti olmayan Abdullah, annesinin kaba bir kumaş/kilim/çul parçasını ikiye bölerek örtünmesi için vermesiyle⁴⁰⁸ ancak Allah Resûlû’ne gelebilmiştir. Abdullah Tebük seferine çıkarken Hz. Peygamber’den (s) kendisine şehitlik nasip etmesi için Allah’a dua etmesini istemiştir. Allah Resûlû bilakis “Allah’ım! Onun kanını kâfirlere haram kıl” diye farklı bir dua etmiştir.⁴⁰⁹ Sefer esnasında rahatsızlanarak vefat eden Abdullah’ın defin işlemi⁴¹⁰ bizzat Hz

⁴⁰⁴ Zehebî, Siyeru a’lâm, C. 2, s. 60.

⁴⁰⁵ المتخلفين tabiri hicretten, Bedir, ve bazı savaşlardan geri kalanlar için kullanılsa da burada Semânî’nin tefsirinde aldığı bağlamda zikretmenin uygun olacağını düşündük. Ebû’l Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdülcebbâr b. Ahmed es-Sem’ânî, (ö. 489/1096), Tefsîri’l- Kur’ân, Yasir b. İbrahim vd., Dârü’l-Vatan, Riyâd, 1418/1997, C. 2, s. 313.

⁴⁰⁶ İbn Sa’d, Tabakât, C. 7, s. 54.

⁴⁰⁷ Abdullah Zülbicâdeyn, Allah Resûlû’nün isteği üzerine onun yanında Medine’de kalıp İslâm’ı, Kur’ân’ı öğrenmiştir. Öyle ki, onun mescidde sesli ve sık sık Kur’ân okuması insanları rahatsız etmiş, hatta Hz. Ömer bile bu durumu Allah Resûlû’ne ileterek serzenişte bulunmuştur. Hz. Peygamber (s) “Onu bırak, o Allah ve Resûlû’ne muhacir olarak hicret etti” diyerek bir nevi onu kollamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Vakıdî, Meğâzî, C. 3, s. 1013.

⁴⁰⁸ Diyarbekrî, Târîh, C. 2, s. 129.

⁴⁰⁹ Rivayete göre Hz. Peygamber (s), semure ağacından bir dal parçasını Abdullah’ın pazusuna bağlayarak bu duayı yapmıştır. Onun şehitlik talebine karşın Allah Resûlû’nün duası farklı olunca “Ey Allah’ın Resûlû! Ben bunu kastetmemiştim” demiş, Hz. Peygamber (s) “Allah yolunda cihada niyetle yola çıktığında sen humma (ateşli hastalık) veya bir böcek ısırıp da vefat etsen yine şehitsin. Ne suretle olursa olsun gerisini düşünme” diyerek niyetin şehâdetteki önemine dikkat çekmiştir. Gerçekten de Abdullah, Tebük’e vardıklarında hummaya yaklanarak vefat etmiştir. Vakıdî, Meğâzî, C. 3, s. 1014; Makrîzî, İmtâ’u’l-esmâ, C. 14, s. 54.

⁴¹⁰ Semhûdî, Hz. Peygamber’in (s) kabrine indiği ikisi erkek, üç hanım’dan bahisle; Hatice bt. Huveylid ve onun oğlu, Ümmü Rûmân (kayınvaldesi), Fâtıma bt. Esed (yengesi), bir de Abdullah Zülbicâdeyn’i zikretmektedir. Bkz. Semhûdî, Ebû’l-Hasan Nureddin Ali b. Abdullah b. Ahmed (ö. 911/1506), Vefâü’l-vefâ bi ahbâri dâri’l-Mustafâ, 4c. , Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 1419, C. 3, s. 86; İbn Mes’ud’un bildirdiğine göre defin işleminde kabre inen Allah Resûlû “Kardeşinizi

Peygamber’le (s) yakın dostları Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer tarafından gerçekleştirilmiş, hadise buna tanık olan İbn Mes’ûd tarafından aktarılmıştır.⁴¹¹ Abdullah Zülbicâdeyn’in tedfîn işleminden sonra Allah Resûlü ellerini açıp “*Allah’ım! Ben bundan (Abdullah) razı olarak geceledim. Sen de razı ol*” şeklinde dua etmiştir.⁴¹²

Tebük gazvesinde bir ara mücahitler susuzluk çekmişlerdi. Yol üzerinde Müşakkak denilen bir vadide az bir su olduğu biliniyordu. Allah Resûlü de olabildiğince insanlara eşit paylaştırabilmek için bu vadideki suya ilk ulaşanın kendisi gelinceye kadar sudan almaması uyarısında bulunmuştur. Nitekim münafıklardan birkaç kişi suyun olduğu yere gidip suyu tüketmişlerdi. Allah Resûlü bu duruma kızmış, bunu yapanları sorduğunda isimleri zikredilince, onlara beddua etmiştir.⁴¹³

Yine Tebük seferinde Hz. Peygamber (s), Useyd b. Hudayr’ı su aramaya göndermiştir.⁴¹⁴ Useyd, Beliy kabilesinden sucu bir kadına rastlayınca, ondan su alıp getirmişti. Hz. Peygamber (s) suyun üzerine bereket duası yaptıktan sonra insanları içmeye davet etmiştir. Bütün askerler kendileri ve hayvanları sudan kanarak içmiş hatta kaplarına da doldurmuşlardı.⁴¹⁵

Allah Resûlü, Tebük’te her türlü güçlüğü göğüs geren ashabına oldukça hassas tavsiyeler içeren bir hutbe⁴¹⁶ irâd etmiş ve sözlerini şöyle tamamlamıştır: “Allah zorluklara sabredip katlanan kimsenin ecrini kat kat arttırır. Allah’a isyan eden ve kendisine karşı koyan kişiyi ise Allah, azaba uğratar. *Allah’ım! Beni ve*

bana verin (yaklaştırın) diye” Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’e seslenmişti. İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 3, s. 1003.

⁴¹¹ İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 606, İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 404; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü’l-eser**, C. 2, s. 70; Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 2, s. 70.

⁴¹² İbn Mes’ud şâhid olduğu manzara üzerine “keşke kabir sahibinin yerinde ben olsaydım” diyerek yapılan duaya ne denli imrendiğini itiraf etmiştir. Vakıdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 1014, İbn Hibbân, **es-Sîre**, C. 1, s. 372.

⁴¹³ İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 403.

⁴¹⁴ Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 2, s. 73.

⁴¹⁵ Vakıdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 1041, 1042; Şâmî, **Sübülü’l-hüdâ**, C. 4, s. 465.

⁴¹⁶ İçeriğiyle çok önemli hususlara temas eden hutbenin tamamı için bkz. Vakıdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 1016.

ümmetimi bağışla. Allah'ım! Beni ve Ümmetimi bağışla! Allah'ım! Beni ve Ümmetimi bağışla! Kendim ve sizin için Allah'tan bağışlanma diliyorum."⁴¹⁷

Tebük gazvesi dönüşünde savaştan geri kalan bazı münafıklar Hz. Peygamber'e (s) gelerek mazeretlerini bildirmişlerdi.⁴¹⁸ Allah Resûlü, ileri sürdükleri mazeretleri sorgulamamış, onların beyanlarını kabul ederek kendileri için mağfiret dilemiştir.⁴¹⁹

2.28. Hz. Peygamber'in (s) Cerîr b. Abdullah el-Becelî'yi (10/632) Zü'l-Halasa Putunu Yıkma ile Görevlendirmesi ve Ona Yaptığı Dualar

Cerîr b. Abdullah,⁴²⁰ Hicrî 10 senesinde kabilesi Becîle'den Müslüman olan yüz elli kişiyle birlikte Medine'ye gelmiştir.⁴²¹ Hz. Peygamber (s) ona yaşadıkları bölgede civar kabilelerin putu olan Zü'l-Halasa'yı⁴²² sormuş, "Beni ondan kurtarmaz mısın?" diyerek⁴²³ adı geçen putu yıkması için onu teşvik etmiştir. Ardından Allah Resûlü, Cerir b. Abdullah'ı iki yüz civarında Ahmesî'nin⁴²⁴ başına geçirerek "Yemen

⁴¹⁷ İbn Kayyim, **Zâdü'l-me'âd**, C. 3, s. 474; İbn Kesîr, **Bidâye**, C. 7, s. 170; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 2, s. 59; Şâmî, **Sübülü'l-hüdâ**, C. 4, s. 452.

⁴¹⁸ "Onların yanlarına döndüğünüz zaman da size özür beyan edeceklerdir. De ki: "Boşuna mazeret ileri sürmeyin, size asla inanmayız, çünkü Allah yaptıklarınızın içyüzünü bize bildirmiştir. Bundan böyle de Allah ve Resûlü de yapıp ettiklerinizi görecektir; sonra gizli açık her şeyi bilen huzuruna çıkarılacaksınız ve O size neler yapmış olduğunuzu haber verecek." Tevbe, 9/94.

⁴¹⁹ Vakîdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 1049.

⁴²⁰ Hz. Peygamber'in (s) vefatından kırk gün önce müslüman olduğu zikredilen Cerîr b. Abdullah, uzun boylu, Hz. Ömer'in tabiriyle "bu ümmetin Yusuf'u, Câhiliyede ve İslâm döneminde seyyidliği devam eden kişi" olarak bahsedilmektedir. Kettâni, **et-Terâfîb**, C. 2, s. 467.

⁴²¹ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 1, s. 347; Cerîr'in Ramazan ayında Medine'ye gelmiştir. İbnü'l Esir, **el-Kâmil fi't-târîh**, C. 2, s. 168; Hz. Peygamber'in (s) kendi kavminden bir heyetle geldiğinde Cerîr için "Allahım! Onun gönlünü İslâm'a aç. Onu Ridde ehlinde yapma" diye dua ettiği de bildirilmektedir. Kilâî, **İktifâ**, C. 2, s. 87; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 2, s. 122.

⁴²² Zü'l-Halasa, Arap Yarımadası'ndaki birçok beyt ve kâbe gibi, Yemen'in Kâbe'si olarak bilinirdi. Ahmed İbrahim eş-Şerif, **Mekke ve Medine fi Cahiliyye ve ahdi Resulillâh (sav)**, Daru'l-Fikr el-Arabî, 1985. s. 184.

⁴²³ İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 1, s. 237.

⁴²⁴ Aslen Mekkeli ve onlarla akrabalık ve ittifak yoluyla bağ kuran kimselere verilen ad. Ahmesilik için bkz. Şevket Kotan, Câhiliye Dönemi Mekke Dini: Ahmesilik, **Kurân'ın Anlaşılmasına Katkı Açısından Kur'ân Öncesi Mekke Toplumu (Sempazyum)**, Temmuz/2011, s. 178.

Kâbesi” olarak anılan Zü’l-Halesa⁴²⁵ putunu yıkmak üzere görevlendirmiştir.⁴²⁶ Ancak Cerîr b. Abdullah, “Ey Allah’ın Resûlü! Ben at üstünde duramıyorum” şeklinde çekincesini ifade etmiştir.⁴²⁷ Hz. Peygamber (s) onun göğsüne hızlıca vurup “Allah’ım! Onu (at üstünde/ doğru yolda) sabit tut. Onu hidayete eren ve hidayete yönlendiren(ler)den eyle” diye dua etmiştir.⁴²⁸ Cerir, Zü’l-Halesa putunu yıkarak aldığı görevi başarıyla yerine getirmiş,⁴²⁹ bu haberi müjdelemek üzere Ahmesîler’den Ebû Ertat’ı Hz. Peygamber’e (s) göndermiştir.⁴³⁰ Hz. Peygamber (s) onların yaptığı görevden hoşnut olmalı ki Ahmesî süvarileri için “Ahmesîlerin atları ve süvarileri mübarek olsun!” diye dua etmiştir.⁴³¹

2.29. Hz. Peygamber’in (s) Vedâ Haccı (10/ 631) Esnasında Yaptığı Dualar

Hz. Peygamber (s) muhtelif bölgelere elçiler gönderip, halkı hac için davet ettikten sonra 11 Zilhicce/ 632’de (Şubat)⁴³² ayında Medine’den ayrılarak Mekke’ye gitmek üzere yola çıkmıştır. İslâm Tarihi’nde “Vedâ Haccı” olarak isimlendirilen bu hac Hz. Peygamber’in (s) İslâm döneminde yaptığı tek haccı olmuştur. Arap yarımadasının birçok yerinden gelen Müslümanlar ki, sayıları yüz bini aşıyordu, Allah Resûlü ile bir araya gelme imkânı bulmuştur. Bu sayede başta hac ibadeti olmak üzere İslâm’ı onun dilinden dinleyerek uygulamalı olarak görmek, sorularını, sorunlarını Hz. Peygamber’e (s) ulaştırmak imkânı bulmuşlardır. Diğer yandan Hz.

⁴²⁵ Ebû’l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr el-Kelbî el-Kûfî (ö. 204/819 [?]), **Putlar Kitabı**, çev. Beyza Düşüngen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, [t.y.], Ankara, s. 40, 46.

⁴²⁶ Müslim, **Sahîh**, Fedâil, 29; İbn Hibbân, **es-Sîre**, C. 1, s. 386.

⁴²⁷ İbn Sa’d, **Tabakât**, C.1, s.347 ; Buhârî, **Sahîh**, Edeb, 28; Süheylî, **Ravdü’l-ünûf**, C. 1, s. 197.

⁴²⁸ Buhârî, **Sahîh**, De’avât, 19; Süheylî, **Ravdü’l-ünûf**, C. 1, s. 197.

⁴²⁹ Cerîr ve arkadaşları putun bekçileri ve koruyucuları olan Bâhila kabilesinden yüz, Has’am’dan iki yüz kişiyi etkisiz hale getirmek suretiyle ancak Zü’l-halasa putunu ve tapınağını yıkıp yakabilmişlerdi. İbn el-Kelbî, **Putlar Kitabı** s. 41.

⁴³⁰ Buhârî, **Sahîh**, Cihâd, 192.

⁴³¹ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 31, s. 540; Buhârî, **Sahîh**, Cihâd, 153.

⁴³² Hz. Peygamber’in (s) Medine’den Zilkade’nin bitimine 5 gece kala 22 Şubat 10/ 622 cumartesi günü ayrılmıştı. Mekke’ye varışı ise 4 Zilhicce /2 Mart Pazar günü olarak tespit edilmektedir. Şulul, **İslam Tarihi ve Medeniyeti**, C. 1, s. 833; Apaydın ise, Medine’den çıkış aynı gün olmakla bereaber, Mekke’ye varışı 1 Mart pazartesi olarak tespit etmiştir. Mehmet Apaydın, **Siyer Kronolojisi**, Kuramer, İstanbul, 2018, s. 697.

Peygamber (s) sanki bu buluşmanın ümmetiyle son birlikteliği olduğunu hissederek bunu davranış ve sözlerine yansıtmıştır.

Allah Resûlü Medine'den ayrıldıktan sonra yolda mütemadiyen kendilerine katılan kalabalık bir topluluk eşliğinde, yaklaşık dokuz günde Mekke'ye ulaşmıştır. Medine yakınlarındaki mikât bölgesi olan Zülhuleyfe'de ihramını giyerek hac için niyet eden Hz. Peygamber (s) *“Ey Allah'ım! Davetine icabet ediyorum. Senin her emrine amadeyim. Senin eşin ortağın yoktur. Hamd Senin, mülk Senindir. Senin eşin ve ortağın yoktur.”* diyerek telbiye duasını getirmeye başlamıştır.⁴³³

H. Peygamber (s) hicret sonrası kaza umresi ve fetih sürecinde birkaç gün Mekke'de bulunabildiği gözönüne alınacak olursa; özellikle Kâbe'ye ne denli özlem duyduğunu anlamak zor olmasa gerektir. Şehre girerken yukarı (üst) tarafta kalan Keldâ bölgesinden ilerleyen Allah Resûlü, Benî Şeybe kapısından Harem'e girmiş, Kâbe'yi gördüğünde ellerini kaldırarak *“Allah'ım! Bu Beyt'in (Kâbe) şerefini, azametini, değerini, faziletini, saygınlığını, iyiliğini arttır”*⁴³⁴ diye dua etmiştir. Ardından Kâbe'yi tavaf ederek son iki rükûn arasında *“Allah'ım! Bize dünyada ve ahirette iyilik ver. Bizi ateş azabından koru”* şeklinde namazda teşehhüd sonrası zikredilen duayı okumuştur. İslâm kaynaklarında “Hz. Peygamber'in (s) Hacı” ve benzeri başlıklar altında onun Kâbe'ye girdikten sonra her köşesinde tekbir getirip, dua ettiğine⁴³⁵ dair birçok rivayet bulunmaktadır.

Haccın diğer önemli menâsiklerinden biri de kurban kestikten sonra saçların kısaltılması ya da traş edilmesidir. Umretül Kazâ'da olduğu gibi Hz. Peygamber (s) *“Allah saçını traş edenleri bağışlasın”* diye dua ettiğinde ashab “kısaltanlara” da

⁴³³ Malik b Enes, **Muvattâ**, Menâsik, 12; İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 3, s. 225; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 4, s. 481; C. 41, s. 221; C. 44, s. 578; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 3, s. 1203; Nesâî, **Sünen**, Hac, 54; Süyûtî, **ed-Dürri'l-mensûr**, C. 1, s. 543.

⁴³⁴ Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 1097; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 177; İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C.3, s. 437 Şâmî, **Sübülü'l-hüdâ**, C. 8, s. 462.

⁴³⁵ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 5, s. 78; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 4, s. 341; İbn Kesîr, **Sîre**, C. 3, s. 574; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 2, s. 110.

demiş ancak üç kez tekrarlandıktan sonra “Allah kısaltanları da bağışlasın” diye buyurmuştur.⁴³⁶

Allah Rasûlü, Zilhicce’nin 9. günü Arafat’ta haccın en önemli menâsiklerinden biri olan “vakfe” yapmıştır.⁴³⁷ Hz. Peygamber (s) Vedâ Haccı’nda güneşin zevâlinde batışına kadar Urene Vadisi’ne yakın olan bölgede dua etmiş, zaman zaman ellerini göğsüne kadar yükselterek Rabbine tazarruda bulunmuştur.⁴³⁸ Allah Resûlü “Hac ve umreye gidenler Allah’ın elçileridir. Allah onların dualarını kabul eder. Onlar Allah’tan günahlarının bağışlanmasını isterlerse Allah onları bağışlar” buyurarak içinde bulunulan zaman ve mekânın değerine dikkat çekmiştir.⁴³⁹ Arafat’a giderken⁴⁴⁰ çok sevdiği on sekiz yaşlarında olan Üsâme b. Zeyd’i tergisine alarak birlikte yol almıştır. Allah Resûlü bu süreçte bir elinde devenin yularını tutarken diğer elini kaldırarak dua ettiği zikretmiştir.⁴⁴¹

Allah Resûlü “Duaların en hayırlısı arefe günü yapılandır.” buyurarak insanları dua’ya teşvik etmiş, o günün bereketinden müstefid olamaya işaret etmiştir.⁴⁴² Onun Arafat’ta vakfe yaparken “benim ve benden önceki peygamberlerin duası “Allah’tan başka ilah yoktur. Sadece O vardır. O birdir. O’nun ortağı yoktur. Hüküm O’nun’dur. Her türlü eksiksiz övgüler O’na mahsustur. O’nun her şeye gücü yeter.”⁴⁴³ “Allah’ım! Haccımı makbul (kabul edilmiş) eyle”⁴⁴⁴ şeklinde dualar etmiştir. Hz. Peygamber’in (s) en güzel dua mekânlarından olan Arafat’ta daha önce yaptığı bazı genel duaları da tekrarladığı anlaşılmaktadır.

⁴³⁶ Abdürezzâk, **Tefsîr**, C. 3, s. 214; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 29, s. 51; Dârimî, **Sünen**, Menâsik, 64; İbn-i Mâce, **Sünen**, Menâsik, 71; Müslim, **Sahîh**, Menâsik, 55.

⁴³⁷ İslâm öncesi dönemde Kureyş ve anlaşmalıları kendilerini Harem ehli görür, şereflerine binaen Arafat vakfesini Müzdelife sınırları içinde yaparlardı. Hz. Peygamber (s) Arafat’ta vakfeyi yaparak bu âdeti Hz. İbrahim’in geleneği üzerine aslına rucû ettirmiş oldu. İbnü’l-Cevzî, **Zâdü’l-me’âd**, C. 1, s. 166; Cevâd Ali, **Mufasssal**, C. 11, s. 361; Berrû, **Târihü’l-Arab**, s. 301

⁴³⁸ Şâmî, **Sübülü’l-hüdâ**, C. 8, s. 471.

⁴³⁹ İbn-i Mâce, **Sünen**, Menâsik, 5.

⁴⁴⁰ Şulul, Arefe gününü 7 Mart Cuma, Apaydın ise 6 Mart Cuma olarak tespit etmektedir. Şulul, **İslâm Tarihi ve Medeniyeti**, C. 1, s. 833; Apaydın, **Siyer Kronolojisi**, s. 697.

⁴⁴¹ Nesâî, **Sünen**, Hac, 202.

⁴⁴² Süyûtî, **ed-Dürri’l-mensûr**, C.1, s. 547.

⁴⁴³ Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 1104; Tirmizî, **Sünen**, Dua, 122; Serahsî, **Mebsût**, C. 4, s. 17.

⁴⁴⁴ Kâdî İyâd, **Şifa**, C. 1, s. 164; Şâmî, **Sübülü’l-hüdâ**, C. 8, s. 468.

H. Peygamber (s) hac sürecinde ümmeti için duayı eksik etmemiştir. Aşab bayramdan bir gün önce Arafat'tan dönerken Allah Resûlü'n zgn görmüşler, ertesı gün ise neşeli ve sevinçli olduğunu farkedince sebebini sormşlardı. H. Peygamber (s) "Dn Allah'tan (cc) bir şey dilemiştim, ancak kabul edilmemişti. O da birbirinizin üzerinizdeki haklardı (affedilmesiydi).⁴⁴⁵ Bugün Cebrâil gelip 'Rabbin sana selam ediyor ve insanların birbirleri üzerindeki haklarını tarafımdan karşılık vererek telafı edeceğim' buyurduğunu aktararak mutluluğunun sebebini müjdelemiştir.⁴⁴⁶

"Vedâ Haccı" olarak bilinen, İbn Abbas gibi bazı sahabilerin ise "İslâm Haccı" olarak isimlendirdiği bu hadise, Allah Resûlü'nün ümmetiyle son buluşmasıdır. Aslında birden fazla hitabın biraraya gelmesinden oluşan Vedâ hutbesi, müslümanlara hak ve sorumluluklarını hatırlatan ve âdetâ H. Peygamber'in (s) beraberindeki aşabına ve ümmetin geneline yaptığı bir vasiyet mahiyetindedir.⁴⁴⁷ Resûlüllah (s) Vedâ Haccı'nda belki hayatta ilk ve son kez karşılaşacağı birçok Mminle buluşmuştur. Kendisine yöneltilen talepleri sabırla dinlemiş, sorulara cevap vermiştir. Bir adam kalkıp "Ya Resûlüllah ben yalancı, ktlklere bulaşan biriyim, çok da uykucuyum" deyip dua talep edince "*Allah'ım! Onu doğruluk ve imanla rızıklandır. Ondan uykuyu gider*" diye dua etmiştir. Diğer bir adam ise kendinde bulunan yalan, nifak gibi kötü hasletlerinden şikyetlenince H. Ömer dayanamayıp "kendini rezil etti" diye adamı kınamıştır. H. Peygamber (s) tebessüm ederek "Dünyada rezil olmak ahirette rezil olmaktan iyidir" dedikten sonra adamın kötü hasletlerini gidermesi için Allah'a dua etmiştir.⁴⁴⁸

O günün şartlarına göre hacca gelenlerin sayısının yaklaşık yüz kırk bin⁴⁴⁹ olduğu düşünülünce, insanların H. Peygamber'e (s) yaklaşmak için zorlandıklarını,

⁴⁴⁵ Burada H. Peygamber'in (s) kulların birbirleri üzerindeki haklarının affedilmesini Allah'tan (cc) dilediği ifade ediliyor olmalıdır.

⁴⁴⁶ Süyûtî, **ed-Dürrü'ı-mensûr**, C. 1, s. 552.

⁴⁴⁷ Hamidullah, **İslâm Peygamber'i**, s. 231; Vedâ Hutbesinin içeriği ve verdiği mesajları değerlendirmek açısından bkz. Adnan Adıgüzel, "Vedâ Hutbesindeki Temel Prensipler ve Kur'n Temelleri, **Diyanet İlmî Dergi**, C. 52, Say.3, Ocak 2016, s. 81-106.

⁴⁴⁸ Taberî, **Tarih**, C. 3, s. 190; Nsbri, **şerefu'l-Mustafâ**, C. 3, s. 128; Beyhâkî, **Delâilü'n-Nübüvve**, C. 7, s. 179; Kili, **İktifâ**, C. 2, 43.

⁴⁴⁹ Hamidullah, **İslâm Peygamber'i**, s. 231.

fırsat kolladıklarını tahmin etmek zor olmasa gerektir. Hâris b. Amr es-Sehmî, Vedâ Haccı'nda Allah Resûlü'ne yaklaşp kendisine “Annem babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü” şeklinde seslendiğini aktarmaktadır. Resûlullah'ın ona “*Allah sizi bağışlasın*” diye mukabelede bulunmuş, diğer taraftan tekrar yaklaşp özel bir duaya mazhar olmak isteyerek “Ya Rasûlallah! Benim için istiğfârda bulun” diye talebini iletince Hz. Peygamber (s) aynı ifadeyi tekrarlamıştır.⁴⁵⁰

Vedâ haccına katılanlar arasında bulunan Sa'd b. Ebî Vakkâs, Mekke'de hastalanmıştır.⁴⁵¹ Allah Resûlü onu ziyaret ettiğinde Sa'd şiddetlenen hastalığının da etkisiyle ölümünün yaklaştığını düşünüp, vasiyet yapma ihtiyacı hissetmiştir.⁴⁵² Hz. Peygamber'e (s) varlıklı biri olmasına rağmen tek kızının olduğunu, malının üçte ikisini tasadduk etmek istediğini söylemiştir. Hz. Peygamber (s) bu mikdarı çok bularak üçte birini infak etmesini, hatta bunun bile fazla olduğunu söyleyerek “çocuklarını zengin olarak bırakman, başkalarına el açacak durumda bırakmandan hayırlıdır. Allah rızası için yaptığın her infaktan sevap alırsın. Hatta hanımının ağzına koyduğun lokmadan bile” diyerek onu ölçülü infak konusunda uyarmıştır.⁴⁵³ Sa'd bunun üzerine “siz döneceksiniz, ben hicret ederek ayrıldığım (Mekke) yerde Sa'd b. Havle⁴⁵⁴ gibi öleceğimden korkuyorum” diyerek onu asıl endişelendiren hususu paylaşmıştır. Hz. Peygamber (s) sağ elini Sa'd'ın alnına koyup sonra yüzünü, karnını meshederek “*Allah'ım! Sa'd'e şifâ ver. Onun hicretini tamamla*”⁴⁵⁵ diye dua

⁴⁵⁰ Bu duanın akabinde Hâris, câhiliye devrinde kesilen fera (deve veya koyunun ilk yavrusunu ilahlara kurban etme) ve atıra (Recep ayında kesilen keçi ve koyunun ilaha sunulması) kurbanını Hz. Peygamber'e (s) sorduğunu, isteyen kesip, isteyen kesmeyeceği şeklinde bir cevap verdiğini haber vermiştir. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 177. Burada kastedilen muhayyerlik kurban kesme konusundadır.

⁴⁵¹ Buhârî, **Sahîh**, Tıb, 13; İbn Hibbân, **es-Sîre**, C. 1, s. 3 95.

⁴⁵² Abdürezzâk, **Musannef**, C. 9, s. 64; Buhârî, **Sahîh**, Vasâye, 2.

⁴⁵³ Müslim, **Sahîh**, Vasiyye, 1.

⁴⁵⁴ Sa'd b. Havle, Medine'ye hicret eden genç muhacirlerdendi. İbn Sa'd'ın zikrettiğine göre Sa'd b. Havle Medine'ye geldiğinde Külsüm b. Hidm'in evine inmişti. Bedir gazvesinde yirmi beş yaşında olan Sa'd b. Havle, Uhud, Hendek, Hudeybiye'ye katılmış, sonra Mekke'ye geldiği bir sefer vefat etmişti. Hz. Peygamber (s) “Zavallı Sa'd b. Havle” diye onun Mekke'de vefat etmesine üzülmüdü. Eşi Sebâ Eslemî Sa'd b. Havle'nin vefatından yaklaşık yirmi gün sonra doğum yapınca Hz. Peygamber (s) ona “dilediğiyle evlenebileceğini (doğum yaptığı için iddet beklemesine gerek kalmadığını) söylemiştir. [İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 3, s. 404; Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 222, 223]; İbn Abdülber ise, Sa'd b. Havle'nin Veda haccında vefat ettiğini, eşinin bir gün sonra doğum yaptığını haber vermektedir. Bu rivayet Sa'd b. Ebi Vakkas'ın hastalığı ile Sa'd b. Havle'nin vefatının yakın zamana denk geldiğini göstermektedir. İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 2, s. 587.

⁴⁵⁵ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 3, s. 74; Buhârî, **Sahîh**, Tıb, 13; Ebû Dâvud, **Sünen**, Cenâiz, 7.

ettikten sonra “Allah’ım! Ashabımın hicretini tamamla. Onları çıktıkları yere döndürme”⁴⁵⁶ şeklinde Mekke’den hicret eden muhacirlerin orada vefat etmemelerini Rabbi’nden istemiştir.⁴⁵⁷ Nitekim Hz. Peygamber’in (s) Mekke’ye girdiğinde yaptığı “Allah’ım! Biz oradan (Mekke’den) çıkana kadar bizim için engeller bulunmasın” duası⁴⁵⁸ Mekke’den (hicret yurdu) Medine’ye sağ salim dönüş talebi olarak kabul edilebilir.

Hac dönüşü Allah Resûlü’nün yaptığı dua diğer sefer dualarının bir benzeri olup “Allah’tan başka ilah yoktur. Sadece O vardır. O birdir. O’nun ortağı yoktur. Hüküm Onun’dur. Her türlü eksiksiz övgüler ona mahsustur. O’nun her şeye gücü yeter. O’na dönüyoruz, tevbe ediyoruz, kulluk ediyoruz. Rabbimize hamededicileriz. Allah va’deinde sadık oldu, kuluna yardım etti. Hizipleri hezimete uğrattı. Allah’ım! Yolculuğun zorluklarından, yakınlarımızla ve malımızla ilgili üzücü durumlarla karşılaşmaktan sana sığınırım. Allah’ım! Hayra, mağfirete, rızana ulaşmayı nasîb eyle”⁴⁵⁹ şeklinde kaynaklarda geçmektedir.

2.30. Hz. Peygamber’in (s) Vefatı (11/632) Öncesinde Yaptığı Dualar

Hz. Peygamber (s) de diğer elçiler gibi Allah’ın kendisine tevdi ettiği zorlu risâlet görevini eksiksiz bir şekilde tamamlayıp ahiret yurduna rucû etmiştir. Vedâ Haccı’ndan döndükten yaklaşık üç ay sonra, hicrî 11. yılın Rebîülevvel ayının 14. (8 Haziran 632) gününde altmış üç/altmış bir yaşında Rabbi’nin çağrısına icâbet

⁴⁵⁶ Hz. Peygamber’in (s) eşi Hz. Âişe’ye “hicret (fazileti) olamasa Mekke’de oturmayı isteyeceğini” ifade etmiştir. Ezrâkî, **Ahbâru’l-Mekke**, C. 2, s.153.

⁴⁵⁷ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 3, s. 109; Buhârî, **Sahîh**, De’avât, 43; Makrîzî, ashab’ın hicretlerinin red olunma endişesiyle Mekke’de vefat etmeyi hoş görmediklerini zikreder. Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 2, s. 121.

⁴⁵⁸ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 8, s. 396; Taberânî, **Dua**, C. 1, s. 258; Şâmî, **Sübülü’l-hüdâ**, C. 7, s. 423; Semhûdî, **Vefâ**, C. 1, s. 37; C. 1, s. 36; Semhûdî, Hz. Peygamber’in (s), “kabrinin Medine’de olmasına dair dileğini” üç kez tekrarladığını aktarmaktadır. Diğer yandan bu duayı Allah Resûlü’nün Mekke’ye hangi girişinde yaptığına dair bir veriye ulaşamasak da, Kazâ umresi, Mekke’nin fethi veya Vedâ haccından birinde olması gerekir. Diğer rivayetler ve dualar gözönüne alındığında Vedâ haccı olması ihtimali daha güçlüdür.

⁴⁵⁹ Vâkîdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 1114; Tirmîzî, hac, umre, savaş gibi seferlerden dönerken yüksek yerlere çıkıldığında Allah Resûlü’nün bu duayı yaptığına işaret etmektedir. Bkz. Tirmîzî, **Sünen**, Hacc, 104.

etmiştir.⁴⁶⁰ Allah Resûlü âdeta dünyanın geçici bir mekân olduğunu bilinciyle “Allah’ım! Bana verdiklerini sevdirdiğin gibi Sana kavuşmayı da sevdirdi. Ölüm anında (geri) dönme sevgisinden Sana sığınırım” duasını etmiştir.⁴⁶¹

Vedâ Haccı’ndan Medine’ye döndükten kısa bir müddet sonra rahatsızlanan Hz. Peygamber (s), yaklaşık üç hafta süren ve kimi zaman ağırlaşan, kimi zaman hafifleyen bir hastalık evresi geçirmiştir. Allah Resûlü’nün bu süreçteki halini, sözlerini, yaptıklarını en iyi gözlemleyenlerden biri de hiç kuşkusuz, çoğu zaman yanında bulunan eşi Hz. Âişe olmuştur. Onun bu gidişatı doğru anlayarak daha sonra aktarmıştır. Ölüm olgusu, Hz. Peygamber’in (s) dualarına yansıyan çehresiyle farklı bir boyutta aksetmiştir. Hz. Âişe bildirdiğine göre Allah Resûlü vefatı öncesinde sıkça “Allah’ım! Yaptığım ve yapmadığım amellerin şerrinden Sana sığınırım” duasını yapmıştır.⁴⁶² Nitekim Müminlerin annesi, Nasr süresi nâzil olduktan sonra Allah Resûlü’nün gerek namazda rûkû ve secde gerektiren namaz dışında şu duayı sıklıkla okuduğunu bildirmektedir: “Ey Allah’ım! Seni Bütün noksanlıklardan tenzih eder, Sana hamd ederim. Allah’ım! Beni bağışla. Muhakkak ki Sen tevbeleri çokça kabul eden ve merhametli olansın.”⁴⁶³

Hz. Peygamber (s) vefatından kısa bir süre önce Uhud şehitleri ve Bâki kabristanında bulunan ashabını ziyaret ederek, onlar için dua etmiştir.⁴⁶⁴ Yine Hz. Âişe’nin rivayet ettiğine göre, onunla birlikte hücresinde olduğu bir gece yatağından usulca⁴⁶⁵ kalkan Allah Resûlü; Müveyhibe, Ebû Râfi ya da Berîre isimlerindeki

⁴⁶⁰ Hz. Peygamber’in (s) vefatına dair 12 Rebûlevvel tarihine işaret eden birçok rivayet’in olduğunu kaynaklarımızda tespit ettik. Çalışmamızın kapsamını aşmamak adına İbn Sa’d, rivayetini zikretmeyi uygun bulduk. [İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 2, s. 261; Kasım Şulul, “Hz. Peygamber (s) (SAV) Devri Kronolojisinin Kameri Takvimdeki tarihleri ve Mîlâdî Karşılıkları”, **İslâm Tarihi ve Medeniyeti**, 15c., ed. Mehmet Şeker, Siyer Yay. İstanbul, 2018, C.1, s. 835.] Diğer yandan son bilimsel verilerle kaynaklarda geçen rivayetleri meczeden bir çalışma olarak düşündüğümüz Mehmet Apaydın’ın “Siyer Kronolojisi” adlı eserindeki vefat tarihini metnimizde kullandık. Ayrıntılı bilgi için bkz. Apaydın, **Siyer Kronolojisi**, s. 698.

⁴⁶¹ Şâmî, **Sübülü’l-hüdâ**, C. 8, s. 527.

⁴⁶² Nesâî, **Sünen**, İstiâze, 58.

⁴⁶³ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 2, s. 192; Müslim, **Sahîh**, Salât, 218; Taberî, **Tefsîr**, C. 24, s. 710.

⁴⁶⁴ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 2, s. 229.

⁴⁶⁵ Hz. Peygamber (s) nezaket konusunda eşsiz bir insandı. Muhtemelen eşi Hz. Âişe’yi rahatsız etmek istememiştir. Diğer yandan bunu hisseden Hz. Âişe, Hz. Peygamber’in (s) yanından ayrılmasını diğer eşlerinden birine gideceği şeklinde algıladığını da itiraf etmektedir.

azadlılardan birinin eşliğinde⁴⁶⁶ Bâki kabristanlığına giderek orada medfûn olan yakınlarını ve ashabını selamlamış, onlar için istiğfar dileyerek dua etmiştir.⁴⁶⁷ Bu ziyaret esnasında “*Ey Kabir ehli! Allah’ın selamı üzerinize olsun. Allah bizi de sizi de bağışlasın. Sizler, bizden önce gidenlersiniz. Bizler de sizin ardınızdan geleceğiz*”⁴⁶⁸ şeklinde dua ettiği rivayet edilmektedir.

Hiz. Peygamber (s) vefat sürecinde kimi zaman şiddetli ateşten muzdarip olmuş, hararetini almak için üzerine soğuk su dökülmüştür.⁴⁶⁹ Hatta onun sıkıntısını gidermek için yanında duran su dolu kaba elini soktuğu ve yüzüne sürdüğü “*Allah’ım! Ölüm zorluklarına karşı bana yardım et*” diyerek ölüm ızdırabından Rabbine sığındığı anlaşılmaktadır.⁴⁷⁰

Vefat hastalığı süreciyle ilgili diğer bir husus, Allah Resûlü’nün zaman zaman mescide, cemaate gidemeyecek ölçüde rahatsızlanması ve Hiz. Ebû Bekir’e imamet görevini tevdi etmesidir.⁴⁷¹ Bir gün kendisini nispeten iyi hissettiği bir anda amcasının oğlu Fadl b. Abbas’a başını bir bağ ile sardırarak Fadl veya başka birinin⁴⁷² omuzuna yaslanarak mescide girmiş ve “Kimin nefesine bir şey galip geldiyse söylesin” diyerek ashabının dua taleplerini beklemiştir. Kimi borç, kimi cimrilik, korkaklık, uykucu olma gibi benzer özelliklerin ve sıkıntıların izalesi için dua isterken; bir kadın kalkıp kendinde olan bazı (kötü) hususları saymıştır. Allah Resûlü onu (muhtemelen özel görüşmek için) Hiz. Âişe’nin evine yollamış, orada

⁴⁶⁶ Bâki kabristanı Hiz. Peygamber’in (s) evine yakın bir bölgeydi. Bu ziyarette Hiz. Peygamber’e (s) eşlik eden farklı kişilerin isimleri geçmektedir. Bunun Hiz. Peygamber’in (s) talebi üzerine olduğu ve farklı sebeplerinin olması mümkündür. Gece olması hasebiyle güvenlik akla gelen ilk sebeplerdendir. Diğer yandan ziyaret ve içeriğinin, oradaki tutumlarının diğer insanlara aktarılması gibi birçok hikmete matuf olarak yanında birisinin kendisine eşlik etmesini istemiş de olabilir. Diğer yandan İbn Sa’d’da geçen diğer bir rivayete göre ziyaret öncesi Hiz. Peygamber (s) yataktan sıçrayarak kalkmıştır. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 2, s. 203.

⁴⁶⁷ İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 706; İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 2, s. 203.

⁴⁶⁸ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 40, s. 486; Tirmizî, **Sünen**, Cenâiz, 59.

⁴⁶⁹ İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 706; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 498; Süheylî, **Ravdü’l-ünûf**, C. 4, s. 456.

⁴⁷⁰ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 2, s. 257; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 40, s. 415; C. 41, s. 30; Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 552.

⁴⁷¹ İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 707; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 500 İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 2, s. 224; Süheylî, **Ravdü’l-ünûf**, C. 4, s. 460; Hiz. Ebû Bekir’in, Allah Resûlü’nün bu son rahatsızlığı döneminde on yedi vakit namaz kıldırıldığı zikredilmektedir. Kettânî, **et-Terâtib**, C. 1, s. 205.

⁴⁷² İbn Abbas diğer kişinin Hiz. Ali olduğunu zikreder. İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 706; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 498; Süheylî, **Ravdü’l-ünûf**, C. 4, s. 456.

asasını kadının başına koyarak dua etmiştir. Kadın çok fazla secde etmeye başlayınca Hz. Peygamber (s) “Secdeni uzat. Zira kulun Allah’a en yakın olduğu zaman secde anıdır” diye tavsiyede bulunmuştur.⁴⁷³

Allah Resûlü’nün vefatına yakın dönemde dikkat çeken diğer bir husus ise kendinden sonra kabrinin ibadethaneye dönüştürülmesi konusundaki hassasiyetidir. Nitekim O’nun “*Allah’ım! Benden sonra kabrimi putlaştırılan bir makam haline getirme*” şeklinde yaptığı dua, genelde ümmetine özelde ashabına yönelik bir vasiyet olarak anlaşılabilir.⁴⁷⁴ Duanın devamında Hz. Peygamber (s) “Peygamberlerinin kabirlerini mescid haline getirenlere Allah gazabını arttırmıştır” şeklinde bir ifade kullanarak geçmiş ümmetlerin düştüğü hatalardan ashabını sakındırmıştır.⁴⁷⁵ Bazı rivayetlerde, Hristiyan ve Yahudilere “lanet” lafzıyla daha açık bir ifade kullanılmıştır.⁴⁷⁶ Şöyle ki, “*Allah Yahudi ve Hristiyanları kahretsin. Onlar peygamberlerinin kabirini mescid edindiler*”⁴⁷⁷ şeklindeki ifadesiyle kendi ümmeti için de böyle bir çekincesi olduğu ve ashabı da dâhil ümmetini bunu yapmaktan sakındırdığı⁴⁷⁸ anlaşılmaktadır.⁴⁷⁹

Resûlullah’ın, hastalığının hemen öncesi bir dönemde aldığı kararlardan biri de Bizans topraklarına gönderilecek bir ordu hazırlığına başlamasıdır. Hz.

⁴⁷³ Olayı aktaran Hz. Âişe “Vallahi o evimden çıkmadan duanın tesirini kadında farkettim” diyerek kadında gözle görülür bir değişimin gerçekleştiğine dair açıklama getirmektedir. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 2, s. 257.

⁴⁷⁴ Özellikle Allah katında değerli olduğu düşünülen kişilere ait kabir yerlerine yapılan ziyaretlerin hurafelerle renkten renge dönüşmesi tevhit inancı açısından ciddi sıkıntıları beraberinde getirmektedir. Hz. Peygamber (s) insanî zaafı ve psikolojik dengesizliklerle sıkı bağlantısı olan bu yönelişi makul bir şekilde engellemeye çalışmış, tehlikeli noktalarda beddua üslubunu kullanarak dikkat çekmiş olmalıdır. Kabir ziyareti alakalı bkz. Galip Atasagun, “Ziyaret Fenomeni”, **Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 21, Say. 21, 2006, s. 33-60; Fikret Karaman, “Cenaze Defni ve Kabir Ziyareti Üzerine Bir İnceleme”, **Diyanet İlmî Dergi**, C. 35, Say. 2, 1999.

⁴⁷⁵ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 1, s. 406; İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 2, s. 240; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 12, s. 314; C. 13, s. 231, C. 41, s. 363; Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 14, s. 620.

⁴⁷⁶ İbn Hişâm’da Yahudi ve Hristiyan kelimeleri yerine “Kavim” şeklinde adres göstermeden bu fiili işleyenlere yönelik genel bir ifade kullanılmaktadır. İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 510; Buhârî, **Sahîh**, Cenâiz, 62; Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 551; İbn Abdülber, **İstiâb**, C.1, s. 270; Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 14, s. 413.

⁴⁷⁷ لعن قاتل، gibi lafızlar zikredilmektedir.

⁴⁷⁸ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 3, s. 374.

⁴⁷⁹ Buhârî, böyle bir çekince sebebiyle Hz. Peygamber’in (s) kabrinin örtüldüğünü ifade etmektedir. Bkz. Buhârî, **Sahîh**, Cenâiz, 62.

Peygamber (s) bu ordunun başıda genç yaşta olan Üsâme b. Zeyd'i (ö. 54/674) görevlendirmiştir.⁴⁸⁰ Bu seferi önemseyen Allah Resûlü, hastalığının zor anlarında bile ordunun yola çıkması için uyarılarını yinelemiş, hatta meselenin ciddiyetine binâen Üsâme'nin ordusundan geri kalanlar için “Allah! Üsâme ordusundan geri kalanlara lanet etsin” şeklinde beddua ederek ashabını cihattan geri kalmamaları için uyarmıştır.⁴⁸¹ Ordu sefer hazırlıkları yaparken Hz. Peygamber'in (s) hastalığı şiddetlenmiş, Üsâme de bu sebeple sefere çıkışı ertelemiştir.⁴⁸² Allah Resûlü'nü son günlerinde ziyaret eden Üsâme, onun elini göğse kaldırdığını, konuşmadan kendi elini tuttuğunu “anladım ki bana dua ediyordu” ifadesiyle aktarmaktadır.⁴⁸³ Öyle anlaşılıyor ki, Hz. Peygamber (s), ölüme yaklaştığı o anlarda bile tehlikeli bir görev üstlenen sevgili Üsâme'si ve İslâm ordusu için duayı ihmal etmemiştir.⁴⁸⁴

Allah Resûlü Medine'de Hz. Âişe'nin Hücre-i Saadetinde yaşama veda etmiştir.⁴⁸⁵ Vefatı⁴⁸⁶ esnasında başı Hz. Âişe'nin göğsünde olduğu halde gözlerini semâya çevirmiş ve şu son dua dilinden dökülmüştür; “Allah'ım! Beni bağışla, bana merhamet eyle, beni Yüce Dosta ulaştır.”⁴⁸⁷

⁴⁸⁰ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 4, s. 67.

⁴⁸¹ Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 548.

⁴⁸² İbn İshâk, **es-Sîre**, C. 1, s. 706; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 498; Süheylî, **Ravdü'l-ünûf**, C. 4, s. 460.

⁴⁸³ İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 499.

⁴⁸⁴ Hz. Peygamber (s) Üsâme'ye bu görevi verirken, Allah'ın ismiyle O'nu inkâr edenlerle savaşmasını, kadın ve çocukları öldürmemesini, düşmanla karşılaşmayı istememesini, ancak karşılaşınca “Allah'ım onlara karşı bize yardım et” diye dua etmesini tavsiye etmişti. Duanın içeriğindeki diğer ayrıntılar için bkz. Vâkîdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 1117; İbn Asâkir, **Târîh**, C. 1, s. 54.

⁴⁸⁵ Hz. Peygamber'in (s) vefatı ve hastalık süreciyle ilgili ayrıntılı bir çalışma olarak bkz. Emine Demircan, **Hz. Peygamber'in (s) Vefatı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi SBE, 2019.

⁴⁸⁶ Şulul, Hz. Peygamber'in (s) vefatını 12 Rebî'u'l-Evvel/ 7 Haziran, Apaydın ise 14 Rebî'u'l-Evvel/ 8 Haziran pazartesi günü olarak tespit etmektedir. Bkz. Şulul, “Hz. Peygamber (s) (SAV) Devri Kronolojisinin Kameri Takvimdeki Tarihleri ve Milâdî Karşılıkları”, C. 1, s. 835; Apaydın, **Siyer Kronolojisi**, s. 699.

⁴⁸⁷ Hz. Âişe bu ifadeleri duyduktan sonra onun vefat edeceğini anladığını bildirmektedir. İmâm Mâlik, **Muvatta**, Cenâiz, 4; İbn Sa'd'da geçen bir rivayete göre Hz. Âişe, elini Hz. Peygamber'in (s) göğsünü meshederek “Ey insanların Rabbi hastalığı gider” diye dua edince, Resûlullah onun elini çekerek “Allah'tan Refiki Âlâyı diliyorum” şeklinde mukabelede bulunmuştur. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 211; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 43, s. 103; Buhârî, **Sahîh**, Meğâzî, 83; Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 548; Tirmizî, **Sünen**, Dua, 76.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN (S) İBADET HAYATINDA, SOSYAL İLİŞKİLERİNDE, DOĞAL OLAYLARDA, ÖZEL DURUMLARDA VE MUTAD OLARAK GÜNDELİK YAŞAMINDA YAPTIĞI DUALAR

Hız. Peygamber (s), hayatının her karesinde, Rabbiyle bağlantı halinde yaşamaya özen göstermiştir. Bu kapsamda gerek özel hayatında, günlük yaşamında gerekse sosyal hayatında dualar daima yer bulmuştur. Bu bölümde Allah Resûlü'nün hemen her gün yaptığı gündelik yaşamına dair duaların yanı sıra, ibadet hayatına ilişkin dualardan örnekler sunulmaktadır. Diğer yandan Hız. Peygamber'in (s) yaşadığı toplumun bir bireyi olarak sosyal ilişkilerinde, bulunduğu rol itibarıyla muhataplarına yaptığı dualar da dikkat çekmektedir. Ayrıca sıklıkla yaptığı, dilinden düşürmediği bazı dualar içeriklerine göre müstakil bir başlık altında tasnif edilmiştir.

3.1. Hız. Peygamber'in (s) Gündelik Yaşamında Mutat Olarak Yaptığı Dualar

Hız. Peygamber (s) için dua günlük rutin işleri anlamlı, bilinçli bir yöneliş haline getiren bir vesile, kimi zaman da kulluğun bir göstergesiydi. O, sabah uyandığında güne duayla başlar, gece dinlenmek üzere yatağa girdiği ana kadar her vesileyle duayı dilinden düşürmezdi. Dua bir mütemmim olarak onun yaşamının ayrılmaz bir parçası idi. Allah Resûlü yaptığı hemen her işi, hatta ibadeti duayla bereketlendirmiştir.

Bu bağlamda günün ilk ışıklarıyla başlayan Hız. Peygamber'in (s) yaşamını mümkün olduğu nispette takip edip, hangi zamanda nasıl dua ettiğini tespit etmek istiyoruz.

3.1.1. Hz. Peygamber'in (s) Sabah Uyandığında Yaptığı Dualar

Hz. Peygamber (s) sabah uyandığında henüz yatağından kalkmadan Rabbine hamdederek güne başlardı. Uykunun bir nevi ölüm olduğu bilinciyle her sabah uyandığında kendisini yeni bir güne kavuşturan, ruhunu bedenine iade eden, âdeta yeniden hayat bahşeden¹ Allah'a (cc) minnettarlığını dua ifadeleriyle sunardı.² Şüphesiz, uykuya dalmak gibi uyanmak da şükür gerektiren önemli bir nimettir. Ahmed b. Hanbel ve bazı müellif aktardığına göre Hz. Peygamber (s) sabah kalktığında şöyle dua ederdi: *“Allah'ım! Benimle sabaha erişen her nimet sendendir. Senin ortağın yoktur. Bütün hamdler ve şükür Senin içindir”*³ Bu dua, Hz. Peygamber'in (s) “sabah ve akşamlayan kişinin okuduğunda o gün ve gecenin şükür borcunu ödemiş olacağını” haber verdiği bir ifadesidir.⁴

Allah Resûlü, Medine'ye gelen Abdülkays⁵ heyetine sabah uyanınca (yataktan kalkarken) okuyabilecekleri duaları öğretirken “hiçbir kul yoktur ki, bunları sabah okuyunca akşam oluncaya kadar günahları bağışlanmış olmasın. Akşam olunca okuyanın da sabah oluncaya kadar bütün günahları bağışlanı” diye bir açıklama yaptıktan sonra duayı şu şekilde yapmalarını salık vermiştir; *“Hamd, Rabbim Allah içindir. O'na hiçbir şeyi ortak koşmam”*,⁶ *“Öldürdükten sonra bizi dirilten Allah'a hamd olsun. Dönüş ancak O'na'dır.”*⁷

¹ “Allah, ölüm vakitleri geldiğinde insanları vefat ettirir, ölmeyenleri de uykularında ölmüş gibi yapar. Ölümüne hükmettiklerini tutar. Diğerlerini ise belli bir süreye kadar (hayata) salar. Kuşkusuz bunda iyice düşünenler için dersler vardır.” Zümer, 39/42.

² Mehmet Mahfuz Söylemez, “Hz. Peygamber'in (s) Bir Günü Üzerine”, *İslâmî İlimler Dergisi*, Say. 1, Bahar 2006, s. 74.

³ İbn Hanbel, *Müsned*, C. 14, s. 144; İbn Kayyim, *Zâdü'l-me'âd*, C. 2, s. 337.

⁴ Ebû Dâvud, *es-Sunen*, Edeb, 110; Benzer bir dua **اللَّهُمَّ أَصْبَحْنَا نَشْهَدُكَ وَنُشْهَدُكَ** Tirmîzî, *Hamle Erişik ve Mâlikî*, C. 3, s. 961.

⁵ Güzel konuşmaları ve kahramanlıklarıyla bilinen Abdulkaysoğulları iman ederek, yirmi kişilik bir heyetle m. 629 yılında Medine'ye gelmişlerdi. Allah Resûlü'nün yanında on gün kalan heyet Kur'ân-ı Kerim, İslâm ve esaslarını yakından tanıma imkânı bulmuşlardı. Mustafa Fayda “Abdulkays” *DİA*, C. 1, s. 248, 249.

⁶ İbn. Sa'd, *Tabakât* c. 7, s. 88.

⁷ Buhârî, *Sahîh*, De'avât, 16; Müslim, *Sahîh*, Zikr, 17.

Allah Resûlü, Enes b. Mâlik'in bildirdiği bir haberde bir gün ashabına “Siz Ebû Damdam gibi olmak istemez misiniz?” diye sorunca ashab onun kim olduğunu sormuşlardı. Hz. Peygamber (s) bu kişiye dair bilgi vermeden “Ebû Damdam sabahladığında ‘Ey Allah’ım! Şahsımı ve ırzımı Sana emanet ederim. Öyle ki (gün boyu), biri bana sövemesin, zulmetmek isteyen edemesin, bana vurmak isteyen vuramasın’ şeklinde dua ederdi diye bir açıklama getirmiştir.⁸ Bazı rivayetlerde sabah evden çıkarken bu duayı yapan bu zatın ashabdan fakir biri olduğu, onun sözlerinin ve samimi tavrının Hz. Peygamber (s) tarafından takdir edilerek, duasının örnek gösterildiği anlaşılmaktadır.⁹

Öte yandan Allah Resûlü rüya konusuna önem verir, rüyanın gören kişide uyandırdığı duygu durumuna göre diğer insanlarla paylaşımına dikkat çekerdi. Aynı şekilde kişide memnuniyet uyandıran rüyaları şükür sebebi görüp duayla bereketlendirirdi.¹⁰

3.1.2. Hz. Peygamber’in (s) Gece Yatağa Girdiğinde Yaptığı Dualar

Uyku, insanoğlunun fizyolojik bir ihtiyacı olmakla beraber insan psikolojisiyle de sıkı alakası bulunan bir alandır. Zira ancak dinlenen bir beden her yeni güne yeterli enerjiyle başlayabilmektedir. Ayrıca gece uykusunun fizyolojik ihtiyacın karşılanacağı zaman dilimi olduğu, gündüz uykularının destek mahiyetinde olduğu bilinmektedir.¹¹ Nitekim Yüce Allah (cc), “O, geceyi size bir örtü, uykuyu

⁸ Ebû Dâvûd, **Sünen**, Edeb, 43; İbn Esîr, **Üsûdü'l-ğâbe**, C. 5, s. 174.

⁹ İbn Abdilber, **İstiâb**, C. 4, s. 1694; İbn Esîr, **Üsûdü'l-Ğâbe**, C. 5, s. 177.

¹⁰ Bu minvalde “Sizden biriniz sevdiği (hoşnut olduğu) bir rüya görünce o Allah’tandır (deyip) ona şükretsin. Sevmediği bir rüya görünce (ise) o şeytandandır (deyip) ondan Allah’a sığınsın ve kimseyle paylaşmasın. Bu şekilde o rüya ona zarar veremez” buyurarak rüyanın gelişigüzel paylaşılmasını doğru bulmamıştır. Tirmîzî, **Sünen**, De‘avât, 52

¹¹ İnsan yaşamı yaşadığı mekân ve iklim şartlarına bağlı olarak şekillenmektedir. Hz. Peygamber’in (s) hayatı gündüzlerin aşırı sıcak olduğu bir coğrafyada geçmiştir. Arap kültüründe gündüz uykusu sıklıkla uygulanan bir yaşam biçimi olarak, hayata yansımıştır. Öyle ki, her bir zaman diliminde uykunun ayrı bir ismi ve etkileşimi olduğundan söz edilir. Gündüzün evvelindeki uyku “aylûle” dir ki, (karşılığı) fakirliktir. Duhâ vaktindeki uyku “feylûl”dir ve gevşeklik sebebidir. Zevâl vakti (öğle) uykusu “kaylûle” dir zekânın artmasına sebep olur. Öğleden sonra yapılan heylûle uykusudur. Son olarak gündüzün sonunda yani ikindi vakti “gaylûle” uykusudur ki, helak (sersemlik) sebebidir. Süleyman b. Muhammed b. Ömer el-Büceyremî eş-Şâfi (ö.1221/1086),

istirahât zamanı ve gündüzü de hareket ve çalışma vakti yapandır”¹² buyurmaktadır. Rasûlullah fitratla barışık yaşamında belli bir uyku düzenini korur, uykuya geçişte bile belli bir hazırlık evresi, âdeta bir seremoni takip etmiştir.¹³ Allah Resûlü yatısı namazını kıldıktan sonra fazla konuşmaz,¹⁴ dinlenmek için yatağına geçer ve uyurdu.¹⁵ Abdest aldıktan sonra yatağına girmeden önce gözlerine sürme çekmesi, gece uyandığında kullanmak üzere misvağını başucuna koyması, hurma liflerinden doldurulmuş mütevazı şiltesine uzanması bu sürece dair ayrıntılardandır.¹⁶ O’nun gece yatacağı zaman okuduğu bazı sure, âyet ve tesbihât yanında farklı duaları da olmuştur.¹⁷ Hatta uyku gelinceye kadar Allah’ı (cc) zikretmenin önemine işaret ettikten sonra, gecenin bir vaktinde (kalkıp) dünya ve ahirete dair yapılan duanın mutlaka kabul edileceğini müjdeleyen ifadeleri vardır.¹⁸ Hz. Peygamber (s), uyumak için yatağına girdiğinde sağ elini sağ yanağının altına koyar, yine sağ tarafına¹⁹ uzanır²⁰ ve “*Allah’ım! Kullarını topladığın gün (Mahşer) beni azabından koru*”²¹,

Tuhfetü’l-Habîb alâ Şerhi’l-Hatîb/Hâşitetu Büceyramî Ala’l-Hatîb, 4c., Darü’l-Fikr, (y.y.), 1995, C. 2, s. 383, Bireysel ve fizyolojik ihtiyaçlar bir yana, uykunun, husûsen gündüz uykusunun Arap kültüründeki yerini sosyal hayata etkileriyle birlikte okumak, meseleyi daha anlaşılır kılmaktadır.

¹² Furkân 25/47.

¹³ Hz. Peygamber’in (s) uyku düzeni, öncesi ve sonrasında yapageldiği âdetler ve dualar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ramazan Önal, “Hz. Peygamber’in (s) Hayatında Uyku”, **Akra Kültür sanat ve Edebiyat Dergisi**, Say. 22, C. 8. s. 136.

¹⁴ Buhari, **Sahîh**, Mevâkîf, 23.

¹⁵ İbn Kayyim, **et-Tıbbu’n-Nebevî**, s.178.

¹⁶ Müslim, **Sahîh**, Zikir, 56; Söylemez, “**Hz. Peygamber’in (s) Bir Günü Üzerine**”, s. 82.

¹⁷ Hz. Peygamber’in (s) İhlâs, Felâk, Nâs surelerini okuyup vücudunu sıvazladıktan sonra, akabinde Âyete’l-Kürsî’yi okuyup, 33 Subhanallah, 33, Elhamdülillah, 33 Allahu ekber dedikten sonra uyurdu. Önal, “Hz. Peygamber’in (s) Hayatında Uyku”, s. 139.

¹⁸ Tirmîzî, **Sünen**, De’avât, 9.

¹⁹ İbn Kayyim, sağ tarafa yatmanın hikmetini; kalbin sola meyilli olduğu, sağ yöne yatmanın uyuyanın ağırlaşmasına engel olacağı şeklinde bir izahla açıklamaktadır. İbn Kayyim, **et-Tıbbu’n-Nebevî**, s. 179; Bilimsel araştırmalarda sağ yan üzerine yatış pozisyonunun kardiyak/kalp vagal aktivitenin en fazla olduğunu göstermektedir. Diğer yandan Hz. Peygamber (s) yüzükoyun yatan kişiyi uyardığı da bilinmektedir. Ahmed S. Bahammam, Çev. Faruk Özdemir, İslâmî Perspektiften Uyku, **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 2, Say. 3., 2013, s. 365.

²⁰ İbn Kayyim, **et-Tıbbu’n-Nebevî**, s. 178.

²¹ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 44, s. 66; C. 7, s. 47; İbn Mâce, **Sünen**, De’avât 15; Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Cafer b. Hayyân el-İsbehânî (ö. 369), **Ahlaku’n-Nebi**, thk. Salih b. Muhammed el- Vinyân, Darü-l-Müslim, [y.y.], [t.y.], C. 3, s. 45.

başka bir rivayette ise “Allah’ım! Senin isminle ölür, senin isminle dirilirim”²² şeklinde yaptığı bazı dualardan bahsedilmektedir.

Berâ b. Âzib’in aktardığına göre Hz. Peygamber (s) yatarken okuması için ona şu duayı öğretmişti: “Allah’ım! İrademi Sana teslim ettim. Yönümü sana çevirdim. Senden korkup Seni dileyerek işlerimi Sana havâle ettim. Sırtımı Sana dayadım. Senden başka sığınılacak yoktur. İndirdiğin kitaba ve gönderdiğin peygambere imân ettim.”²³

Ebû Hureyre’nin Resûlullah’ın (s) kendisine yatmadan evvel okuması için öğrettiği, Yüce Allah’ı (cc) senâ ve tenzih, O’na tevekkül ve teslimiyetin ön plana çıktığı, diğer bir dua şöyledir: “Allah’ım! Ey göklerin ve yerin Rabbi! Bizim ve her şeyin Rabbi! Taneyi ve çekirdeği yaratan, Tevrat ve Kur’ân’ı indiren. Her şerlinin şerrinden Sana sığınırım ki, her şeyin iradesi Senin elindedir. Evvel Sensin, Senden önce hiçbir şey yoktu. Âhir Sensin, Senden sonra hiçbir şey olmayacak. Sen Zâhir olansın, Senin fevkinde hiçbir şey yoktur. Sen Bâtın olansın, Senin dışında hiç bir şey yoktur. Benim borcumu öde, beni fakirlikten kurtar.”²⁴ Öyle anlaşıyor ki, Hz. Peygamber (s) gerek sabah kalktığına gerekse gece yatarken okuduğu hamd, şükür, sığınma, istiğfâr içerikli muhtelif dualar yapmıştır.

²² Buhârî, **Sahîh**, De‘avât 16; Aynı anlamı içeren benzer şekilleri için bkz. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 35, s. 294; اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَحْيَ بِاسْمِكَ أَمُوتُ , Müslim, **Sahîh**, Zikir,17; Hz. Peygamber (s) yatacağı zaman iki elini birleştirip İhlas/Felak/Nâs surelerini okuyup üfler, başından başlayarak vücunun ulaşabildiği yerlerini sıvazlardı. İbn Kayyim, **Zâdü’l-me‘âd**, C. 1, s. 150.

²³ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 30, s. 530; Dârimî, **Sünen**, İsti‘zan 50; Buhârî, **Sahîh**, Vudu’ 75, Buhârî, **Sahîh**, De‘avât 6; Müslim, **Sahîh**, Zikir 17; Tirmîzî rivayetinden bu duanın bizzat Berâ’nın kendisine öğretildiği anlaşılmaktadır. Berâ duayı okurken “gönderdiğin Rasûl’e...” deyince Hz. Peygamber (s) onun göğsüne vurup, “gönderdiğin Nebî’ye...” şeklinde bir düzeltme yapmıştır. bkz.Tirmîzî, **Sünen**, De‘avât, 16.

²⁴ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 14, s. 520, Resûlullah’ın (s) gece yatmadan evvel okumak üzere öğrettiği farklı rivayetlerle ilgi bkz. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 11, s.171, C. 10, s.190-191, C. 9 s. 559; İbn Kayyim, **Zâdü’l-me‘âd**, C. 1, s. 150; İbn-i Mâce, **Sünen**, Duâ 15; Tirmîzî, **Sünen**, De‘avât,16.

3.1.3. Hz. Peygamber'in (s) Teheccüd Namazına Kalktığında Yaptığı Dualar

Allah Resûlü gece yarısını geçince kalkıp ibadet etmeyi ihmal etmez, ev halkını da buna teşvik ederdi.²⁵ Kimi zaman mescide gidip orada namaz kılar, ibadetle meşgul olur ve dua ederdi.²⁶ Gece kalktığında önce misvakla dişlerini temizlemeyi adet edinmişti.²⁷ Hz. Peygamber'in (s) amcasının oğlu, aynı zamanda eşi Meymune'nin de yeğeni olan Abdullah b. Abbâs (ö. 68/687-688) onun hânesinde geceleyerek, evinde geçirdiği zaman diliminde yaptığı ibadet ve uygulamalarına tanık olmuş ve aktarmıştır. İbn Abbâs Hz. Peygamber'in (s) gece namazı (teheccüd) için kalktığında okuduğu şu duayı, bizzat duyduğunu aktarmıştır: *“Allah'im! Hamd sana mahsustur. Gökleri, yeri ve bunun içindekileri ikame eden ve idare eden sensin. Hamd sana mahsustur. Sen göklerin, yerin ve onların içindekilerin Nurusun. Hamd sana mahsustur. Sen Hak'sın va'din haktır. Kulların sana dönmesi (hakkında verdiği) sözün haktır. Cennet ve Cehennem haktır. Nebi'ler haktır. Muhammed haktır. Kıyamet haktır. Allah'im! Sana teslim oldum. Sana iman ettim. Sana tevekkül ettim. Senin için mücadele ettim. Senin için hükmettim. Yaptığım, yapacağım gizli ve açık günahlarımı affet! Sen Evvel'sin, Âhir'sin. Senden başka ilah yoktur.”*²⁸

Başka bir haberde ise Hz. Peygamber (s) gece kalktığında üç kere tekbir, üç kere tahmîd, üç kere tehlîl getirdikten sonra şu duayı okurdu: *“Allah'im! Şeytanın dürtüklemesinden,”*²⁹ *nefse, nefhasından Sana sığınırım.”*³⁰

Hz. Peygamber (s) gece uyanan kişinin yapması halinde makbul olacağı müjdesini vererek şu duanın okumasını tavsiye etmiştir. “Bir kimse *“Allah'tan başka*

²⁵ Söylemez, “Hz. Peygamber'in (s) Bir Günü Üzerine”, s. 84.

²⁶ “Korku ve ümit içinde Rablerine ibadet etmek üzere vücutları yatak görmez, kendilerine verdiğimiz rızıktan da Allah için harcarlar.” Secde, 32/16.

²⁷ İbn Kayyim, **et-Tıbbu'n- Nebevî**, s. 178.

²⁸ Abdurrezzak **Musannef**, C. 4, s. 510; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 5, s. 365; Buhârî, **Sahîh**, Teheccüd 1; İbn-i Mâce, **Sünen**, İkâme Salât, 15; en-Nesâî, **Sünen**, Neut 30; İbn Kayyim, **Zâdü'l-me'âd**, C. 2, s. 334. Bu rivayetin benzeri olup, وَمُحَمَّدٌ وَالنَّبِيُّونَ حَقٌّ, kısmını bazı rivayetlerde tespit edemedik. Bkz. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 4, s. 441; Ebû Dâvut, **Sünen**, Salât 3.

²⁹ Müminûn 23/ 97 âyetinde geçen هَمَز kelimesi bağlamında “şeytanların günaha itmesi” şeklinde bir anlam verilmektedir. Bkz. İbnu'l Cevzi, **Zâdü'l-me'sîr**, C. 3, s. 270.

³⁰ Abdurrezzak **Musannef**, C. 2, s. 82; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 6, s. 380; C. 27, s. 303; C. 42, s. 128.

ilâh yoktur, yalnız O vardır ve hiçbir şerîki yoktur. Mülk O'nundur ve hamd da O'na mahsustur. Bütün hayırlar O'nun elindedir ve O her şeye kâdirdir. Allah'a hamdeder, Allah'ı tesbîh ederim. Allah'tan başka ilâh yoktur ve Allah en büyüktür, Allah'a dayanmaktan başka kuvvet, kudret yoktur" dedikten sonra "Ey Rabbim! Beni mağfiret et" derse duası makbuldür, sonra abdest alıp namaz kılarsa o da kabul olur.³¹

Allah Resûlü beden ve kıyafetinin temizliği gibi yattığı yerin de temizliğine önem verir, daima ihtiyatlı davranırdı. Onun yaşadığı coğrafya, iklim şartları ve yaşadığı mekânın imkânları düşünüldüğünde yılan, akrep, böcek benzeri hayvan ısırıklarına karşı tedbirli davranmasının sebebi anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber'in (s) zararlı haşeratın ısırmasıyla ölümden Allah'a sığındığı, başkalarına da bu duayı tavsiye ettiği vakıdır.³² Bu minvalde Allah Resûlü gece uyanıp ihtiyaç, ibadet gibi şeyler için yatağından kalkıp geri döndüğünde yattığı yeri kıyafetiyle silkelemiştir. Aynı şekilde gece uyanıp kalkan kişiye tekrar uyumak üzere yatağa döndüğünde kıyafetinin ucuyla yatağını silkeleyip temizlemesini, ardından şu duayı okunmasını tavsiye etmiştir: "Ey Allah'ım! Senin isminle yatağa uzandım, Senin verdiğin güçle kalkacağım. Eğer beni alıkoyarsan bağışla ve salih kulların gibi koru!"³³

3.1.4. Hz. Peygamber'in (s) Yemek Esnasında Yaptığı Dualar

Allah Resûlü, zaman zaman yokluk ve benzeri farklı imtihanlara düşer olmuş, ancak hayatının son yıllarına doğru imkânları çoğalmıştır. Buna rağmen O, dünyaya iltifat etmemiş, beslenme konusunda da sade bir yaşamı tercih etmiştir. Hz. Peygamber (s) dünya hayatını ahireti mamur etmenin fırsatı olarak görmüş, nimetlerin helâl olanından sınırlı ölçülerde faydalanıp, şükretmeyi kendine âdet edinmiştir. Zirâ O'nun için en ayrıcalıklı konum "kul" olmaktı. Nitekim "kul gibi

³¹ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 37, s. 347; Dârimî, **Sünen**, İsti'zân 53; İbn-i Mâce, **Sünen**, Dua 15; Ebû Dâvut, **Sünen**, Edeb 6; Tirmizî, **Sünen**, De'avât 26.

³² İbn Hanbel, **Müsned**, C. 14, s. 303, Taberânî, **Duâ**, C. 1, s. 130.

³³ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 13, s. 322; Müslim, **Sahîh**, Zikir 17; Tirmizî, **Sünen**, De'avât 20.

oturur, kul gibi yerim” buyurmuş, hatta yemeği bile namazdaki oturuşu gibi bir yere yaslanmadan yemiştir.³⁴

Allah Resûlü’nün yemek adabıyla ilgili olarak; nimeti veren Yüce Allah’ı anmak, acıkmadan yememek, bir intizam içinde yemek, az yemek³⁵ doymadan yemekten el çekmek, nimeti verene hamdetmek gibi hususlara dikkat ettiği zikredilir.³⁶ Diğer taraftan Hz. Peygamber (s) hiçbir yiyeceği kötülemez, kendi önünden yemeğe dikkat eder, israfın her türlüşünün karşısında dururdu.³⁷

Hz. Peygamber (s) yemeğe başlamadan evvel besmele çeker, yemeğini bitirince de farklı şekillerde hamdederek duayı ihmal etmezdi. Yemeği bir tertiple önünden yerken sadece üç parmağını kullanmıştır.³⁸ Hz. Peygamber’in (s) yemekten sonra okuduğu birçok dua zikredilmekle beraber, örnek kabilinden birkaçıyla yetineceğiz: *“Allah’ım! Bizi yedirdin, içirdin, başka şeye muhtaç bırakmadın, doyurdun, hidayete erdirdin, canlandırdın. Verdiğin bütün nimetler üzerine hamd Sana’dır.”*³⁹ *“Temiz, bereketli, tükenmeyen nimetlerini bize bahşeden, kendisine muhtaç olduğumuz Ey Rabbimiz, eksiksiz övgüler Sana’dır”*⁴⁰ *“Bizi yediren, içiren, Müslümanlardan kılan Allah’a hamdolsun!”*⁴¹

³⁴ İbn Kayyim, **et-Tıbbu’n-Nebevî**, s.164.

³⁵ Nitekim Allah Resûlü, bir gün hasta olan Hz. Âişe’nin yanına girdiğinde “Ey Âişe! Az yemek devâdır. Hastalıkların yuvası midedir. Elden geldiğince kendinizi az yemeğe alıştırmın” tavsiyesinde bulunmuştur. Süyûtî, **ed-Dürrü’l-mensûr**, C. 3, s. 445; Çok yemenin bedendeki olumsuzluklarına temas eden İbn Haldûn, özellikle din ve ibadetler hususuna dikkat çekerek, lüks ve bol yiyecek içinde yaşayan şehirlilere göre kendilerini bu zevklerden uzak tutan bâdiye ehlinen âbidlerin çıkması arasında bağlantı kurmaktadır. İbn Haldûn, **Mukaddime**, C. 1, s. 124. Diğer yandan fazla yemenin bedende fazlalıklar ve yağlanmaya sebep olması dışında akıllı da körettiği, açlığın ise vücut ve akıl berraklığı sağladığı da ifade etmektedir. **Aynı eser**, C.1, s. 126.

³⁶ Hz. Peygamber’in (s) sofrâ âdabına dair tafsilatlı bilgi için bkz. Celal Yeniçeri, “Hz. Peygamber’in (s) Ailesinin Geçimi” **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm**, 4c., Ed. Vecdi Akyüz, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007, C. 1, s. 431.

³⁷ Celal Yeniçeri, **Hz. Peygamber’in (s) Giyim-Kuşamı-Mutfakı Getirdiği İlkeleri ve Günümüz Felsefesi, İlkeleri, Güncel Meseleleriyle Giyim Kuşam ve Sofralar**, Çamlıca Yay., İstanbul, 2013, s. 164.

³⁸ İbn Kayyim, **Tıbbu’n- Nebevî**, s.165.

³⁹ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 27, s. 140; C. 31, s. 305; C. 38, s. 242; C. 29, s. 613; İbn Abdilber, **İstiâb**, C. 1, 284; Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 1, s. 284, İbn Kayyim, **Zâdü’l-me’âd**, C. 2, s. 365.

⁴⁰ Dârimî, **Sünen**, Etme 52; Ebû Dâvut, **Sünen**, Etme 3,

⁴¹ İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 5, s. 38; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 17, s. 375; İbn Mâce, **Sünen** Etme 16; Tirmîzî, **Sünen**, De’avât 56.

H. Peygamber'in (s) turfanda yetiŖen ürünler için yaptığı bir uygulama ve duayı zikrederim. Ŗöyle ki, Medine'nin en önemli geçim kaynaklarından biri de hiç Ŗüphesiz ziraattir. Öyle ki, kurusu ve yaşıyla yaklaşık yüz hurma çeşidinin Medine ve çevresinde yetiştii bilinmektedir.⁴² Doğal olarak, hem temel gıda maddelerinden biri olması, hem de ticareti yapılan geçim kaynağı olarak hurmanın, Medine sakinleri olan Ensar için ayrı bir değerin olduğu anlaşılmaktadır. Hurmanın dışında da çeşitli meyve ve sebze yetiştiren Ensar ilk turfanda meyve gördükleri zaman onu Allah Resûlüne getirip ikram ederlerdi. Allah Resûlü onu öpüp gözlerinin üstüne koyduktan sonra *"Allah'ım! Bize ilk ürünü gösterdiğin gibi (ürünün) sonuncusunu da göster"*⁴³ diye dua ederdi. Bir başka rivayette Medineliler meyvelerin ilk ürünlerinden alıp H. Peygamber'e (s) getirmiş o da *"Allah'ım! Bize ürünümüzü bereketli kıl. Bize Ŗehrimizi bereketli kıl. Medine'nin sa' ve müd ölçeklerine bereket ver. İbrahim nasıl sana Mekke için dua ettiyse ben de onun duası gibi Medine için ediyorum!"*⁴⁴ diye dua ettikten sonra meyveyi etrafında bulunan çocuklardan en küçüğüne vermiştir.⁴⁵

Allah Resûlü'nün bazı yiyecek ve içecekleri tercih ettiği ve diğerklerine nazaran daha çok sevdiği bilinmektedir. Bunlar arasında onun için sütün özel bir yeri olduğu ifade edilmektedir.⁴⁶ Hem kendisi ve ailesi hem de misafirleri için sütün gıda maddesi ve ikram olarak sıklıkla kullandığı anlaşılmaktadır.⁴⁷ Kaldı ki o dönemde koyun, keçi, sığır ve devenin etleri yanında sütleri de beslenme kaynaklarının başında gelmekteydi.⁴⁸

⁴² Hurma çeşitleri ve hurmaya dair ayrıntılar için bkz. Tahsin Koçyiğit, **Hurma, Deri, Deve**, s. 32.

⁴³ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 1, s. 351.

⁴⁴ Mâlik b. Enes, **Muvattâ**, Câmî, 1; İbnü's-Sünnî, **Amelü'l-yevm**, s. 245; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 7, s. 329.

⁴⁵ Tirmizî, **Sünen**, De'avât, 53; İbn Mâce, **Sünen**, Etime, 39; İsbahânî, **Ahlâk**, C. 3, s. 483

⁴⁶ H. Peygamber (s) "Üç şey vardır ki reddedilmez; süt, yastık, yağ (koku)" ifadesi dikkat çekicidir. Kettânî, **et-Terâtîb**, C. 1, s. 167.

⁴⁷ Süyûtî, **ed-Dürrü'l-mensûr**, C. 5, s. 145; Yeniçeri, "H. Peygamber'in (s) Ailesinin Geçimi", C. 1, s. 433; Dönem ve Ŗartlar gözönüne alındığında ulaşılabilirlik, besleyicilik ve pratik olması hasebiyle sütün çokça zikredilmesi anlaşılabilir bir durumdur. Zira H. Peygamber (s), "Süt içenin boğazından kolaylıkla akıp gider. Zira Allah (cc) 'Hâlis ve içimi kolay süt içiririz' buyurmaktadır.

⁴⁸ Derveze, **Kur'an'a göre H. Muhammed (s.a.v.)**, C. 1, s. 85.

Müminlerin annelerinden Hz. Meymûne'in evinde kendisine süt ikram edilmesi ve içtikten sonra yaptığı dua İbn Abbas tarafından aktarılmaktadır. Hz. Peygamber (s) Hâlid b. Velid ve İbn Abbas'la beraber eşi Meymûne bt. Hâris'in (r) evine gitmişti.⁴⁹ Hz. Meymûne öncelikle onlara, kızkardeşi Ümmü Akîk'in hediye ettiği keleri⁵⁰ ikram etmişti. Allah Resûlü ağzına alıp hoşlanmadığı keleri gayri ihtiyari tükürmüş, ama kendisine eşlik eden Hâlid ve İbn Abbas'ı yemekten men etmemiştir. Hz. Meymûne (muhtemelen Hz. Peygamber'in (s) açlığını gidermek ya da ona da bir şeyler ikram etmek için) kendisine hediye edilen sütü de getirip onlara ikram etmiştir.⁵¹ Hz. Peygamber (s) sütü içtikten sonra sağındaki İbn Abbas ve sonrasında Hâlid b. Velîd'e vermiş ve ardından şöyle buyurmuştur: "Allah'ın sütle rızıklandığı kişi *"Allah'ım! Bizim için bereketlendir, bizim için onu ziyadeleştir."* diye dua etsin. Zira süttten başka hem yiyecek hem de içeceğin yerini tutan başka bir nimet yoktur"⁵² buyurarak sütün diğer gıdalardan ayrılan yönüne de temas etmiştir.

3.1.5. Hz. Peygamber'in (s) Helâya Girip Çıkarken Yaptığı Dualar

Hz. Peygamber (s), maddî/manevî nezâhetten uzak bir mekân olarak nitelediği⁵³ helâya girdiği zaman temizliğe çok dikkat ederdi. Nitekim onun şu duayı okuduğu bildirilmektedir: *"Allah'ım! Erkek ve dişi bütün şeytanlardan, tüm pislik ve kötülüklerden sana sığınırım!"*⁵⁴ Aynı şekilde Hz. Peygamber (s) helâdan çıkınca *"Sıkıntıyı benden gideren ve bana âfiyet bahşeden Allah'a hamdolsun. (Allah'ım!)"*

⁴⁹ Hz. Meymûne, Halid b. Velid ve İbn Abbas'ın teyzesidir.

⁵⁰ Kertenkele cinsi sürünen bir hayvandır.

⁵¹ Hz. Peygamber (s), sütü içme hakkını kendisine ait olmakla (yaşına hürmeten) Halid'e verebileceğini söylese de İbn Abbas, Peygamber'in (s) artığı konusunda kimseyi kendi nefesine tercih etmeyeceğini ifade etmiştir. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 1, s. 396.

⁵² Abdurrezzak, **Musannef**, C. 4, s. 510; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 1, s. 396; Tirmîzî, **eş- Şemâilü'n-Nebeviyye**, 1c., Mekke, s. 170; Süheyli, **Ravzü'l-Ünüf**, C. 1, s. 288; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 7, s. 373.

⁵³ Zeyd b. Erkam'dan gelen bir haberde Hz. Peygamber (s), helâ (tuvalet) ortamını şeytanların bulunduğu bir ortam olarak tavsif ederek bunu **هَذِهِ الْخُشُوشُ مُحْتَضَرَةٌ** şeklinde ifade etmiştir. Ebû Dâvut, **Sünen**, Tahâret 3.

⁵⁴ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 19, s. 13; Dârimî, **Sünen**, Vudû 10; **Buhârî**, Sahîh, **De'avât** 15; **Müslim**, **Sahîh**, Hayız 32; İbn Mâce, **Sünen** Tahâret 9; Ebû Dâvut, **Sünen**, Tahâret19; İbn Kayyim, **Zâdü'l-me'âd**, C. 1, s.163.

Affını talep ediyorum”⁵⁵ ya da “*Allah’ım! Her türlü pislikten erkek ve dişi şeytanlardan sana sığınırım*”⁵⁶ diye dua ettiği bilinmektedir.

3.1.6. Hz. Peygamber’in (s) Aynaya bakınca Yaptığı Dualar

Allah Resûlü eş, çocuk, yakın ve uzak akraba, arkadaş çevresi, âzatlılar ve geniş anlamda insanlarla sürekli temas halindeydi. Ayrıca, peygamber kimliği ve devlet başkanı olması hasebiyle de farklı inanç ve kültürlerden gelen insanlarla defalarca muhatap olmuştur. Onun misvak kullanarak yaptığı ağız bakımı, sık sık gusletmesi, saçını tarayarak ve yağlayarak bakım yapması, sürme çekmesi ayrıca bedenini ve kıyafetini her türlü kirli ve pis şeylerden arındırmaya ne denli dikkat ettiği kaynaklarda yer almaktadır.⁵⁷ Şüphesiz bunları yaparken temizlik ve bakım aracı olarak aynanın ne denli önemli olduğu ortadadır. Allah Resûlü’nün seferde bile yanından ayırmadığı özel eşyaları arasında aynası da bulunmaktadır.⁵⁸ Müminlerin annesi Hz. Âişe, Hz. Peygamber’in (s) aynaya baktığında şu duayı yaptığını haber vermektedir: “*Allah’ım! Yaratılışımı güzelleştirdiğin gibi ahlakımı da güzelleştir.*”⁵⁹ Enes b. Mâlik’ten gelen diğer bir rivayette ise “*Beni yaratan ve beni tasarlayan Allah’a hamd-ü senâ ederim. Suretimi güzelleştiren ve beni değerli kılan ve beni Müslümanlardan yapan Allah’a hamdederim. Allah’ım! Yaratılışımı güzelleştirdiğin gibi ahlâkımı da güzelleştir.*”⁶⁰

⁵⁵ Dârimî, **Sünen**, Vudû 10; Ebû Dâvut, **Sünen**, Tahâret 3.

⁵⁶ Taberî, **Tefsîr**, C. 9, s. 552.

⁵⁷ Bkz. Ramazan Önal, “Hz. Peygamber’in (s) Hayatında Kişisel Bakım”, **Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Sonbahar Özel Say., 2020, s. 54-63.

⁵⁸ Hz. Peygamber’in (s) yolculukta bile yanından ayırmadığı eşyalar arasında aynanın yanı sıra tarak, yağ, misvak ve sürmedanlığı zikredilmektedir. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 1, s. 484; Zehebî, **Siyeru a’lâm**, C. 2, s. 301.

⁵⁹ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 40, s. 456; C. 6, s. 373; C. 29, s. 171; C. 40, s. 457; C. 42, s. 125; Buhârî, **Edeb’l-müfred**, C. 1, s. 150; İsbehânî, **Ahlak-ı Nebî**, C. 3, s. 88; İsbehânî ve Makrîzî aynı duayı *زَيَّادَةُ مَا شَأْنُ مَنْ غَيْرِي* ziyadesi ile de vermektedir. Bkz. **Aynı eser**, C. 3, s. 95; Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 7, s. 86.

⁶⁰ Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 7, s. 86.

3.1.7. Hz. Peygamber'in (s) Hoşlandığı Bir Şey Gördüğünde, Sıkıldığı ve Kederli Anlarında Yaptığı Dualar

Allah Resûlü'nün tabiatı itibariyle hoşlandığı şeyler vardı. Nitekim Hakîm b. Hizâm, Hz. Peygamber'in (s) beğendiği bir şey gördüğünde yaptığı “*Allah'ım! Onu bereketlendir, ona zarar gelmesin*” duasını aktarmaktadır. Yine Allah Resûlü, sevdiği bir şey gördüğünde onun Rabbi'nin ikramı olduğunu unutmaz “*Hamd iyilikleri tamamlayan Allah'a (cc) dır*” duasını okuduğunu Hz. Âişe rivayet etmiştir. Öte yandan, Allah Resûlü hoşlanmadığı bir şey gördüğünde ise “*Her hâlükârda Allah'a hamdolsun*”⁶¹ diyerek hamdini Rabbi'ne bildirmiştir.

Nimetlere karşı şükür, her halükârda Allah'a (cc) hamd etmek; Hz. Peygamber'in (s) neredeyse günlük hayatının her karesine sinmiştir. Allah Resûlü nimetin şükürle artıp bereketleneceğini bildirmiş, sıkıntılı durumlarda da hamd etmeyi tavsiye etmiştir. “Kim imtihana maruz kalmış birini görünce “*Sana verdiği bu sıkıntıdan beni koruyan ve beni birçok yarattıklarına göre üstün tutan ve nimetler veren Allah'a hamdosun!*” diye söylerse o dertten korunmuş olur” diye tavsiyede bulunmuştur.⁶²

Hz. Peygamber'in (s) her insan gibi zaman zaman sıkıldığı, imtihanların onu kederlendirdiği olurdu. Böyle durumlarda O, asıl güç sahibi olan Rabbi'ne iltica etmeyi önemser, etrafındakilere de bunu tavsiye ederdi. Zira Allah Resûlü, diken batmasından, ayakkabının bağının çözülmesine kadar müminin canını sıkan her şeyin ve her problemin Allah katında keffâret olduğunu ifade etmiştir.⁶³ Mesut olduğu anlar gibi sıkıntı anlarında da dostu, sığınağı Mevlâsı'ydı. Allah (cc) yanında olduğu sürece çözümsüz hiçbir şey olamazdı.⁶⁴ Hz. Peygamber (s) sıkıntılı anlarında “*Ey dâim olan, Ey ölümsüz olan! Senin rahmetinle (senden) yardım isterim. Ey celâl ve*

⁶¹ İbn-i Mâce, **Sünen**, Edeb 55; İsbehâni, **Ahlak-ı Nebî**, C. 1, s. 403; İbn-i Mâce'nin diğer duayı Ebû Hureyre'den rivayet etmektedir: رَبِّ اغْوِذْ بَكَ مِنْ خَالِ أَهْلِ النَّارِ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ خَالٍ، رَبِّ اغْوِذْ بَكَ مِنْ خَالِ أَهْلِ النَّارِ

⁶² İbn Mâce, **Sünen**, De'avât 22; Tirmizî, **Sünen**, De'avât, 37.

⁶³ Süyûtî, **ed-Dürri'l-mensûr**, C. 2, s. 699, 700.

⁶⁴ Bu durumu açıklayan güzel bir ifedeyi aktaralım: “Allah'tan (cc) başka kaybettiğin her şeyin bir karşılığı vardır.” إِذَا ضَيَعْتَهُ عَوِضٌ وَمَا مِنَ اللَّهِ إِلَّا ضَيَعْتَهُ عَوِضٌ İbn Kayyim, **et-Tıbbu'n-Nebevî**, s. 138.

ikram sahibi!”⁶⁵ duasını ederdi. Diğer yandan “Başınıza gelen tökezleme, kaslarda sıkıntı ve bir diken yarası bile hep kendi yaptığınız şeylerden dolayıdır. Allah (cc) ise daha fazlalarını affeder” diyerek ashabını da uyarmıştır.⁶⁶ Sıkıntı durumlarında okuduğu diğer bir dua ise “*Her şeyi bilen ve Halîm olan Allah’tan başka ilah yoktur. Semaların Rabbi, yerin keremli Rabbi, arşın Rabbi olan Allah’tan başka ilah yoktur*”⁶⁷ şeklindedir.

3.1.8. Hz. Peygamber’in (s) Yeni Bir Kıyafet Giyince ve Başkasında Görünce Yaptığı Dualar

H. Peygamber (s) döneminde giyim/kuşam kültürü çeşitlilik arz etmektedir. Yaşadığı dönemde elbise kavramı, (لباس, كساء) gibi kelimelerle karşılık bulan ve kesilerek birleştirilip dikilmiş kıyafetlerdi. Ayrıca o devirde yaygın kullanımıyla kumaşın dikiş olmaksızın vücudu saran şekli olan alt (izar) ve üst (ridâ) olarak isimlendirilen kumaş parçaları da “elbise” anlamında kullanılmıştır.⁶⁸

H. Peygamber’in (s) mütevazı yaşam şekli giyim kuşamına da yansımıştı. Temiz ve sade giyinmeye özen gösterir,⁶⁹ dikkat çekecek kadar lüks ve gösterişli olmayan, rahat kıyafetleri tercih eder, hatta giyimde sadeliğin imandan olduğunu söylerdi.⁷⁰ Allah Resûlü yeni bir kıyafet (gömlek, elbise ve sarık gibi) giydiği zaman

⁶⁵ Tirmîzî, **Sünen**, De’avât 91.

⁶⁶ Süyûtî, **ed-Dürrü’l-mensûr**, C. 7, s. 355.

⁶⁷ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 4, s. 179; Buhârî, **Sahîh**, De’avât, 476; benzer bir dua için bkz. Tirmîzî, **Sünen**, De’avât 39.

⁶⁸ Fatımatüz Zehra Kamacı, **H. Peygamber’in (s) Günlük Hayatı –Hâne-i Saâdet-** İnkılap Yay, İstanbul, 2016, s. 109.

⁶⁹ Bir defa onun yanına gelen biri “Ben süslenmeyi seven biriyim. Hatta hiç kimsenin ayakkabı bağının benim ayakkabı bağından daha güzel olmasını istemiyorum. Bu kibir midir?” diye sormuştu. Allah Resûlü “Hayır, bu kibir değildir. Kibir, insanları hakîr görmek ve hakkı inkâr etmektir” buyurarak giyim kuşamda özenli olmayı hoş görmüş, insan fitratına saygılı bir üslûpla muhatapına göre soruyu cevaplamıştır. Başka bir rivayette, yine süslenmeyi sevdiğini söyleyen ve bunun kibir olup olmayacağını soran Ebû Reyhâne ismindeki birine “Allah güzeldir ve güzeli sever. Kibir hakkı inkâr edip, insanların amellerini küçümsemektir” diye açıklama getirmişti. Giyim kuşam ve kibirle alakalı farklı birçok haber için Bkz. Süyûtî, **ed-Dürrü’l-mensûr**, C. 5, s. 121. Allah Resûlü’nün bu hali “Karakteri zengin olanın, tercihi sadeliktir” deyişini hatırlatmaktadır.

⁷⁰ Zaman zaman kendisine hediye edilen gösterişli ve değerli kıyafetleri Cuma, bayram günleri gibi özel zamanlarda giydiği olur, çoğu zaman bu kıyafetleri başkalarına hediye ederdi. Şâmî, **Sübûlü’l-hüdâ**, C. 7, s. 298. Mustafa Karataş, **H. Peygamber’in (s) Beden Dili**, Hayyikitap Yay., İstanbul, 2018, s. 106.

ona isim verirdi.⁷¹ Çoğu kez izar (alt), ridâ (üst), kamîs (gömlek) giyer⁷² yanı sıra sirval (pantolon, şalvar) benzeri farklı kıyafetler kullandığı olur,⁷³ ayrıca kıyafetlerini de sağ tarafından başlayarak giyinmeyi severdi.⁷⁴

Hiz. Ömer'in, yeni bir kıyafet edindiğinde eskisini sadaka olarak verdiği aktarılır. Kendisine bunun sebebi sorulduğunda bunu Hiz. Peygamber'den (s) öğrendiğini haber vermiştir. Allah Resûlü yeni bir kıyafet giydiğı zaman “Allah'im! Sana hamdolsun. Sen beni giydirdin. Bu elbisenin hayrını ve onun için takdir edilmiş hayrı senden diliyorum. Onun şerrinden ve onun için takdir edilmiş şerden (de yine) sana sığmıyorum”⁷⁵ diye dua etmiştir. Hiz. Peygamber (s) yine bir gün yanına gelen Hiz. Ömer'in üzerinde beyaz bir elbise görmüş “Yeni mi, yıkanmış mı?” diye sormuştur. Hiz. Ömer yıkanmış⁷⁶ olduğunu söyleyince Allah Resûlü “Yeni (elbise) giyesin, mesut olarak yaşayasın, şehit olarak ölesin” diye dua etmiş, nitekim bilindiğı üzere hilafeti döneminde şehit edilmiştir.⁷⁷

Bir gün Hiz. Peygamber'in (s) yanına Ümeyye oğullarından Hâlid b. Said kızıyla birlikte gelmiştir. Hâlid, Habeşistan muhacirlerinden olup kızı orada doğup, büyümüş konuşmayı da orada öğrenmişti. Hiz. Peygamber (s) 'i kızına işaret eden Hâlid “Amcana git, Resûlüllah'a git” diyerek onun yanına gitmesini istemiş, küçük

⁷¹ Muhammed b. Ali, b. Muhammed b. Abdullah eş- Şevkânî, **Neylü'l- Evtâr**, 8c., Assâmuddîn es-Sabbâbiti, Dârü'l- Hadîs, Mısır, 1993/1413, C. 2, s.138. Öyle anlaşılıyor ki, cansız olmasına rağmen kullandığı eşyalarla duygusal bir bağ kuruyordu.

⁷² Hiz. Peygamber'in (s) sevdiği kıyafetin gömlek, rengin ise beyaz olduğu aktarılmaktadır. Ayrıntı için bkz. İbn Kayyim, **et-Tıbbu'n-Nebevî**, s.177; Şevkânî, Hiz. Peygamber'in (s) kamîs/gömlek sevdiğine dair haberi açıklarken, bunu “Kamîs”ın izar ve ridaya göre örtünmeye daha elverişli olmasıyla açıklamaktadır. Bkz Şevkânî, **Neylü'l-Evtâ**, C. 2, s. 124.

⁷³ Kettânî, **et-Terâfîb**, C. 2, s. 99, 100.

⁷⁴ Şevkânî, **Neylü'l-Evtâr**, C. 2, s.138.

⁷⁵ İbn Sa'd, Hiz. Peygamber'in (s) kendisine getirilen birkaç elbiseden sarı ya da kırmızı desenleri olan küçük bir siyah elbiseyi Ümmü Said'e hediye ettiği bildirmektedir ki, önceki rivayeti açıklar mahiyettedir. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 1, s. 460. Hâlid'in kızına hediye edilen elbiseyi giydirip birlikte Hiz. Peygamber'in (s) yanına gelmiş olmaları muhtemeldir; Yeni kıyafet giyince söylenmesini tavsiye ettiği diğer bir rivayet **الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَسَانِي مَا أَوَارِي بِهِ عَوْرَتِي وَأَتَجَمَّلُ بِهِ فِي حَيَاتِي** “Avretimi örten kendisiyle süslendiğim bu elbiseyi giydiren Allah'a hamdolsun.” C. 1, s. 460; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 17, s. 348; Ebû Dâvut, **Sünen**, Libâs 1; Tirmîzî, **Sünen**, Libâs 29; İbn-i Mâce, **Sünen**, Libâs 3; İbn Kayyim, **Zâdü'l-me'âd**, C. 1, s. 138; C. 2, 345; Şevkânî, **Neylü'l-Evtâr**, C. 2, s.138.

⁷⁶ Bazı rivayetlerde Hiz. Ömer yıkanmış elbise olduğunu söylemektedir. İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 5, s. 189; Belâzürî, **Ensâb**, C. 10, s. 359; İbn Abdilber, **İstiâb**, C. 3, s.1157.

⁷⁷ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 3, s. 329; İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 6, s. 95; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 9, s. 441;

kız üzerindeki sarı renkli elbisesini göstererek Allah Resûlü'ne arkadan yaklaşmıştı. Hz. Peygamber (s) ona “*Seneh Seneh Seneh! Allah sana uzun ömürler versin!*”⁷⁸ diye dua etmiştir.⁷⁹

3.1.9. Hz. Peygamber'in (s) Evinden Çıkarken Yaptığı Dualar

Hz. Peygamber (s) evinden⁸⁰ çıkarken de dua dilinden düşmezdi. Yaptığı dualar daha ziyade Rabbine teslim olma, gideceği yerlerde yapacağı işlerde ondan yardım dilemesi şeklinde olurdu.

Her insan gibi Hz. Peygamber'in (s) Hane-i Saâdetleri beslenme, dinlenme, ibadet ve eşleriyle sohbet etmenin yanı sıra kendi ve eşlerinin ihtiyaçlarını giderme konusunda aktif rol oynadığı, günlük zamanının bir bölümünü geçirdiği mekânlardan biri olmuştur.⁸¹ Allah Resûlü'nün hanımı Ümmü Seleme'nin bildirdiğine göre, Allah Resûlü evinden her çıktığında muhakkak yüzünü semâya çevirir ve şöyle dua ederdi: “*Allâh'a tevekkül ettim. Allah'ım! Dalâlete düşmekten ve başkaları tarafından dalâlete sürüklenmekten, kaymaktan ve kaydırılmaktan, haksızlık yapmaktan ve haksızlığa uğramaktan, câhilce davranmaktan ve câhillerin davranışlarına muhâtap olmaktan Sana sığınırım.*”⁸² Enes b. Mâlik'ten gelen diğer bir habere göre Resûlüllah (s) ‘Her kim evden çıktığında “*Allah'ın adıyla Allah'a güvendim. Çaba ve güç*

⁷⁸ Habeşçe “eskut ve yıprat” anlamlarına gelen ve dilimizde “güle güle kullan” şeklinde tabir edilen bir kullanım olmalıdır. Hâlid b. Saîd eşiyle birlikte Habeşistan'a hicret ettikleri dönemde kızları dünyaya gelmişti. Küçük kız orada kullanılan dile yatkın olmalıdır. Hz. Peygamber (s) Ümmü Hâlid'e aşına olduğu dilden kelimelerle yeni kıyafetini tebrik ederek ona dua etmiştir.

⁷⁹ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 8, s.186; Buhari ve bazı rivayetlerde, küçük kız Hz. Peygamber'in (s) nübüvvet mührüyle oynamış babası müdahale edince Hz. Peygamber (s) çocuğa engel olmamasını istemiştir. Buhârî, **Sahîh**, Libâs, 22; İbnü'l Esir, **Üsdü'l-gâbe**, C. 7, s. 313; Şâmî, **Sübülü'l-hüdâ**, C. 7, s. 133.

⁸⁰ Hz. Peygamber'in (s) eşlerine ait çoğu bir odadan ibaret olan bu evler Mescid'in doğu yönündeydi. Hicret sonrasında Mescid'in inşasıyla birlikte yapılmaya başlanmış, ihtiyaçla birlikte sayıları artmıştır. Kerpiç, taş ve hurma dalları odaların temel yapı malzemeleriydi. Ayrıntılı bilgi için Kamacı, **Hane-i Saadet**, s. 35 vd.

⁸¹ Söylemez, “**Hz. Peygamber (s) 'in**”, s. 78.

⁸² İbn Hanbel, **Müsned**, C. 44, s. 230; İbn-i Mâce, **Sünen**, De'avât 18; Ebû Dâvûd, **Sünen** Edeb, 102-103; Tirmizî, **Sünen**, De'avât 35; İbn Kayyim, **Zâdü'l-me'âd**, C. 2, s. 235.

gösterebilmemiz sadece Allah'ın izniyledi."⁸³ derse ona 'Bu sana kafîdir, korumaya alındın' denilir. Şeytan ondan uzaklaşır." buyurmaktadır.

Hız. Peygamber (s) evinden çıkarken farklı dualar yapardı. O bazen, sabah namazı için evden ayrılırken "Allah'ım! *Kalbimi, lisânımı, işitmemi, görüşümü, arkamı, önümü, üstümü, altımı nurlandır. Allah'ım! Beni nurunla yücelt.*"⁸⁴ duasını yapardı. Ebû Saîd el-Hudrî'nin bildirdiği bir haber de ise Hız. Peygamber (s) "Kim namaza gitmek üzere evinden çıktığında bu duayı okursa Allah (cc) ona rahmetiyle yönelir ve yetmiş bin melek onun günahlarının bağışlanmasını ister: "*Allah'ım! Senden isteyenlerin senin katındaki hakkı, şu yürüyüşümün hakkı için talep ediyorum. Mukakkak ki ben ne kibir, ne böbürlenme, ne gösteriş, ne de bilinsin diye evden çıkmadım. Senin rızanı talep ederek çıktım. Senden beni cehennem ateşinden korumanı, günahlarımı affetmeni diliyorum. Gerçek şu ki, günahları affedecek yalnız Sensin*" ⁸⁵ buyurmaktadır. Böylelikle O, sadece günlük hayatında değil, Allah'la (cc) olan irtibatını sağlayan dularında bile dinamik bir süreç takip etmiştir.

3.1.10. Hız. Peygamber'in (s) Ezan Okunduğunda Yaptığı Dua

Müslümanları namaz için biraraya getiren, İslâm dininin şiarlarından olan ezanın⁸⁶ okunduğunu duyan Hız. Peygamber (s) onu dinler, müezzinin sözlerini tekrar ederdi. Ezan bittikten sonra "*Ey bu tam dâvetin Rabbi olan Allah'ım! Muhammed'e*

⁸³ Tirmizî, **Sünen**, De'avât 35.

⁸⁴ İbn Kayyim, **Zâdü'l-me'âd**, C. 2, s. 235.

⁸⁵ Tirmizî, **Sünen**, Mesâcid, 14.

⁸⁶ Hicret sonrasında ilk dönemde Müslümanlar bir müddet sokaklarda yapılan "es-salâh es-salâh" çağrısıyla namaza davet edilmekteydi. Daha sonra Hız. Peygamber (s) ashabıyla namaz vaktini belli edecek bir usul için istişarede bulunmuştur. Boru öttürülmesi, çan çalınması, tahta parçalarıyla ses çıkarılması gibi teklifleri hoş bulmayan Hız. Peygamber (s) aynı dönemde Ensardan Abdullah b. Zeyd b. Sa'lebe ve Hız. Ömer'in gördükleri benzer rüyaya istinaden namaza davet için ezan okunmasını uygun buldu. Bilâl-i Habeşî Hız. Peygamber'in (s) öğrettiği usulle Mescid-i Nebevî'nin yanındaki Neccaroğulları'ndan bir hanıma ait yüksekçe evden hicrî 1 (622) veya 2 (623) yılından itibaren ezan okunmaya başlanmış, bir müddet sonra Mescid'in arka tarafına yapılan özel bir mekân bunun için kullanılmıştır. Ezanın teşri sürecine dair bkz. Abdurrahman Çetin, "Ezan", **DİA**, İstanbul, 1995, C. 12. s. 36; Ayrıca bkz. İbn Hişâm, **Sîre**, C. 1, s. 348; İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 1, s. 185; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 26, s. 399; Dârekutnî, **Sünen**, C. 1, s. 452.

(s) vesileyi, fazileti lütfet. Kendisini ona vadettiğin Makam- ı Mahmûd'a ulaştır!"⁸⁷ duasını ederdi. Hatta "Kim bu duayı okursa kıyamet gününde şefaati ona gerçekleşir"⁸⁸ diyerek bir müjdeyle bu duanın okunmasını teşvik etmiştir.

3.1.11. Hz. Peygamber'in (s) Mescide Girip, Çıkarken Yaptığı Dualar

Hz. Peygamber (s), namaz, ibadet, insanlarla yaptığı görüşmeler, sohbetler gibi birçok sebeple mescide gelir, günlük hayatının önemli bir bölümünü orada geçirirdi. İbadet, eğitim öğretim, sosyalleşme, adli işler hatta dinlenme gibi birçok faaliyetin yapıldığı bir mekân olarak mescid Hz. Peygamber'in (s) hayatının âdeta merkezi olmuştur.⁸⁹ Aynı zamanda kadın erkek sahâbîlerini yetiştirdiği bir mekân olarak da mescid çok fonksiyonel bir ortam oluşmuştur.⁹⁰ Diğer yandan Allah Resûlü mescidde, kimi zaman istirahat eder, kimi zaman yanına gelen torunlarıyla oyun oynar, vakit geçirirdi.⁹¹ Rivayetlerden onun mescide girip çıkarken de duayı dilinden düşürmediğini anlamaktayız. Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm'ın aktardığı bir haberde, Resûlullah mescide girerken "*Selâm ve Allah'ın rahmeti Nebî'nin üzerine olsun. Allah'ım! Bana rahmet ve cennet kapılarını aç!*"⁹² diye dua ederdi.

Allah Resûlü mescidden çıkarken "*Selâm verilmekte olan Allah'ın rahmeti Nebî'nin üzerine olsun. Allah'ım! Beni şeytan ve bütün kötülüklerden koru*"⁹³ duasını ederdi. Öyle anlaşıyor ki, Hz. Peygamber (s) mescidi emin bir mekân olarak

⁸⁷ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 23, s. 120; Ezandan sonra okunacak dua ile ilgili birçok rivayet olup, oldukça benzer ifadeler kullanılmaktadır. Karşılaştırma için bakınız. Ebû Dâvûd, **Sünen**, Salât, 36; Tirmizî, **Sünen**, Salât, 157; Nesâî, **Sünen**, Ezan, 39; Hâkim, **Müstedrek**, C. 1, s. 731.

⁸⁸ Buhârî, **Sahîh**, Ezan, 8; Şâmi, **Sübülü'l-hüdâ**, C. 8, s. 89.

⁸⁹ Mescidin farklı fonksiyonları için bkz. Bünyamin Çalık, "Camiler ve Mescidlerde Dinleniş Caiz Olan ve Olmayan Davranışlar, **Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Say. 3, 2015, s. 119-125.

⁹⁰ Söylemez, "Hz. Peygamber'in (s) Bir Günü Üzerine", s. 71, 72.

⁹¹ Hz. Peygamber'in (s) hayatında mescidin önemi, fonksiyonları hakkında ayrıntılı bir çalışma için bkz. Fatimatüz Zehra Kamacı, "**Hz. Peygamber'in (s) Günlük Hayatı-Mescid-i Nebevî**", İnkılab Yay. İstanbul, 2013, s. 459-460.

⁹² Abdürezzâk, **Musannef**, C. 1, s. 425.

⁹³ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 1, s. 425; Ebû Üseyd el-Ensârî ve Hz. Fatîma'nın rivayetine göre tespit edilmiştir. اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ، وَإِذَا خَرَجَ فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ. Benzer rivayetler İbn Hanbel, **Müsned**, C. 25, s. 454; C. 39, s. 21; C. 44, s. 13; Müslim, **Sahîh**, Salât 10; İbn-i Mâce, **Sünen**, Mesâcid 13; Ebû Dâvûd, **Sünen**, Salât 16; Nesâî, **Sünen**, Mesâcid 36; Taberî, **Târîh**, C. 11, s. 619; Kâdî İyâd, **Şifâ**, C. 2, s. 201.

görüyordu. Mescidden ayrıldığında günah ve kötülüklere bulaşma riskinden dolayı Rabbi'ne sığınmayı önemsemiştir.

3.1.12. Hz. Peygamber'in (s) Bir Meclise Girip Çıktığında Yaptığı Dualar

Elbette Hz. Peygamber'in (s) ev ve mescid dışında insanlarla görüştüğü farklı ortamlar da olmuştur. İnsanlarla biraraya gelişleri kimi zaman ziyaret ettiği evlerde kimi zaman gölgelik, açık hava benzeri mekânlarda olmuştur. O yine böyle ortamları, özellikle ayrılma esnasında dua etmek için bir vesile sayardı. Abdullah b. Ömer'in aktardığı bir haber buna bir örnektir. Rasûlullah (s)'ın şu duaları yapmadan önce bir meclisten kalktığı pek az olurdu: *“Allah'ım! Bize, günahla aramıza engel olacak kadar korkundan hisse ver. Bizi cennetine ulaştıracak kadar tâatini nasîb eyle. Dünya musîbetlerini hafifletecek güçlü îman ver. Allah'ım! Bizi yaşattığın müddetçe kulaklarımız, gözlerimiz ve kuvvetimizden nasiplendir; ölümümüze kadar da onları devamlı kıl. Bize zulmedenlerden öcümüzü Sen al. Bizi dinimizde musîbete uğratma. Dünyayı en büyük düşüncemiz ve gâyemiz, ilmimizin sonu kılma. Bize acımayanları üzerimize mûsâllat etme!”*⁹⁴

İnsanları biraraya getiren birçok ortam olumlu olumsuz farklı kazanımlarla nihayetlenebilir. Hz. Peygamber (s) “meclisin kefareti” olarak nitelendirerek ashabına öğrettiği şu duayı Ebû Hureyre aktarmaktadır: *“Allah'ım! Seni bütün noksanlıklardan tenzih eder ve hamd ederim. Senden mağfîret ve tevbemi kabul etmeni dilerim”*⁹⁵

3.1.13. Hz. Peygamber'in (s) Çarşıya Girdiğinde Yaptığı Dua

Allah Resûlü Medine'ye hicret ettikten sonra yaptığı ilk önemli hamlelerden biri de büyük oranda Yahudi tüccarların egemenliğinde⁹⁶olan çarşı/pazar yerlerine

⁹⁴ Tirmizî, **Sünen**, De'avât 80; C 26; Makrîzi, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 2, s. 257, s. 285.

⁹⁵ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 14, s. 16; C. 33, s. 15; C. 24, s. 504.

⁹⁶ Günaltay, Yemen asıllı Evs ve Hazreç kabilesine göre daha medenî olan Yahudilerin Yesrib'e yerleştikten sonra Kuzey Arabistan ticaretini ele geçirip şehri sömürgeleştirdiklerini zikreder. Şemsettin Günaltay, **İslam Öncesi Arap Tarihi**, Ankara Okulu Yay, Ankara, 2015, s. 252.

alternatif yerler oluşturarak Müslümanlar için ekonomik bağımsızlığının temellerini atmak olmuştur.⁹⁷ Gerek kendisi ve yakınlarının ihtiyaçlarını temin etmek, gerekse denetim amaçlı ekonominin merkezi, diğer bir anlamda hayatın nabzının attığı çarşıya (piyasa) gider, esnafla sohbet eder, alışverişe dair uyarılar, adalet ve dürüstlük gibi tavsiyelerde bulunurdu. Hz. Peygamber'in (s) çarşıya girerken yaptığı dualardan birkaçını aktaralım. *“Allah’tan başka ilâh yoktur, yalnız O vardır ve hiçbir şerîki yoktur. Mülk O’nundur ve hamd da O’na mahsustur. Bütün hayırlar O’nun elindedir ve O her şeye kâdirdir.”*⁹⁸ Semhûdi, Hz. Peygamber'in (s) çarşı avlusunda durup dua ettiğine, ya da insanların bayram sonrası dağılışını izlediğine dair iki farklı rivayeti aktarmaktadır.⁹⁹ Öyle anlaşıyor ki, Allah Resûlü alışveriş gibi insanlar arası hak ve hukukun sıklıkla zedelendiği bir ortamda Rabbi’ne iltica etmeyi önemsemiş, buna dikkat çekmek için bu duayı ashabına da duyurmuştur.

Ashab’dan Büreyde’den bir haberde Hz. Peygamber (s) çarşıya girdiğinde *“Allah’ım! Bu çarşının ve içindeki şeylerin hayrını Senden diliyorum. Onun ve içindeki şeylerin şerrinden Sana sığınıyorum. Allah’ım! Burada yalan yere bir yemin etmekten veya zararlı bir alışveriş yapmaktan Sana sığınıyorum”* duasını okuduğunu nakletmektedir. Diğer bir haberde ise *“Allah’ım! Bu çarşının şerrinden, küfür ve fisktan (günah) Sana sığınıyorum”*¹⁰⁰ şeklinde dua etmiştir.

3.1.14. Hz. Peygamber’in (s) Yolculuk ve Sefere Dair Yaptığı Dualar

Hayat rutinine farklı kapılar aralayan seyahatin yeni insanlar, mekânlar, düşüncelerle karşılaşmak için önemli bir fırsat olduğu malumdur. Aynı zamanda seyahatin zihinsel ve ruhsal dünyayı zenginleştirme olanağı sağlayan, yaşam sevincini ziyadeleştiren bir yönü olduğu da bilinmektedir.¹⁰¹ Allah Resûlü risâlet

⁹⁷ Söylemez, **“Hz. Peygamber’in (s) Bir Günü Üzerine”**, s. 73.

⁹⁸ Bu duayı Resûlullah (s)’in çeşitli vesilelerle sıkça yaptığı bir dua olarak çalışmamızın farklı yerlerinde zikrettik. Tirmizî, **Sünen**, De‘avât 35.

⁹⁹ Semhûdî, **Vefâ**, C. 2, s. 262.

¹⁰⁰ Şâmî, **Sübûlü’l-hüdâ**, C. 9, s. 9.

¹⁰¹ Burada seyahatin ehemmiyetini mısralara yansıtan Nobel Edebiyat ödüllü şair Paplo Neruda’nın dizelerini paylaşmak istiyoruz. “Yavaş yavaş ölürlər/ Seyahat etməyenlər/ Yavaş yavaş ölürlər/

öncesinde ticaret başta olmak üzere çeşitli sebeplerle yolculuğa çıktığı bilinmektedir.¹⁰² Ancak kaynaklarda bu dönemdeki seferlerine dair konumuzla ilgili veriye ulaşılamamıştır.

Yüce Rabbinin kendisine tevdi ettiği elçilik görevi sonrasında Hz. Peygamber'in (s) yolculuklarının farklı bir hüviyete büründüğü muhakkaktır. Bu süreçte onun için sefer/yolculuk Allah'ın (cc) dininin insanlara ulaştırılması, cihad ve ibadet (umre ve hac) gibi belli başlı sebeplere mâtuf olmuştur. Artık niyet Rabbi'nin rızası olmuştur. Hz. Peygamber'in (s) on yıl süren Medine yaşamında komuta ettiği seferlerin Umretü'l-Kazâ ile birlikte yirmi sekiz olduğu bildirilmektedir.¹⁰³ Öyle anlaşıyor ki, Hz. Peygamber (s), hicret sonrası yakından uzağa binlerce kilometrelik mesafeyi bineğinin üzerinde seferde geçirmiş, doğal olarak bu süreçte birçok duası tespit edilmiştir.

Yolculuk şartları ve imkânlar el verdiği ölçüde Hz. Peygamber (s) perşembe günü sefere çıkmayı tercih etmiştir.¹⁰⁴ Aynı zamanda Hz. Peygamber'in (s) yolculuğa çıkarken farklı dualar yaptığını ifade etmek mümkündür. Birçok kaynakta aktarılan bir haberde Allah Resûlü yola çıkacağı zaman *“Allah'im! Yolculuğun zorluklarından, üzücü manzaralarla karşılaşmaktan, iyi durumdayken kötü hale düşmekten, mazlumun bedduasından ve yolculuk dönüşünde âilemi ve malımı kötü halde bulmaktan Sana sığınırım”*¹⁰⁵ duasını ederdi. Aslında her yolculuğun

Okumayanlar, müzik dinlemeyenler/ Vicdanlarında hoşgörüyü barındıramayanlar/ Yavaş yavaş ölürlər/Alışkanlıklarının esiri olanlar/ Her gün aynı yolları yürüyenler/ Ufuklarını genişletmeyen ve değiştiremeyenler...” şiirin tamamı için bkz. <https://kitaplarakacanlar.blogspot.com/2018/11/yavas-yavas-olurler-pablo-neruda.html>, Erişim tarihi, 02. 01. 2021.

¹⁰² Hz. Peygamber'in (s) henüz doğumundan kısa bir süre sonra sütannesi Halîme ile yaptığı Benî Sa'd b. Bekr yurduna yapılan yolculukla başlayan seyahatleri, babası Abdullah'ın kabrini ziyaret etmek üzere annesi ve Ümmü Eymen'le birlikte çıktıkları Medine ziyaretinin yanı sıra, amcası Ebû Talip'le çıktığı Şam bölgesine yapılan ticari seferi, bilahere devam eden ticari amaçlı seferler peygamberlikle müşerref olduğu kırk yaşına kadar süregelmiştir. Hz. Peygamber'in (s) yolculuklarını ziyaret, ticaret, ibadet, tebliğ, hicret, cihâd başlıkları altında inceleyen ve konuyla ilgili müstakil bir çalışma için bkz. Fatma Kartal, **H. Peygamber'in (s) Seyahat Hayatı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, 2019, s. 21 ve devamı.

¹⁰³ Ahmet Özel, “Hz. Peygamber'in (s) Yöneticilik Misyonu”, **İslâm Tarihi ve Medeniyeti**, İstanbul, 2018, C. 1, s. 686.

¹⁰⁴ Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 997.

¹⁰⁵ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 5, s. 154; Müslim, **Sahîh**, Hacc, 75; Ebû Dâvud, **Sünen**, Cihâd, 72; İbn-i Mâce, **Sünen**, Dua, 20, Nesâî, **Sünen**, İstiâze, 40.

meşakkatleri olduğu gibi, seferin hayırla sonlanması da her yolcunun en doğal talebidir.

Hız. Peygamber (s) döneminde ulaşım vasıtası olarak deve, at, eşek, katır gibi hayvanlar istihdam edilmiştir. Allah Resûlü yolculuğa çıkmak üzere hayvana bindiğinde Zuhrûf Sûresi 13. âyeti “(Lutfedip) bize bunu müsahhar kılan Allah’ı tesbîh ederim.”ni okur sonra şöyle devam ederdi. “Allah’ım! Bu yolculuğumuzda iyilik, takva ve razı olacağın amelleri yapmayı nasip eyle! Allah’ım! Yolculuğumuzu kolaylaştır, uzaklığı kısalt, Allah’ım! Seferde yardımcımız ol. (Geride bıraktığımız) Yakınlarımızın koruyucusu ol.” diye dua derdi.¹⁰⁶ Diğer bir rivayette ise şöyledir: “Allah’ım! Seferde yardımcımız, bıraktığımız yakınlarımızın koruyucusu sensin. Allah’ım! Yolculuğun sıkıntılarından, dönüşte üzücü şeylerle karşılaşmaktan, düzelen işlerin bozumasından, mazlumun bedduasından, ailemizde ve malımızda kötü durumla karşılaşmaktan sana sığınırım.”¹⁰⁷

Son olarak, Allah Resûlü seferde konakladığı yerde “Yarattığı şeylerin şerrinden Allah’ın tam olan kelimelerine sığınırım”¹⁰⁸ duasıyla Rabbine sığınırdu.¹⁰⁹ Gazâlî burada “tâm kelimeler”le kastedilenin “O’nun yarattıklarına ihsanını bol bol vermesi” olduğunu ifade ederken, diğer yandan “kelimeler” ifadesine “yükümlülükler” değil, yaratılıştaki konulan kurallar olarak açıklık getirmektedir.¹¹⁰ Hız. Peygamber (s) özellikle yolculukta, Rabbinin mucize nevinden yarattığı kâinatı ve onun kudretini daha da iyi müşahade etme fırsatı buluyor, onun tecellileri karşısında teslimiyeti daha bir artarak zirveye ulaşıyordu.

¹⁰⁶ Müslim, **Sahîh**, Hacc, 75; İbn Kayyim, **Zâdü’l-me’âd**, C. 2, s. 407.

¹⁰⁷ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 5, s. 155; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 4, s. 66; Tirmizî, **Sünen**, De’avât; İbn Abdîrabbîh **İkdü’l Ferîd**, C. 5, s. 155.

¹⁰⁸ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 5, s. 166; C. 4, s. 441; Tirmizi, **Sünen**, Dua, 41.

¹⁰⁹ Allah Resûlü’nün bu teavvüzü, Câhiliye Arabının yolculuk esnasında konakladığı yerlerde “Bu gece cinlerin şerrinden ve burada bulunanları şerrinden bu vâdinin azizine sığınırım” ifadesini çağrıştırmaları bakımından anlamlıdır. İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 1, s. 145; Taberî, **Tarih**, C. 9, s. 556.

¹¹⁰ Gazâlî, **Dua ve Zikirler**, s. 119.

Doğal olarak yolculukta iniş çıkışlar söz konusudur. Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber'in (s) sefer esnasında yüksek yerlere çıkınca¹¹¹ tekbir getirip “Allah’tan başka ilah yoktur. O tektir, ortağı yoktur, mülk onundur hamd O’nadır. O her şeye kadirdir. O’na dönüyoruz, tevbe ediyoruz, kulluk ediyoruz. Rabbimize hamdedicileriz. Allah va’deinde sadık oldu, kuluna yardım etti”¹¹² şeklinde dua ettiğini, yüksekte aşağıya indiğinde ise Allah’ı noksanlıklardan tenzih ederek zikre devam ettiğini ifade etmektedir.

Semhûdî ise Medine’nin isimlerinden el-Mekar (المقر) ismini zikrederken Hz. Peygamber'in (s) seferden dönüp Medine’ye gelirken “Allah’ım! Bizim için orayı (Medîne) merkez oturan yer kıl!”¹¹³ diye dua ettiğini aktarmaktadır.

3.1.15. Hz. Peygamber’in (s) Aksırma İçin Yaptığı Dualar

Allah Resûlü, birçok insan için sıradan, hayatın teferruatı kabilinden sayılabilecek durumlarda bile dua etmeyi itiyad haline getirmiştir. Bunlardan biri de aksırma halinde yaptığı “teşmîtü’l-âtis” duasıdır.¹¹⁴ Hz. Peygamber'in (s) aksırma ile ilgili dularına geçmeden Câhiliye toplumunda hapsırma haline dair genel kabullere değinmek faydalı olacaktır. Câhiliye Arapları aksırığı bir nevi hastalık olarak gördüklerinden, aksıran sevmedikleri biri olunca hastalığın ciğerlerine bulaşması ve uğursuzluğun ona dönmesi anlamında **وَرِيًا وَقَحَابًا** ifadesini kullanırlardı. Buna mukabil sevdikleri, değerli bir kişi aksırınca, -bizim toplumumuzda da yaygın olan- (çok

¹¹¹ Hz. Peygamber'in (s) yükseğe çıkınca okuduğu farklı bir dua için bkz. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 19, s. 298.

¹¹² İbn İshâk, Hz. Peygamber'in (s) Lihyân oğullarına yapılan seferden dönerken bu duayı yaptığını tespit etmiştir. Bkz. İbn İshâk, **Sîre**, C. 1, s. 434; Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 537; İbn Hişâm, **Sîre**, C. 2, s. 215; Buhârî, **Sahîh**, Cihâd, 197; Tirmizi, **Sünen**, Hac 104; Makrîzî, **İmtâ‘u’l-esmâ**, C. 2, s. 121; C. 1, s. 258; Duanın bir kısmı Tевbe 9/112 ayetini içermektedir. **الَّتَائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّائِعُونَ السَّاجِدُونَ....**

¹¹³ Semhûdî, **Vefâ**, C. 1, s. 120; C. 1, s. 190

¹¹⁴ Burun yollarında gelişen ve beyincikteki bir reflekse bağlı olarak ağız ve burundan soluk boşalmasını sağlayarak burundaki yabancı maddelerin temizlenmesini sağlayan, esnemenin hilafına insanda zindelik meydana getiren ve sağlık işareti kabul edilen aksırma, İslâm’da Hz. Peygamber'in (s) uygulamalarıyla âdâb-ı muâşeret kabilinden kurallar arasında yer bulmuştur. Hatta Efendimiz (s), Müslümanların birbirleri üzerindeki haklarını izah ederken teşmiti bunlar arasında zikretmektedir. Ayrıntı için bkz. İsmail Lütü Çakan, “Aksırma”, **DİA**, İstanbul, 1998, C. 2, s. 295-296.

yaşa! (عمرًا وشبابًا) ifadesiyle sıhhat ve uzun ömür dileklerini sunmaları kişinin konumuna göre tavır aldıklarını göstermesi bakımından dikkate değerdir.¹¹⁵

Görüldüğü üzere Allah Resûlü, Câhiliye'nin bir takım inanışları gibi aksırmayı da doğal bir refleks olarak hamd/dua vesilesi haline dönüştürmüştür. Abdullah b. Cafer, Resûlullah'ın (s) aksırdığı zaman hamdettiğini¹¹⁶ kendisine “*Allah sana merhamet etsin*” denildiğinde onun da şu duayı yaptığını aktarmaktadır: “*Allah sana hidâyet etsin!*”¹¹⁷ *İşini düzeltsin!*”¹¹⁸ Allah Resûlü birkaç kez aksırma birkaç kez üstüste olunca bunun hastalıktan olduğunu ifade etmek için o kişiye “mezkûm /nezleli” derdi.¹¹⁹ Bir gün Hz. Peygamber'in (s) yanında birbiri ardınca iki kişi aksırmıştı. Bunlardan birine dua ederken, diğerine dua etmemesi ashabın nazarını celbedip sebebini Allah Resûlü'ne sorduklarında “Hamd edene dua ettiğini, diğerine ise hamd etmediği için dua etmediğini” ifade etmiştir.¹²⁰

3.1.16. Hz. Peygamber'in (s) Birini Uğurlarken Yaptığı Dualar

Hz. Peygamber (s) ashabından birini yolcu edip uğurlarken onun elini tutar, muhatabı bırakmadan o bırakmaz ve ona şöyle dua ederdi: “*Dinini, emanetini (sorumluluğunu), yaptıklarının hayırlı sonuçlarının olmasını senin için Allah'tan dilerim.*”¹²¹ Bir gün yolculuğa çıkmaya niyetlenen bir kimse Resûlullah'ın yanına gelip hayır duasını isteyince “*Allah sana takvayı azık etsin*” diyerek âdeti Allah'tan sakınmanın en önemli azık olduğuna dikkat çekmiştir. Aynı adam yetinmeyerek daha fazla dua talep etmiştir. Allah Resûlü bu kez “*Allah günahlarını affetsin*” diyerek

¹¹⁵ Cevâd Ali, **Mufasssal**, C. 12, s. 375; Hapşırma ve esnemeyi bilimsel bakış açısı ve İslâmi uygulamalar açısından değerlendiren kapsamlı bir çalışma olarak bkz. Yusuf Oktan, “Ritüel, Batıl İnanç ve Bilimsel Veriler Bağlamında Hapşırma ve Esnemeye İlgili Rivâyetlerin Değerlendirilmesi”, **Tokat İlmiyat Dergisi**, 8/2 Aralık, 2020, s. 15, 16.

¹¹⁶ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 39, s. 273. Ayrıca **كُلِّ حَالٍ** ve **الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ** Hz. Peygamber'in (s) aksırana öğrettiği “hamd” ifadeleridir.

¹¹⁷ Burada kullanılan **يَرْحَمُكَ اللَّهُ** Arap dilinde haber lafzıyla gelen fiillerin dua anlamında kullanımına bir örnek olarak **اللَّهُمَّ ارْحَمْ** “Allah'ım! Merhamet et” anlamına geldiği ifade edilmektedir. bkz. Nefise İnal, **Dil-Tefsir İlişkisi Çerçevesinde Mukaddimetü Tefsiri İbni'n-Nakîb Adlı Eserde Mecâz**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, SBE, İstanbul, 2020, s. 71.

¹¹⁸ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 3, s. 277; Buhârî, **Sahîh**, Edeb, 126; Ebû Dâvûd, **Sünen** Edeb, 99; İbn-i Mâce, **Sünen**, Edeb, 20; Tirmizî, **Sünen**, Edeb 3.

¹¹⁹ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 27, s. 27.

¹²⁰ Ebû Ubeyd, **Ğarîbu'l-hadîs**, C. 2, s. 183; İbn Hacer, **Fethü'l-bârî**, C. 10, s. 611.

¹²¹ Tirmizî, **Sünen**, De'avât, 43.

onun bağışlanmasını dilemiştir. Adam tekrar duayı arttırması isteyince “Allah nerede olursan ol sana hayrı kolaylaştırsın” diyerek her seferinde adamın talebine cevap vererek, onu geri çevirmemişti.¹²²

Şüphesiz ashaptan hac ve umre için yola çıkanlar da Allah Resûlüne gelerek vedalaşıyor, ondan dua istiyorlardı. Hz. Peygamber (s) hacca niyetlenen bir gence yine takva ile azıklanmasını tavsiye etmiş ve hayır dua etmiştir. Genç hac dönüşü Resûlullah’a geldiğinde ise “Allah haccını kabul etsin. Günahlarını bağışlasın. Geçimini kolaylaştırsın” diyerek makbul hac temennisinin yanı sıra bağışlanma ve maişette kolaylıklar için de dua etmeyi eklemiştir.¹²³

3.1.17. Hz. Peygamber’in (s) Hastalandığında Yaptığı Dualar

Her insan gibi Hz. Peygamber’in (s) de hastalandığı zamanlar olmuştur. Nitekim vefatı da bir hastalıkla başlayan bir sürecin nihayetindedir. O ashabıyla yaptığı sohbetlerde hastalığı günahların dökülmesi; ahiret hayatının ihya edilmesi için bir fırsat olarak işaret ederdi. Allah Resûlü “...Kim kötü bir iş yaparsa cezalandırılır.”¹²⁴ âyetinin nüzülüyle hallerinin nice olacağını düşünerek üzülop ağlayan ashabını, “Mümin kişinin başına gelen tüm sıkıntıların günahlara kefareti olduğunu” söyleyerek teskin etmiştir. Aynı şekilde Hz. Peygamber (s) hastalığa mübtela olup serzenişte bulunanlara benzer bir yaklaşımı göstermiş, “diken batması” gibi hafif durumların bile iman edenler için “kefareti” olduğu müjdesini her fırsatta yinelemiştir.¹²⁵

Hz. Peygamber (s) hastalandığında dönemin imkânları el verdiği ölçüde farklı reçete¹²⁶ ve tedavi yöntemlerini uyguluyor,¹²⁷ ancak şifa bahşeden Yüce Allah’a dua

¹²² Tirmizî, **Sünen**, De‘avât, 49.

¹²³ İbnü’s-Sünnî, **Amelü’l-yevm**, s. 454.

¹²⁴ Nisâ 4/123.

¹²⁵ Süyûtî, **ed-Dürü’l-mensûr**, C. 2, s. 698, 699.

¹²⁶ Hz. Âişe’nin bildirdiği bir husus, Hz. Peygamber’in (s) sebebe tevessülünü, tedaviye verdiği önemi ortaya koymak açısından manidardır. Müminlerin annesinin bildirdiğine göre “Allah Resûlü, aile fertlerinden biri (hastalıktan) şikâyetçi olduğunda o kişi iki taraftan birine (iyileşme ya da ölüm) ulaşmaya kadar (ilaç) çömleğini ocaktan indirtmezdi” ifadesi onun tavrını özetler niteliktedir. Kettânî, **et-Terâtib**, C. 2, s. 419.

etmeyi de ihmal etmiyordu.¹²⁸ Nitekim Resûlullah, yaşadığı dönemde yaygın olan helal tedavi metotlarını uygulamış, yakınlarına, ashabına da bu minvalde tavsiyelerde bulunmayı elden bırakmamıştır.¹²⁹

Allah Resûlü Kur'an âyetleri¹³⁰ başta gelmek üzere hastalandığı zaman çeşitli dualarla Rabbine iltica etmiştir. O'nun hastalığında okuduğu dualar vefatı bahsinde ele alındığı için, burada ashabına yaptığı ve öğrettiği dualar zikredilecektir.

3.1.18. Hz. Peygamber'in (s) Hasta Ziyaretleri ve Hastalara Yaptığı Dualar

Hz. Peygamber (s) ashabından hasta olanları ziyaret ettiği¹³¹ gibi bunu da teşvik ederdi. Ziyaretine gittiği kimselerle konuşup halini hatırlar, onlara dua etmeyi ihmal etmez, kimi zaman hastaya ve hasta yakınlarına bazı tavsiyelerde¹³²

¹²⁷ Hz. Peygamber'in (s) yaptığı bazı tavsiyeleri bir hekim gibi değil, tecrübî bir bilgi olarak, zaten ashabın da bildiği ve uygulaya geldikleri tedavi yöntemleri olarak anlaşılmalıdır. Nitekim "bunlar bilinmedik şeyler olsaydı, ashab ilacın mahiyeti, nerede yetiştigi, hangi hastalık için hangi dozda kullanılacağına ve ayrıntıya dair sorular yönelmesi gerekirdi" şeklinde bir izâh getirilmektedir. Veli Atmaca, "Hadislerde Geçen Şifalı Yöntemler ve İlaç Adları", **Hadis Tedkikleri Dergisi**, 9/1, 2011, s. 67-94.

¹²⁸ Gazâlî, **Dua ve Zikirler**, s. 151.

¹²⁹ Hastalanan Sa'd b. Ebî Vakkas'ı ziyaret ettiğinde Sakif kabilesinden tabip, Harîs b. Kelede'nin¹²⁹ tedavisine başvurmasını söylemiştir. Taif şehri sakinlerinden Sakîf kabilesine mensup olan Hâris (ö. 13/634) Sasânîler'in meşhur eğitim merkezlerinden biri olan Cundişâpûr şehrinde tıp tahsili yapmış, hükümdarları tedavi etmekle maruf bir hekimdir. Müslüman olduğuna dair net bir bilgi olmamakla birlikte Allah Resûlü'nün onun ehliyetine güvenerek ashaptan hastalananlara tavsiye ettiği bilinmektedir. Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 1116; İbn Kuteybe, **Meârif**, C. 1, s. 288; Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 489; Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde kendisine "hazîre" ismindeki bir et yemeği hediye edilmişti. Hâris b. Kelede, onunla birlikte yerken yemeğin zehirli olduğunu anlamış, halifeye yemeği bırakmasını, hatta ikisinin de zehirlendiğini ve o sene aynı gün vefat edeceklerine dair bir öngörüsünü halifeye söylemiştir. Belâzürî, **Ensâb**, C. 10, s. 87; Taberî de benzer bir rivayeti zikrederek her ikisinin zehirli yemekten dolayı rahatsızlanarak vefat ettiklerini aktarır. Bkz. Taberî, **Târîh**, C. 3, s. 419; Hâkim, **Müstedrek**, C. 3, s. 66; Zehebî, **Siyerü a'lâm**, C. 2, s. 362; Cevâd Ali, **Mufasssal**, C. 6, s. 189; Farklı bir rivayette Hz. Peygamber'in (s) İbn Kelede ile Sa'd'ı tedavi etmesi için bizzat kendisinin görüştüğü aktarılmaktadır. Bkz. Kettânî, **et-Terâûb**, C. 2, s. 35.

¹³⁰ Hz. Peygamber'in (s) şifa için okuduğu birçok ayet bilinmektedir. Felak ve Nâs sureleri okuyup kendisine üflediği, vefatıyla sonuçlanan hastalığı döneminde de Hz. Âişe'nin bu sureleri okuyup üflediği ve elleriyle onu mesh ettiği rivayet edilmektedir. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 210.

¹³¹ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 2, s. 445; عيادة المريض olarak tabir edilen hasta ziyareti, İslâm kültüründe teşvik edilen önemli bir gelenek olmakla birlikte şüphesiz bazı incelikleri de içermektedir.

¹³² Câhiliyye döneminde uygulanan bazı tedavi ve yöntemlerin Hz. Peygamber'in (s) Tıbb-ı Nebevî'sinde yer aldığı görülmektedir. Bu anlamda Câhiliye döneminin tecrübesi ve birikiminin kullanılması gayet doğaldır. Bununla beraber Allah Resûlü Câhiliye insanın şifa kaynağı olarak

bulunurdu.¹³³ Nitekim Allah Resûlü müminlerin birbirleri üzerindeki haklarından birini hastalandığında ziyaret etmesi olarak zikretmiştir.¹³⁴ Ayrıca hasta ziyaretinde veya vefat etmek üzere olan kişinin yanında meleklerin hazır bulunup söylenenlere ‘âmîn’ dediklerini, bu sebeple onların yanında “hayır” konuşulmasını tavsiye etmiştir.¹³⁵ Aynı şekilde hastanın duasının makbul olduğuna işaret etmiş,¹³⁶ hatta bunları meleklerin duasına benzetmiştir.¹³⁷ Bu bağlamda Hz. Peygamber’in (s) ateşli hastalık, başağrısı ve benzeri sıkıntılardan muztarip olanlara yaptığı bazı dualardan örnekler verilecektir.

Hz. Âişe’nin aktardığına göre “Bizden biri hastalandığında Resûlullah (s) onu sağ eli ile oğuşturur “*Ey İnsanların Rabbi (Allah’ım!) bu ağrıyı benden gider, bana şifa ver. Şifayı ancak sen verirsin. Hiçbir iz kalmayacak şekilde bana şifa ver*”¹³⁸ diye dua ederdi.¹³⁹ Ziyaretine gittiği bazı kimselere de bu duayı okuduğu ve okunmasını da tavsiye ettiği bildirilmektedir.¹⁴⁰

Bir defasında Hz. Peygamber (s) Ensar’dan Abdullah b. Revâha’yı ziyaret ettiğinde onu baygın halde bulmuştur. Muhtemelen onun durumunun ciddiyetine

kimi zaman bu bir bitki, hayvan ya da put olsa bile kutsallaştırılmasına karşı çıkmıştır. O “şifayı verenin Allah olduğu” inancını yerleştirmek için azamî gayret göstermiştir. Nitekim Arap toplumunda hastalık sebebiyle kâhin ve benzeri kişilere başvurulduğu bilinmektedir. Aralarında Yahudi din adamlarının da bulunduğu bu kişilerin muska ve sihir gibi farklı yöntemleri kullanarak insanları tedavi ettikleri rivayet edilmektedir. Allah Resûlü, Ukbe b. Âmir el- Cühenî’nin bildirdiği bir haberde “*Üstünde temîme ve vedea taşıyanı Allah dilediğine erdirmesin, muhafaza etmesin*” buyurarak tevhid inancına zarar veren uygulamaların önüne geçmek istemiştir. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 28, s. 623; Çelebi, “Muska”, **DİA**, İstanbul, 2006, C. 31, 267-269; Atmaca, “Hadislerde Geçen Şifalı Yöntemler ve İlaç”, s. 68.

¹³³ Hasta ziyaretine dair rivayetleri ele alan ayrıntılı bir çalışma için bkz. Ali Çolak, “Hasta Ziyareti İle İlgili Hadisler Bağlamında Bir İnceleme”, **Ekev Akademi Dergisi**, Yıl.15, Say. 48, 2011.

¹³⁴ Bilindiği üzere Mümininlerin birbirleri üzerindeki haklar “karşılaştığında selamlaşması, aksırıldığında teşmit etmesi (rahmet dilemesi), hastalandığında ziyaret etmesi, cenazesinde bulunması, kendi nefsi için dilediğini onun için dilemesi” şeklinde aktarılmaktadır. İbn Hanbel, **Müsned** C. 14, s.125, Tirmizî, **Sünen**, Edeb, 45; İbnü’s-Sünnî, **Amelü’l-yevm**, s. 172.

¹³⁵ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 44, s. 224.

¹³⁶ İbn Mâce, **Sünen**, Cenâiz, 1.

¹³⁷ Nesâî, **Sünen**, Cenâiz, 1; İbnü’s-Sünnî, **Amelü’l-yevm**, s. 507. Öyle anlaşıyor ki, çektiği acı ve sıkıntılarla günahlardan teberri olacağı ümit edilen hasta, günahsız varlıklar olan meleklerle benzetilmektedir.

¹³⁸ Bu duanın benzer ifadelerle farklı rivayetleri için bkz. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 2, s. 212.

¹³⁹ Müslim, **Sahîh**, Selâm, 19.

¹⁴⁰ İbn Mâce, **Sünen**, Tıb, 36; Ebû Dâvûd, **Sünen**, Tıb, 17; İbn Kayyim, **Zâdü’l-me’âd**, C. 1, s. 476.

binaen “ *Allah’ım! Eğer eceli geldiyse, bunu ona kolaylaştır. Eğer eceli gelmediyse şifa ver*”¹⁴¹ diyerek ciddi rahatsızlıklarda yapılabilecek duaya işaret etmiştir.

Allah Resûlü ziyaret ettiği hastalara sadece dua etmekle kalmaz, hastalığı eşsiz bir fırsata dönüştürmek için tavsiyelerde bulunurdu. Yine Ensardan birini ziyaret ettiğinde onun hizasına doğru eğilip halini hatırını sormuş, adam yedi geceden beri uyumadığını, kimsenin de kendisini ziyarete gelmediğini¹⁴² söyleyerek dert yanımtı. Hz. Peygamber (s) iki kez “Sabret kardeşim!” dedikten sonra “Sabret ki, günahlar geldiği gibi gitsin (temizlenesin). Sıkıntı anları, günah anlarını giderir (temizler).” buyurarak hastayı teskin ederek moral vermiştir.¹⁴³

Bazen Allah Resûlü’ne farklı hastalıklardan muzdarip olan kişiler gelir, şifâ bulmak için duasını talep ederlerdi. Örneğin, bir hanım Hz. Peygamber’in (s) yanına gelerek sara hastası olduğunu, nöbetleri geldiğinde üstünün başının açıldığını söyleyerek dua istemiştir. Hz. Peygamber (s) “İster sabret, karşılığında cennet olsun. İstersen afiyetin için dua edeyim” deyince kadın “Sabredeyim, ancak üzerimin açılmaması için Allah’a dua et!” talebinde bulunmuştu. Hz. Peygamber (s) de kadın için dileğine uygun dua etmiştir.¹⁴⁴

Medine’ye gelen heyetler arasında bulunan bazı kişiler Hz. Peygamber’e (s) yaşadıkları sorunları aktarıyorlar, kimi zaman hastalıklarını zikrederek şifa için dua

¹⁴¹ Abdullah b. Revâha kendine geldiği bir ara Hz. Peygamber’e (s) “Ey Allah’ın Resûlü! Annem ‘Vah dayanağım, vah dağım’ deyince bir melek elindeki demirden balyozu kaldırıp ‘sen böyle misin?’ diyordu, sanki evet desem balyozla başımı ezecekti.” diyerek hastalığı esnasında kendinden geçtiği dakikalarda annesinin kendisi için yakarışı ve yaşadığı ilginç durumu paylaşmaktadır. Bkz. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 3, s. 529; Zehebî, **Siyeru a’lâm**, C. 1, s. 232.

¹⁴² Her fırsatta hasta ziyareti yapan ve yapılmasını teşvik eden Allah Resûlü’nün ne kadar isabetli bir uygulama yaptığı hasta psikolojisini yansıtmaları açısından dikkate değerdir.

¹⁴³ Süyûtî, **ed-Dürrü’l-mensûr**, C. 2, s. 702.

¹⁴⁴ İbn Kayyim, **Tıbb- Nebevî**, s. 54; Benzer bir rivayet “...aranızda hile ve fesad yaparak ipini iyice eğirip bükükten sonra (yeniden) çözen kadın gibi olmayın” Nahl suresi 92. âyetinin tefsiri bağlamında zikredilmektedir. Şöyle ki, İbn Abbas bir gün tâbiin büyüklerinden Atâ’ya “Ey Atâ Cennet ehlinde bir kadın sana göstereyim mi?” diyerek orada bulunan Habeş’li sarışın bir kadını işaret etmiştir. Vaktiyle bu hanımın Hz. Peygamber’e (s) gelerek kendisindeki rahatsızlık (delilik) için Allah’a dua etmesini istediğini, Allah Resûlü’nün de “iyileşmesi için dua” ve “sabrederek cennet kazanma” seçeneklerini kendisine sunduğunda onun sabretmeyi seçtiğini aktarmıştır. Gelen haberler kadının sürekli ip eğirip durduğunu zikreder. Aynı kadın olması muhtemel diğer bir habere göre “Mekke’nin delisi” olarak anılan bu hanım sürekli ipi eğirip sonra söker dururdu. Bkz. Süyûtî, **ed-Dürrü’l-mensûr**, C. 5, s. 162- 163.

istiyorlardı. Hadramevt kabilesinden Mihves b. Ma'di Kerib kekeme olduğunu söyleyerek, sıkıntısını arz ettiğinde Resûlullah kendisi için dua etmiştir.¹⁴⁵

Şiddetli baş ağrısından muzdarip olan Osman b. Ebi'l As, kendisini ziyarete gelen Hz. Peygamber'e (s) rahatsızlığını anlatmıştı. Allah Resûlü "Üç defa bismillah (Allah'ın ismiyle) dedikten sonra ağrı olan yeri sağ elinle yedi defa oğuşturak '*Bende bulunan şu ağrının şerrinden Allah'ın izzet ve kudretine sığınırım.*' şeklinde istiâze yapmasını söylemiştir.¹⁴⁶ Bu duayı yapan Osman b. Ebi'l As iyileşmiş, ailesi ve başkalarına da sürekli bu duayı tavsiye etmiştir.¹⁴⁷

Hız. Peygamber'in (s) yaşadığı dönemde Medine, humma, vebâ gibi hastalıkların yaygın olduğu bir şehirdi.¹⁴⁸ Nitekim humma sebebiyle birçok kez kendisine başvurulmuştur. O bir yandan tedavi olmalarını tavsiye edip diğer yandan dua ederek de bu insanlara destek olmuştur.¹⁴⁹

"Dua ile tedavi" çeşitlerinden biri olarak kabul edilen rukye,¹⁵⁰ Câhiliye dönemi başta olmak üzere Hız. Peygamber (s) döneminde kullanılan bir yöntemdi. Özellikle, Allah Resûlü'nün hicret ettiği dönemde Yahudiler başta olmak üzere Medine'de rukyenin oldukça yaygın olduğu ifade edilmektedir.¹⁵¹ Öyle anlaşıyor ki rukye; Hız. Peygamber (s) tarafından tevhidî inançla örtüşmeyen unsurlar temizlenerek devam eden bir çeşit dua uygulamasıdır.¹⁵² Allah Resûlü yaşadığı dönem şartlarına göre kültürlü ve eğitimli¹⁵³ bir hanım olduğu anlaşılan

¹⁴⁵ Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, C. 6, s. 321.

¹⁴⁶ İbn Hanbel, *Müsned*, C. 26, s.196; Müslim, *Sahîh*, Selâm, 24.

¹⁴⁷ Ebû Dâvûd, *Sünen*, Tıb, 19; Tirmizî, *Sünen*, Tıb, 29.

¹⁴⁸ İbn Hanbel, *Müsned*, C. 40, s. 332; İbn Kesîr, *Tefsîr*, C. 4, s. 551.

¹⁴⁹ İbn Kayyîm, *Tıbbu'n-Nebevî*, s. 22, 23, 24.

¹⁵⁰ Rukye, lügatte "yukarı çıkmak, hastalıkların okuyup üfleyerek tedavi edilmesi" gibi anlamlara gelmektedir. Câhiliye döneminde Araplar'ın başvurduğu tedavi yöntemleri arasında olduğu, Hız. Peygamber'in (s) şirk unsurları içermemek kaydıyla rukye'ye izin verdiği, hatta kendisinin de yaptığı bildirilmektedir. Rukye ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İlyas Çelebi, "Rukye", *DİA*, C. 35, s. 219-222.

¹⁵¹ Öztürk, *Hız. Peygamber (s) Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadının Yeri*, s. 181, 182.

¹⁵² Atmaca, kendi araştırmasından elde ettiği sonuçlara göre Hız. Peygamber'in (s) "keyy (dağlama)" ve "ilâk" denilen çocuklarda görülen boğaz ağrısını sıkma ve kanatma şeklinde yapılan tedavi yöntemi dışında, İslâm öncesi dönemin itikad ve inanç izlerini en fazla taşıyan rukye, tefl, nüşre, kâhine, arrâfe, münecime veya büyücülere başvurmayı ciddi ve kesin bir dille yasakladığı aktarmaktadır. Atmaca, "Hadislerde Geçen Şifalı Yöntemler ve İlaç", s. 69.

¹⁵³ İbnü'l Esir, *Üsdü'l-gâbe*, C. 7, s. 162.

Adiyoğullarına mensup Şifâ¹⁵⁴ bt. Abdulah adındaki¹⁵⁵ hanımdan eşi Hz. Hafsa'ya daha önce yazıyı öğrettiği¹⁵⁶ gibi “nemle duasını”¹⁵⁷ da öğretmesini istemiştir.¹⁵⁸ Şifâ bt. Abdulah'ın Hz. Peygamber'e (s) arzettiği ve onay aldığı dua “*Allah'ın ismiyle! Yuvalarından çıkıp dönünceye kadar şaşırıp kimseye zarar vermesin. Allah'ım! İnsanların Rabbi olan Allah'ım! Sıkıntıyı gider!*”¹⁵⁹ şeklinde bir dua olarak aktarılmaktadır.

Diğer taraftan bazı haberlerde Hz. Peygamber (s), kimi zamanda, ağrı şikâyetiyle yanına getirilen bir kimseye¹⁶⁰ “*Rabbimizin adıyla, izniyle, yerimizin toprağı, bazımızın tükürüğü ile hastamız şifa bulsun*”¹⁶¹ diyerek bizzat kendisinin rukye yaptığı belirtilmektedir.¹⁶²

Allah Resûlü, bir gün Mute şehidi Ca'fer'in çocuklarını solgun ve zayıf görmüş, bu durum dikkatini çekmişti.¹⁶³ Çocukların bu halinin sebebini anneleri Esmâ bt. Umeys'e sormuştur. Hasta olmadıklarını ancak çocuklarının nazara geldiğini söyleyen Esmâ “Ca'fer'in oğullarına nazar değişiyor onlara dua okuyayım mı” diye Hz. Peygamber'e (s) danışmıştı. Allah Resûlü “Evet. Eğer Allah'ın takdirini

¹⁵⁴ Asıl ismi Leylâ olan bu hanım, ilk iman eden hanımlardan olup, muhacirlerdendi. Hatta Hz. Peygamber (s) onu evinde ziyaret eder ve orada kaylûle yaptığı da olurdu. Şifâ ismi muhtemelen rukye ile şifa vesilesi olduğu için asıl ismine baskın gelmiştir. İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 4, s. 1869; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 8, s. 201.

¹⁵⁵ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 45, s. 45.

¹⁵⁶ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 45, s. 46; Kettânî, **Terâtîb**, C.1, s. 188.

¹⁵⁷ Isırgı (karınca) bedeninin yanında iki tarafta çıkan bir hastalıktır. Bu yaranın olduğu yerde sanki karınca dolaşıyormuş ve ısırdıyormuş gibi bir his verdiği için bu isim verilmiştir. Bkz. İbn Kayyîm, **Tıbbu'n-Nebevî**, s. 137.

¹⁵⁸ İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 5, s. 43; Ebû Dâvûd, **Sünen**, Tıb, 18; Hz. Peygamber'in (s) bu duayı hanımı Hafsa'ya öğretmesini istemesinin şu bağlamda gerçekleştiği anlaşılıyor. Ensardan bir zat “nemle” denilen bir hastalığa yakalanmış ve tavsiye üzerine Câhiliye döneminde rukye yapmasıyla bilinen Şifâ bt. Abdullah'a gelerek kendisine rukye yapmasını istemiştir. O müslüman olduktan sonra rukye yapmadığını söyleyince Ensarî geri dönmüştür. Bu durum Allah Resûlü'ne yansıyınca Şifâ'yı çağırıp yaptığı rukyeyi okumasını istemiştir. Onun ifadelerinde bir sakınca görmeyen Allah Resûlü bilakis Hz. Hafsa'ya (önceden) yazı öğrettiği gibi rukye yapmayı da öğretmesini Şifâ'dan istemiştir. Bkz. Hâkim, **Müstedrek**, C. 4, s. 63; Kettânî, **et-Terâtîb**, C. 1, s. 188.

¹⁵⁹ İbn Kayyîm, **Tıbbu'n-Nebevî**, s. 137.

¹⁶⁰ Hz. Peygamber'e (s) bir gün yarası olan bir adam gelince elini toprağa sonra yaranın üzerine koyarak ona dua okumuştur. Beyhâkî, **Delailü'n-nübüvve**, C. 6, s. 170.

¹⁶¹ Buhârî, **Sahîh**, Tıb, 38; Ebû Dâvûd, **Sünen**, Tıb, 19.

¹⁶² İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 213.

¹⁶³ Bilindiği üzere Câfer b. Ebî Tâlib Mute'de şehit olduktan sonra Allah Resûlü yetimlere kol kanat germiş, onlarla yakından ilgilenmiştir. Muhtemelen yine O'nun tavsiyesi üzerine en yakın dostu Hz. Ebû Bekir, Câfer'in eşi Esmâ bt. Umeys'le evlenerek aileye sahip çıkmıştır.

bir şey geçseydi, nazar değmesi onu geçebilirdi” diyerek hiçbir şeyin Allah’ın takdirinin önüne geçemeyeceğini göstermiş, bununla beraber çocuklarına dua etmesine izin vermiştir.¹⁶⁴

Hiz. Peygamber (s) ziyaret ettiğı diğer bir hasta için “Allah’ım! Bu kuluna şifa ver. (Şifâ verirsen belki de) Senin rızanı kazanmak için, düşmanla savaşır ya da bir cenazenin arkasından yürür” diye dua etmiştir. Allah Resûlü duasının içeriğıyle âdeta ömür nimetinin Allah’ın razı olduğı amelleri yapmakla anlam kazanacağına işaret edilmiştir.¹⁶⁵

Ashaptan gözleri görmeyen bir zat Resûlüllah’a gelip kendisi için afiyet duası istemiştir. Hiz. Peygamber (s) “İstersen dua ederim, ama sabretmen senin için daha hayırlı olur” dediyse de adam dua isteğini tekrarlamıştır. Allah Resûlü adama güzelce abdest alıp iki rekât namaz kılmasını ve şu duayı okumasını tavsiye etmiştir. “Allah’ım! Rahmet Peygamber’in Muhammed ile sana yöneliyor ve senden talep ediyorum. Dileğimin kabul edilmesi için Rabbime yöneliyorum. Allah’ım! Onu (Hiz. Peygamber (s)) bana şefaatçi kıl.”¹⁶⁶ Bu hadisede Hiz. Peygamber’in (s) kendisini vesile kılarak dua edilmesine müsaade etmesi açısından dikkat çekicidir.

Bir gün Hiz. Ali rahatsızlanmış, ağrısının etkisiyle “Allah’ım! Eğer ecelim yaklaşmışsa bana merhamet et! Eğer değilse benden (bunu) yok et! Eğer bu bir bela (imtihan) ise sabır ver!” diye dua etmiştir. Onu ziyarete gelen Allah Resûlü Hiz. Ali’nin sözlerini duymuş, ya tam anlayamadığından ya da dikkat çekmek için, duasını tekrar etmesini Hiz. Ali’den istemiştir. Allah Resûlü tekrar eden Hiz. Ali’nin bu ifadelerini uygun bulmayarak, ayağıyla ona vurmuş “Allah’ım! Ona afiyet ya da şifa ver” diye dua etmiştir. Allah Resûlü’nün bu duasından sonra Hiz. Ali, bir daha ağrıdan dolayı hiç şikâyet etmediğini ifade etmiştir.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Müslim, **Sahîh**, Selâm, 60; İbn Kayyîm, **Tıbbu’n-Nebevî**, s. 120.

¹⁶⁵ Ebû Dâvûd, **Sünen**, Cenâiz, 9.

¹⁶⁶ İbn Mâce, **Sünen**, Salâh, 189; Tirmizî, **Sünen**, Dua, 118.

¹⁶⁷ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 2, s. 69; Tirmizî, **Sünen**, Dua, 111.

Başka bir sefer Hz. Ali gözünden rahatsızlandığı bir ara, Hz. Peygamber (s) onun gözüne teberrüken tükürmüş “*Allah’ım! Ondan harareti ve soğuğu gider*” diye dua etmiştir. Hz. Ali kendi ifadesine göre o günden sonra yaz kış aynı kıyafeti giydiğini ancak sıcak ya da soğuktan etkilenmediğini aktarmaktadır.¹⁶⁸

Halk arasında nazar/göz değmesi olarak bilinen, insanlar arası etkileşim sonunda ortaya çıktığı düşünülen bu rahatsızlık haliyle ilgili bazı duaların yapıldığı dair rivayetler de tespit edilmektedir. Nitekim Câhiliye döneminde “nazar değmesi” inancı yaygın olup, özellikle Benî Esed gibi bazı kabile mensuplarının bu yönden çok daha güçlü olduğuna inanılırdı.¹⁶⁹ Bu minvalde, Ensar’dan Sehl b. Huneyf’in (38/658-659) başına gelen hadise ilginçtir. Muhacirlerden Âmir b. Rebia onun yanına gelince hasbelkader yıkanmakta olan Sehl’in beden güzelliğine¹⁷⁰ şahit olmuş, beğenisini de dile getirmiştir. Onun beğeni ifadeleri üzerinden çok geçmeden Sehl birden yere düşüp yığılmıştır. Bu durum kendisine haber verilen Hz. Peygamber (s), Sehl’in “şüphelendikleri şeyi” sormuş, Âmir’in ismi zikredilince Hz. Peygamber (s) “Size ne oluyor ki, kardeşinizi öldürüyorsunuz? Sizden biriniz kardeşinde hoşuna giden bir şey görünce onun için bereket duasında bulunsun” diyerek nazara karşı duayla korunmayı tavsiye etmiştir.¹⁷¹ Resûlullah’ın (s) rahatsız olduğu bir sefer Cebrâil’in (as) “*Allah’ın ismiyle Sana eziyet eden her şeye karşı kötü bakıştan, her haset edenin şerrinden seni rukyeliyorum. Allah sana şifa versin!*” diye dua ettiği rivayet edilmektedir.¹⁷²

Hz. Peygamber’in (s) bedeninde herhangi bir ağrı, sızı, sıkıntısı olanların bedenine elini sürerek dua okuduğu kaynaklarda yer almaktadır. Bu minvalde Hz. Âişe’nin ablası Esmâ bt. Ebû Bekir’in boynundaki şişliğe dokunarak “*Allah’ım! Şişkinliğin çirkinliğini gider*”¹⁷³ diye dua etmiştir.¹⁷⁴ Mamafih benzer bir şekilde,

¹⁶⁸ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 2, s. 168.

¹⁶⁹ Adem Apak, **Kur’an’ın Geliş Ortamında Arap Toplumu**, KURAMER, İstanbul, 2017, s. 103.

¹⁷⁰ Âmir “henüz evlenmemiş bir kızın cildi dâhil” kimsede böyle bir güzellik görmediği şeklinde bir teşbihle beğenisini dile getirerek Sehl’in beden güzelliğini övmüştü. İbn Kesîr, **Tefsîr**, C. 8, s. 220.

¹⁷¹ Hadisenin devamında Hz. Peygamber (s), nazarı değdiği düşünülen Âmir’i çağırarak ona abdest aldırıp suyunun Sehl’in üzerine dökmesini emretmiştir. Bkz. Nesâî, **Sünen**, Tıb, 32; Hâkim, **Müstedrek**, C. 3, s. 465; İbn Kesîr, **Tefsîr**, C. 8, s. 220.

¹⁷² İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 2, s. 213; Tirmizî, **Sünen**, Cenâiz, 4; İbn Hacer, **Fethu’l-bâri**, C. 11, s. 408.

¹⁷³ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 8, s. 251.

Resûlullah'ın Ezd kabilesinden Ebyad b. Hammâl'ın yüzündeki yara izine elini sürüp dua ettiği ve yaradan eser kalmadığına dair bir haber İbn Sa'd tarafından aktarılmaktadır.¹⁷⁵

Hz. Peygamber (s) ashabını sürekli kollar gözetir, üç gün göremezse durumu soruşturur, yolculuğa çıktığı haberini alırsa onun için dua eder, hasta olduğunu duyarsa ziyaretine giderdi.¹⁷⁶ Hz. Peygamber (s) ashabından birinin hastalandığını duymuş, onu ziyarete gitmişti. Hastalığın onu harap ettiğini gören Allah Resûlü adamın haline teaccüb ederek "Sen dua etmez miydin?" diye sorma ihtiyacı hissetmiştir. Adam "Allah'ım! Ahirette bana vereceğin bir ceza varsa onu bana bu dünyada ver" diye dua ederdim" şeklinde bir açıklama yaparak durumunu izah etmiştir. Allah Resûlü "(Subhanallah) Allah'ı bütün noksanlıklardan tenzih ederim. Senin buna gücün yetmez. *'Allah'ım! Bize dünyada ve ahirette iyilik ver, bizi cehennem azabından koru!*¹⁷⁷ diyemez miydin?" diyerek duada önemli bir hususa dikkat çekmiştir.¹⁷⁸

3.1.19. Hz. Peygamber'in (s) Davalara Baktığı Esnada Yaptığı Dualar

Hz. Peygamber (s) Allah'ın (cc) elçisi ve müminlerin peygamberi olmasının yanı sıra hicretten sonra içerisinde Yahudilerin ve putperest Arapların da yer aldığı Medine site devletinin de başkanı konumundaydı.¹⁷⁹ Yeni düzende Medine'de her toplum kendi inançlarını yaşamaya devam ederken, diğer yandan kendi aralarında

¹⁷⁴ Hz. Peygamber'in (s) mahremi olmayan hiçbir kadının direk tenine dokunmadığı bilinmektedir. Rivayette geçmese de bir örtü üzerinden Esmâ'yı mesh ettiği düşünülebilir.

¹⁷⁵ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 5, s. 523.

¹⁷⁶ Süyûtî, **ed-Dürrü'l-mensûr**, C. 8, s. 608.

¹⁷⁷ Hz. Peygamber (s) burada "*Rabbimiz! Bize dünyada iyiyi, ahirette de iyiyi ver, bizi ateşin azabından koru*" diyenler vardır." Bakara, 2/200 âyetini işaret etmektedir. Kaldı ki, bu âyet O'nun sıklıkla yaptığı dualar arasında zikredilmektedir.

¹⁷⁸ Tirmizî, **Sünen**, De'avât, 71; Taberî, **Tefsîr**, C. 3, s. 544; İbnü's-Sünnî rivayetinde Hz. Peygamber (s) bu hastaya dua edince Allah ona şifa vermiştir. Bkz. İbnü's-Sünnî, **Amelü'l-yevm**, s. 505; Süyûtî, **ed-Dürrü'l-mensûr**, C. 1, s. 559.

¹⁷⁹ M. Hanefî Palabıyık, "Hz. Peygamber'in (s) Devlet Kurma Faliyeti (Tarihi Arka plan ve Teşri' Açısından)", **Asrı Saadet Dünyası, Önder Peygamber ve Yeni Bir Devlet Kuruluşu**, Ed. Adnan Demircan, Siyer Yay. İstanbul, 2015, s. 30-31.

özel hukuklarını uygulama imkânları bulunuyordu.¹⁸⁰ Müslümanlar ortaya çıkan hemen her türlü sorunlarını Allah Resûlü'ne götürürken Yahudiler de zaman zaman Allah Resûlü'nün hakemliğine başvuruyorlardı.¹⁸¹

Toplum düzenini temelden sarsan, aile kurumunu tamiri mümkün olmayan sonuçlarla etkileyen zina, Câhiliye toplumunda da yaygın olan, yaptırım uygulanan bir fiildi. Bir sefer Medine'de yaşayan Yahudiler, kendi mensuplarından zina suçunu işleyen iki kişi hakkında hüküm vermesi için Hz. Peygamber'e (s) başvurmuşlardı. Allah Resûlü evli oldukları için zina yapan Yahudilere recm¹⁸² cezasının uygulanmasına karar vermiştir.¹⁸³ Bilindiği üzere Yahudilerin kendi hukuklarında da zina edenler için recm söz konusuydu. Allah Resulüne daha hafif bir ceza arayışıyla başvurmuşlardı.¹⁸⁴ Ancak Hz. Peygamber (s) “Allah'ım! Senin hükmün (recm) terkedildikten sonra ilk ben uyguluyorum”¹⁸⁵ diyerek bu hükmü yerine getirmiştir.¹⁸⁶

Diğer bir hadise Hz. Peygamber'e (s) başvuran ashabdan¹⁸⁷ birinin eşini başka bir erkekle uygunsuz bir durumda görmesi ile alakalıdır. Allah Resulü'ne karısını zina halinde gören kişinin ne yapacağı¹⁸⁸ sorulmuştur.¹⁸⁹ Şöyle ki, karısını bu

¹⁸⁰ Hikmet Zeyveli, **Medine Sahifesi**, KURAMER Yay., İstanbul, 2019, s. 96.

¹⁸¹ W. Montgomery Watt, **H. Muhammed Medine'de**, Çev. Süleyman Kalkan, Kuramer, İstanbul, 2016, s. 313.

¹⁸² Zina, evli ya da başlarından evlilik geçmiş kişilerin meşrû olmayan yollarla cinsel ilişkiye girdikleri yeterli şahitlik ya da kendi itiraflarıyla sabit olması durumunda taşlanarak öldürülme cezasıdır. Kur'an'da zina suçunu işleyenlere yüz sopa cezası sabit olmakla birlikte Hz. Peygamber'in (s) Müslüman ve Yahudilerden bu suçu işleyenlere recm cezası uygulaması kaynaklarda tespit edilmiştir. Recm cezası için bilgi için bkz. Hüseyin Esen, “Zina”, **DİA**, İstanbul, 2013, C. 44, s. 440-444.

¹⁸³ Mustafa Yiğitoğlu/ Ömer Faruk Habergetiren, “Yahudilik ve İslam'da Zina Suçu ve Cezası”, **İslam Ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi**, C. 5, Say. 2, 2016.

¹⁸⁴ İbn Hişâm, **Sîre**, C. 1, s. 389.

¹⁸⁵ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 30 s. 610; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 14, s. 87.

¹⁸⁶ İbn Hişâm, **Sîre**, C. 1, s. 390.

¹⁸⁷ Hz. Peygamber (s), önce Uveymir el-Aclânî isminde bu sahâbîye, şahit getirmemesi halinde kendisine zina iftirası cezası uygulanacağı söylenmişti. Buhârî, **Sahîh**, Hudûd, 43.

¹⁸⁸ Bilindiği gibi o döneme kadar zina suçunun cezasılandırılması için ya fiili işleyenlerin itirafı ya da suçun dört şahitle tespiti zorunluydu. Doğal olarak, kocanın böyle bir fiile tek başına şahit olmasının cezâî karşılığı olmadığından mağduriyete sebep olabiliyordu.

¹⁸⁹ Bu meselenin benzeri bir hadise ashaptan Hilâl b. Ümeyye'nin başına gelmişti. Eşine belli bir müddetten beri yaklaşmadığını, ancak onun hamile olduğunu, ayrıca onu başka bir adamla birlikte gördüğünü Hz. Peygamber'e (s) haber vermişti. Abdürezzâk, **Musannef**, C. 7, s. 117; Müslim, **Sahîh**, Liân, 8; İbn Cevzî, “Eşlerine iftira atıp da kendilerinden başka şahit olmayanlar...” Nur 4/6 ayetini açıklarken adı geçen sahabinin bizzat zinayı görüp Hz. Peygamber'e (s) gelerek haber

durumda gören kişi ya sinirlerine hâkim olamayarak zina eden adamı öldürecek ve nihayetinde şahit olmadığı için kendisine kısas uygulanacaktır. Ya da bu meseleyi sineye çekerek daha da zorlu bir süreç başlayacaktır. Hz. Peygamber (s), böylesi kötü bir olayla karşılaşan ve mağduriyet yaşayan kocanın durumu bir yana, emsal teşkil edebilecek benzer olaylar için Rabbinden bu meselenin çözümünü “*Allah’ım! (bu duruma) açıklık getir*” şeklinde talep etmiştir. Nur 24/ 6-9 âyetlerinin nüzulüyle zina isnadında bulunan eşler için mülâne (liân)¹⁹⁰ hükmünün geçerli olacağını bildirilerek eşlere has özel bir hükümle mesele aydınlatılmıştır. Son nâzil olan âyet hükmünce Hz. Peygamber (s), şahitlere gerek kalmadan eşler arasında liân¹⁹¹ (lanetleşme) yaptırarak evliliği sona erdirmiştir. Bir müddet sonra kadın, zina isnâd edilen adama fizikî özellikler yönünden oldukça benzeyen bir çocuk dünyaya getirmiş,¹⁹² bunu gören Allah Resûlü “Delilsiz birine recm cezası uygulayacak olsaydım bu kadına uygularım” buyurmuştur.¹⁹³

Hz. Peygamber (s), boşanma davalarında da zaman zaman içinden çıkılması zor meselelerle karşılaşmıştır. Evliliğin sona ermesinden sonra ergenlik çağına gelmemiş çocuklarının velayetini almak konusunda anlaşılamayan bir çift, Hz. Peygamber’e (s) müracaat etmiştir. Hz. Peygamber (s) Müslüman baba ve müşrik anneyi iki yanına oturtup çocuğu ikisinden birini seçmek üzere muhayyer bırakmıştır. Çocuk kâfir olan anneye yönelince Hz. Peygamber (s) “*Allah’ım! Ona doğruyu (hidayeti) göster*” diye dua etmiş, akabinde çocuk, mümin olana (babaya) yönelmiş ve böylece babasının himayesine verilmiştir.¹⁹⁴

verdiğini, neredeyse kendisine had cezası uygulanacakken bu âyetlerin nazil olduğunu aktarır. İbnu’l Cevzî, **Zâdü’l-mesîr**, C. 3, s. 280.

¹⁹⁰ Halîl b. Ahmed, **Kitâbü’l-ayn**, C. 2, s. 141.

¹⁹¹ Sözlük anlamı “kovma, Allah’ın rahmetinden uzaklaştırma” anlamına gelen liân, İslam hukukunda karısının zina işlediğini veya doğan ya da doğacak çocuğun zina mahsülü olduğunu iddia eden kocanın bu durumu hâkim huzurunda yemin ederek teyid etmesi, buna karşılık kadının da kocasının yalan söylediğini ve kendisinin isnad edilen zina suçundan berî olduğuna dair karşılıklı yemin etmeleridir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Mehmet Akîf Aydın “Liân”, **DİA**, Ankara, 2003, C. 27, s. 172-173.

¹⁹² Zina isnadında bulunulan kadının kocası buğday tenli, şişman; töhmet altında olan adam ise düz saçlı, zayıf, sarışındı. Bir müddet sonra doğan çocuğun özellikleri diğer adama benziyordu. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 5, s. 413, 414.

¹⁹³ Buhârî, **Sahîh**, Talâk, 31; Talâk, 39; Nesâî, **Sahîh**, Hudûd, 8.

¹⁹⁴ İbn Sa‘d, **Tabakât**, C. 7, s. 81; İbn Mâce, **Sünen**, Ahkâm, 22; Nesâî, **Sünen**, Talâk, 52.

3.2. Hz. Peygamber'in (s) Sıklıkla Yaptığı -İçeriğe Göre- Dualar

3.2.1. Hz. Peygamber'in (s) Bereket Duaları

Allah Resûlü'nün yaşamının her karesinde duayı dilinden düşürmediğini, daima Rabbi'ne yöneldiğini değişik şahitliklerle ortaya koymuştuk. Çalışmamızın bu bölümünde onun belli bir sebebe bağlı olmadan yaptığı, âdeta dilinden hiç düşürmediği dualar içerik bakımından (konulara göre) tasnif ederek aktarılmıştır.

Allah Resûlü'nün mal, mülk, evlat ve kimi ihtiyaçlara dair yaptığı bereket duaları kaynaklarda tespit edilmektedir. Örneğin, bir seferde azıkları tükenen ashab, Hz. Peygamber'e (s) danışıp binek develerinden bazılarını kesmeye niyetlenmişlerdi. Yük develerinin kesilmesini doğru bulmayan Hz. Ömer, Allah Resûlü'ne gelip "Ey Allah'ın Resûlü, emretseniz de insanlar kalan azıklarını getirip toplansa, siz de dua etseniz" deyince onun teklifini makul bulan Hz. Peygamber (s) insanlara bunun duyurulmasını emretmiştir. Hurma, buğday, çekirdek gibi yiyecek türünden elde kalanlar biraraya getirilince Hz. Peygamber (s) bereket duası yapmış, orada bulunan herkesin azık çantalarını dolduracak ölçüde bir bereket hâsıl olmuştur.¹⁹⁵

Aynı şekilde, Allah Resûlü kendisine verilen hediyelere mukabelede bulunur, ayrıca çoğu zaman bereket duasını da eksik etmezdi. Hz. Peygamber'in (s) vefatı öncesinde Medine'ye gelen Benî Sedüs heyeti kendisine hediye etmek üzere hurma getirmişlerdi. Hurmayı deri bir yaygı üzerine koyarak ikram etmişlerdi. Hz. Peygamber (s) bir avuç aldığı hurmanın cinsini sormuştu. Ardından Benî Sedüs heyetinin "cüzâmî" denilen hurma cinsi ve yetiştiği bahçe için bereket duası yapmıştır.¹⁹⁶

Allah Resûlü'nün kimi zaman süt, hurma, sirke gibi gıda maddeleri için de bereket duası yaptığı bilinmektedir. Hz. Peygamber (s), bir gün yanında hanım bir misafiri olan Hz. Âişe'nin yanına gelip yiyecek bir şeyler istemiştir. Hz. Âişe

¹⁹⁵ İbn İshâk, *es-Sîre*, C. 1, s. 296.

¹⁹⁶ Şâmî, *Sübûlü'l-hüdâ*, C. 6, s. 343.

yanında ekmek, hurma ve sirkeden başka bir şey olmadığı söyleyince Hz. Peygamber (s) “*Sirke ne güzel katıktır. Allah’ım! Sirkeyi bereketli kıl. Zira o benden önceki Peygamberler’in de katığıydı. İçinde sirke bulunan hâne katık sıkıntısı çekmez*”¹⁹⁷ diyerek elde bulunan nimete şükrederek bereket duası etmiştir.

H. Peygamber (s) bir gün, hırsızlık suçu tespit edildikten sonra eli kesilerek cezalandırılmış bir adam görmüştü. Gölgelemesi için üzerine yapılmış çadırı farkedince “Kim bunu gölgeledi?” diye sormuş kendisine “Atık”¹⁹⁸ denilmişti. Hz. Peygamber (s) de “*Allah’ım! Atık’e bereket ver, Atık’in ailesine de bereket ver! Senin şu yaralı kulunu sakındığı gibi*”¹⁹⁹ diyerek suçlu bile olsa ona merhamet edene dua etmiştir.²⁰⁰

Allah Resûlü ashabından bazı kimselere kendi adına alışveriş yapmaları için yetki vermiştir. Urve el-Bârikî’nin aktardığına göre, Hz. Peygamber (s) bir gün ona bir dinar vererek kendisi için bir koyun satın almasını istemişti. Ticaret konusunda tecrübeli olduğu anlaşılan Urve, bir dinara iki koyun satın almakla kalmamış, çarşıda koyunlardan birini bir dinara satıp Allah Resûlü’ne bir koyun ve dinarla dönmüştü. Urve bu durumu kendisine soran Hz. Peygamber’e (s) açıklayınca onun için “*Allah’ım! Onun alışverişini bereketli kıl!*” diye dua etmiştir. Duanın bereketiyle ticari hayatta oldukça başarılı olan Urve’nin, yaşadığı dönemde Kufe’nin en zenginlerinden olduğu kaydedilmektedir.²⁰¹

¹⁹⁷ İbn-i Mâce, **Sünen**, Etme, 33; İbn Kayyim, bu rivayetle birlikte sirkenin birçok faydasını zikreder. İbn Kayyim, **Zâdü’l-me’âd**, C. 4, s. 280; Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 14, s. 281.

¹⁹⁸ Kettânî bu olayda dua edilen zat için “Fâtik” isimli birini aktarır. Harf hatası olma ihtimali muhtemeldir. Kettânî, **et-Terâfîb**, C. 1, s. 478.

¹⁹⁹ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 10, s. 204.

²⁰⁰ Burada kastedilen kişi büyük ihtimalle Hz. Ebû Bekir olmalıdır. Hz. Ebû Bekir’e “Atık” isminin verilmesi ile ilgili olarak birçok sebep zikredilir. Bunlar; yüzünün güzelliği, soyunda ayıplanacak birinin olmaması, kendinden önce vefat eden kardeşinin isminin ona takılması gibi. Ancak Hz. Âişe’den gelen bir rivayetin bu duruma açıklık getirdiğini düşünüyoruz. Şöyle ki, Hz. Peygamber (s) Hz. Âişe’nin odasının dışında bulunan avluda ashabı ile bulunduğu bir ara Hz. Ebû Bekir onların yanına gelir. Hadiseye perde arkasından kulak misafiri olan Hz. Âişe, Allah Resûlü’nün “Kim cehennemden azat edilmiş birini görmek isterse ona (Ebû Bekir’e) baksın.” dediğini aktarmaktadır. Hz. Âişe bundan sonra ailesinin ona verdiği isim Abdullah b. Osman olmasına rağmen Hz. Ebû Bekir’in “Atık” ismiyle anıldığını aktarmaktadır. İbn Hişâm, **Sîre**, C. 1, s. 174; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 3, s. 953; İslâm’da ilk olarak lakabın “Atık” ismiyle Hz. Ebû Bekir’e verildiği aktarılmaktadır. Bkz. Kettânî, **et-Terâfîb**, C. 1, s. 134.

²⁰¹ İbn Hanbel, **Müsned**, C.32 , s. 107; Şâmî, **Sübülü’l-hüda**, C. 9, s. 17.

Hiz. Peygamber (s) küçük yaşta yetim kalan Ca'fer b. Ebû Tâlib'in oğlu Abdullah'ı çarşıda alış veriş yaparken görünce “Allah'ım! Onun alış verişini bereketli kıl!” diye ona dua etmiştir.²⁰² Bilindiği üzere Allah Resûlü, Ca'fer şehit edildikten sonra onun çocuklarıyla yakından ilgilenmiştir.

Allah Resûlü kimi zaman talep üzerine, kimi zaman da kendiliğinden yanına gelen veya getirilen çocuklara bereket duası yapardı. Temim kabilesinden Hizyem b. Hanîfe Hiz. Peygamber'in (s) yanına gelmiştir. Ergenlik çağlarında olan oğlunu yanında getiren Hizyem “Ey Allah'ın Resûlü! Benim kimisi sakallı kimi sakalsız birçok çocuğum var” diye evlatlarının çokluğundan bahsetmişti. Hiz. Peygamber (s) Hizyem'in oğluna yaklaşmasını söyleyerek elini onun başına koymuş “Allah sana bereket ihsan eylesin!” diye dua etmiştir.²⁰³

Hiz. Peygamber (s) diğer bir sefer Hakîm b. Hizâm'a kurbanlık alması için bir dinar vermişti. Ticarî kabiliyetiyle bilinen Hakîm, bir dinara aldığı hayvanı iki dinara satıp Allah Resûlüne bir dinar ve koyunla gelmişti. Hiz. Peygamber (s) hayvanı kurban edip bir dinarı tasadduk etmiş, ayrıca Hâkîm b. Hizâm'a (54/674 [?])²⁰⁴ ticaret için bereket duası yapmıştır.²⁰⁵

Burada Hiz. Peygamber'in farklı ortamlarda yaptığı bereket dualarından bazı örnekler aktarmak istiyoruz.

²⁰² Kettânî, **et-Terâfîb**, C. 2, s. 104.

²⁰³ Hiz. Peygamber'in (s) duasına mazhâr olan çocuk Hizyem b. Hanîfe'nin oğludur. Deve, at gibi çok mal varlığına sahip olan Hizyem'in babası Hanîfe'ye dair ilginç bilgiyi aktaralım. Hanîfe develerinden bir kısmını bir çocuğuna vasiyet etme konusunda Resûlüllah'a danışmak için gelmişti. Hatta evlat ve torunlarından bir kısmını beraberinde getirmiş, iyi cins yüz devesini bir evladına vasiyet etmek istediğini söyleyince de Hiz. Peygamber (s) muhtemelen varisler arasında ayrımcılık ve haksızlığa sebep olacağından bu niyetini hoş görmemiş, hatta bundan dolayı ona kızmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 7, s. 71.

²⁰⁴ Hiz. Hatice'in yeğeni ve aynı zamanda onunla yakın yaşlarda olduğu bilinen Hakîm b. Hizâm, Zeyd b. Harise'yi panayırdan köle olarak satın alarak halasına getirmişti. Hiz. Hatice de Zeyd'i Allah Resûlü'ne hediye etmiştir. Öteden beri ticaretle uğraşan ve Mekke'nin varlıklı insanları arasında zikredilen Hakîm b. Hizâm, Mekke'nin fethinde, geç bir dönemde müslüman olmasına rağmen Müslümanlara karşı mutedil, olumlu tavır gösteren bir insandı. Hatta boykot döneminde yiyecek yüklü deveyi Müslümanların bulunduğu Şib-ı Ebî Tâlib'e göndererek Ebû Cehil'in şiddetli tepkisine maruz kalmıştı. Yaklaşık yüz yirmi yıla varan uzun ömrü Muaviye b. Ebû Süfyan'ın hilafeti döneminde Medine'de nihayetlenmişti. Detaylı bilgi için bkz. İbrahim Sarıçam, “Hakîm b. Hizâm”, **DİA**, İstanbul, 1997, C. 15, 187.

²⁰⁵ Şâmî, **Sübülü'l-hüda**, C. 9, s. 17.

3.2.1.1. Hz. Peygamber'in (s) Ev Sahiplerine, İkram ve İnfak Edenlere Yaptığı Dualar

Hz. Peygamber (s) ashabını evlerinde ziyaret eder, davetlerine icabet ederek gönüllerini alırdı. Bu ziyaretler, ev sahipleri için mutluluk vesilesi olduğu kadar, Allah Resûlü'nün sohbet ve dualarıyla bereketlenerek, hayat boyu yâd edecekleri birer hatıra niteliğine dönüşürdü. Hz. Peygamber (s) davete icabeti ashabına da tavsiye eder, özellikle yemek yedirmeyi teşvik ederdi.²⁰⁶ Hz. Peygamber'in (s) Medine'de oluşturmaya çalıştığı İslâm toplumu “biz” bilinci üzerine inşa edilmiş bir sosyal dokuyu hedeflemiştir. Onun “Komşusu açken tok yatan bizden değildir”²⁰⁷ anlayışı ashabın hassasiyetle üzerinde durduğu bir mefkûreydi. Asr-ı saadet, zenginlik, lüks, yüksek hayat standartlarının oluşturduğu, bireyselliği körükleyen anlayışın aksine, yardımlaşma, dayanışma, diğerkâmlığın merkeze alındığı, ahiret saadetinin öncelendiği bir zaman dilimiydi. “Sizden biriniz davet edildiğinde icabet etsin. Yiyebilecek durumdaysa yer, oruç tutuyorsa davet edene bereket duası eder” buyurarak her hâlükârda daveti geri çevirmeyi uygun görmezdi.²⁰⁸ Allah Resûlü bir gün kendisi için hazırlık yapan Abdullah b. Büşr'ün ailesinin davetlisi olarak onlara konuk olmuştu. Bazı sahâbîleriyle davete icabet eden Hz. Peygamber (s) 'e vatbe,²⁰⁹ hurma, tirid, hays yemeği ve içecek gibi şeyler ikram edilmiştir.²¹⁰ Hz. Peygamber (s) yemek sonrasında evden ayrılmak üzere bineğe yönelince ev sahibi “Bize dua

²⁰⁶ Allah Resûlü'nün yemek kültürüne dair ayrıntılı bilgi için bkz. Aykut Şimşek, Enes Güleç, “Ayet ve Hadisler Doğrultusunda İslâmî Mutfak Anlayışı”, **Juornal of Halal Life Style**, C. 2, s. 1, 2020, s. 61.

²⁰⁷ İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 6, s. 164; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 8, s. 486, Aynî, **Umdetu'l-kârî-Kârî**, C. 13, s. 11. Hadisin metni “Komşusu açken tok yatan (kâmil) iman etmiş olmaz” şeklindedir.

²⁰⁸ İbnü's-Sünnî, **Amelü'l-yevm**, s. 438.

²⁰⁹ Hurma ve tereyağıyla yapılan bir tür yemek.

²¹⁰ İbn Hanbel ve Tirmizî hurma ve içecek, Dârimî ve Ebû Dâvud Hays, ikram edildiğini zikrederler. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 29, s. 222; Dârimî, **Sünen**, Sayd 2; Ebû Dâvud, **Sünen**, Eşribe 20; Tirmizî, **Sünen**, Dua, 117. Muhtemelen ev sahipleri imkânları ölçüsünde Allah Resûlü'nün sevdiği yiyecekleri hazırlamışlardı.

etseniz” deyince “Allah’ım! Onlara verdiğin rızıkları bereketlendir. Onları bağışla, onlara merhamet et” diye hâne halkına dua etmiştir²¹¹

Medine (Yesrib) halkının Câhiliyye döneminden beri cömertliği ve misafirperverliği pek meşhurdur. Ensar’dan bazı aileler bu güzel hasletlerde daha da bir dikkat çekiyordu.²¹² Bunlardan Sa’d b. Ubâde’nin (14/635 [?])²¹³ ailesi yolcuları ağırlamak, insanları yedirmekle pek meşhurdur.²¹⁴ Hatta ailenin cömertliği sadece evde ağırladıklarıyla da sınırlı değildi. Zü’l-Karad seriyyesi esnasında kavminden üç yüz kişiyle birlikte Medine’de kalarak ahaliyi muhafaza ve kollama görevini üstlenen, yanı sıra seferde bulunan mücahitlere hurma göndererek onları doyuran Sa’d b. Ubade’nin bu tutumu Allah Resûlünü çok memnun etmiş, “Allah’ım! Sa’d’e ve ailesine merhamet et”²¹⁵ diye dua etmişti. Nitekim “Sa’d ne ne güzel adamdır” diye onu taltif etmiştir.²¹⁶ Bir defasında, Murâd kabilesinin ileri gelenlerinden şeref ve itibar sahibi olan Ferve b. Müseyk Medine’ye gelmiş, kendisini Sa’d b. Ubâde evinde konuk etmişti. Allah Resûl’ünün yanına gelen Ferve kavminin ‘temsilcisi olarak’ kendisine geldiğini söyledikten sonra Allah Resûlü “Ey Ferve kimin evinde ağırlandın?” diye sormuş,²¹⁷ “Sa’d b. Ubâde” denilince “Allah Sa’d’a bereket versin” diye dua etmişti.²¹⁸ Yine oğlu Kays b. Sa’d’ın²¹⁹ da babası gibi oldukça

²¹¹ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 29, s. 224; Müslim, **Sahîh**, Eşribe, 22; Tirmîz, **Sünen**, Dua, 117; İbnü’s-Sünnî, **Amelü’l-yevm**, s. 427; Aynı şekilde, Allah Resûl’ünün Kubâ ahalisinden bir zatın evine misafir olduğunda yemekten kalktığına da benzer şekilde hane halkına dua ettiği rivayet edilmektedir. İbnü’s-Sünnî, **Amelü’l-yevm**, s. 435.

²¹² Hz. Peygamber’den (s) yaklaşık yedi asır önce Yemen’den gelen Tübbâ Ebû Kerib Es’ad’la gündüz çarpışan Medine’liler, akşam olunca ona yemek yolluyordu. Tübbâ onların savaştıkları insanlara karşı bile cömertliklerine şaşıarak kendilerini takdir etmiştir. İbn İshâk, **es-Sîre**, s. 26.

²¹³ Cömertliğin nesilden nesile tevârüs eden güzel bir haslet olduğu söylenir. Sa’d b. Ubâde’nin dedesi Düleym b. Hârise “Kim et, yağ seviyorsa Düleym’in Utum’una (kale) gelsin diye duyuru yapar, gelen giden insanları yedirir içirirdi. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 3, s. 614.

²¹⁴ Hz. Peygamber’e (s) Sa’d b. Ubade’nin ve ailesinin insanları yedirip içirme, ihtiyaçlarını giderme gibi güzel hasletleri zikredilince “İnsanların Câhiliyye’de hayırlı olanları, dini anladıkları vakit İslâm’da da hayırlı olanlarıdır” demek suretiyle yaratılıştan ve aileden gelen bazı özelliklerin İslâm’la perçinlendiğini ifade etmiştir. Vakıdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 547.

²¹⁵ Hz. Peygamber (s), aynı duayı başka bir sefer Sa’d’ın evine misafir olduğunda da yaptığına şahit oluyoruz. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 24, s. 222.

²¹⁶ Vakıdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 547.

²¹⁷ Öyle anlaşıyor ki ashab, Hz. Peygamber’in (s) bir tasarrufu olmadan kendiliğinden gelen misafirleri evlerinde ağırladıkları da oluyordu.

²¹⁸ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 5, s. 524.

²¹⁹ Kays b. Sa’d da ve ailesi gibi cömertlikleriyle tanındığını ifade etmiştik. Bir defa Kays hastalanmış, kendisini ziyarete gelenlerin her zamankinden az oluşu dikkatini çekmişti. Ona

cömert olduğu bilinmektedir. Sîfûl-bahr seriyyesi'nde (8/629) mücâhitler arasında bulunan Kays (60/680),²²⁰ insanlar açlık tehlikesinde kalınca dokuz deveyi ödünç satın alıp, insanları doyurmuştu. Bundan haberdar olan Allah Resûlü ailenin cömertlik özelliklerini takdir ederek memnuniyetini izhâr etmiş, onlar için dua etmiştir.²²¹

Öte yandan, Allah Resûlü bir toplulukla birlikte iftar yaptığında onları “*Oruçlular yanınızda iftar açsın. İyiler yemeğinizden rızıklansın. Melekler size salât etsin*” duasıyla bereketlendirirdi.²²²

Hız. Peygamber (s) kendisi cömert olduğu gibi ashabını da bu konuda teşvik ederdi. Esasında farklı vesilelerle infâkı teşvik eden Allah Resûlü bu anlamda “Kulun sabahladığı hiçbir gün yoktur ki iki melek inip biri “Allah’ım! İnfak edene halef ol” der, diğer melek de “İnfak etmeyeninkini de telef et”²²³ diye dua ettiğini bildirerek her daim infakta yarışı teşvik etmiştir.

Allah Resûlü savaş, kıtlık ve benzeri ihtiyaçların arttığı, sıkıntılı durumlarda infaka daha fazla dikkat çekmiştir.²²⁴ Hız. Osman, Abdurrahman b. Avf, Hız. Ebu Bekir gibi sahâbîlerin savaş durumlarında yaptıkları yüklü yardımlar İslâm kaynaklarında oldukça yoğun zikredilmektedir.²²⁵ Zor zamanlarda infak konusunda gayretli olanlara yaptığı duaların yanı sıra Hız. Peygamber (s), İslâm devletinin hazinesi beytü’l-mâl’e zekâtlarını getirerek sorumluluğunu yerine getiren ashabına da dua etmiştir. Abdullah b. Ebî Evfâ, babasının zekâtlarını toplayıp getirince Hız.

insanların kendisine borçlu olduğu için gelmeye çekindiği söylenince bir münâdiye “Kimin Kays b. Sa’d’a borcu varsa o kendisine bağışlanmıştır” diye nida ettirmiştir. Bunun üzerine gelen ziyaretçilerin izdihamıyla Kays’ın yanına çıkılan merdiven kırılmıştı. Kettânî, **et-Terâtib**, C. 2, s. 497.

²²⁰ Kays b. Sa’d sahâbîler arasında oldukça uzun boylu, yüzünde sakal, bıyık hiçbir kıl olmayan köse ama güzel yüzlü, iyi bir fiziğe sahip özellikleriyle bilinmektedir. Kettânî, **et-Terâtib**, C. 2, s. 464, 516.

²²¹ İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 3, s. 1230.

²²² İbnü’s-Sünnî, **Amelü’l-yevm**, s. 433.

²²³ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 36, s. 53; Taberî, **Tefsîr**, C. 24, s. 465 Hâkim, **Müstedrek**, C. 4, s.604; İbn Kesîr, **Tefsîr**, C. 1, s. 425.

²²⁴ Tebük gibi bazı savaşlarda yapılan infaklar ve dualar arasında zikredildiği için bunları tekrar aktarmadık.

²²⁵ Kettânî, **et-Terâtib**, C. 2, s. 474.

Peygamber'in (s) "*Allah'ım! (Âli) Ebî Evfâ ailesine rahmet et ve mağfiret eyle*"²²⁶ diye dua etmiştir.²²⁷ Esasında bu duanın zekât getiren birçok topluluk için yapıldığı, hatta burada "rahmet et" şeklinde bir anlamda "salli" (صل) kelimesinin kullanımı da dikkat çekicidir.²²⁸ Yine bir sefer zekât getiren bir adama Hz. Peygamber (s) "*Allah'ım! Develerini ona bereketli kıl*" şeklinde dua etmiştir.²²⁹

3.2.1.2. Hz. Peygamber'in (s) Hizmetinde Bulunanlara Yaptığı Dualar

Hiz. Peygamber (s) kendi işini gören, eşleri ve yakınları da dâhil olmak üzere insanlara yük olmaktan kaçınan, hatta fırsat buldukça onlara yardımcı olan mütevazı bir yapıdaydı. Ancak ona sevgi ve saygıyla bağlı ashabının onun için âdeta hizmette yarıştıkları da bilinmektedir. Bu anlamda kendisine yapılan her bir hizmet karşılıksız kalmıyor, çoğu kez Allah Resûlü'nün duasıyla sahibine bereket olarak dönüyordu. Medine'ye hicretten sonra ilk dönemden vefatına kadar hizmetinde bulunan Enes b. Mâlik'in Hz. Peygamber'in (s) dualarına nail olma bakımından özel konumuna ikinci bölümde yer verildiğinden, burada farklı misaller aktarılacaktır.

Hiz. Peygamber (s) bir ara su istemiş, yanında bulunan Ebû Zeyd Amr b. Ahtâb el-Ensârî suyu getirmişti. Ancak tam ikram ederken kabın içindeki kılı farkedip onu almıştır. Allah Resûlü onun gerek ikramına, gerekse gösterdiği hassasiyete memnun olmalı ki,²³⁰ "*Allah'ım! Onu güzelleştir!*"²³¹ diye dua

²²⁶ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 4, s. 57; Buhârî, **Sahîh**, Meğâzî, 35; Müslim, **Sünen**, Zekât, 54; İbn Mâce, **Sünen**, Zekât, 8; Nesâî, **Sünen**, Zekât, 13.

²²⁷ Zekâtı getiren ailenin ismini anıp aynı duayı yapmıştır. Ebû Dâvud, **Sünen**, Zekât, 7.

²²⁸ Sülün, burada geçen "salât" kelimesini "icraât ve amelinden memnun kaldığı muhâtabın âbad olması için edilen dua" anlamına geldiğini, "*Arınmak için verenlere dua et*" et-Tevbe 9/103 âyetiyle ilişkilendirerek açıklamıştır. Murat Sülün, "Salâtuselâm Âyetinde Emredilen Nedir? El-Ahzâb (33) Suresinin 56. Âyetinin Tefsiri", **Yakın Doğu niversitesi, İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi**, C. 4, Say. 1, 2018, s. 21.

²²⁹ İbn Kayyim, **Zâdü'l-me'âd**, C. 2, s. 15.

²³⁰ Ebû Zeyd'le ilgili bu haber, kimi rivayetlerde su ikramı zikredilmeden Hz. Peygamber'in (s)kendisini yanına çağırıp baş ve sakalına eliyle meshedip "*Allah seni güzelleştirsin. Güzelliğini dâim eylesin.*" duasını yaptığı aktarılmaktadır. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 34, s. 333; Zehebî, yüz yaşına kadar yaşayan bu sahâbinin Hz. Peygamber'le (s) on üç gazveye katıldığını haber vermektedir. Zehebî, **Siyeru a'lâm**, C. 2, s. 217; İbn Kesîr de bu sahâbinin yaşı yüz varmasına rağmen yüzünde bir bozulma olmadığını zikretmektedir. Bkz. İbn Kesîr, **Bidâye**, C. 9, s.74.

etmiştir.²³² Ebû Zeyd'i doksan yaşını aşkın halde görenler saç ve sakalında beyazlama olmadığını aktarmıştır.²³³

Allah Resûlü'nün dualarından müminler dışında da nasipleneler olmuştur. “Allah'ım! Onu güzelleştir!” duasını kendisine süt sağıp ikram eden bir Yahudi için de yapmıştır.²³⁴ Hz. Peygamber (s) yapılan iyiliğe, iman etmemesine rağmen muhatabını memnun edecek bir ifadeyle karşılık vermiştir.

Ashabın Hz. Peygamber'e (s) karşı hassasiyetine başka bir örnek de hac ya da umre esnasında yaşanmıştır. Hz. Peygamber (s) Safâ ve Merve arasında say yaparken, Ebû Eyyûb el-Ensârî (Hâlid b. Zeyd) onun sakalında kuş tüyü olduğunu farketmiş, hemen Allah Resûlü'ne yönelerek onu almıştı. Hz. Peygamber (s) kendisini hoşnut eden bu davranış üzerine “Allah (da) hoşlanmadığın şeyi senden uzaklaştırsın”²³⁵ diyerek duayla karşılık vermiştir.

Hz. Peygamber (s) yanında bulunarak kendisini koruyup gözetten bazı kişilere de dualar etmiştir. Bu minvalde örnek bir dua Hudeybiye ve Gâbe gazvelerindeki başarılarından dolayı “süvarilerin hayırlısı” olarak takdir ettiği Ebû Katâde hakkındadır.²³⁶ Resûlüllah'ın bulunduğu bir yolculukta susuzluk çeken insanlar bîtap

²³¹ Güzellik kavramının göreceli olduğu malumdur. Hz. Peygamber'in (s) dünya ve ahirete dair tüm güzellikleri kapsayan bir ifade kullanmış olduğu düşünülebilir. Bu meyanda Yunus 10/26 “İyilik edenler için daha güzeli vardır...” âyetinin tefsirinde İbn Cevziyye الحسنی kelimesi bağlamında güzelliğe karşılık olarak aktardığı görüşler dikkat çekicidir. Çoğunluğa göre Hz. Peygamber'e (s) nispet edilen bir haberde “cennet”, İbn Abbas'a göre ise “O amele güzel bir karşılık” gibi anlamlar vermişlerdir. Yanı sıra “yardım”, “ahirette mükâfât”, “emniyet”, “Allah'ın cemâlini seyir”, “dünyada verilip ahirette hesabının sorulmayacağı şeyler”, “gönüllerin çektiği şeyler”, “ iyiliğin (on kat ve fazlası) artırılması”, “cennette on kapısı olan inciden bir oda” gibi zengin anlam ihtiva ettiği aktarılmaktadır. Ayrıntı için bkz. İbn Cevziyye, **Zâdü'l-me'âd**, C. 2, s. 326.

²³² Söz konusu olan kişi mümin olunca sadece bedensel güzellik değil, ahlâk ve gönül güzelliği de duanın kapsamında olmalıdır; İbn Sa'd, **Tabâkat**, C. 7, s. 26; İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 6, s. 322; Taberânî, **Dua**, C. 1, s. 540; Hâkim, **Müstedrek**, C. 4, s. 155; Zehebî, **Siyeru a'lâm**, C. 2, s. 216; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 11, s. 346; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 4, s. 493.

²³³ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 37, s. 521; Kettânî, **et-Terâtîb**, C. 1, s. 250.

²³⁴ İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 5, s. 255; Ravî Katâde, duadan sonra Yahudinin saçının siyahlaştığına dair ilginç bir tespit aktarmaktadır. Bu durumda adamın saçları ya beyazken siyahlaşmıştı ya da eski halinden daha net bir siyahlık oluşmuştu. İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 6, s. 105; Beyhâkî, **Delailü'n-nübüvve**, C. 6, s. 210; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 4, s. 396.

²³⁵ Hz. Peygamber (s) duasında نزع الله عنك ما تكره ifadesini kullanmıştır. Taberânî, **Mu'cem**, C. 4, s. 172; Şâmî, **Sübülü'l-hüdâ**, C. 9, s. 404.

²³⁶ İbn Sa'd, **Tabâkat**, C. 4, s. 306; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 27, s. 74; Buhârî, **Sahîh**, Kefâle, 3; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 7, s. 273.

düşmüştü. Nihayet su bulununca herkes suyun başına toplanmış, Allah Resûlü ve onu yalnız bırakmayan Ebû Katâde²³⁷ (54/674) ise geride kalmıştır. Onun bu hassasiyetini farkedenden Hz. Peygamber (s) “*Nebi’sini koruduğun gibi Allah da seni korusun!*”²³⁸ duasını etmiştir.²³⁹ Yine Hz. Peygamber (s) Zi’l-kırd seferinde Ebû Katâde’ye bakarak “*Allah’ım! Onun saçını ve cildini bereketli kıl. Yüzün aydın olsun!*”²⁴⁰ diye dua ederek onurlandırmıştır.

Hz. Peygamber (s), Benî Esed b. Huzeyme kabilesinden Nükâde b. Abdullah’ı üzerine binilen, yavrusuz, sütü bol ödünç²⁴¹ bir deve almak üzere bir adama göndermişti. Adam kendisi vermemiş ancak Nükâde’yi başka birine göndermiş o deveyi vermişti. Allah Resûlü Nükâde’nin²⁴² deveyi²⁴³ getirdiğini görünce “*Allah’ım! Onu bereketli eyle, onu gönderene bereket eyle*” diye dua etmiş, Nükâde “Ey Allah’ın Resûlü onu getirene de (dua et)” diyerek kendi de nasiplenmek istemiştir. Hz. Peygamber (s) “getirene de (Nükâde)” diyerek onun gönlünü almıştır. Nükâde’nin getirdiği ödünç deve sağılıp oradakilere ikram edilmişti. Hz. Peygamber (s) deve göndermeyen (sakınan) adam için “*Allah’ım! Filan’ın malını ve evladını çoğalt*” diye dua ederken, deveyi yollayan adam için ise “*Allah’ım! Onu günbegün (dâima) rızıklandır*” şeklinde dua etmiştir.²⁴⁴

²³⁷ Asıl ismi Numân b. Rebi’î olan Ebû Katâde, 70 yaşlarında Kûfe’de vefat etmişti. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 6, s. 15; İbn Abdülber ihtilaf olmakla beraber Hâris ismini de zikreder. İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 4, s. 1731; İbn Hacer de Hâris ismini zikreder. İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 1, s. 667.

²³⁸ Benzer bir duayı Müslim Sahih’inde aktarmaktadır. “Kim beni gözetirse Allah da onu gözetsin”, Müslim, **Sünen**, Rü’yâ, 1.

²³⁹ Ebû Dâvud, **Sahih**, Edeb, 152, 153; Beyhâkî, **Delailü’n-nübüvve**, C. 4, s. 82; Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 10, s. 292.

²⁴⁰ İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 4, s. 1731; Ebû Katâde’nin vefat ettiğinde ileri yaşlarda olmasına rağmen on beş yaşında gibi görünmesi Resûlüllah’ın duasının bereketi olarak aktarılmaktadır. Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 1, s. 263.

²⁴¹ منح tabirini “kullanılmak, faydalanılmak üzere ariyeten verilen” yani ödünç kelimesiyle tercüme ettik.

²⁴² İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 1, s. 293.

²⁴³ Arap için deve, binek olması bir yana sütünden, yününden, etinden, derisinden, gübresinden yani hemen her şeyinden istifade edilen, hayatın odak noktasında, âdeta arkadaş mesabesinde değerli bir yoldaştır. Hz. Ömer’in “Arap, devenin huzur ve sükûn bulduğu yerde saadete erer.” ifadesi bunu açıklar niteliktedir. Sabri Hizmetli, **İlk Dönem İslâm Tarihi**, Ankara Okulu Yay., Ankara 2015, s. 126.

²⁴⁴ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 34, s. 337; İbn-i Mâce, **Sünen**, Zührt, 8, Taberânî, **Dua**, C. 1, s. 560; Kanaatimizce, Allah Resûlü’nün deve göndermeyen kimseye de “mal ve evlat çokluğu” ile hayırlı

Allah Resûlü'nün dua ettiği diğer bir grup, müslümanları, İslâm beldesini koruyan muhafızlardır. Bu anlamda “*Allah askerlerin nöbetini tutan kimseye rahmet etsin*”²⁴⁵ şeklinde duası toplumsal sorumluluk gereği riskli görevlerde bulunanları takdir olarak anlaşılabilir.

Asr-ı saadette mescid; Hz. Peygamber'e (s) yakın olup dini öğrenmek ve ondan istifade etmek isteyenlerin yanında, maddî imkânsızlık sebebiyle barınma ihtiyacını karşılamak üzere kullanılan da bir mekândı.²⁴⁶ Hz. Peygamber (s) mescitte barınan Suffe ehlini daima kollar, gözetir, özellikle gelen sadaka, zekât ve hediyelerle öncelikle onların ihtiyaçlarını giderir, âdeta bir baba gibi onları sahiplenirdi.²⁴⁷ Hicret sonrası ilk yıllar kısıtlı imkânlar sebebiyle “yokluk” dönemleriydi. Diğer yandan Allah Resûlü'nün eline geçenler ancak kendisi ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılayacak ölçüdeydi. Ancak O, çoğu zaman kendi iâşesini bile onlarla paylaşmak durumunda kalmıştır. Mikdâd b. Amr (Esved) el-Behrânî'nin (33/653)²⁴⁸ kendisi muhacirlerden olup, bir gün mescidde birlikte kaldığı iki arkadaşı

bir dua yaptığı ifade edilse de zikri geçen nimetlerin imtihan boyutu düşünüldüğünde ince bir imâ içerdiği düşünülebilir.

²⁴⁵ Dârimî, **Sünen**, 3, Cihâd, 11; İbn Mâce, **Sünen**, Cihâd, 8; Hâkim, **Müstedrek**, C. 2, s. 95; İbn Kesîr, **Tefsîr**, C. 2, s. 177; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 5, s. 416.

²⁴⁶ Muhammed b. Mesleme gibi bazı sahabiler hurma mahsûlünden bir salkım getirip ihtiyacı olanlar için mescide asmış, bu sonra âdet haline gelmişti. Muaz b. Cebel bu işe nezaret ediyor, Ehli Suffa'nın yiyecek ihtiyacını karşılama konusunda böylelikle katkıda bulunuyorlardı. Kettânî, **et-Terâtîb**, C. 2, s. 55.

²⁴⁷ Kettânî, **et-Terâtîb**, C. 2, s. 57.

²⁴⁸ Mikdâd'ın babasını Amr, Yemen asıllı kabilesi Behrâ'dan ayrılıp Kinde kabilesine sığınmış, Mikdâd da onların arasında büyümüşü. Ancak Mikdâd, o kabileden bir adamı yaralayınca onların arasından ayrılıp Mekke'ye gelmiş, şehrin ileri gelenlerinden Esved b. Abd Yâğus'un himayesine girmişti. Onun yanında yetiştiği için de artık Esved'e nispet edilmiştir. İlk iman edenler arasında olan Mikdâd, Medine'ye hicret etmiş, Bedir savaşı öncesinde kervan ya da Kureyş ordusuna yönelme konusunda istişare yapan Hz. Peygamber'e (s) ‘Ey Allah'ın Resûlü! Emrolunduğunu yap, ne yaparsan arkandayız’ şeklindeki konuşmasıyla o zorlu anlarda onu çok mutlu etmişti. Birçok gazve ve seriyyede bulunan Mikdâd, bir ara Abdurrahman b. Avf'ın kızına tâlip olmuş, onun hoş olmayan sözlerine muhatap olunca da üzölmüşü. Bunu haber alan Hz. Peygamber (s) amcası Zübeyr bt. Abdulmuttalib'in kızı Dubbâ ile onu evlendirerek Mikdâd'ın gönlünü almıştır. Hz. Peygamber'in (s) vefatından sonra da birçok savaşa katılan Mikdâd b. Amr'ın fazla kilolu olduğı, Hz. Osman'ın hilafet döneminde fazla kiloları aldırarak üzere yapılan bir işlem sebebiyle vefat ettiği rivayet edilmektedir. Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 48; İbn Habîb, **Muhabber**, C. 1, s. 64; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 3, s. 162-165; İbn Kuteybe, **Meârif**, C. 1, s. 262; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 4, s. 1480; . Zehebî, **Siyeru a'lâm**, C. 1, s. 385; Mustafa Ertürk, “Mikdâd b. Amr”, **DİA**, İstanbul, 2005, C. 30, s. 49-50; İslâm öncesi dönemde kişinin kendisini yetiştiren kişiye nispet edilmesi şöhret unsurunun yanı sıra günümüzdeki gibi nüfus kayıt sisteminin olmamamasıyla alakalıydı. Bu anlamda Avf b. Vâil'e “Ukl”, Numan b. Cesr'e “Kayn”, Sa'd b. Zeyd'e “Sa'dü Hüzeym” denilmesi kendilerini yetiştiren, bakıcılık yapan kişilerle anılmaları dolayısıyladır. Ayrıntı için

ile açlıktan mecalleri kalmamış bir halde Resûlullah'ı görünce, ona durumlarını arzemişlerdir. Hz. Peygamber (s) kendi ailesinin ihtiyacını karşılamak için yanlarında tuttuğu üç keçinin sütünü sağarak paylaşmayı onlara teklif etmiştir. Her gün keçilerin sütünü sağıp kendi paylarını içiyor, Allah Resûlü'nün payını da bir kaba koyup ayırıyorlardı. Ancak bir gece Mikdâd, muhtemelen açlıktan, Resûlullah'ın payını da içip yatmış, ancak vicdan azabından uyuyamamıştır. Hz. Peygamber (s) mescide gelip kendi payını içmek üzere kabı alıp içinde süt bulamayınca ellerini semaya kaldırmış “Allah'ım! Bizi doyurmanı doyur, bizi sulaymanı sula” diye dua etmiştir.²⁴⁹

3.2.1.3. Hz. Peygamber'in (s) Borçlu ve İhtiyaç Sahibi Olanlara Yaptığı Dualar

Hz. Peygamber (s) kul haklarından sayılan borca çok ehemmiyet verirdi. Borçlu olmaktan Allah'a (cc) sığınır, sıkıntısı olanlara, ihtiyaç sahibi olanlara tavsiyelerde bulunup yanı sıra dua edip, öğreterek de bu konuda destek olmuştur.

Hz. Ali'ye gelen mükâteb²⁵⁰ bir köle borcu olduğundan şikâyet edince, ona borç sıkıntısı için Allah Resûlü'nün kendisine öğrettiği şu duayı okumasını salık

bkz. Hakan Temir, **Arap Yarımadasında Kabile Hayatı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi SBE, 2019, s. 148.

²⁴⁹ Mikdâd, Hz. Peygamber'in (s) kendi payına düşen sütü bulamayınca aç kaldığını, onun ellerini kaldırdığında ise kendisine beddua edeceğini zannederek endişelenmişti. Zaten Resûlullah'ın hakkını içtiğinden rahat edemeyen Mikdâd, kendisi sebebiyle aç kalan Hz. Peygamber (s) 'i doyurmak için eline bir bıçak alıp keçilerden birini kesmek üzere davranmıştır. Ancak keçilerin memelerinin süt dolu olduğunu farkedince fikrinden vazgeçip onları sağarak Resûlullah'a getirmişti. Hz. Peygamber (s) ikram edilen sütü içerken “Siz içtiniz mi?” diye sormayı ihmal etmemiştir. Mikdâd onun doyduğuna kanaat getirince, sevinçten kendini yerlere atıp “Vallahi sen ve ben doyduktan sonra kim içerse içsin aldırmam” diyerek vicdânen müsterih, bir o kadar da mutlu olduğunu ifade etmiştir. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 1, s. 183; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 39, s. 241.

²⁵⁰ Sözlükte “yazmak” anlamına gelen (كتب) fiilinden türeyen “mükâtebe” kelimesi, fikhî bir terim olarak köle veya câriyenin belli bir bedel karşılığında hürriyetini elde etmek üzere efendisiyle yaptığı anlaşmaya denir. Hz. Peygamber (s) farklı vesilelerle köle azad etmeye teşvik etmiş, kendi de İslâm öncesi dönem de dâhil olmak üzere Zeyd b. Hârise ve Ümmü Eymen gibi birçok kişiyi azad etmişti. Nitekim Hz. Peygamber'in (s) mevlâsı olan birçok kişi kaynaklarda kaydedilmektedir. Diğer yandan Allah Resûlü, mükâtebe için anlaşma yapmış köle ve câriyelere borç altına giren kişiler olmaları hasebiyle yardımcı olur ve ashabını buna teşvik ederdi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fahrettin Attar, “Mükâtebe”, **DİA**, İstanbul, C. 31, s. 531-533.

vermişti; “Allah’ım! Bana helâl rızık nasib ederek beni haramlardan koru! Lütfunla beni senden başkasına muhtaç etme!”²⁵¹

Diğer bir örnek de, Uhud Savaşı’nda Abdullah b. Amr’ın şehit düşüp yetim kızlar ve yüklü borç bırakmasıyla ilgilidir. Şehidin oğlu Câbir b. Abdullah ise kızkardeşlerinin sorumluluğunu yüklenmiş genç, üstelik yeni evlilik yapmış biriydi. Allah Resûlü onun borçlarıyla yakından ilgilenip yol göstermiş, diğer yandan Câbir için bereket duası da yapmıştır.²⁵²

Hz. Peygamber (s) helâl/haram sınırlarının zorlanmadığı hemen her durumda olumlu tavır takınırdı. Buna güzel bir örnek Ensar’ın hurma ağaçlarını taşıyan Ebû Râfi b. Amr el-Gifârî’ye karşı yaklaşımında göze çarpmaktadır. Hadisenin geçtiği dönemde çocukluk çağlarında olan Ebû Râfi hurma ağaçlarını taşıdığı için Allah Resûlü’nün yanına getirilmişti. Hz. Peygamber (s) ona yaptığı bu davranışın sebebini sorduğunda Ebû Râfi, karnını doyurmak için bunu yaptığını söylemişti.²⁵³ Allah Resûlü kendisine ağaçları taşlamayıp yerlere düşen hurmaları yemesini söylemiş, onun başını okşayarak “Allah’ım! Onu doyur!” diye dua etmiştir.²⁵⁴

3.2.1.4. Dünyada Hayır, Ahirette Necat Duaları 3/2/2

Hz. Peygamber’in (s) hayata bakışı, dünya/ahiret dengesini belli bir düzen dâhilinde yürütülmesi ile her dâim gaflet karşı teyakkuz halinde olma bilincine dayanıyordu. Bu meyanda iyilik, güzellik, hayır, afiyet ve iman üzere sebat, dualarında sürekli talep ettiği şeylerdi. Hz. Peygamber’in (s) en sık okuduğu dualardan biri Kur’ân-ı Kerim’de Bakara suresi 201. âyette geçen dünya ve âhirete dair hayırların talep edildiği kapsamlı duadır. Hz. Peygamber (s) kendisine “Duaların en üstünü nedir?” diye soran bir adama “Allah’ım! Bize dünyada iyilik ve güzellik,

²⁵¹ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 2, s. 538.

²⁵² Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 402.

²⁵³ İbn Mâce, **Sünen**, Ticâra, 67.

²⁵⁴ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 7, s. 29; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 33, s. 455; Ebû Dâvud, **Sünen**, Cihâd, 85; Tirmîzi, **Sünen**, Buyû, 54.

ahirette de iyilik ve güzellik ver, bizi ateş azabından koru”²⁵⁵ duasını okuyarak cevap vermiştir.²⁵⁶ Diğer bir rivayette ise benzer hassasiyetlerin öncelendiği “*Allah’ım! Bütün işlerimizi güzellikle nihayetlendir. Bizi dünya utancı ve ahiret azabından koru*”²⁵⁷ duasını ettiği bildirilmektedir.

Resûlullah (s) kulları kudretiyle her dâim şekillendiren Yüce Allah’a (cc) teslimiyetini diri tutmaya sürekli özen göstermiştir. Ashabın gençlerinden Abdullah b. Amr b. As’ın (65/684-85) aktardığına göre Resûlullah (s): “Âdemoğulları’nın hepsinin kalbi Rahmân’ın (cc) iki parmağı arasında olan tek bir kalp gibidir. Rahmân (cc) onu dilediği yöne çevirir” buyurup akabinde sık sık şu duayı yaptığını bildirilmektedir: “*Ey kalpleri çeviren Allah’ım! Kalplerimizi tâatine yönlendir.*”²⁵⁸ Benzer bir haber de müminlerin annesi Ümmü Seleme (Hind bt. Ebî Ümeyye) (62/681) tarafından aktarılmıştır. Onun aktardığına göre Hz. Peygamber (s) “*Ey kalpleri çeviren Allah’ım! Kalbimi dinin üzerine sâbit kıl*” şeklinde dua etmiştir.²⁵⁹ Resûlullah(s) bu duayı sıkça okuduğunu fark edip sebebini öğrenmek isteyen hanımı Ümmü Seleme’ye yukarıda zikri geçen Abdullah b. Amr b. Âs rivayetindeki “Âdemoğullarının hepsinin kalbi...” ifadesiyle cevap vermiştir.

3.2.1.5. İlim, Amel ve Rızık Duaları 3/2/3

Allah Resûlü, daima Rabbinden hayırlı olanı dilerdi. Şüphesiz keremi sonsuz olan Allah’ın (cc) ihsanlarından istifade etmek derin bir bilinç ve farkındalık gerektiriyordu. Nitekim Muhammed b. Mesleme el-Ensarî’nin bildirdiğine göre Allah Resûlü “Ömrünüzün kimi günlerinde Rabbinizin kerem meltemleri eser. Uyanık olun! Kim bilir bir daha ele geçemeyecek bu lütuflardan faydalanmaya bakın” buyurarak²⁶⁰ her daim bu hususta farkındalığa işaret etmiştir. Hz.

²⁵⁵ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 19, s. 43, C. 20, s. 414; Buhârî, **Sahih**, De’avât 55; Buhârî, **Sahih** Tefsir’il-Kurân 36; Tirmizî, **Sünen**, De’avât, 84; İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 1, s. 387.

²⁵⁶ Süyûtî, **ed-Dürrü’l-mensûr**, C. 1, s. 560.

²⁵⁷ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 29, s. 171; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 1, s. 158.

²⁵⁸ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 11, s. 13; Nesâî, **Sünen**, İstiaze, 1.

²⁵⁹ Ma’mer b. Râşid, Camî, C. 10, s. 442; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 44, s. 200; Enes b. Mâlik rivayetiyle **اللَّهُمَّ ثَبِّثْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ**; Nesâî, **Sünen**, Neût, 51; Taberî, **Tefsir**, C. 5, s. 229.

²⁶⁰ Taberânî, **Mu’cemu’l-kebir**, C. 19, s. 233; Ebû’l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî, (ö. 807/1405), **Mecma’u’z-zevâ’id ve menbeu’l-favâid**, 10c., thk. Hüâameddîn el-

Peygamber'in (s) Rabbinden talep ettiği hayırların en dikkat çekenlerinden biri kuşkusuz, faydalı ilimdir. Nitekim kendisi de Resûlullah'ın "unutulmayan ilim" duasıyla müstefid olan Ebû Hureyre onun "*Allah'ım! Bana öğrettiğin ilimden beni faydalandır. Bana faydalı olacak ilmi öğret, ilmimi arttır. Her zaman ve zeminde sana hamdolsun. Cehennem azabından sana sığınırım*"²⁶¹ duasını aktarmaktadır. Yine Nebî'nin (s) aynı minvalde özlü bir duası ise şöyledir: "*Allah'ım! Senden faydalı ilim, temiz rızık, kabul edilmiş amel talep ediyorum.*"²⁶²

3.2.1.6. Ahlak, Hidayet, Takvâ ve İffet Dair Duaları 3/2/4

Ashabın bildirdiğine göre Hz. Peygamber (s), "*Allah'ım! Senden hidayet, takvâ, iffet ve zenginlik talep ediyorum*"²⁶³ duasını sık sık yapardı.

Allah Resûlü bir gün, kendisinin Câhiliye'den kalma kötü alışkanlıklarının olduğunu söyleyen ve bunların güzel ahlak ve iffetle değişmesi ve evlat sahibi olmak için dua isteyen Mâzin'e "*Allah'ım! Onda varolan düşkünlüklerden eğlenceyi Kur'ân okumayla; zina, içki ve riyâyı helal ve iffet tutkusuyula; haramı helâlle değiştir. Ona hayâ duygusu ve (göz aydınlığı) evlatlar ver*" diye dua etmiştir.²⁶⁴ Kaynakların zikrettiğine göre, Hz. Peygamber'in (s) duasının bereketiyle tüm kötü hasletlerden kurtulan Mâzin, evlenerek çoluk çocuk sahibi olmuş, dahası Kur'ân-Kerim'in yarısını ezberlemişti.²⁶⁵

Kudsî, Mektebetu'l-Kudsî, Kahire, 1994/1414, C. 10, s. 231; Ebû'l-fidâ ismâîl b. muhammed b. abdilhâdî el-cerrâhî el-Aclûnî (ö. 1162/1749), **Keşfü'l-hafâ ve müzîlû'l-ilbâs**, 2 c., thk. Abdulhamid Hindavi, Mektebetu'l-asriyye, [y.y.], 2000/1420, C. 1, s. 263.

²⁶¹ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 44, s. 140; İbn Mâce, **Sünen**, De'avât 2; Tirmizî, **Sünen**, De'avât 128.

²⁶² Humeydî, **Müsned**, C. 1, s. 309.

²⁶³ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 6, s. 219; C. 7, s. 63; C. 7, s. 204; İbn-i Mâce, **Sünen**, De'avât 1; Tirmizî, **Sünen**, De'avât 50.

²⁶⁴ Câhiliye döneminde Umman bölgesinde yaşayan Tay kabilesinin Hitameoğulları boyuna mensup olan Mâzin b. Gadûbe, kendi bölgesinde "Nâcîr" adı verilen bir putun bakıcılığını yaparken Hicaz'dan gelen insanlardan Hz. Peygamber'in (s) davet haberini almıştı. Gönlü hidayete yönelerek bakıcılığını yaptığı putu kırmış, Medine'ye gelerek iman etmiştir. Beyhâkî, **Delailü'n-nübüvve**, C. 2, s. 258; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 1, s. 92; İbn Kesîr, **Bidâye**, C. 3, s. 596.

²⁶⁵ İbn Kesîr, **Bidâye**, C. 3, s. 598; Makrîzî, **İmtâu'l-Esmâ**, C. 4, s. 6.

3.2.1.7. Hacet, Dilek Duaları 3/2/5

Hz. Peygamber (s) esasında tüm müminlerin dert ortağı, ihtiyaçlarını, sıkıntılarını paylaştığı, kolaylıkla erişilebilir bir insan, âdeta yakın bir dosttu. Çoğu zaman dünyalık talepler de dâhil olmak üzere dileklerin muhatabı oydu. Söz konusu eli altında bir şeyse hemen onu talep edene verir, gücünü aşan hususlarda onu imkân sahibi dostlarına yönlendirirdi. Elden gelenin kâfi gelmediği, çözümü müşkil meselelerde, kimi acil durumlarda ashabını duaya yönlendirirdi. Yine böyle bir sıkıntısını paylaşan birine güzelce abdest alıp iki rekât namaz kılmasını, ardından Allah’a hamd ve Resûlü’ne salavât getirdikten sonra şu duayı okumasını tavsiye etmiştir: *“Allah’tan başka ilah yoktur. Ancak O, Halîm ve Kerim Olandır. Arşın Rabbi olan Allah’ı bütün noksan sıfatlardan tenzih ederim. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsusdur. Allah’ım! Senden rahmetini, mağfiretini talep ediyorum. Her iyiliğe kavuşmayı, tüm günahlardan korunmayı ve selamette kalmayı diliyorum. Bana bağışlanmamış hiçbir günah bırakma. Senin katında bulunan dileğimi bahşet! Ey Merhametlilerin en Merhametlisi!”*²⁶⁶

3.2.2. İstiğfar ve Bağışlanmaya Yönelik Dualar 3/2/6

Allah Resûlü’nün ümmetine ve ashabına karşı duyduğu eşsiz merhameti, onlara verdiği değeri yansıtan örnekler oldukça fazladır. Ashabından her birine kendini değerli hissettirecek şekilde muamele yapar, ölçülü bir samimiyet ve diğerkâm bir tavırla onlara olan sevgi ve ilgisini gösterirdi. Tüm bu hoşgörülü tavırlarına rağmen, adalet söz konusu olunca muhatabı en yakınları da olsa asla taviz vermezdi. Diğer yandan suçundan dolayı cezalandırılmış kişiye karşı merhameti elden bırakmaz, “lekelenmiş” değil, “temizlenmiş” muamelesi yaparak onu topluma kazandırmaya çalışırdı. Muhzûmoğulları’ndan Ebû Ümeyye’nin aktardığına göre Hz. Peygamber’in (s) huzuruna hırsızlık²⁶⁷ yapan biri getirildi. Adam suçunu itiraf etmiş,

²⁶⁶ Tirmizî, **Sünen**, Vitr, 17; Makrizî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 11, s. 58; Aynı konuyla ilgili benzer dualar için bkz. İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 1, s. 269; C. 6, s. 69; İbn Mâce, **Sünen**, İkame Salat, 189.

²⁶⁷ İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişi olan hırsızlık hemen her toplumda işlenen bir suç olup. Hristiyanlık ve Yahudi kültüründe de farklı cezai karşılıkların uygulandığı bilinmektedir. İslâm öncesi Câhiliye Arap toplumunda ayıp ve suç olarak görülmele birlikte belli bir devlet

ancak çaldığı şey yanında bulunmamıştır. Hz. Peygamber (s) ona “Senin çaldığını zannetmiyorum” diyerek adamı rahatlatarak gerçeğin ortaya çıkması için destek olmaya çalışmış, ancak zanlı “Hayır ben çaldım” diyerek geri adım atmamıştır. Hz. Peygamber (s) hırsıza iki kez daha suçu işlemediğine dair aynı ifadesini tekrarlasa da sonuç değişmemiştir.²⁶⁸ Nihayet ceza infaz edilmiş, Allah Resûlü²⁶⁹ adamın yanına getirilmesini istemiştir. Hz. Peygamber (s) ona “*Allah’ım! Bağışlanma diliyorum. Tevbemi kabul et!*” diyerek nasıl istiğfâxr edeceğini öğretmiştir. Adam bu kelimeleri söyleyince Allah Resûlü “*Allah’ım! Onun tevbesini kabul et*” diyerek onun bağışlanması için kendisi de dua etmiştir.²⁷⁰

Asr-ı saadette yaşanan benzer ilginç bir olay şu şekilde gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber (s) döneminde bir hanım namaz kılmak üzere mescide giderken yolda bir adamın tecavüzüne uğramıştır. Saldırıya uğrayan kadın bağırınca adam kaçmış, oradan geçen Ensar’dan bir grup kadının yardımına koşmuştu. Kadın başına gelenleri anlatmış, Ensar kadının ifadelerine ve tarifine göre bir adamı yakalayıp cezalandırmak üzere Hz. Peygamber’e (s) getirmişlerdir. Mağdur kadın, yakalanan adamı teşhis edince, Hz. Peygamber (s) adama recm cezası uygulanmasını emretmiştir. Tam ceza uygulanmasına geçileceği esnada orada bulunan başka bir

otoritesinin olmadığı kabile merkezli yapıda, hırsıza verilen net bir cezadan bahsetmek zordur. Zira kişinin hür, köle, soylu, zengin, fakir gibi sosyal statüsüne göre hapis, el kesme, dövme, kabileden tard etme gibi bir takım cezalarla önlenmeye çalışılmıştır. Ancak bu suçun belli bir oranda yaygın olduğu da anlaşılmaktadır. Hatta kaynaklarda caydırıcı olması açısından, hırsızlığa ilk olarak el kesme cezası uygulaması Abdülmüttalib veya Velid b. Muğire’ye dayandırılmaktadır ki, bu cezalandırma yönteminin İslâm’la başlayan bir usul olmadığını ortaya koymaktadır. Nitekim bu cezanın İslam hukukuna göre uygulanması için birçok şartın birarada bulunması gerekir. Bunların belli başlıları kasten yapılması, belli bir kıymeti olan bir değer için olması gibi birçok şart bulunması gerekir ki, bunların tümü cezanın icrasını zorlaştıran durumlar söz konusudur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Bardakoğlu, “Hırsızlık”, **DİA**, İstanbul, 1998, C. 17, s. 384-396.

²⁶⁸ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 7, s. 389.

²⁶⁹ “*Hırsızlık yapan erkek ve kadının yaptıklarına karşılık bir ceza, Allah’tan bir ibret olarak ellerini kesin. Allah güçlüdür, hikmet sahibidir. Kim bu haksız davranışı işledikten sonra tövbe eder ve halini düzeltirse bilsin ki Allah onun tövbesini kabul eder. Şüphe yok ki, Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyendir. Bilmez misin ki göklerin ve yerin mülkiyeti Allah’a aittir. O, dilediğine azap eder, dilediğini de bağışlar. Allah her şeye kadirdir.*” Maide, 5/ 38-40. âyeti mucibince hırsızın itirafı, çalınan malın belli bir değer üzerinde olması gibi sebeplerle el kesme cezası uygulandığı anlaşıyor.

²⁷⁰ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 37, s. 184; Dârimî, **Sünen**, Hudûd, 6; İbn Mâce, **Sünen**, Hudûd, 29; Nesâ’î, **Sünen**, Kat’us Sârik, 3; Diğer rivayetlerde çalınan eşya ile ilgili bir bilgi yer almazken Abdürezzâk ve Dârekutnî, çalınan eşyanın شملة giyisi/ örtü olduğunu kaydetmektedir. Bkz. Abdürezzâk, **Musannef**, C. 7, s. 389; Dârekutnî, **Sünen**, C.4, s. 98; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 4, s. 1604; Şâmî, **Sübülü’l-hüdâ**, C. 9, 199.

adam “Ey Allah’ın Resûlü! Vallahi O (kadına saldıran) benim” diyerek suçunu itiraf etmiştir. Hz. Peygamber (s) kadına “*Git. Allah seni affetsin!*” diyerek onu yollamış, az kalsın cezayla hataen öldürülecek olan diğer masum adamın da gönlünü almıştır. Diğer taraftan suçunu itiraf eden adamın cezalandırılmasını (recmedilmesini) emretmiştir. Ceza uygulandıktan sonra hiçbir suçun Allah’ın (cc) mağfiretinin fevkinde olamayacağına ve tevbenin niteliğine dikkat çekercesine “Allah’a andolsun ki adam öyle bir tevbe etti ki, bütün Medine halkı tevbe etse onlarınki kabul olunurdu” diyerek suçlu adamın samimi tevbesine işaret etmiştir.²⁷¹

3.2.3. Günahlardan Korunmaya Dair Dualar 3/2/7

Bir gün Allah Resûlü’nün yanına gelen bir genç, ondan kendisine zina yapması için izin vermesini istemiştir. Orada bulunan insanlar gencin bu halini garipsemiş, hatta kınamışlardır. Allah Resûlü gence kendisine yaklaşmasını söyleyerek “Onu (zina) annenin yapması hoşuna gider miydi” diye sormuş genç “Hayır Vallahi. Allah beni sana feda etsin!” cevabını vermiştir. Allah Resûlü “Başka insanlar da onu anneleri için istemezler” buyurmuş, ardından benzer soruyu sırasıyla kızı, kız kardeşi, halası, teyzesi için tek tek sormuş aynı cevabı almıştı. Hz. Peygamber (s) elini gencin omuzuna koyup “*Allah’ım! Onun kusurunu bağışla, kalbini tertemiz et, iffetini koru!*” diye dua etmiştir. Ravinin aktardığına göre o gencin bu hadiseden sonra böyle bir şeye tevessül ettiği görülmemiştir²⁷²

Hz. Peygamber (s) gördüğü hata ve kusurları insanların yüzüne vurmaz, uyarılarını kişiselleştirmeden ve insan onurunu rencide etmeden nezâhetle yapardı. Kendine karşı yapılan cahilâne davranışlara, kaba tutumlara karşı ise hoşgörüyü elden bırakmazdı. Ancak yanlışları dile getirerek muhatabının dünya ve ahiret selameti için uyarı görevini de ihmal etmezdi. Bu bağlamda Havvât b. Cubeyr’in²⁷³

²⁷¹ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 45, s. 214; Tirmizî, **Sünen**, Hudûd, 23.

²⁷² İbn Hanbel, **Müsned**, C. 36, s. 545; Makrizî, **İmtâ‘u’l-esmâ‘**, C. 2, 227.

²⁷³ Evs kabilesine mensup olan Havvât, Hz. Peygamber’le (s) bütün gazvelere katılmıştı. Bedir gazvesine giderken ayağı kırıldığı için Medine’ye geri dönmek zorunda kalmıştı. Ancak yine de kendisine ganimetten pay verilmiştir. Uhud savaşında şehit düşen okçular arasında bulunan Abdullah b. Cübeyr’in kardeşi olan Havvât, Hendek gazvesi günlerinde Allah Resûlü tarafından Kureyza Yahudileri hakkında bilgi toplamak üzere görevlendirilmişti. [Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 1, s.

(40/660-661[?]) başından geçen hadise güzel bir misaldir. Hz. Peygamber’le (s) birlikte bulunduğu bir sefer esnasında Merruzzahrân’da konaklamışlardı. Havvât, kendini belli etmeyen bir kılığa bürünerek orada bulunan bir grup kadının yanlarına gitmişti. Hz. Peygamber (s) çadırından çıkarken onu görmüş, kadınların yanında bulunma sebebini sorunca Havvât, kaçan devesini aradığını söylemişti. Allah Resûlü muhtemelen durumu anlamış, ancak muhatabını mahcup etmeme adına onun üzerine gitmemiştir. Hz. Peygamber (s) bundan sonraki her karşılaşmalarında “Kaybolan deveden ne haber?” diyerek Havvât’a takılıyordu. Yine bir keresinde onun bu imalı sözlerinden utanarak Allah Resûlü’nün yanına yaklaşmamaya dikkat eden Havvât, تنها bir zamanı gözeterek mescidde namaz kılmaya gelmişti. Hz. Peygamber (s) de o esnada mescide girmiş onu farkederek yanına gelmişti. Hz. Peygamber’in (s) aynı kinayeli sözlerine muhatab olmamak için Havvât namazını uzatıp durmuştu. Allah Resûlü “Ebû Abdullah! Namazını uzatabildiğin kadar uzat, bitirinceye kadar gitmeyeceğim” diyerek niyetinin onunla görüşme olduğunu açıkça belirtmiştir. Artık Resûlüllah’tan kaçış olmayacağını anlayan Havvât selam vererek meselenin gerçek yüzünü itiraf etmiştir. Hz. Peygamber (s) “*Allah sana rahmet etsin*” diye ona dua etmiş, artık bir daha o imalı cümleyi de kullanmamıştır.²⁷⁴ Anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber (s) sonuç ne olursa olsun dürüstlüğü dikkat çekmiştir.

3.2.4. Zikir ve Tesbihe Teşvik Eden Dualar 3/2/8

Allah Resûlü yaşamının hemen her anında olduğu gibi ibadet hayatı ve dualarında da itidâli elden bırakmamıştır. Günlük olarak yapmayı âdet edindiği zikir, dua, tesbih benzeri uygulamalarda da buna özen gösterdiği anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber (s) diğer nebîler gibi günahlardan korunmak anlamına gelen ismet²⁷⁵ sıfatıyla mücehhezdi. Buna rağmen, sürekli Rabbine tevbe istiğfâra devam

101; Belâzürî, **Ensâb**, İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 3, s. 363; İbnü’l Esir, **Üsdü’l-gâbe**, C. 2, s. 189; Zehebî, **Siyerü a’lâm**, C. 4, s. 11; Heysemî, **Mecma**, C. 9, s. 40; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 2, s. 291.] Öyle anlaşıyor ki Havvât, samimi bir müslümandı. Allah Resûlü onun anlayacağı dilden hatasını imâ ederek aynı duruma düşmemesi için farklı bir üslûp kullanmıştır.

²⁷⁴ İbnü’l Esir, **Üsdü’l-gâbe**, C. 2, s. 189; Heysemî, **Mecma**, C. 9, s. 40.

²⁷⁵ “Engel olmak, gelebilecek zararları bertaraf edip korumak” gibi sözlük anlamlar ifade eden “İsmet” sıfatı Ehl-i sünnet ve Mu’tazile’ye göre sadece peygamberlere has bir vasıftır. İslâm

etmiş, ashabını da buna teşvik etmiştir. Diğer yandan o, ashabını eğitirken soyut kavramları somut örnekler üzerinden anlatmaya önem vermiştir.²⁷⁶ Nitekim Hz. Peygamber (s), tevbenin Allah katındaki değerini anlatırken oldukça etkili bir temsil kullanmıştır. Enes b. Mâlik'in bildirdiğine göre "Sizden birinizin tevbe etmesinden dolayı Allah'ın duyduğu memnuniyet; ıssız çölde üzerinde yiyeceği ve içeceği olduğu halde devesini kaybeden, arayıp da bulmaktan ümidini keserek bir ağacın altında onun gölgesinde uzanan, sonra devesini karşısında görüp, onun yularını tutarak sevincinden dili sürçerek (şaşıarak) "Allah'ım! Sen benim kulumsun, ben de senin Rabbi'nim!" diyen kişinin mutluluğundan fazladır" buyurmuştur. Hz. Peygamber (s), hayatın içinden bir örnekle tevbeyle ashabın tahayyülünde canlandırarak bir şekilde izah etmişti.²⁷⁷

Tevbeyle ilgili diğer bir haberi Ebû Mûsâ el-Eşarî Hz. Peygamber (s) 'den "*Allah'ım! Hatalarımı, cahilliğimi, işimdeki savurganlığımı, benden daha iyi bildiğin kusurlarımı bağışla. Allah'ım! Bende var olan ciddî ve latife kabilinden yaptığım kusurlarımı, bana ait bilerek ve bilmeyerek yaptığım günahlarımı affet. Allah'ım! Yaptığım gizli açık hatalarımı bağışla. Önce ve sonra olan, her şeye gücü yeten Sensin*"²⁷⁸ şeklinde aktarmaktadır.

Bilindiği üzere düşmanla karşı karşıya gelindiğinde meşru bir mazeret olmaksızın²⁷⁹ savaştan çekilme, kaçma Allah'ın (cc) nehyettiği, büyük günahlar

âlimleri bu özelliğin peygamberlik öncesini de kapsadığını söylese de şirk ve yüz kızartıcı suçlar gibi büyük günahların dışında hataların olabileceğine dair görüşler de vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Bulut, "İsmet", **DİA**, İstanbul, C. 23, s. 134-136.

²⁷⁶ Allah Resûlü, eğitimde ne kadar somut örnek kullanılırsa kavram ve meselelerin o kadar kavranacağını biliyordu. Somut örnekler vererek, şekiller çizerek, anlam ve algılama faaliyetini kolaylaştırmıştır. Bu çerçevede; kaza-kader, cennetlik dört hanımı anlatırken yerde yaptığı çizgiler onun görseli eğitimde ne denli aktif kullandığının örnekleri arasındadır. Farklı konularda birçok örneğin yer aldığı bir araştırma için bkz. Ramazan Gürel, "Hz. Peygamber'in (S.A.) Eğitim-Öğretim Modelinde Belli Başlı İlke ve Metodlar" **Yakın Doğu Üniversitesi, İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi**, C. 1, Say. 2, 2015, s. 37.

s. 123, 124.

²⁷⁷ Müslim, **Sahîh**, Tevbe, 7.

²⁷⁸ Bu duanın farklı kaynaklarda Ebû Hureyre ve İmran b. Hüseyin kanalıyla gelen uzun/kısa, birçok değişik varyantları arasından Müslim'in Sünen'inde De'avât bölümünde yer alan rivayeti metnimize aldık. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 13, s. 292; C. 16, s. 391; C. 16, s. 474; C. 32, s. 80; C. 33, s. 151; Buhârî, **Sahîh**, De'avât, 60; Müslim, **Sahîh**, Zikir 70; Tirmizî, **Sünen**, De'avât 32.

²⁷⁹ Örneğin yeniden toparlanıp düşmana saldırmak için taktik icabı geri çekilme gibi.

arasında sayılan bir fiildir.²⁸⁰ Tüm bu olumsuz konumuna rağmen Hz. Peygamber (s) “Kim bunu üç kez söylerse savaştan kaçsa bile affedilir” ve “günahları deniz köpüğü gibi bile olsa bağışlanır”²⁸¹ diyerek âdetâ Allah’ın mağfiretinin hataların tümünü kapsayabileceğini müjdesini vermektedir: “Tevbe ve istiğfar bağlamında Hz. Peygamber’in (s) iki veciz duasıyla bu babı nihayetlendirelim: “*Allah’ım! Beni, ihlasla güzel amel işleyip mükâfatıyla müjdelenen, hata yaptığında istiğfar edenlerden eyle*”²⁸² “*Allah’ım! Kalbimi kar, dolu, soğuk su ile serinlet. Allah’ım! Beyaz elbiseyi kirden temizlediğin gibi kalbimi hatalardan temizle!*”²⁸³

3.2.5. Zühd ve Kanaate Dair Dualar 3/2/9

Hz. Peygamber (s) dünya nimetlerinden faydalanma hususunda oldukça kanaatkâr olup, az ile yetinmeyi şîâr edinmiş, diğer yandan “Salih adam için zenginlik ne güzel”²⁸⁴ diyerek müminleri helal kazançla mal/mülk sahibi olmaya teşvik etmiştir. İbn Abbâs, Nahl suresi 97. ayetin tefsirinde “Ona hoş bir hayat yaşatacağız” kısmını açıklarken burada kanaatin kastedildiğini söyleyerek Hz. Peygamber’in (s) “*Allah’ım! Bana verdiğin rızıkla beni kanaatkâr kıl! Bu rızık bana bereketli eyle! Harcanan her malımın yerine bana daha hayırlı olanı ver*” diye dua ettiğini aktarmaktadır.²⁸⁵

Allah Resûlü, ashabından ihtiyaç sahibi olanlara karşı oldukça duyarlıydı. Fakirleri gözetir, yardımcı olur, sıkıntılarını rahatlıkla paylaşabilecekleri bir ortam oluşturur, yakınlarını da buna teşvik ederdi. Bu yaklaşım onun dualarına da yansımıştır. Enes b. Mâlik’in Allah Resûlü’den aktardığı şu rivayet bu hususu teyit

²⁸⁰ “Ey Müminler! İnkâr edenlerle savaşta karşı karşıya gelince onlara arkanızı dönüp kaçmayın. Kim savaş için yer değiştirmek veya bir başka birliğe katılmak amacıyla olmaksızın savaş sırasında düşmana arkasını dönüp kaçarsa Allah’ın öfkesine uğramış olur, onun varacağı yer cehennemdir, ne kötü bir son!” Enfâl, 8/15-16.

²⁸¹ İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 6, s. 57; C. 7, s. 173.

²⁸² İbn Hanbel, **Müsned**, C. 41, s. 446, C. 42, s. 67; İbn-i Mâce, **Sünen**, Edeb, 57.

²⁸³ Tirmizî, **Sünen**, De’avât 101; Bazı rivayetlerde **اغسل خطايي بماء التَّجِّ والْبَرْدِ** “hatalarımı kar suyu ve dolu ile yıka” şeklinde ifadeler tespit edilmiştir. Ayrıca kimi rivayetlerde “cehennem azabı, fakirlik, kabir azabı Mesih Deccal’dan sığınma”nın akabinde bu dua gelmektedir. Bkz. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 6, s. 26; C. 40, s. 45; C. 42, s. 476; Buhârî, **Sahîh**, De’avât 37; Müslim, **Sahîh**, Zikir, Dua, 14.

²⁸⁴ Serahsî, **Mebsût**, C. 20, s. 136.

²⁸⁵ Süyûtî, **ed-Dürri’l-mensûr**, C. 5, s. 164.

etmektedir: “Allah’ım! Beni fakir olarak yaşat, fakir olarak öldür. Kıyamet gününde fakirler zümresi içinde haşret.”²⁸⁶

3.2.6. Âfiyete Dair Dualar 3/2/10

Hız. Peygamber’in (s) dualarında dikkat çeken önemli bir diğer unsur âfiyet/muâfât talepleridir.²⁸⁷ Gerek kendi yaptığı, gerekse ashabına öğrettiği dualarda Yüce Allah’tan (cc) âfiyet istemenin mümin için ne kadar elzem bir husus olduğuna işaret etmektedir. İbn Ebî Şeybe *Mûsânnef*’inde Muaz’dan (Muaz b. Cebel 17/638) aktarılan bir rivayette bu hususa açıklık getirilmektedir. Resûlullah (s) bir zatın Allah’tan “sabır” istediğini işitince ona “Sen Allah’tan belâ istedin, âfiyet (muâfât) iste” diyerek uyarıda bulunmuştur. Aynı haberin devamında, Allah Resûlü’nün “Allah’ım! Senden nimetin tamamını istiyorum” şeklinde dua eden birine “Ey Âdemoğlu! ‘Nimetin tamamı’ ne demek bilir misin?” diye sormuş, muhatabı da “Ey Allah’ın Resûlü! Hayır umarak yaptığım bir duadır” cevabını vermiştir. Resûlullah (s) “Nimetin tamamı, cennete girmek, cehennemden kurtulmaktır” buyurarak nimet kavramına açıklık getirmiştir. Aynı rivayetin son kısmında Resûlullah (c) “Ya Ze’l-Celâli ve’l-İkram” şeklinde dua eden diğer bir zata “(Duan) kabul edildi, iste!” buyurarak duada kullanılan kavram ve uslûbun ehemmiyetine işaret etmiştir.²⁸⁸

Diğer yandan Hız. Peygamber (s) Allah’tan dilekte bulunacağı zaman nasıl ifade edeceğini soran bir adama “Allah’ım! Beni bağışla, bana merhamet et, bana âfiyet ihsan et, beni rızıklandır” duasını öğretmiştir. Hatta bu esnada başparmağı dışında diğer parmaklarını bir araya getiren Allah Resûlü “işte bunlar dinin ve dünyanın için her şeyi toplar”²⁸⁹ şeklinde bir açıklamayı beden dilini de kullanarak muhatabının anlayacağı bir uslupla aktarmıştır.

²⁸⁶ Ebû Said Hudrî rivayetiyle İbn-i Mâce, **Sünen**, Zühd, 7; Tirmizî, **Sünen**, Zühd, 7. Tirmizî’nin rivayetine göre Hız. Âişe, Hız. Peygamber’in (s) bu duayı yaptığını duyunca sebebini sormuş ve “Çünkü onlar (miskin/fakirler) cennete kırk yıl önce girecek. Ey Âişe! Yoksulları sev, onlara yakın ol ki, Allah (cc) de seni Kıyamet gününde yakını etsin!” şeklinde bir cevap almıştır. Serahsî, **Mebsut**, C. 20, s. 136.

²⁸⁷ Müslim, **Sahih**, Salât, 42.

²⁸⁸ İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 6, s. 46; Tirmizî, **Sünen**, De‘avât, 93.

²⁸⁹ İbn-i Mâce, **Sünen**, Dua 4; Aynı eser, Dua 5.

Son olarak, Allah Resûlü sık sık ashabıyla biraraya gelip, onlarla sohbet etmiştir. Muhatablarının seviyesini gözeterek herbirinin istifadesi için çeşitli yöntemler kullanmıştır. Ebû Ümâme'nin bildirdiğine göre bir gün kendisinin de bulunduğu bir ortamda Hz. Peygamber (s), farklı duaları ardarda zikretmiştir. Öğrenme konusunda son derece gayretli olan ashab, duaları akılda tutamadıklarını söyleyince Allah Resûlü "Size bütün duaları toplayan bir dua öğreteyim mi" buyurarak şu duayı zikretmiştir: *"Allah'ım! Peygamber'in Muhammed (s)'in Senden talep ettiğinin hayrından istiyor, sığındığının şerrinden sana sığınıyoruz. Yardım dilenecek tek merci (sadece) Sensin. Taleplere seninle ulaşılır. Güç ve kuvvet sadece Allah'ındır."*²⁹⁰

Buraya kadar Allah Resûlü'nün sabah uyandığında ve gece yatarken okuduğu dualardan örnekler zikredildi. Kaynaklarda hem sabah hem akşam okunacak genel dualara dair ayrı nakiller de mevcuttur. Bu anlamda birkaç duayı ayrıca zikretmek isabetli olabilir. Hz. Peygamber'in (s) "Kim sabahladığında bu duayı (seyyidü'l istiğfâr) inanarak okur da o gün vefat ederse cennete girer. Kim akşamladığında bu duayı inanarak okur da o gün vefat ederse cennete girer" hadisi Büreyde b. Husayb ve Şeddâd b. Evs tarafından rivayet edilmekte ve birçok kaynakta yer almaktadır: *"Allah'ım! Sen benim Rabbimsin! Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Beni sen yarattın. Ben Senin kulunum; gücüm yettiği kadarıyla Senin ahdin ve va'din üzere"*²⁹¹ *bulunuyorum. Yaptığım fenalıkların şerrinden Sana sığınırım. Üzerimde olan nimetlerini itiraf ederim; günahımı da itiraf ederim. Beni bağışla; çünkü günahları ancak sen bağışlarsın."*²⁹²

Ebû Hureyre'nin rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (s), sabah ve akşam şu duaların okunmasını tavsiye etmiştir: Sabah *"Allah'ım! Seninle sabahladık, seninle*

²⁹⁰ Tirmizî, **Sünen**, De'avât, 88.

²⁹¹ İbn-i Mâce, **Sünen**, Dua 14; Ebû Dâvûd, **Sünen**, Edeb, 8; Tirmizî, **Sünen**, De'avât 13.

²⁹² İbn Hanbel, **Müsned**, C. 38, s. 199; Buhârî, **Sahîh**, De'avât, 2, 16; İbn-i Mâce, **Sünen**, Dua 14; Ebû Dâvûd, **Sünen** Edeb, 9; Tirmizî, **Sünen**, De'avât 15; İbn Abdîrrahîh, **İkdü'l Ferîd**, C. 3, s. 177; İbn Kayyim, **Zâdü'l-me'âd**, C. 2, s. 342; Beyhâkî, **Delailü'n-Nübüvve**, C. 7, s. 122.

*akşamladık. Hayatımız ve ölümümüz sanadır.” Akşam “Allah’ım! Seninle akşamladık, seninle sabahladık.”*²⁹³

Allah Resûlü’nün, âdeti tecdîd-i iman kabilinden şu ifadeleri dikkat çekicidir: “Sabah akşam şu duayı okuyan kişiyi memnun etmesi Allah üzerine hak olur.”²⁹⁴ “*Rab olarak Allah’a, din olarak İslâm’a, Nebî olarak Muhammed’e (s) razı oldum.*”²⁹⁵

H. Osman’nın bildirdiğine göre H. Peygamber (s) “Kim şu duayı sabah akşam üçer kez okursa o gece ve gündüz başına sıkıntı gelmez: “*Yerde ve gökte hiçbir şeyin zarar veremeyeceği Allah’ın adıyla. O her şeyi işiten ve bilendir*”²⁹⁶ buyurmuştur.

Ebû Hureyre’nin H. Peygamber’den (s) duyup kendisinin de hiç terketmediğini ifade ettiği dua ise şöyledir: “*Allah’ım! Beni sana çok şükredenlerden, nasihatına tabî olanlardan, zikrini çoğaltanlardan, emanetini koruyanlardan eyle!*”²⁹⁷

²⁹³ Tirmizî, **Sünen**, De’avât 13.

²⁹⁴ Abdürezzâk, bu duaya farklı bir hadise bağlamında yer vermektedir. H. Ömer bir gün Allah Resûlü’ne gelerek Kureyzoğulları’ndan (ihanet etmelerinden dolayı H. 5. yılda Hendek gazvesinin akabinde cezalandırılan Yahudi kabilesi) bir kardeşin kendisine Tevrat’tan bazı (hikmetli) sözler yazdığını söyleyerek, bunları kendisine arz etmek ister. Ravî Abdullah b. Sabit, H. Ömer’in bu sözlerini duyan Resûlullah’ın (s) renginin değiştiğini (kızdığını) farkedenler Ömer’i uyarmış, o durumu anlayınca bu duayı okuyarak teslimiyetini ifade etmiştir. Onun bu ifadesinden memnun olan H. Peygamber (s) “Musâ (as) aranızda bulunup da beni terk ederek ona tabi olsaydınız doğru yoldan ayrılmış olurdunuz. Ümmetlerden benim nasibim sizsiniz. Ben de peygamberlerden sizin nasibinizim.” diyerek müminlerin Ehl-i Kitab’ın kutsal kitaplarına karşı olması gereken yaklaşımı netleştirmiştir. Bkz. Abdurrezzâk, **Musannef**, C. 6, s. 113. Öyle anlaşıyor ki bazı Müslümanlar, hicretten sonra Medine’de Yahudi toplumuyla yakın temas halinde idiler ve onların kutsal kitaplarını okur ve hatta onlarla bilgi alışverişinde bulunurlardı.

²⁹⁵ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 3, s. 134; Sa’ b. Ebî Vakkas’dan Resûlullah ezan okunurken bu duanın okuması halinde günahların affedileceğini bildirmektedir; Dârimî, **Sünen**, Vasiyet 4; Müslim, **Sahîh** Salât 13; İbn-i Mâce, **Sünen**, Ezan 4; Ebû Dâvûd, **Sünen**, Vitir 8; Tirmizî, **Sünen**, Salat 156; Nesâî, **Sünen**, Amelü’l-yem ve’l-leyl 4; Bu duayı okuyanlara verilen müjde bazı rivayetlerde “cennet vacip olur, günahları affolur” şeklinde ifade edilmektedir

²⁹⁶ İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 6, s. 35; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 1, s. 498; İbn-i Mâce, **Sünen**, Dua 14; Ebû Dâvûd, **Sünen**, Edeb 8; Tirmizî, **Sünen**, De’avât 13; İbn Kayyim, **Zâdü’l-me’âd**, C. 2, s. 337.

²⁹⁷ İbn Hanbel, **Müsned**, C.13, s. 146; Tirmizî, **Sünen**, De’avât 135; Taberânî, **Dua**, C. 2, s. 90.

Son olarak, Abdullah b. Zeyd b. Hatmî el-Ensârî'nin aktarımıyla Hz. Peygamber'in (s) sabah akşam yaptığı "sevgi"yi merkeze alan duasını aktaralım: *"Allah'ım! Beni sevginle, bana senin katında menfaat verecek sevgiyle rızıklandır. Allah'ım! Bana sevdiğim, sevip verdiğin şeyleri bana kuvvet kıl. Allah'ım! Benim sevdiğim şeylerden benden aldığını, kendi sevdiklerinle bana kuvvet kıl."*²⁹⁸

3.3. Hz. Peygamber'in (s) Doğa Olayları İle İlgili Yaptığı Dualar

3.3.1. Rüzgâr, Gök Gürültüsü, Bulut, Yağmur Görünce Yaptığı Dualar

Kimi zaman yağmurun habercisi olarak görülen rüzgâr,²⁹⁹ gök gürültüsü ve bulutlar,³⁰⁰ Allah Resûlü'nün dikkatini celbeden hadiseler olarak kayda geçmiştir.³⁰¹

²⁹⁸ Tirmizî, **Sünen**, De'avât 73; Taberânî, **Dua**, C. 1, s. 414.

²⁹⁹ Hz. Peygamber'in (s) vahiy kâtiplerinden Kur'ân'a vukufiyetiyle bilinen Ubey b. Ka'b el-Ensârî (33/654 [?]) Kur'ân'da rüzgâr kelimesinin (الرياح) şeklinde çoğul olarak ifade edildiğinde rahmet, (الريح) şeklinde tekil olarak azap anlamında kullanıldığını söylemektedir. Süyûtî, **ed-Dürri'l-mensûr**, C. 1, s. 396.

³⁰⁰ "Bulut" motifi Kur'ân-ı Kerim başta olmak üzere, Hz. Peygamber'in (s) risâlet öncesi yaşamında, çocukluğunda, amcası Ebû Tâlib'le Şam'a yaptığı yolculuk esnasında bir bulut tarafından gölgelenmesi hatta bunu gören Râhip Bahira'nın Kureyş kervanını ağırlaması, gibi örneklerle dikkat çeken bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. İbn İshâk, **es-Sîre**, s. 122, İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 1, s. 128; İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 7, s. 327; Yine bulutla ilgili, aynı zamanda dua konumuzun da kapsamında olan bir haberde Hz. Peygamber (s) duası kabul olunacak üç sınıf insanı aktarırken bunlardan birinin de mazlumlar olduğunu ve onların duasının bir bulutla göğe yükseleceğini haber vermiştir. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 13, s. 410; Diğer yandan kimi metinlerde bulut, farklı fonksiyonları olan âdeta bir görevli konumunda metoforik bir anlatım (mecaz) benzeri aktarılmaktadır. Bulutla ilgili birçok haberin kaynaklarımızda yer aldığı ve bu anlamda farklı bir açılım olarak bkz. Zeynep Canan Koçak, "Bulut Motifinin Arkaik Temelleri ve Hz. Peygamber (s) 'i Gölgeleyen Bulut Rivayetleri" **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 59: 1, 2018, s. 183-202; Diğer yandan Şaban Öz de Hz. Peygamber'in (s) çocukluğunda bir bulut tarafından gölgelenmesi, Bedir'de bulut içinden ses gelmesi, rüzgâr için; Bedir'de meleklerin rüzgâr'la gelip sağ ve sol cenaha yerleşmeleri, yine Hendek savaşında rüzgârın yardımı gibi haberleri "Siyer anlatılarında mitolojik öğeler" bağlamında zikretmektedir. bkz. Saban Öz, "Siyer Literatüründe Mitoloji Metinleri Üzerine", **Akademik Siyer Dergisi**, Say.1, 2020, s. 15.

³⁰¹ Nitekim kadim kültürlerde de doğal olayların aşkın varlıklarla ilişkisi düşünülür, hatta rahmet, ödül/ceza, müjde, bereket, çoğu zaman bizâtihi kutsalın kendisi mesâbesinde görülmüştür. Türk Mitolojisi ve Şaman inancı özelinde yapılan araştırmada ilginç veriler sunulmaktadır. Örneğin eski Türklerde yıldırım ve şimşek sonrası yıldırıma kurban olarak atların azat edildiği, korku ve saygı unsurlarının baskın olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan yıldırım (şimşek), hem uğurlu hem uğursuz sayılarak sevgi ve korku duyguları arasında gelgitlerin yaşandığı bir hadisedir. Melike Küçüktuncer, "Türk Mitolojisi ve Şamanizm'de Tabiat Olayları", **Akra Kültür Sanat Edebiyat**

İslâm inancı hiçbir şeyin sebepsiz yaratılmadığı, âlemde var olan her şeyin doğal döngünün bir parçası, aynı zamanda Allah'ın kudretinin delillerinden biri olduğunu bildirmektedir.³⁰² Allah Resûlü'nün tabiat olayları karşısında devamlı endişeli olduğu, bunu onun geçmiş ümmetlerin başına gelen felaketler veya kıyametin kopmak üzere oluşuna dair bir korku olarak ya da tabiat olaylarının en azından büyük bir kısmının gerçekleşme sebebini bilinmemesi olarak yorumlanmaktadır.³⁰³ Hz. Peygamber (s), şiddetli gök gürültüsü duyduğu zaman “Allah'ım! Bizi gazabınla öldürme, azabınla helak etme. Bizi katına almadan bize afiyet ver”³⁰⁴ diye dua etmiştir.

Öte yandan, her vesile ile hiçbir şeyin sebepsiz ve hikmetsiz olmadığını zikreden Allah Resûlü, doğal hadiselerin Allah'ın (cc) azametinin bir nişanesi olduğu düşüncesiyle; “Rüzgâra sövmeyin. Hoşlanmadığınız bir şey görünce şöyle deyin “Allah'ım! Sen'den bu rüzgârın içinde olan şeylerin ve Sen'in onunla gönderdiğin şeylerin hayırlı olmasını diliyorum. Bu rüzgârın içinde bulunan şeylerin ve Sen'in onunla gönderdiğin şeylerin şerrinden Sana sığınıyorum”³⁰⁵ şeklinde dua edilmesini tavsiye etmiştir. Benzer bir rivayette ise Allah Resûlü'nün rüzgâr estiğinde dizleri üzerine çöküp³⁰⁶ “Allah'ım! Bu rüzgârın hayrını, onun getirdiklerinin hayrını istiyorum”³⁰⁷ diye dua ettiği de bazı haberlerde yer almaktadır.

Dergisi, Say. 21, C. 8, s. 102; Aynı kültürde, kimi zaman tanrısallık yükledikleri rüzgârı “Tanrının sesi” olarak kabul etmişlerdir. Küçüktuncer, **Aynı makale.**, s. 106; Benzer şekilde yağmura çok büyük bir önem veren Türkler, yağmurun bulutlar vasıtasıyla yağdığına inanıyor, hatta dişi ve erkek olarak ayırdıkları bulutların dişi olanlarına yağmuru isnat ediyorlardı. Küçüktuncer, **Aynı makale.** s. 103; Ceren Temiz, “Rüzgâr, Şimşek ve Yıldırım ile İlgili Türk Âdet ve İnanmaları Üzerine Bir Araştırma”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2007, s. 7, 36.

³⁰² “Yine O'nun kanıtlarındandır ki, korku ve ümit vermek üzere size şimşegi gösteriyor, gökten su indirip ölümünün ardından yeryüzünü onunla canlandırıyor. Gerçekten bunda, aklını kullanan bir topluluk için dersler vardır.” Rûm 30/24.

³⁰³ Enbiya Yıldırım, “Hz. Peygamber'in (s) Evren Tasavvuru”, **Hadis Tetkikleri Dergisi**, 4/1, 2006, s. 41.

³⁰⁴ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 10; s. 48; Tirmîzî, **Sünen**, De'avât 108; Taberî, **Tefsîr**, C. 13, s. 476; Nuveyrî, **Nihâyetü'l-ereb**, C. 5, s. 322.

³⁰⁵ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 35; s. 75; Tirmîzî, **Sünen**, Fiten 21.

³⁰⁶ Süyûtî, **ed-Dürre'l-mensûr**, C. 1, s. 399.

³⁰⁷ Müslim, **Sahîh**, İstiskâ, 3; Hz. Âişe'nin bildirdiğine göre, Hz. Peygamber (s) ufukta bir yağmur bulutu gördüğünde namazın içinde bile olsa işini bırakır şu duayı okurdu. “Allahım! Onun getirdiği şeyin şerrinden sana sığınıyoruz.” İbn Mâce, **Sünen**, Dua, 21; Ebû Dâvut, **Sünen**, Edeb,

Öyle anlaşılıyor ki Allah Resûlü, sıradan görülen tabiat olayları esnasında bile daima müteyakkız ve duyarlı olmuştur. Nitekim Hz. Peygamber'in (s) şimşek çaktığı veya gök gürlediği zaman renginin değiştiğini yüzüne bakanlar hissederdi. Yağmur yağdığında ise memnuniyet ifadesi belirirdi. İbn Ömer, Hz. Peygamber'in (s) gök gürlemesini duyunca “Allah’ım! Bizi öfkenle öldürme. Bizi azabınla helak etme. Bundan önce bize afiyet ihsan et!” diye dua ettiğini aktarmaktadır.³⁰⁸ Diğer bir haberde Hz. Peygamber (s) gök gürültüsünü işittiğinde susar, “Gök gürültüsü Allah’ın tehdididir, onu duyunca dinleyin konuşmayı bırakın” buyurarak insanları hem sükûnet hem de tefekküre davet etmiştir.³⁰⁹

Hz. Peygamber (s) yağmura da ibret nazarı ile bakmış, tabîi olarak kimi zaman bu dualarına da yansımıştır. Şüphesiz onun bu gibi hallerini en iyi gözlemleyenlerden biri de eşi Hz. Âişe olmuştur. Onun aktardığına göre Allah Resûlü, yağmur gördüğünde “Allah’ım! Onu (Yağmur) bereketli ve faydalı³¹⁰ kıl”³¹¹ diye dua ederdi. Hatta elbisesini yağmur isabet etsin diye açtığı olur, sebebi sorulduğunda “zira onun Rabbin katından gelen yeni bir şey” olduğunu ifade ederdi.³¹² Diğer yandan bir azabın da habercisi olabilecek yağmur bulutu gördüğünde yüzünün kızardığı “Allah’ım! Onun şerrinden sana sığınıyorum” derdi.³¹³ Anlaşıldığı kadarıyla Hz. Peygamber (s) eski kavimlerin başına gelen azap felaketlerinin kendi kavminin başına gelmesinden endişe duyardı.

105; Tirmizî, **Sünen**, Fiten, 65; Makrîzî, **İmtâ‘u’l-esmâ‘**, C. 2 s. 281; Süyûtî, **ed-Dürrü’l-mensûr**, C.1, s. 396.

³⁰⁸ Süyûtî, **ed-Dürrü’l-mensûr**, C. 4, s. 623.

³⁰⁹ Süyûtî, **ed-Dürrü’l-mensûr**, C. 4, s. 624.

³¹⁰ Sel ve azap gibi zarar verecek yağmur değil. İbn Hacer, **Fethu’l-bâri**, C. 2, s. 518.

³¹¹ İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 6, s. 28; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 40, s. 172; Buhârî, **Sahîh**, İstiskâ, 22; Nesâî, **Sünen**, İstiskâ, 15; Şâmî diğer bir rivayette “Allah’ım! Azab yağmuru değil, rahmet yağmuru ver” şeklinde aktarmaktadır. Şâmî, **Sübülü’l-hüdâ**, C. 8, s. 345.

³¹² İbn Hanbel, **Müsned**, C. 41 s. 513; İbn Kayyim, **Zâdü’l-me‘âd**, C. 1, s. 442; Şâmî, Hz. Peygamber’in (s) zaman zaman yağmur yağdığında üst elbisesini çıkarıp ısladığına ashâbının da şahit olduklarını aktarmaktadır. Bkz. Şâmî, **Sübülü’l-hüdâ**, C. 8, s. 345. Kanaatimizce açık havada bulundukları zaman yağmur yağdığında Hz. Peygamber’in (s) bu halini gören ashâb da bunu aynen uygulamış olmalıdır.

³¹³ İbn Kesîr, **Tefsîr**, C. 7, s. 265.

3.3.2. Hz. Peygamber'in (s) Yağmur Duaları (İstiskâ)

“Su vermek, sulamak, yağmur yağdırmak” manalarına gelen (سقي) kelimesinin talep kalıbından türemiş hali olan istiskâ, terim olarak yağmur yağdırması için Yüce Allah’a özel bir usulle dua etmektir.³¹⁴

Tarihi boyunca her toplumda su ihtiyacının karşılanmasına yönelik taleplerle ilgili birçok ritüel icrâ edilmiştir.³¹⁵ Nitekim İslâm öncesi Arap toplumunda da özellikle kıtlık kuraklık dönemlerinde³¹⁶ “yağmur duası/istiskâ” yapıldığı kaynaklara yansımıştır.³¹⁷ Câhiliye döneminde insanlar bir araya gelip yüksek yerlere, açık alanlara çıkıp yağmur duası yaparlardı.³¹⁸

İslâm döneminde kıtlık ve kuraklık yaşandığı zamanlarda benzer şekillerde devam eden (yağmur duaları) istiskâ, genelde açık havada, kimi zaman yüksek yerlerde, toplumu oluşturan her yaş ve kesimden insanın katılımıyla icrâ edilirdi.

³¹⁴ Mustafa, Baktır “İstiskâ”, **DİA**, İstanbul, 2001, C. 23, s. 381-383.

³¹⁵ Türkiye genelinde farklı inanç mensuplarının bölgelere göre değişiklik arzeden yağmur törenleri için bkz. Elif Şebnem Kobya, **Türkiye’de Yağmur Törenleri ve Yağmurla İlgili İnanışlar**, Yayınlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum, 2014, s. 26-42.

³¹⁶ Hz. Peygamber’in (s) yaşadığı coğrafyada İslâm öncesi dönemde kaynaklarda tespit edilen birçok kıtlık/kuraklık dönemlerine şahit oluyoruz. Örneğin Hz. Peygamber’in (s) doğduğu yıl, en azından sütanesi Halime’nin kabilesi Beni Sa’d b. Bekir için kuraklığın hüküm sürdüğü zorlu bir dönem **سنة شهباء** kıtlık/ kuraklık yılı olduğu anlaşıyor. İbn Hişâm, **Sîre**, C. 1, s. 122; İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 1, s. 91 Beyhaki, **Delailü’n-nübüvve**, C. 1, s. 133; Süheylî, **Ravdü’l-ünûf**, C. 2, s. 164; Kastallânî, **Mevâhib**, C. 1, s. 151; Aynı şekilde yıllar sonra kendisini ziyarete gelen sütanesi Halime’nin kıtlık kuraklıktan şikâyet ettiği, bunun üzerine Hz. Muhammed’in hanımı Hatice ile istişare ederek maddi destek sağladıkları bilinmektedir. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 1, s. 93; Hz. Peygamber’in (s) yaşadığı dönemde peygamberlik öncesi de dâhil olmak üzere kıtlık dönemleriyle ilgili bilgi için bkz. Abdulkerim Öner, “Medine’de Yaşanan Remâde (Kıtlık) Yılı ve Hz. Ömer”, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sivas, 2020.

³¹⁷ **المطر** yağmur kelimesi, yardım anlamına gelen **غوث** kelimesiyle aynı anlamı ifade eder. Bu da yağmurun insanların yaşamında ne denli etkili olduğuna işaret etmektedir. Cevâd Ali, **Mufasssal**, C. 6, s. 81; Adem Apak **Kur’an’ın Geliş Ortamında Arap Toplumu**, KURAMER, İstanbul, 2017, s. 69.

³¹⁸ Cevâd Ali, **Mufasssal**, C. 1, s.215; Kaynaklar Hz. Peygamber’in (s) daha küçük bir çocukken dedesi Abdulmuttalib’in yanında yağmur duasına katıldığını zikreder. Süheylî, **Ravdü’l-ünûf**, C. 2, s. 36. Cevâd Ali, su sıkıntısı neredeyse sürekli olan Mekke halkının yağmur duası yapmayı âdet haline getirdiklerini ifade eder. Şöyle ki, önce Kâbe’yi yedi kez tavaf edip, sonra Ebû Kubeys dağına çıkarlar, orada aralarından fazilet sahibi biri öne çıkıp dua ederdi. Cevâd Ali, **Mufasssal**, C. 1, 215; Aynı eser, C. 11, s. 221.

Bilahere dua ve namazla bütünleşen konumuyla günümüze kadar süregelen bir âdet olmuştur.³¹⁹

Arap yarımadası özellikle de Hicaz bölgesi tatlı su kaynakları açısından oldukça kısıtlı imkânlarla sahipti. Tâif ve Medine su kaynakları açısından avantajlı olmakla beraber, Mekke sakinleri ise genelde su sıkıntısı çekiyordu. Yağmurun hayata can verdiği, tüm canlılar için ne kadar elzem bir ihtiyaç olduğu ortadayken, sıcak iklimde yaşayan bölge insanı için daha da önemli olduğunu tahmin etmek hiç de zor olamasa gerektir. Hicret yurdu Medine, Mekke'ye nazaran yeraltı kaynakları ve yağış açısından çok daha elverişliydi. Ancak içecek su açısından ihtiyaçlar zor karşılanıyor, hususen Medine çevresinde, bâdiyede (çöl) yaşayan Arap kabileleri yağmursuz geçen dönemlerde kıtlıktan oldukça etkileniyorlardı. Şüphesiz kurağın hüküm sürdüğü zamanlar, yağmur bekleyen insanlar için hayal kırıklığı ve ümitsizliğin hâkim olduğu dönemlerdi. Hatta Allah Resûlü bir gün “Allah, yağmasına yakın yağmurdan ümidini kesenlere güler”³²⁰ deyince orada bulunan Bâhile kabilesinden bir adam “Ey Allah'ın Resûlü, Rabbimiz güler mi?” diye şaşkınlığı belli etmiştir. Hz. Peygamber (s) “Evet” cevabını verince adam, “Vallahi, gülen Rabbin desteği üzerimizden eksik olmaz” diyerek memnuniyetini dile getirmiştir.³²¹

Yağmur duası Hz. Peygamber (s) döneminde ihtiyaç duyuldukça uygulanmaktaydı.³²² “İstiskâ” ya dair riayetlerde benzer dua ifadelerine ek olarak³²³ dikkat çeken diğer bir husus, beden dilinin bâriz bir şekilde ön plana çıkmasıdır. Allah'ın (cc) rahmetini celbetme sâikiyle, gösterişli olmayan kıyafetler³²⁴ tersyüz

³¹⁹ İslâm hukukunda İmam Ebû Hanîfe ve İmam Ebû Yusuf istiskayı sadece dua, İmam Muhammed ise, bayram namazı gibi ama tekbirsiz kılınan iki reket namaz olarak zikreder. Bu anlamda farklı uygulamalar olsa da temelde yağmur talebi (dua) istiskâ'nın özü olma özelliğini korumaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Serahsî, **Mebsût**, C. 2, s. 76.

³²⁰ Hz. Peygamber'in (s) bu ifadesi “*İnsanlar bütün ümitlerini yitirdikten sonra yağmuru indiren, rahmetini yayan O'dur. Gerçek dost ve koruyucu, her türlü hamde lâayık olan da O'dur.*” Şûrâ, 42/28 âyetini hatırlatmaktadır.

³²¹ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 3, s. 103.

³²² İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 1, s. 297; İbn Seyyid Nas, **Uyûnü'l-eser**, C. 2, s. 316.

³²³ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 3, s. 91; İbn Hişâm, **Sîre**, C. 2, s. 193.

³²⁴ Tirmîzî, **Sünen**, Cuma, 43.

edilmek³²⁵ suretiyle giyilirdi. Bu içinde bulunulan kuraklık halinin değişmesini temsilen uygulanmaktaydı. Elbisenin ters çevrilmesi kuraklığın yağmura tahvil dileğini anlatan bir sembol olup, yapılan yağmur duasının azami amacı olarak görülmektedir. Nitekim Bayraktutar, İslâm öncesi Kâbe’yi tavaf eden bazı insanların elbiselerini çıkartmalarıyla yağmur duasında yapılan uygulama arasında benzerlik bulmaktadır.³²⁶ Bu bir anlamda zaafiyet, talepte ısrarın göstergesi olmalıdır. Yüce Allah (cc) kullarının her halini en iyi bilen olmakla birlikte bu ayrıntılara özen gösterilmesi sembolik bir işaret olmalıdır.

Hız Peygamber istiskâ duasını her zamankinden farklı bir şekilde³²⁷ ellerini semaya doğru koltuk altlarının beyazlığı görülecek ölçüde kaldırıp,³²⁸ kibleye yönelerek³²⁹ mütevâzı bir görünümle³³⁰ yapmıştır.³³¹ “İstiskâ duası” talebiyle kimi kabilelerden insanların Hız. Peygamber’e (s) gelip kuraklıktan dert yandıkları bilinmektedir. Örnek olarak hicri 9. yılda gelen on üç kişilik Mürre heyeti, topraklarının çoraklaştığını söyleyerek Allah Resûlü’nden yağmur için dua etmesini istemişlerdir. Hız. Peygamber (s) “*Allah’ım! Onlara yağmur ihsan eyle*” diye dua ettikten sonra diğer heyetlere de yapıldığı üzere; hediyelerinin verilmesini Bilâl’e emretmiştir. Her biri kendilerine verilen onar ukiyyeyi alıp memleketlerine döndüklerinde Hız. Peygamber’in (s) dua ettiği gün yağmur yağdığını öğrenmişlerdir.³³²

Aynı şekilde Medine’ye gelen birçok kabilenin kıtlık ve kuraklıktan şikâyetlerini dile getirip dua istedikleri, benzer duaların Hız. Peygamber (s) tarafından yapıldığı kaynaklarda ifade edilmektedir. Yine hicrî 9. senede Hârice b. Hısn

³²⁵ Buhârî, **Sahîh**, De’avât, 25.

³²⁶ Muammer Bayraktutar, “Doğal Koşulların ve Sosyo-Kültürel Dinamiklerin Hız. Peygamber’in (s) Sünnetindeki Tezahürleri, **Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2015/1, C. 2, Say. 2, s. 207.

³²⁷ Dârimî, **Sünen**, Salât, 189.

³²⁸ İbn Seyyid Nas, **Uyûnü’l-eser**, C. 2, s. 321; Nuveyrî, **Nihâyetü’l-ereb**, C. 5, s. 323.

³²⁹ Buhârî, **Sahîh**, De’avât, 25; Dârimî, **Sünen**, Salât 188.

³³⁰ Ebû Davûd, **Sünen**, İstiskâ, 1.

³³¹ Buhârî benzer başka bir rivayeti “kıbleden başka bir tarafa yönelerek dua yapmanın cevazı” şeklinde bir başlık altında bu haberi ele almaktadır. Karşılaştırma için bkz. Buhârî, **Sahîh**, De’avât, 24.

³³² İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 1, s. 297; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü’l-eser**, C. 2, s. 316.

başkanlığında Medine'ye gelen Fezâre heyeti Allah Resûlü'ne kuraklık sebebiyle hayvanların öldüğünden, çoluk çocuğun aç ve açık kaldığından dert yanınca Hz. Peygamber (s) *“Allah'ım! Senin beldelerine, hayvanlarına su ver. Rahmetini yay. Ölü beldeni ihyâ et. Allah'ım! Bize hayat veren, içe sinen, bol, her yere ulaşan ve her yere akıp giden, faydalı olan, zarar vermeyen bol yağmur ver. Allah'ım! Azap ve yıkım değil, rahmet vesilesi olan yağmur ihsan eyle. Allah'ım! Bize yağmur ihsan et, bizi düşmanlarımıza karşı muzaffer eyle”* şeklinde dua edince çok geçmeden birden bire yağmur başlamış, hatta hafta boyunca sürmüştür.³³³ Hz. Peygamber'in (s) bu duası üzerine Ensar'dan Ebû Lübâbe hurmaların kurutulma aşamasında olduğunu söyleyerek kendi endişesini dile getirmiştir. Buna rağmen Allah Resûlü yağmur duasını sürdürmüş hatta *“Allah'ım! Yağmur öyle bir yağsın ki, Ebû Lübâbe izârını (alt elbise) çıkarıp hurma kurutma yerinin³³⁴ yağmur tahliye deliğini tıkasın”* diyerek bol yağış talebini yinelemiştir. Nitekim kısa bir müddet sonra şiddetli bir yağmur başlamış, tıpkı Allah Resûlü'nün duasındaki gibi Ebû Lübâbe izârını çıkararak tahliye deliğini kapamaya çalışmıştır.³³⁵

Resûlüllah (s) genelde insanların talepleri üzerine yağmur duasına çıkardı. Yine günlerden cuma, bir bedevi mescide gelip Hz. Peygamber'e (s) kuraklıktan şikâyet edince o da ellerini açıp dua etmiştir. Allah Resûlü daha minberden inmeden yağmur başlamış, diğer cumaya kadar kesilmemiştir.³³⁶ Bir başka sefer Allah Resûlü'ne gelen bir bedevi³³⁷ yağıştan, uğradıkları zarardan dert yanmıştır. Hz.

³³³ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 1, s. 297; Kelâî, **İktifâ'**, C. 1, s. 601; İbn Seyyid Nas, **Uyûnü'l-eser**, C. 2, s. 316.

³³⁴ Metinde geçen المريد kelimesi, hurma kurutulan mekânlara ve develerin bulunduğu ağıllara verilen bir isimdir. Halîl b. Ahmed, **Kitâbü'l-ayn**, C. 8, s.31. Bilindiği üzere Mescid'in inşa edildiği iki yetim çocuğa ait olan arsa da aynı amaçla kullanılan ve bu adla anılan bir alandı. Siyer kaynaklarında bu ifade farklı yerlerde geçmektedir. Taberî, **Târîh**, C. 2, s. 396; İbn Dureyd kelimenin aslında develerin dışarı çıkmamaları için yapılan kapalı yere denildiğini, Medine ehlinin hurma kurutulan yer için de bu tabiri kullandıklarını haber vermektedir. İbn Dureyd, **Cemhere**, C. 1, s. 297.

³³⁵ Şâmî, **Sübülü'l-hüdâ**, C. 6, s. 389.

³³⁶ Buhârî, **Sahîh**, Cuma, 35.

³³⁷ Olayı aktaran râvi Enes b. Mâlik, yağmur için dua isteyen ve bir hafta sonra gelip yağmurun kesilmesi için dua isteyen kişinin aynı adam olup olmadığı sorusunu “bilmiyorum” diye cevaplamıştır. Bkz. Buhârî, **Sahîh**, İstiskâ, 7.

Peygamber (s) bu duruma tebessüm etmiş “Allah’ım! Etrafımıza (yağdır) üzerimize değil” diye dua etmiştir.³³⁸

Aksi bir durum “kuraklık talebi” Müslümanlara karşı düşmanlık yaparak türlü fitne girişimlerine ortak olan Mudar kabileleri hakkında yapılan bedduadır. Allah Resûlü, “Yusuf seneleri” tabirini kullanarak, onlar hakkında kıtlık kuraklık talep etmiştir. Bir müddet sonra bu insanlardan bazıları Hz. Peygamber’e (s) gelerek bulundukları zor durumdan kurtulmak için dua etmesini istemişlerdi. Resûlü Ekrem her şeye rağmen “Allah’ım! Bize hayat veren, içe sinen, bol, her yere ulaşan ve her yere akıp giden, faydalı olan, zarar vermeyen bol yağmur âcilen ver. Allah’ım! Azab, yıkım değil, rahmet vesilesi yağmur ihsan eyle”³³⁹ diye dua ederek sıkıntının kaldırması için Rabbinden rahmet talep etmiştir.

Sonuç olarak Hz. Peygamber’in (s) istiskâ duasını hep aynı şekilde yapmadığı anlaşılmaktadır. Farklı zaman ve mekânlarda yapılan uygulamalara dair örnekler kaynaklarımızda yer almaktadır.³⁴⁰

3.3.3. Hz. Peygamber’in (s) Yeni Ay Girince (Hilâli Görünce) Yaptığı Dualar

Yeni ay girdiğinde hilâli görünce “Sana merhaba yok; (ey) yaklaşan borç zamanını gösteren hilal”³⁴¹ diyen Câhiliye Arabı’nın aksine Hz. Peygamber (s) Allah’ın (cc) yarattığı hiçbir şeyde uğursuzluğu hoş görmezdi. Esasında müminlerin, oruç, hac gibi ibadetleri ifa etmek, zamanı belirlemek için daima ayı (kamer) takip edip gözledikleri bilinmektedir.³⁴² Kaldı ki, Allah Resûlü’nün yaşadığı Arap toplumu

³³⁸ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 3, s. 91; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 193; Buhârî, **Sahîh**, Edeb, 28; Müslim, duaya “...tepelere bayırlara, ırmaklara, meralara yağdır” şeklinde devam ettiğini ayrıca eliyle hangi tarafa işaret ettiyse o tarafın açıldığını (yağışın kesildiğini) aktarmaktadır. Bkz. Ebû Davûd, **Sünen**, İstiskâ, 2; Nesâî, **Sünen**, İstiskâ, 1; Süheylî, **Ravdû’l-ünûf**, C. 2, s. 34, 35.

³³⁹ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 3, s. 461; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 29, s. 603.

³⁴⁰ Bununla ilgili olarak Hz. Peygamber’in (s) yağmur dualarını aktaran İbn Kayyim’in eserine bakınız. İbn Kayyim, **Zâdü’l-me’âd**, C. 1, s. 439.

³⁴¹ Zebidî, **Tâcü’l-arûs**, C. 28, s. 333; Cevâd Ali, **Mufasssal**, C. 9, s. 88.

³⁴² “Güneşi aydınlatıcı, ayı ise aydınlık yapan; yılların sayısını ve hesabı bilersiniz diye ona menziller belirleyen O’dur. Allah bütün bunları hikmet ve fayda esasına göre yarattı. Bilme kabiliyetinde olanlar için de âyetlerini detaylı bir şekilde gözler önüne seriyor.” Yûnus 10/5. Her ne kadar

yıldız, güneş ve ay gibi gök cisimlerine önem verir, hatta bazı kabileler putların yanı sıra tapacak bunları kadar hayatlarının merkezine koymuşlardı.³⁴³ Kezâ, hemen her şeyde karamsarlık, uğursuzluk eğilimi gösteren Câhiliye zihniyetine karşı koyan Allah Resûlü, mahlûkatın her birine, tabii hadiselerle Rabbi'yle bağ kurarak bakmayı önemserdi.³⁴⁴ Katâde'nin rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (s) ayı hilâl durumunda gördüğünde üç kere tekbir, sonra tehlîl getirirdi. Yine üç kez “*Hilâl, hayır ve yol gösterendir, seni yaratana iman ettim*” diyerek şu duayı okurdu: “*Bir ayı giderip diğer ayı getiren Allah'a (cc) hamdolsun*”³⁴⁵

Talha b. Ubeydullah'ın bildirdiği diğer rivayette ise Hz. Peygamber'in (s) hilâle bakarak, “*Allâh'ım, ayın hilâl dönemini bize bereketli, imanlı, selametli ve İslâm olmak üzere geçir. Benim de senin de Rabbin Allah'tır*”³⁴⁶ şeklinde dua etmiştir. Ayrıca onun hilâli gördüğünde tekbir ve hamdettikten sonra şu duayı yaptığı aktarılmaktadır: “*Güç ve kuvvetin tamamı sadece Allah'ın izniyledir. Allah'ım! Bu ayın hayrını senden diliyor, kötü kader ve kötü bir şekilde gitmekten sana sığınıyorum.*”³⁴⁷

Allah Resûlü, Ramazan'ın müjdecisi “üç aylar” tâbir edilen dönem gelince de dua ederdi. Şöyle ki, Enes b. Mâlik Resûlüllah'ın (s) Receb ayı girince yaptığı şu duayı bildirmektedir: ³⁴⁸ “*Allah'ım! Recep, Şaban ve Ramazanı bize bereketli kıl*”³⁴⁹

günümüzde astronomi ve tekniğin ilerlemesiyle gerekli durumlar için ilgilenilen bir husus olsa da, geçmişte insanların büyük bir çoğunluğunun bu doğal hadiselerle içiçe olduğu bilinmektedir.

³⁴³ Kinâne kabilesi ve Himyer Araplarından Hunyar kabilesinin güneş ve aya, Gatafan ve Kureyş kabilesinin Zühre yıldızına, Temîm, Teym, Meysem, Lahm ve Cüzam Kabilelerinin farklı yıldızlara taptığına bakılırsa Câhiliye Arabı gök cisimlerine yoğun bir biçimde inançlarında yer vermiştir. Ayrıntı için bkz. İbrahim Usta, “Câhiliye Dönemi Tanrılarından Hubel”, **Cahiliye Araplarının İlahları**, Ed. M. Mahfuz Söylemez, Ankara Okulu Yay, Ankara, 2016, s. 153, 154.

³⁴⁴ Mukâtil, **Tefsîr**, C. 5, s. 115; İbn Manzûr, **Lisânu'l-Arab**, C. 12, s. 358; İslâmî ilimlerden Kelâm disiplininde oldukça farklı görüşlerin serdedildiği “Rü'yetullah” tabiri Müminlerin Allah'ı (cc) ahirette görmesi anlamına gelen bir terimdir. Örneğin ayın dolunay hali Müminlerin cennetteki en mükemmel mükâfatı olan “Ru'yetullah”la benzerlik (kurularak) müjdelenmiştir. Ayrıntı için bkz. Temel Yeşilyurt, “Rü'yetullah”, **DİA**, C. 35, s. 311-314; Zebidî, **Tâcü'l-arûs**, C. 28, s. 333; Cevâd Ali, **Mufasssal**, C. 9, s. 88; Gazâlî, **Dua ve Zikirler**, s. 169.

³⁴⁵ Ma'mer b. Râşid, **Camî**, C. 11, s. 207; Ebû Dâvûd, **Sünen**, Edeb 100.

³⁴⁶ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 3, s. 16; Tirmizî, **Sünen**, De'avât, 50.

³⁴⁷ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 37, s. 453

³⁴⁸ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 4, s. 180; Şâmî, **Sübülü'l-hüdâ**, C. 8, s. 409.

3.4. Hz. Peygamber'in (s) İbadetlere İlişkin Dualarından Örnekler

Tevhid; inançların merkezi,³⁵⁰ peygamberler ise aynı özden beslenen, Allah'ın (cc) mesajını insanlara iletme üzere farklı zaman, coğrafya ve kültürlerle gönderilen elçiler³⁵¹ olup ümmetlerini namaz, oruç, sadaka, hac gibi ibadetlere teşvik etmişlerdir. Hz. Peygamber'in (s) gerek ibadetlerinde gerekse öncesi ve sonrasında çeşitli dualar zikrettiği bildirilmektedir. Bu başlık altında Hz. Peygamber'in (s) başta abdest, namaz olmak üzere ibadetleri gerçekleştirirken yaptığı dualardan bazı örnekler aktarılacaktır.

3.4.1. Abdest

Namaz, tavaif, Kur'ân okuma gibi birçok ibadet için genel bir temizlik ve arınma sağlayan abdestle ilgili olarak birçok dua kaynaklarda geçmektedir. Hz. Peygamber'in (s) abdest alırken başından sonuna, yaptığı muhtelif dualar tespit edilmiştir. Hz. Âişe'nin bildirdiğine göre Hz. Peygamber (s) abdest alacağı zaman *"Allah'ım! Hatalarımı kar ve dolu suyuyla temizle. Beyaz elbiseyi kirden arındırdığın gibi kalbimi de hatalardan arındır"*³⁵² diye dua ederdi. Abdest aldıktan sonra ise kelime-i şehâdet getirir, akabinde *"Allah'ım! Beni tevbe edenlerden ve çok temizlenenlerden eyle"* duasını ederdi.³⁵³

³⁴⁹ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 4, s. 180; Benzer dua Ramazan ayı için de yapılmıştır. İbn Abdilber, **İstiâb**, C. 4, s.1748; Zehebî, *Siyeru a'lâm*, C. 19, s. 51.

³⁵⁰ *"Kuşkusuz Allah katında din İslâmdır."* Âl-i İmrân 3/19.

³⁵¹ *"Doğrusu biz seni hak ile desteklenmiş bir müjdeci ve uyarıcı olarak hak ile gönderdik. Hiçbir ümmet yoktur ki, içlerinden bir uyarıcı gelip geçmemiş olsun."* Fâtır 35/24.

³⁵² İbn Hanbel, **Müsned**, C. 40, s. 345; Tirmizî, **Sünen**, De'avât, 7; Bazı kaynaklarda her ne kadar taharet bölümleri ve genel dualar arasında zikredilse de Nesâî bu duayı Tahâret kitabının Vudû/ Abdest bölümünde kaydettiğinden biz de burada zikretmeyi uygun bulduk. **Sünen**, Taharet, 49; Hâkim, **Müsterek**, C. 1, s. 725.

³⁵³ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 1, s. 188; İbn Kayyim, **Zâdü'l-me'âd**, C. 1, s. 188.

3.4.2. Namaz

Resûlullah'ın (s) gözümün nuru (aydınlığı)³⁵⁴ olarak vafettiği namaz, âdeta onun hayatının merkezindeydi. Nitekim namazı “bedene kavuşmuş dua olarak” niteleyen Altuntaş, bu ibadetin özü itibariyle bir dua eylemi olduğuna dikkat çekmektedir.³⁵⁵ Allah Resûlü namazı, takvanın alamet ve parıltısı, saygı ve sevginin tezahürü Allah'a tam teslimiyetin simgesi olarak kabul ediyordu.³⁵⁶ Allah Resûlü, Allah'ın en yüce olduğunu ifade eden tekbiri getirerek namaza başladıktan sonra okuduğu farklı dualar kaynaklarda yer almaktadır.³⁵⁷ Bununla alakalı İbn Teymiye (ö. 728/1328) *Mecmû'u'l-fetâvâ* adlı eserinde Hz. Peygamber'in (s) farz ya da nafile farketmeksizin rükû ve secde de dua ettiğinin birçok rivayetle sâbit olduğunu, diğer yandan namazın sonunda yaptığı duaların ise tevâtürle tespit edildiğini aktarmaktadır.³⁵⁸ Allah Resûlü niyetten sonra tekbir getirip akabinde dua ederdi.

Kıyâm: Sözlük anlamı “doğrulamak, ayakta durmak; yönelmek” mânasına gelen “القيام-kıyâm”, namazda iftitâh tekbirinden sonra ve her rek'atta Kur'ân'dan bir miktar okuma süresince ayakta durma halidir. “Allah'ın huzurunda ayakta duruş” anlamını taşıyan kıyam, Yüce Allah'a saygı ve bağlılığın simgesi olarak zikredilmektedir.³⁵⁹ Kıyam, âdeta kulun her şeyi bir tarafa bırakıp Rabbi'nin emir ve iradesine tâbi olmasını sembolize etmektedir.

³⁵⁴ Bilindiği üzere Hz. Peygamber (s) “حُبِّ الْنِّسَاءِ، وَالطَّيِّبِ، وَجَعَلَ قُرَّةَ عَيْنِي فِي الصَّلَا Bana (üç şey) sevdirdi: Kadın, güzel koku. Gözyadınlığım ise namazdır” hadisi namazın onun katındaki değerini ifade etmektedir.” İbn Hanbel, **Müsned**, C. 19, s. 305; Nesâî, **Sünen**, İşretu'n-Nisâ, 1; Hâkim, **Müstedrek**, C. 2, s. 174; Kurtûbî bu hadisi izah ederken Hz. Peygamber'in (s) beşeri yönüyle kadına ilgi duyduğunu ancak Rabbi'ne münacaat anı olan namazın ise ayrıcalığına temas eder. Kurtûbî, **Tefsîr**, C.10, s. 56; Bazı rivayetlerde “Dünyanızdan bana sevdirdi...” şeklinde geçmektedir. İbn Kesîr, **Bidâye**, C. 8, s. 431.

³⁵⁵ Halil Altuntaş, **Duayı Anlamak**, Dip Yay., Ankara, 2010. s. 93, 94.

³⁵⁶ Gazâlî, **Dua ve Zikirler**, s. 163.

³⁵⁷ Biz sadece Hz. Peygamber'in (s) namazda okuduğu bazı dualardan misaller vermekle yetineceğiz. Meselenin fikhî boyutu bir yana Allah Resûlü'nün namazda okuduğu dualarla ilgili ayrıntılı bir çalışma olarak bkz. Abdulvehhab Gözün, “Namazdaki Dua Yerleriyle Şekillerinin Hadîslerle Tespiti ve Değerlendirilmesi”, **Amasya İlahiyat Dergisi**, 13/2019, s. 223-257.

³⁵⁸ Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm el-Harrânî İbn Teymiyye (ö. 728/1328), **Mecmû'u'l-fetâvâ**, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım, Mücemmu'l Melik Fehd, Medine, 1416/1995, C. 22, s. 497.

³⁵⁹ Ebû Bekir Sifil, “Kıyam”, **DİA**, C. 25, İstanbul, 2002, s. 514-515.

Ebû Saîd Hudrî'nin bildirdiğine göre Hz. Peygamber (s) iftitâh tekbirini okuduktan sonra *“Allah’ım! Seni her türlü noksanlıktan tenzih ederim. Adın yüce, şânın yücedir. Senden başka ilah yoktur”* şeklindeki duayı,³⁶⁰ ardından *“Kovulmuş şeytanın şerrinden her şeyi işiten ve bilen Allah’a sığınırım”* şeklinde Allah’a sığınma (teavvüz) ifadesini okurdu.³⁶¹ Hz. Ali’nin rivayetiyle gelen diğer bir habere göre Hz. Peygamber (s) *“Yüzümü gökleri ve yeri yaratan (Allah’a) müslüman olarak yönelttim. Ben O’na (Allah’a) şirk koşanlardan değilim. Namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm Âlemlerin Rabbi olan Allah’adır. O’nun ortağı yoktur. Ben bununla emrolundum ve ben Müslümanlardım. Allah’ım! Senden başka ilah yoktur. Sen benim Rabbimsin. Nefsime zulmettim, günahlarımı itiraf ediyorum, onları affet! Şüphesiz günahları ancak sen affedersin. Allah’ım! Senden başkasının hidayet edemeyeceği, ahlakın en güzeline beni yönlendir. Senden başkasının engel olamayacağı kötü ahlakı da benden uzaklaştır. Senin emrine âmedeyim. Sen yücesin. Senden avf ve mağfiret dilerim”*³⁶² duasını etmiştir.

Şüphesiz namaz, Allah Resûlü için dünya meşgalelerinden nefeslenme, arınma, Rabbi’yle buluşarak huzura kavuşma anlarıydı. “Sure-i dua/dua suresi”³⁶³ diye isimlendirilen Fatiha Suresi’nin namazın her kıyamında tekrarlanması ve aynı zamanda bu duanın muhtevası çalışmamızın üzerinde durduğu dua konusu ile doğrudan alakalıdır. Zira Fatiha Süresi, kulun Rabbi’ne verdiği tüm nimetlerden dolayı hamd ifadeleriyle başlar, devamında “Rahmân” ve “Rahîm” isimlerinin zikredilmesi, Allah’ın güç ve kudret sahibi oluşu ve merhametinden istifade etmek isteyen kulun manevî destek gücünü arttıracak yönde dua etmesiyle nihayetlenir.³⁶⁴

³⁶⁰ Gözün, “Namazdaki Dua”, s. 230.

³⁶¹ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 2, s. 75; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 18, s. 51.

³⁶² Bakara suresi 126 âyetiyle başlayan ve Enâm suresi 163. âyeti ile devam eden rivayetleri birarada verdik. Bakara 2/ 126; Abdürezzâk, **Musannef**, C. 2, s. 79; İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 1, s. 210; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 2, s. 183; Dârimî, **Sünen**, Salat, 26; İbn-i Mâce, **Sünen**, Edâhî, 1; Tirmizî, **Sünen**, De’âvât, 32; Gözün, “Namazdaki Dua”, s. 233.

³⁶³ Elmalılı M. Hamdi Yazır (ö. 1942), **Hak Dini Ku’an Dili** 10c., Azim Dağıtım (Zaman), İstanbul, [t.y.], C. 1, s. 28.

³⁶⁴ Yine aynı surede kulun kendisine yardım edecek yegâne varlığın Allah olduğunu “Ancak sana kulluk eder ve ancak senden yardım dileriz” ifadeleriyle dillendirmesi, kişinin manevi yapısını güçlendirmekte, bunun doğal sonucu olarak yapacağı işlerde başarılı olma ve en iyi şekilde yapma imkânı vermektedir.³⁶⁴ Fatiha suresinin sonunda yeralan “nimet verenlerin yoluna ilet, gazaba

H. ÂiŖe, Allah Resûlü'nün namazda “Allah’ım! Benim hesabımı kolay eyle”³⁶⁵ duasını yaptığını haber vermektedir. Mûminlerin annesi “Ya Resûlallah kolay hesap nedir?” diye sorduğunda H. Peygamber (s) “Gûnahlara bakılıp onlardan vazgeçilmesidir (affedilmesidir). Kim hesapta sorgulanırsa helâk olmuştur” şeklinde cevaplamıştır.

Ashab zaman zaman kendilerine dua öğretmesi talebiyle, Resûlü Ekrem’e (s) müracatta bulunuyorlardı. Bir sefer H. Ebû Bekir, namazda okuyabileceği bir dua öğretmesini isteyince Allah Resûlü ona Ŗu duayı öğretmiştir: “Allah’ım! Ben nefsimde çok zulmettim. Senden başka gûnahları bağışlayacak yoktur. Beni katındaki mağfiretle bağışla, bana merhamet eyle. Sen çokça bağışlayan, merhamet sahibisin.”³⁶⁶

Rukû: “Rukû” lûgatte “eğilmek”³⁶⁷ anlamına gelen bir kelimedir. Namazda kıyamdan sonra elleri dizlere koyarak sırtın ve başın aynı düzlemde olacak şekilde eğilmesiyle yapılmaktadır. Aslında kıyamla secde arasında bir geçiş mesâbesinde olan rûkû, secde gibi kulluğın, acziyetin, tevâzunun bir niŖânesidir. H. Peygamber (s) rûkûda mûtad olarak “(Subhâne Rabbiye’l-Azîm) Büyüklük ve azamet yalnızca kendisine ait olan Rabbimi tüm noksanlıklardan tenzih ederim” tesbihini yapardı.³⁶⁸ Buna ilaveten Allah Resûlü'nün “Allah’ım! Senin karŖında eğildim. Sana teslim

uğrayanların yoluna değil” duası ise mûmin için farkındalık açısından tutarlı, dengeli bir talep, sığınma ve korunma dileği olarak da kiŖiyi güçlü kılan “manevi bir destek özelliği” taşımaktadır. Mustafa, Naci Kula “Manevi Danışmanlık Açısından Fatiha Suresi Üzerine Psikolojik Analizler”, **Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi**, Say. 2, Aralık/2020, s. 146, 151, 156.

³⁶⁵ İbn Hanbel, **Mûsned**, C. 40, s. 260; Taberî, **Tefsîr**, C. 24, s. 236.

³⁶⁶ Abdürezzâk'ın *Musannef*inde geçen bir haberde H. Ali duanın رَبِّیْ اِنِّیْ ظَلَمْتُ نَفْسِیْ فَاغْفِرْ لِّیْ kısmını müstakil olarak vererek “Allah’a en sevimli kelim” ifadesiyle zikretmektedir. Bkz. Abdürezzâk, **Musannef**, C. 2, s. 155; İbn Ebû Şeybe ise bu rivayeti İbn Mesûd’dan ve İbn Ömer’den aynı şekilde kaydetmektedir. İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 1, s. 210; C. 6, s. 29; İbn Hanbel, **Mûsned**, C. 1, s. 187; Buhârî, **Sahîh**, De’avât, 17; Ezan, 149; Tirmizî, **Sünen**, De’avât, 96; İbn Kesîr, **Tefsir**, **Sellâme**, C. 1, s. 557; İbn-i Mâce, **Sünen**, Dua, 2.

³⁶⁷ İbn Dureyd, **Cemhera**, C. 2, s. 270; İbn Manzûr, **Lisânu’l Arab**, C. 8, s. 133.

³⁶⁸ İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 1, s. 223; İbn Hanbel, **Mûsned**, C. 5, s. 460; Müslim, **Sahîh**, Salât, 203.

oldum. Kulaklarım, gözlerim, beynim, kemiklerim, damarlarım huşû ile senin önünde eğildi”³⁶⁹ şeklinde dua ettiğine dair nakiller de mevcuttur.³⁷⁰

Allah Resûlü, rükûda tesbihleri yaptıktan sonra doğrulduğu (itidâl) esnada “Semi’ Allahu limen hamide Allah kendisine hamdedeni işitir”³⁷¹ diye hamd ederdi. Ayrıca kişinin bunu söylerken meleklerin sözüyle denk gelmesi halinde günahlarının bağışlanacağını da haber vermiştir.³⁷² Ardından “Rabbenâ leke’l-Hamd- (Allah’ım!) Gökler dolusu, yerler dolusu, bundan sonra (yaratacağın) şeyler dolusu sana hamdederim.”³⁷³ duasını etmiştir.

Secde: Sözlük anlamı “boyun eğmek, eğilmek, tevazu ile alnı yere koymak anlamına gelen secde (السجدة), terim (istilâhî) olarak namazda alın yere gelecek şekilde yere, kapanmayı ifade eden bir kelimedir.³⁷⁴ Secde halinde kul, acziyetini tam manasıyla hissederek, başını ayak seviyesine indirip alnını yere değdirmektedir.

İslâm inancında secde sadece Allah’a (cc) karşı tâzim amacıyla yapılan ve kulluğun en mükemmel ifadesi olarak nitelendirilen bir yöneliştir. Yüce Allah “Gece ile gündüz, güneş ile ay Allah’ın varlığının delillerindendir. Güneşe ve aya secde etmeyin; eğer Allah’a kulluk etmek istiyorsanız bunları yaratana secde edin”³⁷⁵ âyetiyle secdenin sadece Allah’a has kılınması gerektiğini bildirmektedir.³⁷⁶ Resûlü Ekrem (cc) “Kulun Rabbine en yakın olduğu an secdedir. O halde secdede duayı çoğaltın” buyurarak secde halinde duaya teşvik etmiştir.³⁷⁷

³⁶⁹ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 2, s. 163; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 2, s. 133; Tirmizî, **Sünen**, De‘avât, 32; Nesâî, **Sünen**, Tatbîk, 13.

³⁷⁰ Gözün, “Namazdaki Dua”, s. 238.

³⁷¹ Nesâî, **Sünen**, Tatbîk, 21.

³⁷² İbn Hanbel, **Müsned**, C. 16, s. 18; Müslim, **Sahîh**, Salât, 71.

³⁷³ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 4, s. 292; Müslim, **Sahîh**, Salât, 40.

³⁷⁴ Cevherî, **es-Sihâh**, C. 2, s. 483; İbn Dureyd, **Cemhera**, C. 1, s. 447; İbn Manzûr, **Lisânu’l- Arab**, C. 3, s. 204, 205, 206; Nihat Dalgın, “Secde”, **DİA**, C. 36, İstanbul, 2009, s. 271-272.

³⁷⁵ Fussilet 41/37.

³⁷⁶ Palabıyık Araplar’ın Kur’ân’ı değil, Güneş, Ay’ı kutsal kabul/yüce kabul ettiklerinden dolayı secde ettiklerini bu âyetlere işaret ederek “secde”nin onlar tarafından bilinen bir durum olduğunu dile getirmektedir. Hanefî Palabıyık, “Cahiliye Arapları Namazı (Salât) Biliyorlardı”, **Akademik Siyer Dergisi**, Yıl. 1, Say. 2, s. 19.

“Cahiliye Arapları Namaz...”, s. 23.

³⁷⁷ Müslim, **Sahîh**, Salât, 215.

Mekke’li müşrikler Hz. Peygamber (s) ve iman edenlerin secde yapmalarını kabullenemiyor ve onların yüzlerini yere değdirmeleri kendilerine ağır geliyordu. Hatta Hz. Peygamber (s) bir gün Kâbe’nin yanında Alak suresi 96/19 âyetini okuduktan sonra yanındaki müminlerle birlikte secde etmiş, bunu hazmedemeyen müşrikler ısıklık çalıp, el çırpırmaya başlamışlardı.³⁷⁸

Ebû Hureyre Hz. Peygamber’in (s) bu mutat tesbihler dışında secdede şöyle dua³⁷⁹ ettiğini haber vermektedir. “Allah’ım! Günahımın hepsini; büyüğünü, küçüğünü, evvelini, âhirini, âşikârını ve gizlisini, benim için affet!”³⁸⁰ Yine bazı rivayetlere göre Allah Resûlü secdede “Subhâne Rabbiyel-Âlâ/ Büyüklük ve yücelik sadece kendisine ait olan Rabbimi her türlü noksanlıklardan tenzih eder, yüceltirim” zikrini tekrarlamıştır.³⁸¹

Teşehhüd: Kelime olarak oturma anlamına gelen “Ka‘de” namazda ikinci ve son rekâtlarda yapılan oturuşlara denilmektedir. Ashab’ın Hz. Peygamber’den (s) gördükleri gibi teşehhüdü uyguladıkları hatta Hz. Ömer’in, hilafeti döneminde minberden insanlara teşehhüdü öğrettiği aktarılmaktadır.³⁸² Hz. Peygamber (s) iki rekât namaz kıldıktan sonra ve son ka‘de oturuşlarında içerisinde kelime-i şehâdetin bulunduğu tahiyyât duasını okurdu: “Bütûin dualar senâlar, her türlü ibadet Allah’a (cc) mahsustur. Ey Peygamber! Sana selâm olsun, Allah’ın rahmeti ve bereketi üzerine olsun. (Ey Rabb’imiz)! Selâm bize ve Allah’ın sâlih kullarının üzerine olsun. Şahitlik ederim ki, Allah’tan başka ilah yoktur. Yine şahitlik ederim ki, Muhammed, O’nun kulu ve peygamberidir.”³⁸³

³⁷⁸ Mukâtil, **Tefsîr**, C. 4, s. 640.

³⁷⁹ Hanefî âlimleri Kur’ân’da yeralsa bile secdede tesbih dışında yapılacak duaları hoş görmezken, Mâlikî ve Şâfiîler secdede dua usulüne uygun olmak şartıyla duanın yapılabileceğini ifade etmektedirler. Dalgın, “Secde”, **DİA**, C. 36, s. 272.

³⁸⁰ Müslim, **Sahîh**, Salât, 42; Ebû Dâvud, **Sünen**, Tefrîğ, 6; Makrîzî, **İmtâ‘u’l-esmâ**, C. 3, s. 254.

³⁸¹ İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 1, s. 223; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 38, s. 276; Tirmizî Hz. Peygamber’in (s) namazda okuduğu bu tesbihleri en az üç kez tekrarladığını haber vermektedir. Tirmizî, **Sünen**, Salât, 194; Ravi, Hz. Peygamber’in (s) bununla yetinmeyip dudaklarını kıpırdatmasından başka şeyler okuduğu anladığını ifade etmektedir. Taberânî, **Dua**, C. 1, s. 191. Kanaatimizce Allah Rasûlü ya tesbihlerin sayısını çoğaltıyor ya da farklı dualar okuyordu.

³⁸² İmâm Mâlik, **Muvatta**, Cum’a, 68.

³⁸³ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 2 s. 199; İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 1, s. 259; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 6, s. 122; Buhârî, **Sahîh**, İsti‘zân, 3; Müslim, **Sahîh**, Salât, 16; İbn Mâce, **Sünen**, İkame Salat,

Allah Resûlü namazda ka'dede tahiyyât okuduktan sonra lafız farklılıkları ve farklı rivayetlerin söz konusu olduğu “salli ve bârik duaları”, “salât-i tâmmе” veya Hz. İbrahim’in de adının geçmesi hasebiyle “salât-ı İbrâhimiyye” adlarıyla tesmiye edilen duaları okurdu.³⁸⁴ Şöyle ki; “Allah’ım! Muhammed’e (s) ve Muhammed’in (s) ümmetine rahmet eyle; şerefini yücelt. İbrahim’e (as) ve onun ümmetine rahmet ettiğin gibi. Şüphesiz övülmeye layık olan sadece Sensin, şan ve şeref sahibi de Sensin.” Ardından “Allah’ım! Muhammed’e ve Muhammed’in ümmetine hayır ve bereket ver. İbrahim’e(as) ve onun ümmetine verdiğin gibi. Şüphesiz övülmeye layık olan sadece Sensin, şan ve şeref sahibi de Sensin.”³⁸⁵

3.4.3. Hz. Peygamber’in (s) Kunût Duaları

Sözlük anlamı itaat etmek, huşû halinde olmak, ibadet yapmakve ayakta durmak gibi anlamlara gelen kunût terim olarak itaatte bulunmak, dua etmek ve bir şeyden kurtulmak veya bir hayra ermek için namazda Allah’a sığınmak demektir.³⁸⁶ Kunût aynı zamanda Hz. Peygamber’in (s) bazı durumlarda yaptığı bir dua şeklidir.³⁸⁷ Hz. Peygamber’in (s), çeşitli vakitlerde bunu uyguladığı bildirilmekle beraber, haberler daha çok sabah namazının son rekâtında rükûdan kalktıktan sonra ve vitir namazında son rekâtta yapıldığında yoğunlaşmaktadır.³⁸⁸ Hz. Peygamber (s) “Allah’ım! Sen’den yardım ve günahlarımızı bağışlamamı isteriz. Razi olduğun şeylere hidayet etmeni isteriz. Sana inanır, sana tevbe ederiz. Sana güveniriz. Bize verdiğin bütün nimetleri bilir, Seni hayırla överiz. Sana şükrederiz. Hiçbir nimetini

24; Zehebî, Siyeru a’lâm, C. 5, s. 531; Abdullah b. Mes’ûd, Hz. Peygamber’in (s) kendisine Kur’ân’dan bir sure gibi öğrettiği dua’ olarak aktarmaktadır. Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 11, s. 39; Teşehhüdün bu versiyonu Abdullah İbn Mes’ud’un rivayetiyle aktarılmaktadır. Kimi rivayetlerde Hz. Peygamber (s) İbn Mes’ud’ın ellerini tutarak bu duayı öğretmiştir.

³⁸⁴ M. Suat Mertoğlu, “Salâtüselâm”, **DİA**, İstanbul, 2009, C. 36, s. 23-24.

³⁸⁵ İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 2, s. 247; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 30, s. 58; Buhârî, **Sahîh**, Ehâdis Enbiya, 11; İbn Mâce, **Sünen**, İkâme Salât, 25; Hâkim, **Müstedrek**, C. 1, s. 401; Hz. Peygamber’in (s) ve müminlerin her namazda okudukları bu dualar Hz. İbrahim’in vaktiyle “Rabbim! Bana hikmet ver ve beni iyiler arasına kat. Arkadan gelecekler içinde iyilikle anılmayı bana nasip eyle” Şuarâ, 26/ 83, 84. âyetleriyle yaptığı duaların kabul olduğunun bir nişanesi olarak kıyamete kadar sürecek olan bir şahitlik olarak kabul edilmektedir.

³⁸⁶ Muhsin Koçak, “Kunût”, **DİA**, Ankara, 2002, C. 26, s. 380.

³⁸⁷ Ezherî, **Tehzîbü’l-lüğa**, C. 3, s. 76.

³⁸⁸ İslâm hukukunda ibadet boyutu açısından namazda kunût uygulamasına dair geniş bilgi için bkz. Safar Safarov, “**Kunût İbadeti**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi SBE, Konya, 2017.

inkâr etmez, o nimetleri başkasından bilmeyiz. Nimetlerine nankörlük edenleri ve sana karşı geleni bırakırız.” “Allah’ım! Biz yalnız sana ibadet eder, namazı ancak Sen’in için kılarız ve sana secde ederiz. Yalnız sana kulluk için çalışır ve yalnız sana koşarız. Sana yaklaştıracak şeyleri kazanmaya çalışırız. Rahmetini ister, azabından korkarız, şüphesiz Sen’in azabın kâfirlere ve inançsızlara ulaşır”³⁸⁹ ifadeleriyle kunût duası okuduğu gelen haberler arasındadır.

Kaynaklarda tespit edilen diğer bir kunût Hz. Hasan’ın daha küçük bir çocukken Allah Resûlü’nün bizzat kendisine öğrettiği dua olarak rivayet edilmektedir: *“Allah’ım! Hidayet ettiklerinin yoluna bizi de hidâyet et. Allah’ım! Âfiyet ver. Dost edindiklerinle beraber bizi de dost edin. Verdiğin şeyleri bize mübârek eyle. Hükmettiğin şeylerin şerrinden bizi koru. Şüphesiz Sen hüküm verirsin, fakat kimse Sana hükümedemez. Senin sevdiklerin zelil olmaz. Senin düşman oldukların ise aslâ aziz olmaz. Rabbimiz Sen mübarek ve yücesin. Allah’ın Resûlü Muhammed’e Salât ve Selâm olsun.”³⁹⁰*

³⁸⁹ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 3 s. 115; İbn Ebû Şeybe, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali’nin sabah namazında bu iki duayı okuyarak kunût yaptıklarını kaydetmektedir ki, bununHz. Peygamber’den (s) gelen bir uygulama olduğuna işaret eder. Bkz. İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 2, s. 106; İbn Ebû Şeybe’de geçen diğer bir habere göre İbn Mes’ud’un vitirde bu duaları kunût olarak okuduğunu aktarmaktadır. İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 6, s. 89; Taberânî, Hz. Peygamber’in (s) öğrettiği dua olarak zikretmektedir. Taberânî, **Dua**, C. 1, s. 238; Kurtûbî, **Tefsîr**, C. 4, s. 201.

³⁹⁰ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 3 s. 117; İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 2, s. 95; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 3, s. 245; Ebû Davûd, **Sünen**, Vitir, 5; Belâzürî, Hz. Hasan’dan, “Hz. Peygamber’in (s) kendisine bu duayı beş vakit namaz gibi öğrettiğini” zikrederek aktarmaktadır. Belâzürî, **Ensâb**, C. 3, s. 20; Tirmizî, Nesâî, birçok rivayetiyle Taberânî ve Hâkim’den diğer bir rivayette Hz. Hasan’nın, vitir namazında okunacak dua olarak Hz. Peygamber’den (s) öğrendiklerini kaydetmektedir. Karşılaştırma için bkz.Tirmizî, **Sünen**, Vitir, 10; Nesâî, **Sünen**, Kıyâm Leyl, 51; Taberânî, **Dua**, C. 1, s. 235; C. 1, s. 236; C. 1, s. 237; Hâkim, **Müstedrek**, C. 3, s. 188; İbn Kayyim ise sabah namazının ikinci rekâtında rükûdan sonra ve vitir namazında olmak üzere iki farklı namazı Hz. Hasan’nın rivayetiyle aktarmaktadır. Karşılaştırma için. İbn Cevzî, **Zâdü’l-me’âd**, C. 1, s. 262; C. 1, s. 265; C. 1, 268; C. 1, 323. Öyle anlaşıyor ki bu dualar sabah ve vitir namazları gibi farklı zamanlarda kunût olarak okunmaktaydı.

3.4.4. Hz. Peygamber'in (s) Namazdan Sonra Yaptığı Dualara Örnekler

Hz. Peygamber'in (s) selam vererek namazı bitirdikten sonra yaptığı muhtelif dualar kaynaklarda tespit edilmiştir.³⁹¹ Ancak selam verdikten hemen sonra istiğfâr ettiği ve akabinde “*Allah'ım! Sen kurtuluş mercüsin. Esenlik ve güvenlik sendedir. Ey azamet ve kerem sahibi Allah'ım! Senin şanın çok yücedir*” duasını yapmıştır.”³⁹²

Allah Resûlü'nün ibadetlerle ilgili uygulamaları ashab arasında daima ilgi odağı olmuş, vefatından sonra da kendi aralarında buna dair bilgi aktarımı devam etmiştir. Bu çerçevede Muâviye b. Ebû Süfyân, Muğîre b. Şûbe'den Hz. Peygamber'in (s) sözlerinden kendisine bildirmesini talep etmiştir. Muğîre b. Şûbe, mevlâsı ve kâtibi Verrâd'a “*Senin verdiğine engel yok. Senin vermediğine verecek yok. Allah'ım! Senin katında, şeref sahibine (mal, mülk, konum) şerefinin bir faydası yok*”³⁹³ duasını yazdırarak (Allah Resûlü'nün namazlardan sonra okuduğu dua olarak) Muâviye b. Ebû Süfyân'a iletmiştir.³⁹⁴

³⁹¹ Şüphesiz dualarının kabulüne dair ipuçları almak ashabın da ilgisini çeken bir husustu. Hz. Peygamber (s) Ebû Umâme'nin “Hangi dua işitilir? (makbuldür)” sualine “Gece yarısı ve farzlardan (namazlardan) sonra” cevabını vererek teheccüd vaktine ve farz namazlardan sonra dua etmeye dikkat çekmiştir. Nuveyrî, **Nihâyetü'l-ereb**, C. 5, s. 291.

³⁹² Abdürezzâk, **Musannef**, C. 2 s. 236; İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 1, s. 268; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 37, s. 48; Müslim, **Sahîh**, Mesâcid, 26; ; İbn Mâce, **Sünen**, İkame Salat, 32; Taberânî, **Dua**, C. 1, s. 205; İbn Kayyim, **Zâdü'l-me'âd**, C. 1, s. 285.

³⁹³ Ma'mer b. Râşid, **el-Câmi'**, C. 10 s. 440. Muâviye'nin talebine cevâben Muğîre b. Şu'be “Resûlullah (s) üç şeyden; men etmişti: ‘Anneye isyan, kızları diri diri toprağa gömmek, insanların iyiliğine ve hayrına, destek olan şeyden menetmek, cimrilik ve başkalarına ait olanı haksız olarak talep, tam’adan (Allah’a) sığındığını; üç şeyden de ‘kîl/ kal (dedikodu), malı çarçur ederek israf etmek, insanları çok soru (gereksiz) sormaktan sakındırdığını’ duydum diyerek zikredilen duayı da aktarmıştı. Ma'mer rivayetinde bu dua; namazdan ilintisiz olarak aktarılırken, diğer birçok haberde Allah Resûlü'nün bu duayı namazdan sonra okuduğuna dair tespitlerimizi ifade edebiliriz; İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 6, s. 32, İbn Ebû Şeybe ise Muâviye'nin talebi hakkında “Resûlullah'ın (s) namazdan selam verince ne okuduğu” şeklinde izahat verir”; Abdürezzâk, **Musannef**, C. 2 s. 244; Müslim, **Sahîh**, Mesâcid, 26; İbn Kayyim, **Zâdü'l-me'âd**, C. 1, s. 286.

³⁹⁴ Rivayetin siyâk ve sibâkından bu talebin Muâviye b. Ebû Süfyân'ın halifeliği döneminde, Muğîre b. Şûbe'nin Kûfe valisi olduğu süreçte gerçekleşmesi muhtemeldir.

Yine bir gün Hz. Peygamber (s) ashabın gençlerinden Muaz b Cebel'in³⁹⁵ elini tutarak "Ey Muâz! Seni seviyorum" diyerek ona olan sevgisini izhâr etmiştir. Muaz "Anam babam sana feda olsun Yâ Resûlallah! Ben de seni seviyorum" diye mukabele etmişti. Resûlullah (s) "Sana şu duayı namazın ardından hiçbir zaman terk etmemeni öğütlüyorum: *"Allah'ım! Senin zikrin, şükürün ve sana güzel kulluk yapma hususunda bana destek ol"*³⁹⁶

Allah Resûlü'nün namazdan sonra yaptığı dualarda içerik bakımından temiz ve bereketli rızık, makbul amel, faydalı ilim ve Allah rızası taleplerinin yer aldığı ifade edilebilir.³⁹⁷ Diğer taraftan korkaklık, cimrilik, sıkıntılı, yaşlılık, dünya fitnesi ve kabir azabı, Allah'ın gazâbından sığınmaların³⁹⁸ yoğun olarak zikredildiği birçok haber tespit edilmiştir.

3.4.5. Hz. Peygamber'in (s) Cenaze Duası

Ebediyet tasavvuruyla beslenen inanç eksenli bakışa göre ölüm, yeni bir başlangıç için geçilmesi gereken zorunlu bir eşiktir. Yaşamı sona eren kişinin ardından yapılan ritüeller, toplumdan topluma farklılık göstermekle birlikte varlığı inkâr edilemez bir olgudur. Hz. Peygamber (s) Câhiliye'nin meşru ve olumlu bazı âdetleri gibi ölüye ihtiram, yıkama, kefenleme³⁹⁹ gibi benzer uygulamaları büyük

³⁹⁵ Muaz b. Cebel Allah Resûlü tarafından Yemen'e dini öğretmek, hüküm vermek üzere gönderilmiştir. Öğretilen bu duanın görevlendirme ile aynı döneme geldiğine dair bir veriye ulaşamamak da buna engel bir durum yoktur. İbn Kesîr, **Bidaye**, C. 7, s. 108.

³⁹⁶ İbn Hanbel, **Müsned**, C.36 , s. 430; İbn Hanbel'den diğer bir rivayette Resûlullah'ın bu duayı namaz içinde okumak üzere tavsiye ettiği anlaşılıyor. Bkz. C. 36, s. 443; Buhârî, **Edebü'l-Müfred**, C. 1, s. 239; İbn Kayyim, **Zâdü'l-me'âd**, C. 1, s. 295;

³⁹⁷ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 2, s. 234; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 2, s. 147; C. 32, s. 345; Nesâî, **Sünen**, İkâme Salât, 117.

³⁹⁸ Tirmizî, **Sünen**, De'avât, 113; Nesâî, **Sünen**, İkâme Salât, 117.

³⁹⁹ Risalet öncesi dönemde Araplar cenazelerini mutlaka yıkayıp, güzel misk ve kokular sürer, daha önce kullanılmamış temiz ve güzel kumaşlarla kefenlerlerdi. İlk olarak Kureyş'in ölünün yıkanmasında güzel kokulu sidr kullandığı, bunun dışında kefenlendikten sonrada tertemiz kabrine gitmesi için farklı kokuların kefenleme işleminde istihdâm edildiği ve cenazenin bir serîr üzerinde kabre götürüldüğü ifade edilir. Vefat eden aileden ya da dostlarından olursa cenazeyi kabrine kadar takip ederler, ayrıca "Allah'ın rahmeti senin üzerine olsun" diye dua ederlerdi. Hatta ruhun canlı olduğuna inanan Câhiliye Arabı kabir ziyareti yapar, kabir sahibi için münacatta bulunurlardı. İlginçtir, kabre koydukları ölüye "لا تبعد" /uzaklaşma" diyerek, onun kendilerini duyduğuna inanırlardı. İbn. Habîb, **Muhabber**, s. 320, 321; Ebû'l-Feth Tâcüddîn Muhammed b. Abdilkerîm b. Ahmed eş-Şehrîstânî, (ö. 548/1153), **el-Milel ve'n-Nihal**, 3c., Müessesese Halebî, [y.y.], [t.y.], C. 3. s. 94; Yakûbî, **Târîh**, C. 2, s. 13; Cevâd Ali, **Mufasssal**, C. 9, s. 156, 157.

oranda devam ettirmiş, vefat eden müminlerin ardından⁴⁰⁰ dua mahiyetinde namaz kıldırıldığı gibi ashabını da katılım hususunda teşvik etmiştir.⁴⁰¹ Cenaze için yaptığı farklı dualar olmakla birlikte “Allah’ım! Dirimizi, ölümüzü, burada bulunamızı, bulunmayanımızı, erkeğimizi, kadınıımızı, küçüğümüzü, büyüğümüzü bağışla. Allah’ım! Aramızdan ömür verdiklerini İslâm üzerine yaşat. Vefat edecek olanların da iman üzere canını al.” dua en sık yaptıklarındandır.⁴⁰²

H. Peygamber (s) döneminde ölü kabre indirildiği zaman “Allah’ın adı ve Resûlullah’ın dini üzerine. Allah’ın adı ve Resûlullah’ın sünneti üzerine” şeklinde bir dua edildiği de nakledilmektedir.⁴⁰³ Defin işlemi bitince ölen kişi için istiğfâr ve kabir sorgusunda başarılı olması için dua edildiği de zikredilmektedir.⁴⁰⁴

3.4.6. H. Peygamber’in (s) Oruca (Savm) Dair Duaları

Arapçada “Savm/ صوم”, kelimesi sözlükte “tutmak, yemek ve konuşmayı terketmek” gibi anlamlara gelmektedir.⁴⁰⁵ Yahudilik, Hristiyanlık ve hemen her inanç sisteminde varlığı bilinen ancak uygulamada farklılıklar arzeden oruç,⁴⁰⁶

⁴⁰⁰ H. Peygamber (s) gıyabî cenaze namazı da kılmıştır. Nitekim Allah Resûlü, h. 9. yılda Muhacir müslümanlara kucak açıp onların geri çevrilmesi için talepte bulunan Kureyş müşriklerine red cevabı veren ve iman eden Habeş Necâşisi Ashama’nın vefat haberini aldığıında onun için “Kardeşiniz için namaz kılın (dua edin). O sizin beldenizden başka bir yerde vefat etti” deyip gıyabında namaz kılmıştır. Hatta Taberî, Allah Resûlü’nün Necâşi’nin cenaze namazını kılması üzerine nifak ehlinden olan bazı kimselerin “kendi dininden olmayan bir adam için namaz kılıyor” diyerek H. Peygamber’i (s) eleştirdiklerini bildirmektedir. Bu haberden anlaşıldığı üzere Necâşi’nin iman ettiğine dair bilgi genele şâmil bir durum değildi. Taberî, **Tefsîr**, C. 6, s. 328; Süheylî, **Ravdû’l-ünûf**, C. 2, s. 131.

⁴⁰¹ Levent Öztürk, “H. Peygamber (s) Döneminde Cenazeler ve Kabirler: Bakî’a Uçan Vücûd-i Câvidânîler”, **İSTEM**, Yıl. 2, Say. 4, 2004, s. 131-146.

⁴⁰² Abdürezzâk, **Musannef**, C. 3, s. 486; İbn Hanbel, **Müsned**, C.3 7, s. 306; Ebû Davût, **Sünen**, Cenâiz, 54/56; Tespit edebildiğimiz farklı cenaze duaları karşılaştırma için bkz. İbn. Sa’d, **Tabakât**, C. 4, 57; Müslim, **Sahîh**, Cenâiz, 26; Tirmîzî, **Sünen**, Cenâiz, 26.

⁴⁰³ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 6, s. 106; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 8, s. 430; Hâkim, **Müstedrek**, C. 2, s. 411.

⁴⁰⁴ Öztürk, “H. Peygamber (s) Döneminde Cenazeler ve Kabirler”, s. 142.

⁴⁰⁵ Halîl b. Ahmed, **Kitâb Ayn**, C. 7, s.171; İbn Dureyd, **İştikâk**, C. 2, s. 899.

⁴⁰⁶ Örneğin İsrailoğullarına gelen peygamberlerden H. Dâvud’a (as) atfedilen gün aşırı tutulan oruç “Dâvut orucu” olarak bilinmektedir. Abdürezzâk, **Musannef**, C. 4, s. 294.

Câhiliye Arap⁴⁰⁷ toplumunda da varlığını korumuş,⁴⁰⁸ İslâm döneminde de müminler de hicri 2. yılın Şaban ayında teşri⁴⁰⁹ olunan Ramazan orucuyla devam etmiştir.⁴¹⁰

Allah Resûlü'nün uygulamalarında Ramazan dışında nafile oruçlara da⁴¹¹ özel bir önem verdiği anlaşılmaktadır.⁴¹² Hz. Peygamber (s) hayatında bu denli yoğun yeralan orucu tuttuktan sonra iftar edeceği zaman “Allah’ım! Senin rızan için oruç tuttum, senin rızınla iftarımı açtım”⁴¹³ diye dua ederdi. Diğer yandan başka insanlarla birlikteyse “Yanınızda oruçlular iftar açsın. Yemeğinizi iyiler yesin. Üstünüze rahmet melekleri insin.” şeklinde dua ettiği de gelen haberler arasındadır.⁴¹⁴ Öte yandan Allah Resûlü, oruçlunun duasını da müstecâb dualar arasında zikretmiştir.⁴¹⁵

⁴⁰⁷ Risâlet öncesi Araplar Âşûra orucunun yanı sıra “Mudar⁴⁰⁷ kabilesinin ayı” olarak bilinen Kamerî aylardan Recep ayında putları ziyaretle birlikte oruç tutuyorlardı. İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148) **Ahkâmü'l-Kur'ân**, 4c., thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003, C. 1, s. 107; Cevâd Ali, Câhiliye Arabinin tuttuğu orucu Ehl-i Kitab'la olan bağlantılı konumlarıyla ilişkilendirmektedir. Bkz. Cevâd Ali, **Mufasssal**, C. 11, s. 338, 338, 340; Demircan, “kişinin gün boyunca konuşmamak üzere yemin ederek niyetlendiği bir çeşit sükût (susma) orucunun, müşriklerin yanısıra benzer bir şekilde Yahudi kültüründe de izlerinin olduğunu ifade eder. Adnan Demircan “Hz. Peygamber'in (s) Orucu” <https://sonpeygamber.info/hz-peygamber-in-orucu>, erişim tarihi. 22.01.2021.

⁴⁰⁸ İlk insan ve Nebî Hz. Âdem'den bu yana süre gelen bir ibadet olarak orucun geçirdiği dönüşümler ve uygulamaları ortaya koyan bir araştırma bkz. Recep Demir, “**Diğer İnanç Sistemlerinde ve İslâm'da Oruç (Karşılaştırmalı Bir Analiz)**”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 9, Say. 42, 2016, s. 1784-1799.

⁴⁰⁹ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 1, s. 241; Makdisî, **el-Bed' ve't-Târîh**, C. 5, s. 52.

⁴¹⁰ Risaletin ilk dönemlerinde Muharrem ayında tutulan Âşûra orucu Medine'ye hicret sonrası da uygulanmaktaydı. Mukâtil, Ramazan orucu farz kılınmadan Müslümanların sadece Âşûra orucu tuttıklarını ifade eder, bkz. Mukâtil, **Tefsîr**, C. 1, s. 161; Cevâd Ali, **Mufasssal**, C. 11, s. 340.

⁴¹¹ Şevval ayında altı günlük oruç, birkaç gün aralıksız devam edilen “visal orucu”, kamerî ayların ortalarında tuttuğu “eyyâmî bîd”⁴¹¹ adı verilen üç gün ardarda tutulan oruç, pazartesi ve perşembe günü, Arefe günü, Şaban ayında tuttuğu nafile oruçlar zikredilmektedir. İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 2, s. 275 İbn Hanbel, **Müsned**, C. 29, s. 54; Buhârî, **Sahîh**, Savm, 60; İbn Hacer, **Fethu'l-bâri**, C. 4, s. 226; Makrizî, **İmtâu'l-Esmâ**, C. 2, s. 189.

⁴¹² Hz. Âişe'nin aktardığına göre “Resûlü Ekrem kimi zaman öyle (ardarda) oruç tutardı ki, hiç bırakmayacak sanırdık, kimi zaman da orucu bırakırdı ki oruç tutmayacak sanırdık” diye onun oruç tutma usulüne dair fikir vermektedir. Humeydî, **Müsned**, C. 1, s. 246; Ashab, hemen her konuda olduğu gibi oruç özelinde de Allah Resûlü'nü örnek almışlardı. Nafile oruca rağbetleri dikkat çekici boyuttaydı. Bu minvalde verilebilecek birçok örnek arasından İbn Ömer'in “Ömer b. Hattâb vefatından önce iki yıl boyunca peşisıra orucu tutardı” ifadesi dikkate değerdir. İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 2, s. 274.

⁴¹³ İbn Sa'd, **Tabakât**, C.6 , s. 189; Ebû Davûd, **Sünen**, Savm, 23; İbn Kayyîm, **Zadü'l-Meâd**, C. 2, s. 49; Şâmî, **Sübülü'l-hüdâ**, C. 8, s. 416.

⁴¹⁴ Dârimî, **Sünen**, Siyâm, 51; İbnü's-Sünnî, **Amelü'l-yevm**, s. 433.

⁴¹⁵ “Üç sınıf kişinin duası geri çevrilmez; iftar edineceye kadar oruçlunun, âdil hükümdar (yönetici), mazlumun duası ki, Allah (cc) onun duasını gök bulutlarının üzerine yükseltip, gök kapılarını onun

3.4.7. Hz. Peygamber'in (s) Kurbanı Dair Duaları

Hz. Peygamber (s) Medine'ye hicret ettikten sonra h. 2. yıldan itibaren yaşadığı on yıl boyunca bayramın birinci günü namaz kıldıktan sonra kurban kestiği gelen haberler arasındadır.⁴¹⁶ Allah Resûlü genellikle boynuzlu iki koç getirtip⁴¹⁷ biri kendisi ve ailesi, biri de ümmeti için kendi elleriyle iki kurban keserdi. Hz. Peygamber (s) kurbanını keserken kibleye yönelerek “Şüphesiz ki ben yüzümü bir muvahhit olan İbrahim'in dini üzerine, yerleri ve gökleri yaratmış olan Allah'a yönelttim. Ben müşriklerden değilim. Şüphesiz ki benim namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm hiçbir ortağı olmayan âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. Senin ortağın (şerikin) yok. Ben ancak bununla emrolundum ve ben müslümanlardanım.”⁴¹⁸ “Allah'ım! Bu kurban ümmetinden seni birleyen ve benim tebliğ ettiğime şahitlik yapan herbiri içindir”⁴¹⁹ şeklinde dua ettiği aktarılmaktadır.⁴²⁰

3.5. Hz. Peygamber'in (s) Özel Durumlarda Kişilere Yaptığı ve Öğütlediği Dualar

Allah Resûlü gündelik yaşam akışında bireysel dualar dışında kimi zaman taleplere göre, kimi zaman dua edilen şahsın tavırlarına, muhatablarının konumuna göre şekillenen dualar yapmıştır. Bu dualara muhatap olanların nitelikleri irdelendiğinde Hz. Peygamber'in (s) duayı cinsiyet, ırk veya sosyal statü farkı gözetmeksizin ihtiyaca göre ve birey merkezli olarak dillendirildiği müşahade edilmektedir.⁴²¹

için açar ve ‘İzzetim hakkı için, bir müddet sonra bile olsa sana yardım edeceğim’ buyurur. Tirmizî, **Sünen**, De‘avât, 128; İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, C. 11, s. 51.

⁴¹⁶ İbn Sa‘d, **Tabakât**, C. 1, s. 248, 249; Bardakoğlu, “Kurban”, **DİA**, C. 26, s. 437.

⁴¹⁷ Yahyâ b. Selem, **Tefsîr**, C. 1, s. 380.

⁴¹⁸ Ebû Davûd, **Sünen**, Adâhî, 3/4.

⁴¹⁹ İbn Sa‘d, **Tabakât**, C. 1, s. 249; Ebû Davûd, **Sünen**, Edâhî, 3.

⁴²⁰ Hz. Peygamber (s) torunları Hasan ve Hüseyin'nin akika kurbanlarını keserken “Ey Allahım! Senin isminle senin için felan'ın akikası” diye dua etmiştir. Abdürezzâk, **Musannef**, C. 4, s. 330.

⁴²¹ Hz. Peygamber'in (s) dua ettiği bazı sahâbilerin konu edildiği çalışmada Ateş, yüz altmış erkek otuz bayan yüz doksan sahâbî tespit edilerek onların İslâm öncesi ve sonrası; talep üzerine ya da kendiliğinden; Hz. Peygamber'e (s) olan yakınlıklarına, sosyal hayattaki rollerine; duaların içeriklerine göre değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Ateş, **HZ.**

3.5.1. Hz. Peygamber'in (s) Evliliğe Dair ve Evli Çiftlere Yaptığı Dualar

Hz. Peygamber (s) nikâhın (deflerle) duyurulup,⁴²² insanlara yemek yedirilmesine (*الْوَلِيمَةُ* / velîme) ⁴²³ özel önem verir,⁴²⁴ ashabını da bu davetlere⁴²⁵ katılmaya teşvik ederdi.⁴²⁶ Aynı şekilde ashabından evlilik yapanları tebrik eder, velîme⁴²⁷ için davet edildiğinde icâbet eder ve dua ederdi. Evlenen çiftlere yapılan duaların günümüzde olduğu gibi içerik ve kullanılan ifadeler açısından benzer olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlamda “bereket dileği” vurgulanan unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Fikir vermesi açısından bir kaç misalle Allah Resûlü’nün evlilik tebrik usulü ve dua ifadeleri paylaşılacaktır. Ensar’dan Cabir b. Abdullah (78/697)⁴²⁸ Hz. Peygamber’e (s) evlendiğini söylediğinde “*Allah sana (evliliğini) bereketli kılsın*” demiştir.⁴²⁹

Peygamber'in (s) Haklarında Dua ettiği Bazı Sahâbîler, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Hitit Üniversitesi SBE, Çorum, 2018, s. 277.

⁴²² Buhârî, **Sahîh**, Nikâh, 49.

⁴²³ Düğünde verilen yemek veya düğün dâhil insanların yemeğe çağırıldığı her türlü davet. Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-ayn*, C. 8, s. 344; Ezherî, **Tehzîbü'l-lüğa**, C. 15, 292; Cevherî, **es-Sihâh**, C. 5, s. 2054; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C.12, s. 643; Hz. Peygamber (s) evliliğin nişânelerinden olan velîmeye ihtimâm gösterirdi. Kendi ve yakınlarının evliliklerinde az ya da çok mutlaka insanlara et, ekmek, yağ, hurma benzeri şeyler ikram ederek bu âdeti sürdürmüştür. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 8, s. 21; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 19, s. 80; Zehebî, **Siyeru a'lâm**, C. 2, s. 53; Cevâd Ali, **Mufasssal**, C. 9, s. 70.

⁴²⁴ Allah Resûlü her şeyde olduğu gibi velime konusunda “Düğün yemeğinde ilk gün hak, ikinci gün (Ma'ruf) iyilik, üçüncü gün gösteriştir” buyurarak müminleri ifrata düşmekten sakındırmıştır. İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 7, s. 2; Dârimî, **Sünen**, C. 2, s. 1311.

⁴²⁵ Asr- Saadet'te her türlü külfetten uzak, sadeliğin öncelendiği evlilik törenlerinde mutluluğun paylaşıldığı, meşru eğlencenin de yer aldığı güzel anlar olmasına özen gösterilirdi. Ali Çolak, “Hadis Temelli Anadolu Düğün Adetleri”, **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 1, Say. 1, 2012, s. 147- 188.

⁴²⁶ Müslim, **Sahîh**, Nikâh, 96.

⁴²⁷ Cevâd Ali, “velîme” kelimesini her türlü yemek daveti için kullanılmakla beraber düğün yemeği anlamındaki kullanımını da zikreder. Buna karşın “davet” kelimesi ise farklı birçok sebeple kullanılması hasebiyle daha genel bir mana içermektedir. Seferden dönünce, çocuk doğumunda, yeni ev sahibi olunca ve benzeri birçok sebeple verilen davet yemeklerine kullanılan ifadeler için bkz. Cevâd Ali, **Mufasssal**, C. 8, s. 276; **aynı eser**, C. 9, s. 70.

⁴²⁸ Ensar'ın Hazreç kolunun Selime oğulları boyuna mensup olan Câbir, on dört yaşlarındayken, babası Abdullah b. Amr ile birlikte 2. Akabe Biat'ında (622) iman edenlerdendir. Bedir ve Uhud savaşlarında babası tarafından kızkardeşlerini kollamak üzerine geride bırakıldığı, diğer bütün gazvelerde ise Allah Resûlü'ne eşlik etmişlerdir. Uhud savaşında şehit düşen babasının ardından sayıları yedi ile dokuz arasında olduğu bildirilen kız kardeşlerine kol kanat gererek Resûlullah'ın takdirini kazanmış, hatta borçlarını ödemesi için onun hurmalarına bereket duası yapmış, devesini satın alarak tekrar kendisine hediye etmiş, evlerine giderek onlar için birçok vesileyle dua etmiştir.

Diğer bir haberde Hz. Peygamber (s), muhacirlerden Abdurrahman b. Avf'ta (32/652)⁴³⁰ yeni evlilere has olduğu bilinen güzel bir koku hissedince merak ederek sormuştu. Abdurrahman “Bir çekirdek ağırlığında altın karşılığında evlendim” deyince “Allah (evliliğini) sana mübarek etsin” diye tebrik etmiş, diğer yandan “Bir koyunla da olsa velîme versen” diye tavsiye de bulunmayı ihmal etmemiştir.⁴³¹ Allah Resûlü, “Sizden biri velîmeye davet edildiğinde icabet etsin”⁴³² buyurmaktadır.⁴³³ Kanaatimizce Hz. Peygamber'in (s) velîme verilmesi hususunda bu denli hassasiyetinin ardında; müminlerin biraraya gelmesiyle mutluluklarının paylaşılması, yeni kurulan yuvanın dost ve yakınlar tarafından maddi katkılarla (hediye) desteklenmesi, farklı iki çevreden gelen bireylerin yeni bir oluşumla toplumsal hayatta yer edinerek tanınması, sadece evlenen çiftlerin değil ailelerin ve çevrenin de biraraya gelmesiyle farklı bağ ve ilişkilerin gündeme gelmesi gibi birçok faydanın bulunuyor olmasıdır. Son olarak velîmenin, belki de hayatın hassas bir eşiğinden geçen çiftlere hayır ve bereket duaları sunma imkânı vermesi açısından eşsiz bir fırsat olduğu düşünülebilir.

Evliliğe adım atacak kişilere verilen tavsiyelerden dikkat çekici olan biri de şu duadır. Hz. Peygamber (s) “İçinizden biriniz bir hanımla evlendiğinde ya da bir

Bilindiği üzere Câbir, Hz. Peygamber'in (s) birçok duasını aktarmıştır. Hz. Peygamber'den (s) çok sayıda hadis rivayetiyle “muksirûn” arasında zikredilen Câbir, aynı zamanda “muammerûn” arasında olup Medine’de vefat ettiğinde doksan dört yaşındaydı. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 3, s. 574; **aynı eser**, C. 3, s. 563; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 1, s. 219, 220; Zehebî, **Siyeru a’lâm**, C. 1, s. 302; Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C.1, s. 51; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 1, s. 545, 546; M. Yaşar Kandemir, “Câbir b. Abdullah”, **DİA**, İstanbul, 1992, C. 6, s. 530-532.

⁴²⁹ Buhârî, **Sahîh**, De’avât, 53.

⁴³⁰ Bilindiği üzere ilk iman eden ve cennetle müjdelenen sahâbeler arasında zikredilen Abdurrahmân b. Avf, Zühre oğullarına mensup olup Hz. Peygamber'in anne tarafından akrabasıydı. Abdüamr ya da Abdulkâbe olan ismi Hz. Peygamber (s) tarafından değiştirilen Abdurrahmân, Câhiliye döneminden beri içki gibi kötü hasletlerden uzak duran, güzel ahlâkıyla bilinen biriydi. Gençliğinden beri iştiğal ettiği ticaretle zengin olan Abdurrahmân b. Avf her fırsatta servetini Allah yolunda infak etmekten çekinmemişti. Hz. Ebû Bekir'in istişarede bulunduğu insanlar arasında bulunan Abdurrahmân, Hz. Ömer'in halifenin seçilmesi için tespit ettiği altı kişilik heyet arasında bulunmuş, dahası bir nevi hakem konumunda Hz. Osman'ın hilafetine karar vererek kilit bir rol üstlenmiştir. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 3, s. 124- 136; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 2, s. 844- 849; İbnü’l-Esir, **el-Kâmil**, C. 2, s. 266; Zehebî, **Siyeru a’lâm**, C. 3, s. 49- 96.

⁴³¹ Buhârî, **Sahîh**, De’avât, 53.

⁴³² Mâlik b. Enes, **Muvattâ**, Tâlak, 18; İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 8, s. 333.

⁴³³ Bu bağlamda Hz. Peygamber'in (s) “En kötü davet (velîme), fakirlerin terkedilip zenginlerin çağırıldığı yemektir. O (velîme) bir haktır. Ona icâbet etmeyen Allah ve Resûlü’ne karşı gelmiş olur” ifadesini zikredelim. İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 15, s. 149

köle/cariye edindiğinde şöyle dua etsin ‘Allah’ım! Bunun hayrını ve bunda yarattığın huyların hayırlısını diliyorum. Bunun şerrinden ve bunda yarattığın huyların şerrinden sana sığınıyorum.’⁴³⁴

Şüphesiz, diğer birçok kültürde olduğu gibi Câhiliye döneminde Arapların evlilik için eş dostu çağırdıkları, yemek yedirdikleri, eğlenceler düzenledikleri bilinmektedir.⁴³⁵ Kaynaklarda yeralan bazı rivayetler evli çiftlerin tebrik edilmesinin mahiyeti hakkında fikir vermektedir. Bu bağlamda Câhiliye kültürünün etkisini düşündüren, iki zihniyet arasındaki ince farka temas eden bir misali paylaşmak istiyoruz. Akîl b. Ebî Tâlib, Cezîme oğullarından bir hanımla evlenmiş, orada bulunan misafirler yeni evli çifti “Mes’ûd olun, oğullarınız olsun”⁴³⁶ diye tebrik etmişti. Akîl “Resûlullah’ın dediğini söyleyin “Allah bu evliliği sizin hakkınızda bereketli kılsın. Bereketini üzerinize dâim etsin”⁴³⁷ diye Allah Resûlü’ne ait tebrik ifadelerini aktarmıştır.

Hiz. Peygamber (s), ashabından Cüleybib isimli biri için Ensar’dan birinin kızına talip olmuştur. Ensarî önce talebi farklı anlamış, tâlip olanın Cüleybib olduğu kendisine söylenince bu meseleyi hanımına danışmak üzere izin istemişti. Damat adayının kendilerince pek de makbul olmayan Cüleybib olduğunu anlayan anne, onu kızına layık görmeyerek bu evliliğe şiddetle karşı çıkmıştı. Bu meseleden haberdar olan kızları ise aracı olanın Allah Resûlü olduğunu duyunca, onun kendisine uygun gördüğüne razı olup teklifi kabul etmiş, Cüleybib’le evlenmiştir. Bir müddet sonra

⁴³⁴ Diğer bir rivayette Allah Resûlü “Biri deve (binek) aldığı anda devenin hörgücünü tutup aynı duayı yapsın”⁴³⁴ şeklinde bir haber bulunmaktadır. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 3, s. 126; İbn-i Mâce, **Sünen**, Ticâra, 47; Ebû Dâvud, **Sünen**, Nikâh, 45; Taberânî, eş, hayvan, hizmetçi, binek edinen kişinin yapacağı dualar arasında bunu zikreder. Nesâî, **Sünen**, Nikâh, 27. Taberânî, **Duâ**, C. 1, s. 391.

⁴³⁵ Câhiliye dönemi ve kısmen İslâm dönemine de yansıyan, Araplar’da evlilik, gelin ve damat hazırlığı, misafirleri ağırlama ve eğlenceler ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Cevâd Ali, **Mufasssal**, C. 8, s. 238, 239.

⁴³⁶ Cevâd Ali, risâlet öncesi Arap toplumunda düğünden ayrılan davetlilerin “Tâlihiniz açık olsun, mutluluklar ve (çok) oğullar sizin olsun”⁴³⁶ diyerek iyi dileklerini paylaştıklarını aktarmaktadır. Cevâd Ali, **Mufasssal**, C. 8, s. 241.

⁴³⁷ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 4, s. 193; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 3, s. 361; C. 4, s. 337; Buhârî, **Sahîh**, Nikâh, 66; Deccâl, 54; Bidu’lhalk, 11; Ebû Dâvud, **Sünen**, Nikâh, 45; Tirmizî, **Sünen**, Nikâh, 7, Nesâî, **Sünen**, Nikâh, 73.

Cüleybib Hz. Peygamber’le (s) çıktığı bir gazvede şehit düşmüştür.⁴³⁸ Allah Resûlü Cüleybib’in dul kalan eşi için “*Allah’ım! Ona hayrını yağdıkça yağdır. Ona geçim sıkıntısı gösterme*” diye vesile olduğu yuvanın dul kalan fedakâr hanımı için dua etmiştir.⁴³⁹

Allah Resûlü evliliği teşvik etmiş,⁴⁴⁰ onun doğal bir yansıması olan cinsellik hususunda da gerektiğinde en ince ayrıntıya kadar inip nezih uslubuyla ashabını aydınlatmıştır.⁴⁴¹ Hz. Peygamber (s) cinselliği uyumlu bir ilişkinin, evliliğin önemli bir unsuru olarak görmüş sadece cinsellik için değil genel olarak özbakım, temizlik ve nezâheti⁴⁴² doğal yaşamın merkezine oturtmuştur.⁴⁴³ Buna binaen Allah Resûlü “Sizden biriniz cinsel ilişkide bulunmak isterse “*Allah’ın adıyla, şeytandan Allah’a sığınırım. Bize vereceği (nesil) için de şeytandan Allah’a sığınırım*” desin”⁴⁴⁴ buyurmuş ve eğer bu duadan sonra ilişkiden bir çocuk dünyaya gelirse şeytanın ona asla zarar veremeyeceğini belirterek⁴⁴⁵ evlilik hayatının en özeline dair tavsiyede bulunmuştur.

Bununla ilgili bir örnek de Allah Resûlü’nün bir gün Hz. Ömer’le birlikteyken Nebat çarşısında karşılaştıkları bir kadınla ilgilidir. Kadın cinsel

⁴³⁸ Hz. Peygamber (s) savaş sonrası Cüleybîb’i göremeyince onu aratmış, bedeninde yedi yara iziyle şehit düştüğü haberi kendisine verilmiştir. Allah Resûlü onun defin işlemlerinde bizzat bulunup “O (Cüleybîb) bendendir, ben de ondanım” diyerek ona karşı duygularını samimi bir şekilde ifade etmiştir. Halebî, **Sîre**, C. 3, s. 412.

⁴³⁹ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 33, s. 29; Nisâbü’rî, **Şeref**, C. 5, s. 292; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 1, s. 272; Kurtûbî, **Tefsîr**, C. 19, s. 22.

⁴⁴⁰ Buhârî, **Sahîh**, Nikâh, 1; Kurtubî, Ra’d, 13/38 “And olsun ki, senden önce nice peygamberler gönderdik; onlara eşler ve çocuklar verdik” âyetini evliliğin teşviki olarak yorumlanmaktadır. Kurtubî, **Tefsîr**, C. 9, s. 327.

⁴⁴¹ Recep Çiğdem, “İslâm’ın Cinsel Hayata Yaklaşımı,” **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Say. 28, 2016, , s. 125, 126.

⁴⁴² Çiğdem, “İslâm’ın Cinsel Hayata Yaklaşımı”, s. 124.

⁴⁴³ Bilindiği üzere Yahudilikte kadınların özel günlerine (âdet) dair ciddi tasarruflarla evlilik hayatı katı kurallarla zorlaştırılmıştır. Bu dönemde kadın ve dokundukları kirli sayılmakla kalmaz dahası, kadın âdeti bitince yedi gün daha eklenir; yattığı, dokunduğu şeyler eşi bile olsa kirli kabul edildiğinden eşler birlikte yatmazdı. Aynı kural doğum sonrası lohusalık dönemi için de geçerlidir. Bir farkla, kız çocuğu doğuran kadın erkek doğurana göre iki kat daha süre beklemek zorundadır. Bu evli çiftlerin neredeyse her ayın yarısında cinsellikten uzak olmaları anlamına gelmektedir. Kıranatlıoğlu, “**Sami Dinlerde**”, s. 65-68; Câhiliye döneminde Arapların zikredilen günlerde hanımlarına yaklaşmamalarının, sıkı temas halinde oldukları Yahudiler’le olan etkileşimlerinin bir sonucu olduğu akla gelen ihtimallerdendir.

⁴⁴⁴ Humeydî, **Müsned**, C. 1, s. 452; İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 3, s. 560; Tirmizî, **Sünen**, Nikâh, 7; Taberânî, **Duâ**, C. 1, s. 293.

⁴⁴⁵ İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 6, s. 92; Buhârî, **Sahîh**, Bidu’lhalk, 11.

ihtiyacını imâ ederek, Allah Resûlü'ne kocasından dert yanmıştı. Hz. Peygamber (s) durumu anlamak için kocasını getirmesini söyleyince adam gelmiş, yemin ederek “onun için hala başımın ıslaklığı kurumadı” diyerek durumu kendince açıklamıştı. Allah Resûlü'nün “ondan nefret mi ediyorsun?” sorusuna kadın olumlu cevap verince kocasını çağırıp başlarını yüzyüze gelecek şekilde birbirine yaklaştırmış “*Allah'ım! Onlara ülfet nasip eyle. Onları birbirine sevdire*” diye dua etmiştir. Bir müddet sonra Allah Resûlü tekrar karşılaştığında kadını hatırlamış hatta yanında olan Hz. Ömer'e onun “o sözlerin sahibini olan kadın” olup olmadığını sormuştu. Hz. Peygamber'in (s) sesini duyan kadın, taşıdığı derileri fırlatıp öpmek için onun ayaklarına kapanmıştır. Hz. Peygamber (s), mutluluğu her halinden anlaşılan kadına kocasıyla aralarının nasıl olduğunu sorduğunda “dünyada ne baba ne evlat hiçbir şeyin kendisine kocasından daha sevgili olmadığını” söylemiştir. Aldığı cevaptan hoşnut olan Allah Resûlü, Hz. Ömer'e “Şehadet ederim ki, ben Allah'ın Resûlü'yüm” diyerek mutluluğunu izhâr etmiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer de “Şehadet ederim ki, sen Allah'ın Resûlü'sün” diyerek çiftler arasındaki muhabbetle Hz. Peygamber'in (s) duasının bereketine işaret etmiştir.⁴⁴⁶

Hz. Peygamber'in (s) duasına mazhâr diğer bir çifte dair hadise de şu şekildedir: Ümmü Süleym (Gümeysâ bt. Milhan)⁴⁴⁷ kendisi ve oğlu Enes Resûlullah'a iman etmişti. Bu duruma kızan eşi Mâlik, evinden çıkıp gittiği bir ara karşılaştığı bir düşmanı tarafından öldürülmüştü. Dul kalan Ümmü Süleym'e yine Neccâroğullarından Ebû Talha Zeyd b. Sehl tâlip olmuştu. İman etmesi koşuluyla kendisiyle evlenebileceğini söyleyen Ümmü Süleym'in teklifini kabul eden Ebû Talha müslüman olunca evlilik de gerçekleşmiştir. Ümmü Süleym'in bu evliliğinden Abdullah ve Ebû Umeyr isimlerinde iki çocuklarının olduğu rivayet edilir. Ebû

⁴⁴⁶ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî (ö. 430/1038), **Delâ'ilü'n-nübüvve**, 2c. thk. Muhammed Revvâs Kal'acî, Dârü'n-Nefâis, Beyrut, 1986/1406, C. 1, s.460; Beyhâkî, **Delâ'ilü'n-nübüvve**, C. 6, s. 228; İbn Kesîr, **Bidâye**, C. 9, s. 80; Makrîzî'nin aktarımında kadın kocasını evde oturan bir kadına benzeterek durumunu kendince izah etmiştir. Bkz.Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C.12, s. 65; Süyûtî, **ed-Dürrü'l-mensûr**, C. 1, s. 654; Şâmî, **Sübülü'l-hüdâ**, C. 10, s. 210. Delailü'n-nübüvve kitaplarından nakledilen bu hadise Hz. Peygamber'in (s) dualarının karı-koca ilişkisine etkisini göstermesi bağlamında aktarılmaktadır.

⁴⁴⁷ Ümmü Süleym'in asıl isminin, Rûmeysâ, Sehle, Enîfe, olduğuna dair rivayetler bulunmaktadır. Bkz. Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 12, s. 23.

Talha'nın Ebû Umeyr⁴⁴⁸ adındaki oğlu bir ara hastalanmış, babasının evde olmadığı bir sırada vefat etmiştir.⁴⁴⁹ Ümmü Süleym çocuğu yıkayıp kefenledikten sonra eşini karşılamak için kokular sürüp süslenmişti. Ebû Talha eve geldiğinde hasta oğlunu sorunca “eskisinden iyi durumda” diyerek oğlunun vefat ettiğini söylememişti. O gece eşiyle birlikte olan Ümmü Süleym sonrasında oğlunun vefat ettiğini Ebû Talha'ya haber vermişti.⁴⁵⁰ O da hemen Allah Resûlü'nün yanına giderek durumu ve eşinin tavrını paylaşınca Hz. Peygamber (s) “bu gece birlikte oldunuz mu?” diye sormuş, olumlu cevap alınca “*Allah'ım! İkisine gecelerini bereketli kıl*” diye dua etmiştir.⁴⁵¹

Farklı bir rivayette, Ümmü Süleym'in doğum yaptığında bebeği, ağabeyi Enes'e vererek biraz da hurmayla Hz. Peygamber'e (s) yolladığı aktarılır. Allah Resûlü gelen hurmadan alarak ağzında çiğnemiş ve bebeğe tahnîk⁴⁵² yapmış,⁴⁵³ ismini de “Abdullah” koymuştur.⁴⁵⁴

Hz. Peygamber (s) evliliğin temel gayelerinden biri olarak neslin çoğalmasına işaret etmiştir. Ashab, yeni doğan çocuklarını isim koyması, dua etmesi için Allah Resûlü'ne getirirlerdi.⁴⁵⁵ Hz. Peygamber (s) çocuklara isim koyar,⁴⁵⁶ tahnîk yapar,

⁴⁴⁸ Hz. Peygamber (s), Ümmü Süleym'i ziyaret ettiği bir gün küçük Ebû Umeyr'i keyifsiz görmüş sebebini sormuştu. Onun oynadığı küçük kuşun ölümden dolayı üzgün olduğu söylenince çocuğun başını okşayıp “Ey Ebû Umeyr, ne yaptı Nugayr” diyerek onun gönlünü almıştı. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 8, s. 427. Öyle anlaşıyor ki, Umeyr vefat ettiğinde en azından söylenenleri anlayabilecek çağda yani üç ya da dört yaşlarındaydı.

⁴⁴⁹ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 5, s. 75.

⁴⁵⁰ Ümmü Süleym, oğlunun ölümü haberini eşi Ebû Talha'ya “komşularına ödünç veren kimsenin malını geri almak istediğinde olumsuz tavır görmesi” misalini vererek “Allah verdiği emaneti geri aldı” şeklinde açıklamıştı. Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 12, s. 23.

⁴⁵¹ Vakîdî, **Meğâzî**, C. 3, s. 1023; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C. 2, s. 342 İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 8, s. 434; Buhârî, **Sahîh**, Akîka, 2; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 2, s. 14; Ümmü Süleym Mekke'nin fethinin akabinde Huneyn gazvesine hamile olmasına rağmen yanında eşi Ebû Talha olduğu halde katılmıştı. Dahası onun Allah Resûlü'nü korumak için müşriklere karşı kahramanca savaştığı bilinmektedir.

⁴⁵² Yeni doğan çocuğun damağına, çiğnenerek yumuşatılmış hurmayı teberrüken sürmek.

⁴⁵³ Ağzına hurma koyulan bebek yalanmaya başlayınca Hz. Peygamber (s) “Ensar'ın hurma sevgisi” diyerek latîfe yapmıştır. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 8, s. 433; Aynî, **Umdetu'l-kârî**, C. 21, 85.

⁴⁵⁴ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 5, s. 75; Buhârî, **Sahîh**, Akîka, 2; Müslim, **Sahîh**, Âdâb, 5.

⁴⁵⁵ Ayrıca Hz. Peygamber'in (s) yeni doğan çocukların saçlarının kestirilip ağırlığınca altın veya gümüş sadaka verilmesini, akîka kurbanının kesilmesini de tavsiye ettiği, Hz. Fatıma'nın da çocukları Hasan, Hüseyin, Zeynep, Ümmü Gülsüm için gümüş tasaduk ettiği kaydedilmektedir. Bkz. Mâlik b. Enes, **Muvattâ**, Dahâya, 15.

bereket dualarını eksik etmezdi.⁴⁵⁷ Ebû Mûsâ el- Eşârî, en büyük çocuğu olan oğlu doğduğunda onu Allah Resûlü'ne getirdiğini ve O'nun da İbrahim ismini verip bebeğe hurmayla tahnîk yaparak onun için bereket duası yaptığını aktarmaktadır.⁴⁵⁸ Muhacirlerin hicret sonrası dünyaya gelen ilk bebeği Abdullah b. Zübeyr için de benzer uygulamaların yapıldığı aktarılmaktadır.⁴⁵⁹

3.5.2. Hz. Peygamber'in (s) Hayırlı Olanı İsteme; İstihâre Duası

Sözlük anlamı “hayırlı olanı isteme” olan “istihâre/الاستخارة” terim olarak “bir iş ya da davranışta Allah katında hayırlı olanın kılınan nafile namaz sonrasında dua edilerek talep edilmesi” mânasında kullanılmaktadır.⁴⁶⁰

Câbir b. Abdullah'ın bildirdiğine göre Hz. Peygamber (s) istihâreyi Kur'an'dan bir sûre tâlim eder gibi ashabına öğretirdi. Ebû Eyyûb Hâlid b. Zeyd, Hz. Ebû Bekir, İbn Mesûd, İbn Abbâs, gibi birçok kişiye istihâreyi bizzat öğrettiği ifade edilmektedir.⁴⁶¹ Şöyle ki “Sizden biri bir iş yapmaya niyet edince farz olmayan (nafile) iki rekât namaz kılsın ve şöyle söylesin “*Allah'ım! Sen her şeyi en iyi bilersin, hakkımda hayırlı olanı bana da bildirmeni diliyorum. Sen her şeye gücü yetersin, beni başarılı kılmanı ve hayırlı olanı nasip etmeni, Sen'in o büyük kereminden niyaz ederim. Çünkü Senin gücün her şeye yeter, benimki yetmez; Sen her şeyi bilirsin, ben bilemem. Şüphesiz Sen görülüp bilinmeyenleri de bilirsin. Allah'ım! Eğer bu iş benim dinim, dünyam ve âhiretim için hayırlı ise (şimdi veya*

⁴⁵⁶ Hz. Peygamber'in (s) yeni doğan çocuklara isim verirken en dikkat çeken özelliğin ismin hayır beklentisi/tefeül içermesi olduğunu ifade eden Ağırman, İbrahim gibi peygamber isimleri, Abdullah ve Abdurrahman gibi Allah katında en sevimli isimler olarak zikredilen isimleri tercih ettiğini haber vermektedir. Bu isimlerden Abdullah'ın ubudiyyet ve tezellül, Abdurrahman'ın ise tüm mahlûkata şâmil olan rahmetin tecelli etme arzusu olarak verildiği zikretmektedir. Cemal Ağırman, “Ad Koyma ve Hz. Peygamber'in (s) İsimlere Karşı Tutumu”, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Say. 2, 1998,s. 135.

⁴⁵⁷ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 5, s. 75; Buhârî, **Sahîh**, Akîka, 2; Müslim, **Sahîh**, Âdâb, 5.

⁴⁵⁸ İbn Hacer, **Fethu'l-bâri**, C. 9, s. 588.

⁴⁵⁹ İbn Hacer, **Fethu'l-bâri**, C. 9, s. 589.

⁴⁶⁰ Hz. Peygamber (s) döneminde iki rekât namaz ve duadan ibaret olan istihâre, zamanla rüyalar ve görülenlere göre yorumlama, belli işaretlerden anlam çıkarma gibi gelenek ve göreneklerinde etkisiyle farklı bir uygulama haline dönüşmüştür. İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C. 4, s. 266, 267; Salim Öğüt, “İstihâre”, **DİA**, İstanbul, 2001, C. 23, s. 333-334.

⁴⁶¹ İbn Hacer, **Fethu'l-bâri**, C. 11, s. 183-186.

daha sonrası için) onu yapmayı bana nasîb eyle, kolaylık ver ve onu bana bereketli eyle! Şayet bu iş benim dinim, dünyam ve âhiretim için şer ise (şimdi veya daha sonrası için kötü ise) onu benden, beni de ondan uzaklaştır. Hayır nerede ise onu bana nasip et, sonra da gönlümü bu sonuca râzî eyle” diyerek niyet ettiği şeyi açıkça söylemesini tavsiye etmiştir.⁴⁶²

Öte yandan Allah Resûlü bir iş yapmaya niyetlendiğinde Rabbine yönelerek kendisine hayırlı ve münasip olanı nasip etmesi için farklı bir dua da etmiştir. Şöyle ki *Allah’ım! Benim için hayırlısını ve uygun olanını seçme (imkânı ver.)*”⁴⁶³ şeklinde dua etmiştir.

3.5.3. Hz. Peygamber’in (s) Olumlu Tutum ve Davranış Sahiplerine Duaları

Hız. Peygamber (s) güzel davranışı ve yapanları takdir ederdi. Bir gün Medine’de yanında ashaptan birileri olduğu halde Bakîul Garkad’da (Medine mezarlığı) dolaşırken, bir kadının eşeğin üzerinden düştüğüne şahit olmuştu. Allah Resûlü kadının uygunsuz bir halinin görülmesi ihtimaline karşı hemen başını çevirmiştir. Yanındakiler Hız. Peygamber’e (s) kadının sirval giyinmiş olduğunu söylenince “*Allah’ım! Ümmetinden sirval⁴⁶⁴ giyen hanımları bağışla!*” diyerek dua etmiştir.⁴⁶⁵

Hız. Peygamber (s) bir defa gün batımından sonra mescide girdiğinde olağanüstü bir aydınlık hissetmiş, bakınca kandillerin koyulduğunu görmüştür. Bunu

⁴⁶² İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 6, s. 52; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 23, s. 55; Buhârî, **Sahîh**, Tevhîd, 10; De’avât, 44; İbn-i Mâce, **Sünen**, Salâh, 188; Tirmizî, **Sünen**, Vitir, 18; Ebû Dâvud, **Sünen** Vitir, 32; Nesâî, **Sünen**, 27; İbn Hacer, **Fethu’l-bâri**, C. 13, s. 362,

⁴⁶³ Tirmizî, **Sünen**, De’avât, 85.

⁴⁶⁴ Sirvâl, aslen Arapça olmayıp Farsça’dan geçmiş bir kelimedir. Şalvar, don, geniş pantolon anlamlarında kullanılmaktadır. Hız. Peygamber’in (s) kendisinin de sirvâl giydiği ve özellikle avret mahalli, bacaklar ve uyluk bölgelerinin örtülmesi hususunda kullanışlı olduğundan sirvâl giymeyi tavsiye ettiği ifade edilmektedir. Cevherî, **Sihâh**, C. 5, s. 1729; İbn Manzûr, **Lisânu’l-Arab**, C. 11, s. 334; Aynî, **Umdetu’l-kârî**, C. 21, s. 306; Zebidî, **Tâcü’l-arûs**, C. 29, s. 259; Cevâd Ali, **Mufasssal**, C. 14, s. 295.

⁴⁶⁵ Heysemî, **Mecmua**, C. 5, s. 122; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 3, s. 54.

kimin yaptığını sorunca kendisine Temîm ed-Dârî'nin (40/661)⁴⁶⁶ Şam'dan getirdiği kandilleri hizmetkârı Ebû'l-Berrâd'a astırarak mescidi aydınlattığı haber verilmişti. Bu durumdan oldukça hoşnut olan Allah Resûlü, Temîm'e "*İslâm'ı aydınlattın. Allah da seni hem dünya, hem ahirette nurlandırsın. Bir kızım olsaydı seninle evlendirirdim*" diye dua ederek⁴⁶⁷ mescidin aydınlatılmasından duyduğu memnuniyetini izhâr etmiştir.

Hz. Peygamber'in (s) günlük yaşamı, namaz saatlerinin merkeze alındığı, tüm ihtiyaçların karşılandığı, dengeli, âdeti sistematik bir şekilde düzenlenmiş bir hayattı. Allah Resûlü güne güneş doğmadan namazla başlayıp, gün boyu müminlerin sorunları, ihtiyaçlarının yanı sıra şahsı ve ailesine ait işleri peyderpey gidermeye çalışmıştır. Hava karardıktan sonra yine aynı intizam içerisinde yatsı namazıyla sonlandırdığı sosyal hayatını istirahat ve Rabbine yöneleceği nafilelerle zenginleştirmek üzere tasnif etmiştir. Hz. Peygamber'in (s) günün ilk ışıklarıyla başlayan hayat temposu, tabîî olarak ashabinın yaşamını da şekillendirerek ümmete tevârüs etmiştir. Bu anlamda Hz. Peygamber'in (s) seriyye ve müfrezeleri de günün erken saatlerinde yola çıkardığına dâir pek çok tasarrufu kaynaklara yansımıştır.⁴⁶⁸ Meselenin önemine binaen "*Allah'ım! Ümmetime gündüzün ilk vakitlerini bereketli*

⁴⁶⁶ Kâhtânî Araplara mensup olan Benî Dâr kabilesinden olan Temîm-i Dârî, Filistin'de doğmuş, İslâm öncesinde manastırda ibadete yönelmiş bir kimseydi. Daha önce müslüman olduğuna dair farklı rivayetler olsa da, Tebuk savaşından sonra bir heyetle Medine'ye geldiği bilinmektedir. Hz. Peygamber'den (s) Kudüs yakınlarındaki el-Halîl şehri ve civar bazı köylerin kendisi ve kardeşine tahsis edilmesi dileği kabul edilmiş ve yazılı bir belgeyle teyid edilmişti. Kaynaklarda asırlarca bu bölgenin Temîm'in yakınlarının elinde olduğu tespit edilmektedir. Hz. Peygamber'in (s) zikredilen mescidin aydınlatılması hadisesinde evlendirdiği Nevfel'in kızı dışında Hz. Ebû Bekir'in kız kardeşi Ümmü Ferve'yle de evlilik yapan Temîm hem deniz seferlerine katılmış hem de deniz ticaretiyle iştigal etmiştir. Hz. Osman'ın vefatına kadar meskûn olduğu Medine'den ayrılıp doğduğu topraklara tekrar dönmüş ve orada vefat etmişti. Aynı zamanda iyi bir hatîb olan Temîm'in Resûlullah döneminde Kur'ân'ı hıfzedenlerden, Hz. Ömer'in hilâfeti döneminde ise Mescid'de ilk vaaz (sohbet) veren kişi olduğu ve Hz. Osman döneminde de bunun devam ettiği, Hz. Peygamber'e (s) hutbelerinde kullanması için minber yapılmasını ilk kez teklif edenin de kendisi olduğu bilinmektedir. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 1, s. 249; C. 2, s. 325; C. 7, s. 408; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 24, s. 490; İbn Abdilber, **İstiâb**, C. 1, s. 193; Zehebî, **Siyeru a'lâm**, C. 4, s. 75; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 1, s. 489; Halit Özkan, "Temîm Dârî", **DİA**, İstanbul, 2011, C. 40, s. 419-421.

⁴⁶⁷ Hz. Peygamber'in (s) bu sözünü duyan amcasının torunu Nevfel b. Hâris bu esnada bir kızının olduğunu zikredince Hz. Peygamber (s) de onun kızını Temîm'e nikâhlamıştır. Bkz. Kettânî, **et-Terâîb**, C. 1, s. 228.

⁴⁶⁸ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 2, s. 439; Ebû Dâvud, **Sünen**, Cihâd, 78; İbn Mâce, **Sünen**, Ticâre, 41, Tirmizî, **Sünen**, Buyû, 6; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 1, s. 345.

kıl!” ifadesiyle, bu yaşam düstûrunu hayatlarına geçirenlerin tümüne peşinen bereket duası etmiştir.⁴⁶⁹

3.6. Hz. Peygamber’in (s) Ailesine, Ümmetine Misafirlerine ve Görevlendirdiklerine Yaptığı Dualar

3.6.1. Hz. Peygamber’in (s) Ailesine Yaptığı Dualar

Hz. Peygamber (s) Ehl-i beyt’ine⁴⁷⁰ ailesine, akrabalarına çok düşküdü.⁴⁷¹ Baba, eş, dede, gibi rollerinin hakkını vermek bir yana, bir o kadar da onların her iki dünyada hayır ve istikâmet üzerine olmaları için hassasdı. Hz. Peygamber (s) vefalı bir evlat, duyarlı ve empatik yaklaşımıyla zarif bir eş, muhabbet ve sorumluluk bilinciyle evlatlarını yetiştiren bir baba ve son olarak şevkat ve ilgi odaklı tutumuyla

⁴⁶⁹ Bu duayı rivayet eden sahâbî Sahr el-Gâmid kendisi ticaretle uğraşırdı. Hz. Peygamber’in (s) duası mucibince kervanlarını erken saatlerde yola çıkaran Sahr’ın kısa zamanda malının, mülkünün çoğalıp zenginleştiği rivayet edilmektedir. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 24 s. 171; Ebû Dâvud, **Sünen**, Cihâd, 78; Kettânî, **et-Terâfîb**, C. 2, s. 87.

⁴⁷⁰ İsim tamlaması olarak “ev halkı” anlamına gelen Ehl-i beyt (ehlü’l- beyt), ev sahibi ve onun yakın çocukları, torunları ve yakın akrabaları içeren bir tabirdir. “Ehl-i beyt” tabiri ile kimlerin kastedildiğine dair birçok tanım ve yorum yapılmakla birlikte bu konuda net bir fikir birliği olmadığını belirtelim. Bu anlamda serdedilen görüşlere göre dar anlamıyla Hz. Fâtıma, Hz. Ali ve çocukları Hasan ve Hüseyin; geniş anlamıyla Allah Resûlü’nün zevceleleri, çocukları, torunları, yakın akrabaları, hatta bazı sâhabe ve ümmeti de içine alan geniş bir topluluğu içine alacak kadar kapsamın genişlediğine dair farklı haberler mevcuttur. Bu konuda ayrıntılı bilgi ve karşılaştırma için bkz. İbnü’l-Arabî, **Ahkâmü’l-Kur’ân**, C. 3, s. 620; Asım Efendi, Mütercim, **Kâmûsu’l-Muhît Tercümesi**, Ed. Mustafa Koç Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 42; Mustafa Öz, “Ehl-i Beyt”, **DİA**, İstanbul, 1994, C. 10, s. 498-501; Gülgün Uyar, “**Siyasi ve İctimai Hayatta Ali- Fatıma Evladı(260/(873’e kadar)**”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, 2003, s. 21, 22; Demircan, Ehl-i beyt kavramının Araplar arasında “aile bireyleri, hane halkı” karşılığında kullanıldığını, yüklenen anlamın Allah Resûlü’nün vefatından sonraki süreçte siyasi mücadelelerle şekillendiğini, her görüşün kendine dayanak oluşturmak adına tanımlamalar getirerek bu tamlamanın anlamına farklı yaklaşımlar attığını ifade etmektedir. Hz. Peygamber (s) sonrası siyasi mücadele ve yaklaşımların Ehl-i beyt kavramının şekillenmesindeki etkisi için bkz. Adnan Demircan, “Arap Siyasî Geleneğinin Ehl-i Beyt Tamlamasının Kavramlaşma Sürecine Etkisi”, **Marife**, Say.3, Kış/2004, s. 93-110.

⁴⁷¹ Hz. Peygamber’in (s) Ehl-i Beyt’in faziletinin ele alındığı Makrizî’ye ait risalede Ehl-i beyt kavramının içine kimlerin girdiğine dair bir nass olmasa da yaygın kanaatin Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin olduğuna dair iddâsı ilginçtir. Haşimoğullarına olan muhabbeti ve kimi müellife göre Şîî olarak tanımlanan Makrizî’nin bu makalesinin ideolojik tarih okumaları açısından dikkate değer bir misâl olduğu Söylemez (çevirmen) tarafından ifade edilmektedir. Ebû’l-Abbâs Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir Makrizî (ö. 845/1442), “Ehl-i Beyt’in Fazileti”, **AÜİFD**, Çev. M. Mahfuz Söylemez 2002, C. 43, Say. 2, s. 425.

torunlarıyla iletişim halinde olan bir dedeydi.⁴⁷² Kendi nefsiyle dünya arasında koyduğu mesafenin en yakınları için de korunması için çaba göstermiş, elden geldiğince ahiret odaklı yaşamı onlara tavsiye etmiştir.⁴⁷³

Resûlü Ekrem (s), Azhâb sûresi 33. âyeti⁴⁷⁴ nazil olunca Ümmü Seleme'nin evinde Hz. Fâtıma, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i bir örtü altında toplayarak *"Allah'ım! Bunlar benim Ehl-i Beytim!"⁴⁷⁵ Onlardan (her türlü kiri)⁴⁷⁶ gider. Onları tertemiz yap"* diyerek ehli beyti için dua etmişti.⁴⁷⁷ Bu duanın yapıldığı sırada orada olan Ümmü Seleme (62/681) *"Ey Allah'ın Resûlü! Ben de onlarla birlikte miyim"* diye sorunca *"Sen kendi konumunda hayır üzerinesin"* diye cevap vermişti.⁴⁷⁸

Allah Resûlü Hz. Hatice'nin vefatından sonra elli iki yaşında evlendiği Sevde b. Zem'a'dan sonra Medine'ye hicretin ardından farklı sebep ve hikmetlere binâen evlilikler yapmıştır.⁴⁷⁹ Allah Resûlü'nün Hâne-i saadetleri özelinde bir yuva, diğer

⁴⁷² Rahile Kızılkaya Yılmaz, "Hâne-i Saâdetin Bir Ferdi Olarak Allah Resûlü (s.a.v) ve Örnekliği", **Peygamberimiz ve Aile**, DİP Yay, Ankara, 2019, s. 40.

⁴⁷³ *"Ey Peygamber! Eşlerine şöyle de: Dünya hayatını ve güzelliklerini istiyorsanız, gelin size bir şeyler vereyim sonra da güzellikle serbest bırakayım. Yok, eğer Allah'ı, Resulü'nü ve âhiret yurdunu istiyorsanız şunu, bilin ki, Allah, içinizden güzel davrananlar için büyük bir ödül hazırlamıştır."* Azhâb, 33/ 28, 29.

⁴⁷⁴ *"Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden, haramı, günahı, çirkinliği, kiri uzaklaştırmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor."* Azhâb 33/33.

⁴⁷⁵ Biz çalışmamızda Hz. Peygamber'in (s) aile üyelerinden yakınları olarak eşleri, çocukları, torunları ve meşhur hadiste (Hz. Peygamber'in (s) örtüsünün altına aldıkları) şeklinde geçen ifadeyle Hz. Ali'yi de Ehl-i beyt kapsamında değerlendirdik. Allah Resûlü'nün Hz. Peygamber'in (s) altı ay boyunca yeni evli Hz. Fatıma'nın kapısına giderek sabah namazı için *"Ey Ehli Beyt"* diye seslendiğine dair haberler *"Ehl-i beyt"* kavramına açıklık getiren bir örnektir. İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 6, s. 388; İbnü'l Cevzî, *"Ehl-i Beyt"* ifadesi ile ilgili olarak Said b. Cübeyr ve İbn Abbas ve İkrime'nin *"Hz. Peygamber'in (s) hanımları"*, Ebû Said el- Hudrî, Enes, Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'nin (ra) *"Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hasan ve Hüseyin"*, Dahhak'ın *"Hz. Peygamber'in (s) ailesi ve eşleri"* anlamına geldiğini bildiren üç farklı görüşü zikretmektedir. Bkz. İbnü'l Cevzî, **Zâdü'l-me'âd**, C. 3, s. 462.

⁴⁷⁶ Hz. Peygamber'in (s) ifadesinde geçen رجس kelimesi sözlükte pislik, her türlü kir, iğrenç görülen ve necis olan şeyler manaları için kullanılmaktadır. Diğer yandan küfür, fık, şeytana nispet edildiğinde vesvese gibi soyut şeyler içinde kullanılmaktadır. Halîl b. Ahmed, **Kitâbü'l-ayn**, C. 6, s. 52; Kâsım b. Sellâm, **Gârîbu'l-Hadîs**, C. 2, s. 191; İbn Dureyd, **Cemhera**, C.1, s. 457; Ezherî, **Tehzîbü'l-lüğa**, C. 10, s. 306; Cevherî, **es-Sihâh**, C. 3, s. 933; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C. 6, s. 94-96; Makrîzî, *"Ehl- Beyt'in Fazileti"*, s. 425.

⁴⁷⁷ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 44, s. 174; Tirmizî, **Sünen**, Menâkib, 31; Taberî, **Tefsîr**, C. 19, s. 103; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 5, s. 383; Kâdî İyâz, **Şifâ**, C. 2, s. 106.

⁴⁷⁸ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 44, s. 327.

⁴⁷⁹ Soysaldı, Allah Resûlü'nün evliliklerinin, İslâm'ın kaide ve esaslarının aktarılması öğretilmesi, dul, çocuklu kalan mümin hanımları kollama himaye etme (Ümmü Seleme, Sevde bt. Zem'a, Zeynep bt. Huzeyme, Ümmü Habîbe), kabileler arası ilişkileri geliştirme (Cüveyriye ve Safiyye), İslâmî

tarafından bir eğitim kurumu hüviyetindeydi. Hz. Peygamber (s) yaşamı boyunca onların maddî manevî ihtiyaçlarını karşılamak için elinden geleni yapar, gösterdiği ilgide cömert davranırdı.⁴⁸⁰ Hz. Âişe'nin bildirdiğine göre Allah Resûlü “Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanınızım”⁴⁸¹ ifadesiyle bunu en güzel şekilde aksettirmiştir.

Hz. Peygamber (s) vefatına yakın dönemlerde, vefatından sonra kendileriyle ilgilenecek bazı kimseleri eşleriyle paylaşmıştır. Müminlerin annelerinden Ümmü Seleme'nin bildirdiğine göre Hz. Peygamber (s), Abdurrahman b. Avf⁴⁸² hakkında “Benden sonra O (Abdurrahman) sizin haklarınızı koruyacak dürüst ve iyi bir insandır. *“Allah'ım! Abdurrahman b. Avf'a Cennet içeceği Selsebil'den içir”*⁴⁸³ şeklinde bir dua etmiştir. Gerçekten de Hz. Peygamber (s) vefat ettikten sonra Abdurrahman b. Avf'ın yanı sıra Hz. Osman⁴⁸⁴ da müminlerin annelerini kollamak, ihtiyaçlarını gözetme konusunda ashabin önde gelenlerindendir.⁴⁸⁵ Örneğin, Hz. Ömer'in hilafeti zamanında onun yaptığı son hacca Hz. Peygamber'in (s) eşlerinden hayatta bulunanlar katılmıştı. Hz. Osman ve Abdurrahman b. Avf, develerin üzerinde hevdeçlerinin içinde olan müminlerin annelerini başka insanları onların yanına yaklaştırmayacak şekilde önden arkadan muhafaza edip, koruyarak hac yolculuğunu onlarla birlikte tamamlamışlardı.⁴⁸⁶

bir hükmün uygulamasında örneklik (Zeynep bt. Cahş), yakın dostlarıyla akrabalık ilişkisi geliştirme (Hz. Âişe ve Hafsa) gibi amaçlar güdülmüştür. Ayrıntı için bkz. Mehmet Soysaldı, “Peygamber Efendimizin Evliliklerinin Sebep ve Hikmetleri”, **Diyanet İlmî Dergi**, 2009, C. Say. 4, 127.

⁴⁸⁰ Nevzat Aydın, “Hz. Peygamber'in (s) Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri”, **Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 10, Say. 1, s. 116.

⁴⁸¹ Tirmizî, **Sünen**, Menâkib, 64.

⁴⁸² Abdurrahman b. Avf, ilk iman edenlerden ve Hz. Peygamber'in (s) anne tarafı Zühre oğullarından olup yakînen bildiği güvendiği biriydi.

⁴⁸³ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 3 s. 132; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 44, s. 183.

⁴⁸⁴ Osman b. Affân da ilk iman edenlerden ve Hz. Peygamber'in (s) iki kızıyla yaptığı evlilikle huyu, suyu, güvenilirliği ile bilinen, ailenin içinden bir insandı.

⁴⁸⁵ Allah Resûlü'nün bizzat bu iki sahâbiye bu hususta tenbih ve talepte bulunduğu ve hatta ashaptan bazılarının da bundan haberdâr olmaları hiç de uzak bir ihtimal değildir.

⁴⁸⁶ Bu hac yolculuğuna iştirak edenlerden biri de Ümmü Ma'bed el-Huzaî'dir. Hicret yolculuğunda Allah Rasûlü ve beraberindekileri çadırında ağırlayan bu hanım, Hz. Ömer'in hac kafilmesine katılarak Müminlerin anneleriyle bu yolculukta beraber olmuştu. Hz. Osman ve Abdurrahman b. Avf'ın gösterdikleri hassasiyet ve ihtimama tanık olarak aktarmıştır. Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 465; Abdurrahman b. Avf için “Harem Emîni” lafzını kullanır. Bkz. Kettânî, **et-Terâfîb**, C. 1, s. 532.

H. Peygamber'in (s) Medine'ye hicretten sonra yaptığı evlilikler, onun farklı tabiatı ve konumda olan eşleri ile ilişkisi, elden geldiği ölçüde onlara karşı gösterdiği hassasiyet ve adalet kaynaklara yansımıştır. Resûlullah hanımlarına karşı son derece latîf, zarîf ifadelerle sevgi ve saygısını hissettirir, hatta onlarla dengeli ses tonuyla iletişim kurardı.⁴⁸⁷ Ancak işin tabiatı gereği Allah Resûlü, H. Âişe ile hicrî ikinci yılda yaptığı evlilikten sonra evlilikleri olmuştur. Hatta vefatına⁴⁸⁸ kadar zaman zaman eşler arasında kıskançlık kaynaklı ufak tefek sorunlarla uğraşmak durumunda kalmıştır. O, tüm ümmetini kapsayan şefkatinin yanı sıra, aile hayatında da sorumluluklarının bilincinde, en hassas durumlarda bile mütebessim bir tavır sergileyen, halden anlayan, yatıştırıcı bir eştir.⁴⁸⁹ Yakınları, kimi zaman sukûtu, kimi zaman yüz renginin değişmesi gibi benzer ifadelerinden onun halini anlardı.⁴⁹⁰ Allah Resûlü bir yandan hanımları arasında adaleti gözeterek ciddi bir gayret göstermiş diğer yandan da onların kıskançlık gibi gayet insanî duygulardan zarar görmemesi için Rabbi'nden yardım dilemiştir.⁴⁹¹ Vefat öncesi hasta günlerinde bile bu hususa azami dikkat etmiş, H. Âişe'nin yanında kalmak için diğer eşlerinden izin istemiştir. Her hâlükarda onların hakkına girmemek için hassasiyet göstermiş *"Allah'ım! Elimden gelen budur. Gücümün yetmediği (sevgi) hususta beni kınama"*⁴⁹² diyerek onların nafakalarını temin etme, ihtiyaçlarını görme, yanlarında geceleyip zaman

⁴⁸⁷ Aydın, "Hz. Peygamber'in (s) Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri", s. 112.

⁴⁸⁸ Rıza Savaş, "Hz. Muhammed'in Evlilik Hayatında Tek Eşli Olduğu Dönemler", **Siyer Araştırmaları Dergisi**, Say. 2, 2017, s. 20.

⁴⁸⁹ Allah Resûlü'nün eşleri arasında gözbebeği H. Âişe'ydî. Resûlullah'ın yanındaki değerinin farkında olan H. Âişe gençliği, tecrübesizliği, Resûlullah'a karşı olan sevgisiyle zaman zaman ona zor anlar yaşatabliyordu. İşte onlardan birinde H. Peygamber (s) birgün H. Âişe'nin yanına geldiğinde o, "gün boyunca nerdeydin?" diye sesini yükselterek söylenmiş, Allah Resûlü "Ümmü Seleme'nin yanında" cevabını vermişti. H. Âişe'nin " O'na doymadın mı ?" sözü üzerine, sadece tebessüm ederek onun kıskançlık ve öfkesini anlayışla karşılamıştı. Bkz. Abdülkerim Öner, "Hz. Peygamber'in (s) Farklı Fikir ve Davranışlar Karşısındaki Tutumu", **Diyanet İlmî Dergi**, 56 (2020), s. 1100.

⁴⁹⁰ Aydın, "Hz. Peygamber'in (s) Aile...", s. 109

⁴⁹¹ Bu minvalde, Ümmü Seleme, H. Peygamber (s) kendisine talip olduğunda yaşlılığı, çocukları ve kıskançlığını öne sürerek onun evlilik teklifini kabulde tereddüt göstermişti. Allah Resûlü "onu (kıskançlık) senden gidermesi için Allah'a dua edeceğim" diyerek onun öne sürdüğü özelliğini doğal kabul etmiş, ancak duanın gücüne sığınmayı da ihmal etmemiştir. İbn İshâk, **es-Sîre**, 282.

⁴⁹² Abdürezzâk, **Tefsîr**, C. 3, s. 47; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 231; C. 8, s. 168; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 42, s. 46; İbn-i Mâce, **Sünen**, Nikâh, 47; Tirmizî, **Sünen**, Nikâh, 44; Taberî, **Tefsîr**, C. 7, s. 565; İbn Kayyim, **Zâdü'l-me'âd**, C. 1, s. 145.

ayırma gibi hususların dışında elinde olmayan şeylerden ve gönlündeki muhabbetten dolayı Rabbi'ne sığınmıştır.

Hız. Peygamber'in (s) eşleri dışında kendisini bakmakla yükümlü tuttuğu Ehli Suffa olarak bilinen, büyük çoğunluğu ihtiyaç sahibi insanlar unutulmamalıdır. Başkalarına karşı cömertlikte derya olsa da kendisi azla kanaat edip eşlerini de mütevazı bir hayat yaşamaya teşvik etmiştir.⁴⁹³ Kimi zaman günlerce ateşin yanmadığı, sınırlı miktarda hurmayla ya da sütle açlıklarını geçıştirdikleri bilinmektedir. Bu minvalde, Ureyne ve Ukl kabilelerinden bir grup⁴⁹⁴ bedevî Medine'ye gelerek iman ettiklerini söylemişler, bir müddet sonra şehrin havasından hasta olduklarını öne sürerek durumlarından şikâyetçi olmuşlardı. Allah Resûlü onları devlete ait develerin sütlerinden içip iyileşmeleri⁴⁹⁵ için Medine'nin yakınlarında bulunan havası temiz bir bölgeye yollamıştır.⁴⁹⁶ Bir müddet orada kalan bu bedeviler iyileştikten sonra nankörlük edip imandan yüz çevirmişler, hatta Hız. Peygamber'in (s) azatlısı ve develerin çobanı Yesâr'ı öldürüp kaçırmışlardı.⁴⁹⁷ Hız. Peygamber (s) bu bedevî grubun yaptığı ihaneti duyunca çok üzölmüş, suçluların yakalanması için hemen askerî bir birlik görevlendirmiştir.⁴⁹⁸ Kaldı ki, bu bedeviler kendisi ve ailesinin temel besin kaynaklarından olan süt develerine zarar vermişlerdi.⁴⁹⁹ Allah Resûlü kaçan suçluların ardından “ *Allah'ım! Onlara yollarını gösterme. Onların yollarını deve derisinden daha dar eyle*” diye beddua etmiştir.⁵⁰⁰

⁴⁹³ Nevzat Aydın, “ Hız. Peygamber'in (s) Aile ...” s. 112.

⁴⁹⁴ Gelen bu grubun sekiz kişî olduğu aktarılır. İbn Hibbân, **Sîre**, C. 1, s. 273.

⁴⁹⁵ Hız. Peygamber'in (s) rahatsızlanan bu bedevilere develerin sütünü ve bevlini (idrar) içerek tedavi olmalarını tavsiye ettiği de aktarılır. Buhârî, **Sahîh**, Megâzî, 38, Müslim, **Sahîh**, Kasâme, 11.

⁴⁹⁶ Mukâtil, **Tefsîr**, C.1, s. 472.

⁴⁹⁷ Hicri 6. yılda Medine'ye gelen bu bedeviler, şehre Kubâ tarafından altı mil uzaklıktaki Zü'l- Cedr bölgesinde kalıp deve sütüyle beslenerek bir müddet sonra iyileşmişlerdi. Kendilerine sağlanan bu imkânlarla nankörlük edip orada bulunan çoban Yesâr'ı ellerini ayaklarını kesip gözünü oyacak şekilde vahşice katlettikten sonra kaçırmışlardı. Hız. Peygamber (s) bu hain saldırının ardından Kürz b. Câbir komutasında bir grubu onları yakalamak üzere görevlendirmiş, yakalanan suçlular yaptıklarının misliyle cezalandırılmışlardı. Ayrıntı için bkz. Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 569, 570; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 93; Taberî, **Tefsîr**, C. 8, s. 366.

⁴⁹⁸ Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 378.

⁴⁹⁹ Hız. Peygamber'in (s) buradaki bedduasını sadece develerine verilen zarar değil, masum bir insanı çok kötü bir şekilde öldürmek, tüm müslümanlara ait olan develerine verilen zararın birçok (zekât develeri) Müslümanın geçimini etkileyecek bir olay olması bağlamında okumak daha isabetli olmalıdır.

⁵⁰⁰ Beyhâkî, bu duadan sonra Allah'ın kaçakların gözlerini kör ettiğini ve yakalandıklarını ifade etmektedir. Beyhâkî, **Delailü'n-nübüvve**, C. 4, s. 87; İbn Kesîr, **Bidâye**, C.6, s. 246.

Süheylî ise “Allah’ım! Senin Peygamber’inin ailesini susuz bırakanları sen de susuz bırak” diye beddua ettiğini aktarmaktadır.⁵⁰¹ Hz. Peygamber’in (s) bu hadisede⁵⁰² tüm Müslümanların hakkının gasbedilmesi, ihanet, masum bir insanın hunharca katledilmesi ve ailesinin ihtiyaçlarını⁵⁰³ karşılayan develere zarar verilmesi gibi birçok olumsuzluğun oluşturduğu bir halet-i ruhiyeyle bedevilere beddua ettiği gözardı edilmemelidir.

Hz. Peygamber’in (s) duasına mazhar olan yakınları arasında hiç şüphesiz torunlarını da zikretmek gerekir. Uhud savaşının akabinde evlenen Hz. Fâtîma’nın çocukları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’e⁵⁰⁴ yapılmış duaların kaynaklarda oldukça zengin bir malzeme olarak günümüze geldiğini ifade edebiliriz.⁵⁰⁵ Bu anlamda bi’set öncesinden vefatına dört ya da beş yıl öncesine kadar uzunca bir dönem evladı konumunda olan ve azatlısı Zeyd b. Hârîse ve yine âdeti annesi konumunda olan Ümmü Eymen’den doğan oğlu Üsâme’ye karşı olan sevgisi ve ilgisi de dikkat çekmektedir. Kimi zaman bir dizine Üsâme’yi⁵⁰⁶ diğer dizine Hasan’ı (49/669)⁵⁰⁷ oturtur⁵⁰⁸ “Allah’ım! Ben onlara merhamet ediyorum, Sen de onlara merhamet et”⁵⁰⁹ diye dua ederdi. Allah Resûlü torunlarını gördüğü zaman kâh kucaklar, kâh sırtına,

⁵⁰¹ Süheylî, **Ravdü’l-ünûf**, C. 3, s. 295.

⁵⁰² Bu konuda farklı rivâyetlerin yer aldığı ayrıntılı bir araştırma için bkz. Veysel, “**Hz. Peygamber (s) Döneminde Öldürülmeleri Emredilenler ve Öldürülme Nedenleri**”, Selçuk Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009, s. 89-102.

⁵⁰³ Hz. Peygamber (s) ve ailesinin ihtiyaçları için bu develerin sütlerinin sağılıp her gece bu mevkiden getirildiği zikredilmektedir. Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 2, s. 569,

⁵⁰⁴ Hz. Peygamber (s) torunları Hasan ve Hüseyin’i kastederek “O ikisi benim dünyadan (kokladığım) reyhanımdır.” buyurmuştur. İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 6, s. 379; Ez-Zübeyrî, **Neseb**, C. 1, s. 23; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 9, s. 403; Buhârî, **Sahîh**, Edeb, 1; İbn Asâkir, **Târîh**, C. 13, s. 237.

⁵⁰⁵ Esasında Hz. Peygamber’in (s) kızları Hz. Zeynep’ten Ali ve Ümâme, Fâtîma’dan Zeynep, Ümmü Gülsüm, Muhsin adlarında diğer torunları ile ilgili tespitler kaynaklarımızda yer almakla birlikte, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’le ilgili rivayetlerin ne denli yoğun olduğu bilinen bir gerçektir. Bunda onların Hz. Peygamber (s) ’le vefatına kadar neredeyse yoğun bir birliktelik yaşamaları etkili olsa da, daha sonraki yaşamlarındaki konumları ve siyasi olayların gözardı edilmeyecek ölçüde bir tesiri olmalıdır.

⁵⁰⁶ Üsâme b. Zeyd hicretten yaklaşık sekiz yıl önce doğmuştur. Hz. Hasan ise Uhud savaşından sonra hicri 3. yılda doğmuştu. Kendisine “hibbu Rasûlillah” denilecek ölçüde sevilen Üsâme, (Hasan’dan) on biryaş kadar büyük olmasına rağmen Allah Resûlü’nün, ayırım yapmadığı anlaşılıyor. Diğer yandan Üsâme’nin annesi Ümmü Eymen Hz. Peygamber’in (s) elinde yetiştiği, âdeti anne bildiği, değer verdiği bir insandı. Öyle anlaşılıyor ki, tüm bu bağlar Allah Resûlü’nün Üsâme’yi yanından ayırmayacak ölçüde sevmesinde etkiliydi. Üsâme b. Zeyd’le ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Salih Arı, “Üsâme b. Zeyd”, **DİA**, Ankara, 2012, C. 42, s. 361-363.

⁵⁰⁸ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 36, s. 122.

⁵⁰⁹ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 4, s. 62; Buhârî, **Sahîh**, Edeb, 22.

omuzlarına alır, onları öperdi.⁵¹⁰ Hasan ve Hüseyin için “Allah’ım! Ben onları seviyorum. Sen de onları sev”⁵¹¹ derken kimi rivayetlerde duanın sonunda “Onları seveni de sev”⁵¹² ifadesini de eklemiştir.⁵¹³

Allah Resûlü, Hz. İbrahim’in (as) oğlu Hz. İsmail (as) için yaptığı “Her türlü şeytandan, zararlı şeylerden ve kem gözlerden bütün kelimelerinin (yüzü suyu) hürmetine Allah’a sığınırım” duasını torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için yaptığı gelen haberler arasındadır.⁵¹⁴

Son olarak Allah Resûlü ailesinin rızkı konusunda da dua etmiştir. Semhûdî Medine’nin isimleri arasında الحبيبة habîbe/sevgili kelimesini zikrederken Hz. Peygamber’in (s) “Allah’ım! Beni miskin olarak yaşat, miskin olarak öldür. Beni miskinler zümresi arasında haşret(dirilt)”⁵¹⁵ duası mütevazı onun yaşam anlayışının bir yansıması olarak aktarılmaktadır.⁵¹⁶ Allah Resûlü’nün “Rızkın hayırlı olanı yetecek kadar olandır” ifadesi de aynı mahiyettedir.⁵¹⁷ Bununla beraber, Hz.

⁵¹⁰ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 30, s. 542.

⁵¹¹ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 15, s. 472; C. 38, s. 211; Tirmizî, **Sünen**, Menâkıb, 31.

⁵¹² İbn Hanbel, **Müsned**, C. 30, s. 542; C. 12, s. 360; Müslim, **Sünen**, Fedâil, 8; İbn Mâce, **Sünen**, Mukaddime, 11; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 1, s. 391; Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 2, s. 218; Kâdî İyaz, **Şifâ**, C. 2, s. 59.

⁵¹³ Bu duayı rivayet eden Ebû Hureyre’nin aktardığına göre bir gün Hz. Peygamber’le (s) beraber Kaynuka çarşısından dönerken, Hz. Fâtıma’nın avlusuna gelmişlerdi. Allah Resûlü üç kez “لکع” küçük/ufaklık neredesin?” diye Hz. Hasan’ı kastederek seslenir. Bir müddet sonra gelen Hasan’ın gecikmesini Ebû Hureyre “Annesinin onu hazırlaması” olarak tahmin eder. Hz. Peygamber (s) yanına gelen Hasan’ı kucaklamış “Allahım! Ben onu seviyorum. Sen de onu sev. Onu seveni de sev” duasını üç kez tekrarlamıştı. Bu bağlamda Abdullah b. Zübeyr’e Hz. Peygamber’e (s) en fazla benzeyenin kim olduğu sorulduğunda “ehli beytinden en fazla ona benzeyen ve onun sevdiği Hasan b. Ali” demiştir. O, namazda Hz. Peygamber’in (s) omuzlarına biner, rukûda o rahat geçsin diye de ayaklarını salardı. Hz. Hasan’ın, Hz. Fâtıma’dan doğan ilk torun olması hasebiyle Allah Resûlü için ayrı bir yeri olduğu anlaşılıyor. Kardeşi Hz. Hüseyin’le birlikte “cennetin efendileri” olarak nitelemiştir. Hz. Peygamber’in (s) oyun oynayıp sırtında gezdirdiği, mescide girdiklerini görünce hutbesine ara verecek kadar torunlarını sevip ilgi gösterdiği bildirilmektedir. Belâzûrî, **Ensâb**, C. 3, s. 19; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 16, s. 518; Buhârî, **Sahîh**, Libâs, 60; Buyû, 49; Ekrem Rûhi Fığlalı, “Hasan”, **DİA**, İstanbul, 1997, C. 16, s. 282-285.

⁵¹⁴ İbn Abdîrabbih, **İkdü’l-Ferîd**, C. 3, s. 181.

⁵¹⁵ Semhûdî, **Vefâ**, C.1, s.120.

⁵¹⁶ Diğer taraftan Kettânî, Sübki’nin Hz. Peygamber’in (s) bu sözünden maksadın kalp sükûneti istemek olduğunu, yoksa kendisine yetecek bir şeyler bulamaması anlamını taşımadığını ifade etmektedir. Aynı şekilde Kettânî ismini zikretmediği çağdaş müelliflerden birinin İslâm’ın doğuşu ve gelişmesine denk gelen bir dönem olduğu ve bu ortamda servet oluşturma imkânının bulunmadığı iddiasını zikretmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kettânî, **et-Terâfîb**, C. 2, s. 155.

⁵¹⁷ Yahya b. Sellem, **Tefsîr**, C. 1, s. 295.

Peygamber (s) ehl-i beytinin rızkı hususunda ise “*Allah’ım! Muhammed ailesine yeterli rızık ihsan eyle*” diyerek farklı bir hassasiyet göstermiştir.⁵¹⁸

3.6.2. Hz. Peygamber’in (s) Abbâs b. Abdulmuttalib (32/653) ve Onun Ailesine Yaptığı Dualar

Allah Resûlü’nün yakınları arasında amcası Hz. Abbas’ın özel bir yerinin olduğu bilinmektedir. Kaynaklarda Allah Resûlü’nün ona sevgi ve saygı hatta onun çocuklarına da ihtimam ve ilgi gösterdiğine dua ettiğine dair nakiller mevcuttur. Uhud’da şehit olan Hz. Hamza’dan sonra hayatta kalan en yakını ve tek amcası Hz. Abbas aynı zamanda akranıdır. Hz. Peygamber’in (s) zaten akrabalık bağlarına önem verdiği, yakınlarına düşkünlüğü bilinmektedir. Diğer yandan sadece Abbas b. Abdulmuttalib için değil, ideolojik tarih yazıcılığının birçok tarihi figür için kalem oynatılan bir saha olduğu, Abbasiler döneminde⁵¹⁹ şekillenen siyer teliflerinin de bundan yeterince etkilendiği göz ardı edilemeyecek bir husustur. Bu anlamda kaynaklarda yer alan abartılı ifadeler ve zengin malzeme bu yönüyle anlaşılabilir. Bu minvalde, bir gün Hz. Peygamber’e (s) Suriye’den gelen kuru üzüm ve incir hediye edilmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s), “*Allah’ım! Ehlimden sana sevgili olan yanıma gelsin*” diye dua etmiştir. Az sonra Hz. Abbas yanına geldiğinde “Ey amca buyur ye” diyerek ona ikram etmiştir.⁵²⁰

Yine bir gün Hz. Ömer’le tartışan Hz. Abbas ona ağır sözler söylemişti. Bu durumu içeren Hz. Ömer, aralarında geçenleri Allah Resûlü’ne aktararak “Ben de Abbas’a karşılık vermek istedim ancak onun senin katındaki konumunu hatırlayınca

⁵¹⁸ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 12, s. 96; C. 16, s.172; Buhârî, **Sahîh**, Rikâk, 17; Müslim, **Sünen**, Zekât, 43; İbn-i Mâce, **Sünen**, Züht, 9; Tirmizî, **Sünen**, Züht, 37; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü’l-eser**, C. 2, s. 403; Makrîzî, **İmtâ’ u’l-esmâ**, C. 5, s. 389.

⁵¹⁹ Hz. Peygamber (s) ve yaklaşık üç yıl önce dünyaya gelen Abbas b. Abdulmuttalib, birlikte büyümüşlerdi. Müslümanlara uygulanan ambargoda Şîb-i Ebû Tâlib’de yeralan Hz. Abbas, 2. Akabe biatında bulunarak Medine’li Evs ve Hazreç temsilcileri yanında Allah Resûlü’nü destekler nitelikte konuşma yapmıştı. Kimi rivayetlere göre ailesiyle beraber ilk iman edenlerden olup bunu gizlemiş, hicretini Mekke’nin fethi öncesine kadar geciktirmiştir. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 4, s. 7-15; Belâzürî, **Ensâb**, C. 4, s. 1, 2.

⁵²⁰ Belâzürî, **Ensâb**, C. 4, s. 15.

vazgeçtim” demiştir. Allah Resûlü onun bu tavrından hoşnut olmalı ki, Hz. Ömer’e “Allah sana merhamet etsin! Kişinin amcası babası gibidir” buyurmuştur.⁵²¹

Aynı şekilde Hz. Abbas da Hz. Peygamber’den (s) birkaç yaş büyük olmasına rağmen onu daima kollar gözetirdi. Hz. Peygamber (s) bir gün banyo yaparken Hz. Abbas ona elbise tutarak yardımcı olmuş, Hz. Peygamber (s) de “Allah’ım! Abbas ve çocuklarını ateşten koru” diyerek onun davranışına güzel bir dua ile karşılık vermişti.⁵²²

Allah Resûlü bir gün Hz. Abbas’a pazartesi sabahı çocuklarını⁵²³ alıp gelmesini, onlar için faydalanacakları bir dua yapmak istediğini söylemişti. Pazartesi günü bütün aile efradı toplanıp gelince “Allah’ım! Abbas ve çocuklarının gizli açık bütün günahlarını hiçbir şey kalmayacak şekilde bağışla. Onu ve çocuklarını koru”⁵²⁴ şeklinde dua etmiştir.

Hz. Abbas’ın yanı sıra oğlu Abdullah b. Abbas’ın Hz. Peygamber (s) nezdinde özel bir yerinin olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Abbas’ın en büyük çocuğu kendisiyle künyelendiği Fadl isimli oğlu olup, Abdullah’ın ise Hz. Peygamber’in (s) hicretinden üç yıl önce doğduğu rivayet edilmektedir.⁵²⁵ Ancak Abdullah yakınlık bir yana gerek zekâsı ve kavrayışı gerekse ilme olan ilgisi sebebiyle âdetâ Hz. Peygamber’in (s) gözbebeği olmuş hatta onu hakkında “Allah’ım! Ben İbn Abbas’ı seviyorum sen de onu sev”⁵²⁶ ifadesini kullanmıştır. Anlaşılan oğlunun kabiliyetlerinin farkında olan babası Hz. Abbas, onu baldızı aynı zamanda Hz.

⁵²¹ Süyûtî, Katâde’nin bu hadiseyi aktarırken Hz. Peygamber’in (s) yakınlığını ifade etmek için kullandığı صنو kelimesine dikkat çekerek kelimesinin صنوان şeklindeki tesniyesinin “aynı kökten çıkan iki veye üç hurma ağacı” anlamını vermektedir. Bkz. Süyûtî, **ed-Dürü’l-mensûr**, C. 4, s. 605.

⁵²² Belâzürî, **Ensâb**, C. 4, s. 4; **Zehebî, Siyeru a’lâm**, C. 2, s. 89.

⁵²³ Hz. Abbas’ın Fadl, Abdullah, Ma’bed, Kusem, Abdurrahman, Ümmü Habîb adlarındaki altı çocuğunun annesi Ümmü’l-Fadl olarak bilinen Lübâbe el-Kübrâ bt. Hâris’dir. Hz. Abbas’ın oğullarından Abdullah Taif’te, Ubeydullah Medine’de, Fadl Suriye’de, Ma’bed ve Abdurrahman Ifrikiyye’de, Kusem Semerkant’da, Kesîr ise Yenbû’da medfûndur. Kettânî, **et-Terâtîb**, C. 2, s. 469.

⁵²⁴ Tirmizî, **Sünen**, Menâkib, 29; **Zehebî, Siyeru a’lâm**, C. 2, s. 89.

⁵²⁵ Farklı rivayetler olsa da İbn Abbas’ın Haşimoğulları’na Ebû Talib’in Şıb’nda boykot ugulandığı yıllarda doğduğu, Hz. Abbas’ın onu alıp Hz. Peygamber’e (s) getirdiğinde onun duasına mazhar olduğu bildirilmektedir. Mus’ab b. Zübeyr, **Neseb**, C. 1, s. 26.

⁵²⁶ Belâzürî, **Ensâb**, C. 4, s. 55.

Peygamber'in (s) eşi Meymûne'nin evine yollayarak geceletirdi.⁵²⁷ Şüphesiz Hz. Peygamber'in (s) Hâne-i Saadetleri'nde sık sık bulunuşunun yanı sıra kendisine yapılan duaların İbn Abbas'ın ilim ve tecrübesinin gelişip "Tercümânü'l-Kur'ân"⁵²⁸ "Müfessirlerin imamı"⁵²⁹ olmasında etkili olduğunu ifade etmek mümkündür.⁵³⁰

İbn Abbâs, teyzesi Hz. Meymûne'nin evinde bulunduğu zamanlarda Hz. Peygamber'in (s) yaptığı ibadetleri, gündelik yaşamını gözlemleme ve bilahere özümseyerek analiz etmekle birlikte başkalarına aktarma imkânı da bulmuştur. Abdullah, Hz. Meymûne'nin hanelerinde kaldığı bir gece Allah Resûlü'nün uyanıp kalktığını hissedince, abdest suyunu hazırlayıp onu gözlemiştir. Hz. Peygamber (s) suyu kimin hazırladığını sorunca teyzesi haber vermiştir. Allah Resûlü "*Allah'ım! Onu dinde anlayışlı (fâkih) kıl. Ona te'vîli öğret. Onu salih kullarından eyle*"⁵³¹ diyerek onun için hayır dua da bulunmuştur.⁵³²

3.6.3. Hz. Peygamber'in (s) Ümmetine Yaptığı Dualar

Hz. Peygamber'in (s) ümmetine karşı sevgisi şüphesiz O'nun dualarına da yansımıştır. Allah Resûlü'nün âdeta bir anne baba şefkatiyle dillendirdiği bazı

⁵²⁷ Makrîzî, **İmtâu'l-esmâ**, C. 14, s.155; Hz. Abbas'ın çocuklarından teyzeleri Hz. Meymune'nin evinde geceleleyen (konuk olan) ya da Hz. Peygamber'le (s) bizzat yaşadıkları bir hadiseyi aktardıklarına dair bir rivayete rastlamadık. Diğer yandan Abdullah b. Abbas'ın kardeşlerine göre daha uzun yaşayıp, hicrî 68/687-688 yılında vefat etmesi, onun Ashâb'ın büyüklerinden azamî ölçüde ilim ve tecrübe edinmesinde, aynı zamanda ilmini de tabiin nesliyle paylaşmasında etkili olmuştur. İsmail Lütî Çakan, Muhammed Eroğlu, "Abdullah b. Abbâs", **DİA**, İstanbul, İstanbul, 1988, C. 1, s. 76-79.

⁵²⁸ İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 3. 935.

⁵²⁹ Zehebî, **Siyeru a'lâm**, C. 4, s. 381.

⁵³⁰ Kettânî, Mesruk'un şu ifadesini nakleder; "İbn Abbas'ı gördüğümde 'insanların en güzeli', konuştuğunda 'insanların en fasih konuşanı, anlattığında 'insanların en bilgisi' derdim. İbn Abbas'ın Hz. Peygamber'den (s) bizzat "duydum", "gördüm" dediği hadisin yirmiyi bulmayacağı, ancak sahâbîlerden dinledikleriyle kendini ilimde zirve yaptığı ifade edilmektedir. Kettânî, **et-Terâtib**, C. 2, s. 491.

⁵³¹ Ebû'l-Münzir İbnü's-Saib Hışam b. Muhammed b. Saib Kelbi (ö. 204/819), **Cemheretü'n-neseb**, thk. Naci Hasan, Mektebetü'n-Nehdati'l-Arabiyye, Beyrut, 1986, C. 1, s. 5; İbn Sa'd, **Tabâkat**, C. 2, s. 365; Bazı rivayetlerde ise Hz. Peygamber'in İbn Abbas'ı bağrına basarak bu duayı yaptığı şeklindedir.

⁵³² Birçok kaynakta yeralan bu haber, bazı rivayetlerde 'Hz. Peygamber'in (s) İbn Abbas'ın başını okşayarak bu duayı yaptığı' şeklinde aktarılmaktadır. Mukâtil b. Süleyman, **Tefsîr**, C. 4, s. 965; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 4, s. 225; C. 5, s. 160; Belâzürî, **Ensâb**, C. 4, s. 37; Müslim, **Sünen**, Fedâilü's-Sahâbe, 30; İbn-i Mâce, **Sünen**, Mukaddime, 11; Tirmizî, **Sünen**, Menakib 41; İbn Kayyim, **Zâdü'l-me'âd**, C. 2, s. 424; Şâmî, **Sübülü'l-hüdâ**, C. 11, s. 390.

dualar, onun bu hassasiyetini ortaya koyar niteliktedir. “Her Peygamber’in kabul edilecek bir duası vardır. Ben bu duamı ümmetim için ‘şefa’at’⁵³³ olarak ahirete⁵³⁴ ayırdım. Şefa’atim⁵³⁵ Allah’a ortak koşmamak şartıyla onlara mutlaka ulaşacaktır”⁵³⁶ buyurarak ümmetine yapacağı tasarrufu müjdelemiştir.⁵³⁷

Hız. Peygamber’in (s) ümmeti için talepleri sadece âhiret hayatıyla sınırlı değildi. İnsanın yine insanla sınındığının farkında olan Allah Resûlü, âdeta bu sıkıntıların önünü kesmek istercesine bazı uyarılarda bulunmuştur. Muhtemelen bu uyarıların ve teşviklerin dua uslubuyla dile gelmiş olması müminler arası dayanışmanın önemine dikkat çekmek için olmalıdır. Örnek vermek gerekirse Hız. Peygamber (s) “Allah’ım! Kim ümmetimin bir işinde ona yardım⁵³⁸ ederse sen de onu gözet. Kim ümmetimin bir işinde ona engel olursa sen de ona engel ol”⁵³⁹ şeklindeki ifadesi aynı zamanda toplumsal dayanışmayı tetikleyen güzel bir teşvik olmalıdır.

⁵³³ Suçun bağışlanması veya bir talebin yapılması için birine aracılık etmek gibi anlamlara gelen ‘şefa’at’ daha çok, düşük konumda olanın yüksek konumda olanı isteyeceği bir talep şeklinde anlaşılır. İsfahânî, **Müfredât**, s. 266; İslâm kültür geleneğinde oldukça tartışılan bir kavramdır. Dünya ve âhirete tealluk eden farklı yönleri olmakla birlikte ağırlıklı olarak Hız. Peygamber’in (s) ümmeti için vadettiği bir müjde olarak kabul edilmektedir. Şefa’at kavramı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Şevki Yavuz, “Şefa’at”, **DİA**, İstanbul, 2010, C. 38.s. 412-415.

⁵³⁴ Bazı rivayetlerde şefa’atin gerçekleşeceği bir zaman belirtilmezken kimi haberlerde ‘kıyamet günü’ için kullanılacaktır. İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C.6 , s. 318; Dârimî, **Sünen**, Rikâk, 85.

⁵³⁵ Şefa’at kavramının geniş kapsamlı bir anlamının olduğuna dair İbn Cevziyye Zâdü’l-mesîr tefsirinde “Kim güzel bir işe aracılık ederse ondan kendisi için bir nasip olur...” Nisa 4/85 âyetini açıklarken Mâverdi’nin iyi şefa’ati “ mümin erkek ve kadınlara dua, kötü şefa’ati ise mümin erkek ve kadınlara beddua” olarak izah ettiğini aktarmaktadır. İbnü’l Cevziyye, **Zadü’l- Mesîr**, C. 1, s. 440.

⁵³⁶ Mâlik b. Enes, **Muvattâ**, Cuma, 97; Tirmizî, **Sünen**, Dua, 130.

⁵³⁷ Burada “De ki: “Şefa’at etme yetkisi bütünüyle Allah’a aittir; göklerin ve yerin hükümlerliği O’nun elindedir; sonunda kaçınılmaz olarak O’na varacaksınız.” Zümer, 39/44 âyetini zikretmeden geçemeyeceğiz.

⁵³⁸ Rivayetlerde رفیق، ولی kelimeleri geçmektedir ki, destek vermek, yardımcı olmak, gözetip, kollamak gibi birçok olumlu manayı ihtiva etmektedir. Bkz. Zebidî **Tâcü’l-arûs**, C. 5, s. 346.

⁵³⁹ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 41, s. 171; C. 44, s. 276; Müslim, **Sahîh**, İmare, 5; İlginçtir bu rivayet, Amr b. As’ın emriyle, teslim olmayıp Mısır’da kaçtığı yerde bulunan eski vali Muhammed b. Ebî Bekir’i (38/658) fecî bir şekilde öldüren Muaviye b. Hudeyc’le alakalı bir haberde söz konusu edilmektedir. Şöyle ki, Hız. Âişe, kendisini ziyaret eden Mısır’lı bir kaç kişiye (Muaviye b. Hudeyc’i kastederek) yönetici ve kumandanlarının durumunu sorar. Onlar “bineği elinden giden binek, hizmetçisi olmayana hizmetçi verir” diye Muâviye b. Hudeyc’i övünce, Hız. Âişe Allah’tan istigfar ve bağışlanma dileyerek “Kardeşim Muhammed b. Ebû Bekir’i öldürdüğü için ona buğzediyordum” diyerek Allah Resûlü’den duyduğu bu hadisi zikreder. Anlaşılan Hız. Âişe, Muâviye b. Hudeyc’le ilgili söylenen olumlu sözleri “ümmete kol kanat germe” babından değerlendirerek, ona karşı olumsuz duygularını yatıştırmak istemiştir. Bkz. İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 3, s. 1414; İbnü’l Esir, **Üsdü’l-gâbe**, C. 5, s. 198.

Hız. Peygamber'in (s) kimi zaman geleceğe dair gaybî haberleri çağrıştıran hususlarla ilgili dualarına da tanık oluyoruz. İslâm tarihinde yaşanan hadiselerle bağlantılı olarak sonradan inşa edilmiş tartışmalı haberler olarak yorumlansa da örnek kabilinden ve karşılaştırma imkânı açısından birkaç örnek verilmiştir. Abdullah b. Ömer'in aktardığına göre bir gün Hız. Peygamber (s), *"Allah'ım! Bize Şam'ımızı Yemen'imizi mübarek kıl"* diye dua edince yanındakiler *"Necid'imizi de"* diyerek o bölgeyi de duaya katmak istediler. İki kez tekrarlandıktan sonra Hız. Peygamber (s) sözlerine *"Orada (Necid)⁵⁴⁰ depremler, fitneler vardır. Şeytanın boynuzu oradan çıkar"⁵⁴¹* ifadesiyle farklı bir açıklama getirmiştir.

Benzer bir duayı Câbir b. Abdullah aktarmaktadır. Hız. Peygamber (s) bir gün Suriye tarafına bakarak *"Allah'ım! Onların kalbini yönelt"*, dedikten sonra ardından Irak tarafına bakıp, aynı duayı yapmıştı. Ardından gökyüzünde ötelere bakıp duayı yineleyerek *"Allah'ım! Bizi yeryüzünün ürünleriyle rızıklandır. Bizim sa' ve müd'ümüze bereket ver"* diyerek daha önce zikredilen Medine'ye bereket duası ile bitirmişti.⁵⁴² Tirmizî'de geçen bir haberde ise Resûlullah Yemen tarafına bakarak *"Allah'ım! Onların kalplerini yönlendir. Sa' ve müd'ümüze (ölçeklerimize) bereket ver"* buyurmuştu. Öyle anlaşıyor ki, rahmet Peygamber'i olan Hız. Muhammed'in (s) dualarında belli bir yön, millet, kabilenin faziletinin aksine İslâm'a karşı takınılan tutumun etkisinden söz etmek mümkün olmalıdır.

Hız. Peygamber (s) ashabıyla birlikte olduğu bir gün *"Bana diğer Peygamberler ve ümmetleri gösterildi. Bazısı yanında üç kişi, kimisi tek başına geçti. Sonra önüme kalabalık bir grup çıktı. Kendi ümmetim sandım; 'Bunlar Mûsâ'nın ümmeti' denildi. 'Ey Rabbim benim ümmetim nerede?' deyince 'Sağına bak' denildi. Yüzleri dolunay gibi parlayan bir grup vardı. 'Bunlar kim?' dedim, 'Ümmetin' denildi. Sonra 'Soluna bak' denildi. Ufuğa baktım, adam yüzleri (gördüm). 'Razı oldun mu?' denildi. 'Razı oldum.' dedim. Haberin devamında Allah Resûlü *"Ümmetimden yetmiş bin kişi hesapsız cennete girecek"* deyince orada*

⁵⁴⁰ Arap yarımadasının ortasında yer alan bir bölge.

⁵⁴¹ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 9, s. 458; C. 10, s. 244; C. 10, s. 260; Buhârî, **Sahîh**, Fiten, 16; Tirmizî, **Sünen**, Menâkib, 74.

⁵⁴² İbn Hanbel, **Müsned**, C. 23 s. 43; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 12, s. 67.

bulunanlardan Ükkâşe b. Mihsân⁵⁴³ “Ey Allah’ın Nebisi! Onlardan olmam için Allah’a dua et” diye dua talepte bulunmuş Allah Resûlü “*Allah’ım! Onu (Ükkâşe’yi) onlardan eyle*” diye dua etmişti. Başka bir adam kalkıp kendisi için de aynı duayı isteyince “Ükkâşe seni geçti”⁵⁴⁴ diyerek sanki “her duanın bir zamanı ve sahibi” olduğunu hatırlatmak istemiştir.

Hız. Peygamber’in (s) ümmeti için yaptığı diğer bir dua ise farklı bir bağlamda dikkat çekmektedir. Hız. Ebû Bekir ve eşi Ümmü Rûmân bir gün Allah Resûlü’nden kızları Hız. Âişe için dua etmesini istemişlerdi. Hız. Peygamber (s) “*Allah’ım! Âişe’nin gizli, açık tüm kusurlarını tam anlamıyla affet*” diye dua edince yaptığı bu duanın onların hoşuna gittiğini görmüş “Hoşunuza mı gitti? Bu duayı ‘Allah birdir. Ondan başka ilah yoktur. Muhammed (s) onun Resûlü’dür’ diyen herkes için yapıyorum”⁵⁴⁵ diyerek ümmeti için bu dileği dilinden düşürmediği bildirmiştir. Benzer bir rivayette Hız. Âişe bir gün Allah Resûlü’nü mutlu bir çehreyle eve geldiğini farketmiş, bunu fırsat bilerek kendisi için dua etmesini istemişti. Resûlüllâh “*Allah’ım! Âişe’nin gelmiş geçmiş, gizli açık bütün günahlarını affet*” şeklinde benzer bir dua etmiştir⁵⁴⁶

Hız. Peygamber’in (s) ümmeti ile ilgili yaptığı dualar arasında geleceğe yönelik farklı temennilerin olduğunu tespit ediyoruz. O, yaratılan her şeyin fânî

⁵⁴³ Bu duanın sahibi, Ükkâşe b. Mihsân, Esed oğullarına mensup, yüzü, ahlâkının güzelliği ve cesaretiyle öne çıkan sahâbiler arasındadır. Medine’ye hicret edenlerden ve Suffa ehli arasında olan Ükkâşe, Hız. Peygamber’le (s) bütün gazvelere katılmıştı. Ayrıca Seriyeye başında görevlendirilenler arasındaydı. Hicrî 12. yılında Hız. Ebû Bekir’in hilafeti döneminde irtidat edenler üzerine yollanan orduda yeralmış ve orada kırk dört yaşında şehit olmuştu. Ayrıntılı bilgi için. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 3, s. 92, 93; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 3, s. 1081; Zehebî, **Siyeru a’lâm**, C. 1, s. 307; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 4, s. 439.

⁵⁴⁴ Ma’mer b. Râşid, **Câm’i**, C. 1, s. 408; İbn Hişâm, **Sîre**, C.1, s. 442, İbn Hanbel, **Müsned**, C. 7, s. 96; Buhârî, **Sahîh**, Rikâk, 50; Müslim, **Sahîh**, İman, 94; İbn Şebbe, **Tarih**, C. 1, s. 91; Süheylî, ismi verilmeyen zatın münafık olduğunu ifade etmektedir. Süheylî, **Ravdü’l-ünûf**, C. 3, s. 86. Öyle anlaşıyor ki, hiçbir talebi elden geldiğince reddetmeyen Allah Resûlü naif bir tavırla onun için dua etmeyeceğini ortaya koymuştur. Sebebi ne olursa olsun bu meselenin bir arka planı olduğu, yapılacak derin araştırmalarla bu inceliklerin ortaya çıkması muhtemeldir.

⁵⁴⁵ İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C.6 , s. 390; Hâkim, **Müstedrek**, C. 4, s. 13; Zehebî, **Siyeru a’lâm**, C. 2, s. 199.

⁵⁴⁶ Hız. Âişe, Hız. Peygamber’in (s) bu duayı yaparken koltuk altının beyazları görülecek şekilde kollarını kaldırdığını belirtmektedir. Bu dua Hız. Âişe’nin o kadar hoşuna gitmişti ki, başı gülmekten Allah Resûlü’nün kucağına düşmüştü. “Duam hoşuna gitti mi?” diye sorunca Hız. Âişe memnûniyetini izhar etmiş, Allah Resûlü de “Allah’a andolsun ki, bu dua her namazda ümmetim için yaptığım duadır” demiştir. Nisâbü’rî, **Şeref**, C. 5, s. 151; Şâmî, **Sübülü’l-hüdâ**, C. 11, s. 172.

olaması gibi bu ümmetin de belli bir sona doğru ilerlediğinin farkındaydı. Bu meyanda “Allah’ım! Ümmetimin sonunu/hitamını/ölümünü senin yolunda/uğrunda tan⁵⁴⁷ ve taûnla⁵⁴⁸ gerçekleştir”⁵⁴⁹ diye dua etmiştir.

Hiz. Peygamber (s) bir gün Ensar’dan Ümmü Haram’ın (28/648) Kubâ’daki evine ziyarete gitmiş, orada kaylûle (öğle uykusu)⁵⁵⁰ yapmıştı.⁵⁵¹ Bir ara gülererek uyanan Hiz. Peygamber’e (s) sebebini soran Ümmü Haram “Ümmetimden bir grup insanın tahtlara kurulmuş gibi gemilerle cihada çıktıklarını gördüm” cevabını almıştır.⁵⁵²“Ey Allah’ın Resûlü! Beni de onlardan yapması için Allah’a dua et” deyince Hiz. Peygamber (s) “Sen onlardansın” diyerek tekrar uykuya dalmıştı. Uyandığında yine farklı bir grup için önce söylediklerine benzer şeyler paylaşmıştı. Ümmü Haram, ikinci bir gruptan bahseden Allah Resûlü’nden yine onlardan olması için dua etmesini isteyince “Sen birincilerdensin” diyerek⁵⁵³ Rabbi’nin bildirdiği, geleceğe dair bir bilgiyi paylaşmıştı.⁵⁵⁴

⁵⁴⁷ طعن yaralama, saldırı gibi fiili zarar verme anlamlarına geldiği gibi karalama, yerme , incitme gibi mecâzî anlamlara gelmektedir. Halîl b. Ahmed, **Kitâbu’l-Ayn**, C. 2, s. 15; İbn Düreyd, **Cemhera**, C. 2, s. 917; Cevherî, **Sihâh**, C. 6, s. 2157; Zemahşerî, **Esâs**, C. 1, s. 605; Zemmetmek ve kadh (iftira, azarlamak, karalamak) Asım Efendi, **Kâmûsu’l-Muhît**, s. 71.

⁵⁴⁸ Hiz. Peygamber’e (s) “taun” sorulduğunda deve vebası gibi vücutta çıkan bir kese, gудde olduğunu, burun ve karın gibi yumuşak yerlerde ve koltuk altı bölgesinde çıktığını söylemiştir. Şiddetli ateşlenmenin olduğu, bulaşıcı, salgın ve ölümcül bir hastalıktır. İbn Kayyim, **Tıbb’un-Nebevî**, s. 30.

⁵⁴⁹ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 24, s. 374; C. 32, s. 521; C. 29, s. 621; Beyhâkî, **Delailü’n-nübüvve**, C. 6, s. 384; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 2, s. 798; C. 4, s. 1608; Muaz b. Cebel gibi birçok sahâbi ve tabiîn hicri 18. yılda Câbiye’de ortaya çıkan taunda hayatlarını kaybetmişlerdi. Muaz b. Cebel, Hiz. Peygamber’in (s) “O (taun) bu ümmet için bir rahmettir” dediğini rivayet etmiştir. Abdülber, **İstiâb**, C. 3, s. 1406; C. 10, s.182.

⁵⁵⁰ Allah Resûlü’nün Enes’in annesi Ümmü Süleym ve teyzesi Ümmü Haram’ın evlerinde kaylûle yaptığı, hatta onlara namaz kıldırıldığı bilinmektedir. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 20, s. 75; Zehebî, **Siyeru a’lâm**, C. 3, s. 537; Hiz. Peygamber’in (s) dedesi Abdulmuttalib dolayısıyla akrabaları olan bu hanımların evlerinde kendisini rahat hissetmesi bir yana fırsat buldukça her hafta yaptığı Kubâ Mescid’ine yakın bir mekân olarak dinlenmek için kullanmış olmalıdır. Ayrıca bu insanları mutlu etmek adına da insani bir yönünün olduğu da akla gelmektedir.

⁵⁵¹ İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 8, s. 375.

⁵⁵² İbn Hanbel, **Müsned**, C. 21, s. 306.

⁵⁵³ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 44, s. 581; Ebû Dâvud, **Sünen**, Cihâd, 9.

⁵⁵⁴ Hiz. Peygamber’in (s) işaret ettiği bu haber, Hiz. Osman’ın hilafeti döneminde Kıbrıs’a yapılan deniz seferine eşi Ubâde b. Sâmî ile katılan Ümmü Harâm için gerçekleşmiştir. İbn-i Mâce, **Sünen**, Cihâd, 10; Ümmü Harâm Kıbrıs’a ulaşınca gemiden inerken üzerinde olduğu katırdan düşerek boynu kırılmış ve vefat edince de orada defnedilmiştir. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 8, s. 435; Ez-Zübeyrî, **Neseb**, C.1, s. 124; Halife b. Hayyât, **Târih**, C. 1, s.160; İbnû’l Esir, **el Kâmil fi’t-**

H. Peygamber'in (s) ümmetinin çoğalması için teşvik edici birçok ifadesi olduğu bilinmektedir. Diğer yandan helâl kazanç sahibi olmak, alan el değil, veren el olmak kısacası infak eder olmak O'nun takdir ettiği durumlardandır. Şüphesiz Allah Resûlü, dünyadaki her nimetin birer imtihan olduğu ve hesabının verileceğinin bilincindeydi. Bu anlamda H. Peygamber'in (s) "*Allah'ım! Kim bana iman edip beni tasdik ederse ona az mal ve çocuk ver. Kim bana iman etmeyip tasdik etmezse, onun malını, çocuklarını çoğalt, ömrünü uzat*"⁵⁵⁵ duası kaynaklarımızda yer almaktadır.

3.6.4. H. Peygamber'in (s) Medine'ye Gelen Heyetlere Yaptığı Dualar

Hicret sonrası H. Peygamber'in (s) daveti Arap kabilelerine mütemadiyen ulaşmış, karşılıklı diplomatik faaliyetler⁵⁵⁶ sonrasında Medine, zaman zaman irili ufaklı gruplar halinde İslâm'ı tanıyıp öğrenme, iman etme, Allah Resûlü'yle görüşme amaçlı ziyaretlere ev sahipliği yapmıştır.⁵⁵⁷ Mamafih Hendek savaşı ve akabinde Hudeybiye anlaşması ile barış ortamı sağlanmış, Arap kabilelerin İslâm davetine teveccühü daha da bir ivme kazanmıştır.⁵⁵⁸

Allah Resûlüne temsilcilerini gönderen ilk kabilenin h. 5. yılın Recep ayında gelen dört yüz kişilik Müzeyne⁵⁵⁹ kabilesi olduğu bilinmektedir. Bilahere bu süreç devam etmiştir.⁵⁶⁰ H. Peygamber (s) gelen misafirlerini ve heyetleri genellikle

Târîh, C. 2, s. 470; Ümmü Haram, halen Kıbrıs'ta ziyaret edilen ve "Hala Sultan Tekkesi" olarak bilinen bir mekânda medfûndur.

⁵⁵⁵ İbn-i Mâce, **Sünen**, Zühd, 8; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 4, s. 554; Aynî, **Umdetu'- Kârî**, C. 22, s. 297; Muhtemelen iki ifade arasında tenâkuz gibi görünen anlam, mal ve evlat gibi sahip olduklarımızın imtihan oluşu benzeri bazı inceliklerle birlikte düşünölmeye müsaittir.

⁵⁵⁶ Hamidullah, **İslâm Peygamber'i**, s. 851.

⁵⁵⁷ Gerek Arap yarımadasından gerekse Bizans ve Mısır gibi coğrafyalardan gelen elçilerin yoğun olması hasebiyle hicri 9. yıla "Senetu'l-Vufûd" ismi verilmiştir. İbn İshâk, **es-Sire**, C. 2, s. 637.

⁵⁵⁸ İbn Hişâm, **Sire**, C. 2, s. 428.

⁵⁵⁹ Hicretten sonra ilk yıllarda Medine'ye gelerek iman eden Müzeyne'li bazı gruplar olmakla birlikte, topluca İslâm'ı benimsemeleri (5/626) yılını bulmuştu. Müzeyne, Medine ve Vadilkurâa arasında yaşayan Adnanî kabilelerinden biridir. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 1, s. 291; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 7, s. 259.

⁵⁶⁰ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 1, s. 291.

Abdurrahman b. Avf'ın "Dârüz- Ziyafe/ Darü'l Kübrâ" olarak anılan evinde⁵⁶¹ ya da Ensar'dan Remle bt. Hâris'in⁵⁶² evinde ağırlar,⁵⁶³ en güzel elbiselerini giyinerek onları karşılar, yanında bulunan ashabının ileri gelenlerinden de böyle özenli olmalarını isterdi.⁵⁶⁴ Heyetlerle diplomatik ve resmî bir tondan uzak, samimi bir dille konuşur,⁵⁶⁵ onlara Kur'ân'dan âyetler okuyup dini öğretir, çoğu zaman onlara bereket duaları yapardı.⁵⁶⁶ Allah Resûlü heyette yeralan kimselerden yaşadıkları bölgenin durumunu, sorunlarını öğrenir, buna karşılık bazı tavsiyelerde bulunup, dualarla desteklerdi. Ayrıca Allah Resûlü'nün bu mensup olduğu kabileler ve onlar arasından güzel hasletleriyle dikkat çeken bazı kimseler için özel dualar ettiği de tespit edilmiştir.

Abdülkays heyeti,⁵⁶⁷ fetih yılında (8/629) Hz. Peygamber'in (s) talebi üzerine Abdullah b. Avf el-Eşec⁵⁶⁸ başkanlığında yirmi kişi olarak Medine'ye gelmiştir. Allah Resûlü "*Merhaba onlara! Abdulkays ne güzel kavimdir*" diye iltifat ederek onları karşılamıştır.⁵⁶⁹ Ayrıca "*Allah'im! Abdülkays'ı bağışla*"⁵⁷⁰ "*Onlar benden hiçbir mal mülk talep etmeden bana gelmişler. Onlar doğu taraflarının en hayırlı insanlarıdır*"⁵⁷¹ diye dua etmiştir. Diğer bir haberde "*Allah'im! Abdülkays'ı bağışla. Onlar zorla değil, isteyerek geldiler.*" Çünkü bazı topluluklar itibar ve

⁵⁶¹ Nurâ bt. Abdilmelik, **el-Hayâtu'l-İctimâiyye ve'l-İktisâdiyye fi'l Medîne fi Sadri'l-İslâm**, Cidde 1983, s. 87.

⁵⁶² Rivayetlerde ev sahibesi olarak anılan Remle bt. Hâris dışında muhtemelen aynı hanım kastedilerek "binti Hâris" şeklinde bir ifade de geçmektedir. Zeynep bt. Hâris ismi de heyet ağırlayanlar arasında zikredilmekte olup yine aynı hanım kastediliyor olmalıdır. Kimi kaynaklarda "bt. Hades" olarak da rastlanılmaktadır ki yazım hatası olması gerekir. Kelâî, **İktifâ**, C. 1, s. 601; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 3, s. 311; Kettânî, **et-Terâtîb**, C. 2, s. 24.

⁵⁶³ Beyhâkî, **Delailü'n-nübüvve**, C. 6, s. 143.

⁵⁶⁴ Kettânî, **et-Terâtîb**, C. 2, s. 31.

⁵⁶⁵ Önkâl, **Resûlullah'ın Davet Metodu**, 182.

⁵⁶⁶ İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 4, s. 1562.

⁵⁶⁷ Abdulkays kabilesi, Hz. Peygamber'in (s) atası Adnân'nın Rebîa soyundan olup, güzel konuşmaları ve kahramanlıkları ile bilinirlerdi. Ebî Şeybe, **Musannef**, C. 6, s.157 ; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 1, s. 314; Mustafa Fayda, "Abdülkays", **DİA**, İstanbul, 1988, C. 1, s. 248-249.

⁵⁶⁸ Hz. Peygamber (s) güzel bir görüntüsü olmayan bu zatla özel olarak ilgilenmiş, Allah'ın sevdiği, ve O'nun tarafından kendisine verilen 'sabır ve yumuşaklık' gibi iki haslete dikkat çekmiştir. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 5, s. 557; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 29, s. 361; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 1, s. 141.

⁵⁶⁹ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 1, s. 314.

⁵⁷⁰ Halife b. Hayat, **Tabakât**, C. 1, s. 116; Kilaî'de, Resûlullah'ın (s) üç kez bağışla dedikten sonra "Onların ürünlerine bereket ver" diye farklı bir rivayet de vardır. Kilaî, **İktifâ**, C. 2, s. 149.

⁵⁷¹ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 1, s. 314.

önemlerini kaybettikten sonra ancak korkuya düştüklerinde müslüman oldular”⁵⁷² şeklinde bir açıklama yapmıştır.⁵⁷³ Son olarak, yine Abdülkays heyeti, daha ziyade dünyevî bazı sıkıntılardan şikâyetlendiklerinde Allah Resûlü “*Allah’ım! Onların musibetlerini kaldır!*”⁵⁷⁴ diye dua etmiştir.

Fezâre Heyeti,⁵⁷⁵ h. 9. yılda Hz. Peygamber’in (s) Tebük gazvesinden döndüğünde sayıları onu aşan bir grup halinde Medine’ye gelerek müslüman olmuşlardır.⁵⁷⁶ Rivayetlerde tavsif edildiğine göre zayıf develer üzerinde gelen Fezâre heyeti, beldelerinin ahvâlini soran Hz. Peygamber’e (s) şiddetli kıtlık ve kuraklıktan dert yanarak kendileri için dua etmesini istemişlerdir.⁵⁷⁷ Allah Resûlü “*Allah’ım! Memleketlerine, hayvanlarına su ihsan et. Rahmetini yay, ölü belden (bereketinle) ihya et. Allah’ım! Yardıma yetişen, yararlı, hayrı bol ve geniş olan, acil olup gecikmeyen, faydalı olup, zarar vermeyen bir şekilde yağmur ihsan eyle! Allah’ım! Bizi rahmet olan, yıkıp yıkıcı, helak edici azap olmayan, bir yağmurla nasiplendir. Allah’ım! Bize yağmur yağdır, bizi düşmanlara karşı muzaffer eyle!*” Hz. Peygamber’in (s) bu duasından sonra yağmur başlayıp devam etmiş, öyle ki, Medine’de insanlar altı gün boyunca gökyüzünü görememişlerdir.⁵⁷⁸ Nitekim Hz. Peygamber (s) minbere çıkıp “*Allah’ım! Üzerimize değil, çevremize, dağlara, tepelerin üstüne, vadi içlerine ve ağaç köklerine yağdır.*” diye dua etmek durumunda kalmıştır.⁵⁷⁹ Bu duanın akabinde yağmur kesilmiş, ashabın ifadesine göre âdeta elbisenin bedenden sıyrılması gibi bulutlar Medine’den uzaklaşmıştır.⁵⁸⁰

⁵⁷² İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 7 s. 87.

⁵⁷³ Allah Resûlü bu ifadeleriyle Arap kabilelerinin İslâm’a teveccühleri hakkında ciddi ipuçları verirken, “iman ve teslimiyette gönüllülük” esasına dikkat çekmektedir.

⁵⁷⁴ İbn Hişâm, **es-Sire**, C. 2, s. 349.

⁵⁷⁵ Adnanî soya mensup Fezâre Kabilesi, hem Medine, hem de Suriye ticaret yolunu tehdit eden stratejik bir konumda olan Necid ve Vâdikura mevkielelerinde konaklamaktaydılar. Reisleri Uyeyne b. Hısn başta olmak üzere bu kabile, müşrikler ve Yahudilerle iş birliği yaparak ilk dönemlerde Müslümanlar için ciddi sıkıntılar oluşturmuştur. Ayrıntı için bkz. Mehmet Ali Kapar, “Fezâre”, **DİA**, İstanbul, 1995, C. 12, s. 538-539.

⁵⁷⁶ İbn Hibbân, **Siyer**, C. 1, s. 383.

⁵⁷⁷ Kılâî, **İktifâ**, C. 1, s. 601.

⁵⁷⁸ Makrîzî, **İmtâ’u’l-esmâ**, C. 5, s. 129.

⁵⁷⁹ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 1, s. 297; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü’l-eser**, C. 3. s. 311; İbn Kesîr, **Bidâye**, C. 7, s. 354; Aynî, **Umdetü’l-Kârî**, C. 7, s. 36.

⁵⁸⁰ İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 1, s. 297.

Gıfâr Heyeti:⁵⁸¹ Allah Resûlü, hicretin 2. yılda henüz müşrik olan Gıfâr kabilesiyle anlaşma yaparak Mekke'den gelecek olası tehlikelere karşı Müslümanların Medine'de emniyet altında olması için önemli bir adım atmış bu kabileyle ilişkiler başlatmıştır. Gıfâr kabilesi, Medine'ye komşu olmaları hasebiyle yardımlaşma, destek olma ve ihânet etmeme gibi bir içeriğe sahip olan bu anlaşmaya sadık kalmışlardır.⁵⁸²

Gıfâr kabilesi müslüman olduktan sonra Mekke'nin fethi ve diğer savaşlarda aktif rol oynamışlardır. Hz. Peygamber'e (s) gelip "Ey Allah'ın Resûlü, biz de kardeşlerimizin müslüman olduğu şekilde müslüman oluruz" diyerek iman etmişlerdir.⁵⁸³ Hz. Peygamber (s) "*Allah Gıfâr'a mağfiret etsin*"⁵⁸⁴ şeklinde duasında arka planındaki bu süreç dikkate alınmalıdır.

Tücîb Heyeti,⁵⁸⁵ iman ederek, hicrî 9. yılda mallarının zekâtlarını yanlarına alıp on üç kişiden oluşan bir heyetle Medine'ye gelmişlerdir.⁵⁸⁶ Aslen Yemen'li Kinde Kabilesi'nin bir kolu olan Tücîb'in zekâtlarını teslim etmek üzere Medine'ye gelmelerinden memnun olan Allah Resûlü, getirdikleri zekâtı kendi fakirlerine dağıtmak üzere geri vermek istemişse de onlar, "getirdiklerinin fakirlerine verdiklerinin fazlası olduğunu" söylecek kadar âlicenâp ve dürüst insanlardı. Tücîb

⁵⁸¹ Adnânî soya mensup Araplar'dan Gıfâr kabilesi, Mekke ve Medine arasında bulunan Veddân vadisi ve Bedir kuyularını da içine alan genişçe bir bölgede yaşamlarını sürdürüyorlardı. Mehmet Ali Kapar, "Gıfâr", **DİA**, İstanbul, 1996, C. 14, s. 49.

⁵⁸² Kaldı ki kabilenin, Hudeybiye umresine giderken yakınlarından geçen Müslümanlara yiyecek vermeleri gibi hususlar dikkate alındığında uzun bir müddet komşuluk hukukunu korudukları anlaşılmaktadır. Kapar, "Gıfâr", **DİA**, C. 14, s. 49.

⁵⁸³ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 4, s. 222.

⁵⁸⁴ Vâkıdî ve bazı kaynaklar bu duayı en başında müslümanlara ihanet eden Benî Lihyân, Adel, Kâre kabilelerine beddua; akabinde Mekke'deki mustazaflara yardım; sonrasında Gıfâr'a rahmet ve "Usayya kabilesi Allah ve Resûlü'ne isyan etti" dedikten sonra en sonda Eslem kabilesine yapılan duayla daha uzunca bir rivayet şeklinde zikretmiştir. Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 350; İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 222; İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 1, s. 108; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 10, s. 462; Buhârî, **Sünen**, İstiskâ, 2; Müslim, **Sünen**, Mesâcid, 54; Zehebî, **Siyeru a'lâm**, C. 3, s. 372; Makrîzî, **İmtâ' u'l-esmâ**, C. 1, s. 183; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 4, s. 106.

⁵⁸⁵ Yemen asıllı Kinde kabilesinin Benî Sekûn kolundan gelen Tücîpoğulları, güney Arabistan'ın Hadramut bölgesinde meskûnlardı. İslâm'a girdikten sonra Hz. Peygamber'in (s) vefatının akabindeki fetih hareketlerinde özellikle Kuzey Afrika, Mısır ve Endülüs fetihlerinde aktif rol oynamışlardır. Bu kabileden birçok kumandan, kadı, valinin yanı sıra âlim ve edip yetişmiştir. Endülüs'te yerleşen Tücîpliler arasında Batıda yetişen ilk İslâm filozofu İbn Bâcce ilk akla gelen isimlerdendir. Nâdir Özkuyumcu, "Benî Tücîb", **DİA**, İstanbul, 2012, C. 41, s. 457.

⁵⁸⁶ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 1, s. 323; Özkuyumcu, "Benî Tücîb", **DİA**, C. 41, s. 457,

heyetinin İslâm'a olan ilgilerini ve güzel hallerini beğenen Allah Resûlü, onlardan Medine'de biraz daha kalmalarını istemiş, hatta Kur'ân ve Sünnet'e dair sorularına cevap yazdırıp kendilerine verilmesini söylemiştir.⁵⁸⁷ Dahası onlara diğer heyetlere verileden daha fazla hediye verilmesini Bilâl'e tenbih etmiştir.⁵⁸⁸ Allah Resûlü Tüçib heyetinin mallarının başında kalan bir gencin olduğunu öğrenince onu da yanına çağırılmış, genç diğerlerinin ihtiyacını giderdiği gibi kendisinin de ihtiyacını gidermesini O'ndan istemiştir.⁵⁸⁹ Hz Peygamber (s) ihtiyacının ne olduğunu sorunca "Allah'tan rahmet, merhamet ve gönül zenginliği" vermesi için kendisine dua etmesini istemiştir. Hz. Peygamber (s) dünyalık talebi olmayan bu Tüçib'li genç için *"Allah'ım! Onu bağışla, ona merhamet eyle, ona gönül zenginliği ihsan eyle"*⁵⁹⁰ diye dua etmiştir.⁵⁹¹

Neha' Heyeti.⁵⁹² Neha' kabilesinden iki kişi Mekke'nin fethi öncesinde Medine'ye gelerek Müslüman olduklarını bildirmişlerdir. Hz. Peygamber (s) nezaket, hal ve tavırları hoşlarına giden bu kabileyi takdir edince heyettekiler, geride herbiri kendilerinden daha faziletli yetmiş adam bıraktıklarını ifade etmişlerdi.⁵⁹³ Hz. Peygamber'in (s) vefatından birkaç ay önce hicrî 11. yılda Medine'ye iki yüz kişilik

⁵⁸⁷ Özkuyumcu, "Benî Tüçib", **DİA**, C. 41, s. 457.

⁵⁸⁸ Hz. Peygamber (s), Tüçib heyetinin diğer arap heyetlerine göre seçkin hallerine dikkat çeken Hz. Ebû Bekir'e "Hidâyet Allah'ın kudret yedindedir. Allah kimin hidayetini dilerse onun gönlünü İslâm'a açar." diyerek her şeyin Allah'ın takdiri ile olduğuna temas etmiştir. İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 2. s. 308; İbn Kesir, **Bidâye**, C. 7, s. 364; Kastallânî, **Mevâhib**, C. 1, s. 591; Şâmî, **Sübûlü'l-hüdâ**, C. 6, s. 285.

⁵⁸⁹ İbn Kayyim, **Zâdü'l-me'âd**, C. 3, s. 568.

⁵⁹⁰ Tüçib heyetiyle Vedâ haccında buluşan Allah Resûlü, kendisinden dua isteyen o genci sormuş, Tüçib heyeti onu takdir ederek onun kadar kanatkar birini görmediklerini söylemişlerdir. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 1, s. 323. İbn Kayyim, **Zâdü'l-me'âd**, C. 3, s. 569.

⁵⁹¹ Hz. Peygamber'in (s) vefatından sonra Arap kabileleri arasında irtidat hareketleri yoğun bir şekilde yayılmasına rağmen Tüçib kabilesinin imanda sebat etmeleri, sağlam duruşları kayda değerdir. Kaynaklar, Medine'ye gelen Tüçib heyetinin içinde bulunan ve Hz. Peygamber'in (s) duasına mazhâr olan kanaatkâr genci işaret ederek, kabilesinden hiç kimsenin irtidat olaylarına karışmamasında etkin bir rol oynadığına işaret etmektedir. Özkuyumcu, "Benî Tüçib", **DİA**, C. 41, s. 457.

⁵⁹² Kahtânî soydan Mezhic koluna mensup Neha' kabilesi Yemen bölgesinde sakindi. İbrahim Sarıçam, "Benî Neha' ", **DİA**, İstanbul, 2006, C.32, s. 535.

⁵⁹³ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 1, s. 346.

kalabalık bir grupla gelen son heyet Neha' kabilesiydi.⁵⁹⁴ Allah Resûlü'nün “Allah'ım! Neha' kabilesine bereket ver” diye dua ettiği gelen haberler arasındadır⁵⁹⁵

Neha' kabilesinden Medine'ye gelen bir zat gördüğü bir rüyayı Allah Resûlü'ne anlatınca, rüyayı ahir zamanda meydana gelecek fitne olarak yorumlayarak ya kendisi ya da oğlunun bu fitneye yetişeceğini söylemiştir. Adam Allah Resûlü'nden bu hadiseye yetişmemesi için Allah'a dua etmesini isteyince “Allah'ım! Onu, ona (fitneye) yetiştirme” diye dua etmiştir. Bir müddet sonra adam vefat etmiş, onun oğlu ise Hz. Osman'ı azleden ve Hz. Ali'ye bey'at edenler arasında yer almıştır.⁵⁹⁶

Âmir b. Sa'saa Heyeti:⁵⁹⁷ Hz. Peygamber'e (s) gelen heyetler her zaman iyi niyetli olmuyordu. Bunlardan biri Âmiroğulları olarak bilinen Âmir b. Sa'saa kabilesinden, Bi'rîmaûne'de (4/625)⁵⁹⁸ Hz. Peygamber'in (s) gönderdiği tebliğ ve irşâd heyetine haince baskın yaparak onları şehit edenlerden Âmir b. Tufeyl'dir.

Allah Resûlü'nün kendisine müslüman olması teklifine karşılık onun verdiği cevap gerçek niyetini göstermesi açısından mânidardır. “Müslüman olduğu takdirde kendisine ne vereceğini sormuş,⁵⁹⁹ Hz. Peygamber (s) “Müslümanların haklarına sahip olup, sorumluluklarından mesul tutulacağı” cevabını vermiştir. Kendisi için ayrıcalıklı bir konum ümidiyle gelen, ancak umduğunu bulamayan Âmir “Medine'yi

⁵⁹⁴ Hz. Peygamber (s) tarafından Yemen'e vali olarak atanan Muaz b. Cebel'e biat eden Neha' heyeti Allah Resûlünün sağlığında Medine'ye gelen son heyet olarak bilinmektedir. Sarıçam, Neha' (Benî Neha'), **DİA**, C.32, s. 535.

⁵⁹⁵ Taberî, **Tarîh**, C. 3, s. 640; İbn Kayyim, **Zâdü'l-me'âd**, C. 3, s. 599; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ'** C. 2, c. 122; Şamî, **Sübülü'l-hüdâ**, C. 6, s. 423; Hz. Peygamber (s) Neha' heyeti için uzunca bir bereket duası yapmıştı. Bkz. İbn Abdîrabbîh, **İkdü'l Ferîd**, C. 1, s. 310; Belâzürî, C. 2, 100.

⁵⁹⁶ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 5, s. 531; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 2, s. 323.

⁵⁹⁷ Âmiroğulları yazın Taif, kışın Necid bölgesinde büyük bir kısmı göçebe olarak yaşayan Adnânî soya mensup bir kabiledir; Mustafa Fayda, “Âmir b. Sa'saa”, **DİA**, İstanbul, 1991, C. 3, s. 66-67.

⁵⁹⁸ Vâkîdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 351; Âmiroğulları yurdu ile Süleymoğulları harresi arasında bir bölgedir. İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 2, s. 64; Ahmet Önkâl “Bi'rîmaûne”, **DİA**, C. 6, s. 195-196.

⁵⁹⁹ Hz. Peygamber'e (s) “Meder (şehir) senin, veber (kırsal) de benim olsun” diyerek kendisine pay almaya çalışan Âmir b. Tufeyl umduğunu bulamamıştır. “Kureyşten bir gence (Hz. Muhammed) uymayacağı” söyleyerek asabiyye gayretinin de etkili olduğu bazı gerekçelerle öfkelenerek Medine'den ayrılmıştır. İbn Hişâm, **es-Sîre**; C. 2, s. 434; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ'**, C. 12, s. 94; Diğer yandan onun Medine'ye asıl geliş amacının, anlaştığı amcaoğluyla Hz. Peygamber'i (s) öldürmek olduğu gelen haberler arasındadır. Mukâtil, **Tefsîr**, C. 2, s. 371; Semhûdî, **Vefâ**, C. 1, s. 229.

atlı (savaşçı) adamlarıyla dolduracağı” tehdidini savurarak yurduna dönmek üzere ayrılmış, iman da etmemiştir.⁶⁰⁰ Resûlullah “اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِئْنَ الطُّفِيلِ” *“Allah’ım! Âmiroğulları’na hidayet et! Allah’ım! Âmir b. Tufeyl’e karşı bana yardım et”* diyerek onun kabilesi için hidayet duası yaparken, Âmir b. Tufeyl’in şerrinden Rabbine sığınmıştır.⁶⁰¹

3.6.5. Hz. Peygamber’in (s) Görevlendirdiği Sahâbeye Yaptığı Dualar

Allah Resûlü çoğu zaman sefere çıkan ashabını eğer bu yolculuklar valilik, âmillik,⁶⁰² askerî ve benzeri amaçlı ise genellikle tavsiyeler ve dualarda bulunur, kısa bir müddet de olsa yola çıkarken onlara eşlik etmiştir. İbn Ömer’in haber verdiği göre, Hz. Peygamber (s) kendisi ve arkadaşlarını bir sefere çıkarken “*Dinini, emanetini, yaptıklarının sonuçlarını Allah’a emanet ediyorum*” diyerek onları dualarla uğurlamıştır.⁶⁰³

Ashabdan Ebû Ümâme de askerî amaçlı böyle bir gruba dâhil olarak cihad için sefere çıkanlardandı. Yola çıkmadan “kendisine şehitlik nasip etmesi için Allah’a dua etmesi” dileğini iletince, Hz. Peygamber (s) bilakis “*Allah’ım! Onları selamette kıl ve ganimetli (nasîp) eyle*” diye gelen talebin aksi bir dua etmiştir.⁶⁰⁴

⁶⁰⁰ İbn Sa‘d, **Tabakât**, C. 3, s. 310.

⁶⁰¹ Âmir b. Tufeyl’in Medine’den ayrıldıktan sonra boynunda çıkan ur sebebiyle hastalanmış, konakladığı Selûloğulları’ndan bir kadının evinde ölmüştür. Beyhâkî, **Delailü’n-nübüvve**, C. 3, s. 318; İbn Seyyid Nas, **İnsânü’l-uyûn**, C. 2, s. 286.

⁶⁰² Zekât gibi gelirleri devlet adına toplayan bir nevî vergi memuru.

⁶⁰³ İbn Hanbel rivayetinden Hz. Peygamber’in (s) genel olarak sefere çıkanlara bu duayı yaptığını anlıyoruz. İbn Hanbel, **Müsned**, C. 8, s. 119; Ebû Dâvud, **Sünen**, Cihâd, 78; Belâzürî ise, Hz. Peygamber’in (s) orduyu yolcu ederken yaptığı dua olarak ifade etmektedir. Belâzürî, **Ensâb**, C. 7, s. 8.

⁶⁰⁴ Seferden ganimetle dönen Ebû Ümâme, iki kez farklı seferlere çıkarken aynı şekilde şehadet için dua istese de, Allah Resûlü aynı duayı tekrar etmiştir. Ebû Ümâme sonra bir gün Hz. Peygamber’e (s) gelerek üç kez şehâdet için dua talep etmesine rağmen kabul edilmediğini söyleyerek, kendisinden bir tavsiyede bulunmasını istemiştir. Allah Resûlü “Sen oruç tut. Zira onun eşi benzeri yoktur” diye tavsiyede bulunmuştur. Ebû Ümâme, bu tavsiyeyi tuttuğunu onun bereketiyle Allah’ın kendisini rızıklandırıldığını aktarmaktadır. Rivayetlere göre Ebû Ümâme’nin yanı sıra ailesi de Resûlullah’ın tavsiyesine uyarak çok oruç tutarlarmış. Abdürrezzâk, **Musannef**, C. 4, s. 308; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 36, s. 454.

Allah Resûlü, Hz. Ali'yi hicrî onuncu yılın Ramazan ayında İslam'a davet ve bölge halkı arasında hükmetmesi için Yemen'e; Kahtânî Araplardan Mezhic kabilesine göndermiştir.⁶⁰⁵ Hz. Ali bu görevi üstlenme konusunda tecrübesizliğini ileri sürüp tereddüt gösterince⁶⁰⁶ Hz. Peygamber (s) eliyle onun göğsüne vurarak “Allah'ım! Onun kalbini hidayete (doğruya) yönlendir, dilini kuvvetlendir!” diye dua etmiştir.⁶⁰⁷ Kendi ifadesine göre Hz. Ali, bundan sonra hiçbir zaman iki şey arasında tereddüde düşmemiştir.⁶⁰⁸ Yine Hz. Peygamber (s) onu bir seriyye için gönderirken sarığını bağlayıp elbisesini giydirmiş ve eğerini de toplayarak tavsiyelerde bulunup dua ederek uğurlamıştır.⁶⁰⁹

Hz. Ali'nin Yemen'deki görevi h. onuncu yılın Zillhicce ayında sona ermiş, aldığı ganimetlerle birlikte Hz. Peygamber'in (s) hac için geldiği Mekke'de buluşmuşlardır.⁶¹⁰ Yemen dönüşü bazı mücahitler, ganimetlerin paylaşmaması gibi bazı uygulama ve tutumlarından dolayı Hz. Ali'yi Hz. Peygamber'e (s) şikâyet etmişlerdi. Allah Resûlü (s) insanları toplayarak onlara “Ben müminlere kendi nefislerinden evlâ değil miyim” deyip “evet” cevabı alınca, Hz. Ali'nin elini tutarak⁶¹¹ “ Ben kimin Mevlâsı isem, Ali de onu mevlâsıdır”⁶¹² buyurmuştur. Başka bir rivayette bu sözleri “Allah'ım! Kim de ona (Hz. Ali) düşman olursa Sen de ona düşman ol” ziyadeyle tespit edilmiştir.⁶¹³ Hz. Peygamber'in (s) bu ifadeyle gerek onun uygulamasına destek vermiş⁶¹⁴ olması gerekse Hz. Ali'nin uygulamalarına

⁶⁰⁵ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 337.

⁶⁰⁶ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 341; İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 6, s. 365; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 2, s.183; İbn-i Mâce, **Sünen**, Ahkâm, 2.

⁶⁰⁷ İbn Sa'd bir rivayette Hz. Peygamber'in (s) bu duanın devamında Hz. Ali'ye “Sana iki davalı geldiği zaman her ikisini de dinlemeden karar verme” şeklinde bir tavsiyede bulunmuştur. İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 337; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 2, s. 421; Belâzürî, **Ensâb**, C. 2, s. 102; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 4 s. 395; Şâmî, **Sübülü'l-hüdâ**, C. 11, s. 326.

⁶⁰⁸ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 337, İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 3, s.1100; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 11, s. 294.

⁶⁰⁹ Kettânî, **et-Terâtîb**, C. 1, s. 508.

⁶¹⁰ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 2, s. 337.

⁶¹¹ İbn Kesîr, **Bidâye**, C. 7, s. 668.

⁶¹² İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 6, s. 368; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 2, s. 271; İbn Kuteybe, **Meârif**, C. 1, s. 580; Belâzürî, **Ensâb**, C. 2, s. 108; Zehebî, **Siyeru a'lâm**, C. 2, s. 499.

⁶¹³ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 2, s. 462; İbn Mâce, **Sünen**, Mukaddime, 11, İbn Abdirrabi, **İkdü'l-Ferîd**, C. 4, s. 67.

⁶¹⁴ Bu dua Mekke ile Medine' arasında Cuhfe denilen bir bölgede bulunan Gadîr Hum mevkisinde bir ağacın altında toplanan ashaba hitaben yapılan bir konuşmanın içinde yer almıştır. Belâzürî, **Ensâb**, C. 2, s.110; Daha sonra bu hadisenin, Hz. Ali taraftarı olarak bilinen Şia mensupları

karşı çıkan Müslümanlar arasında fitne olmaması⁶¹⁵ için ashabının dikkatini çekmek istemesi muhtemeldir. Hz. Peygamber'in (s) Hz. Ali'yi destekleyen bu ifadeleri sonrasında Hz. Ömer yanına gelerek "Tebrikler Ey Ebû Tâlib'in oğlu! Bundan sonra bütün mümin hanım ve erkeklerin mevlâsı oldun" diyerek onu kutlamıştır.⁶¹⁶

Hz. Peygamber (s) hicrî 7. yılda muhacirlerden Selî b. Amr'ı⁶¹⁷ İslâm'a davet için elçi olarak Yemâme'nin Hıristiyan Kralı Hevze b. Ali'ye yollamıştı. Hevze elçiye iyi davranmakla birlikte, kendi iki adamını Allah Resûlü'ne yollayarak ancak kendisinden sonra peygamberlik görevini ya da bazı selâhiyetleri kendisine bırakması halinde müslüman olup ona yardım edeceğini, aksi halde karşı geleceğini bildirmiştir.⁶¹⁸ Hz. Peygamber (s) imanı pazarlık konusu haline getiren Hevze'ye hiçbir imtiyaz verilmeyeceğini birdirerek "*Allah'im! Ona karşı bize yardım et*" diye dua ederek Rabbi'ne sığınmıştır.⁶¹⁹ Kısa bir müddet sonra Hevze'nin ölüm haberi gelmiş, onun yerine geçen Sümâme b. Üsâl ise İslâm'ı kabul etmiştir.

Hz. Peygamber'in (s) görevlendirdiği kişilerden biri de vefatından kısa bir süre önce Yemen'e uğurladığı Muâz b. Cebel isimli genç sahâbiydi. Allah Resûlü Muâz b. Cebel'e tavsiyelerin yanı sıra "Sen kitap ehli bir kavme gidiyorsun. Mazlumun duasından sakın" diyerek uyarıda bulunmuştur.⁶²⁰ Yine birgün genç dostu Muâz'ın elini tutup "Ey Muâz! Allah'a andolsun seni gerçekten seviyorum" demiştir. Çok mutlu olan Muâz "Annem, babam sana feda olsun Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a andolsun ben de seni çok seviyorum" diyerek ona muhabbetini dile getirmiştir. Hz. Peygamber (s) "Ey Muâz! Namazların arkasından "*Allah'im! Seni zikretmek, senin*

tarafından kendi görüşlerini destekler mahiyette delil olarak kullanıldığı bilinmektedir. Daha geniş bilgi için Cemal Sofuoğlu, "Gadir-Hum Meselesi", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 26, Say. 1, 1984, s. 461-470.

⁶¹⁵ İbn Ebû Şeybe, **Musannef**, C. 6, s. 374.

⁶¹⁶ Semhûdî, **Vefâ**, C. 3, s. 171.

⁶¹⁷ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 4, s. 203; Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 531; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C. 2, s. 338.

⁶¹⁸ İbn Sa'd, **Tabakât**, C. 1, s. 258.

⁶¹⁹ İbnü'l Esir, **el Kâmil fi't-târîh**, C. 2, s. 95.

⁶²⁰ Nuveyrî, **Nihâyetü'l-ereb**, C. 5, s. 289.

nimetlerine şükretmek, sana güzelce ibadet etmek için bana yardım et” diye dua etmesini söylemiştir.⁶²¹

Hız. Peygamber (s) İslâm’ı tebliğ etmek üzere ashabından bir elçiyi Temîm kabilesine göndermiştir. Leys kabilesinden olan elçi İslâm’ı anlattıktan sonra orada bulunan ve Temîm kabilesinden Ahnef b. Kays⁶²² elçinin sözlerinin güzelliğinden bahsederek destek mahiyetinde bir konuşma yapmış ve onun ancak hayra çağırdığını, ondan sadece güzel şeyler duyduğunu söyleyerek kabilesini iman etmeye teşvik etmiştir. Temîm’e yollanan elçi Medine’ye dönünce Ahnef b. Kays’ın güzel sözlerini ve desteğini Hız. Peygamber’e (s) iletmış, Allah Resûlü ziyadesiyle memnun olmuştur. “*Allah’ım! Ahnef’i bağışla*” diyerek ona bu davranışı sebebiyle gıyabında dua etmiştir.⁶²³

Allah Resûlü, çeşitli görevlerle yolladığı ashabının geride kalan aileleriyle ilgilenir, onlara göz kulak olurdu. Nitekim şehit olan ashabının yakınlarını, öksüz ve yetim kalan çocukları ve ailelerini gözetmiş, ashabını da buna teşvik etmiştir.⁶²⁴ Ashabdan Medine dışında görevde olan birinin eşi doğum yapmış, bebeği Allah Resûlü’ne getirerek, ona isim takmasını istemiştir. Hız. Peygamber (s) çocuğu alarak “*Allah’ım! Adamlarını çoğalt, (kötü) günlerini azalt, onları darda bırakma, onlardan*

⁶²¹ İbn Hanbel, **Müsned**, C. 36, s. 443, Taberânî, **Dua**, C. 1, s. 208.

⁶²² Asıl ismi Dahhâk ya da Sahr olmakla birlikte doğuştan çarpık bacaklı olduğu için bu lakabla anılmaktaydı. Hız. Peygamber (s) zamanında yaşamış olmasına rağmen onu görmediği rivayet edilir. Akıllı, cesur, yumuşak huylu ikna kabiliyeti yüksek bir kişi olarak anılan Ahnef b. Kays, ilerleyen dönemlerde kabilesi Temîm’e başkanlık yapmış, siyasi duruşunu ise hilafeti döneminde Hız. Ali’nin yanında yer almak suretiyle belirlemiştir. Abdülmelik b. Mervân döneminde Kûfe’de vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 7, s. 93; Belâzürî, **Ensâb**, C. 12, s. 319; Mufaddal b. Seleme, **Fâhîr**, C. 1, s. 298; Zehebî, **Siyeru a’lâm**, C. 5, s. 39; Ahmet Önkâl, “Ahnef b. Kays”, **DİA**, İstanbul, 1989, C. 2, s. 174.

⁶²³ Ahnef b. Kays, Hız. Peygamber’in (s) bu duasından yıllar sonra Hız. Osman’ın hilafeti döneminde haberdar olmuştur. Rivayete göre Ahnef, Kâbe’yi tavaf ederken yıllar önce kabilesini İslâm’a davet eden elçiyle karşılaşmıştı. Elçi ona yaklaşarak bu müjdeyi vermiş, Ahnef “Benim bundan başka bir dileğim yoktu” diyerek Allah Resûlü’nün gıyabında yaptığı duadan duyduğu memnuniyeti belli etmiştir. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 7, s. 93; Belâzürî, **Ensâb**, C. 12, s. 319; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 1, s. 145; Zehebî, **Siyeru a’lâm**, C. 5, s. 40; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 1, s. 332.

⁶²⁴ Adem Apak, “Hız. Peygamber’in (s) (S.A.S.) Terbiyesinde Yetişen Çocuklar”, **Diyanet Aylık Dergi**, Say. 358, Ekim/2020, s.13.

hiç birine mahrumiyet gösterme!” diye dua ederek, eşi gurbette olan hanıma destek olmuş hatta annenin arzusu üzerine bebeğe “Müsri/hızlı” ismini takmıştır.⁶²⁵

3.6.5.1. Kâtipler

Allah Resûlü’nün gerek vahyin tespit edilmesi, gerekse yaptığı anlaşmalar, yazdırdığı mektuplar ve benzeri işlerde kâtipliğini yapan birçok sahâbiden bahsedilmektedir.⁶²⁶ Bu kâtipler arasında Muâviye b. Ebû Süfyân⁶²⁷ (60/680) kimi kaynaklarda vahiy,⁶²⁸ kimi kaynaklarda ayırım olmaksızın her türlü kitâbet görevi yapan kişiler arasında zikredilmektedir.⁶²⁹ Hz. Peygamber (s) Muâviye b. Ebû Süfyân’nın muhtemelen kabiliyetini sezmiş, en uygun alanda istihdam etmiştir. Muâviye Mekke’nin fethinde müslüman olmuş,⁶³⁰ Allah Resûlü’nün kayınbiraderi olması hasebiyle de yakınları arasında yer almıştır.⁶³¹ Diğer yandan dehâ derecesinde zeki kişiler⁶³² arasında zikredilen Muâviye b. Ebû Süfyân kabiliyetli bir genç olarak Hz. Peygamber’in (s) yanında bulunmuştur.⁶³³ Hz. Peygamber’in (s) Muâviye b. Ebû

⁶²⁵ İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 6, s. 501; Şâmî, bu çocuğun Yâsir oğullarından “Müsri” olduğunu, ismi gibi kendisinin de İslâm’da hızlı olduğunu aktararak, çocuğun kendisine verilen isimle uyuma dikkat çekmektedir. Şâmî, **Sübûlü’l-hüdâ**, C. 9, s. 361.

⁶²⁶ Zehebî, **Siyeru a’lâm**, C. 4, s. 67; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 7, s. 148; Diyârbekrî, **Târîhü’l-hamîs**, C. 1, s. 284; Bu konuda özel bir çalışma yapan A’zamî, Hz. Peygamber’in (s) altmış beş kadar kâtipliğini yapan isim tespit etmiştir. A’zamî, Hz. Peygamber’in (s) bir nevi sekreteryası birimi olarak gördüğü kâtiplerinden kimilerinin bazı alanlarda ihtisaslaşmış olduklarını zikretmektedir. Örneğin, Zeyd b. Sabit, hükümdarlara gönderilen mektuplar, Ali b. Ebî Tâlib muahedeler, Muğîre b. Şu’be ihtiyaçlar, Abdullah b. Erkam akit ve borçlar, Devs kabilesinden Muaykib b. Ebû Fâtımâ ganimetler, Huzeyfe b. el-Yemân hurmaları ağaçtayken yazarak tespit eden kâtiplerdendi. Hz. Peygamber’in (s) kâtipleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammed Mustafa el-A’zamî, **Hz. Peygamber’in (s) Katipleri**, Çev. Durak Pasmaz, İnkılab Yay, İstanbul, 2017, s. 29. Hz. Peygamber’in (s) kâtipleri, yazım usulleri ve yazılan metaryellerle ilgili bkz. Kettânî, **et-Terâtib**, C. 1, s. 268; Hz. Ali, Hz. Osman; Ensar’dan Ubey b. Ka’b, Zeyd b. Sâbit, Muaviye b. Ebû Süfyân gibi sahâbiler vahiy başta olmak üzere ona kâtiplik yapanlar arasında ilk akla gelenlerdendir. Ziya Şen, **İslam’ın İlk dönemlerinde Katiplik Kurumu**, Tıbyan Yay., İzmir, 2019, s. 40.

⁶²⁷ Muâviye için ayrıntılı bilgi için. İrfan Aycan, “Muâviye b. Ebû Süfyân”, **DİA**, İstanbul, 2005, C. 30, s. 332-334.

⁶²⁸ Halîfe b. Hayyât, **Târîh**, s. 99.

⁶²⁹ İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 3, s. 1416;

⁶³⁰ Ez-Zübeyrî, **Neseb**, s. 124; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 3, s. 1416;

⁶³¹ Belâzürî, **Ensâb**, C. 5, s. 13.

⁶³² İbn Habîb, **Muhabber**, s. 184.

⁶³³ Müslim’in Sahîh’inde ve İbn Abdülber’de geçen bir habere göre Hz. Peygamber (s) bir gün Muâviye’yi çağırtmıştı. Haber veren geri gelip onun yemek yediğini söylemişti. Hz. Peygamber

Süfyan için “Allah’ım! Ona (Muâviye) Kitabı, hesabı, öğret, onu azabdan koru”⁶³⁴ şeklindeki dua etmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber (s) onun için “Allah’ım! Onu hidayet edici, hidayete erenlerden eyle. Onu hidayete vesile kıl.”⁶³⁵ diye dua ettiği de tespit edilmiştir.

Hz. Peygamber’in (s) vahiy kâtiplerinden bir diğeri Ubey b. Ka‘b bir gün mescid’e gittiğinde Nahl suresinin farklı bir okuyuşuna (kıraat) şâhit olmuş, o kişilerden birinin elinden tutup Allah Resûlüne götürmüştür. Hz. Peygamber (s) onların her birine sureyi okutup “Doğru okudun” deyince Ubey b. Ka‘b şaşırmış, kendi ifadesiyle ‘Câhiliye devrinde yaşadığı şüphe ve yalanlamadan daha fazlasıyla tereddüt’ yaşamıştır. Hz. Peygamber (s) onun bu halini hissedip “Allah seni şüphelerden muhafaza etsin ve şeytandan uzak kılsın!” diye dua ettikten sonra şu açıklamayı yapmıştır. “Cebraîl bana gelip “Kurân’ı bir kıraat üzerine oku!” deyince ben “Buna ümmetimin gücü yetmez” demiştim. Her itiraz edişimde kıraat sayısı yükselerek nihayet yedinci kez “Yedi kıraat üzere oku ve yaptığın her itiraza karşılık bir dileğin kabul edilecek.” dedi.⁶³⁶ Anlaşıldığı kadarıyla tek bir kıraatin farklı dil, lehçe ve coğrafyada yaşayan müminler için uygulamada zorluk yaratmaması için Allah (cc) tarafından böyle bir kolaylık imkânı sunulmuştu.⁶³⁷

(s) gelmesi için tekrar ona haber yollamıştı. İkinci kez yemek yediği söylenince Allah Resûlü “Allah onun karnını doyurmasın” diye beddua etmiştir. Müslim, Hz. Peygamber’in (s) Muâviye’ye İbn Abbas’ı yolladığını zikretmektedir. Kendi ifadesine göre, çocuklarla oyun oynayan İbn Abbas Hz. Peygamber (s) ’i görünce kapının arkasına saklanmıştı. Allah Resûlü onun saklandığı yere gelerek, muhtemelen şakalaşmak için, iki elinin iç taraflarıyla onun kürek kemiklerinin arasına vurmuş, Muâviye’yi çağırmasını istemiştir. İbn Abdülber, *İstiâb*, C. 3, s. 1421 لا أَشْنِعُ اللَّهُ بَطْنَهُ; Zehebî, *Siyeru a’lâm*, C. 7, s. 143. İdeolojik tarih yaklaşımında sıklıkla rastlandığı üzere Emevî halifeleri ve icraatlarına karşı bazı karalama ifadelerinin bir benzeri bu meselede de olabileceğinden bu ihtiyatlı karşılanması gereken bir haber olmalıdır.

⁶³⁴ İbn Hanbel, *Müsned*, C. 28, s. 383; Belâzürî, *Ensâb*, C. 2, s. 294; İbn Abdülber, *İstiâb*, C. 3, s. 1420; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 2, s. 164; *Diyyarbekrî*, Târîh, C. 2, s. 182.

⁶³⁵ İbn Hanbel, *Müsned*, C. 29, s. 426; Tirmizî, *Sünen*, Menâkib, 47; İbn Abdülber, *İstiâb*, C. 2, s. 843; İbn Kesîr, *Bidâye*, C. 11, s. 407; Zehebî, *Siyeru a’lâm*, C. 7, s. 143; Halebî, *İnsânü’l-uyûn*, C. 3, s. 136.

⁶³⁶ Suyûtî, *ed-Dürrü’l-mensûr*, C. 5, s. 105.

⁶³⁷ Kıraat farklarının, her sahâbinin Allah Resûlü’nden farklı zamanlarda dinlediği ayrı okuyuşlara dayandığı ifade edilmektedir. Hadise buna işaret etmektedir. İsmail Karaçam, *Kur’ân-ı Kerim’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul [t.y.].s. 62; Ramazan Pakdil, *Ta’lim Tecvid ve Kıraat*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. İstanbul, 2014, s. 342.

3.6.5.2. Şairler

Câhiliye döneminde Araplar şiirdeki ileri seviyelerini, fikrî ve zihnî düzeydeki mükemmelliklerini şairleri vasıtasıyla ortaya koymuşlardır.⁶³⁸ Şiir insanların nabzını tutma, etkileme, teşvik ve tahrik etme gibi psikolojik etkiler yanında propaganda ve kamuoyu oluşturma için önde gelen araçlardan biriydi. Allah Resûlü kendisine ve müslümanlara karşı sözlü saldırıda bulunanlara karşı şairlerinden yardım istemiştir. O'nun bu çağrısına koşanlardan biri ve belki de en önde geleni Ensar'dan Hassân b. Sâbit olmuştur.⁶³⁹ Elbette gerek Muhacirler gerekse Ensar⁶⁴⁰ arasında çok etkili şairler vardı. Ancak Câhiliye döneminde de meşhur bir şair olan Hassân b. Sâbit⁶⁴¹ İslâm dönemi öncesinde de önemli bir konumu vardı.⁶⁴² İman ettikten sonra da söylediği şiirlerle Hz. Peygamber'in (s) yanında yer alarak müşriklere karşı etkili bir duruş sergileyen⁶⁴³ Hassân b. Sâbit'in "Şâiru'n-nebi" (Peygamber şairi) olarak anılması onun konumunu ortaya koymaktadır.⁶⁴⁴ Allah Resûlü onun için "*Allah'ım! Onu Ruhu'l Kudüs ile destekle*" duasını yapmış, hatta minbere çıkartıp müşriklere⁶⁴⁵ karşı şiir inşâd etmeye teşvik etmiştir.

⁶³⁸ Hizmetli, **İslâm Tarihi**, s. 136.

⁶³⁹ Özdemir, "Peygamber Şairi..", s. 204; Hz. Peygamber'in (s) şairleri seçerken propaganda siyasetinde doğru kişinin yani konunun uzmanı olan kişinin seçildiği dikkatlerden kaçmamaktadır Şaban Öz, "Hz. Peygamber'in (s) (SAV)'in Propaganda Siyaseti Üzerine", **Ekev Dergisi** Yıl.13, Say. 39, 2009, s. 114.

⁶⁴⁰ Abdullah b. Revâha, Ka'b Mâlik de Ensar'ın güçlü şairleri arasında anılmaktadır. Özdemir, "Peygamber Şairi..", s. 207.

⁶⁴¹ Hz. Peygamber (s) 'den yedi yaş kadar büyük olan Hasân b. Sâbit, Hazrec kabilesinden olup ikinci Akabe biatında bulunmuştur. Vâkıdî, **Meğâzî**, C. 1, s. 122; İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 1, s. 341-347; Zehebî, **Siyeru a'lâm**, C. 2, s. 513; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 2, s. 55.

⁶⁴² Câhiliye döneminde Hassân b. Sâbit sadece kendi yaşadığı bölgede değil, hükümdarların ağırladığı, bir şair olarak kabul görmüş olması özel bir konumunun olduğu anlaşılmaktadır. Özdemir, "Peygamber Şairi..", s. 206.

⁶⁴³ Tirmizî, **Sünen**, Edeb, 70.

⁶⁴⁴ Kâtip Çelebî (ö. 1067/1657), **Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn**, 6c. Mektebetu'l-müsennâ, Bağdat, 194, C. 1, s. 785.

⁶⁴⁵ Hz. Peygamber (s), Hassân b. Sâbit'e müşrikleri hicvetmesini, Cebrâil'in kendisine destek olduğunu söylemiştir. Ma'mer b. Râşid, **el-Câmi'**, C. 11, s. 267; Buhârî, **Sahîh**, Salât, 6; Makrîzî, **İmtâ'u'l-esmâ**, C. 10, s. 38.

3.6.5.3. Müezzin ve İmâmlar

Hız Peygamber (s) yaşadığı dönemde Mescid-i Nebvî’de imâmet görevini de yürütüyordu. Zamanla ihtiyaca binaen Medine’nin farklı bölgelerinde ve diğer bölgelerde birçok mescid inşa edilmiş, Allah Resûlü (s) bu mescitlere imam⁶⁴⁶ ve müezzinler tayin etmiştir.⁶⁴⁷ Ayrıca, İslâm’ı kabul eden kabilelere ve fetihten sonra Mescid-i Harâm’a da imamlar⁶⁴⁸ göndermiştir.

Allah Resûlü’nün yaşadığı dönemde onun yanında müezzinlik⁶⁴⁹ yapan altı kişi ön plana çıkmaktadır. Bunlar, Bilâl b. Rebâh, İbn Ümmü Mektûm, Ebû Mahzûre,⁶⁵⁰ Sa’d el-Karaz (Sa’d b. Âiz), Ziyâd b. Hâris es-Sudâî, Abdulazîz b. Es’am’dır.⁶⁵¹

Hız. Peygamber (s) Mekke’nin fethedildiği günlerde aralarında Ebû Mahzûre⁶⁵² isimli bir gencin de bulunduğu bir grubun okunan ezanı taklit⁶⁵³ ederek eğlendiklerini duymuştu.⁶⁵⁴ Allah Resûlü onları yanına çağırtmıştır. Ebû

⁶⁴⁶ Kendisine uyulan, öne geçirilen anlamında bir kelime olup, terim olarak, cemaate namaz kıldırın kişi ve devlet başkanı gibi anlamlara gelmektedir. Halîl b. Ahmed, **Kitâbu’l-Ayn**, C. 8, s. 429; Ezherî, **Tezhîb**, C. 15, s. 459; İbn Manzûr, **Lisânü’l-Arab**, C. 12, s. 25.

⁶⁴⁷ Hız. Peygamber (s) müezzin olarak görevlendirdiği kimselerde sesinin güzel, etkili, gür olması, kelimeleri doğru telaffuz etmesi, vakit tayini yapabilmesi gibi birçok hususiyetin bulunmasına dikkat etmiştir. Fatih Koca “Peygamberimiz Hız. Muhammed’in Müezzinleri” **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 52: 2, 2011, s. 307.

⁶⁴⁸ Mustafa Sabri Küçükbaş, “İmam”, **DİA**, İstanbul, C. 22, s. 178-181.

⁶⁴⁹ Hız. Peygamber’in (s) müezzinleri, onlarla iletişimi hakkında bkz. Recep Ertuğay, “Günümüz İmam-Müezzin İlişisine Örnekliği Açısından Hız. Peygamber (s) İle Müezzini Bilâl-i Habeşî Arasındaki İletişim”, **Diyanet İlmî Dergi**, 56 (2020), s. 225-246.

⁶⁵⁰ Mekke’nin fethi günlerinde iman eden genç Ebû Mahzûre, Hız. Peygamber (s) tarafından Mekke’ye vali olarak atanan Attâb b. Esîd’le birlikte, Mescid-i Harâm’da müezzin olarak görevlendirilmiş, vefatına kadar bunu sürdürmüştür. Akabinde aynı görevin torunlarına tevârûs ettiği gelen haberler arasındadır. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 5, s. 450,

⁶⁵¹ Kettânî, **et-Terâfîb**, C. 1, s. 216, 217.

⁶⁵² Kureyş kabilesinin Cumah koluna mensup olan Ebû Mahzûre’nin asıl adının Evs, Semure, Selman, Miğyer olduğu zikredilir. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 5, s. 450, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed Şeybânî (ö. 241/855), **el-Esâmî ve’l-Künâ**, thk. Abdullah b. Yusuf el Cedi’, Mektebetü’l- Dâru’- Aksâ, Kuveyt, 1985/1406, s. 27; İbn Kuteybe, **Meârif**, C. 1, s. 306; Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 526; İbn Dureyd, **İştikâk**, s. 133; Hâkim ise isminin Selmân b. Semûre ya da Semûre b. Miğyer olarak aktarır. Bedir’de müşriklerin safında öldürülen kardeşini Evs b. Miğyer olarak zikreder. Hâkim, **Müstedrek**, C. 3, s. 589.

⁶⁵³ Ebû Mahzûre’nin kendi ifadesine göre, başlangıçta Hız. Peygamber’e (s) nefret dolu olduğu anlaşılmaktadır. Bunun en önemli sebebinin Bedir savaşında müşrik olarak öldürülen “Evs” ismindeki kardeşi olmasıdır. İbn Sa’d, **Tabakât**, C. 5, s. 450; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 24, s. 91.

⁶⁵⁴ Dârekutnî, **Sünen**, C. 1, s. 439.

Mahzûre'nin sesinin güzelliği ve gürlüğü hoşuna gitmiş, ona ezanı tâlim ederek öğretmiş, onun başını okşamış⁶⁵⁵ ve “Allah sana mübarek etsin” diyerek dua etmiştir⁶⁵⁶

Allah Resûlü müminleri biraraya getiren namazın ifâ edilmesinde öncü olan imam ve müezzinlerin önemine şu ifadesiyle dikkat çekmektedir: “İmam (arkasında namaza duran kişiler için) kefildir. Müezzin (emin) güvenilir kişidir. “Allah’ım! İmamları (önderleri), doğru yola ile, müezzinleri başıyla”⁶⁵⁷ diye dua ederek aslında bu görevi üstleneceklere sorumluluklarını hatırlatmıştır.

⁶⁵⁵ Bu hadiseyle birlikte Ebû Mahzûre’nın, Allah Resûlü’ne karşı nefrete varan ön yargısı derin bir sevgiye dönüşmüştür. Öyle ki, Hz. Peygamber’in (s) okşadığı saçının ön bölümünü vefat edene kadar kesmediği gelen haberler arasındadır. Buhârî, **Tarîh**, C. 4, s. 177.

⁶⁵⁶ Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber’in (s) genç yaşta olan Ebû Mahzûre’nin başının önünden göbeğine kadar gövdesini okşadığı ve Akabinde onu Mescid-i Haram’da müezzin olarak tayin ettiği bilinmektedir. İbn Abdülber, **İstiâb**, C. 4, s. 1752, 1753; Belâzürî, **Ensâb**, C. 1, s. 527.

⁶⁵⁷ Abdürezzâk, **Musannef**, C. 1, s. 477; İbn Hanbel, **Müsned**, C. 12, s. 89; C. 3, s. 222.

SONUÇ

Allah Resûlü Hz. Muhammed'in (s) hem hayatı hem de onun her durumda serdettiği ifadelerine ve uygulamalarına yönelik ilgi asırlar boyunca devam etmiş ve birçok çalışmada farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. Başta İslâm mesajına gönül veren müslümanlar olmak üzere yanı sıra birçok alandan bilim insanları ve farklı çevreler, kendilerine has yaklaşım ve anlayışla O'nu her yönüyle inceleme ve anlama ihtiyacı hissetmişlerdir.

Bu çalışmanın gayelerinden önde geleni Hz. Muhammed'in (s) duaları üzerinden verdiği mesajın özünü algılama çabası olmuştur. Allah Resûlü'nün yaşadığı zaman diliminden asırlar geçmesine rağmen, ona dair güvenilir, derinlikli, birçok haberin bu çabaya imkân tanıyacak ölçüde tazeleğini koruduğu anlaşılmaktadır.

Bilindiği üzere dua anlayışı, “Her derde devâ ilaç” misali, problemlerin çözümü, taleplerin gerçekleşmesi için formülleştirilerek zaman zaman tevhid inancıyla bağdaşmayan bir çehreye bürünmüş, popüler hayatın bir tüketim malzemesi olarak gündemde tutularak özünden uzaklaştırılmıştır. Hatta kimi zaman farklı anlamlar yüklenerek maksadı aşan ve “özden ziyade söze” odaklanan bir mecra haline gelmiştir. Araştırmanın evvelinde duaya yönelik bazı algıların sorgulanması kaçınılmaz olmuştur. Bu ahvâlde Hz. Peygamber'in (s) duaları sebep-sonuç, muhataplar, zaman, mekân, içerik, beden dili, bağlam gibi unsurlar dikkate alınarak tarihî seyri ve mecrasında sunulmuştur. Bu gayretin “dua özelinde öze dönüş” fikrini barındırdığını ve bu yönüyle büyük oranda hedefe ulaştığını söyleyebiliriz.

Konumuz gereği, araştırmamızın birçok aşamasında hadis, tefsir, fıkıh gibi dinî ilim dallarından ve psikoloji, din psikolojisi ve sosyoloji gibi sosyal bilimlerden farklı disiplinlerden istifade edilmiştir. Zaman zaman tarihî anlatının psikolojiyle yakın temasını bir arada sunan yetkin bilim insanlarının araştırmalarına başvurulmuştur. Bu çalışmanın en önde gelen özelliklerinden bir diğeri de “Dua” kavramını İslâm öncesi Câhiliye ve Risâlet dönemlerine ait verileri karşılaştırmalı olarak birlikte sunuyor olmasıdır. Risâlet öncesi dönemde de insanlar başta temel

ihtiyaçlar olmak üzere taleplerin gündeme geldiği hemen her durumda şükür, sığınma ve benzeri tutumlarla duaya sık sık başvurmuşlardır. Çalışmada Allah Resûlü'nün bi'set öncesi dini yaşamıyla ilgili doyurucu bilgiye ulaşmak mümkün olmadığı gibi, Mekke döneminde peygamberlik sonrasına dair duaların da elde olan veriler açısından sınırlı olduğu sonucuna varılmıştır. Nitekim bu on üç yıllık süreçte onun dua ifadeleri için, varlığı bilinen ancak künhüne vâkıf olunamayan bir çehresi olduğu söylenebilir. Bunun “zorlu şartlar”, “yazıyla tespit edilenlerin Kur'ân âyetleriyle karışma riski”, “gizlenme zarureti” ve “müşriklerin baskısı” gibi etkenlerle birebir alakalı olduğu anlaşılmaktadır.

Hız. Muhammed'in İslâm mesajı; tevhidî geleneğin sembolü Hız. İbrahim'le (as) aynı akîde temellerinden beslenmiş ancak zamanla şirkin hâkim olduğu bir zeminde filizlenmiştir. Hız. İbrahim'in ifadelerinden mülhem dualar âdeta Hız. Muhammed'in (s)varlığıyla ete kemiğe bürünmüş, bereketlenerek nübüvvetin son halkasında nihayetlenmiştir. Allah Resûlü de risâletin Mekke döneminde diğer elçilerin karşılaştıklarına benzer sıkıntılarla yüzyüze gelmiş, bunaldığı, hüznülendiği zamanlar olmuştur. Özellikle nübüvvetin ilk yıllarında inen Kur'ân âyetlerinde geçen peygamber kıssalarında yer alan dualarla Rabbine yönelerek yaşanan sıkıntılarını hafifletmiştir. Kezâ, imtihanları çetin geçen müminler için de bu duaların ilaç mesabesinde olup, sıklıkla tekrar edildiğini ifade etmek mümkündür.

Risâletin ilk yıllarında Allah Resûlü müşriklerin tüm baskı ve şiddetine rağmen davetini sürdürüp insanların imanla buluşması için azamî gayret göstermiş ve onların hem gönlüne hem de aklına hitap etmiştir. Diğer yandan hidayet dualarıyla Rabbi'nden yardım dilemeyi de ihmal etmemiştir. Allah Resûlü'nün (s), bu dönemde yakın dostu Hız. Ebû Bekir'in annesi Selma bt. Sahr, Ömer b. Hattâb ve Devs kabilesine yaptığı dualarla iman onların gönlünde mâkes bulmuştur.

Hız. Peygamber'in (s) Mekke'de on üç yıla varan risâlet sürecinde Mekkeli müşrikler kendisine farklı tepkiler sergilemiş, Ebû Cehil, Ümeyye b. Halef, Ukbe b. Ebî Muayt ve As b. Vaîl gibi bazıları Allah Resûlü ve inananlara karşı düşmanlık ve eziyette sınır tanımayıp sözlü ve fiili saldırılarını hız kesmeden sürdürmüştür. Hız. Peygamber (s) yapılan bu işkencelere şahit ya da haberdar olduğunda sabır tavsiyesi

ve dualarıyla bu insanlara destek olmuştur. Kezâ bu süreçte, zayıf müminleri öldüresiye eziyetlere maruz bırakan bazı müşrikler hakkında Hz. Peygamber'in (s) beddua etmiştir. Diğer yandan aleyhlerinde dua edilen bazı müşriklerin ilerleyen süreçte iman etmesi bu duaların onlar için ebedî bir hüsrana yerine ebedî bir saadete dönüşerek karşılık bulduğunu göstermektedir.

Allah Resûlü müşrikler tarafından bunaltıldığı çoğu zaman beddua etmemiştir. Hz. Hatice ve Ebû Tâlib'in vefatları sonrasında destek arayışıyla çıktığı Taif yolculuğu ümitleri karşılamak şöyle dursun, üzüntü ve hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştır. Buna rağmen, evlatlığı Zeyd b. Hârise'yle birlikte maruz kaldığı kötü muameleyi yapanların aleyhine dua etmemiş, O yine Rabbine yönelerek tazarruda bulunma âlicenaplığını göstermiştir.

Hz. Peygamber'in (s) kendisi, ashabı ve ümmeti için yaptığı bağışlanma (istiğfâr) talepleri dilinden düşürmediği ifadeler olmuştur. Ancak, annesi Âmine ve her hâlükârda kendisine kol kanat geren amcası Ebû Tâlib için yapmak istediği istiğfâr dileklerinin Yüce Allah tarafından kabul görmediği de rivayetlere yansımıştır. Bu noktada duada iman/şirk ayrımına vurgu yapar nitelikte bir incelik olmalıdır.

Hicret, Allah Râsûlü ve Müslümanlar için bir dönüm noktası, tüm zorluklarına rağmen yeni bir başlangıç için tohumların atıldığı bir süreç olmuştur. Hz. Muhammed'in, kısa sürede yaptığı köklü değişimler Medine'yi yeni bir medeniyetin inşâ edildiği bir mekân olarak tarih sahnesine sunmuştur. Elbette bu süreç, yurtlarını terkeden Muhacirler başta olmak üzere, kısıtlı imkânlarıyla onlara kucak açan Ensar için de kolay geçmemiştir. Hz. Peygamber (s) bu süreçte sosyal, iktisâdî, kültürel açıdan gerekli tüm adımları atmakla kalmamış; hastalık, maddî-manevî sıkıntıların üstesinden gelmesi, yaşadıkları ortamın (Medine'nin) kendilerine sevdirmesi ve ürünlerinin bereketlenmesi gibi benzer konularda dualar yapmıştır. Bu meyanda, yapımı esnasında duaların ahenkle bulunduğu Mescid, hayatın tam merkezinde yer almıştır. Âdeta varoluş mücadelesinin verildiği İslâm toplumunda, savaş ya da barış her şartta imkânlarını müminlerin ihtiyaçları için

sarfeden Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman, Sa'd b. Ubâde, Abdurrahmân b. Avf gibi cömerlik timsali sahâbiler Allah Resûlü'nün dualarından nasiplenmişlerdir.

Hayatın değişmez gerçeği “savaş” “hastalık” ve “ölüm” halleri Hz. Peygamber'in (s) dualarına en berrak yüzüyle yansımıştır. Allah Resûlü hicret sonrası on yıllık dönemde aralarında üç evladı ve yakınlarının da bulunduğu birçok kayıp vermiş, yanı sıra cihat meydanlarında ashabından yüzü aşkın kişinin şehadetine tanıklık etmiştir. Topluca yapılan bir ibadet olan cenaze duası (namazı) ile bir yandan mevtâyâ istiğfar, mağfiret dileklerini seslendirirken, diğer yandan Rabbine olan teslimiyetini bildirmiştir. Allah Resûlü'nün on yıllık Medine yaşamında, ancak inançla üstesinden gelinebilecek, nicelik ve nitelik bakımından zorlu imtihanlar, hemen her aşamasında duaların eşlik ettiği insanüstü bir gayret ve tempo dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber'in (s) mütevazı yapısı ve en büyük sermayenin kulluk olduğu bilinci, Bedir, Uhud, Hendek, Mekke'nin Fethi, Huneyn gibi zorlu günlerde yaşadığı galibiyet ve hatta hezimetler de O'nun Rabbi'ne sığınmasına, O'ndan yardım dilemesine, hamdetmesine zemin teşkil etmiştir. Nihayet her can sahibi gibi yaşamının son noktasında, kendisine tevdi edilen risâlet görevini ifâ etmiş, Rabbine kavuşmanın heyecanı ile dilinden düşürmediği dualarla ölüm, onun için bir vuslat anı olmuştur.

Tespitlerimize göre, Hz. Peygamber'in (s) dilinde dualar sadece ferdî değil, sosyolojik yönüyle; ticaret, sosyal değişim, kültürel hayat, eğitim, siyaset, toplumlar arası ilişkilerin yanı sıra ahlakî ve hukukî birçok alana dair etkileşimlerde yer bulmuştur. Yine onun yaşamında, başta temel ihtiyaçlar olmak üzere taleplerin gündeme geldiği her mecrâ, acziyetin bir yansıması olarak dua yöntemiyle buluşmuştur.

Allah Resûlü'nün dikkat çeken önemli özelliklerinden biri de sahip olduğu tüm nimetlere karşı farkındalığı ve şükrünü dile getiren kulluk bilinci olmuştur. Rabbinin sayısız nimetlerini anmakta nasıl titizlendiği, ashabına ve yakınlarına da bu bilinçle kâinata bakmayı öğütlediği bilinmektedir. Hz. Peygamber (s) güne güneş doğmadan yatağından kalkarak duayla başlardı. Elini uzattığı her nimet, kişisel bakım için yanından eksik etmediği aynaya bakışından gözüne ilişip hoşuna giden

her bir kareye kadar onun için hamd ve şükran vesilesi olmuştur. Savaş, hastalık, musibet ve zorluk anlarında da kendini sorgulayıp Rabbinden bağışlanma, şifa ve yardım dilemiştir.

Onun günlük hayatına yansıyan dualarında zengin bir içerik dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber'in (s) dualarında afiyet, hayır, ilim, amel, rızık, dünya ve ahirette necat, güzel ahlak, takvâ ve iffet en fazla talep edilen hususlardandır. Bütün peygamberler gibi ismet sıfatıyla mücehhez olmasına rağmen istiğfar ve günahlardan muhafaza taleplerini sıklıkla tekrarlaması dikkate değerdir.

Yüce Allah'ın (cc) kudretinin delillerinden olan yeni ayın girişi gibi döngüsel hallerin yanı sıra yeryüzüne, gökyüzüne ve tabiat hadiselerine bakışında ibret nazarı eksik olmamıştır. Özellikle çöl ikliminde yaşayan insanların umutla bekledikleri yağmur bulutları ona helâk olan kavimleri hatırlatmış, hatta endişesi tavırlarına, dualarına da yansımıştır. O anlarda Rabbinin gazabından rahmetine sığınmış bu hali gökkubbeden yağmur damlaları süzülünceye kadar devam etmiştir. Yağmur duası (istiskâ), Câhiliye döneminden beri süre gelen bir uygulama olup, İslâm döneminde Hz. Peygamber'in (s) ihtiyaca binâen birçok kez başvurduğu ve ashabıyla topluca yaptığı dualardandır.

Hemen her hususta olduğu gibi adaletin de en güzel misali olan Allah Resûlü (s), eşleriyle olan ilişkilerinde bu hususa azamî dikkat etmiştir. Öyle ki, bu hassasiyet dualarına yansıyacak kadar onu kaygılandırmış, elinden gelen gayreti gösterse de âciz kaldığı durumlar için Rabbi'nden yardım dilemiştir.

Hz. Peygamber (s) Câhiliye toplumundan tevârüs eden sosyal ilişki ve âdetleri, şirk unsurlarını temizleyerek yeni bir bakış açısıyla revize etmiştir. Bu minvalde nikâhla hayatlarını birleştiren çiftlere, yeni doğan bebeklere, yolculuğa çıkanlara, ticaretle helâl rızık yollarını arayan emektarlara, hizmetinde bulunan arkadaşlarına dua ederdi. Kimi zaman görevlendirdiği kişileri uğurlarken bir yandan tavsiyelerde bulunur, diğer yandan onları dualarıyla desteklerdi. Ashab her vesileyle onun dualarından nasiplenmek için fırsat kollar, hatta kimi zaman çekinmeden bunu dile getirirlerdi. İnsanların hoşuna gidecek mal, mülk, evlat, ürünlerde bereket, bu

taleplerin önde gelenlerindendi. Resûlullah'ın (s), Ebû Hureyre, İbn Abbâs, Enes b. Mâlik gibi zeki ve ilme iştiaklı, kabiliyetli gençlere; Ümmü Ümâre, Ümmü Süleym, Sa'd b. Ebî Vakkas gibi cesaretleri ve bağlılıklarıyla ön plana çıkan sahâbiler için kimi zaman kendi istekleriyle şekillenen duaları dikkate değerdir.

Medine'ye gelen kabile temsilcilerini ağırlayan Allah Resûlü (s), onlarla ilgilenip sohbet eder, yaşadıkları coğrafya ve kabilelerinden haberdar olmak isterdi. Çoğu zaman Resûlullah'ın (s) dualarına da yansıyan bu etkileşim, dönemin farklı bölgelerine dair sosyal doku, kimlik ve ihtiyaçlarına ışık tutacak niteliktedir. Allah Resûlü (s) gelen bu insanların kimi zaman dünyalık, kimi zaman ahirete yönelik genel/özel dua taleplerini geri çevirmemiş, çoğu zaman bereket dualarıyla hemen hepsinin gönlünü almıştır.

Hiz. Peygamber'in (s) günlük yaşamı namaz saatlerinin merkeze alınıp tüm ihtiyaçların karşılandığı, dengeli, âdeti sistematik bir şekilde düzenlenmiş bir hayattı. Allah Resûlü (s) güne güneş doğmadan namazla başlar, gün boyu müminlerin sorunları, ihtiyaçlarının yanı sıra şahsı ve ailesine ait işleri peyderpey gidermeye çalışırdı. Sabah uyandığında başladığı dua cümlelerini; yemek öncesi ve sonrasında, evinden çıkarken, mescide, meclise girer çıkarken ve hayatının hemen her karesinde de dilinden düşürmezdi. Hava karardıktan sonra yine aynı intizam içerisinde sosyal hayatını yatsı namazıyla sonlandırırdu. Hiz. Peygamber (s) gecelerini ise istirahat ve Rabbine yöneldiği anlarda ibadet ve dualarla zenginleştirmiştir.

Hiz. Peygamber'in (s) günün ilk ışıklarıyla başlayan hayat temposu, doğal olarak ashabının da yaşamını da şekillendirerek ümmete tevârüs etmiştir. Bu bağlamda Hiz. Peygamber'in (s) yolladığı seriyye ve müfrezeleri de günün erken saatlerinde yola çıkardığına dâir pek çok tasarrufu olup hemen erken davranmayı bereket dualarıyla teşvik etmiştir.

Hiz. Peygamber (s) hoşgörüsü, iyiliğe odaklı, olumlu ve takdir eden yapısına rağmen bireysel ve toplumsal hayatı tehdit eden hususlarda kırmızı çizgileri yani Allah'ın (cc) koyduğu sınırlar vardı ve doğal olarak bunlar O'nun dualarına

yansımıştır. Zulüm, haksızlık, Müslümanlara yapılan eziyet ve saldırılar, husûsen ihanetler söz konusu olduğunda bunlar yapanların aleyhinde dualara dönüşmüştür.

Sonuç olarak ifade edelim ki, Hz. Peygamber'in (s) duaları nitelik ve nicelik bakımından oldukça zengin bir miras olarak elimizdedir. Dua, pek çok yönüyle ele alınabilecek bir olgu olmakla birlikte çalışmamızda Allah Resûlü'nün hangi durumda nasıl, hangi sebeplerle, kimlere dua ettiği, tarihî olguların merkeze alındığı bir yöntemle yansıtılmıştır. Ayrıca duanın bedduaya dönüştüğü ender durumlar da hadiselerle ilgili olarak ortaya konmuştur. Zaman, mekân, hadiseler, muhataplar ve içerik bağlamında Siyer kronolojisiyle ele alınan dualar, Allah Rasûlü'nün (s) mesajını daha da anlaşılır kılacak hangi çağda olursa olsun, o mesajın muhataplarının hayatlarına güç ve anlam katacaktır.

KAYNAKÇA

- ABBUD ZEVİN, Muhammed Mahmud, **ed-Dua fi'l-Kur'ân-ı Kerim**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005.
- ABDÜRREZZÂK, Ebû Bekr **el-Mûsânnef**, 11c., thk. Habîburrahman Abdürrezzâk Hemmâm b. Nâfi" el-A'zâmî, el-Meclisü'l-İlmî, Beyrut, 1983.
- Humeyrî el-Yemân es-San'ânî (ö. 211/827),
- ACARLIOĞLU, Ahmet, **H. Peygamber ((S. A. V.) Döneminde Kadının Çalışma Hayatındaki Yeri**, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2019/1, Say. 42, s. 223-226.
- ACLÛNÎ, Ebü'l-fidâ İsmâîl b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî (ö.1162/1749), **Keşfü'l- hafâ ve müzîlü'l- ilbâs**, 2 c., thk. Abdulhamid Hindavi, Mektebetü'l-asriyye, [y.y.], 2000/1420.
- ADIGÜZEL, Adnan, "Vedâ Hutbesindeki Temel Prensipler ve Kur'ânî Temelleri, **Diyanet İlmî Dergi**, C. 52, Say.3, Ocak 2016, s. 81-106.
- AĞIRMAN, Cemal, "Ad Koyma ve Hz. Peygamber'in (s) İsimlere Karşı Tutumu", **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Say. 2, 1998, s. 123-143.
- AHMED B. HANBEL, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed Şeybânî (ö. 241/855), **el-Esâmî ve'l- künâ**, thk. Abdullah b. Yusuf el Cedi', Mektebetü'l- Dâru'l-Aksâ, 1985/1406.

_____,

Müsnedü el-İmâm-u Ahmed b. Hanbel, 52c., Ed. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Müessesü-l Risale, Beyrut, 1439/2008.

Ali, CEVAD (ö. 1408/1987),

el-Mufasssal, 20 c., Darü's-Sâkî, 2001.

ALTUNTAŞ, Halil,

Duayı Anlamak, Dip Yay., Ankara, 2010.

ALTUNTAŞ Halil,

<https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php> Erişim Tarihi, 25. 02. 2021.

ASIM EFENDİ, Mütercim,

Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi, Ed. Mustafa Koç Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2013.

ATASAGUN, Galip,

“Ziyaret Fenomeni”, **Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 21, Say. 21, 2006, s. 33-60.

ATMACA, Veli,

“Hadislerde Geçen Şifalı Yöntemler ve İlaç Adları”, **Hadis Tedkikleri Dergisi**, 9/1, 2011, s. 67-94.

APAK, Adem,

“Hz. Peygamber’in (S.A.S.) Terbiyesinde Yetişen Çocuklar”, **Diyanet Aylık Dergi**, Say. 358, Ekim/2020, s.11-13.

APAK, Adem,

Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu, KURAMER, İstanbul, 2017.

AY, Mahmut,

Kur'an Kıssalarını Siret Bağlamında Okumak, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2019.

AYNÎ, Bedruddin Mahmud b.Ahmed, (ö. 855/1451),

Umdetu'l Karî fi Şerh-i Sahih-i Buharî, 7c., Ebû'l-Münzir Hâlid b. İbrahim el-Mısırî, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1999.

A'ZAMÎ, Muhammed Mustafa,

Hiz. Peygamber'in (s) Kâtipleri, Çev. Durak Pasmaz, İnkılab Yay, İstanbul, 2017.

BAHAMMAM, Ahmed S.,

"İslâmî Perspektiften Uyku", Çev. Faruk Özdemir **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2013, C. 2, Say. 3. s. 365.

BAKKAL, Ali,

"Hz. Peygamber'in (s) Düşmanlardan Korunması", **Diyanet İlmî Dergi**, 56 (2020), 493-522.

BAYRAKTUTAR, Muammer,

"Doğal Koşulların ve Sosyo-Kültürel Dinamiklerin Hz. Peygamber'in (s) Sünnetindeki Teahürleri, **Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2015/1, C. 2, Say. 2, s. 201-212.

BEGÂVÎ, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mesûd b. Muhammed el-Ferrâ (ö. 516/1122),

Me'âlimü't-Tenzîl, 5c., thk. Abdürrezzâk Mehdî, Dârü'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî **Beyrut**, 1420,

BELÂZÜRÎ, Ebû'l-Abbas Ahmed b.

Ensâbü'l-Eşraf 13c., thk. Riyaz Zirikli,

Yahyâ b. Cabir Belâzûri, (ö. 279/892),

Süheyl Zekkar, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1996/1417.

BERRÛ, Tevfik,

Târihü'l-Arabi'l-Kadîm, Dârü'l-Fikr, Dimaşk, 1996.

BEYHÂKÎ, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali Beyhaki, (ö. 458/1066),

Delailü'n-nübüvve ve ma'rifetu ahvâli sahibi's-şeria, 7c., thk. Abdülmü'ti Kal'aci, Dârü'l-Kütübü'l-İmiyye, Beyrut, 1985.

BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil (ö. 256/870),

el-Câmiu's-sahîh el-Müsned min hadîsi Resûlillâhi ve sünenihî ve eyyâmihî, 4c. thk. M. F. Abdülbâkî, (Kütübü Sitte ve Şerhuhâ) Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.

el-Edebü'l-müfred, Semir Emîn ez-Zühri, Mektebetü'l-maârif, Riyad, 1998/1419.

Târihu'l-Kebîr, 8c., Muhammed Abdulmuid Hân, Haydarbâd, [t.y.].

BÜCEYRAMÎ, Süleyman b. Muhammed b. Ömer eş Şâfiî (ö. 1221/1086),

Tuhfetu'l-Habîbalâ Şerhu'l Hatîb/Hâşitetu Büceyramî Ala'l Hatîb, 4c., Darü'l Fikr, [y.y.], 1995.

CÂBİRÎ, Muhammed Âbid,

Arap-İslâm Siyasal Aklı, Çev. Vecdi Akyüz, Kitabevi, İstanbul, 2001.

CEVHERÎ, Ebû Nasr İsmail b. Hammad, (ö. 400/1009),

es-Sıhah tacü'lluga ve sıhahi'l-Arabiyye = Tacü'l-luga = Sıhahü'l-luga, 6c., thk. Ahmed Abdülgafur Attar,

- Dârü'l-İlm li'l-Melayin, Beyrut, 1987.
- ÇETİN, Abdurrahman, “Ezan”, **DİA**, İstanbul, 1995, s. 36-38.
- ÇİĞDEM, Recep, “İslâm’ın Cinsel Hayata Yaklaşımı,” **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Say. 28, 2016, s. 117-135.
- DEMİR, Recep, “Diğer İnanç Sistemlerinde ve İslâmda Oruç (Karşılaştırmalı Bir Analiz)”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 9, Say. 42, 2016, s. 1784-1799.
- DEMİRCAN, Adnan, “Arap Siyasî Geleneğinin Ehli Beyt Tamlamasının Kavramlaşma Sürecine Etkisi”, **Marife**, Say.3, Kış/2004, s. 93-110.
- DEMİRCAN, Adnan, KESKİN, Yusuf “Bedene İşkence Yöntemi olarak Müsle, Hz. Muhammed (s.a.v)’in Müsleye Yaklaşımı ve Bunun İslâm Kültürüne Yansımaları”, **Hz. Peygamber (s.a.v.) Döneminde Kurumsal Yapının oluşumu**, Der. Adnan Demircan, Siyer Yayınları, 2015, s. 275- 295.
- DEMİRCAN, Adnan, “Hz. Peygamber’in (s) Orucu” <https://sonpeygamber.info/hz-peygamber-in-orucu>, erişim tarihi. 22.01.2021.
- DERVEZE, İzzet, **Kur’ân’a göre Hz. Muhammed**

- (s.a.v.), 2 c., Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- DÂRİMÎ, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fazl (ö. 255/868), **Sünenü'd-Dârimî**, 2c., thk. Mustafa Dib el-Buga, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.
- DİNDİ, Korkut, **Siyer- Kur'an İlişkisi-Mekke Dönemi**, Ankara Okulu, Ankara, 2019.
- DİYÂRBEKRÎ, Hüseyin b. Muhammed b. Hasan Diyârbekrî (ö. 990/1582), **Tarihü'l-hamîs fî ahvâli enfesi nefis**, 1-2 c. Müessesetu Şa'ban, Beyrut, [t.y.].
- EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi es-Sicistani, (ö. 275/889), **Sünenu Ebî Davut**, 4c., thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Dârü'l-Fikr, Beyrut, [t.y.].
- EBÛ HANÎFE ED-DÎNEVERÎ, Ebû Hanîfe Ahmed b. Dâvûd ed-Dîneverî (ö. 282/895), **el-Ahbâru't-Tivâl**, 1c., (nşr. Abdulmun'im Âmir), el-Kahire 1960.
- EBÛ NU'AYM, Ebû Nu'aym Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed el-Isbehânî (ö. 430/1039), **Delâ'ilu'n-Nübüvve**, 3c., nşr. Muhammed Ravâs Kâl'acî, Abdulber Abbas, Beyrut, 1406/1986.
- EBÛ NUAYM, Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshâk b. Mussa b. Mehrân, el-İsfehânî (ö. 430/1039), **Hilyetü'l-Evliya ve Tabakâtu-Esfiyâ**, 10c., Dârü'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut, 1974.
- EBÛ UBEYD, Kâsım b. Sellâm (ö. 224), **Garîbü'l-hadîs**, thk. Muhammed Abdulmuid Hân Dâiretü'l-Maarifi'l-Osmaniyye, Haydarabad, 1384 /1964.
- ERUL, Bünyamin, **Sahâbenin Sünnet Anlayışı**, TDV Yayınları, Ankara, 2019.

ERTUĞAY, Recep,

“Günümüz İmam-Müezzin İlişkisine Örnekliği Açısından Hz. Peygamber (s) İle Müezzini Bilâl-i Habeşî Arasındaki İletişim”, **Diyanet İlmî Dergi**, 56 (2020), s. 225-246.

ERTUGAY, Recep,

Nübüvvet Aynasında Şevkat, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2019.

ERTÜRK, Hatice Nur,

“Cahiliye’den İslâm’a Cesaret Timsâli Bir Kadın Portresi: Hind bt. Utbe” **Siyer Araştırmaları Dergisi**, Say. 6, Temmuz/ Aralık, 2019, s. 48-77.

ERTÜRK, Hatice Nur,

“Hz. Peygamber’in (s) Kayınvalidesi: Ümmü Rûmân, **Siyer Araştırmaları Dergisi**, Say. 7, Nisan /2020, s. 103-117.

EZHERÎ, Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Herevi Ezheri (ö. 370/980),

Tehzibü'l-lüğa, 15c., thk. Abdüsselam Muhammed Hasan, Darü'l-İhya Turâsü'l-Arabiyye, Beyrut, 2001.

EZRÂKÎ, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Abdullah (ö. 250/864 [?]),

Aḥbâru Mekke ve mâ câ'e fihâ mine'l-âşâr', thk. Rüşdi Salih Melhas, Dârü'l-Endelüs, Beyrut, [t.y.].

FÂKİHÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshak b. Abbâs (ö. 278/891-92),

Aḥbâru Mekke fî Kadîmi'd-Dehr ve Hadîsihi, 6 c., Abdülmelîk Abdullah Düheyş, Dârü'l-Hadar, Beyrut, 1414.

FÎRUZÂBÂDÎ, Ebü't-Tahir Mecdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed (ö. 817/1415),

el-Kâmûsü'l-Mûhit, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1986.

GAZALÎ, Muhammed,

Fıkhu's-Sîre, Ter. Resul Tosun, Risale yay., İstanbul, 2013.

Hz. Peygamber'in (s) **Dua ve Zikirlerini Anlamada Yöntem**, Asalet Yay, 2018.

GÖZÜN, Abdulvehhab,

“Namazdaki Dua Yerleriyle Şekillerinin Hadîslerle Tespiti ve Değerlendirilmesi”, **Amasya İlahiyat Dergisi**, 13/2019, s. 223-257.

GÜNALTAY, Şemsettin,

İslam Öncesi Arap Tarihi, Ankara Okulu Yay, Ankara, 2015.

HÂKİM, Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed ed-Dabbî en-Nîsâbü'rî (ö. 405/1015),

el-Mustedrek âle's-Sahihayn, 4c. (nşr. Mustafâ Abdulkâdir Atâ), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye Beyrut 1411/1990.

HALEBÎ, Ebü'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed el-Halebî (ö. 1044/1635),

es-Sîretü'l-Halebiyye (İnsânü'l-uyûn fî sîreti'l-emîni'l-me'mûn), 3c., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1427.

HALİL b. AHMED Ebû Abdurrahman Halîl b. Ahmed b.Amr Ferahidi Halil b. Ahmed, (ö. 175/791),

Tertibu kitâbi'l-ayn, 8c, thk. Mehdi Mahzumi, İbrâhim Samerrai, [y.y.], [t.y.].

HALİL, İmâdüddin,

İslam Tarihine Giriş, Çev. Abdürrahim Şen, Mana Yay. İstanbul, 2011.

HALÎFE B. HAYYÂT, Ebû Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî el-Basrî (ö. 240/854-55),

Tabakâtü'r-ruvât ve et-Târîh, thk. Ekrem Ziyau'l- Umerî, Dârü'l-Kalem, Müessetü'r-Risâle, Dimeşk, Beyrut,

1397.

HAMİDULLAH, Muhammed,

“Medine’de Sosyo-Ekonomik Hayat”,
**Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette
İslam**, 4c., Ed. Vecdi Akyüz, Ensar
Neşriyat, İstanbul, 2007.

HAMİDULLAH, Muhammed,

İslâm Peygamberi, çev. Mehmet
Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul,
2015.

HARGÛŞÎ, Ebû Sa’d (Saîd) Abdülmelik
b. Muhammed (ö. 406/1015-16),

Şerefü’l-Mustafâ, 6.c., Dârü’l-
Beşâiru’l-İslâmiyye, Mekke, 1424.

HASAN, İbrahim Hasan,

İslâm Tarihi, Ter. İsmail Yiğit,
Sadreddin Gümüş, Kayıhan Yay.,
İstanbul, 2011.

HÂZİN, Ebû’l-Hasen Alâüddîn Alî b.
Muhammed b. İbrâhîm el-Hâzin el-
Bağdâdî (ö. 741/1341),

Lübâbü’t-te’vîl fî me’âni’t-tenzîl,
Muhammed Ali Şahin, Dârü’l-Kütübî’l-
İlmiyye, Beyrut, 1415.

HEYSEMÎ, Ebû’l-Hasen Nûrüddîn Alî b.
Ebî Bekr b. Süleymân (ö. 807/1405),

**Mecma’u’z-zevâ’id ve menbeu’l-
favâid**, 10c., thk. Hüâameddîn el-
Kudsî, Mektebetü’l-Kudsî, Kahire,
1994/1414.

HIDIR, Özcan,

Batıda Hz. Muhammed İmajı, İnsan
Yay. İstanbul, 2010.

EL-HÎTÎ, Nuri Yasin,

“Âmîn Kelimesinin Dil ve Anlam
Açısından Gerçeği”, **Enbâr
Üniversitesi, İslâmî İlimler Dergisi**, C.
3, Say. 11, 2011.

HİZMETLİ, Sabri,

İlk Dönem İslâm Tarihi, Ankara Okulu Yay., Ankara 2015.

HÖKELEKLİ, Hayati Hökelekli,

Din Psikolojisi, TDV Yayınları, Ankara, 2015.

ISUTSU, Toshihiko,

Kur'ân'da Allah ve İnsan, Çev. Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, [t.y.]

İBN ABDÜLBER, Ebû Ömer Cemaleddin Yusuf b. Abdullah b. Muhammed Kurtubî İbn Abdülber Nemerî (ö. 463/1071),

el-İstiâb fî ma'rifeti'l-ashab, 4 c., thk. Alî Muhammed el-Becâvî, Beyrut 1413/1992.

Ed-Dürer fî meğâzi ve-s siyer, thk. Şevki Dayfî, Dârü'l-Ma'ârif, Kahire, 1403.

İBN ABÜRRABBÎH, Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî (ö. 328/940),

el-Ikdü'l-Ferîd, 8 c., Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1404/1983.

İBN ASÂKİR, Ebû'l-Kâsım Sikatüddin Ali b. Hasan b. Hibetullah (ö. 571/1176),

Târîhu Dimesşk, thk. Muhibbüddin Ebi Said Ömer b. Garamel-Amri, Dârü'l-Fikr, 1996/1417, C. 43, 369.

İBN ÂŞÛR, Muhammed et-Tahir b. Muhammed b. Âşûr et-Tûnusî,

Tahrîru'l-Ma'na's-Sedîd ve Tenviru'l-Akli'l-Cedid min Tefsîri'l-Kitâbi'l-Mecîd (et-Tahrîr ve't-Tenvîr), 30 c., ed-Dârü't-Tunisiyye, Tunus, 1984

İBN DÜREYD, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan el-Ezdi el-Basrî (ö. 321/933),

Cemheretü'l-luga, 3 c., thk. Remzi Münîr Balebekî, Dârü'l-ilm Melâyîn,

Beyrut, 1987.

el-İştikâk (İştikâku'l-esmâ', İştikaku esmâ'i'l-kabâ'il), thk. Abüsselam Muhammed Hârûn, Dârü'l-Cîl, Beyrut, 1991/1411.,

İBN EBÎ HÂTİM, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs b. Münzir et-Temîmî,

Tefsîr'l-Kur'âni'l-âzîm li ibn Ebî Hâtîm, thk. Esad Muhammed Tayyib, Mektebe Nizâr Mustafa Bâz, Memleketü'l-Arabiyyetu's-Suûdiyye, 1419.

İBN EBÛ ŞEYBE, Ebû Bekir b. Ebî Şeybe Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osman (ö. 235/849),

Kitâb-ı Mûsânnef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr 7 c., thk. Kemal Yusuf Hût, Mektebe Rüşd, Riyad, 1409.

İBN FÂRİS, Ahmed b. Fâris b. Zekeriyya el- Kazvînî, (ö. 395/1004),

Mu'cemü mekâyis Luğa, thk. Abüsselam Muhammed Hârûn, Dârü'l-Fikr, [y.y.], 1979.

Mücmelü'l-Lüğa ibn Fâris, thk. Züheyr Abdulmuhsîn Sultân, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1986.

İBN HABÎB, Muhammed b. Habîb, b. Umeyye b. Amr el Hâşimî Ca'fer Bağdâdî (ö. 245/860),

Muhabber, Ilse Lichtensadter, Beyrut, [t.y.]

Munemmak, thk. Hurşîd Ahmed Fârîk, Beyrut, 1985/1405.

İBN HACER el-ASKALÂNÎ, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed

el-İsabe fi'temyizi's-sahâbe, 8 c., thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz, Dârü'l-Kütübi'l-

(ö. 852/1449),

İlmiyye, Beyrut, 1995/1415.

İBN HALDÛN, Abdurrahman bin Muhammed bin Haldûn Hadramî (ö. 808-1406), **Mukaddime**, 2 c., Çev. Halil Kendir, Yeni Şafak Yay., Ankara, 2004.

İBN HAZM, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zahiri İbn Hazm, (ö. 456/1064), **Cemheretü'l-ensâbi'l-Arab**, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Dârü'l-Ma'ârif, Kahire, 1982.

_____, **Cevâmi'u's-sîre**, Dârü'l-Ma'ârif, Mısır, 1900.

İBN HİBBÂN, Ebû Hâtım Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî (ö. 354/965), **es-Sîretü'n-nebeviyye ve Ahbârü'l-hulefa**, 2 c., Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiye, Beyrut, 1997/1414.

İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm el-Ensârî, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, 2 c., thk. Muhyiddin Cerrâh, 2016, Dimeşk.

İBN İSHÂK, Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî (ö. 151/768), **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, thk. Ahmed Ferîd el-Mizyâdî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2009.

İBN KAYYÎM EL-CEVZÎYYE, Muhammed b. Ebî Bekir b. Eyyub b. Sa'd Şemsüddîn (ö. 751/1350), **Zâdü'l-Meâd fi hedyi hayri'l-ibâd**, 5c., Müessetü'r- Risâle, Beyrût, 1994.

_____, **et-Tıbbu'n-Nebevî**, Dârü'l-Hilâl, Beyrut, [t.y.].

İBN EL-KELBÎ, Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr el-Kelbî el-**Putlar Kitabı**, çev. Beyza Düşüngen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Kûfî (ö. 204/819 [?])

Yayınları, [t.y.], Ankara.

İBN KESİR, Ebü'l-Fidâ İmadüddin
İsmail b. Ömer (ö. 774/1373),

el-Bidâye ve'n-Nihâye, Abdullah b.
Abdulmuhsin et-Türkî, Dârü'l-Hıcr,
1424/2003.

es-Siretü'n-Nebeviyye, thk. Mustafa
Abdülvahid, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut,
1976.

Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm, 8c.,
thk. Sâmi Muhammed Sellame, Dârü't-
Tayyibe, 1420/1999.

İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed
Abdullah b. Müslim b. Kuteybe Dîneverî
(ö. 276/889),

el-Maarif, thk. Servet Ukkâş, Dârü'l-
Maârif, Kahire, 1981.

İBN MANZÛR, Ebü'l-Fazl Muhammed
b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî (ö.
711/1311),

Lisânü'l-Arab, 18 c., haz., tsh. Emin
Muhammed Abdülvehhâb, Muhammed
es-Sâdık el-Ubeydî, Dârü'l-İhyâi't-
Türâsi'l-Arabî, Beyrut, [t.y.].

İBN MÂCE, Muhammed b. Yezîd (ö.
273/887),

Sünen İbn Mâce (Kütübü Sitte Ve
Şerhuha) Çağrı Yay., İstanbul,
1413/1992.

İBN SA'D, Ebû Abdullah Muhammed b.
Sa'd b. Menî' ez-Zührî (ö. 230/845),

et-Tabakâtü'l-kübrâ, 8 c., thk. İhsan
Abbas, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye,
Beyrut, 1968.

İBN SEYYİDNÂS, Ebü'l Feth
Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b
Muhammed el-Ya'merî (ö. 734/1334)

**Uyûnü'l-eser fî funûnil'l-meğâzî ve's-
semâ'il ve's-siyer** 2 c., Dârü'l-Kalem,
Beyrut, 1993/1414.

İBN SÎDE, Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl ed-Darîr el-Mürsî (ö. 458/1066),

İBN ŞEBBE, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî (ö. 262/876),

İBN TEYMİYYE Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm el-Harrânî (ö. 728/1328),

İBNÜ'L-ARABÎ, Ebû Bekir Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. el-Meâfirî (ö. 543/1148),

İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebû'l-Ferec Cemalüddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed Bağdadî (ö. 597/1200),

İBNÜ'L-ESÎR, Ebü'l-Hasan İzzeddin Ali

el-Muhassas 5 c., thk. Halil İbrahim Cefal, Dârü'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1996.

el-Muhkem ve'l- Muhîtiu'l-A'zam, 11 c., thk. Abdulhamîd Hendâvî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2000.

Târîhu'l-Medîneti'l-Münevvere, thk. Fuheym Muhammed Şaltût, Cidde, 1399.

Mecmû'u'l-fetâvâ, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım, Mücemmeu'l Melik Fehd, Medine, 1416/1995, C. 22, s. 497.

Ahkâmü'l-Kur'ân, 4 c., thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003.

el-Muntazam fî Tarihi'l-Mülûk ve'l-Ümem, thk. Muhammed Abdülkadir 'Atâ-Mustafa Abdülkadir 'Atâ, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1412/1992.

el-Vefâ bi-ta'rîfi fezâili'l-Mustafâ, 2 c., thk. Mustafa Abdülvahid, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, [t.y.].

Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr, thk. Abdürrezzak elMehdî, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1422/2001.

el-Kâmil fî't-Târîh, 9 c., thk. Halil

- b. Muhammed b. Abdülkerim İbnü'l-Esir (ö. 630/1233), Me'mun Şiha, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 2002.
- _____, **Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe**, 8 c., thk. Ali Muhammed Muavviz, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994.
- İBNÜ'L-KELBÎ, Ebü'l-Münzir İbnü's-Saib Hişam b. Muhammed b. Saib (ö. 204/819), **Cemheretü'n-neseb**, thk. Naci Hasan, Mektebetü'n-Nehdati'l-Arabiyye, Beyrut, 1986.
- İBNÜ'S-SÜNNÎ, Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. İshâk ed- Dineverî (ö. 364/975), **Amelü'-yevm ve'l-leyl**, thk. Kevser Bernî, Dârü'l-Kible Sakâfe İslâmiyye, Cidde/Beyrut, [t.y.]
- İSBEHANÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Cafer b. Hayyân el-İsbehânî (ö. 369), **Ahlâku'-n-Nebi**, thk. Salih b. Muhammed el- Vinyân, Dârü-l Müslim.
- İSFEHÂNÎ, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Ragıb İsfahânî (ö. h.506), **el-Müfredat fî ğaribi'l-Kur'ân**, Mektebetü't-Tevfikıyye, Kahire, 2013.
- İZZEDDİN, Mevil, “İslâmî Ahlak ve Çevre”, **Kelam Araştırmaları Dergisi**, Çev. Ali Kürşat Turgut, 2012, C. 10, Say. 2, s. 321-330.
- KALKAŞENDÎ, Abu'l Abbâs Ahmed b. Alî (ö. 821/1418), **Nihâyetü'l-ereb fî ma'rifeti ensâbi (kabâ'ili'l-'Arab)**, thk. İbrahim İbyârî, Dârü'l-Kütübi'l- Lübnâniyye, Beyrut, 1980/1400.
- KAMACI, Fatimatüz Zehra, **Hız. Peygamber'in (s) Günlük Hayatı-Hâne-i Saâdet**- İnkilap Yay, İstanbul,

- 2016.
- KAMACI, Fatimatüz Zehra, **H. Peygamber'in (s) Günlük Hayatı– Mescid-i Nebevî**, İnkılap Yay, İstanbul, 2013.
- KARAALP, Cahit, “Salât Kavramının Semantik Analizi” , **İstabilbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Bahar 2018/9 (1), s. 173-212.
- KARAÇAM, İsmail, **Kur’ân-ı Kerim’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul [t.y.].
- KARAMAN, Fikret, “Cenaze Defni ve Kabir Ziyareti zerine Bir İnceleme”, **Diyanet İlmî Dergi**, C. 35, Say. 2, 1999.
- KARATAŞ, Mustafa, **H. Peygamber'in (s) Beden Dili**, Hayykitap Yay., İstanbul, 2018.
- KARTAL, Fatma, **H. Peygamber'in (s) Seyahat Hayatı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, 2019.
- KÂTİP ÇELEBÎ (. 1067/1657), **Keşfü’z-zunûn ‘an esâmi’l-kütüb ve’l-fünûn**, 6c. Mektebetu’l-müsennâ, Bağdat, 1941, C. 1, s. 785.
- KETTÂNÎ, M. Abdülhay, **H. Peygamber'in (s) Yönetimi: et-Terâfbu’l-idâriyye** , 2 c., trc. Ahmet

Özel, İz Yay., İstanbul, 2012.

KOÇYİĞİT, Tahsin,

Hız. Peygamber'in (s) Gündelik Hayatı "Hurma, Deri, Deve"
Hikmetevi Yay, İstanbul, 2016.

KOTAN, Şevket,

Cahiliye Dönemi Mekke Dini:
Ahmesilik, **Kurân'ın Anlaşılmasına Katkı Açısından Kur'ân Öncesi Mekke Toplumu** (Sempozyum),
Temmuz/2011, s. 177-188.

KULA, Mustafa, Naci,

"Manevi Danışmanlık Açısından Fatiha Suresi Üzerine Psikolojik Analizler",
Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi, Say. 2, Aralık/2020, s. 135-158.

KURTÜBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtûbî (ö. 671/1273),

el-Câmi li-ahkâmî'l-Kur'ân, 20 c., thk. Ahmet Berdûni, Dârü'l- Kütübü'l-Mısriyye, Kahire, 1964.

KÜÇÜKTUNCER, Melike,

"Türk Mitolojisi ve Şamanizm'de Tabiat Olayları", **Akra Kültür Sanat Edebiyat Dergisi**, Say. 21, C. 8, 95-108.

MA'MER b. RAŞİD, Ma'mer b. Ebî Amr Râşid (ö. 153/770),

el-Câmi' 2 c., Thk. Habîb Rahmân el-Âzâmî, Mektebe İslâmî, Beyrût, 1403.

MAKDİSÎ, , Ebû Nasr el-Mutahhar b. Tâhir (el-Mutahhar) el-Makdisî (ö. 355/966'dan sonra)

el-Bed've't-târîh, 6c., Mektebe Sekâfetü-d- Diniyye, Port Saîd, [y.y], [t.y.].

MAKRİZÎ, Ebû'l-Abbas Takıyyüddin

İmtaü'l-esmâ' bima li'n-nebi mine'l-

- Ahmed b. Ali b. Abdülkadir (ö. 845/1442), **ahvâl ve'l-emval ve'l-hafedeti ve'l-metâ'**, 14c., thk. Muhammed Abdülhamid en-Nemisi, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1999/1420.
- _____, "Ehl-i Beyt'in Fazileti", Çev. M. Mahfuz Söylemez, **AÜİFD**, 2002, C. 43, Say. 2, s. 413-447.
- MÂLİK B. ENES, Ebû Abdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Asbahî el-Medenî (ö. 179/796), **el-Muvatta** 2 c., (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Maḥmûd Ḥalîl), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1412.
- MEŞE, Ramazan, "Kur'ân'da Lanet Kelimesinin Semantik Analizi", **İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Say. 6 (1), 2015, 215-238.
- MUHAMMED FUAD ABDULBÂKÎ (ö. 1968), **el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kur'an**, Dârü'l-Hadîs, Kahire, 1364/1945.
- MUKÂTİL B. SÜLEYMAN, (ö. 150/767), **Tefsîr-i Kebîr**, 4 c., thk. Abdurrahman Mahmud Şehhâte, Dârü İhyai't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1423.
- MÜSLİM, Ebü'l-Hüseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî (ö. 261/875) **el-Câmi'u's-sahîh/Sahîhu Müslim** 5c., thk. M. F. Abdülbâkî, (Kütübü Sitte ve Şerhuhâ) Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.
- MUFADDAL B. SELEME b. Âsım (ö. 290/903'den sonra), Ebû Tâlib, **Fâhir**, 1 c., thk. Abdulhalîm Tahâvî, Darü İhyâu'l-Kütübü'l-Arabiyye, [y.y.], 1380.

- NESÂ'Î, Ebû 'Abdirrahmân Ahmed b. el-Muctebâ mine's-Sunen=es-Sunenu's-Şuğrâ, 11 c.,thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde, (Fihrist cildiyle birlikte), Halep, 1406/1986.
- NURÂ BT. ABDİLMELİK, el-Hayâtu'l-İctimâiyye ve'l-İktisâdiyye fî'l Medîne fî Sadri'l-İslâm, Cidde, 1983.
- NÜVEYRÎ, Şihâbüddîn Ahmed b. Nihâyetü'l-ereb fî fûnûni'l-edeb, 33 c. Abdilvehhâb b. Muhammed el-Bekrî et-Dârü'l-Kütüb ve'l-vesâiki'l kavmiyye, Kahire, 1423.
- Teymî el-Kureşî (ö. 733/1333),
- OKTAN, Yusuf, “Ritüel, Batıl İnanç ve Bilimsel Veriler Bağlamında Hapşırma ve Esnemeye İlgili Rivâyetlerin Deperlendirilmesi, **Tokat İlmiyat Dergisi**, 8/2 Aralık, 2020, s. 577-599.
- ÖNER, Abdulkerim, “Hz. Peygamber’in (s) Farklı Fikir ve Davranışlar Karşısındaki Tutumu”, **Diyanet İlmî Dergi**, 56(2020), s. 1087-1110.
- ÖNER, Abdulkerim Öner, “Medine’de Yaşanan Remâde (Kıtlık) Yılı ve Hz. Ömer”, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sivas, 2020.
- ÖNAL, Ramazan, “Hz. Peygamber’in (s) Hayatında Kişisel Bakım”, **Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Sonbahar Özel

Sayı, 2020, s. 54-63

ÖNAL, Ramazan,

“Hz. Peygamber’in (s) Hayatında Uyku”, **Akra Kültür sanat ve Edebiyat Dergisi**, Say. 22, C. 8. s. 133-152.

ÖNKAL, Ahmet,

Resûlullah’ın İslâm’a Davet Metodu, Kitap Dünyası Yay., İstanbul, 2015.

ÖZ, Şaban,

“Hz. Peygamber’in (SAV)’in Propaganda Siyaseti Üzerine”, **Ekev Dergisi** Yıl:13, Say. 39, 2009.

“Siyer Literatüründe Mitoloji Metinleri Üzerine”, **Akademik Siyer Dergisi**, Say.1, 2020, s. 2-20.

ÖZEL, Ahmet,

Hz. Peygamber’in (s) (sav) Yöneticilik Misyonu, **İslâm Tarihi ve Medeniyeti**, Siyer Yay., İstanbul, 2018.

ÖZTÜRK, Levent,

Hz. Peygamber (s) Döneminde Cenazeler ve Kabirler: Bakî’a Uçan Vücûd-i Câvidânîler, **İSTEM**, Yıl. 2, Say. 4, 2004, s. 131-146.

ÖZTÜRK, Levent,

Hz. Peygamber (s) Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2001, 109-112.

PAKDİL, Ramazan,

Ta’lim Tecvid ve Kıraat, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı

Yay. İstanbul, 2014.

PALABIYIK, M. Hanefi,

“Cahiliye Arapları Namazı (Salât) Biliyorlardı”, **Akademik Siyer Dergisi**, Yıl. 1, Say. 2, s. 19.

“Hz. Peygamber’in (s) Devlet Kurma Faliyeti (Tarihi Arka plan ve Teşri’ Açısından)”, **Asrı Saadet Dünyası, Önder Peygamber ve Yeni Bir Devlet Kuruluşu**, Ed. Adnan Demircan, Siyer Yay., İstanbul, 2015, s. 7-37.

RÂZÎ, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî (ö.606/1210),

Mefâtihu'l-Gayb -et-Tefsîru'l- Kebîr, 32 c., Dârü'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1420.

SAVAŞ, Rıza,

“Hz. Muhammed’in Evlilik Hayatında Tek Eşli Olduğu Dönemler”, **Siyer Araştırmaları Dergisi**, Say. 2, 2017, s. 11-25.

SÂHİB, İsmâ'il b. Abbâd b. Veziran b. el-'Abbâs,

el-Muhît fi'l-Lüğa, 11 c., thk., Muhammed Hasan el-Yasin, Dâru Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1994.

SEMHÛDÎ, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî Hasenî (ö. 911/1506)

Vefâ'ü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ, 4 c, thk. Ali b. Abdullah b. Muhammed Hasenî eş-Şâfiî, Nureddîn Ebu'l Hasen Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419.

SEM'ÂNÎ, Ebu'l Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdülcebbâr b. Ahmed

Tefsîri'l- Kur'ân, Yasir b. İbrahim vd., Dârü'l-Vatan, Riyâd, 1418/1997.

(ö. 489/1096),

SERAHSÎ, Ebû Bekr Şemsüleimme **el-Mebsût**, Dârü'l-Ma'rif, Beyrut, Muhammed b. Ahmed b. Sehl (ö. 1993.

483/1090),

ŞÂMÎ, Ebû Abdillâh Şemsüddin (ö. **Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Raşâd fî Sîreti Hayri'l-İbâd**, 12 c. thk. eş-Şeyh Âdil Ahmed Abdülmevcud-eş-Şeyh Ali Muhammed Ma'ûz, Beyrut, 1993.

ŞEHRİSTANÎ, Ebu'l-Feth Tâcüddîn **el-Milel ve'n-Nihal**, 3c., Müessese Muhammed b. Abdilkerîm b. b. Ahmed Halebî, [y.y.], [t.y.].
(ö. 548/1153),

SIRMA, İhsan Süreyya, “Asr- Saadet Öncesinde Mekke Toplumu”, **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam**, 4c., Ed. Vecdi Akyüz, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007, C.1, s. 86, 87.

SOFUOĞLU, Cemal, “Gadir-Hum Meselesi”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 26, Say. 1, 1984, s. 461-470.

SOYSALDI, Mehmet, “Peygamber Efendimizin Evliliklerinin Sebep ve Hikmetleri”, **Diyanet İlmî Dergi**, 2009, C. Say.4, 127-142.

SÖYLEMEZ, M. Mahfuz Söylemez, “İlk **Cahiliye Araplarının Ahiret İnancı**, Dönem İslâm Kaynaklarına Göre Ed. M. Mahfuz Söylemez, Ankara Cahiliye Araplarında Ahiret İnancı”, Okulu Yay., Ankara, 2016.

“Hz. Peygamber’in (s) Bir Günü Üzerine”, **İslâmî İlimler Dergisi**, Say. 1, Bahar 2006, s. 69-84.

SUYÛTÎ, Abdurrahman b. Ebî Bekr Celâluddîn (ö. 911/1505),

Dürü’l Mensûr, 8 c., Dârü’l-Fikr, [y.y.]

SÜHEYLÎ, Ebü’l-Kasım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed el-Has‘amî es-Süheyli el-Mâlekî (ö. 581/1185),

er-Ravdü’l-ünûf, 4 c. thk. Abdullah Minşavî, Dârü’l-Hadîs, Kahire, 2008/1429, C. 3, s. 73.

SÜLÜN Murat,

“Salâtuselâm Âyetinde Emredilen Nedir? El- Ahzâb (33) Suresinin 56. Âyetinin Tefsiri”, **Yakın Doğu niversiitesi, İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi**, C. 4, Say. 1, 2018, s. 7-63.

ŞEMSEDDİN SÂMÎ,

Kâmûs-i Türkî, Çağrı Yayınları, İstanbul, [t.y.].

ŞEN, Ziya,

İslam’ın İlk dönemlerinde Katiplik Kurumu, Tibyan Yay., İzmir, 2019.

ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali, b. Muhammed b. Abdullah,

Neylû’l-Evtâr, 8 c., Assâmuddîn es-Sabbâbiti, Dârü’l-Hadîs, Mısır, 1993/1413.

ŞİMŞEK, Aykut, GÜLEÇ, Enes,

“Ayet ve Hadisler Doğrultusunda İslâmî Mutfak Anlayışı”, **Juornal of Halal Life Style**, C. 2, s. 1, 2020, s. 61.

ŞULUL, Kasım,

“Hz. Peygamber (SAV) Devri Kronolojisinin Kameri Takvimdeki tarihleri ve Mîlâdî Karşılıkları”, **İslâm Tarihi ve Medeniyeti**, 15 c., ed.

Mehmet Şeker, Siyer Yay. İstanbul, 2018.

TABERÂNÎ Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî (ö. 360/971),

ed-Duâ li't-Taberânî (Kitâbü'd-Du'â), thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1413/1992.

_____,

Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb (V: 360/971), **Mu'cemu'l Kebîr**, 25 c., thk.Humeydî b. Abdülmecîd Selefi, Mektebe İbn Teymiyye, Kahire, 1994.

TABERÎ, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid (ö. 310/923),

Tarihü't-Taberî:Tarihü'l-ümem ve'l-müluk, 5 c., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.

_____,

Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân (Tefsîru't-Taberî), 26 c., thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, [y.y.], 2001.

ET-TİRMİZÎ, Ebû Îsâ Muḥammed b. 'Îsâ b. Sevre b. Mûsâ b. Dahhâk (ö. 279/893),

es-Sünen, (Kütübü Sitte ve Şerhuhâ) Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.

_____,

Ebü Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre b. Mûsâ b. Dahhâk (ö. 279/893), **eş-Şemâilü'n-nebi Risaleviyye ve'l-hasâilü'l-Mustafaviyye**, thk, Seyyid Abbas Cüleymî, Mektebe Ticâriyye, Mekke, 1413/1993.

TİMURTAŞ, Abdulhadi,

Arap nesrinde Dua Mecmuaları-

- Delailü'n-nübüvveu'l-Hayrât Örneği**, İlâhiyat Yay., Ankara, 2016.
- UMERÎ, Ekrem Ziyâ, **Medine Toplumu**, Risâle Yayınları, İstanbul, 1992.
- USTA, İbrahim, “Câhiliye Dönemi Tanrılarında Hubel”, **Cahiliye Araplarının İlahları**, Ed. M. Mahfuz Söylemez, Ankara Okulu Yay, Ankara, 2016.
- UZUNOĞLU, M. Vecihi, “Hz. Peygamber’in (s) Edebî Yönü”, **DEÜİF Dergisi**, C. 32/2010, s. 41-76.
- VATANDAŞ, Cemalettin, **Hz. Muhammed (s)’in Hayatı**, Pınar Yayınları, İstanbul, 2017, s. 441.
- VÂKIDÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkîd es-Sehemî el-Eslemî (ö. 207/823), **el-Meğâzî**, thk.: Marsden Jones, Dârü'l-A'lemî, Beyrut, 1409/1989.
- WATT, W. Montgomery, **Hz. Muhammed Medine’de**, Çev. Süleyman Kalkan, Kuramer, İstanbul, 2016.
- YAHYÂ B. SELLÂM, Ebî Sa‘lebe, et-Teymî (ö. 200/815), **Tefsîr Yahyâ b. Sellâm**, 2 c., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004.
- YA’KÛBÎ, Ahmed b. Ebû Yakub el-Abbas (ö. 292/905), **Târîhu'l-Ya’kûbî**, thk. Abdü'l-Emir Mihna Dârüs-Sâdır, Beyrut, 2010.
- YAŞAR, Yahya, “Mekkeli Müşriklerin Hz. Peygamber’den (s) Kur’an Dışında Mucize Taleplerine Cevabi Ayetlerin Tahlili”, **KSÜ İlahiyat Fakültesi**

- Dergisi**, 27(2016), s. 135-182.
- YAZIR, Elmalılı M. Hamdi (ö. 1942), **Hak Dini Ku'an Dili**, 10c., Azim Dağıtım (Zaman), İstanbul, [t.y.].
- YENİÇERİ, Celal, “Hz. Peygamber’in (s) Ailesinin Geçimi **“Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm”**, Ed. Vecdi Akyüz, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007.
- YENİÇERİ, Celal, **Hz. Peygamber’in (s) Giyim-Kuşamı-Mutfağı Getirdiği İlkeleri ve Günümüz Felsefesi, İlkeleri, Güncel Meseleleriyle Giyim- Kuşam ve Sofralar** Çamlıca Yay., İstanbul, 2013.
- YILDIRIM, Enbiya, “Hz. Peygamber’in (s) Evren Tasavvuru”, **Hadis Tetkikleri Dergisi**, 4/1, 2006, S. 69-90.
- YILMAZ, Ali, “Mekkeli Müşriklerin, Hz. Muhammed’e Karşı Aşırı Muhalefetlerinin Öteki Yüzü”, **Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2019/1, C. 6, Say. 10, s. 59- 89.
- _____, “Kur’ân’daki Peygamber Dualarının Psiko-Sosyal Analizi, Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Say. 35, Erzurum 2011, s. 52-80.
- YILMAZ, KIZILKAYA, Rahile, “Hâne-i Saâdetin Bir Ferdi Olarak Allah Resûlü (s.a.v) ve Örnekliği”, **Peygamberimiz Ve Aile**, DİP Yay,

Ankara, 2019, s. 40.

YİĞİTOĞLU, Mustafa, “Yahudilik ve İslam’da Zina Suçu ve Cezası”, **İslam Ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi**, C. 5, Say. 2, 2016.

ZEBÎDÎ, Ebû'l-Feyz Murtaza **Tâcü'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs**, Muhammed b. Muhammed b. Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1414/1993. Muhammed (ö. 1205/1791),

ZEHEBÎ, Şemsüddin Muhammed b. **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, Ahmed b. Osman (ö. 748/1348), Müessesetü'r-Risâle, [y.y.], 1985.

ZÜBEYRÎ, Mus'ab b. Abdullah b. **Nesebü Kureys**, thk. E. Levî Provençal, Mus'ab b. Sâbit b. Abdullah b. Zübeyr Dârü'l-Meârif, Kahire, [t.y.] Ebû Abdullah (ö. 236/850),

ZEMAHŞERÎ, Ebû'l- Kâsım Mahmud b. **Esâsü'l-Belâğa**, 2 c., Muhammed Basil Ömer Muhammed el Hârizmî ez- uyun es-sûd, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Zemahşerî (ö. 538/1144), Beyrut, 1998/1419.

ZEYVELÎ Hikmet, **Medine Sahifesi**, KURAMER, İstanbul, 2019,

ANSİKLOPEDİ MADDELERİ

- AĞIRMAN, Cemal, “Muksirûn”, **DİA**, İstanbul, 2006, C. 31, s. 534.
- ATTAR, Fahrettin, “Akîka”, **DİA**, İstanbul, 1989, C. 2, s. 263-264.
- _____, “Mükâtebe”, **DİA**, İstanbul, 1989, C. 31, s. 531-533.
- AYCAN, İrfan, “Muâviye b. Ebû Süfyân”, **DİA**, İstanbul, 2005, C. 30, s. 332-334
- AYDIN, Mehmet Akîf, “Liân”, **DİA**, Ankara, 2003, C. 27, s. 172-173.
- BAKTIR, Mustafa, “İstiskâ”, **DİA**, İstanbul, 2001, C. 23, s. 381.
- BARDAKOĞLU, Ali, “Hırsızlık”, **DİA**, İstanbul, 1998, C. 17, s. 384-396.
- _____, “Kurban”, **DİA**, Ankara, 2002, C. 26, s. 436- 440.
- BOYNUKALIN, Mehmet, “Tesbih”, **DİA**, İstanbul, 2011, C. 40, s. 528, 529.
- BOZKURT, Nebi, KÜYÜKAŞÇI, Mustafa Sabri, “Medine”, **DİA**, İstanbul, 2003. C. 28, s. 305-311.
- BULUT, Halil İbrahim, “Mucize”, **DİA**, İstanbul, 2005, C. 30, s. 350-352.
- BULUT, Mehmet, “İsmet”, **DİA**, İstanbul, C. 23, s. 134-136.
- ÇAĞIRICI, Mustafa, “Dua”, **DİA**, İstanbul, 1994, C. 9, s. 536-

539.

ÇAKAN, İsmail Lütfi,

“Aksırma”, **DİA**, İstanbul, 1998, C. 2, s. 295-296.

ÇELEBİ, İlyas,

“Rukye”, **DİA**, İstanbul, 2008, C. 35, s. 219-222.

DALGIN, Nihat,

“Secde”, **DİA**, İstanbul, 2009, C. 36, s. 271-272.

ERTÜRK, Mustafa,

“Mikdâd b. Amr”, **DİA**, İstanbul, 2005, C. 30, s. 49-50.

ESEN, Hüseyin,

“Zina”, **DİA**, İstanbul, 2013, C. 44, s. 440-444.

FAYDA, Mustafa,

“Abdülkays”, **DİA**, İstanbul, 1988, C. 1, s. 248-249

“Hâlid b. Velid”, **DİA**, İstanbul, 1988, C. 15, s. 289- 292.

FIĞLALI, Ekrem Rûhi,

“Hasan”, **DİA**, İstanbul, 1997, C. 16, s. 282-285.

GÜLER, Zekeriya,

“Tufeyl b. Amr”, **DİA**, C. 41, s. 323-324.

KANDEMİR, M. Yaşar,

“Câbir b. Abdullah”, **DİA**, İstanbul, 1992, C. 6, s. 530-532

KAPAR, Mehmet Ali,

“ Gifâr”, **DİA**, İstanbul, 1996, C. 14, s. 49.

“Fezâre”, **DİA**, İstanbul, 1995, C. 12, s. 538-539.

- KOÇAK, Muhsin , “Kunut”, **DİA**, Ankara, 2002, C. 26, s. 380.
- KUFRALI, Kasım, “Du’a”, **İslâm Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977, C. 3, s. 650-652.
- KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri “Mudar”, **DİA**, İstanbul, 2005, C. 30, s. 253- 359.
- MACİT, Muhsin, “Münâcât”, **DİA**, İstanbul, 2006, C. 31, s. 563-565.
- MERTOĞLU, M. Suat, “Salâtüselâm”, **DİA**, İstanbul, 2009, C. 36, s. 23-24.
- ÖĞÜT, Salim, “İstihâre”, **DİA**, İstanbul, 2001, C. 23, s. 333-334.
- ÖNGÖREN, Reşat, “Zikir”, **DİA**, İstanbul, 2013, C. 44, s. 412-413.
- ÖNKAL Ahmet, “Ahnef b. Kays”, **DİA**, İstanbul, 1989, C. 2, s. 174.
- ÖZ, Mustafa, “Ehl-i Beyt”, **DİA**, İstanbul, 1994, C. 10, s. 498-501.
- ÖZKAN, Halit, “Temîm Dârî”, **DİA**, İstanbul, 2011, C. 40, s. 419-421.
- PARLADIR, Selahattin, “Dua”, **DİA**, İstanbul, 1994, C. 9, s. 530-535.
- SARIÇAM, İbrahim, “Hakîm b. Hizâm”, **DİA**, İstanbul, 1997, C. 15, s.187.
- _____, “Müdlîc (Benî Müdlîc)”, **DİA**, İstanbul, 2006, C.31, s. 473-474.
- _____, İbrahim, Neha’ (Benî Neha’), **DİA**, İstanbul, 2006, C. 32, s. 535.
- SİFİL, Ebû Bekir, “Kıyam”, **DİA**, C. 25, İstanbul, 2002, s.

YAVUZ, Yusuf Şevki,

514-515

“Şefaât”, **DİA**, İstanbul, 2010, C. 38, s. 412-415

TEZLER

AKTÜRK, Veysel,

Hz. Peygamber (s) Döneminde Öldürülmeleri Emredilenler ve Öldürülme Nedenleri, Selçuk Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009.

ATEŞ, Osman,

Hz. Peygamber’in (s) Haklarında Dua ettiği Bazı Sahâbîler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi SBE, Çorum, 2018.

ATİK, Bilal,

Kur’ân’a Göre Nübüvvet Bağlamında -Değişmeyen Sünnetullah Olarak- Mucize Olgusu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, SBE, Ankara, 2018.

DEMİRCAN, Emine,

Hz. Peygamber’in (s) Vefatı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi SBE, 2019.

İNAL, Nefise,

Dil-Tefsir İlişkisi Çerçevesinde Mukaddimetü Tefsîri İbnî’n-Nâkib Adlı eserde Mecâz, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, 2020.

KARTAL, Fatma,

Hz. Peygamber’in (s) Seyahat Hayatı,

- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, 2019.
- KOÇYİĞİT Tahsin Koçyiğit, **İslâmın İlk Yıllarında (h. 1-41/m. 622-661) İskân**, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2006.
- NARİN, İsmail, **Kuran ve Sünnet Açısından Kurban İbadeti**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SEB., İstanbul, 2009.
- ÖRENÇ, Aşır, **Hadislerde Kutsal Mekân Algısı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta, 2013.
- SAFAROV, Safar, **Kunût İbadeti**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dnş. A. Yaman, Necmettin Erbakan Üniversitesi SBE, Konya, 2017.
- TEMİR, Hakan, **Arap Yarımadasında Kabile Hayatı**, Yayınlanmamış doktora tezi, Doktora tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi SBE, 2019.
- TEMİZ, Ceren, **Rüzgâr, Şimşek ve Yıldırım İle İlgili Türk Âdet ve İnanmaları Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi SBE, 2007.

UÇAR, İlyas,

**Mekânın Üretimi: Hz. Muhammed
Dönemi Medîne’de Gündelik Hayat,**
Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi SBE,
2019.

UYAR, Gülgün,

**Siyasi ve İctimai Hayatta Ai- Fatıma
Evladı(260/873’e kadar),**
Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara
Üniversitesi SEB, İstanbul, 2003.

ÖZGEÇMİŞ

2014 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun olan Hatice Nur Ertürk aynı fakültede başladığı yüksek lisans eğitimini “Câhiliyye’den Hz. Peygamber (s) Dönemine Sütannelik Geleneği, Önemi ve Etkileri” başlıklı teziyle 2017 yılında tamamladı. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi bölümünde doktora programında eğitime başladı. Halen Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı Fatih Müftülüğünde Kur’an kursu öğreticisi olarak görevini sürdürmektedir.